

STOWARZYSZENIE ABSOLWENTÓW I PRZYJACIÓŁ
WYDZIAŁU PRAWA KATOLICKIEGO UNIwersYTETU LUBELSKIEGO

Lublin 2019

Ks. PAWEŁ LEWANDOWSKI

GODZIWE UTRZYMANIE
PREZBITERÓW DIECEZJALNYCH W POLSCE

Ks. PAWEŁ LEWANDOWSKI

GODZIWE UTRZYMANIE
PREZBITERÓW DIECEZJALNYCH
W POLSCE

**GODZIWE UTRZYMANIE
PREZBITERÓW DIECEZJALNYCH
W POLSCE**

Ks. PAWEŁ LEWANDOWSKI

**GODZIWE UTRZYMANIE
PREZBITERÓW DIECEZJALNYCH
W POLSCE**

STOWARZYSZENIE ABSOLWENTÓW I PRZYJACIÓŁ
WYDZIAŁU PRAWA KATOLICKIEGO UNIwersYTETU LUBELSKIEGO

Lublin 2019

Recenzenci

ks. prof. dr hab. Tomasz Rozkrut
ks. dr hab. Mirosław Sitarz, prof. KUL
ks. prof. dr hab. Wiesław Wenz

Opracowanie redakcyjne

ks. Paweł Lewandowski

Projekt okładki

Studio R-ka

© **Copyright by Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół
Wydziału Prawa KUL**
ISBN 978-83-956633-1-4

Wydawca

Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół
Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
Al. Raławickie 14, c-742, 20-950 Lublin
tel./fax 81 445-37-42

Wykonanie

Studio R-ka, ul. Lasockiego 15, 20-612 Lublin

*Moim Rodzicom Helenie i Ryszardowi
wdzięczny za dar życia i wychowania
niniejszą pracę dedykuję*

Wykaz skrótów

- AA – SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decretum de apostolatu laicorum *Apostolicam actuositatem* (18.11.1965), AAS 58 (1966), s. 837-864; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 377-401.
- AAS – „Acta Apostolicae Sedis”. Commentarium officiale, Romae 1909-
- AG – SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decretum de activitate missionali Ecclesiae *Ad gentes divinitus* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 947-990; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 433-471.
- AKEP – „Akta Konferencji Episkopatu Polski”, Warszawa 1998-
- AS – CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi Apostolorum successores* (22.02.2004), Città del Vaticano 2004; tekst polski w: UHK, s. 517-711.
- ASS – „Acta Sanctae Sedis”, Romae 1865-1908.
- BSKP – „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich”, Lublin 1991-
- CD – SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decretum de pastoralis episcoporum munere in Ecclesia *Christus Dominus* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 673-696; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 236-258.
- CLSGBI – „Canon Law Society of Great Britain & Ireland Newsletter”, London 1970-
- ComCan – „Communications”, Roma 1969-
- Cur – „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej”, Tarnów 1946-
- DFUD – PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codiciale* (29.04.2000), ComCan 32 (2000), s. 162-167.
- DMVP – CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Direttorio per il ministero e la vita dei presbiteri* (11.02.2013), Città del Vaticano 2013; tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów*, Kraków 2013.

- Eccl – „Ecclesiastica. Pismo Urzędowe Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej”, Gorzów Wielkopolski 1992-
- EF – PIUS PP. XII, *Constitutio apostolica de spirituali emigrantium cura Exsul Familia* (1.08.1952), AAS 44 (1952), s. 649-704.
- EI – SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Directorium de pastorali ministerio Episcoporum Ecclesiae imago* (22.03.1973), Romae 1973; tekst polski w: UHK, s. 403-516.
- EK – *Encyklopedia Katolicka*, t. I-XX, Lublin 1973-2014.
- EMCC – PONTIFICIUM CONSILIUM DE SPIRITUALI MIGRANTUM ATQUE ITINERANTIUM CURA, *Instructio Erga migrantes caritas Christi (La carità di Cristo verso i migranti)* (3.05.2004), AAS 96 (2004), s. 762-822; tekst polski: PAPIESKA RADA DO SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, *Instrukcja Erga migrantes caritas Christi z dnia 3 maja 2004 r.*, Lublin 2008.
- ES – PAULUS PP. VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Ecclesiae Sanctae. Normae de quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II decreta statuuntur* (6.08.1966), AAS 58 (1966), s. 757-787; tekst polski w: UHK, s. 138-155.
- EWD – „Elbląskie Wiadomości Diecezjalne”, Elbląg 1995-
- HD – „Homo Dei”, Tuchów 1932-1939, Wrocław 1940-1956, Warszawa 1957-
- IC – „Ius Canonicum”, Pamplona 1961-
- IDMKD – KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja regulująca działalność misyjną kapłanów diecezjalnych* (7.11.1987), Cur 139 (1989), nr 7-9, s. 352-355.
- IE – „Ius Ecclesiae”, Roma-Milano 1989-
- IZDDK – KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła* (25.08.2015), AKEP 27 (2015), wyd. 2016, s. 116-140.
- Jur – „The Jurist”, Washington 1941-
- KAP – „Kronika Archidiecezji Przemyskiej”, Przemyśl 1993-
- KDBB – „Kwartalnik Diecezjalny. Pismo Urzędowe Diecezji Bielsko-Żywieckiej”, Bielsko-Biała 1992-
- KDR – „Kronika Diecezji Radomskiej. Pismo Urzędowe Diecezji Radomskiej”, Radom 1992-
- KDS – „Kronika Diecezji Sandomierskiej”, Sandomierz 1992-
- KiP – „Kościół i Prawo”, Lublin 1981-1998, 2012-
- KKK – *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Città del Vaticano 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002.

- KKWD – „Koszalińsko-Kołobrzeskie Wiadomości Diecezjalne. Organ Urzędowy Kurii Biskupiej”, Koszalin 1973-
- KPD – „Kielecki Przegląd Diecezjalny”, Kielce 1925-
- KPK/17 – *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.
- KPK/83 – *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- KUDE – „Kronika Urzędowa Diecezji Elckiej”, Elk 1992-
- LG – SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-75; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 104-163.
- LWD – „Legnickie Wiadomości Diecezjalne”, Legnica 1992-
- ŁWD – „Łomżyńskie Wiadomości Diecezjalne”, Łomża 1986-
- MAG – „Miesięcznik Archidiecezji Gdańskiej”, Gdańsk 1992-
- MDP – „Miesięcznik Diecezji Pelplińskiej. Urzędowe Pismo Okólne Kurii Biskupiej Pelplińskiej”, Pelplin 1992-
- MDW – „Kronika Diecezji Włocławskiej” (od 2006 „Miesięcznik Diecezji Włocławskiej. Kronika”), Włocławek 1927-
- Memor – „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej” (od 2012 „Memoranda. Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej”), Lublin 1992-
- MKAP – „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej”, Poznań 1946-1952, 1957-
- MPP – „Miesięcznik Pastorski Płocki. Organ Urzędowy Diecezji Płockiej”, Płock 1906-
- NERV – PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, Nota esplicativa *Elementi per configurare l'ambito di responsabilità canonica del Vescovo diocesano nei riguardi dei presbiteri incardinati nella propria diocesi e che esercitano nella medesima il loro ministero* (12.02.2004), ComCan 36 (2004), nr 1, s. 33-38.
- Notif – „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi”, Kraków 1957-
- OsRomPol – „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, Città del Vaticano 1980-
- PA – SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, Notae directivae de mutua Ecclesiarum particularium cooperatione promovenda ac praesertim de aptiore cleri distributione *Postquam Apostoli* (25.03.1980), AAS 72 (1980), s. 343-364; tekst polski w: PPK, t. XII, z. 1, nr 487, s. 290-332.

- PDK – „Diecezja Kaliska. Pismo Kurii Diecezjalnej”, Kalisz 1992-
- Periodica – „Periodica de Re Morali, Canonica, Liturgica” (od 1991 „Periodica de Re Canonica”), Roma 1903-
- PG – *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, t. I-CLXI, wyd. J.P. Migne, Paris 1857-1866.
- PK – „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawno-historyczny”, Warszawa 1958-
- PL – *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, t. I-CCXVII, wyd. J.P. Migne, Paris 1878-1890.
- PMDP – CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Il presbitero, maestro della parola, ministro dei sacramenti e guida della comunità in vista del terzo millennio cristiano* (19.03.1999), Bologna 1999; tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Kapłan głosiciel Słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, Tarnów 1999.
- PO – SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum de presbyterorum ministerio et vita Presbyterorum ordinis* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 478-507.
- POK – *Pisma Ojców Kościoła*, red. J. Sajdak, Poznań 1924-
- PPK – *Posoborowe Prawodawstwo Kościelne*, t. I-XII, tłum. i wyd. E. Szafrowski, Warszawa 1968-1983.
- Prezb – „Prezbiterium. Pismo Urzędowe Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej”, Szczecin 1973-
- PSP – *Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy*, red. M. Michalski, E. Stanula, W. Myszor [i in.], Warszawa 1969-
- QDE – „Quaderni di Diritto Ecclesiale”, Milano 1988-
- RBL – „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, Kraków 1948-
- RNP – „Roczniki Nauk Prawnych”, Lublin 1993-
- RTK – „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” (od 1991/1992 „Roczniki Teologiczne”), Lublin 1949-
- SC – SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Constitutio de sacra liturgia Sacrosanctum Concilium* (3.12.1963), AAS 56 (1964), s. 97-134; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 48-78.
- SCan – „Studia Canonica”, Ottawa 1967-
- SCh – *Sources Chrétiennes*, red. H. de Lubac, J. Daniélou, C. Mondésert [i in.], Paris 1941-
- SWD – „Sosnowieckie Wiadomości Diecezjalne”, Sosnowiec 1993-

- ŚSHT – „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, Katowice 1968-
- ŚWK – „Świdnickie Wiadomości Kościelne”, Świdnica 2004-
- TST – „Tarnowskie Studia Teologiczne”, Tarnów 1938-1946, 1972-
- TWK – „Toruńskie Wiadomości Kościelne”, Toruń 1992-
- UHK – *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i oprac. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006.
- UHK 2 – *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł 2*, red. i oprac. M. Sitarz, A. Romanko, U. Wasilewicz [i in.], Lublin 2013.
- UT – SYNODUS EPISCOPORUM, Documentum *Ultimis temporibus* de sacerdotio ministeriali (30.11.1971), AAS 63 (1971), s. 898-922.
- VoxP – „Vox Patrum”, Lublin 1981-
- WACz – „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej”, Częstochowa 1992-
- WAG – „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej”, Gniezno 1946-
- WAK – „Wiadomości Archidiecezjalne. Organ Urzędowy Archidiecezji Katowickiej”, Katowice 1992-
- WAŁ – „Wiadomości Archidiecezjalne Łódzkie”, Łódź 1992-
- WAW – „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie. Miesięcznik Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej”, Warszawa 1911-
- WDB – „Wiadomości Diecezji Bydgoskiej”, Bydgoszcz 2004-
- WDD – „Wiadomości Diecezjalne. Pismo Urzędowe Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie”, Drohiczyn 1988-
- WDG – „Wiadomości Diecezji Gliwickiej. Pismo Urzędowe”, Gliwice 1992-
- WDL – „Wiadomości Diecezji Łowickiej”, Łowicz 1992-
- WDS – „Wiadomości Diecezjalne Siedleckie. Organ Urzędowy Kurii Diecezjalnej”, Siedlce 1992-
- WKAB – „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej”, Białystok 1992-
- WUDO – „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej”, Opole 1973-
- WWA – „Warmińskie Wiadomości Archidiecezjalne”, Olsztyn 1992-
- WWK – „Wrocławskie Wiadomości Kościelne. Pismo Urzędowe Wrocławskiej Kurii Metropolitalnej”, Wrocław 1957-
- ZID – „Zamojski Informator Diecezjalny”, Zamość 1992-
- Zwiad – „Zwiastowanie. Pismo Diecezji Rzeszowskiej”, Rzeszów 1992-
- ŻMT – *Źródła Myśli Teologicznej*, układ i oprac. S. Kalinkowski, A. Baron, H. Pietras [i in.], Kraków 1996-

Wstęp

Prawo do godziwego wynagrodzenia bez wątpienia należy uznać za jedno z najbardziej podstawowych praw przysługujących człowiekowi. Papież Leon XIII w encyklice *Rerum novarum* podkreśla, że godziwa zapłata jest wymogiem sprawiedliwości naturalnej¹. Także następnii papieże podejmujący kwestie społeczne, wielokrotnie powracają do problemu godziwej zapłaty, chociażby Pius XI² czy Jan XXIII³. Według Jana Pawła II, „sprawiedliwa płaca staje się (...) konkretnym sprawdzianem sprawiedliwości całego ustroju społeczno-ekonomicznego, a w każdym razie sprawiedliwego funkcjonowania tego ustroju”⁴. Płaca powinna zapewniać pracownikowi niezbędne środki egzystencji. Jednak nie oznacza to tylko minimum tych środków, ale przede

---

¹ LEO PP. XIII, *Litterae encyclicae de conditione opificum Rerum novarum* (15.05.1891), ASS 23 (1890/91), s. 641-670; tekst polski w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, cz. I, red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski, Rzym-Lublin 1987, s. 41-65, nr 34.

² PIUS PP. XI, *Litterae encyclicae de ordine sociali instaurando et ad Evangelicae legis normam perficiendo*, in annum XL post editas Leonis XIII litteras encyclicas «*Rerum novarum*» *Quadragesimo anno* (15.05.1931), AAS 23 (1931), s. 177-228; tekst polski w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, cz. I, s. 67-101, nr 66, 76.

³ IOANNES PP. XXIII, *Litterae encyclicae de recentionibus rerum socialium processibus ad Christiana praecepta componendis Mater et Magistra* (15.05.1961), AAS 53 (1961), s. 401-464; tekst polski w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, cz. I, s. 219-268, nr 33, 71; ТЕНЪЕ, *Litterae encyclicae de pace omnium gentium in veritate, iustitia, caritate, libertate constituenda Pacem in terris* (11.04.1963), AAS 55 (1963), s. 257-304; tekst polski w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, cz. I, s. 269-303, nr 20.

⁴ IOANNES PAULUS PP. II, *Litterae encyclicae de labore humano, LXXXX expleto anno ab editis litteris encyclicis «Rerum novarum» Laborem exercens* (14.09.1981), AAS 73 (1981), s. 577-647; tekst polski w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, cz. II, red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski, Rzym-Lublin 1987, s. 203-242, nr 19.

wszystkim zapewnić poziom życia ‘prawdziwie ludzkiego’, odpowiadającego godności człowieka. Aksjologia wyklucza zatem możliwość traktowania wynagrodzenia za pracę w kategoriach zapłaty za dostarczony przez pracownika ‘towar’⁵. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, za konstytucją duszpasterską o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*⁶, naucza: „Słuszne wynagrodzenie jest uzasadnionym owocem pracy. Odmawianie go lub zatrzymywanie może stanowić poważną niesprawiedliwość. Aby ustalić słuszne wynagrodzenie, należy uwzględnić jednocześnie potrzeby i wkład pracy każdego. «Praca... powinna być wynagradzana tak, by człowiek posiadał możliwości godnego kształtowania egzystencji materialnej, społecznej, kulturalnej i duchowej zarówno siebie samego, jak i swoich bliskich, z uwzględnieniem funkcji oraz wydajności każdego, sytuacji przedsiębiorstwa, a także dobra wspólnego»”⁷.

Żadnej wątpliwości nie może budzić fakt, że wspomniane prawo przysługuje również duchownym. Ustawodawca powszechny potwierdza to w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.⁸ oraz w posoborowych aktach normatywnych: *Ecclesiae Sanctae*⁹, *Ecclesiae imago*¹⁰, *Apostolorum successores*¹¹ czy w *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów*¹². Jak wskazuje Papińska Rada ds. Tek-

⁵ J. WRATNY, *Prawo do wynagrodzenia za pracę w świetle zasad sprawiedliwości i równości*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G. Ius” 62 (2015), nr 2, s. 301.

⁶ SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis Gaudium et spes* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-1115; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 526-606.

⁷ *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Città del Vaticano 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002, nr 2434. Por. P. LEWANDOWSKI, *Troska biskupa diecezjalnego o godziwe utrzymanie duchownych*, KiP 5 (18) 2016, nr 1, s. 54-55; TENŻE, *Protection and Defense of the Right to Decent Support of Clergy*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 14 (2019), nr 16, s. 193-194.

⁸ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

⁹ PAULUS PP. VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Ecclesiae Sanctae. Normae de quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II decreta statuuntur* (6.08.1966), AAS 58 (1966), s. 757-787; tekst polski w: UHK, s. 138-155.

¹⁰ SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Directorium de pastorali ministerio Episcoporum Ecclesiae imago* (22.03.1973), Romae 1973; tekst polski w: UHK, s. 403-516.

¹¹ CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi Apostolorum successores* (22.02.2004), Città del Vaticano 2004; tekst polski w: UHK, s. 517-711.

¹² CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Direttorio per il ministero e la vita dei presbiteri* (11.02.2013), Città del Vaticano 2013; tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów*, Kraków 2013.

stów Prawnych, niezwykle istotne jest rozróżnienie utrzymania przynależącego osobie duchownej od wynagrodzenia przekazywanego osobie świeckiej, co stanie się przedmiotem analizy podjętej w dysertacji¹³. Z tego względu tytuł monografii brzmi: 'godziwe utrzymanie', nie zaś 'godziwe wynagrodzenie'. Choć ustawodawca kodeksowy prawo do godziwego utrzymania proklamuje względem wszystkich duchownych, to w rozprawie pole badawcze obejmujące stan duchownych zostanie zawężone do prezbiterów diecezjalnych.

Tematem monografii jest godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych w Polsce. Cel rozprawy stanowi analiza ustawodawstwa powszechnego i partykularnego w Polsce w przedmiocie prawa prezbiterów diecezjalnych do godziwego utrzymania. Cel ten pozwala określić główny problem badawczy, który zostanie wyjaśniony i udowodniony. Zatem teza, jaka zostanie przyjęta w dysertacji jest następująca: Prawo do godziwego utrzymania jest zawarte w katalogu praw podstawowych należnych każdemu człowiekowi. Dlatego przysługuje ono również prezbiterom diecezjalnym, aby mogli właściwie wypełniać powołanie kapłańskie. Prawo to proklamował ustawodawca powszechny w kan. 281, a także unormował środki realizacji uprawnienia należnego prezbiterom diecezjalnym i zobowiązał ustawodawców partykularnych do jego doprecyzowania.

Przyjęcie powyższej tezy implikuje konieczność wskazania szczegółowych problemów badawczych. W związku z tym należy zapytać: jakie są podstawy prawa prezbiterów diecezjalnych do godziwego utrzymania; czy podstawy te mają charakter uprawniająco-zobowiązujący, tj. czy z prawem prezbiterów korelatywnie jest związany obowiązek realizacji tego uprawnienia przez inne podmioty; co należy rozumieć przez 'godziwe utrzymanie'; jakie elementy składają się na prawo do godziwego utrzymania; w jaki sposób prawo to jest realizowane; czy środki realizacji tego prawa wskazane przez ustawodawcę powszechnego są wystarczające do zabezpieczenia godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych; w jaki sposób prawo do godziwego utrzymania jest realizowane w polskim ustawodawstwie partykularnym, tj. czy środki jego realizacji znajdują praktyczne zastosowanie w Kościele w Polsce; czy system godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych w Polsce jest jednolity i wystarczający?

---

¹³ PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codicalem* (29.04.2000), ComCan 32 (2000), s. 162-167, nr 4.2.

Głównymi powodami podjęcia tematu godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych w Polsce jest jego wielka aktualność, a także brak całościowego opracowania zagadnienia w literaturze krajowej i zagranicznej.

Źródła prawa powszechnego, a szczególnie prawa partykularnego, są bardzo bogate. Polskie ustawodawstwo partykularne znajduje się nie tylko w uchwałach synodalnych, ale jest przede wszystkim rozproszone w dekretach biskupów diecezjalnych promulgowanych w pismach urzędowych poszczególnych diecezji. Literaturę przedmiotu będą stanowić uznane komentarze: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011; *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. I, II/1, III/2, IV/1, red. J. Krukowski, Poznań 2003, 2005, 2011, 2019; A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła*, Warszawa 2016; *Codice di Diritto Canonico commentato*, red. Redazione di Quaderni di Diritto Ecclesiale, Milano ³2009; *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada por Profesores de la Facultad de Derecho Canónico de la Universidad Pontificia de Salamanca*, red. F.R. Aznar Gil, M. Cortés Diéguez, J.M. Díaz Moreno [i in.], Madrid ⁶2014; *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. I, II/1, II/2, III/1, III/2, IV/1, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona ³2002; *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001; *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York–Mahwah 2000; L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. I, II, Bologna ³2011; V. De Paolis, *I beni temporali della Chiesa*, Bologna ³2011; J.A. Renken, *Church Property. A Commentary on Canon Law Governing Temporal Goods in the United States and Canada*, New York 2009; W.H. Woestman, *The Sacrament of Orders and the Clerical State. A Commentary on the Code of Canon Law*, Ottawa 2006; oraz w odniesieniu do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r.¹⁴: C. Augustine, *A Commentary on the New Code of Canon Law*, t. II, IV, VI, VIII, St. Louis–London 1918, 1920, 1921, Toronto 1922; S. Woywod, *The New Canon Law. A Commentary and Summary of*

---

¹⁴ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.

the New Code of Canon Law, New York 1918; a także opracowania przede wszystkim takich autorów, jak: A. Domaszek, S. Dubiel, P. Kaleta, R. Kantor, T. Rozkrut, M. Sitarz, D. Walencik, W. Wenz, F.R. Aznar Gil, V. De Paolis, R.J. Kaslyn, J.A. Renken, A. Soares de Vasconcelos, A. Zambon.

Podjęta w niniejszej monografii problematyka zostanie zrealizowana w trzech rozdziałach, rozbudowanych na mniejsze jednostki tematyczne, poprzedzonych wykazem skrótów oraz wstępem.

Rozdział I, stanowiący wprowadzenie w podejmowany temat, zawierać będzie wyjaśnienie pojęć ‘prezbitera diecezjalnego’ i ‘godziwego utrzymania’, koniecznych do prowadzenia dalszej analizy. Po ich egzegezie zostaną ukazane teologiczne (Pismo Święte, pisma Ojców Kościoła i starożytnych pisarzy chrześcijańskich) oraz prawne (ustawodawstwo przedkodeksowe, Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r., Sobór Watykański II i posoborowe akty wykonawcze) podstawy prawa do godziwego utrzymania prezbiterów.

Przeprowadzona w rozdziale I analiza będzie prowadzić do podjęcia w rozdziale II problemu godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Najpierw zostaną wskazane podmioty zobligowane do troski o właściwą realizację uprawnienia prezbiterów, do których należą wierni chrześcijanie i biskup diecezjalny, a następnie eksplikowane prawa przysługujące prezbiterom, wynikające ze stosunku inkardynacji i czasowego pełnienia służby na rzecz innego Kościoła partykularnego. W dalszej części rozdziału będą eksplorowane następujące zagadnienia: wezwanie do prostoty życia, formy godziwego utrzymania prezbiterów (w tym: ofiary mszalne, *iura stolae*, wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie oraz instytucje na rzecz utrzymania i zabezpieczenia socjalnego duchownych), rozporządzenie własnym majątkiem spadkowym na wypadek śmierci. Zostaną także wskazane podstawy prawne dla ochrony i obrony prawa do godziwego utrzymania.

Przeprowadzona w rozdziale II analiza godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., pozwoli podjąć w rozdziale III to samo zagadnienie według polskiego ustawodawstwa partykularnego. Struktura rozdziału będzie odpowiadać poprzedniemu, jednak w celu przedstawienia form godziwego utrzymania prezbiterów zostaną uwzględnione: ofiary mszalne, *iura stolae*, ofiary kolędowe, ofiary

wypominkowe, wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie, inne dochody, mieszkanie, wyżywienie oraz instytucje na rzecz utrzymania i zabezpieczenia socjalnego duchownych.

Zakończenie będzie zawierać reasumpcję wyników analiz podjętych w poszczególnych rozdziałach oraz wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda*. Rozprawę zwieńczy aneks zawierający tłumaczenie na język polski *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codicalem* Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych, wykaz bibliograficzny źródeł prawa i literatury, streszczenie w języku angielskim oraz spis treści w języku angielskim i polskim.

Monografia zostanie przygotowana przede wszystkim przy użyciu metody dogmatyczno-prawnej, mającej na celu egzegezę, syntezę i systematykę zebranych źródeł prawa i literatury. Pomocniczo zostaną wykorzystane także metody: teologiczno-prawna i historyczno-prawna, które odpowiednio pomogą zrozumieć teologiczne uzasadnienie analizowanych norm prawnych oraz konieczność ich rozwoju w historii prawa kanonicznego.

Rozdział I

TEOLOGICZNO-PRAWNE PODSTAWY PRAWA DO GODZIWEGO UTRZYMANIA PREZBITERÓW

W rozdziale pierwszym zostaną wyjaśnione podstawowe pojęcia, których zrozumienie jest niezbędne do prowadzenia dalszej analizy zagadnienia godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych w Polsce. W podjętym zagadnieniu zdefiniowania wymaga pojęcie prezbitera diecezjalnego i godziwego utrzymania. Po egzegezie wskazanych pojęć ukazane zostaną teologiczne i prawne podstawy prawa do godziwego utrzymania prezbiterów. Do teologicznych podstaw prawa zaliczyć należy przede wszystkim dyspozycje zawarte w Piśmie Świętym oraz w nauczaniu Ojców Kościoła i starożytnych pisarzy chrześcijańskich. Obok dzieł o charakterze teologicznym sukcesywnie promulgowane było ustawodawstwo, które w aspekcie badanego zagadnienia zostanie przeanalizowane według kryterium temporalnego: ustawodawstwo przedkodeksowe, Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r.¹, uchwały Soboru Watykańskiego II oraz posoborowe akty wykonawcze.

1. Wyjaśnienie podstawowych pojęć

W celu przedstawienia prawa prezbiterów do godziwego utrzymania konieczna staje się eksplikacja pojęć: 1) prezbitera diecezjalnego oraz 2) godziwego utrzymania.

---

¹ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.

1.1. Pojęcie prezbitera diecezjalnego

Analiza pojęcia prezbitera diecezjalnego zostanie przeprowadzona dwutorowo. Najpierw nastąpi zdefiniowanie pojęcia prezbitera, a następnie prezbitera diecezjalnego.

1.1.1. Prezbiter

Pojęcie prezbitera zostanie ukazane najpierw w ujęciu biblijno-patrystycznym, a następnie teologiczno-kanonicznym.

1.1.1.1. Ujęcie biblijno-patrystyczne

Podczas Ostatniej Wieczerzy Chrystus połamał i podał Apostołom chleb przemieniony w swoje Ciało oraz kielich z winem przemienionym w Krew: „A gdy jedli, wziął chleb, odmówił błogosławieństwo, połamał i dał im mówiąc: «Bierzcie, to jest Ciało moje». Potem wziął kielich i odmówiwszy dziękczynienie dał im, i pili z niego wszyscy. I rzekł do nich: «To jest moja Krew Przymierza, która za wielu będzie wylana. Zaprawdę, powiadam wam: Odtąd nie będę już pił z owocu winnego krzewu aż do owego dnia, kiedy pić go będę nowy w królestwie Bożym»” (Mk 14, 22-25)². Poleciał wówczas Dwunastu, aby nieustannie czynili to, co On uczynił. Po swoim zmartwychwstaniu powiedział: „Weźmijcie Ducha Świętego! Którym odpuszcicie grzechy, są im odpuszczone, a którym zatrzymacie, są im zatrzymane” (J 20, 22b-23). Przed wniebowstąpieniem wezwał Apostołów: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem. A oto Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata” (Mt 28, 19). W ten sposób Jezus powierzył Dwunastu słowo, władzę i Eucharystię jako formy wypełniania Jego kapłańskiego posłannictwa³. Apostołowie, idąc z Dobrą Nowiną na cały świat, w dosłowny sposób wypełniali wolę Chrystusa, ustanawiając w poszczególnych gminach położonych lub starszych, których nazywano *πρεσβύτεροι* (*presbyteroi*) lub *ἐπίσκοποι* (*episkopoi*)⁴.

² *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, wydanie piąte Biblii Tysiąclecia na nowo opracowane i poprawione, Poznań 2003.

³ B. MOKRZYCKI, *Kościół w świętości*, Warszawa 1984, s. 65.

⁴ M. PASTUSZKO, *Sakrament święceń (kanony 1008-1054)*, Kielce 2008, s. 9-10.

Rzeczownik *πρεσβύτεροι* pojawia się w Nowym Testamencie aż sześćdziesiąt pięć razy⁵. Jak wskazuje J. Gnilka, wczesnochrześcijańskie postrzeganie urzędu i misji prezbiterów początkowo zostało skorelowane z judaistycznym systemem synagogałnym⁶. W Kościele pierwotnym prezbiterzy chrześcijańscy pracowali nie tylko w gminie jerozolimskiej (Dz 11, 30; 15, 2-3; 21, 18), ale także w judeochrześcijańskiej diasporze (Dz 14, 23; 20, 17; Tt 1, 5; 1 P 5, 1). Przede wszystkim przewodniczyli zgromadzeniom pierwszych chrześcijan, nauczali zasad wiary, bronili tradycji apostołskich przed fałszywymi doktrynami, troszczyli się o religijną gorliwość wyznawców Chrystusa, a także pełnili funkcje ekonomów poszczególnych wspólnot⁷.

Nierozstrzygnięty do dzisiaj pozostaje problem terminologicznego rozróżnienia między *πρεσβύτεροι* i *ἐπίσκοποι* w czasach apostołskich. Rezultat kilkudziesięcioletnich polemik stanowi sformułowanie trzech zasadniczych opinii na ten temat. Pierwsze stanowisko, podzielane przez najliczniejszą grupę biblistów, dopatruje się w *πρεσβύτεροι* i *ἐπίσκοποι* dokładnie tych samych ludzi, raz określanych jako *πρεσβύτεροι*, a raz jako *ἐπίσκοποι*. Według drugiej grupy badaczy, od samego początku istnienia Kościoła pojęcie *ἐπίσκοποι* odnoszono do biskupów, zaś *πρεσβύτεροι* do kapłanów. Trzecia opinia podobnie wprowadza rozróżnienie między *πρεσβύτεροι* a *ἐπίσκοποι*, z zastrzeżeniem, że *πρεσβύτεροι* stanowili wyjątkowo poważaną grupę ludzi z racji starszeństwa i dokonanych zasług, podczas gdy *ἐπίσκοποι* byli członkami zarządu gmin, do obowiązku których należały: posługa słowa, sprawowanie sakramentów, administrowanie dobrami materialnymi⁸.

Niezależnie od przyjętego stanowiska pewne jest, że na początku II w. nastąpiło przejście w gminach chrześcijańskich od zarządu kolegium biskupów–prezbiterów wspomaganego przez diakonów do zarządu biskupów wspieranych przez radę prezbiterów i korzystających z pomocy diakonów. Akceptacja monoepiskopatu nastąpiła najpierw w Syrii i w Azji Mniejszej,

---

⁵ Rzeczownik *πρεσβύτεροι* nie zawsze oznacza wyłącznie starszych wspólnoty chrześcijańskiej, ale także starszych Sanhendrynu żydowskiego czy nawet byty niebiańskie (G. BORNKAMM, *πρέσβυς, πρεσβύτερος*, w: *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, t. VI, red. G. Friedrich, Stuttgart 1990, s. 651-683).

⁶ *Pierwsi chrześcijanie. Źródła i początki Kościoła*, tłum. W. Szymona, Kraków 2004, s. 371-372.

⁷ D. KASPRZAK, *Teologia kapłaństwa i urzędu kapłańskiego w I wieku chrześcijaństwa*, RBL 63 (2010), nr 2, s. 118.

⁸ S. NAGY, *Prezbiterzy w pierwotnej gminie jerozolimskiej*, RTK 8 (1961), z. 1, s. 6-7.

następnie objęła cały Kościół powszechny, kładąc nacisk na zgodność pomiędzy biskupem a prezbiterami oraz na uzasadnienie teologiczne, które w biskupie dostrzegało obraz samego Jezusa Chrystusa, zaś w kolegium prezbiterów obraz Apostołów⁹. Czasy poapostolskie charakteryzuje wyraźne wyodrębnienie trzech stopni hierarchicznych sakramentu święceń: biskupów, prezbiterów i diakonów. W tym też okresie ukształtowało się dokładne znaczenie pojęcia prezbitera. Chociaż stwierdzenia na ten temat odnaleźć można w *Didache*¹⁰, *1 Liście do Koryntian* św. Klemensa Rzymskiego¹¹ czy w *Pasterzu* Hermasa¹², to jednak wiodącą zasługę w precyzowaniu znaczenia analizowanego pojęcia należy przypisać św. Ignacemu z Antiochii, następcy św. Piotra Apostoła, określanemu teologiem biskupstwa i prezbiteratu. Zadania prezbiterów przedstawiał w aspekcie kolegialnym, zaś samych prezbiterów, tworzących kolegium, które zawsze występuje razem z biskupem i z nim współdziała w kierowaniu Kościołem, nazywał senatem Bożym i radą apostolską¹³. Św. Polikarp ze Smyrny z kolei pouczał prezbiterów, aby okazywali współczucie i miłosierdzie, przywoływali błędzących, odwiedzali chorych, troszczyli się o wdowy, sieroty i ubogich oraz zawsze starali się czynić dobro. Przestrzegał również prezbiterów przed stronniczością, niesprawiedliwym osądem, zbytnią surowością, gniewem i chciwością¹⁴.

Informacje na temat misji prezbiterów przekazali ponadto: św. Papiasz¹⁵,

---

⁹ L. PADOVESE, *Kapłani pierwszych wieków. Antologia tekstów patrystycznych*, tłum. J. Partyka, Kraków 2011, s. 23-24.

¹⁰ *Les Pères apostoliques 1, Doctrine des Apôtres. Épitre de Barnabé*, texte grec et traduction française par H. Hemmer, G. Oger, A. Laurent, Paris 1919; tekst polski: *Didache czyli nauka dwunastu Apostołów. Przełożył z greckiego Józef Jankowski z dodaniem komentarza E. Besson'a z francuskiego wydania Biblijoteki „Les Amitiés Spirituelles”*, Warszawa 1923, art. XV, 1.

¹¹ S. CLEMENS ROMANUS PP., *Epistula ad Corinthios I*, w: *Enchiridion Patristicum loci ss. Patrum, Doctorum, Scriptorum ecclesiasticorum quos in usum scholarum collegit M.J. Rouët de Journal S.J.*, editio quarta et quinta, Friburgi Brisgoviae 1922, s. 5-11; tekst polski w: POK, t. I, s. 106-167, nr 44, 1-6.

¹² *Hermae Pastor. Veterem latinam interpretationem e codicibus*, edidit A. Hilgenfeld, Lipsiae 1873; tekst polski w: POK, t. I, s. 280-446, nr 13, 1.

¹³ IGNACE D'ANTIOCHE, *Lettre aux Magnésiens*, w: Sch, t. X, s. 94-109; tekst polski w: POK, t. I, s. 216-220, nr 2; 3, 1-2; 7, 1-2; 13, 1; TENŻE, *Lettre aux Éphésiens*, w: Sch, t. X, s. 66-93; tekst polski w: POK, t. I, s. 206-215, nr 2, 2; 4, 1; 6, 1; TENŻE, *Lettre aux Tralliens*, w: Sch, t. X, s. 110-123; tekst polski w: POK, t. I, s. 221-225, nr 2, 2; 7, 1-2; 13, 2.

¹⁴ POLYCARPE DE SMYRNE, *Lettre aux Philippiens*, w: Sch, t. X, s. 202-223; tekst polski w: POK, t. I, s. 257-268, nr 6, 1-2.

¹⁵ S. PAPIAS, *Fragm., apud Eus.*, w: *Enchiridion Patristicum*, s. 33-34, nr 3, 39.

św. Ireneusz¹⁶, Klemens Aleksandryjski¹⁷, Orygenes¹⁸ czy Tertulian¹⁹. Istotne świadectwo o kolegialnym działaniu prezbiterów przekazał także św. Cyprian, który potwierdził, że jego prezbiterzy stanowili jedno kolegium, do tego stopnia zjednoczone z nim jako biskupem, iż postanowił nie dokonywać niczego bez ich wiedzy i zgody²⁰. W *Liście 8* wspominał, że po śmierci papieża prezbiterzy kierowali Kościołem w Rzymie²¹. Św. Cyprian prowadził nawet korespondencję z prezbiterium rzymskim, potwierdzając jego kompetencje.

Prezbiterzy zatem stali na czele zarządu diecezją w sytuacji *sede vacante*, a także podczas nieobecności biskupa. Przejawem ich znaczenia oraz kolegialnego współdziałania z biskupem był udział prezbiterów w synodach²². Powyższa analiza dowodzi wysokiej pozycji i istotnej roli prezbiterów w życiu Kościoła powszechnego i partykularnego w pierwszych wiekach.

1.1.1.2. Ujęcie teologiczno-kanoniczne

Ustawodawca powszechny²³, w kan. 1008-1009 dotyczących sakramentu święceń, potwierdził rozróżnienie powszechnego kapłaństwa wiernych i kapłaństwa służebnego²⁴ oraz wskazał różnice między uzdolnieniami, jakich

¹⁶ S. IRENAEUS LUGDUNENSIS, *Detectionis et eversionis falso cognominatae agnitionis, seu, Contra haereses libri quinque*, w: PG, t. VII, s. 437-1224; tekst polski w: A. BOBER, *Antologia patrystyczna*, Kraków 1966, s. 30-56, nr IV, 26, 2.

¹⁷ S. CLEMENS ALEXANDRINUS, *Stromata*, w: *Enchiridion Patristicum*, s. 152-161, nr 6, 13; 107, 2.

¹⁸ ORIGENIS, *Selecta in Psalmos. – Homil. IV in Psal. XXXVI*, w: PG, t. XII, kol. 1349-1359, nr 3; TENŹE, *Comment. in Epist. ad Rom. Liber octavus*, w: PG, t. XII, kol. 1157-1202, nr 10.

¹⁹ TERTULLIANUS, *De baptismo*, w: *Enchiridion Patristicum*, s. 116-118, nr 17.

²⁰ S. CYPRIANUS, *Epistula 14*, w: *Sancti Cypriani Episcopi Epistularium ad fidem codicum summa cura selectorum necnon adhibitibus prioribus praecipuis edidit G.F. Diercks*, Turnholti 1994, s. 79-84; tekst polski w: PSP, t. I, s. 61-63, nr 4.

²¹ TENŹE, *Epistula 8*, w: *Sancti Cypriani Episcopi Epistularium*, s. 40-43; tekst polski w: PSP, t. I, s. 43-45, nr 1.

²² J. WROCEŃSKI, *Pozycja prezbiterium w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, Lublin 2004, s. 96-99.

²³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

²⁴ Sakramentalny charakter święceń włącza przyjmującego święcenia do kapłaństwa służebnego (ministerialnego) oraz uzdalnia do działania w imieniu Jezusa Chrystusa – Głowy Kościoła. Zdaniem M. Pastuszko, obydwa elementy uznać należy za istotne. Pierwszy sprawia, że przyjmujący sakrament święceń staje się duchownym, czyli przechodzi ze stanu wiernych świeckich do stanu duchownego, stając się tym samym podmiotem kapłaństwa służebnego. Należy pamiętać, że ci, którzy otrzymują kapłaństwo posługi, nie przestają uczestniczyć w kapłaństwie wspólnym (wiernych), otrzymanym w sakramencie chrztu św. Jednak kapłaństwo ministerialne i kapłaństwo wiernych, chociaż jedno

udzielają święcenia biskupstwa, prezbiteratu i diakonatu. Wspomniane wyżej kanony, na mocy motu proprio *Omnium in mentem*²⁵, zostały znowelizowane przez papieża Benedykta XVI w celu zachowania jedności doktryny teologicznej i ustawodawstwa kościelnego oraz zharmonizowania norm KPK/83 z nauczaniem zawartym w KKK 1581 i LG 29²⁶. Ustawodawca stanowi: „Na mocy ustanowienia Bożego, przez sakrament święceń niektórzy spośród wiernych, naznaczeni w nim niezatartym charakterem, są ustanawiani świętymi szafarzami; są oni mianowicie konsekrowani i przeznaczeni, ażeby – każdy odpowiednio do swojego stopnia – służyć Ludowi Bożemu, z nowego i szczególnego tytułu” (kan. 1008) oraz „§ 1. Święceniami są: biskupstwo, prezbiterat i diakonat. § 2. Są one udzielane przez nałożenie rąk i modlitwę konsekracyjną, przepisaną dla poszczególnych stopni w księgach liturgicznych. § 3. Ci, którzy zostali ustanowieni biskupami lub prezbiterami, otrzymują misję i uprawnienie do działania w osobie Chrystusa-Głowy, natomiast diakoni otrzymują moc służenia Ludowi Bożemu w posłudze liturgii, słowa i miłości” (kan. 1009). Dla podkreślenia warunków i różnicy pomiędzy biskupstwem, prezbiteratem i diakonatem, ustawodawca używa wyrażenia *pro suo quisque gradu* odnoszącego się do *consecrantur et deputantur*²⁷. Udział prezbiterów *subordinato gradu* w posłannictwie apostoelskim nie stanowi wyłącznego kryterium różnicy w odniesieniu do biskupów. Oznacza również, że prezbiterzy

---

i drugie we właściwy sposób uczestniczy w jedynym kapłaństwie Chrystusowym, różni się między sobą co do istoty, będąc sobie wzajemnie podporządkowane. Podczas gdy kapłaństwo wspólne wiernych urzeczywistnia się przez rozwój łaski chrztu św., życie cnotami teologicznymi, kierowanie się natchnieniami Ducha św., to kapłaństwo ministerialne służy kapłaństwu wiernych. Stanowi jeden ze środków, poprzez który Jezus stale buduje i prowadzi Kościół. Ponadto przyjmujący sakrament święceń nie tylko zostaje włączony do stanu duchownego, ale otrzymuje także niezbędne uzdolnienia do działania w imieniu Chrystusa. Przez świętą władzę wykonuje czynności, których wierny świecki podejmować nie może (*Sakrament święceń*, s. 38-39).

²⁵ BENEDICTUS PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae quaedam in Codice Iuris Canonici immutantur Omnium in mentem* (26.10.2009), AAS 102 (2010), s. 8-10; tekst polski w: OsRomPol 5 (2010), s. 13-14.

²⁶ *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Città del Vaticano 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002; SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-75; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 104-163.

²⁷ J.M. GONZÁLEZ DEL VALLE, *Święcenia*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechnie i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskie-prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 749.

wypełniają misję jako *cooperatores ordinis episcopalis* w łączności z własnym biskupem, z którym tworzą jedno prezbiterium²⁸. Dyspozycje ustawodawcy kodeksowego korespondują z nauczaniem Ojców *Vaticanum II*, szczególnie z konstytucją *Lumen gentium*, uchodzącą za podstawowy dokument dzieła odnowy soborowej²⁹. W tej materii należy się przede wszystkim odwołać do LG 28: „Tak oto kościelne posługiwanie, ustanowione przez Boga, jest sprawowane na różnych stopniach święceń przy tych, którzy już od starożytności noszą nazwę biskupów, prezbiterów i diakonów. Prezbiterzy, choć nie posiadają pełni kapłaństwa i w wykonywaniu swej władzy są zależni od biskupów, związani są jednak z nimi godnością kapłańską i na mocy sakramentu kapłaństwa, na podobieństwo Chrystusa, Najwyższego i Wiekuistego Kapłana (Hbr 5, 1-10; 7, 24; 9, 11-28), są wyświęceni, aby głosić Ewangelię, być pasterzami wiernych i sprawować kult Boży jako prawdziwi kapłani Nowego Testamentu”. Prezbiterzy zatem, razem z biskupami, uczestniczą w jedynym kapłaństwie Chrystusa. Różnica między prezbiteratem a biskupstwem dotyczy wyłącznie stopnia, nie zaś samej istoty kapłaństwa³⁰. Chociaż prezbiterzy nie posiadają

---

²⁸ P. GOYRET, *Powołani, konsekrowani, posłani. Sakrament kapłaństwa*, tłum. B. Widła, Warszawa 2004, s. 137; G. INCITTI, *Il sacramento dell'Ordine nel Codice di Diritto Canonico. Il ministero dalla formazione all'esercizio*, Città del Vaticano 2013, s. 21. „Zadanie posługi biskupiej zostało przekazane prezbiterom, w podporządkowanym stopniu, aby ustanowieni w stanie prezbiteratu byli współpracownikami stanu biskupiego, w celu należytego wypełnienia apostolskiego posłannictwa powierzonego przez Chrystusa” (SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum de presbyterorum ministerio et vita Presbyterorum ordinis* [7.12.1965], AAS 58 [1966], s. 991-1024; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 478-507, nr 2).

²⁹ „Trudno natomiast nie zauważyć i nie uwydatnić tego, że wszystkie dokumenty, które składają się na całość programu odnowy (*renovatio*), układają się wokół Konstytucji o Kościele, wokół zawartej w *Lumen gentium* treści doktrynalnej. Są to jakby uzupełnienia o charakterze bardziej szczegółowym i zarazem bardziej praktycznym, dla których ostatecznych podstaw i uzasadnień wypada szukać w Konstytucji o Kościele” (K. WOJTYŁA, *Wstęp ogólny*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 14).

³⁰ G. Ghirlanda konstatuje: „È sempre la stessa funzione del ministero apostolico che i vescovi tramettono ai presbiteri in grado subordinato, ma, dobbiamo notarlo, si tratta di trasmissione, perché, in virtù della loro ordinazione, i presbiteri partecipano alla missione e al ministero di Cristo e quindi alla missione e al ministero degli apostoli (PO 1; 2b; 7a). Allora, come i vescovi hanno la pianezza del sacramento dell'ordine, il sommo sacerdozio, la somma del sacro ministero e la funzione del ministero apostolico in pienezza, per svolgere la loro missione propria nella Chiesa attuale, ma in misura e grado limitati rispetto agli apostoli (...); così i presbiteri ricevono la stessa funzione del ministero, che propriamente è quello degli apostoli, – ma che è come depositato nell'ordine episcopale, – in grado subordinato, perché la missione che essi debbono svolgere nella Chiesa è limitata rispetto a quella dei vescovi. Questa è la differenza di grado e non di essenza che, sulla base della dottrina conciliare, possiamo dire che ci sia dal punto di vista sacramentale” (*Ordine sacro*, w: *Nuovo dizionario di diritto canonico*, red. C. Corral Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda, Cinisello Balsamo 1993, s. 741-742).

pełni kapłaństwa, tak jak biskupi, przez sakrament święceń zostaje im powierzona misja i zdolność działania w osobie Chrystusa – Głowy Kościoła. Na tej podstawie mają szczególny tytuł do tego, aby być współpracownikami biskupów w realizacji misji powierzonej Kościołowi przez Jezusa³¹. Prezbiterzy wypełniają swoją posługę w oparciu o specyficzne uczestnictwo w posłudze Chrystusa. Wskazuje na to charakter sakramentalny właściwy dla sakramentu święceń. W teologii scholastycznej był on interpretowany jako odbity obraz Jezusa lub Jego kapłaństwa. Współcześnie teologowie postrzegają charakter sakramentalny w sposób bardziej dynamiczny. Podkreślając charakter dynamiczno-funkcjonalny, należy także pamiętać o wymiarze ontycznym³².

Zgodnie z nauczaniem Ojców Soboru Watykańskiego II, prezbiterzy tworzą rodzaj kolegium określanego ‘prezbiterium’: „Prezbiterzy, pilni współpracownicy urzędu biskupa, jego pomoc i narzędzie, powołani do służenia Ludowi Bożemu, stanowią wraz ze swoim biskupem jedno prezbiterium, wykonując różne zadania. W poszczególnych lokalnych zgromadzeniach wiernych sprawują, że w pewnym sensie biskup staje się w nich obecny, sami zaś jednoczą się z nim ufnie i wielkodusznie, a jego obowiązki i zatroskanie po części przejmują na siebie i codziennie starannie je wykonują. Ci, co pod władzą biskupa uświęcają powierzoną sobie część trzody Pańskiej i nią kierują, reprezentują Kościół powszechny na swoim terenie i skutecznie przyczyniają się do budowania całego Ciała Chrystusa (por. Ef 4, 12). Mając ustawicznie na względzie dobro dzieci Bożych, powinni się starać o to, aby wносить swój wkład do duszpasterstwa całej diecezji, a także i całego Kościoła. Ze względu na ten udział w kapłaństwie i posłannictwie prezbiterzy powinni szczerze uznawać swego biskupa za ojca i ze czcią okazywać mu posłuszeństwo” (LG 28). Nauczając o roli prezbiterów, Ojcowie soborowi w wyraźny sposób uwidaczniają eklezjalny wymiar instytucji prezbiterium, ukazując prezbiterów jako rodzinę, w której istotną rolę odgrywają właściwe relacje zarówno między samymi prezbiterami, jak i prezbiterami a biskupem³³. Na tej podstawie Ojcowie *Vaticanum II*

---

³¹ J. KRUKOWSKI, *Święcenia*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III/2: *Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła. Część I. Sakramenty. Część II. Pozostałe akty kultu Bożego. Część III. Miejsca i czasy święte*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 210.

³² J. KRÓLIKOWSKI, *Powołanie, konsekracja i posłanie. Z teologii świętego kapłaństwa*, Kraków 2017, s. 68.

³³ J. WROCENSKI, *Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego (Studium prawno-historyczne)*, Warszawa 1998, s. 205.

obligują: „Biskup ma uważać kapłanów, swoich współpracowników, za synów i przyjaciół, podobnie jak Chrystus nie nazywa już swoich uczniów sługami, lecz przyjaciółmi” (LG 28).

Ponieważ posługa prezbiterów stanowi konieczną pomoc dla biskupów urzeczywistniania misji zbawczej Jezusa, gdy Ojcowie soborowi domagają się od prezbiterów szacunku i miłości wobec biskupów, od których z kolei oczekują okazywania uczuć braterskich w stosunku do prezbiterów, nie odwołują się do przykazania miłości bliźniego czy zadania rządu biskupów. W tej materii Ojcowie Soboru Watykańskiego II eksponują komunie i zależność sakramentalną, które wpisują się w naturę Kościoła jako „komunia życia, miłości i prawdy” (LG 9)³⁴.

Sakrament święceń, poprzez specjalną łaskę Ducha Świętego, upodabnia prezbitera do samego Jezusa, „czyniąc go narzędziem Chrystusa dla Jego Kościoła” (KKK 1581). W ten sposób wyświęcony otrzymuje udział w potrójnej misji Zbawiciela jako Głowy Kościoła: kapłana, króla i proroka. Przez przyjęcie sakramentu święceń prezbiter zostaje zatem uzdolniony do służenia Ludowi Bożemu w osobie i w imieniu Jezusa Chrystusa w trzech obszarach: *munus docendi, sanctificandi i regendi*.

1.1.1.2.1. *Munus docendi*

Do podstawowych zadań Kościoła należy nauczanie. Zgodnie z dyspozycją ustawodawcy zawartą w kan. 747 § 1, Kościół ma obowiązek i wrodzone prawo przepowiadania Ewangelii wszystkim narodom, niezależnie od jakiegokolwiek ludzkiej władzy, także przy użyciu środków społecznego przekazu³⁵. Strzeżenie i przekazywanie depozytu wiary (*fidei depositum*) powinno obejmować trzy sfery aktywności: 1) ochronę prawdy objawionej przed sfałszowaniem lub zniekształceniem zarówno w sensie materialnym (udoskonalanie wydań krytycznych Pisma św.), jak i formalnym (usuwanie błędów czy odstępstw w interpretacji depozytu wiary); 2) prowadzenie badań nad depozytem

³⁴ J. KRÓLIKOWSKI, *Powołanie, konsekracja i posłanie*, s. 68.

³⁵ Zob. P. LEWANDOWSKI, *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i polskim pokodeksowym ustawodawstwie partykularnym*, Tarnów 2015; TENŻE, *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego w badaniach młodych naukowców*, t. II, red. M. Sitarz, Lublin 2015, s. 107-126.

wiary – nie wystarczy unikać błędów czy odstępstw; konieczne staje się lepsze poznanie prawdy objawionej, wyjaśnianie niezrozumiałych kwestii oraz poszukiwanie odpowiedzi na nowe pytania i wątpliwości postawione przez współczesność; 3) wierne głoszenie i wyjaśnianie depozytu wiary, aby prawda objawiona dotarła do wszystkich ludzi w sposób do nich dostosowany³⁶.

W zakresie analizowanego *munus docendi* ustawodawca kodeksowy postanawia, iż do zadań własnych prezbiterów, stanowiących współpracowników biskupów, należy głoszenie Ewangelii. Zgodnie z kan. 757, obowiązek ten w szczególny sposób spoczywa na proboszczach oraz innych duszpasterzach, w stosunku do wiernych powierzonych ich opiece. Ciążący na prezbiterach prawny obowiązek przepowiadania Słowa Bożego należy rozumieć jako nałożoną na nich ciężką powinność zwiastowania Dobrej Nowiny. Wspomnianego obowiązku jurydycznego nie należy utożsamiać z obowiązkami obyczajowymi czy moralnymi wynikającymi z *sensus fidei*, zwyczaju czy słuszności kanonicznej. Uprawnienia prezbiterów do przepowiadania nie powinno się także interpretować jako przywileju. Zobowiązanie a zarazem prawo prezbiterów do ministerialnego głoszenia Ewangelii wynika z samej istoty kapłaństwa hierarchicznego³⁷. Z zachowaniem kan. 765, prezbiterzy posiadają prawo przepowiadania Słowa Bożego w całym Kościele, za przynajmniej domyślną zgodą rektora kościoła, chyba że uprawnienie to zostało ograniczone lub odwołane przez kompetentnego ordynariusza albo na podstawie ustawodawstwa

---

³⁶ J. SAN JOSÉ PRISCO, *La función de enseñar de la Iglesia*, w: *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada por Profesores de la Facultad de Derecho Canónico de la Universidad Pontificia de Salamanca*, red. F. Aznar Gil, M. Cortés Diéguez, J.M. Díaz Moreno [i in.], Madrid 2014, s. 466. W celu właściwej realizacji przedstawionych powyżej zadań Kościół domaga się szeregu praw wolnościowych: wypowiedzi, nauczania, ewangelizacji; sprawowania publicznego kultu; organizowania się i posiadania własnych uregulowań; wyboru, wychowania, nominowania i przenoszenia swoich urzędników; wznoszenia budowli religijnych; nabywania i posiadania dóbr potrzebnych do prowadzenia swojej działalności; zrzeszania się nie tylko w celach religijnych, ale i wychowawczych, kulturalnych, sanitarnych czy charytatywnych (PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA GIUSTIZIA E DELLA PACE, *Compendio della dottrina sociale della Chiesa* [2.04.2004], Città del Vaticano 2004; tekst polski: PAPIESKA RADA IUSTITIA ET PAX, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005, nr 426).

³⁷ W. WĄSIK, *Podmioty, na których ciąży obowiązek przepowiadania Słowa Bożego, według KPK z 1983 r.*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 10 (2011), s. 148-149. „Lud Boży najpierw gromadzi się przez słowo Boga żywego, którego zupełnie słusznie należy domagać się z ust kapłanów. Ponieważ nikt nie może się zbawić, jeżeli wpierv nie uwierzy, prezbiterzy jako współpracownicy biskupów przede wszystkim mają obowiązek przepowiadania wszystkim Ewangelii Bożej, aby wypełniając nakaz Pana: «Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu» (Mk 16, 15), tworzyli i pomnażali Lud Boży” (PO 4).

partykularnego wymagane jest wyraźne zezwolenie (kan. 764). Chociaż ustawodawca powszechny nie domaga się aktualnie jurysdykcji do przepowiadania Słowa Bożego, nie oznacza to, że nie istnieje żadne uzależnienie tej aktywności prezbitera od władzy kościelnej. Na podstawie dyspozycji kan. 764, należy wskazać trzy uwarunkowania analizowanego obowiązku i prawa: 1) prezbiter może korzystać z władzy przepowiadania, o ile nie zabronił lub nie ograniczył jej kompetentny ordynariusz na podstawie słusznej lub poważnej przyczyny; przy czym za uprawnionego ordynariusza w tym wypadku należy rozumieć zarówno ordynariusza własnego, jak i ordynariusza miejsca, na terenie którego następuje przepowiadanie; 2) władza przepowiadania może zostać ograniczona także przez ustawodawstwo partykularne, zgodnie z którym wymagane jest wyraźne i oddzielne zezwolenie na korzystanie z tego uprawnienia; 3) konieczna jest zgoda, przynajmniej domyślna, rektora kościoła³⁸.

W ujęciu kanonicznym drugą, obok przepowiadania, przestrzenią posługi słowu Bożemu jest nauczanie katechetyczne³⁹. Przez nauczanie katechetyczne należy rozumieć wychowanie w wierze dzieci, młodzieży, a także dorosłych, obejmujące przede wszystkim studium doktryny chrześcijańskiej, przekazywane na ogół w sposób systematyczny i całościowy, dla wprowadzenia wiernych w pełnię życia chrześcijańskiego⁴⁰. Troska o katechizację ludu Bożego stanowi własny i poważny obowiązek szczególnie duszpasterzy, przez działalność których wiara wiernych ma stawać się „żywa, wyraźna i czynna” (kan. 773). Z racji swojej funkcji proboszcz zobowiązany jest do koordynowania nauczania katechetycznego we własnej parafii. Dla osiągnięcia tego celu jest zobowiązany korzystać ze współpracy prezbiterów przydzielonych do pracy duszpasterskiej, jak również podmiotów, o których ustawodawca stanowi w kan. 776. Nauczanie katechetyczne, oparte na Piśmie św., Tradycji, liturgii, Magisterium i życiu Kościoła, powinno być prowadzone z zastosowaniem różnych metod, pomocy

³⁸ A. DOMASZK, *Uprawienie duchownych do przepowiadania Słowa Bożego w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, PK 50 (2007), nr 3-4, s. 63-64; R. KANTOR, *Prezbiter jako podmiot odpowiedzialny za przepowiadanie słowa Bożego w świetle obowiązującego magisterium Kościoła*, RBL 65 (2012), nr 4, s. 314-315.

³⁹ J.A. CORIDEN, *The Ministry of the Divine Word [cc. 756-780]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York-Mahwah 2000, s. 920.

⁴⁰ IOANNES PAULUS PP. II, *Adhortatio apostolica ad Episcopos, Sacerdotes et Christifideles totius Catholicae Ecclesiae de catechesi nostro tempore tradenda Catechesi tradendae* (16.10.1979), AAS 71 (1979), s. 1277-1340; tekst polski w: JAN PAWEŁ II, *Dziela zebrane*, t. II: *Adhortacje*, red. P. Ptasznik, T. Dzidek, Z.J. Kijas [i in.], Kraków 2006, s. 17-62, nr 18.

dydaktycznych oraz środków społecznego przekazu, które wydają się najbardziej skuteczne do tego, aby wierni mogli głębiej poznać naukę katolicką i według niej układać życie (kan. 779).

1.1.1.2.2. *Munus sanctificandi*

Kościół wypełnia zadanie uświęcania poprzez celebrowanie świętej liturgii, stanowiącej urzeczywistnienie kapłańskiego zadania Jezusa Chrystusa. Dokończy się tylko wówczas, gdy jest sprawowana w imieniu Kościoła przez osoby prawnie do tego wyznaczone i z zastosowaniem aktów zatwierdzonych przez władzę kościelną (kan. 834 § 1-2)⁴¹. Zgodnie z dyspozycją zawartą w kan. 835 § 2, *munus sanctificandi* wykonują, po biskupach, również prezbiterzy, którzy będąc uczestnikami kapłaństwa Chrystusowego, są konsekrowani do sprawowania kultu Bożego oraz uświęcania wiernych.

Prezbiterzy „swoją świętą misję sprawują przede wszystkim w kulcie eucharystycznym, a zwłaszcza w Uczcie eucharystycznej, w której działając w osobie Chrystusa (*in persona*) i głosząc Jego misterium, łączą modlitwy wiernych z ofiarą Tego, który jest ich głową i uobecniają w ofierze Mszy świętej aż do przyjścia Pana (por. 1 Kor 11, 26) jedyną ofiarę Nowego Testamentu, mianowicie Chrystusa ofiarującego siebie raz jeden Ojcu jako ofiarę nieskalaną (por. Hbr 9, 11-28), oraz rozdzielają owoce tej ofiary” (LG 28). Eucharystia zatem, jako sakramentalna pamiątka śmierci i zmartwychwstania Jezusa oraz źródło i szczyt życia chrześcijańskiego, stanowi zasadę, środek i cel posługi prezbitera, ponieważ „wszystkie kościelne posługi i dzieła apostołstwa wiążą się ze świętą Eucharystią i ku niej zmierzają” (PO 5). W ocenie Kongregacji ds. Duchowieństwa, prezbiter konsekrowany przez biskupa po to, aby przedłużać Najświętszą Ofiarę, w wypełnianiu tej posługi ukazuje swoją tożsamość w najbardziej ewidentny sposób (DMVP 66)⁴².

Oprócz celebrowania Eucharystii *in persona Christi* prezbiterzy są zwyczajnymi szafarzami sakramentu chrztu św. (kan. 861 § 1). Ważnie udzielają

⁴¹ Na temat pojęcia i celów liturgii, zob. A. SŁOWIKOWSKA, *Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego. Studium kanoniczne*, Lublin 2014, s. 29-40.

⁴² CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Direttorio per il ministero e la vita dei presbiteri* (11.02.2013), Città del Vaticano 2013; tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów*, Kraków 2013. Por. TAŻ, *Il presbitero pastore e guida della comunità parrocchiale. Istruzione* (4.08.2002), Città del Vaticano 2002; tekst polski: TAŻ, *Kapłan pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Wrocław 2002, nr 13. Na temat obowiązków prezbiterów wobec wspólnoty

bierzmowania, o ile posiadają do tego uprawnienie na podstawie ustawodawstwa powszechnego lub szczególnego udzielenia ze strony kompetentnej władzy (kan. 882). Na mocy samego prawa kompetentnymi w analizowanej materii są prezbiterzy: 1) zrównani z biskupem diecezjalnym, jedynie w granicach swojego terytorium⁴³; 2) udzielający chrztu temu, kto przestał być dzieckiem oraz dopuszczający osobę ochrzczoneą do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim, na mocy urzędu lub zlecenia biskupa diecezjalnego; 3) w odniesieniu do osób znajdujących się w niebezpieczeństwie śmierci, przy uwzględnieniu, iż w takim przypadku nie obowiązują żadne ograniczenia personalne czy terytorialne dla ważności sprawowania sakramentu (kan. 833)⁴⁴. *Munus sanctificandi* prezbiterzy realizują w sakramencie pokuty i pojednania, jeśli tylko posiadają habitualne uprawnienie do spowiadania na podstawie sprawowanego urzędu lub specjalnego zezwolenia ordynariusza miejsca inkardynacji bądź miejsca stałego zamieszkania (kan. 967 § 2). Ponadto mogą udzielać namaszczenia chorych (kan. 1003 § 1) oraz w razie konieczności pobłogosławić olej konieczny do sprawowania tego sakramentu (kan. 999, 2°). Prezbiterzy są także uprawnieni do asystowania przy zawieraniu sakramentu małżeństwa, po spełnieniu określonych wymogów, o których ustawodawca stanowi w kan. 1109-1111; 1116 § 2; 1121 § 2.

Zadanie uświęcenia prezbiterzy realizują również przez sprawowanie aktów kultu Bożego unormowanych w kan. 1166-1204, stanowiących część II: *De ceteris actibus cultus Divini*, księgi IV: *De Ecclesiae munere sanctificandi* KPK/83.

1.1.1.2.3. *Munus regendi*

Przez sakrament święceń prezbiter partycypuje również we władzy rządzenia. Fakt ten uprawnia do powierzenia mu urzędu związanego z pełnym duszpasterstwem, np. proboszcza czy wikariusza, do wypełniania

---

parafialnej, zob. W. WENZ, *Europa ducha a obowiązki wspólne wszystkim pasterzom katolickim w zjednoczonej Europie (w świetle „Instrukcji” Kongregacji ds. Duchowieństwa «Kapłan pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej» z 4 VIII 2002 roku)*, w: *Problemy uczelni a Unia Europejska. Seminarium inicjowane przez Kolegium Rektorów Uczelni Wrocławia i Opola. Wrocław, 12 maja 2003 roku*, oprac. red. A. Wawrzynkowska, Wrocław 2004, s. 89-99.

⁴³ W przypadku ordynariusza wojskowego uprawnienie posiada charakter personalny, co warunkuje ważność celebrowania sakramentu (T. RINCÓN-PÉREZ, *El ministro de la confirmación, edad y preparación debida del confirmando*, „Revista Española de Derecho Canónico” 61 [2004], s. 95).

⁴⁴ Z. JANCZEWSKI, *Ważność sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego uzdrowienia i święceń w porządku prawnym Kościoła katolickiego*, Warszawa 2011, s. 122-123.

którego konieczna jest możliwość wykonywania władzy święceń (kan. 150; por. kan. 521 § 1; 546). W sprawach, w których dobre imię kapłana może być narażone na niebezpieczeństwo notariuszem powinien być mianowany prezbiter (kan. 483 § 2). Wyłącznie z prezbiterów może składać się rada kapłańska (kan. 495 § 1; 497-499)⁴⁵, rada misji (kan. 495 § 2)⁴⁶, kolegium konsultorów (kan. 502 § 1)⁴⁷ oraz kapituła kanoników (kan. 503; 509 § 2)⁴⁸. W sytuacji prawnie uzasadnionej przeszkody, prezbiter może zostać delegowany przez biskupa do przeprowadzenia wizytacji diecezjalnej (kan. 396 § 1). Ponadto prezbiterzy mogą uczestniczyć w synodach partykularnych (tylko z głosem doradczym) i diecezjalnych (kan. 443 § 3-4; 460; 463 § 1-2)⁴⁹.

---

⁴⁵ Zob. M. SITARZ, *Rada kapłańska i kolegium konsultorów*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 381-395; TENŻE, *Organy kolegialne w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, s. 127-134; TENŻE, *Rada kapłańska*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 2440-2444.

⁴⁶ Zob. TENŻE, *Kompetencje organów kolegialnych w Kościele partykularnym w sprawowaniu władzy wykonawczej według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, Lublin 2008, s. 79-82; TENŻE, *Rada misji*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, kol. 2450-2451.

⁴⁷ Zob. TENŻE, *Kolegium konsultorów w Kodeksie Prawa Kanonicznego 1983 i w partykularnym prawie polskim*, Lublin 1999; TENŻE, *Kolegium konsultorów*, *Memor 2* (1999), s. 375-380; TENŻE, *Konsultacyjna funkcja kolegium konsultorów w sytuacji sede plena*, *BSKP 12* (1999), nr 1, s. 41-53; TENŻE, *Zadania kolegium konsultorów w sytuacji sede plena w KPK z 1983 roku*, *RNP 9* (1999), z. 2, s. 45-59; TENŻE, *Zadania kolegium konsultorów w sytuacji sede impedita*, *BSKP 13* (2000), s. 51-61; TENŻE, *Kolegium konsultorów*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, kol. 1257-1261.

⁴⁸ Zob. TENŻE, *Organy kolegialne w Kościele partykularnym*, w: *25-lecie promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Obowiązki i stosowanie w Polsce*, red. J. Krukowski, Z. Tracz, Łódź 2009, s. 158-163.

⁴⁹ Zob. T. ROZKRUT, *La natura teologico-giuridica del sinodo diocesano*, Romae 1996; TENŻE, *Synod diecezjalny w Kościele*, Tarnów 2002; TENŻE, *Synod diecezjalny w historii i w życiu Kościoła*, *TST 16* (1998), s. 101-118; TENŻE, *Synod diecezjalny w aktualnym ustawodawstwie Kościoła*, *TST 17* (1998), s. 79-94; TENŻE, *Nowa Instrukcja o synodzie diecezjalnym*, *PK 42* (1999), nr 1-2, s. 145-156; TENŻE, *Rola synodów partykularnych we współczesnym Kościele*, „*Polonia Sacra*” 6 (2002), nr 11, s. 291-306; TENŻE, *Come celebrare oggi il sinodo diocesano?*, „*Annales Canonici*” 2 (2006), s. 67-80; TENŻE, *Synod diecezjalny w życiu Kościoła partykularnego na początku trzeciego tysiąclecia*, w: *Czynić diecezję domem i szkołą komunii. II Synod Diecezji Radomskiej*, red. S. Łabendowicz, Radom 2008, s. 79-111; TENŻE, *Synody partykularne*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, kol. 2725-2728; R. KANTOR, *Stanowisko prawne biskupa diecezjalnego na synodzie diecezjalnym*, „*Studia Catholica Podoliae*” 3 (2004), s. 489-498; TENŻE, *Stanowienie prawa w Kościele partykularnym. Kompetencje synodu diecezjalnego i konferencji biskupów*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. Kantor, Kraków 2015, s. 78-93; M. SITARZ, *Synod diecezjalny*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1, s. 333-344; TENŻE, *Synod diecezjalny w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Zarys problematyki*, *BSKP 27* (2014), s. 91-106; TENŻE, *Synod diecezjalny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, kol. 2711-2714.

1.1.2. Prezbiter diecezjalny

Zdefiniowanie pojęcia prezbitera diecezjalnego stanowi swoistą trudność. Analizę należy rozpocząć od przywołania dyspozycji ustawodawcy kodeksowego zawartej w kan. 207, zgodnie z którą: „§ 1. Z ustanowienia Bożego są w Kościele wśród wiernych święci szafarze, których w prawie nazywa się też duchownymi, pozostałych zaś nazywa się świeckimi. § 2. Spośród jednych i drugich wywodzą się wierni, którzy profesją rad ewangelicznych, przez śluby lub inne święte więzy, przez Kościół uznane i zatwierdzone, w sposób szczególny poświęcają się Bogu, a także pomagają w zbawczej misji Kościoła. Ich stan, choć nie odnosi się do hierarchicznej struktury Kościoła, jednak należy do jego życia i świętości”. Ustawodawca powszechny, na podstawie nauczania Ojców Soboru Watykańskiego II w LG 10, 20, 30-33, 43-47⁵⁰, określił trzy kategorie wiernych, nazywane „stanami życia” w Kościele, które powstały na bazie przesłanek: 1) przyjęcia sakramentu święceń lub złożenia profesji rad ewangelicznych; 2) stałych relacji między podmiotami należącymi do każdej z kategorii, charakteryzowanych przez właściwe dla nich obowiązki i uprawnienia⁵¹. J. Hervada, komentując wskazany kan. 207, stawia wniosek: „Wyłania się z tego pewien trójpodział: – duchowni diecezjalni (dawniej określane jako duchowni świeccy, czyli *clerici saeculares*), – zakonnicy, – laikat”⁵². Konstatacja ta jednak stanowi daleko idące uproszczenie. Opinia Hervady nie jest odosobniona. Podobnie dedukuje Z. Janczewski, który rozróżnia jedynie prezbiterów diecezjalnych i zakonnych⁵³. Precyzyjniej komentują J. Fornés i J. Krukowski, wyprowadzając następujące kategorie wiernych chrześcijan: 1) wyświęconych, czyli świętych szafarzy, pośród których rozróżniają: a) duchownych nienależących do instytutów życia konsekrowanego lub stowarzyszeń życia

---

⁵⁰ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus*, Città del Vaticano 1989, przyp. do kan. 207, s. 56.

⁵¹ J. KRUKOWSKI, *Wierni chrześcijanie. Kanony wstępne*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1, s. 21; R.J. KASLYN, *The Christian Faithful. Introductory Canons*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, s. 252-253.

⁵² *Wierni*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, s. 204.

⁵³ „Rozróżnia się p. [prezbiterów – P.L.] diecezjalnych, poświęcających się pracy na rzecz swojej diecezji, podlegających biskupowi diecezjalnemu, oraz p. zakonnych, należących do zakonów i zgromadzeń zakonnych, podlegających przełożonym tych wspólnot” (Z. JANCZEWSKI, *Prezbiter*, w: *Wielka Encyklopedia Prawa*, t. II: *Prawo kanoniczne*, red. G. Leszczyński, Warszawa 2014, s. 161).

apostolskiego, a zatem duchownych świeckich inkardynowanych do Kościoła partykularnego lub prałatury personalnej oraz b) duchownych należących do instytutów życia konsekrowanego lub stowarzyszeń życia apostolskiego; 2) niewyświęconych, czyli wiernych świeckich, pośród których rozróżniają: a) wiernych nienależących do instytutów życia konsekrowanego lub stowarzyszeń życia apostolskiego, a zatem wiernych świeckich w rozumieniu prawa kanonicznego oraz b) wiernych należących do instytutów życia konsekrowanego lub stowarzyszeń życia apostolskiego⁵⁴.

W tym miejscu należy wskazać, iż rozgraniczenie wyłącznie na prezbiterów diecezjalnych i zakonnych czterokrotnie można odnaleźć także w nauczaniu Ojców *Vaticanum II*: „Wszyscy więc kapłani, zarówno diecezjalni, jak i zakonni, związani są ściśle z kolegium biskupów z tytułu święceń i posługiwania, i stosownie do swego powołania oraz otrzymanej łaski służą dobru całego Kościoła” (LG 28)⁵⁵; „Wszyscy prezbiterzy, tak diecezjalni, jak i zakonni, uczestniczą wraz z biskupem w jednym Chrystusowym kapłaństwie i spełniają je razem z nim, dlatego stanowią grono roztropnych współpracowników stanu biskupiego” (CD 28)⁵⁶; „Dlatego duże znaczenie ma to, by wszyscy prezbiterzy, czy to diecezjalni, czy to zakonni, wzajemnie się wspomagali, żeby zawsze byli współpracownikami prawdy” (PO 8)⁵⁷; „Kapłanom diecezjalnym i zakonnym, pracującym już w winnicy Pańskiej, należy wszelkimi odpowiednimi środkami dopomagać,

⁵⁴ J. FORNÉS, *De los fieles cristianos*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, t. II/1, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002, s. 51; J. KRUKOWSKI, *Wierni chrześcijanie. Kanony wstępne*, s. 22. Inni kanoniści, komentując kan. 207, pomijają konieczność doprecyzowania kategorii wiernych chrześcijan: L. CHIAPPETTA, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. I: *Libri I-II*, Bologna 2011, s. 276-278; V. TIZIANO, *I fedeli cristiani*, w: *Codice di Diritto Canonico commentato*, red. Redazione di Quaderni di Diritto Ecclesiale, Milano 2009, s. 228-229; G. DALLA TORRE, *I fedeli*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 115-116; R.J. KASLYN, *The Christian Faithful. Introductory Canons*, s. 251-254; A. MCGRATH, *Christ's Faithful*, w: *The Canon Law. Letter & Spirit. A Practical Guide to the Code of Canon Law*, red. G. Sheehy, R. Brown, D. Kelly [i in.], London 1995, s. 117-118.

⁵⁵ „Corpori igitur Episcoporum, ratione Ordinis et ministerii, **omnes Sacerdotes, tum dioecesani tum religiosi** [wyróżnienie – P.L.] coaptantur et bono totius Ecclesiae pro sua vocatione et gratia inserviunt”.

⁵⁶ „**Omnes** quidem **presbyteri sive dioecesani sive religiosi** [wyróżnienie – P.L.], unum sacerdotium Christi cum Episcopo participant et exercent, ideoque Ordinis episcopalis providi cooperatores constituuntur” (SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum de pastoralis episcoporum munere in Ecclesia Christus Dominus* [28.10.1965], AAS 58 [1966], s. 673-696; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 236-258).

⁵⁷ „Quapropter magni momenti est ut **omnes Presbyteri, sive dioecesani sive religiosi** [wyróżnienie – P.L.], sese invicem adiuvent, ut semper sint cooperatores veritatis”.

aby coraz głębiej rozumieli to, co spełniają w świętych obrzędach, aby żyli życiem liturgii i dzielili je z wiernymi powierzonymi ich pieczy” (SC 18)⁵⁸. Powyższe rozróżnienie powielone zostało również w posoborowych aktach normatywnych, promulgowanych przez Kongregację ds. Biskupów: EI 206-207, w którym wprowadzono szereg dyspozycji dotyczących prezbiterów diecezjalnych i zakonnych⁵⁹ oraz AS 79⁶⁰; a także Kongregację ds. Duchowieństwa: PMDP⁶¹. Wskazane rozróżnienie podobnie kilkakrotnie przywołał w posynodalnej adhortacji apostołskiej *Pastores dabo vobis* papież Jan Paweł II⁶².

W prowadzonej analizie pojęcia prezbitera diecezjalnego, konieczne staje się powiązanie dyspozycji kan. 207 z normami prawnymi zawartymi w rozdziale II: *De clericorum adscriptione seu incardinatione*, tytułu III: *De ministris sacris seu de clericis*, części I: *De christifidelibus*, księgi II: *De populo Dei* KPK/83 odnoszącymi się do instytucji inkardynacji duchownych jako relacji *sui generis* pomiędzy inkardynującym a inkardynowanym włączonej w misję Kościoła. Zgodnie z kan. 265, każdy duchowny powinien zostać inkardynowany do określonego Kościoła partykularnego, prałatury personalnej, instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostołskiego, które posiada

⁵⁸ „**Sacerdotes, sive saeculares sive religiosi** [wyróżnienie – P.L.], in vinea Domini iam operantes, omnibus mediis opportunis iuventur ut plenius semper quae in functionibus sacris agunt intellegant, vitam liturgicam vivant, eamque cum fidelibus sibi commissis communicent” (TENŻE, *Constitutio de sacra liturgia Sacrosanctum Concilium* [3.12.1963], AAS 56 [1964], s. 97-134; tekst polski w: TENŻE, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 48-78).

⁵⁹ SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Directorium de pastoralis ministerio Episcoporum Ecclesiae imago* (22.03.1973), Romae 1973; tekst polski w: UHK, s. 403-516.

⁶⁰ „Il Vescovo promuova altresì le relazioni fra **tutti i presbiteri, tanto secolari che religiosi o appartenenti alle Società di vita apostolica** [wyróżnienie – P.L.], poiché tutti appartengono all'unico ordine sacerdotale ed esercitano il proprio ministero per il bene della Chiesa particolare” (CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi Apostolorum successores* [22.02.2004], Città del Vaticano 2004; tekst polski w: UHK, s. 517-711). W AS 79 rozróżnienie na prezbiterów diecezjalnych i zakonnych lub przynależących do stowarzyszeń życia apostołskiego.

⁶¹ „Non è sempre facile mantenere e difendere queste pratiche pastorali, ma non per questo ne va taciuta l'efficacia e la convenienza di riprenderle dove fossero cadute in desuetudine. Per questa disponibilità pastorale primaria va incentivato l'aiuto fra **sacerdoti diocesani e religiosi** [wyróżnienie – P.L.]” (CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Il presbitero, maestro della parola, ministro dei sacramenti e guida della comunità in vista del terzo millennio cristiano* [19.03.1999], Bologna 1999; tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Kapłan głosiciel Słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, Tarnów 1999, nr III, 3).

⁶² IOANNES PAULUS PP. II, *Adhortatio apostolica postsynodalis de Sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condicione Pastores dabo vobis* (25.03.1992), AAS 84 (1992), s. 657-804; tekst polski: JAN PAWEŁ II, *Posynodalna adhortacja apostołska Pastores dabo vobis Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, do duchowieństwa i wiernych o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, Wrocław 1995, nr 2, 4, 17, 59, 71.

tę zdolność, tak iż nie dopuszcza się istnienia duchownych nikomu niepodlegających, a więc tułaczy. W odniesieniu do wskazanej dyspozycji kan. 265, za zasadne należy uznać pytanie o miejsce prezbiterów diecezjalnych w przedstawionym wyszczególnieniu. Odpowiedź zawarta jest w kan. 368, w którym najwyższy ustawodawca definiuje pojęcie Kościoła partykularnego: „Kościoły partykularne, w których istnieje i z których składa się jeden i jedyny Kościół katolicki, to przede wszystkim diecezje, z którymi – jeśli nie stwierdza się czegoś innego – są zrównane: prałatura terytorialna i opactwo terytorialne, wikariat apostolski i prefektura apostolska, jak również administratura apostolska erygowana na stałe”. Ponieważ według kan. 381 § 2, jeśli co innego nie wynika z natury rzeczy lub z przepisu prawa, z biskupem diecezjalnym są zrównani w prawie: prałat i opat terytorialny, wikariusz i prefekt apostolski oraz administrator apostolski administratury apostolskiej erygowanej na stałe⁶³, kierujący wskazanymi Kościołami partykularnymi są wyposażeni w prawo inkardynowania duchownych. Na tej podstawie można uznać, iż prezbiterzy inkardynowani do prałatury i opactwa terytorialnego, wikariatu i prefektury apostolskiej oraz administratury apostolskiej erygowanej na stałe zostali zrównani w prawie z prezbiterami diecezjalnymi. To zrównanie w prawie nie oznacza jednak, iż przysługuje im kategoria prezbiterów diecezjalnych. Ponadto z biskupem diecezjalnym zrównani są także: ordynariusz wojskowy⁶⁴, ordynariusz ordynariatu personalnego dla anglikanów powracających do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim⁶⁵ oraz administrator apostolski Personalnej

---

⁶³ Zob. J. BEDNARZ, *La administración apostólica como figura especial en la organización eclesial*, „Cuadernos Doctorales” 22 (2008), s. 145-200.

⁶⁴ Zob. IOANNES PAULUS PP. II, *Constitutio Dogmatica qua nova canonica ordinatio pro spirituali militum curae datur* *Spirituali militum curae* (21.04.1986), AAS 78 (1986), s. 481-486; tekst polski w: *OsRomPol* 7 (1986), nr 4, s. 32. Więcej o ordynariatach wojskowych, zob. P. ZAJĄC, *Kościoły partykularne w ustawodawstwie Jana Pawła II. Zarys problematyki*, Lublin 2015, s. 79-106.

⁶⁵ Zob. BENEDICTUS PP. XVI, *Constitutio Apostolica Anglicanorum Coetibus* qua Personales Ordinariatus pro Anglicanis conduntur qui plenam communionem cum Catholica Ecclesia ineunt (4.11.2009), AAS 101 (2009), s. 985-990; tekst polski w: *UHK* 2, s. 62-73; CONGREGATION FOR THE DOCTRINE OF THE FAITH, *Complementary Norms for the Apostolic Constitution Anglicanorum Coetibus* (4.11.2009), AAS 101 (2009), s. 991-996; tekst polski w: *UHK* 2, s. 462-473. Kongregacja Nauki Wiary erygowała trzy ordynariaty personalne dla anglikanów przystępujących do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim: Ordynariat Personalny Najświętszej Maryi Panny z Walsingham na terytorium Konferencji Biskupów Anglii i Walii, Ordynariat Personalny Katedry Świętego Piotra na terytorium Konferencji Biskupów Stanów Zjednoczonych oraz Ordynariat Personalny Najświętszej Maryi Panny Krzyża Południa na terytorium Konferencji Biskupów Australii (P. ZAJĄC, *Pozycja prawna ordynariatów personalnych dla anglikanów powracających do pełnej jedności z Kościołem katolickim*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu

Administratury Apostolskiej Świętego Jana Marii Vianneya⁶⁶, z prawem inkardynacji do kierowanych przez siebie Kościołów partykularnych. Podobnie zatem prezbiterów inkardynowanych do ordynariatu wojskowego, ordynariatu personalnego dla anglikanów powracających do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim oraz Personalnej Administratury Apostolskiej Świętego Jana Marii Vianneya należy wykluczyć z obszaru pojęcia prezbitera diecezjalnego.

Tym samym przez prezbitera diecezjalnego w sensie ścisłym należy rozumieć prezbitera inkardynowanego do diecezji, która stanowi porcję Ludu Bożego (*portio populi Dei*)⁶⁷ powierzoną pasterskiej pieczy biskupa ze współpracującym z nim prezbiterium, tak by trwając przy pasterzu i zgromadzona przez niego w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię, tworzyła Kościół partykularny, w którym jest prawdziwie obecny i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół założony przez Jezusa Chrystusa (kan. 369). Ojcowie *Vaticanum II* podkreślając, iż wszyscy prezbiterzy uczestniczą z biskupem w jednym Chrystusowym kapłaństwie, wyrazili opinię, iż ze względu na fakt inkardynacji do diecezji, na prezbiterach diecezjalnych spoczywa główny ciężar działalności duszpasterskiej, która wymaga całkowitego poświęcenia się służbie porcji Ludu Bożego (CD 28).

Lubelskiego” 8 [2013], nr 10, s. 122; TENŻE, *Status prawny ordynariatów personalnych dla anglikanów powracających do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim*, Lublin 2017, s. 18-19).

⁶⁶ Zob. CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Decretum de administratione Apostolica Personali «Sancti Ioannis Mariae Vianney» condenda* (18.01.2002), AAS 94 (2002), s. 305-308; tekst polski w: UHK 2, s. 558-563. Więcej na temat Personalnej Administratury Apostolskiej Świętego Jana Marii Vianneya, zob. J. BEDNARZ, *Administratura apostolska personalna „Świętego Jana Marii Vianneya”*, „Annales Canonici” 1 (2005), s. 139-174; M. LEWICKA, M. SITARZ, *Personalna administratura apostolska św. Jana Marii Vianneya*, EK, t. XV, kol. 344-345; P. ZAJĄC, *Kościół partykularne w ustawodawstwie Jana Pawła II*, s. 107-129.

⁶⁷ Ustawodawca w KPK/83 osiem razy użył pojęcia *portio populi Dei*: kan. 369; 370; 371 § 1; 371 § 2; 372 § 1; 473 § 1; 496 § 1; 512 § 2, zawsze w odniesieniu do Kościoła partykularnego. W przekładzie KPK/83 na język polski zatwierdzonym przez Konferencję Episkopatu Polski analizowane pojęcie przetłumaczono jako ‘część Ludu Bożego’, któremu jednak odpowiada łacińskie określenie *pars populi Dei*. Polski przekład należy uznać za nieadekwatny do intencji Ojców *Vaticanum II* oraz ustawodawcy kodeksowego. Określając kompetencje biskupów, Ojcowie soborowi wskazują w LG 23 na władzę biskupów względem powierzonej im *portio populi Dei*. Symptomatyczne jest, że w pierwszym schemacie LG użyte zostało określenie *pars populi Dei*, zaś pojęcie *portio* pojawiło się później w celu wykluczenia niebezpieczeństwa fragmentaryzacji Kościoła. Ponadto zakwestionowano trafność określenia *pars populi Dei* dla wyrażenia bogactwa relacji duchownych, jakie istnieją między Kościołem powszechnym a Kościołami partykularnymi. Mając to na uwadze, w miejsce *pars populi Dei* Ojcowie soborowi wpisali *portio populi Dei*. Wskazać zatem należy, że pojęcie diecezji jako ‘części Ludu Bożego’ nie wyraża w odpowiedni sposób prawdy, iż w Kościele partykularnym, jako porcji Ludu Bożego „prawdziwie jest obecny i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusa” (CD 11).

1.2. Pojęcie godziwego utrzymania*

Ustawodawca kodeksowy promulguje liczne dyspozycje odnoszące się do godziwego utrzymania prezbiterów. Eksplikacja zastosowanej w tej materii terminologii, a także analiza treści pojęcia godziwego utrzymania pozwoli wyznaczyć granice zobowiązania ciężącego na biskupie diecezjalnym i podmiotach zrównanych z nim w prawie oraz na wiernych chrześcijanach, a także uprawnienia samych prezbiterów.

1.2.1. Terminologia

Ustawodawca w KPK/83, poruszając zagadnienie godziwego utrzymania duchownych, stosuje różną terminologię.

Dwa spośród wyrażeń, które uznać należy za podstawowe w analizowanej materii, używane są najczęściej: *sustentatio* i *remuneratio*.

1.2.1.1. Pojęcie *sustentatio*

Wyraz *sustentatio* użyty został w KPK/83 dwadzieścia cztery razy⁶⁸. Ustawodawca obliuguje biskupa diecezjalnego do zapewnienia swoim prezbiterom godziwego utrzymania (*honestas sustentatio*), zgodnie z przepisami prawa (kan. 384). Inkardynacji wolno dokonać tylko z zachowaniem przepisów

---

* Niniejszy podpunkt został opublikowany w: P. LEWANDOWSKI, *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, RNP 27 (2017), nr 2, s. 151-169; TENŻE, *The Notion of Decent Support of the Clergy According to the 1983 Code of Canon Law*, „Roczniki Nauk Prawnych [English Online Version]” 27 (2017), nr 2, s. 131-147.

⁶⁸ Kan. 222 § 1; 230 § 1; 233 § 1; 263; 264 § 2; 269, 1°; 281 § 3; 282 § 2; 295 § 2; 384; 402 § 2; 538 § 3; 640; 696 § 1; 707 § 2 (2x); 800 § 2; 1154; 1186; 1254 § 2; 1274 § 1; 1350 § 1; 1650 § 2; 1689. Należy zauważyć, że nie wszystkie spośród tych kanonów dotyczą utrzymania duchownych. Dla przykładu, ustawodawca kodeksowy w kan. 263 i 264 § 2 podejmuje kwestię utrzymania seminarium duchownych – diecezjalnych i międzydiecezjalnych, w kan. 800 § 2 obliuguje wiernych chrześcijan do świadczenia pomocy w utrzymaniu szkół katolickich czy w kan. 1154 zobowiązuje do troski o odpowiednie utrzymanie dzieci w sytuacji separacji małżonków. Dwa spośród wymienionych kanonów w ogóle nie podejmują problemu utrzymania: kan. 696 § 1 – członek instytutu zakonnego może zostać wydalony m.in. przez „uporczywe **podtrzymywanie** lub rozpowszechnianie poglądów potępionych przez Nauczycielski Urząd Kościoła” – *pertinax sustentatio vel diffusio doctrinarum ab Ecclesiae magisterio damnatarum* oraz kan. 1186 – Kościół „popiera prawdziwy i autentyczny kult Świętych, których przykładem wierni budują się i wstawiennictwem są **wspomagani**” – *verum et authenticum promovet cultum aliorum Sanctorum, quorum quidem exemplo christifideles aedificantur et intercessione sustentantur* [wyróżnienie – P.L.].

prawa dotyczących godziwego utrzymania (*honestas sustentatio*) duchownych (kan. 269, 1°). Prałat personalny ma obowiązek zapewnić godne utrzymanie (*decora sustentatio*) prezbiterom i diakonom należącym do prałatury personalnej (kan. 295 § 2). Z dóbr, które duchowni posiadają z racji wykonywania kościelnego urzędu, to, co im zbywa po zapewnieniu godziwego utrzymania (*honestas sustentatio*) i wypełnieniu wszystkich obowiązków własnego stanu, powinni przeznaczyć na dobro Kościoła i dzieła miłości (kan. 282 § 2). Biskup diecezjalny jest zobowiązany zapewnić proboszczowi zrzekającemu się urzędu odpowiednie utrzymanie (*congrua sustentatio*) (kan. 538 § 3). Jednym z głównych celów Kościoła, obok organizowania kultu Bożego oraz prowadzenia dzieł apostolatu i miłości, zwłaszcza wobec biednych, jest zapewnienie godziwego utrzymania (*honestas sustentatio*) duchowieństwu i innym pracownikom kościelnym (kan. 1254 § 2). Z tym związany jest obowiązek ciężący na wiernych zaradzenia potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne m.in. do zapewnienia godziwego utrzymania (*honestas sustentatio*) szafarzy (kan. 222 § 1). W poszczególnych diecezjach powinna istnieć specjalna instytucja, gromadząca dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych (*sustentatio*), którzy pełnią służbę dla dobra diecezji (kan. 1274 § 1). Przy wymierzaniu kar duchownym zawsze trzeba uważać, żeby nie pozbawić ich tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania (*honestas sustentatio*), chyba że chodzi o wydalenie ze stanu duchownego (kan. 1350 § 1). Wyraz *sustentatio* w języku łacińskim jest wieloznaczny. Pochodzi od *sustentar* i oznacza: 'utrzymanie', 'wyżywienie'⁶⁹.

Ustawodawca kodeksowy rzeczownik *sustentatio* najczęściej łączy z przymiotnikami: *honestas* – 'przyzwoite', 'prawe', 'uczciwe'⁷⁰; 'stosowne', 'odpowiednie'⁷¹; 'sprawiedliwe', 'rzetelne', 'dobre'⁷²; *decora* – 'przyzwoite', 'skromne', 'pełne umiaru', 'taktu', 'godne'⁷³; oraz *congrua* – 'odpowiednie'⁷⁴. Ich użycie uznać należy za konkretną

⁶⁹ Słownik łacińsko-polski, t. V: S-Z, red. M. Plezia, Warszawa 2007, s. 319; J. SONDEL, Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków, Kraków 2005, s. 927; Słownik łacińsko-polski, t. II: I-Z, red. J. Korpanty, Warszawa 2003, s. 822; F. BOBROWSKI, Lexicon latino-polonicum. Słownik łacińsko-polski, t. II: L-Z, Wilno 1910, kol. 1607-1608.

⁷⁰ Słownik łacińsko-polski, t. II: D-H, red. M. Plezia, Warszawa 2007, s. 722; J. SONDEL, Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków, s. 429.

⁷¹ Słownik łacińsko-polski, t. I: A-H, red. J. Korpanty, Warszawa 2001, s. 840.

⁷² F. BOBROWSKI, Lexicon latino-polonicum. Słownik łacińsko-polski, t. I: A-K, Wilno 1905, kol. 1661.

⁷³ Słownik łacińsko-polski, t. II: D-H, s. 31.

⁷⁴ Słownik łacińsko-polski, t. I: A-C, red. M. Plezia, Warszawa 2007, s. 686.

i precyzyjną odpowiedź, na jakim poziomie należy zapewnić prezbiterom utrzymanie, wyżywienie. G. Marcuzzi uważa, że użycie przymiotników *honesti*, *decora*, *congrua* z rzeczownikiem *sustentatio* nie jest jedynie zwykłym rozłożeniem akcentów, ale pozwala także ustalić określoną gradację w zakresie użytego zwrotu⁷⁵.

1.2.1.2. Pojęcie *remuneratio*

Wyraz *remuneratio* użyty został w KPK/83 dziewięć razy⁷⁶. Ustawodawca w kan. 281 § 1 stanowi, iż duchowni, wypełniając kościelną posługę, zasługują na wynagrodzenie (*remuneratio*). W przypadku diakonów żonaty, którzy całkowicie oddali się kościelnej posłudze, wynagrodzenie (*remuneratio*) powinno wystarczyć nie tylko na utrzymanie ich samych, ale także ich rodzin (kan. 281 § 3). W sytuacji przeniesienia z jednego urzędu na drugi, przeniesiony pobiera wynagrodzenie (*remuneratio*) związane z pierwszym urzędem do czasu kanonicznego objęcia drugiego (kan. 191 § 2). Podobnie biskup, od otrzymania pewnej wiadomości o przeniesieniu do czasu kanonicznego objęcia nowej diecezji, pobiera pełne wynagrodzenie (*remuneratio*) związane z urzędem w dotychczasowym Kościele partykularnym (kan. 418 § 2, 2°). Biskup diecezjalny, po wysłuchaniu zdania rady kapłańskiej, jest zobligowany wydać odpowiednie przepisy regulujące sprawy ekonomiczne w parafii, m.in. wynagrodzenie (*remuneratio*) duszpasterzy (kan. 531). Rzeczownik *remuneratio* pochodzi od łacińskiego słowa *remunere* i oznacza: ‘odpłatę’, ‘odwzajemnienie się’⁷⁷; ‘wynagrodzenie’, ‘odwdzięczenie się’, ‘zwrot’⁷⁸.

---

⁷⁵ W jego opinii, za podstawową cechę charakteryzującą *sustentatio* rozumieć należy utrzymanie ‘sprawiedliwe, uczciwe’ (*honesti*). Skoro ustawodawca powszechny obliuguje prałata personalnego do zapewnienia inkardynowanym do prałatury personalnej ‘godnego, przyzwoitego’ (*decora*) utrzymania, wskazuje tym samym na wyższy stopień od poprzedniego, który uwzględni specjalne dzieła duszpasterskie lub misyjne prowadzone w różnych regionach świata lub dla różnych grup społecznych przez prałatury personalne (por. kan. 294), a co z tym bezpośrednio związane, wymaga okazania większej uwagi w materii utrzymania duchownych. W końcu ustawodawca używa terminu ‘odpowiednie’ (*congrua*) utrzymanie w stosunku do emerytowanego proboszcza, polecając tym samym, aby było adekwatne do jego potrzeb (*Il sostentamento del clero. Nella normativa codiciale latina*, w: *Il sostentamento del clero. Nella legislazione canonica e concordataria italiana* [„Studi Giuridici” XXVIII], [b. inf. o red.], Città del Vaticano 1993, s. 36-37; D. WALENCIK, *Prawo duchownych do utrzymania w unormowaniach Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, RNP 17 [2007], nr 1, s. 194).

⁷⁶ Kan. 191 § 2; 230 § 1; 231 § 2; 263; 281 § 1; 281 § 3 (2x); 418 § 2, 2°; 531.

⁷⁷ *Słownik łacińsko-polski*, t. IV: P-R, red. M. Plezia, Warszawa 2007, s. 512.

⁷⁸ J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, s. 833.

1.2.1.3. Pozostałe pojęcia

Powyższe wyrażenia nie są jedynymi w materii utrzymania duchownych. Ustawodawca kodeksowy stosuje także inne pojęcia. Szczególne miejsce w tym względzie zajmują ofiary składane z okazji celebrowania Eucharystii. Słowem najczęściej stosowanym w KPK/83 w odniesieniu do ofiar mszalnych jest słowo *stips*⁷⁹ użyte dwadzieścia jeden razy. Łacińskie *stips* tłumaczyć należy jako ‘ofiare’, ‘składkę’⁸⁰; ‘dar’, ‘datek’⁸¹; ‘niewielką ofiarę’, ‘jałmużnę’⁸². Według źródeł historycznych *stips* oznacza ‘wkład na rzecz dzieła publicznego’, ‘ofiarę złożoną Bogu lub na pomoc potrzebującym’. Z tego względu lepiej oddaje naturę i istotę ofiary mszalne ukazanej w kan. 946: „Wierni składający ofiarę, aby w ich intencji była odprawiona Msza św., przyczyniają się do dobra Kościoła oraz uczestniczą przez tę ofiarę w jego trosce o utrzymanie szafarzy i dzieł”⁸³. Zgodnie z propozycją Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego, ustawodawca w KPK/83 na określenie ofiar mszalnych nie używa już terminu *stipendium*⁸⁴.

Ustawodawca kodeksowy trzykrotnie także, w bezpośrednim odniesieniu do ofiar mszalnych, używa pojęcia *eleemosyna*⁸⁵. Oznacza ono: ‘jałmużnę’⁸⁶; ‘miłosierdzie’⁸⁷; ‘datek’, ‘darowiznę’⁸⁸. Ze względu na fakt, iż analizowane pojęcie stosowane jest jedynie w Księdze V KPK/83, można suponować, iż pozostało

⁷⁹ Kan. 199, 5°; 945 § 1; 945 § 2; 946; 947; 948; 949 (2x); 950; 951 § 1 (2x); 951 § 2; 952 § 1 (2x); 953; 955 § 1 (2x); 955 § 3; 958 § 1 (2x); 1358. Pojęcie *stips* pojawia się także w kan. 264 § 1; 791, 4°; 1265 § 1; 1265 § 2; 1266, jednak już nie w odniesieniu do ofiar mszalnych, ale ofiar w ogólnym znaczeniu czy zbiorów.

⁸⁰ F. BOBROWSKI, *Lexicon latino-polonicum. Słownik łacińsko-polski*, t. II, kol. 1473; *Słownik łacińsko-polski*, t. V: S-Z, s. 218.

⁸¹ I. WATERS, *Mass Offerings*, CLSGBI 138 (2004), nr 6, s. 28; G. READ, *Comment on Mass Offerings & Taxation*, CLSGBI 138 (2004), nr 6, s. 31.

⁸² J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, s. 900; *Słownik łacińsko-polski*, t. II: I-Z, s. 767.

⁸³ Á. MARZOA, *Ofiary mszalne*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, s. 711; P. LEWANDOWSKI, *Ofiary mszalne według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku i IV Synodu Diecezji Tarnowskiej*, RNP 25 (2015), nr 1, s. 96-97.

⁸⁴ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *De Sacramentis* (8-13.11.1971), ComCan 4 (1972), nr 1, s. 57. Wyraz *stipendium* pojawia się w KPK/83 dwukrotnie (kan. 1333 § 4; 1490), jednak w odniesieniu do innej materii.

⁸⁵ Kan. 1307 § 2; 1308 § 3 (2x). Fakt ten pomija I. Waters (*Mass Offerings*, s. 28). Ustawodawca kodeksowy, w odniesieniu do innej materii, stosuje analizowane pojęcie także w kan. 264 § 2; 319 § 2; 510 § 4.

⁸⁶ F. BOBROWSKI, *Lexicon latino-polonicum. Słownik łacińsko-polski*, t. I, kol. 1255; *Słownik łacińsko-polski*, t. II: D-H, s. 304.

⁸⁷ J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, s. 325.

⁸⁸ *Słownik łacińsko-polski*, t. II: I-Z, s. 638; G. READ, *Comment on Mass Offerings & Taxation*, s. 31.

w części dotyczącej kościelnego prawa majątkowego jedynie z powodu braku koordynacji w ostatecznym redagowaniu KPK/83 (kan. 945-958, traktujące na temat ofiar mszalnych, znajdują się w Księdze IV KPK/83)⁸⁹.

W odniesieniu do ofiar składanych duchownym, szczególnie z okazji wykonywania pasterskiej posługi, ustawodawca kodeksowy dwanaście razy używa słowa *oblatio*⁹⁰. Z języka łacińskiego pojęcie to należy tłumaczyć jako: 'ofiary pieniężną'⁹¹; 'dar', 'datek', 'wkład'⁹²; 'podarunek', 'prezent'⁹³; 'darowiznę', 'ofiary na cele kościelne'⁹⁴.

W KPK/83 dwukrotnie użyty został wyraz *emolumentum*. Ustawodawca w kan. 506 § 2 obliuguje do określenia dochodów (*emolumentum*), zarówno stałych, jak i pobieranych z racji wykonywania jakiegoś zadania w statutach kapituł kanoników, zaś w kan. 1488 § 1 zakazuje pełnomocnikom sądowym i adwokatom układać się o wygórowane wynagrodzenie (*emolumentum*). Pojęcie to można przetłumaczyć z języka łacińskiego jako: 'korzyść', 'wynagrodzenie (często w naturze)'⁹⁵; 'dzienną rację żywności świadczoną duchownym przez kapitułę kanoników'⁹⁶; 'dobro', 'pożytek', 'zapłatę'⁹⁷.

W odniesieniu do utrzymania duchownych w KPK/83 dwukrotnie został zastosowany wyraz *retributio*. Ustawodawca w kan. 951 § 1 używa tego pojęcia w opozycji do ofiary mszalnej, zezwalając kapłanowi celebrującemu Mszę św. więcej razy w tym samym dniu zatrzymać przy binacjach i trynacjach pewne wynagrodzenie (*retributio*) z tytułu zewnętrznego⁹⁸; zaś w kan. 281 § 1 wyraz *retributio* stosuje w odróżnieniu do *remuneratio* – duchowni zasługują

---

⁸⁹ A. SOB CZAK, *Jałmużna mszalna. Komentarz do kanonów 945-958 Kodeksu Prawa Kanonicznego (cz. I)*, HD 2 (2000), s. 40.

⁹⁰ Kan. 531 (3x); 551; 848; 946; 1181; 1264, 2°; 1267 § 1; 1267 § 2; 1267 § 3; 1274 § 1. Wyraz *oblatio* stosowany jest także w KPK/83 w odniesieniu do innych zagadnień, np. w kan. 276 § 2, 2°; 319 § 2; 607 § 1; 899 § 1.

⁹¹ *Słownik łacińsko-polski*, t. III: I-O, red. M. Plezia, Warszawa 2007, s. 655.

⁹² I. WATERS, *Mass Offerings*, s. 28.

⁹³ F. BOBROWSKI, *Lexicon latino-polonicum. Słownik łacińsko-polski*, t. II, kol. 448.

⁹⁴ J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, s. 673.

⁹⁵ *Słownik łacińsko-polski*, t. II: D-H, s. 326; *Słownik łacińsko-polski*, t. I: A-H, s. 650.

⁹⁶ J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, s. 330.

⁹⁷ *Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce. Lexicon mediae et infimae latinitatis polonorum*, t. III, z. VII, red. M. Plezia, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973, kol. 1095-1096.

⁹⁸ Binacja – to odprawienie dwóch Mszy św. w ciągu jednego dnia przez tego samego kapłana. Trynacja – to odprawienie trzech Mszy św. w ciągu jednego dnia przez tego samego kapłana (M. SITARZ, *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004, kol. 22 i 180).

na wynagrodzenie (*remuneratio*), aby mogli zaspokoić swoje potrzeby i słusznie wynagrodzić (*retributio*) tych, których pomocy potrzebują⁹⁹.

Jeden raz w KPK/83 użyte jest słowo *merces*, pochodzące od *mercor*: zarządzcy dóbr mają wypłacać sprawiedliwe i słuszne wynagrodzenie (*merces*) osobom, które podejmują pracę na podstawie umowy (kan. 1286, 2°). Łaciński rzeczownik *merces* oznacza: ‘wynagrodzenie’, ‘korzyść’¹⁰⁰; ‘zarobek’, ‘nagrodę’¹⁰¹; ‘zapłatę za oddaną usługę’¹⁰².

Ustawodawca kodeksowy trzykrotnie używa wyrazu *honorarium*: biegłym należy zwrócić wydatki i wypłacić honoraria (*honorarium*), według dobra i słuszności (kan. 1580); biskup, do którego należy prawo kierowania trybunałem, jest zobligowany do ustanowienia przepisów dotyczących wynagrodzenia (*honorarium*) pełnomocników, adwokatów, biegłych i tłumaczy (kan. 1649 § 1, 2°; zob. kan. 1649 § 2). Łacińskie słowo *honorarium* oznacza ‘wynagrodzenie za usługi wyższego rzędu niebędące przedmiotem najmu, np. adwokata, lekarza itp.’¹⁰³; ‘zapłatę za wykonaną pracę’¹⁰⁴.

Za nowe w prawie kanonicznym należy uznać wyrażenia *assistentia socialis* (kan. 281 § 2; 384), *praevidentia socialis* oraz *securitas socialis* (kan. 1274 § 2)¹⁰⁵. Pojęciem najszerszym znaczeniowo jest zabezpieczenie społeczne (*praevidentia socialis*). Należy przez nie rozumieć system urządzeń i świadczeń, którego celem jest udzielanie pomocy w sytuacji zdarzeń losowych, ograniczenia lub utraty zdolności do pracy, przypadku wymagającego opieki zewnętrznej oraz prowadzenia odpowiedniej działalności profilaktycznej¹⁰⁶.

---

⁹⁹ F.R. AZNAR GIL, *La «conveniente remuneración» de los clérigos en el Código de Derecho Canónico* (c. 281, § 1), „Ciencia Tomista” 113 (1986), nr 3, s. 557.

¹⁰⁰ *Słownik łacińsko-polski*, t. III: I-O, s. 479.

¹⁰¹ J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, s. 620.

¹⁰² *Słownik łacińsko-polski*, t. II: I-Z, s. 254.

¹⁰³ J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, s. 430.

¹⁰⁴ *Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce. Lexicon mediae et infimae latinitatis polonorum*, t. IV, z. VI, red. M. Plezia, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, kol. 797.

¹⁰⁵ Ustawodawca w KPK/17 co prawda sześć razy użył pojęcia *assistentia* (kan. 338 § 2; 1770 § 2, 4°; 2259 § 2; 2271, 2°; 2275, 1°; 2382), jeden raz *securitas* (kan. 1673 § 1), ani razu *praevidentia*, jednakże żadne z tych pojęć nie występowało w połączeniu z przymiotnikiem *socialis* (D. WALENCIK, *Prawo duchownych do utrzymania*, s. 192).

¹⁰⁶ Powyższa definicja, autorstwa A. Rajkiewicza, nie jest jedyna. Równie powszechna jest definicja wypracowana przez J. Piotrowskiego, według którego za zabezpieczenie społeczne uznaje się całość środków i działań instytucji publicznych, za pomocą których zabezpiecza się obywatele przed niezawinionym przez nich niedostatkiem czy groźbą niemożności zaspokojenia podstawowych potrzeb

Tak rozumiana *praevidentia socialis* jest wyrazem zbiorczym, który obejmuje m.in. opiekę społeczną (*assistentia socialis*) i ubezpieczenia społeczne (*securitas socialis*)¹⁰⁷. Opieka społeczna – jako jedna z dziedzin działalności państwa i samorządu terytorialnego w zakresie działań socjalnych – dociera tam, gdzie nie ma możliwości samodzielnego zaspokajania niezbędnych potrzeb życiowych przy jednoczesnym braku świadczeń wynikających z innych tytułów prawnych¹⁰⁸. W KPK/83 wyrażenie to dotyczy obowiązku udzielenia pomocy duchownym z powodu choroby, niesprawności lub starości (kan. 281 § 2; 384)¹⁰⁹. Przez ubezpieczenia społeczne natomiast rozumie się system obowiązkowych ubezpieczeń wypadkowych, chorobowych i emerytalno-rentowych, koordynowanych przez państwo, organizowanych za pomocą składek, zarządzanych przez publiczny zakład ubezpieczeń, wypłacający świadczenia po spełnieniu przewidzianych prawem warunków¹¹⁰. Zgodnie z dyspozycją ustawodawcy kodeksowego, tam gdzie nie zorganizowano jeszcze właściwego zabezpieczenia społecznego dla duchowieństwa, konferencja biskupów zobligowana jest zatroszczyć się o powołanie instytucji, która by w sposób wystarczający zapewniła ubezpieczenie społeczne duchownych (kan. 1274 § 2).

1.2.2. Treść pojęcia godziwe utrzymanie

Jak wynika z powyższej analizy, ustawodawca kodeksowy podejmuje zagadnienie godziwego utrzymania duchownych w licznych kanonach, stosując przy tym różnorodną terminologię. Z tego względu konieczne staje się skonkretyzowanie treści użytych pojęć.

Spośród bogatej terminologii dotyczącej analizowanej materii, podstawowymi pojęciami są: *sustentatio* i *remuneratio*. Pozostałe zwroty można uznać za uzupełniające i wskazujące sposób ich wypełnienia. W tym miejscu należy postawić pytanie: czy ustawodawca kodeksowy używając pojęć *sustentatio*

(A. WIERZBICKI, *Polityka społeczna i kwestie społeczne w okresie transformacji*, w: *Spoleczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, red. K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, Warszawa 2007, s. 1346).

¹⁰⁷ M. KSIĘŻOPOLSKI, *Zabezpieczenie społeczne*, w: *Leksykon polityki społecznej*, red. B. Rysz-Kowalczyk, Warszawa 2001, s. 240.

¹⁰⁸ K. OGRÓDZKI, *Opieka społeczna*, w: *Encyklopedia nauk politycznych (Zagadnienia społeczne, polityczne, gospodarcze)*, t. IV, red. E.J. Reyman, Warszawa 1939, s. 126.

¹⁰⁹ Ustawodawca w kan. 231 § 2 używa dwóch terminów: *assistentia socialis* i *assistentia sanitaria*.

¹¹⁰ M. JAKUBEK, *Ubezpieczenia społeczne*, EK, t. XIX, kol. 1261.

i *remuneratio* – dotyczących przecież tej samej materii – czyni to w sposób konsekwentny? Odpowiedź wydaje się być pozytywna¹¹¹. W obu przypadkach, prawo do *sustentatio* i *remuneratio* związane jest z godnością duchownego jako człowieka. Godność człowieka przybiera jednak dwoisty charakter i odnosi się do godności osobowej i osobowościowej. Godność osobowa jest właściwa każdemu człowiekowi, ponieważ przynależy z samego faktu bycia człowiekiem. Godność osobowościowa natomiast jest bezpośrednio zależna od podjętego przez osobę trudu¹¹². Pierwszego aspektu godności dotyka słowo *sustentatio*, którego każdorazowe użycie przez ustawodawcę przypomina o obowiązku zapewnienia duchownemu tego wszystkiego, do czego ma prawo ze względu na bycie człowiekiem. *Sustentatio*, prawidłowo tłumaczone w polskim przekładzie KPK/83 jako ‘utrzymanie’, ma zatem charakter znacznie szerszy i bardziej podstawowy od *remuneratio*, również prawidłowo tłumaczonego w polskim przekładzie KPK/83 jako ‘wynagrodzenie’¹¹³. *Remuneratio* jest więc efektem podejmowanego działania¹¹⁴.

Fundamentalną kwestią w analizowanej materii, od której należy rozpocząć wywód, jest rozróżnienie utrzymania przynależącego się duchownym od wynagrodzenia przekazywanego osobie świeckiej. Jak wskazuje Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, utrzymanie, jakie Kościół musi zapewnić duchownemu, który poświęca się wykonywaniu posługi z upoważnienia biskupa diecezjalnego, nie jest obliczane zgodnie z kryteriami sprawiedliwości wymiennej, czyli wzajemności i proporcjonalności w odniesieniu do poszczególnych posług wykonywanych przez duchownego. Oznacza to, że na Kościele nie spoczywa obowiązek zapewnienia pensji za pracę wykonywaną przez duchownego, ale zagwarantowania duchownemu godziwego utrzymania, niezależnie od przydzielonego zgodnie z prawem zadania, tak, aby mógł on nadal wykonywać swoją posługę, wymagającą całkowitego oddania siebie i swojego czasu, w spokoju i pełnej

---

¹¹¹ Należy jednak zauważyć, że ustawodawstwo pokodeksowe nie zawsze zachowuje tę konsekwencję, błędnie czasem utożsamiając pojęcia wynagrodzenia i utrzymania.

¹¹² G. GRZYBEK, *Etyka, rozwój, wychowanie*, Bielsko-Biała 2007, s. 10. Więcej, zob. F.J. MAZUREK, *Prawa człowieka w nauczaniu społecznym Kościoła (od papieża Leona XIII do papieża Jana Pawła II)*, Lublin 1991, s. 140-143; TENŻE, *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Lublin 2001, s. 48-84.

¹¹³ Przez ‘utrzymanie’ należy rozumieć środki do życia, wyżywienie, mieszkanie, inne potrzeby (*Uniwersalny Słownik Języka Polskiego PWN*, t. IV: T-Ż, red. S. Dubisz, Warszawa 2006, s. 305); przez ‘wynagrodzenie’ – zapłatę za pracę, pensję (tamże, s. 636).

¹¹⁴ P. ARTNER, *The Remuneration of Diocesan Clerics*, „Folia Canonica” 12 (2009), s. 10.

wolności. Z tej perspektywy widać radykalną różnicę między utrzymaniem przysługującym duchownemu a wypłatą przekazywaną osobie świeckiej. Otóż motywu nie stanowi ilość wykonywanych usług, które powinny zostać rozpoznane i proporcjonalnie skompensowane, ale sama osoba duchownego, który oferuje lub powinien oferować swoją posługę z powodów innych niż te, które kierują przeciętnym pracownikiem¹¹⁵.

Co należy rozumieć jednak przez godziwe utrzymanie? Zgodnie z dyspozycją zawartą w kan. 281 § 1, godziwe utrzymanie powinno pozwolić duchownym zaspokoić potrzeby własnego życia (*necessitas vitae*). Zdaniem R. Kantora, przez pojęcie 'konieczności' należy uważać zarówno *necessitas naturae* (dobra doczesne, bez których człowiek nie może się utrzymać), jak i *necessitas personae* (dobra, bez których osoba ludzka może żyć, jednak nie w sposób godny)¹¹⁶. Koncepcja godziwego utrzymania uzależniona jest zatem od: 1) pojęcia konieczności; 2) osoby, której to dotyczy; 3) warunków społeczno-ekonomicznych; 4) a także tego, co postrzega się jako dobra zbyteczne. Komentatorzy KPK/17, odwołując się do kan. 1473, jako zbyteczne postrzegali: 1) nieetyczne używanie owoców beneficjum; 2) przeznaczanie ich na cele niegodne stanowi kapłańskiemu czy dla wzbogacenia rodziny; 3) korzystanie z tych owoców dla własnych potrzeb, gdy nie były właściwie wykonywane posługi i urzędy kościelne¹¹⁷.

E.F. Regatillo, komentując kan. 979 § 1 KPK/17, zauważa, że godziwe utrzymanie duchownych powinno być rozumiane w szeroki sposób, bez zbędnej skrupulatności. Zawiera ono wszystko, co konieczne do jedzenia, ubrania, mieszkania, opieki medycznej i ochrony zdrowia, utrzymania służących zgodnie z potrzebami beneficjów, przyzwoitego wypoczynku, udzielenia

---

¹¹⁵ PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codiciale* (29.04.2000), ComCan 32 (2000), s. 162-167, nr 4.2. Por. PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici* (16.07.1981), ComCan 14 (1982), s. 172. Zob. także: J. MIÑAMBRES, *Note sull'adeguata remunerazione dei chierici. A proposito di un recente decreto di congruenza fra legislazione particolare e norma codiciale*, IE 8 (2001), nr 2, s. 536-544; N. FIORITA, *Remunerazione e previdenza dei ministri di culto*, Milano 2003.

¹¹⁶ *Clerici vitae simplicitatem colant. Analiza kan. 282 § 1 Kodeksu Jana Pawła II*, w: *Zobowiązani do wiary po dwudziestu latach na drodze wyznaczonej przez Jana Pawła II (Tarnów, 9-10 VI 1987)*, red. J. Stala, J. Królikowski, Tarnów 2008, s. 259.

¹¹⁷ TENŻE, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Analiza kan. 281 § 1, PK 54 (2011), nr 3-4, s. 209-210*; P. LEWANDOWSKI, *Troska biskupa diecezjalnego o godziwe utrzymanie duchownych*, KiP 5 (18) 2016, nr 1, s. 57-58.

pomocy ubogim, a także członkom rodziny oraz zadbania o własną starość¹¹⁸. Jeszcze dalej interpretuje S.B. Smith, zdaniem którego koncepcja godziwego utrzymania duchownych zakłada utrzymanie nienadmiernie oszczędne, ale godne i wygodne, tzn. takie życie, które dostarcza nie tylko tego, co konieczne, ale także oferuje inne udogodnienia pozwalające we właściwy sposób wypełniać kościelną posługę¹¹⁹. Wśród komentatorów KPK/17 panuje zgoda, że na poziom godziwego utrzymania składają się następujące czynniki: 1) godność lub ranga pełnionego urzędu; 2) indywidualne osiągnięcia, m.in. odbyte studia specjalistyczne; 3) pochodzenie; 4) kościelne zadania, tak duchowe, jak i materialne; 5) obowiązek gościnności i dobroczynności, tak względem własnej rodziny, jak i potrzebujących parafian; 6) zwyczaje i możliwość danego regionu czy kraju¹²⁰.

Sobór Watykański II, stanowiący ważne kryterium interpretacyjne obowiązującego porządku kanonicznego, odnosi się do analizowanego zagadnienia przede wszystkim w dekrecie *Presbyterorum ordinis*¹²¹. Ojcowie soborowi, proklamując prawo duchownych do godziwego utrzymania, wskazują na wersety Pisma Świętego: „godzien jest robotnik swojej zapłaty” (Łk 10, 7) oraz „tak też i Pan postanowił, ażeby z Ewangelii żyli ci, którzy głoszą Ewangelię” (1 Kor 9, 14). Zgodnie z soborowym nauczaniem, godziwe utrzymanie powinno wystarczyć duchownym nie tylko na utrzymanie samych siebie, ale także wiernych świeckich, którzy im służą, jak również dać możliwość udzielenia wsparcia potrzebującym (PO 20). W podobny sposób godziwe utrzymanie interpretuje Kongregacja ds. Biskupów: „Chodzi o takie wynagrodzenie, które by – uwzględniając ewangelicznego ducha ubóstwa – wystarczyło na odpowiednie utrzymanie, broniło koniecznej wolności apostołskiej, jak również dawało prezbiterom możliwość wspomagania w jakiś sposób osobiście biednych” (EI 117). Zapewnienie takiego utrzymania pozwoli duchownym uniknąć sytuacji, w których

¹¹⁸ *Institutiones Iuris Canonici*, t. I, Santander 1961, s. 195.

¹¹⁹ *Elements of Ecclesiastical Law. Compiled with Reference to the „Const. Apostolicae Sedis” of Pope Pius IX, the Council of the Vatican, and the Latest Decisions of the Roman Congregations*, t. III: *Ecclesiastical Punishments*, New York–Cincinnati–Chicago 31888, s. 95.

¹²⁰ P.M. HANNAN, *The Canonical Concept of «congrua sustentatio» for the Secular Clergy*, Washington 1950, s. 82.

¹²¹ W CD 16 Ojcowie soborowi zobowiązują biskupów do troski o sytuację duchową, intelektualną i materialną prezbiterów, tak, aby mogli święcie i pobożnie żyć oraz wiernie i owocnie wypełniać posługę.

byliby „zmuszeni do szukania dodatkowego wsparcia, wykonując działalność obcą ich posłudze, co mogłoby przesłonić znaczenie ich własnego wyboru i ograniczyć działalność duszpasterską i duchową” (AS 80).

Mając na uwadze powyższą analizę stwierdzić należy, że godziwe utrzymanie zawiera w sobie wszystko to, co z moralnego punktu widzenia jest potrzebne duchownemu do właściwego realizowania powołania kapłańskiego: wyżywienie, mieszkanie, ubranie, opiekę zdrowotną, zabezpieczenie społeczne, coroczne wakacje¹²², pomoc rodzicom czy najbliższym członkom rodziny¹²³, wynagrodzenie tych, z pomocy których się korzysta czy dalszy rozwój intelektualny¹²⁴. Powyższe wyliczenie nie ma charakteru taksatywnego.

W kwestii wysokości utrzymania, ustawodawca kodeksowy ustanawia ogólną zasadę, zgodnie z którą ma być ono ‘odpowiednie’ względem pozycji duchownego, jaką zajmuje, oraz dwa czynniki, które pozwalają precyzyjnie określić tę ‘odpowiedniość’, a mianowicie: uwzględnienie natury powierzonych zadań oraz dostosowanie wysokości wynagrodzenia do okoliczności miejsca i czasu (kan. 281 § 1)¹²⁵.

Aplikowanie prawa do godziwego utrzymania duchownych uzależnia się od różnych warunków. F.R. Aznar Gil rozróżnia kryteria: 1) personalne

---

¹²² Kan. 283 § 2: „Przysługuje im [duchownym – P.L.] zaś prawo do należnych i wystarczających corocznych wakacji, określonych prawem powszechnym lub partykularnym”.

¹²³ IOANNES PAULUS PP. II, Epistula *La Sede Apostolica* (20.11.1982), AAS 75 (1983), pars I, s. 122: „Spetta ad essi una remunerazione proporzionata ai compiti svolti e tale da assicurare un decoroso sostentamento e consentire l’adempimento dei doveri del proprio stato, comprese anche quelle responsabilità che in certi casi possono avere di venire in aiuto ai propri genitori o ad altri familiari a loro carico”. Por. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1045-1363; tekst polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin 2002, kan. 390 § 1. O prawie duchownych do godziwego utrzymania w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich, zob. W. WENZ, *Prawa duchownych w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 11 (2003), nr 2, s. 107-109.

¹²⁴ Kan. 279 § 1: „Duchowni również po przyjęciu kapłaństwa powinni kontynuować studia teologiczne, stosując się do tej solidnej doktryny, opartej na Piśmie Świętym, przekazanej przez przodków i powszechnie przyjętej przez Kościół, która jest określona zwłaszcza w dokumentach Soborów i Biskupów Rzymskich, unikając świeckich nowości oraz fałszywej wiedzy”.

¹²⁵ Jak zauważa T. Rincón-Pérez, sformułowania te pochodzą wprost z PO 20. Pierwszy czynnik został wprowadzony w ostatnich redakcjach soborowego dekretu, najprawdopodobniej po to, aby przeciwdziałać nadmiernemu egalitaryzmowi, nieodpowiadającemu zasadom sprawiedliwości rozdzielczej i ewangelicznej idei ‘chrześcijańskiej wspólnoty dóbr’ (*Święci szafarze, czyli duchowni*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, s. 264; J. KRUKOWSKI, *Święci szafarze, czyli duchowni*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1, s. 104; P. LEWANDOWSKI,

(zapewniające nie tylko godziwe utrzymanie, ale i spełniające potrzeby związane z kondycją ludzką i kapłańską); 2) funkcjonalne (połączone z naturą wykonywanego urzędu); 3) społeczne (uzależnione od społeczno-ekonomicznych okoliczności miejsca, w którym duchowny pełni posługę); 4) kryterium braterstwa kapłańskiego (utrzymanie, przy uwzględnieniu zarówno charakteru samego zadania, jak i okoliczności miejsca i czasu, powinno być zasadniczo jednakowe dla wszystkich znajdujących się w takiej samej sytuacji)¹²⁶. Inne rozróżnienie proponuje D. Walencik: 1) poziom wykształcenia; 2) staż posługi w Kościele; 3) pełniony urząd; 4) środowisko życia; 5) poziom materialny społeczeństwa¹²⁷.

Z zagadnieniem godziwego utrzymania duchownych związane jest także wezwanie do ubóstwa. Z tego względu Kongregacja ds. Duchowieństwa przypomina, że chociaż duchowny nie zobowiązuje się do ubóstwa publicznym przyrzeczeniem, powinien jednak prowadzić życie proste i wystrzegać się tego, co może być oznaką próżności (por. kan. 282 § 1). „[Duchowny – P.L.] powinien unikać dostarczania powodów do choćby najmniejszych podejrzeń, jakoby mógł postrzegać swoją posługę także jako okazję do czerpania korzyści, faworyzowania rodziny lub szukania uprzywilejowanej pozycji (...). We wszystkim (mieszkanie, środki transportu, wakacje itd.) powinien wyeliminować wszelkie oznaki wyszukania i luksusu” (DMVP 83)¹²⁸. Należy pamiętać również o dyspozycji zawartej w kan. 282 § 2, w której ustawodawca stanowi, iż z dóbr, które przypadły duchownym z racji wykonywania kościelnego urzędu, to, co im zbywa – po zapewnieniu godziwego utrzymania i wypełnieniu wszystkich obowiązków własnego stanu – powinni przeznaczyć na dobro Kościoła i cele charytatywne¹²⁹.

Troska biskupa diecezjalnego o godziwe utrzymanie duchownych, s. 58). Por. PAULUS PP. VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Ecclesiae Sanctae. Normae de quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II decreta statuuntur* (6.08.1966), AAS 58 (1966), s. 757-787; tekst polski w: UHK s. 138-155, nr 8; EI 117; AS 80. Zob. także: S. DUBIEL, *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, Konkordatu z 1993 roku i ustaw synodalnych*, Lublin 2007.

¹²⁶ La «conveniente remuneración» de los clérigos en el Código de Derecho Canónico, s. 570-571; por. R. KANTOR, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, s. 214-215.

¹²⁷ *Prawo duchownych do utrzymania*, s. 200-201.

¹²⁸ Zob. A. ZAMBON, *Il consiglio evangelico della povertà nel ministero e nella vita del presbitero diocesano*, Roma 2002; TENZE, *Il presbitero e i beni materiali: un rapporto scontato? Alcune riflessioni a partire dal can. 282 § 1*, QDE 17 (2004), s. 81-110; P. LEWANDOWSKI, *Troska biskupa diecezjalnego o godziwe utrzymanie duchownych*, s. 53-76.

¹²⁹ L. CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. I, s. 371;

2. Teologiczne podstawy prawa do godziwego utrzymania prezbiterów*

Po wyjaśnieniu podstawowych pojęć zostaną przedstawione teologiczne podstawy prawa prezbiterów do godziwego utrzymania.

2.1. Pismo Święte

Analizując biblijne podstawy prawa do godziwego utrzymania prezbiterów, za Ojcami Soboru Watykańskiego II, zwyczajowo wskazuje się dwa fundamentalne w tej materii *passusy* Nowego Testamentu: „W tym samym domu zostańcie, jedząc i pijąc, co będą mieli: bo zasługuje robotnik na swoją zapłatę. Nie przechodźcie z domu do domu” (Łk 10, 7) oraz „Tak też i Pan postanowił, ażeby z Ewangelii żyli ci, którzy głoszą Ewangelię” (1 Kor 9, 14; por. PO 20). W rzeczywistości jednak już w Starym Testamencie odnaleźć można źródło przysługującego duchownym prawa do godziwego utrzymania, wynikającego z przynależności do stanu kapłańskiego¹³⁰.

W.H. WOESTMAN, *The Sacrament of Orders and the Clerical State. A Commentary on the Code of Canon Law*, Ottawa 2006, s. 193-194.

* Niniejszy punkt został opublikowany w: P. LEWANDOWSKI, *The Theological Basis of the Right to Decent Support of the Clergy*, „Teki Komisji Prawniczej. Oddział PAN w Lublinie” 12 (2019), nr 1, s. 155-167.

¹³⁰ C. BURGAZZI, *Il sostentamento del clero. Indagine storico-giuridica, con particolare riferimento alla formazione dei canoni 1272-1274-1275 del Codex Iuris Canonici 1983 e alla loro applicazione in ambito europeo*, Roma 2002, s. 10. Początek kapłaństwa starotestamentalnego datuje się na okres działalności Mojżesza. W Piśmie Świętym kapłana określa się pojęciem: *kohen* (hebr.), *hiereus* (Septuaginta), *sacerdos* (Wulgata). Etymologia słowa *kohen* nie jest pewna, najprawdopodobniej określa osobę pośredniczącą w sprawach indywidualnego lub wspólnotowego kontaktu z Bogiem. Łaciński odpowiednik słowa *kohen* stanowi *capellanus* (duchowny związany z *capella*, czyli miejscem kultu religijnego). W Biblii przez kapłana, w aspekcie instytucjonalnym, rozumie się osobę z urzędu powołaną do sprawowania rzeczy świętych; w aspekcie funkcjonalnym zaś to człowiek obdarzony uzdolnieniem pośredniczenia między Bogiem a ludźmi. W pojęciu pośredniczenia zawierają się funkcje kultyczne (składanie ofiar) i wstawiennicze (zanoszenie modlitw do Boga). Z jednej strony kapłan jest więc szafarzem łaski i tłumaczem woli Bożej dla ludzi, z drugiej zaś przekazuje Bogu modlitwy i ofiary. Stąd łańskie pojęcie *sacerdos*, czyli ‘udzielający świętości, dostępu do *sacrum*’ (łac. *sacer* oznacza ‘świętego’, łac. *dos* oznacza ‘uzdolnienie’), jak również określenie *pontifex*, czyli ‘czyniący pomost’ (R. KRAWCZYK, *Kapłaństwo w Biblii*, „Teologiczne Studia Siedleckie” 6 [2009], s. 10; A.S. JASIŃSKI, *Kapłaństwo starotestamentalne*, w: *O kapłaństwie dziś. Wykłady otwarte zorganizowane w okresie Wielkiego Postu 2010*, red. M. Worbs, Opole 2010, s. 23). W Piśmie Świętym rzeczownik ‘kapłan’ występuje bardzo często, w różnych konfiguracjach: kapłan 815x, kapłan-lewita 8x, kapłan-pisarz 2x, kapłański 48x, kapłaństwo

2.1.1. Stary Testament

Zgodnie z nauczaniem Autora Natchnionego w Księdze Wyjścia, Naród Wybrany został ustanowiony przez Boga „królestwem kapłanów i ludem świętym” (19, 6). W Narodzie tym Jahwe w szczególny sposób wyróżnił jedno z dwunastu pokoleń Izraela – pokolenie Lewiego – przeznaczając je do służby Bożej (por. Lb 1, 48-53). Spośród nich Aaron i jego synowie zostali ustanowieni kapłanami (Wj 28, 1)¹³¹. Bóg jednak nie przekazał lewitom, jak innym pokoleniom, dziedzictwa w ziemi Kanaan: „«Nie będziesz miał dziedzictwa w ich kraju; nie otrzymasz również pośród nich żadnego przydziału ziemi; Ja jestem działem twoim i dziedzictwem twoim pośród Izraelitów»” (Lb 18, 20b). W taki sposób pokolenie Lewiego stało się częścią dziedzictwa samego Jahwe (por. Joz 13, 33). Szczególne wybranie oraz wypełnianie istotnych funkcji kapłańskich sprawiły, że lewitom zostało przyznane prawo do godziwego utrzymania. Jego realizacją było oddanie do ich wyłącznej dyspozycji czterdziestu ośmiu miast, po cztery na terytorium każdego pokolenia, wraz z pastwiskami niezbędnymi do wypasu trzody (Joz 21, 1-42)¹³². Otrzymali także prawo do dziesięciny¹³³ ze zbiorów i z bydła oraz pierwociny płodów, jak również

21x, arcykapłan 169x, arcykapłański 7x, arcykapłaństwo 3x (T.M. DĄBEK, *Biblijny obraz kapłaństwa*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 38 [2010], s. 9).

¹³¹ W pokoleniu Lewiego należy zatem rozróżniać: kapłanów z rodu Aarona, z których wywodził się arcykapłan, oraz pozostałych lewitów, pochodzących wprawdzie od Lewiego, ale nie od Aarona (F. RIENECKER, G. MAIER, *Leksykon biblijny*, Warszawa 2001, s. 428). D. Dziadosz, za J. Wellhausenem i D. Kellermannem, wskazuje jednak na tezę, iż rozróżnienie na lewitów i kapłanów w Piśmie Świętym jest wtórne i nie było znane przed niewolą babilońską. Przed tym wydarzeniem wszyscy kapłani byli lewitami, a więc pochodzili z pokolenia Lewiego, zaś wszyscy lewici byli potencjalnymi kapłanami, a więc cieszyli się uprawnieniem podejmowania funkcji kapłańskich, chociaż w praktyce tego nie czynili z różnych względów. Utworzenie duchowieństwa niższej kategorii, którą stanowili lewici, dokumentuje dopiero Ez 44, 9-31 (*Lewici i kapłani w Księdze Powtórzonego Prawa*, „Verbum Vitae” 17 [2010], s. 44; zob. także: J. WELLHAUSEN, *Prolegomena to the History of Israel*, Gloucester 1973, s. 159-164; D. KELLERMANN, *lewici*, w: *Theological Dictionary of the Old Testament*, t. VII, red. G.J. Botterweck, H. Ringgren, Grand Rapids 1984, s. 483-503).

¹³² Lb 35, 1-5: „Mówił Pan do Mojżesza na stepach Moabu w pobliżu Jordanu, naprzeciw Jerycha te słowa: «Rozkaż Izraelitom, niech oddadzą lewitom w dziedziczne posiadanie miasta, w których by mieszkali, i pastwiska dookoła miast. Miasta będą im służyć za mieszkanie, a należące do nich pastwiska będą dla ich bydła, trzód i wszelkich zwierząt. Pastwiska miast, które oddacie do użytku lewitom, mają się rozciągać na tysiąc łokci dookoła jego murów. Odmierzcie poza miastem dwa tysiące łokci od strony wschodniej, dwa tysiące łokci od strony południowej, dwa tysiące łokci od strony zachodniej i dwa tysiące łokci od strony północnej, by samo miasto leżało w środku – to będą pastwiska owych miast”.

¹³³ Dziesięcina po raz pierwszy pojawiła się w Księdze Rodzaju, kiedy to Abram, w zamian za Boże błogosławieństwo, oddał królowi Sodomy dziesiątą część ze wszystkiego co posiadał (14, 17-24).

część darów przynoszonych Bogu w ofierze (Kpł 27, 30-33; Lb 18, 20-24). Ponadto Izraelici zobowiązani byli zapraszać lewitów na wszystkie posiłki ofiarne (Pwt 12, 12.18; 14, 27.29; 16, 11).

Kapłani z kolei zamieszkiwali trzynaście z czterdziestu ośmiu miast przydzielonych lewitom. Wszystkie leżały w pobliżu Jerozolimy, na terytoriach zajmowanych przez pokolenia Judy, Symeona i Beniamina (Joz 21, 4). Utrzymywali się z darów, które Naród Wybrany był zobowiązany ofiarować Bogu: „Takie uprawnienie ma kapłan w stosunku do ludu składającego ofiary: z cielca lub sztuki drobnego bydła oddadzą kapłanowi łopatkę, szczękę i żołądek. Oddasz mu pierwociny swojego zboża, moszczu, oliwy i pierwociny ze strzyżenia owiec. Jego bowiem wybrał Pan, Bóg twój, spośród wszystkich pokoleń twoich, aby był na służbie ku czci imienia Pana: on i jego synowie po wszystkie czasy” (Pwt 18, 3-5)¹³⁴. Oprócz tego lewici, którzy mieli prawo do dziesięciny przekazywanej przez Izraelitów (por. Lb 18, 20-24), byli zobligowani oddawać kapłanom dziesiątą jej część jako święty dar (Lb 18, 25-32)¹³⁵.

2.1.2. Nowy Testament

Kapłaństwo Jezusa Chrystusa, stanowiąc wypełnienie starotestamentalnych obietnic Bożych oraz różnych form pośrednictwa między Bogiem a człowiekiem, różni się istotowo od kapłaństwa Starego Przymierza¹³⁶. Dla kapłaństwa Nowego Testamentu znamienne jest powołanie Dwunastu Apostołów, którzy

---

Przepisy prawa możeszowego usankcjonowały dziesięcinę jako podatek na rzecz utrzymania stanu kapłańskiego. Danina ta miała także charakter dobroczynny (zob. Kpł 27, 30-33; Pwt 14, 28-29). Prorok Malachiasz w Ml 3, 6-12 ostrzega przed oszustwami związanymi z oddawaniem dziesięcin (W. ZAROSA, *Dziesięcina w ustawodawstwie polskich synodów diecezjalnych w XIII-XV wieku*, „Saeculum Christianum” 22 [2015], s. 56-57; H.H. GUTHRIE, *Tithe*, w: *The Interpreter's Dictionary of the Bible. An Illustrated Encyclopedia*, red. G.A. Buttrick, New York-Nashville 1962, s. 654-655; J.G. THOMSON, *Tithes*, w: *The New Bible Dictionary*, red. J.D. Douglas, Grand Rapids 1965, s. 1284).

¹³⁴ S. Łach konstatuje, że taksatywne wycieszenie w Pwt 18, 3-5 rodzajów ofiar przynależących kapłanom różni się od przepisów dotyczących tej samej materii znajdujących się w Kpł 7, 31-33; 12, 14 czy Lb 6, 20; 18, 18. W historii egzegezy biblijnej różnice te próbowano wyjaśnić na wiele sposobów. Najwłaściwsza wydaje się interpretacja, według której odmienny przydział kapłanom części z ofiar uwarunkowany jest rozwojem prawodawstwa biblijnego w tym względzie (*Księga Powtórzonego Prawa. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*, Poznań-Warszawa 1971, s. 204).

¹³⁵ F. RIENECKER, G. MAIER, *Leksykon biblijny*, s. 343.

¹³⁶ Więcej, zob. J.W. BAIGENT, *Jesus as Priest: An Examination of the Claim that the Concept of Jesus as Priest may be found in the New Testament outside the Epistle to the Hebrews*, „Vox Evangelica” 12 (1981), s. 34-44; R.E. BROWN, *The Challenge of New Testament Priesthood*, „Emmanuel” 86 (1980), s. 314-322; J. KRÓLIKOWSKI, *Powołanie, konsekracja i posłanie*, s. 23-32.

wypełniając polecenie zmartwychwstałego Chrystusa, zobowiązali się kontynuować Jego misję kapłańską. Z tego względu sami gorliwie głosili Ewangelię oraz ustanawiali w rodzących się wspólnotach chrześcijańskich przełożonych (biskupów, prezbiterów i diakonów) przez nakładanie rąk (Dz 6, 6; 1 Tm 4, 14; 2 Tm 1, 6) i przekazywanie Ducha Świętego powołującego i uzdalniającego do dawania świadectwa o Jezusie (Dz 20, 28; 1 P 5, 2)¹³⁷. Dla nieskrępowanego wypełniania tej doniosłej misji otrzymali od Chrystusa prawo do godziwego utrzymania.

W perykopie o posłaniu misyjnym siedemdziesięciu dwóch, przywoływanej jedynie w Ewangelii według św. Łukasza, Jezus Chrystus ustanowił zasady, jakimi powinni kierować się uczniowie głoszący Dobrą Nowinę (10, 1-12). Przekazując reguły pracy misyjnej, zarazem zezwolił apostołom korzystać z powszechnej zasady gościnności, a jako podstawę tego uprawnienia wskazał sentencję: „Zasługuje robotnik na swoją zapłatę” (Łk 10, 7b). W tekście paralelnym Ewangelii według św. Mateusza analogiczna motywacja przyjmuje postać przysłowia: „Wart jest bowiem robotnik swej strawy” (10, 10b)¹³⁸. W obu przypadkach należy dopatrywać się aluzji do Księgi Powtórzonego Prawa, w której Autor Natchniony zapisał: „Nie zawiążesz pyska wołowi młóćącemu” (25, 4). W historii biblijnej zakaz ten przybrał charakter zasady

---

¹³⁷ B. MIGUT, *Kapłaństwo. W Nowym Testamencie*, w: *Nowy Słownik Teologii Biblijnej*, red. H. Witczyk, Lublin–Kielce 2017, s. 415-418.

¹³⁸ W tym miejscu warto zwrócić uwagę na fakt, iż prawo do godziwego utrzymania związane jest głęboko z bezgranicznym zaufaniem Chrystusowi: „Nie bierzcie w drogę torby ani dwóch sukien, ani sandałów, ani laski” (Mt 10, 10a). Wymienione przedmioty w starożytnym Izraelu uznawane były za najpotrzebniejsze w podróży. Torba zawierała konieczny prowiant. Chiton z wełny lub lnu bezpośrednio okrywał ciało. Z tego względu powszechnie praktykowano zabieranie dwóch lub więcej sukien, które chroniły przed chłodem. Sandały ułatwiały wędrówkę. Podróżowanie boso uważane było za przejaw wielkiego ubóstwa, czasem uznawano to za wyraz żałoby lub postu. Laska służąca podróżującemu jako wsparcie nierzadko stanowiła obronę przez zwierzętami (A. PACIOREK, *Ewangelia według Świętego Mateusza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, cz. I: *Rozdziały 1-13*, Częstochowa 2005, s. 421-422; TENŻE, „*Tych to Dwunastu wysłał Jezus... (Mt 10,5-15)*”, *Studia Diecezji Radomskiej* 7 [2005], s. 177). Należy jednak zauważyć, że Jezus, wysyłając Apostołów do samodzielnej pracy głoszenia Dobrej Nowiny, wydał polecenie, które zapisali wszyscy trzej synoptycy, jednak każdy nieco inaczej. Najbardziej radykalny św. Mateusz nie pozwala zabrać ze sobą ani sandałów, ani laski. Nieco mniej surowy św. Łukasz zabrania wziąć ze sobą laskę, sprawę sandałów pomija jednak milczeniem. Św. Marek, stosunkowo najłagodniejszy, pozwala zabrać ze sobą przynajmniej laskę i sandały. W związku z powyższymi rozbieżnościami, w historii egzegezy biblijnej, pojawiły się liczne odpowiedzi na pytanie: jak brzmiało to polecenie w sformułowaniu samego Chrystusa? O hipotezach powstałych w ciągu dziejów oraz współczesnych interpretacjach, zob. K. ROMANIUK, «*Ani sandałów, ani laski*» (*Mk 6, 8-9; Mt 10, 9-10; Łk 9, 3*), „*Collectanea Theologica*” 57 (1987), fasc. 1, s. 5-14.

powszechnie odnoszonej do relacji pracodawca – pracownik¹³⁹. Jeśli wół, który wprowadzony na klepisko usłane zbożem, aby kopytami wybijał ziarna z kłosów, ma prawo pożywić się tymi kłosami, to tym bardziej człowiek ma prawo otrzymać godziwą zapłatę za wykonanie pracy¹⁴⁰. Podejmując tę linię rozumowania, św. Paweł Apostoł w Pierwszym Liście do Tymoteusza zestawiał obok siebie werset Pwt 25, 4, który stanowi transpozycję normy odnoszącej się do traktowania wołu pracującego przy młócce na płaszczyznę apostołskiej działalności prezbiterów, z wiernie zachowanym przez św. Łukasza Ewangelistę logionu Chrystusa (10, 7b), który wykorzystał sentencję z prawa natury, aby podkreślić prawo głoszących Dobrą Nowinę do utrzymania ze strony korzystających z posługi nauczania: „Prezbiterzy, którzy dobrze przewodniczą, niech będą uważani za godnych podwójnej czci, a najbardziej ci, którzy trują się głoszeniem słowa i nauczaniem. Mówi bowiem Pismo: *Nie zawiążesz pyska wołowi młóścemu*, oraz: *Godzien jest robotnik zapłaty swojej*” (5, 17-18)¹⁴¹.

¹³⁹ Wypada jednak wspomnieć, że niektórzy egzegeci Pisma Świętego w analizowanym adagium dopatrują się eufemistycznego odniesienia do sfery seksualnej, czego potwierdzenie miałyby stanowić Księga Rut. Zasadnicza część opowiadania zaledwie czterorozdziałowej Księgi toczy się w czasie żniw i młócki. Kluczem interpretacyjnym jest scena, w której Rut przychodzi w nocy do Booz na klepisko, czyli na miejsce młócki. „A kiedy się położy, ty zauważysz miejsce jego spoczynku, wyjdiesz, odkryjesz miejsce przy jego nogach i położysz się, a on sam wskaże ci co masz czynić” (Rt 3, 4). Booz śpi na klepisku. Rut kładzie się u jego stóp, które mu odkrywa. „A w środku nocy Booz poczuł zimno i rozglądając się dokoła, zobaczył kobietę leżącą przy jego nogach. Zapytał: «Kto ty jesteś?». Odpowiedziała: «Ja jestem Rut, służebnica twoja. Rozciągnij brzeg swego płaszcza nade mną, albowiem jesteś powinowatym»” (Rt 3, 8-9). Zdaniem C.M. Carmichaela, kontekst całej sytuacji stanowi potwierdzenie dopuszczalnej interpretacji mówiącej o tym, że w zakazie zawiązywania pyska wołu młóścemu nie chodzi jedynie o litość dla zwierzęcia. Obraz ten dotyka dwóch dziedzin życia: jak owocem młócki jest ziarno, tak owocem współżycia kobiety i mężczyzny jest potomek (*«Treading» in the Book of Ruth*, „Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft” 92 [1980], s. 248-266; por. P. STĘPIEŃ, *Prawo lewiratu w świetle chiastycznej struktury Pwt 25,4-12*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 13 [2000], s. 82).

¹⁴⁰ Człowiek ubogi powinien otrzymać zapłatę jeszcze tego samego dnia, przed zachodem słońca, aby nie cierpiał z powodu głodu (Pwt 24, 15).

¹⁴¹ S. HAREZGA, *Kapłan w kościelnej wspólnotcie w świetle listów św. Pawła*, w: *Studzy Komunii. Sympozjum w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym. Katowice, 28-29 IX 2010*, red. K. Łala, Katowice 2011, s. 59. Greckie pojęcie *diplēs timēs* (prezbiterzy godni ‘podwójnej czci’) – oznacza zarówno to, co kryje się pod słowem ‘honor’, jak i ‘honorarium’ – idzie zatem zarówno o okazanie uznania i szacunku, jak i o materialne wynagrodzenie trudu, zapewnienie godziwego utrzymania (O. KNOCH, *1. und 2. Timotheusbrief. Titusbrief*, Würzburg 1990, s. 40; P. IOVINO, *Lettere a Timoteo. Lettera a Tito*, Milano 2005, s. 123). Co więcej, racją dla okazywania ‘podwójnej czci’ prezbiterom, szczególnie zaangażowanym w posługę nauczania, jest nie tylko treść, którą przekazują czy jakość, która towarzyszy przekazowi, ale uzasadnienie płynące z samej Biblii. Św. Paweł Apostoł w 1 Tm 5, 18 cytat złożony z Pwt 25, 4 i Łk 10, 7b wprowadza za pomocą tradycyjnej formuły: „Mówi bowiem Pismo” (gr. *legei gar hē grafē*; 1 Tm, 7, 18a). Więcej, zob. J. STĘPIEŃ, *Listy do Tesaloniczan i Pasterskie. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań–Warszawa 1979, s. 364-365.

W apoftegmacie zawarte jest zatem przekonanie, że uczniowie głoszący Dobrą Nowinę pracują ku pożytkowi tych, którzy udzielają im gościny¹⁴². Sami wyposażeni tylko w to, co najpotrzebniejsze, są zależni od pomocy innych. Na tej podstawie mają prawo do godziwego utrzymania¹⁴³.

Chociaż Jezus wymagał od swoich uczniów całkowitego oderwania od bogactw, nie zabraniał jednak korzystania z nich. Co prawda, Jego apostoł miał wyrzec się wszystkiego, sprzedać i rozdać wszelkie dobra, jakie posiadał (por. Mt 19, 21; Mk 10, 21; Łk 18, 22), ale nieustannie słyszał zapewnienie, że otrzyma stokroć więcej już w tym życiu (por. Mk 10, 28-30; Łk 18, 28-30; Mt 19, 27-29). Miał nie zabierać niczego, gdy wyruszał głosić Dobrą Nowinę i miał to czynić za darmo, ale był godzien zapłaty i miał prawo do gościny oraz utrzymania ze strony wiernych (por. Mt 10, 8-10; Mk 6, 8-10; Łk 9, 3-4; 10, 4-8). Uczniowie Chrystusa korzystali z otrzymanego uprawnienia: funkcjonowali dzięki pomocy tych, którym głosili Ewangelię, a w wędrownym posługiwaniu często pomagały im także kobiety (por. 1 Kor 9, 5)¹⁴⁴. *Passusy*: „Zasługuje robotnik na swoją zapłatę” (Łk 10, 7b) oraz „Wart jest bowiem robotnik swej strawy” (Mt 10, 10b) należy rozumieć, iż Boża Opatrzność zatroszczy się o środki do życia potrzebne apostołowi, posługując się ludzką dobrocią, życzliwością oraz wdzięcznością. W słowach tych można także dopatrywać się pośrednich wskazówek dla korzystających z posługi apostołowskiej, aby nie zapominali o zwykłych potrzebach uczniów głoszących Dobrą Nowinę. Realizacja prawa do godziwego utrzymania pozwala apostołom zachować konieczną wolność od trosk doczesnych, a przez to w pełni poświęcić się pracy ewangelizacyjnej¹⁴⁵.

Przysługiwanie głoszącym Ewangelię prawa do godziwego utrzymania potwierdza także św. Paweł Apostoł w Pierwszym Liście do Koryntian.

---

¹⁴² Apoftegmata – krótkie i zwięzłe opowiadanie, którego punktem kulminacyjnym jest znamienna wypowiedź Jezusa (J. SZLAGA, *Apoftegmat*, EK, t. I, kol. 748).

¹⁴³ F. MICKIEWICZ, *Ewangelia według św. Łukasza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, cz. I: *Rozdziały 1-11*, Częstochowa 2011, s. 537-538; H. LANGKAMMER, *Ewangelia według św. Łukasza. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Radom 2005, s. 278-279; TENŻE, *Listy pasterskie. Pierwszy List do Tymoteusza. Drugi List do Tymoteusza. List do Tytusa*, Lublin 2006, s. 67; C.S. KEENER, *A Commentary on the Gospel of Matthew*, Grand Rapids–Cambridge 1999, s. 319. Chrystus nie określił wielkości tego utrzymania, wskazał jedynie, że pożywienie, które otrzymają Jego uczniowie wypełniający misję apostołską, powinni uważać za należyty im ekwiwalent (F. GRYGLEWICZ, *Ewangelia według św. Łukasza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań–Warszawa 1974, s. 211).

¹⁴⁴ S. WRONKA, *Niegodziwa mamona – postawa wobec bogactwa według Nowego Testamentu*, RBL 63 (2010), nr 4, s. 364-365.

¹⁴⁵ J. HOMERSKI, *Ewangelia według św. Mateusza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań–Warszawa 1979, s. 187.

Stwierdziwszy autentyczność swojego apostołatu: „Czy nie jestem apostołem? Czyż nie widziałem Jezusa, Pana naszego? Czyż nie jesteście moim dziełem w Panu? Jeżeli nawet nie jestem apostołem dla innych, dla was na pewno nim jestem” (9, 1b-2a), oświadcza, że z apostołatem wiąże się uprawnienie do utrzymania: „Oto moja obrona wobec tych, którzy mnie potępiają. Czyż nie mamy prawa skorzystać z jedzenia i picia?” (9, 3-4). Co więcej, wynika ono z prawa naturalnego: „Czy ktoś pełni kiedykolwiek służbę żołnierską, pozostając na własnym żołdzie? Albo czy ktoś uprawia winnicę i nie spożywa z jej owoców? Lub czy pasie ktoś trzodę, a nie posila się jej mlekiem?” (1 Kor 9, 7)¹⁴⁶; z pozytywnego prawa Bożego: „Napisane jest właśnie w Prawie Mojżesza: *Nie zawiążesz pyska wołowi młóścącemu*. Czyż o woły troszczy się Bóg, czy też powiedział to przede wszystkim ze względu na nas? Bo przecież ze względu na nas zostało napisane, iż oracz ma orać w nadziei, a młócarz – [młócić] w nadziei, że będzie miał coś z tego” (1 Kor 9, 9-10); z prawa religijnego, zarówno żydowskiego: „To, co pozostanie z tej ofiary, będzie pokarmem dla Aarona i jego synów. Jako chleby praśne zjedzą to w miejscu poświęconym, na dziedzińcu Namiotu Spotkania” (Kpł 6, 9), jak i pogańskiego: „Czyż nie wiecie, że ci, którzy trudzą się około ofiar, żywią się ze świątyni, a ci, którzy posługują przy ołtarzu, mają udział w [ofiarach] ołtarza?” (1 Kor 9, 13); i w końcu ze słów samego Chrystusa: „Tak też i Pan postanowił, ażeby z Ewangelii żyli ci, którzy głoszą Ewangelię” (1 Kor 9, 14; por. Mt 10, 10b; Łk 10, 7b)¹⁴⁷.

---

¹⁴⁶ Św. Paweł stawia trzy retoryczne pytania, które na zasadzie analogii stanowią niepodważalny argument za tezą, że apostoł ma prawo być utrzymywany przez wspólnotę, której głosi Ewangelię. Zasada ogólna nie podlega dyskusji: kto pracuje, jest uprawniony do korzystania z owoców własnej pracy. Pierwszy przykład to zawód żołnierza, który za swoją pracę otrzymuje stosowny żołd. Z tej samej zasady korzystają uprawiający winnicę i pasterz. Pierwszy korzysta z owoców winnicy, którą uprawia, drugi ze stad, które pasie. Obraz żołnierza stanowi nawiązanie do 2 Tm 2, 4, zaś przykład uprawiającego winnicę do Pwt 20, 6. Św. Paweł Apostoł uzasadnia swoje wywody odniesieniem się do prawa objawionego przez Boga, jego argumentacja jest zatem nie tylko ludzka (M. Rosik, *Pierwszy List do Koryntian. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Częstochowa 2009, s. 300).

¹⁴⁷ S. BIELECKI, *Nowy Testament o prezbiterach*, w: *Powołanie i służba. Księga jubileuszowa ku czci Biskupa Mieczysława Jaworskiego w 70 rocznicę urodzin*, red. K. Gurda, T. Gacia, Kielce 2000, s. 134. Warto zauważyć, że św. Paweł Apostoł zrezygnował jednak z przysługującego mu uprawnienia: „Lecz ja z żadnego z tych praw nie skorzystałem” (1 Kor 9, 15a), nie tylko po to, aby nie stawiać przeszkód Dobrej Nowinie, ale również po to, aby lepiej opowiedzieć i zaświadczyć o darmości apostołskiego powołania (zob. 1 Kor 9, 18-22).

2.2. Ojcowie Kościoła i starożytni pisarze chrześcijańscy

Przedstawione powyżej biblijne podstawy prawa prezbiterów do godziwego utrzymania stanowią punkt wyjścia do dalszych rozważań. Znaczący wpływ na ustawodawstwo kościelne w analizowanej materii wywarło nauczanie Ojców Kościoła¹⁴⁸. Od samego początku proklamują oni prawo duchownych do godziwego utrzymania z racji pełnionej posługi kościelnej¹⁴⁹.

Za istotny należy uznać wywód św. Cypriana poczyniony w liście, skierowanym ok. 249 r. do prezbiterów, diakonów i mieszkańców Furni, stanowiącym autorytatywną interwencję na wiadomość o niedochowaniu przepisów kościelnych dotyczących testamentów duchownych¹⁵⁰. Biskup Kartaginy, przypominając obowiązujące zarządzenia, tłumaczy: „Ci [prezbiterzy – P.L.], ponieważ cieszą się godnością boskiego kapłaństwa i są ustanowieni dla posługi duchowej, powinni służyć wyłącznie ołtarzowi i ofiarom, prośbom i modlitwom”¹⁵¹. Wymowne w tym względzie jest odniesienie św. Cypriana do słów św. Pawła: „Nikt walczący po żołniersku nie wikła się w zabiegi około utrzymania, żeby się spodobać temu, kto go zaciągnął” (2 Tm 2, 4). Skoro zalecenie to stosuje się do wszystkich ludzi, tym bardziej dotyczy prezbiterów, których obowiązkiem

---

¹⁴⁸ Warto podkreślić, że pojęcie ‘Ojcowie Kościoła’ w dużej mierze ma znaczenie jedynie umowne, odnoszące się do autorów najstarszych tekstów chrześcijańskich. W okresie powstawania pierwszych gmin chrześcijańskich ‘Ojcami’ nazywano tych, którzy przekazywali wiarę, strzegli tradycji, cieszyli się autorytetem wśród wierzących w Chrystusa. W taki sposób zwracano się w sposób szczególny, jednak niewyłączny, do biskupów i prezbiterów. Począwszy od IV w. na autorytet ‘Ojców’ zaczęto powoływać się w dokumentach kościelnych, równocześnie rezerwując tytuł biskupom, którzy brali udział w soborach oraz autorom chrześcijańskim, którzy zyskali znaczenie w Kościele. Od czasów Wincentego z Lerynu wykrystalizowały się cztery kryteria, które winien spełniać autor zasługujący na miano ‘Ojca’, jeszcze później zwanego ‘Ojcem Kościoła’: 1) starożytność; 2) świętość życia potwierdzona kultem i publicznym wyrazem czci; 3) prawowierność nauki; 4) aprobaty ze strony Kościoła. W przypadku, gdy autor żyjący w starożytności chrześcijańskiej nie spełnia któregoś z pozostałych warunków, a cieszy się autorytetem w Kościele, określa się go mianem ‘starożytny pisarz chrześcijański’. Nierzadko zakwalifikowanie konkretnej osoby do jednej lub drugiej kategorii następuje dużych trudności (A. ŻUREK, *Wprowadzenie do Ojców Kościoła*, Tarnów 1998, s. 13-14).

¹⁴⁹ C. BURGAZZI, *Il sostentamento del clero*, s. 15.

¹⁵⁰ Furni – miasto w Tunezji w okolicach Kartaginy, ówczesna stolica biskupia. Na jednym z synodów biskupów afrykańskich, najprawdopodobniej za czasów biskupa Donatana, w latach 236-248, postanowiono, aby na wykonawcę swojego testamentu biskupi nie wyznaczali nikogo z duchownych. Analizowany list stanowi reakcję św. Cypriana na fakt, iż biskup Geminiusz Wiktor na wykonawcę własnego testamentu wyznaczył prezbitera Geminiusza Faustyna (M. BOGUCKI, *Problemy duszpasterskie w Listach św. Cypriana*, „Studia Theologica Varsaviensia” 9 [1971], nr 1, s. 210).

¹⁵¹ *Epistula 1, w: Sancti Cypriani Episcopi Epistularium*, s. 1-5; tekst polski w: PSP, t. I, s. 27-29, nr 1.

jest „służyć wyłącznie ołtarzowi i ofiarom, prośbom i modlitwom”. W opinii Biskupa Kartaginy wzorem dla nich powinno być pokolenie Lewiego: „(...) gdy jedenaście pokoleń dzieliło się ziemią i posiadłościami, pokolenie Lewi, które służyło świątyni i ołtarzowi oraz pełniło służbę bożą, nie otrzymało nic przy tym podziale. Ale za to, gdy inne uprawiały ziemię, ono tylko czciło Boga, żywiło się i utrzymywało z dziesięcin, jakie jedenaście pokoleń składało mu ze swoich plonów. To wszystko działo się z nakazu i polecenia bożego w tym celu, aby ci, którzy zajmowali się sprawami bożymi, w niczym nie byli od nich odciągani i by nie musieli myśleć o sprawach światowych lub nimi się zajmować. Ta właśnie zasada i norma odnosi się obecnie do kleru, który otrzymawszy święcenia w Kościele Pana, nie powinien odstępować od ołtarza i ofiar, by we dnie i w nocy służył niebieskim i duchownym sprawom, a nie był od służby bożej odrywany przez jakiegokolwiek zajęcia i by nie krępował się troskami i zajęciami światowymi. Utrzymuje się bowiem z honorowych darów, jak gdyby z dziesięcin dochodów braci”¹⁵².

O prawie prezbiterów do godziwego utrzymania przypominał, jeden z najwybitniejszych pisarzy chrześcijańskiej epoki patrystycznej, Orygenes: „Lewicie więc i kapłanowi, którzy nie mają ziemi, nakazano mieszkać wraz z Izraelitami, którzy posiadają ziemię, ażeby kapłan i lewita otrzymał od Izraelity dobra ziemskie, których sam nie posiada, a z drugiej strony Izraelita otrzymał od kapłana i lewity dobra niebieskie i boskie, których z kolei jemu brakuje. Prawo bowiem zostało powierzone kapłanom i lewitom, aby tylko nim się zajmowali i wolni od trosk doczesnych poświęcali czas słowu Bożemu. Aby jednak mogli mieć na to czas, muszą korzystać z potrzeb ludzi świeckich. Jeżeli bowiem człowiek świecki nie da kapłanom i lewitom tego, co jest im niezbędne, oni, zajęci troskami materialnymi, mniej czasu poświęcać będą Bożemu Prawu: a gdy oni nie będą mieli czasu i nie będą się zajmować Prawem Bożym, ty sam znajdziesz się w niebezpieczeństwie: jeśli bowiem nie dostarczysz oliwy do lampy, przyćmione zostanie światło wiedzy, które jest w nich, i w skutek twojej winy nastąpi to, o czym mówi Pan: «Jeśli ślepy prowadzi ślepego, obaj w dół wpadną»”¹⁵³. Orygenes, podobnie jak św. Cyprian, argumentuje, nawiązując do uprawnień starotestamentalnego pokolenia Lewiego. Obowiązkiem

¹⁵² Tamże.

¹⁵³ *Homilia XVII: De eo quod Levitae non acceperunt in haereditatem terram*, w: PG, t. XII, kol. 909-913; tekst polski w: PSP, t. XXXIV, z. 2, s. 96-100, nr 3.

duchownych jest zatem wyłączenie się głoszeniu Słowa Bożego. Wszelkie inne zajęcia, w tym troska o utrzymanie, stanowią przeszkodę dla owocnej działalności pasterskiej¹⁵⁴. Skutecznym sposobem wypełniania obowiązku zapewnienia „tego, co jest im niezbędne”, który był nałożony na wiernych, Orygenes upatruje w ofiarach z pierwocin¹⁵⁵ oraz w dziesięcinie¹⁵⁶.

Na wzór starotestamentalnych Lewitów, których jedynym dziedzictwem był Bóg, również lewici Nowego Testamentu – w opinii św. Ambrożego – powinni być wolni od tego ciężaru¹⁵⁷. Chociaż Biskup Mediolanu rozdał swoje prywatne dobra biednym, nie oczekiwał od prezbiterów, że pozbędą się wszystkiego, co posiadają: „Zresztą Pan Bóg nie wymaga, żeby na raz rozdać cały swój majątek, lecz żeby z niego innym udzielać: chyba że ktoś chciałby postąpić jak Elizeusz, który pozabijał swoje woły i nakarmił ubogich tym, co posiadał, aby nie był już skrępowany żadnymi domowymi kłopotami, lecz porzucający wszystko mógł udać się na naukę do proroka”¹⁵⁸. Prezbiterzy zasługują na godziwe utrzymanie. Mają również prawo do posiadania osobistych dóbr materialnych, które bez wątplenia stanowią dla Kościoła ułatwienie zapewnienia właściwego poziomu życia duchownych. Dlatego św. Ambroży podkreślał, że nie można nazywać niedoskonałym takiego prezbitera, który by „nie chciał

¹⁵⁴ M. SZRAM, *Orygenes o kapłaństwie*, VoxP 13-15 (1993-1995), z. 24-29, s. 96.

¹⁵⁵ „Primitias omnium frugum, omniumque pecudum, sacerdotibus lex mandat offerri: ita ut omnis qui possidet agrum, vel vineam, vel olivetum, vel etiam hortum, et si quid est quod exercetur in terris, sed et si quis peculia cujuscunque pecoris nutriat, offerat ex iis Deo omne quod primum est, id est ad sacerdotes deferat. Deo enim offerri dicit quod sacerdotibus datur. Et hoc est quod docemur ex lege, quia nemo licite nec legitime utatur fructibus quos terra produxit, nec animantibus quae pecudum protulit partus, nisi ex singulis quibusque Deo primitiae, id est sacerdotibus offerantur. Hanc ergo legem observari etiam secundum litteram, sicut et alia nonnulla, necessarium puto. Sunt enim aliquanta legis mandata quae etiam novi Testamenti discipuli necessaria observatione custodiunt” (*Homilia XI: De primitiis offerendis*, w: PG, t. XII, kol. 640-641; tekst polski w: PSP, t. XXXIV, z. 1, s. 98-115, nr 1).

¹⁵⁶ Nauczanie Orygenesesa (oraz św. Cypriana) stoi u początku instytucji dziesięciny w świecie chrześcijańskim, będącym jeszcze wówczas nieobowiązkowym świadczeniem wiernych. Obligatoryjny charakter przybrała w VI w., chociaż pierwsze regulacje synodalne pochodzą już z IV stulecia. Kary świeckie wobec opornych wprowadziło ustawodawstwo karolińskie z końca VIII w. (J. DUDZIAK, *Dziesięcina. I. Dzieje*, EK, t. IV, kol. 600; Ł. GOŁASZEWSKI, *Spory o dziesięciny. Świeccy i duchowni w Knyszynie na przełomie XVI i XVII wieku*, Warszawa 2016, s. 18).

¹⁵⁷ „Neque aliqua commoda in facultatibus et copiis opum constituimus: sed incommoda haec putamus, si non rejiciantur; eaque oneri cum sint aestimari magis, quam dispendio cum erogantur” (*De officiis ministrorum. Libri tres*, w: PL, t. XVI, kol. 23-184; tekst polski: ŚWIĘTY AMBROŻY Z MEDIOLANU, *Obowiązki duchownych*, tłum. K. Abgarowicz, Warszawa 1967, nr I, 9, 28).

¹⁵⁸ Tamże, nr I, 30, 149.

być dla niego [Kościoła – P.L.] ciężarem i dlatego nie oddawał całego swego mienia, lecz uczciwie udzielał jałmużny, odpowiednio do swego stanowiska”¹⁵⁹.

Prawo duchownych do godziwego utrzymania było oczywiste również dla św. Bazylego Wielkiego. W liście skierowanym do zarządcy potępia kradzież zboża należącego do prezbitera Doroteosa. Ponieważ „umiłowany brat nasz Doroteos miał [zboże – P.L.] tylko na swe własne niezbędne potrzeby życiowe (...), domagamy się przeto od ciebie, by człowiekowi temu sprawcy grabieży zwrócili to, co zrabowali, oraz by nie dopuścić do tego, żeby odpowiedzialność za swe zuchwalstwo mogli oni zrzucić na innych”¹⁶⁰.

Interesujące rozważania prowadzi św. Hieronim, który, komentując w sposób alegoryczny Mt 10, 9: „Nie zdobywajcie złota, ani srebra, ani miedzi do swych trzosów”, przez złoto rozumie sens wypowiedzi, przez srebro samą mowę, zaś miedzianymi pieniędzmi jest głos uczniów Chrystusa. Z tego powodu wszyscy ci, którzy głoszą Ewangelię, nie mogą przyjmować złota, srebra i miedzi od innych. Dawcą tych dóbr jest wyłącznie Bóg¹⁶¹. Nawiązując do Mt 10, 10, przypomina o prawie duchownych do godziwego utrzymania: „*Ten, kto pobiera naukę wiary, niech użyzca ze wszystkich swoich dóbr temu, kto go naucza, aby od kogo jako uczniowie pozyskują dobra duchowe, tak czynili uczestnikami darów materialnych, nie dla żądzy posiadania, ale z konieczności*”¹⁶².

Kolejnym Ojcem Kościoła afirmującym prawo prezbiterów do godziwego utrzymania jest św. Augustyn, łaciński pisarz, teolog i filozof chrześcijański. Komentując fragment Ez 34, 3-5, krytykuje złych pasterzy, „którzy pasą siebie samych, a nie owce”. Wskazany *passus* łączy z 1 Kor 3, 9 i retorycznie pyta: „Czy ktoś uprawia winnicę i nie spożywa z niej owoców? Czy pasie ktoś trzodę, a nie posila się jej mlekiem?”, i kontynuuje: „Widzimy zatem, iż mlekiem trzody jest

---

¹⁵⁹ Tamże, nr I, 30, 152; zob. K. GURDA, *Nauka o kapłaństwie u św. Ambrożego*, VoxP 13-15 (1993-1995), z. 24-29, s. 114-115.

¹⁶⁰ *Epistola LXXXVI: Petit Basilius ut per quos direptum Dorothei presbyteri frumentum, per eosdem restitatur*, w: PG, t. XXXII, kol. 465-469; tekst polski w: Św. BAZYLI WIELKI, *Listy*, tłum. W. Krzyżaniak, Warszawa 1972, s. 122-123.

¹⁶¹ „Aurum saepe legimus, pro sensu; argentum, pro sermone; aes, pro voce; haec nobis non licet ab aliis accipere, sed data a Domino possidere” (*Commentariorum in Evangelium Matthaei ad Eusebium. Liber primus*, w: PL, t. XXVI, kol. 21-70; tekst polski w: ŻMT, t. XLVI, s. 11-62, nr 10, 9-10).

¹⁶² Tamże.

to wszystko, co lud Boży ofiaruje pasterzom do ich ziemskiego utrzymania”¹⁶³. Biskup Hippony, podając za przykład św. Pawła Apostoła, który wolał utrzymywać się z własnej pracy, niż korzystać z „mleka trzody”, podkreśla: „Apostoł (...) mówił jasno, iż ma prawo korzystać z mleka trzody oraz że Pan tak rozporządził, aby ci, którzy głoszą Ewangelię, z Ewangelii żyli. Stwierdza więc, iż inni Apostołowie korzystali z tego prawa, które im było nadane, a nie przywłaszczone”¹⁶⁴. Dlatego więc wszyscy prezbiterzy, którzy nie są w stanie utrzymywać się z własnej pracy „niech przyjmują mleko owiec, niech zarządzają koniecznym swym potrzebom, byleby pamiętali o słabości owiec”¹⁶⁵. Równie obrazowo św. Augustyn potwierdził analizowane prawo w *Kazaniu III* do Ps 103: „Ale dostrzegam też inne bydło Pańskie, o którym mowa w słowach: «Wołowi młóćącemu nie zawiążesz pyska», które powiedział sam jako zwierzę pociągowe: «Czyż o woły troszczy się Bóg?». Zatem Pismo wyraża się ze względu na nas. A w jaki sposób ziemia wydaje trawę dla bydła? Ponieważ «Pan postanowił, ażeby z Ewangelii żyli ci, którzy głoszą Ewangelię». Posłał głosicieli i powiedział do nich: «Jedźcie wszystko, cokolwiek przed wami postawię. Godzien jest bowiem robotnik zapłaty swojej». Kiedy bowiem powiedział: «jedźcie, cokolwiek wam podadzą», żeby owi nie powiedzieli: Chcesz byśmy byli na tyle bezczelnymi, że kiedy odczuwamy potrzebę byśmy byli tak niewychowanymi, żebyśmy zasiadali do cudzego stołu? Nie, powiedział, to nie jest ich dar, ale wasza zapłata. Za co zapłata? Co dają? Co otrzymują? Dają dary duchowe, otrzymują cielesne. Dają złoto, otrzymują siano”¹⁶⁶.

Św. Grzegorz Wielki, autor licznych dzieł egzegetycznych, komentując fragment Łk 10, 1-9, podobnie proklamuje prawo prezbiterów do godziwego utrzymania. Każdy duchowny zasługuje na dwie zapłaty: doczesną i wieczną. Wynagrodzenie doczesne podtrzymuje w pracy, wynagrodzenie wieczne natomiast jest nagrodą Królestwa Niebieskiego. Dobra materialne, które prezbiter otrzymuje od wiernych za pasterską posługę, mają zapewnić godziwy poziom życia i stać się motywacją do troski o wynagrodzenie wieczne. „Każdy zatem prawdziwy głosiciel Słowa powinien przepowiadać nie dlatego, by w doczesności odebrać zapłatę – owszem, dlatego ma odebrać zapłatę, by trwał

¹⁶³ *Sermo XLVI: De Pastoribus in Ezechiel*, w: PL, t. XXXVIII, kol. 270-295; tekst polski w: M. STAROWIEYSKI, *Ojcowie Kościoła o kapłaństwie i kapłanach*, Kraków 2010, s. 33-55, nr 3.

¹⁶⁴ Tamże, nr 4.

¹⁶⁵ Tamże, nr 5.

¹⁶⁶ *Enarratio in Psalmum CIII. Sermo III*, w: PG, t. XXXVII, kol. 1358-1378; tekst polski w: PSP, t. XLI, s. 31-57, nr 9.

w przepowiadaniu. Kto bowiem przepowiada dlatego, by tu odbierać zapłatę – czy to chwały, czy daru – ten bez wątpienia pozbawia się zapłaty wiecznej. (...) nikomu, kto w przepowiadaniu korzysta z ziemskiego wynagrodzenia, dlatego tylko, by z powodu niedostatków nie wyczerpał się w głoszeniu przepowiadania – otóż nikomu takiemu nic bez wątpienia nie przeszkadza do otrzymania zapłaty w ojczyźnie – bo się w drodze posilił posiłkiem¹⁶⁷.

3. Prawne podstawy prawa do godziwego utrzymania prezbiterów

Obok dzieł o charakterze teologicznym sukcesywnie było promulgowane ustawodawstwo Kościoła. W niniejszym punkcie zostaną poddane analizie prawne podstawy prawa do godziwego utrzymania prezbiterów.

3.1. Ustawodawstwo przedkodeksowe

Począwszy od pierwszych wieków swojego istnienia Kościół rozporządzał określonymi dobrami materialnymi. Podstawą wpływów finansowych były ofiary wiernych. Chrześcijanie przekazywali duchownym dobrowolne sumy pieniędzy na rzecz potrzebujących, przy okazji sprawowania sakramentów oraz przywracania do jedności z Kościołem wierzących, którzy uprzednio odłączyli się na skutek błędnych nauk lub z powodu prześladowań¹⁶⁸. Od początku również gmina chrześcijańska określiła, komu należy zapewnić utrzymanie z funduszy kościelnych¹⁶⁹. Wśród podmiotów uprawnionych znajdowali się prezbiterzy, którym przyznano prawo do otrzymywania wynagrodzenia pozwalającego na prowadzenie przyzwoitego poziomu życia¹⁷⁰. Od okresu

---

¹⁶⁷ *Homilia XVII: Habita ad episcopos in fontes Lateranensium*, w: PL, t. LXXVI, kol. 1138-1149; tekst polski w: M. STAROWIEYSKI, *Ojcowie Kościoła*, s. 73-93, nr 7. Św. Grzegorz Wielki, komentując Mt 10, 8: „Darmo otrzymaliście, darmo dawajcie”, przestrzega prezbiterów przed chciwością pieniędzy i chciwością pochwał, zob. *Homilia IV: Habita ad populum in basilica sancti Stephani martyris, de apostolis*, w: PL, t. LXXVI, kol. 1089-1092; tekst polski w: PSP, t. III, s. 33-38, nr 4.

¹⁶⁸ J. GRZYWACZEWSKI, *Dobra materialne starożytnego Kościoła*, *VoxP* 17 (1997), z. 32-33, s. 367-368.

¹⁶⁹ P.M. HANNAN, *The Canonical Concept of «congrua sustentatio» for the Secular Clergy*, s. 4.

¹⁷⁰ „Satis ergo vobis sint, quae sufficiunt, victus et vestitus et quae omnino necessaria sunt”

poapostolskiego majątkiem kościelnym zarządzali biskupi wspomagani przez diakonów¹⁷¹. W tej materii zobowiązani byli do zachowywania ustawodawstwa synodalnego, odpowiedzialność za sposób zarządu ponosili natomiast przed synodem prowincjalnym¹⁷². Biskup, jako główny administrator dóbr materialnych, dzielił dochody na cztery części: jedną przeznaczał dla siebie, drugą dla duchowieństwa, trzecią na potrzeby kultu Bożego, a czwartą na pomoc ubogim¹⁷³. Taki stan rzeczy, w odniesieniu do duchowieństwa, wynikał z powszechnego uznania prawa do ich godziwego utrzymania.

Do jednych z najwcześniejszych źródeł prawa, afirmujących analizowane prawo, zalicza się *Didache*. Anonimowy autor włączany do grona Ojców Apostolskich, w dziele z końca I lub początku II w. stanowiącym formę katechezy na temat podstawowych zasad życia chrześcijańskiego, zapisał: „Každy prorok prawdziwy, pragnący osiąść wśród was, godzien jest pożywienia swojego. Tak samo i nauczyciel prawdziwy godzien jest, jako robotnik, pożywienia swojego. Weźmiesz więc wszelkie pierwociny płodów tłokarni i klepiska, wołów

---

(*Didascalia id est Doctrina catholica duodecim apostolorum et sanctorum discipulorum salvatoris nostri*, w: *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, red. F.X. Funk, Paderbornae 1905, s. 2-384, II, 25, 1).

¹⁷¹ *Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteris curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognouit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg. Pars prior. Decretum Magistri Gratiani*, Graz 1955, c. 5, C. X, q. 1. Na temat zadań stawianych diakonom, zob. J.S. BOJARSKI, *Miejsce i rola diakona w społeczności chrześcijańskiej na podstawie «Didascalia apostolorum»*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 9 (1971), nr 1, s. 225-262.

¹⁷² *Decretum Magistri Gratiani*, c. 23, C. XII, q. 1.

¹⁷³ „*Redditus et oblationes fidelium in quatuor partes dividat, quarum unam sibi ipse retineat, alteram clericis pro officiorum suorum sedulitate distribuatur, fabricis tertiam, quartam pauperibus et peregrinis habeat fideliter erogandam, quarum rationem divino est redditurus examini*” (tamże, c. 26, C. XII, q. 2). W niektórych regionach, szczególnie w Hiszpanii, dochody dzielono na trzy części, z tym, że jedna z nich przeznaczona była na utrzymanie duchowieństwa (tamże, c. 7, C. X, q. 1; c. 1-3, C. X, q. 3). Chociaż biskup cieszył się dużą autonomią w zarządzaniu majątkiem kościelnym, nie mógł jednak w sposób dowolny nim dysponować, szczególnie w odniesieniu do siebie lub do swojej rodziny. Gracjan, powołując się na c. 39 *Canonum Sanctorum Apostolorum*, wyraźnie przestrzega: „*Omnium ecclesiasticarum rerum episcopus habeat sollicitudinem, et dispenset eas tamquam Deo contemplante. Non liceat autem ei fraudare quicquam ex illis, vel cognatis propriis donare que Dei sunt. Quod si pauperes fuerint, ut pauperibus largiatur, sed non sub horum occasione que sunt ecclesiae defraudentur*” (tamże, c. 19, C. XII, q. 2). Biskup jednak mógł korzystać z majątku kościelnego zabezpieczając swoje osobiste potrzeby, zgodnie z zasadą: „*Kto ołtarzowi służy, z ołtarza żyje*” (tamże, c. 22, C. XII, q. 1), byleby czynił to z umiarem, wystrzegając się nadużyć (tamże, c. 23, C. XII, q. 2). Więcej na ten temat, zob. S. SOŁTYSZEWski, *Zarząd majątkiem kościelnym w kanonicznym ustawodawstwie powszechnym*, PK 3 (1960), nr 3-4, s. 335-346; K. KARŁOWski, *Z dziejów zarządu majątku kościelnego*, „*Miesięcznik Kościelny. Organ Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej*” 51 (1936), nr 6-7, s. 209-212.

i owiec, by dać je prorokom; oni bowiem są najwyższymi waszymi kapłanami. Jeżeli zaś nie macie proroka, dajcie biednym. Jeżeli chleb rozczyńsz, weź z niego pierwociny i daj według przykazania. Tak samo, otwierając beczułkę wina czy oliwy, weź z niej pierwociny i daj je prorokom. Pieniędzy także i ubrania i wszelkich dóbr (jakie posiadasz), weź pierwociny, jako ci się zda, i daj je według przykazania”¹⁷⁴.

Jak starotestamentalnemu pokoleniu Lewiego, ze względu na szczególne poświęcenie się służbie Bożej, przysługiwało odpowiednie wynagrodzenie, tak diakonom, prezbiterom i biskupom należy zapewnić godziwe utrzymanie z dobrowolnych ofiar wiernych. „Zgodnie jednak ze zwyczajem należy też ze składek wydzielić część należną (każdemu) duszpasterzowi i przekazać mu ją, chociażby nawet nie był obecny podczas agapy lub przy rozdziale zapomóg, chodzi tu bowiem o chwałę Bożą. (...) niech im da [prezbiterom – P.L.] – jak diakonom – podwójnie; wszak zasługują oni na szacunek równy apostołom, jako doradcy biskupa i korona Kościoła, w którym stanowią niby senat czy kurię”¹⁷⁵.

W miarę rozwoju struktur kościelnych ofiary doraźne stawały się niewystarczające, w związku z tym biskupi, między innymi w celu zapewnienia prezbiterom godziwego utrzymania, coraz częściej wzywali wiernych do regularnego uiszczania opłat, które z czasem przekształciły się w tzw. dziesięcinę¹⁷⁶. „Wszelkie inne owoce należy odesłać do domu jako pierwociny dla biskupa i prezbiterów, a nie składać ich na ołtarzu. Jest rzeczą oczywistą, że biskup i prezbiterzy podzielą się nimi z innymi duchownymi”¹⁷⁷.

Z czasem część ofiar wiernych, które biskup przekazywał prezbiterom, przybierała formę pensji (łac. *divisio mensura, ecclesiae sumptibus, stipendium*,

¹⁷⁴ *Les Pères apostoliques I, Doctrine des Apôtres. Épître de Barnabé*, art. XIII, 1-7.

¹⁷⁵ *Didascalia*, II, 28, 2-4.

¹⁷⁶ „Biskup niech zachowa umiar w jedzeniu, niech się ubiera stosownie do potrzeby i godności, niech korzysta z własności Bożej nie jak z cudzego, lecz z umiarem: «Zasługuje bowiem robotnik na swą zapłatę». Niech nie będzie rozpustny ani szukający poklasku, niechaj zadowolą się tym, co niezbędne do utrzymania, niechaj jak człowiek Boży korzysta z **przepisanych przez Boga dziesięcin i pierwocin** [wyróżnienie – P.L.]” (*Constitutiones Apostolorum*, w: *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, s. 3-595; tekst polski w: *Synody i kolekcje praw*, t. II: *Konstytucje apostołskie oraz Kanony Pamfilosa z apostołskiego synodu w Antiochii, Prawo kanoniczne świętych Apostołów, Kary świętych Apostołów dla upadłych, Euchologion Serapiona*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007, s. 1-293, II, 25, 1-2).

¹⁷⁷ Tamże, VIII, 47, 4; VIII, 47, 41.

sportula), która była wypłacana co miesiąc¹⁷⁸. Biskup, w razie potrzeby, mógł zawiesić dostarczanie tych poborów, jeśli prezbiter nie spełniał określonych warunków¹⁷⁹. Pensja nie była jednakowa. Jej wysokość zależała przede wszystkim od zasobów gminy chrześcijańskiej i wpływów z dobrowolnych ofiar wiernych. Nie bez znaczenia był także fakt pełnionego urzędu: im bardziej wymagające zadanie, tym wyższa pensja¹⁸⁰. Chociaż wraz z rozwojem Kościoła i jego ekspansją misyjną, szczegółowe rozwiązania w materii utrzymywania prezbiterów, coraz bardziej różniły się między sobą, przede wszystkim ze względu na odmienność warunków, w których Kościół funkcjonował, to jednak wszystkie wypracowywane systemy dotyczące praw majątkowych duchownych bazowały na powszechnej akceptacji: prawa prezbiterów do godziwego utrzymania oraz obowiązku ciężącego na biskupach troski o jego właściwą realizację¹⁸¹.

W analizie prawnych podstaw prawa do godziwego utrzymania prezbiterów fundamentalne znaczenie posiada tytuł kanoniczny (*titulus canonicus*) jako źródło odpowiednich i prawnie zabezpieczonych dochodów

---

¹⁷⁸ A. HARNACK, *The Constitution & Law of the Church in the First Two Centuries*, New York 1910, s. 138-139; E. CATTANEO, *Il sostentamento nella chiesa dei primi secoli*, „Rassegna di Teologia” 34 (1993), nr 1, s. 683; A. RODZIŃSKI, *Sprawiedliwość chrześcijańska wobec problemu nierówności majątkowych w II i III wieku*, Lublin 1960, s. 107. Utrzymywanie się prezbiterów wyłącznie z ofiar wiernych uznać należy za postulat niemożliwy do wypełnienia. Jak dowodzi J. Grzywaczewski, zasoby gmin chrześcijańskich w pierwszych wiekach Kościoła nierzadko były skromne, a kandydaci do stanu duchownego pochodzili przeważnie ze sfer ubogich. Jedynie nieliczni posiadali majątki rodzinne. Fakt posiadania rodziny, często wielodzietnej, podnosił w znaczny sposób koszty utrzymania. Sytuacja komplikowała się jeszcze bardziej, gdy syn prezbitera wykazywał zdolności intelektualne i chciał się oddać studiom w odległym mieście. Gorzej, gdy było ich kilku w rodzinie. W takiej sytuacji zabezpieczenie kosztów utrzymania prezbitera i jego rodziny z kasy kościelnej stawało się niemożliwe (*Duchowni uprawiający handel w pierwszych wiekach Kościoła*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 61 [1992], nr 1-3, s. 24-25; zob. K. BIHLMAYER, H. TÜCHLE, *Historia Kościoła*, t. I: *Starożytność chrześcijańska*, tłum. J. Klenowski, Warszawa 1971, s. 116-117).

¹⁷⁹ Na przykład dopuścił się apostazji czy przystąpił do schizmy (J. ŚRUTWA, *Praca w starożytnym chrześcijaństwie afrykańskim*, Lublin 1983, s. 221-222; TENŻE, *Majątek kościelny i jego funkcja społeczna w Afryce Łacińskiej II-V wieku*, RTK 28 [1981], z. 4, s. 20-21).

¹⁸⁰ J. ŚRUTWA, *Praca w starożytnym chrześcijaństwie afrykańskim*, s. 222. Zauważyć należy jednak, że większości prezbiterów otrzymywana pensja nie wystarczała. Uważano nawet, że utrzymywanie się z własnego majątku jest dla Kościoła korzystniejsze. Na tej podstawie prezbiterzy nabywali dobra ziemskie oraz zarządzali cudzymi posiadłościami, zwłaszcza wdów i sierot. Na ich korzyść czyniono liczne zapisy testamentowe. Dochód przynosiły także budynki wynajmowane lub odsprzedawane z zyskiem (J. JUNDZIŁE, *Pieniądz w łacińskiej literaturze chrześcijańskiej późnego Cesarstwa Rzymskiego*, Warszawa 1984, s. 132-133).

¹⁸¹ R. KANTOR, *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, s. 194.

na dożywotne wynagrodzenie duchownych¹⁸². W pierwszych wiekach chrześcijaństwa, ze względu na liczne prześladowania, Kościół nie mógł swobodnie budować świątyń, w których wierni gromadziliby się na modlitwie. Z tego względu potajemnie modlono się w domach prywatnych lub katakumbach¹⁸³. Po 'edykcie mediolańskim'¹⁸⁴, w którym proklamowano prawne istnienie chrześcijaństwa i włączenie go do religii objętych tolerancją w *Imperium Romanum*, w poszczególnych gminach rozpoczęto intensywne prace budowlane kościołów. Nierzadko bogaci chrześcijanie ofiarowali na ten cel również swoje domy. Nowe świątynie, od imienia właściciela, budowniczego lub świętego, zwano 'tytułami', zaś duchownych prowadzących w nich duszpasterstwo i pobierających na tej podstawie dochody określano *clerus intitulatus*¹⁸⁵. Intytulacja stanowiła zatem dla prezbiterów „podstawę prawną do zaopatrzenia dozgonnego najpierw z dochodów kościoła głównego, a potem tego, który był tytułem ich święceń”¹⁸⁶.

Przedstawioną powyżej praktykę starożytnego Kościoła usankcjonowali Ojcowie Soboru Nicejskiego (325 r.), którzy dopuścili wyłącznie święcenia

¹⁸² F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOĞA, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Opole 1958, s. 100; A. FAJĘCKI, *Titulus (Tytuł)*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. XXXIX-XL: S-T-U, oprac. J. Archutowski, R. Archutowski, A. Fajęcki [i in.], Warszawa-Lublin-Łódź 1914, s. 161-162; O.J. REICHEL, *A Complete Manual of Canon Law*, t. I: *The Sacraments*, London 1896, s. 245-246.

¹⁸³ B. KUMOR, *Historia Kościoła*, t. I: *Starożytność chrześcijańska*, Lublin 2001, s. 32. Na temat prześladowań pierwotnego Kościoła, zob. tamże, s. 39-54.

¹⁸⁴ 'Edykt mediolański' – tradycyjne określenie porozumienia zawartego w Mediolanie przez Licyniusza i Konstantyna Wielkiego, którego treść dla Wschodu opublikował Licyniusz dnia 15 czerwca 313 r. Więcej, zob. CH. PIÉTRI, *Konstantin und die Christianisierung des Reiches*, w: *Die Geschichte des Christentums*, t. II: *Das Entstehen der einen Christenheit (250-430)*, red. Ch. Piétri, L. Piétri, Freiburg im Breisgau 2005, s. 193-241; A. ŻUREK, *Chryścianizacja prawa po „edykcie mediolańskim”*, *VoxP* 34 (2014), z. 61, s. 73-88.

¹⁸⁵ Pierwotnie 'tytuł' (łac. *titulus*) oznaczał inskrypcję umieszczaną na ścianie domu lub gruncie informującą o imieniu właściciela lub nazwie miejsca. Terminologia kościelna posługiwała się 'tytułem' na określenie wezwania miejsca modlitwy lub grobu męczenników. Później analizowane pojęcie przeniesiono do niektórych (początkowo dwudziestu pięciu, a następnie czterdziestu dziewięciu) kościołów Rzymu, które z biegiem czasu uznano za kościoły tytularne kardynałów. Kościoły te posiadały określoną liczbę prezbiterów, którzy byli utrzymywani z ich dochodów (duchownych nazywano *intitulatus*). 'Tytuł' zatem oznaczał przyporządkowanie prezbitera do określonego kościoła, które upoważniało go do otrzymywania środków w celu zapewnienia godziwego utrzymania (C. AUGUSTINE, *A Commentary on the New Code of Canon Law*, t. IV: *On the Sacraments (Except Matrimony) and Sacramental (Can. 726-1011, 1144-1153)*, St. Louis-London 1920, s. 464-465).

¹⁸⁶ J. ZUBKA, *Tytuł kanoniczny do święceń dla duchowieństwa świeckiego. W szczególności tytuł służby diecezji*, Lublin 1935, s. 5; zob. A. KOPYCIŃSKI, *Duchowny tytuł*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. IX-X: D-E, oprac. S. Gall, J. Niedzielski, H. Przędziecki [i in.], Warszawa 1906, s. 171.

zależne¹⁸⁷. Dyspozycję tę utrzymali Ojcowie Soboru Chalcedońskiego (451 r.), którzy bezwzględnie zakazali udzielania duchownym święceń bez tytułu: „Ani prezbitera, ani diakona, ani nikogo, kto pełni jakąś funkcję w Kościele nie należy wyświęcać w sposób oderwany, to znaczy bez wyznaczenia wyświęcanemu własnego kościoła w mieście lub na wsi, albo martyrium czy klasztoru”¹⁸⁸. *Ratio legis* wskazanego zakazu upatrywać należy w fakcie, iż ówczesnie znaczną liczbę duchownych stanowili *clerici vagantes*, którzy nie posiadając tytułu (kościół), nie mieli zapewnionego utrzymania. Z tego powodu przenosili się z miejsca na miejsce, szukając zatrudnienia. Zajmowali się również czynnościami nieodpowiednimi stanowi duchownemu, żebrali lub przebywali na dworach książęcych. Ponadto uważano, iż liczba prezbiterów powinna odpowiadać rzeczywistym potrzebom Kościoła, przy uwzględnieniu także możliwości zapewnienia duchownym godziwego utrzymania¹⁸⁹.

Prezbiter wyświęcany zatem dla określonego tytułu, z jednej strony był zobowiązany do służby Bożej przy wskazanej świątyni, z drugiej zaś za wykonywaną posługę otrzymywał środki do życia. Gdy uformowały się beneficja kościelne¹⁹⁰, do urzędu kościelnego przynależały już określone dochody,

---

¹⁸⁷ „Propter multam perturbationem et seditones quae fiunt placuit consuetudinem omnimodis amputari, quae praeter regulam in quibusdam partibus videtur admissa: ita ut de civitate ad civitatem non episcopus, non presbyter, non diaconus transferatur. Si quis vero post definitionem sancti et magni concilii tale quid agere temptaverit et se huiusce modi manciparit, hoc factum prorsus in irritum deducatur et restituatur ecclesiae, cui fuit episcopus, presbyter aut diaconus ordinatus” (SANCTUM CONCILIUM NICAENUM I, *Canones* [325], w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. II: *Ab anno CCCV ad annum CCCXLVI*, red. J.D. Mansi, Florentiae 1759, kol. 677-684; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. I: (325-787). *Nicea I. Konstantynopol I. Efez. Chalcedon. Konstantynopol II. Konstantynopol III. Nicea II*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2002, s. 26-46, kan. 15). Więcej, zob. W.H. WOESTMAN, *The Sacrament of Orders and the Clerical State*, s. 145.

¹⁸⁸ SANCTUM CONCILIUM CALCHEDONENSE, *Canones* (451), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. VII: *Ab anno CCCCLI ad annum CCCXCII*, red. J.D. Mansi, Florentiae 1762, kol. 384-392; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. I, s. 224-257, kan. 6. ‘Martyrium’ – sanktuarium dedykowane męczennikowi. Duchownych nie obsługujących żadnego kościoła nazywano *vagi, absoluti, acephali*, a ich święcenia uznawano za niepewne: „Qui vero absolute ordinantur, decrevit sancta synodus, irritam esse huiusce modi manus inpositionem, et nusquam posse ministrare, ad ordinantis iniuriam” (tamże).

¹⁸⁹ J. ZUBKA, *Tytuł kanoniczny do święceń dla duchowieństwa świeckiego*, s. 36-37. Szczegółowe rozważania na ten temat, zob. G. PHILLIPS, *Kirchenrecht*, t. I, Regensburg 1845, s. 597-615.

¹⁹⁰ Pojęcie i nazwa beneficjum (łac. *beneficium*) wywodzą się z prawa rzymskiego, z praktyki przekazywania przez władzę zasłużonym żołnierzom dóbr mających im zapewnić godziwe utrzymanie do końca życia. Powstanie i rozwój instytucji beneficjum kościelnego (łac. *beneficium ecclesiasticum*) datuje się na okres VI-IX w. W tym czasie zaczęły powstawać nowe parafie wiejskie oddalone

których wysokość korelowano w stosunku do obowiązków wypełnianych przy wskazanym kościele. Na tej podstawie pojęcie *titulus* przeniesione zostało na *beneficium ecclesiasticum*, które – w sposób bezpośredni – związane było z *officium*¹⁹¹. Jak dla wypełniania *officium* należało przyjąć święcenia, tak dla otrzymania sakramentu święceń trzeba było posiadać określony tytuł, czyli przy jakimś kościele otrzymać *beneficium ecclesiasticum*¹⁹².

Wprowadzany tytuł beneficjum nie od razu zastąpił poprzedni tytuł kościoła w materii zabezpieczenia prawa prezbiterów do godziwego utrzymania. Początkowo tytuły te istniały wzajemnie. Co więcej, jeśli szafarz sakramentu święceń nie dysponował wolnym beneficjum, które mógł przekazać kandydatowi do święceń, święcił go tytułem kościoła katedralnego, przeznaczając na jego utrzymanie określoną część dóbr¹⁹³. Zdarzało się również, że przy jednym kościele funkcjonowało kilka beneficjów, w zależności od wielkości

---

w znacznym stopniu od miasta biskupiego. Z tego powodu scentralizowany system zarządzania majątkiem kościelnym stawał się coraz mniej efektywny i stopniowo ulegał rozluźnieniu. Nie bez znaczenia był również fakt, iż lokalne kościoły posiadały już własny majątek na sprawowanie kultu Bożego i utrzymanie prezbitera. Ponadto na powstanie beneficjum kościelnego, szczególnie parafialnego, duży wpływ wywarły tzw. kościoły własnościowe, fundowane przez władców feudalnych i stanowiące ich osobistą własność: prezbiter, sprawujący posługę kapłańską przy takim kościele, pozostawał całkowicie zależny od właściciela, od którego otrzymywał określone dobra na swoje utrzymanie (J. RYBCZYK, *Beneficjum*, EK, t. II, kol. 262; A. SOTKIEWICZ, *Beneficjum*, w: *Encyklopedia kościelna podług teologicznej Encyklopedji Wetzera i Weltego z licznymi jej dopełnieniami*, t. II: (Baranek – Brzeskie biskupstwo), red. M. Nowodworski, Warszawa 1873, s. 160-164; A. SZLAGOWSKI, *Beneficjum kościelne*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. III-IV: A-B, oprac. S. Gall, J. Niedzielski, H. Przedziedzicki [i in.], Warszawa 1904, s. 223-225; W.M. PLÖCHL, *Benefices*, w: *New Catholic Encyclopedia*, t. II: *Baa to Cam*, red. W.J. McDonald, J.A. Magner, M.R.P. McGuire [i in.], New York–St. Louis–San Francisco–Toronto–London–Sydney 1967, s. 305-306; J.T. CREAGH, *Benefice (Lat. Beneficium, a benefit)*, w: *The Catholic Encyclopedia. An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*, red. C.G. Herbermann, E.A. Pace, C.B. Pallen [i in.], New York 1907, s. 473-476).

¹⁹¹ Łac. *officium*, -ii oznacza: 1) 'obowiązek, zwłaszcza moralny', 'powinność'; 2) 'czynność będąca spełnieniem obowiązku', 'uczynek' (*Słownik łacińsko-polski*, t. III: I-O, s. 704). Tutaj przez *officium* należy rozumieć obowiązki posługi kapłańskiej, zob. P. PALAZZINI, *La «aqua remuneratio» del clero*, w: *Il sostentamento del clero. Nella legislazione canonica e concordataria italiana*, s. 10-11.

¹⁹² A. NOWOWIEJSKI, *Titulus ordinationis*, w: *Encyklopedia kościelna podług teologicznej Encyklopedji Wetzera i Weltego z licznymi jej dopełnieniami*, t. XXVIII: (Szpital – Toul), red. M. Nowodworski, Warszawa 1905, s. 489. L. Duchesne, za manuskryptem św. Amandy, wskazuje, że papież, w czasie liturgii sakramentu święceń, wywoływał każdego kandydata i wymieniał tytuł, dla którego miał być wyświęcony (*Origines du culte chrétien. Étude sur la liturgie latine avant Charlemagne*, Paris 1898, s. 440-448).

¹⁹³ J. MEYER, *Ursprung und Entwicklung des Tischtitels nach gemeinem und bayerischem Rechte*, Innsbruck 1858, s. 8; zob. J.G. WÖRZ, *Der Tischtitel für Weltpriester in der Provinz Tirol und Vorarlberg*, Innsbruck 1846, s. 1-11.

majątku danej parafii, co stanowiło znaczące ułatwienie w zabezpieczeniu potrzeb majątkowych prezbiterów¹⁹⁴. Ponadto, zgodnie z dyspozycją Ojców Soboru Laterańskiego III, jeśli „biskup wyświęciłby kogoś na diakona albo kapłana bez zapewnienia mu jakiegokolwiek tytułu, z którego mógłby uzyskiwać środki niezbędne do życia, zobowiązany jest zaspokajać jego potrzeby tak długo, dopóki nie przyzna mu w jakimś kościele wynagrodzenia godnego duchowej posługi”¹⁹⁵. Obowiązek ten dotyczył wyłącznie sytuacji, gdy osoba, która przyjęła święcenia, nie posiadała wystarczającego zabezpieczenia w postaci własnego majątku lub dziedziczenia ojcowizny¹⁹⁶. Jeśli prezbiter otrzymał beneficjum lub inne wystarczające środki do życia, posiadał własny majątek lub ojcowiznę¹⁹⁷, a także gdy podstępem, fałszem lub oszustwem doprowadził do udzielenia mu święceń¹⁹⁸, na biskupie nie ciążył wskazany obowiązek. Analizowane zobowiązanie związane zostało z urzędem biskupa, zatem wraz ze śmiercią udzielającego święceń, powinność zapewnienia godziwego utrzymania prezbiterowi dotyczyła każdego kolejnego biskupa¹⁹⁹.

W analizie prawnych podstaw prawa do godziwego utrzymania prezbiterów

¹⁹⁴ J. ZUBKA, *Tytuł kanoniczny do święceń dla duchowieństwa świeckiego*, s. 52.

¹⁹⁵ SANCTUM CONCILIUM LATERANENSE III, *Capitula* (1179), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXIII: *Ab anno MCLXVI usque ad ann. MCCXXV*, red. J.D. Mansi, Venetiis 1778, kol. 217-233; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. II: (869-1312). *Konstantynopol IV. Lateran I. Lateran II. Lateran III. Lateran IV. Lyon I. Lyon II. Vienne*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2003, s. 168-207, cap. V. Zdaniem V. Fuchs, dyspozycja ta stanowi klarowne potwierdzenie faktu, iż tytuł święceń należy interpretować jako prawne i materialne zabezpieczenie duchownego (*Der Ordinationstitel von seiner Entstehung bis auf Innozenz III. Eine Untersuchung zur kirchlichen Rechts geschichte mit besonderer Berücksichtigung der Anschauungen Rudolph Sohms*, Bonn 1930, s. 277). Ojcowie Soboru Laterańskiego III, zabezpieczając prawo prezbiterów do godziwego utrzymania, jednocześnie wzywali: „Ne igitur hoc de cetero fiat et vel pro personis ecclesiasticis deducendis ad sedem vel sacerdotibus instituendis aut mortuis sepeliendis seu etiam nubentibus benedicendis seu etiam aliis sacramentis aliquid exigatur, districtius inhibemus. Si quis autem contra hoc venire praesumpserit, portionem cum Giezi se noverit habiturum, cuius factum turpis muneris exactione imitator” (SANCTUM CONCILIUM LATERANENSE III, *Capitula*, cap. VII).

¹⁹⁶ *Decretalium D. Gregorii Papae IX. Compilatio*, w: *Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteris curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognouit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg. Pars secunda. Decretalium collectiones*, Lipsiae 1881, kol. 1-928, c. 4 *de praebendis et dignitatibus*, III, 5.

¹⁹⁷ SANCTUM CONCILIUM LATERANENSE III, *Capitula*, cap. V.

¹⁹⁸ P. HINSCHIUS, *System des katholischen Kirchenrechts mit besonderer rücksicht auf Deutschland*, t. I, Berlin 1869, s. 79.

¹⁹⁹ *Decretalium D. Gregorii Papae IX*, c. 16 *de praebendis et dignitatibus*, III, 5; zob. E. GONZALEZ TELLEZ, *Commentaria perpetua In Singulos Textus quinque Librorum Decretalium Gregorii IX. Tomus tertius. Complectens librum tertium*, Lugduni 1690, s. 147-149.

wskazać należy dyspozycję Ojców Soboru Laterańskiego IV, w której napiętnowali powstały w niektórych regionach zwyczaj, iż patroni kościołów parafialnych żądali dla siebie całości dochodów tych kościołów, a prezbiterom przekazywali jedynie niewielką część wyznaczonej dla nich kwoty: „Dowiedzieliśmy się, że w niektórych regionach prezbiterzy parafialni dostają na swoje utrzymanie jedynie czwartą część z czwartej, czyli szesnastą część z dziesięciny. Dlatego trudno tam znaleźć kapłana parafialnego mającego choćby skromne wykształcenie. A przecież nie zawiążesz pyska wołowi młóćącemu, ale posługujący przy ołtarzu powinni żyć z ołtarza. Dlatego postanawiamy, że niezależnie od zwyczajów biskupa, patrona, czy kogokolwiek innego, należy wyznaczyć prezbiterom wystarczającą kwotę”²⁰⁰. Ponadto Ojcowie Soboru Laterańskiego IV krytykowali oszukiwanie w płaceniu dziesięciny, którego się dopuszczano, odliczając ze żniw i pierwocin czynsze i podatki: „Skoro Pan na znak swego powszechnego panowania, jakby specjalnym tytułem, zarezerwował sobie dziesiątą część, my – pragnąc zapobiec stratom ze strony kościołów i zagrożeniom dla dusz – postanawiamy, że ze względu na to pierwszeństwo ogólnego panowania płacenie dziesięciny ma poprzedzać ściąganie podatków i czynszów, a przynajmniej otrzymujących czynsze i podatki przed pobraniem z nich dziesięciny – jako że rzecz przechodzi wraz ze swym obciążeniem – trzeba zmusić cenzurą kościelną do zapłacenia z nich dziesięciny kościołom, którym się prawnie należą”²⁰¹.

Ojcowie Soboru w Vienne, odnosząc się do c. 1 *de praebendis et dignitatibus*, III, 4 *Liber Sextus* Bonifacego VIII²⁰², surowo zabronili biskupom zatwierdzać prezbitera prezentowanego do objęcia kościoła, nawet jeśli prezentacji dokonywał podmiot posiadający stosowne uprawnienie, jeżeli w ciągu wskazanego czasu, w obecności biskupa, prezbiterowi nie została przydzielona godna część z dochodów tego kościoła²⁰³.

Istotne rozstrzygnięcia podjęli Ojcowie Soboru Trydenckiego, którzy decydując się na dzieło odnowy Kościoła, poszukiwali „remedium na sytuację

²⁰⁰ SANCTUM CONCILIVM LATERANENSE IV, *Capitula* (1215), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXIII, kol. 981-1068; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. II, s. 220-325, cap. XXXII, 1-2.

²⁰¹ Tamże, cap. LIV, 2; por. *Decretalium D. Gregorii Papae IX*, c. 33 *de decimis, primitiis et oblationibus*, III, 30.

²⁰² *Liber Sextus. Decretalium D. Bonifacii Papae VIII. Suae integritati restitutus*, w: *Corpus Iuris Canonici*, kol. 933-1124.

²⁰³ SANCTUM CONCILIVM VIENNENSE, *Decreta* (1311), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima*

kryzysu pogłębioną wybuchem reformacji²⁰⁴. W odniesieniu do prawa duchownych do godziwego utrzymania, wyrażając opinię, iż „Tym, którzy są przypisani do służby Bożej nie przystoi, aby hańbili święcenia przez żebranię albo przez uprawianie jakiegoś nikczemnego zawodu”²⁰⁵, Ojcowie soborowi w czasie dwudziestej pierwszej sesji postanowili, aby w przyszłości żaden kandydat, nawet zachowujący odpowiednie obyczaje, posiadający konieczną wiedzę i stosowny wiek życia, nie został dopuszczony do święceń, zanim nie będzie pewne, zgodnie z prawem, że otrzyma beneficjum kościelne, które pozwoli mu na prowadzenie godnego życia²⁰⁶. Święcenie tytułem majątku lub pensji uznano natomiast za możliwe tylko w przypadku konieczności (*necessitas*) lub potrzeby (*commoditas*) potwierdzonej przez biskupa, na którym ciążyła uprzednia kontrola faktu posiadania przez kandydatów do święceń wskazanego majątku lub pensji, a także ich wystarczalności do realizacji prawa do godziwego utrzymania²⁰⁷. Odnosząc się do uprawnień przekazanych biskupom przez papieża Aleksandra w konstytucji *Ad audientiam*²⁰⁸, Ojcowie soborowi nakazali przyznać prezbiterom prowadzącym duszpaństwo w nowo utworzonych parafiach, odpowiednie części przychodów parafii macierzystej²⁰⁹. Ponadto biskupi zostali zobowiązani do szczególnej troski

---

collectio, t. XXV: *Ab anno MCCC usque ad ann. MCCCXLIV*, red. J.D. Mansi, Venetiis 1782, kol. 367-412; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. II, s. 532-637, dekret 18, 1.

²⁰⁴ J. GRĘŻLIKOWSKI, *Czym był dla Kościoła Sobór Trydencki (1545-1563)? (refleksje w 440-tą rocznicę do zakończenia obrad)*, PK 46 (2003), nr 3-4, s. 171.

²⁰⁵ SANCTUM CONCILIMUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione (sessio XXI)* (16.07.1562), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII: *Ab anno MDXLV ad annum MDLXV*, red. J.D. Mansi, Parisiis 1902, kol. 124-128; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV: (1511-1870). *Lateran V. Trydent. Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 613-625, cap. II.

²⁰⁶ Tamże. Podobnie biskup udzielając święceń swojemu domownikowi, niebędącego jego poddanym, miał obowiązek udzielić mu natychmiast beneficjum kościelnego, bez względu na jakikolwiek zwyczaj, nawet obowiązujący od niepamiętnych czasów (SANCTUM CONCILIMUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione (sessio XXIII)* [15.07.1563], w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII, kol. 140-149; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, s. 687-713, cap. IX).

²⁰⁷ SANCTUM CONCILIMUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione (sessio XXI)*, cap. II.

²⁰⁸ *Decretalium D. Gregorii Papae IX, c. 3 de Ecclesiis aedificandis vel reparandis*, III, 48.

²⁰⁹ SANCTUM CONCILIMUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione (sessio XXI)*, cap. IV. Co więcej, biskup miał prawo **przymusić** wiernych do dostarczania środków na utrzymanie owych prezbiterów: „Et, si necesse fuerit, **compellere** [wyróżnienie – P.L.] possit populum ea subministrare, quae sufficient ad vitam dictorum sacerdotum sustentandam, quacumque reservatione generali vel speciali vel affectione super dictis ecclesiis non obstantibus. Neque huiusmodi ordinationes et erectiones possint tolli nec impediri ex quibuscumque provisionibus, etiam vigore resignationis, aut quibusvis aliis derogationibus vel suspensionibus” (tamże).

o prezbiterów pracujących w parafiach o niskich dochodach, które nie pozwalały zapewnić godziwego utrzymania. W celu zabezpieczenia analizowanego prawa biskupi zostali uprawnieni do łączenia beneficjów (za wyjątkiem należących do zakonów), wyznaczania pierwocin lub dziesięciny, organizowania składek i kolekt parafialnych, a także podejmowania wszelkich działań pozwalających zebrać dochody wystarczające do zaspokojenia niezbędnych potrzeb duszpasterzy²¹⁰. Zgodnie z nauczaniem Ojców Soboru Trydenckiego, jeśli prezbiterzy posiadali beneficja wymagające osobistej rezydencji, zaś z powodu prawdziwej i uzasadnionej przyczyny potwierdzonej przez ordynariusza nie mogli w nim przebywać, biskupi – jako delegaci Stolicy Apostolskiej w zakresie tych spraw – z urzędu mieli obowiązek zaradzić, aby „drogą wyznaczenia odpowiednich wikariuszy oraz przez wyznaczenie stosownej części dochodów nie doszło do żadnych zaniedbań w zakresie duszpasterstwa”²¹¹. Prezbiterów żyjących w sposób niegodny stanu kapłańskiego natomiast, po wcześniejszym upomnieniu, należało ukarać i poskromić. Gdyby jednak nadal trwali w niegodziwości, gorsząc swoją postawą wiernych, biskupi powinni pozbawić ich posiadanych beneficjów, bez względu na jakiegokolwiek wyłączenia czy odwołania²¹². Mając na względzie prawo prezbiterów do godziwego utrzymania, Ojcowie Soboru wzywali wiernych do płacenia dziesięcin należnym parafiom w całości, grożąc ekskomuniką wszystkim, którzy bezzasadnie nie wywiążą

---

²¹⁰ TENŹE, *Decretum de reformatione (sessio XXIV)* (11.11.1563), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII, kol. 156-170; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, s. 733-775, cap. XIII; por. TENŹE, *Decretum de reformatione (sessio XIV)* (25.11.1551), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII, kol. 102-107; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, s. 514-527, cap. X; TENŹE, *Decretum de reformatione (sessio XXI)*, kan. 5. Na temat zasad łączenia beneficjów i ich posiadania, zob. TENŹE, *Decretum de reformatione (sessio XXIV)*, cap. XVII. Warto zwrócić także uwagę na wielką troskę Ojców Soboru Trydenckiego o beneficja kościelne jako źródło godziwego utrzymania duchownych: „Cum illud quoque valde curandum sit, ne ea, quae sacris ministeriis dicata sunt, temporum iniuria obsolescant et ex hominum memoria excidant: episcopi, etiam tamquam apostolicae sedis delegati, transferre possint beneficia simplicia, etiam iuris patronatus, ex ecclesiis, quae vetustate vel alias collapsae sint et ob eorum inopiam nequeant instaurari, vocatis iis, quorum interest, in matrices aut alias ecclesias locorum eorundem seu viciniorum, arbitrio suo; atque in eisdem ecclesiis erigant altaria vel capellas sub eisdem invocationibus, vel in iam erecta altaria vel capellas transferant cum omnibus emolumentis et oneribus, prioribus ecclesiis impositis” (TENŹE, *Decretum de reformatione (sessio XXI)*, cap. VII).

²¹¹ TENŹE, *Decretum de reformatione (sessio VI)* (13.01.1547), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII, kol. 44-46; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, s. 319-325, cap. II.

²¹² TENŹE, *Decretum de reformatione (sessio XXI)*, cap. VI.

się z tego obowiązku, lub będą uniemożliwiać uiszczenie stosownej dziesięciny. Wszelkie działanie w tej materii powinno być podejmowane *ex caritate christiana*: „Ponadto święty sobór zachęca wszystkich razem i każdego z osobna, aby dla miłości chrześcijańskiej i z powodu powinności względem swoich pasterzy, z dóbr otrzymanych od Boga nie żalowali hojnie wspierać biskupów i proboszczów, którzy stoją na czele najbiedniejszych kościołów, na chwałę Bożą i dla utrzymania godności swych pasterzy, którzy nad nimi czuwają”²¹³.

Na krótko po zakończeniu obrad Soboru Trydenckiego, papież Pius V utrzymał w mocy i doprecyzował dyspozycje *Tridentinum* wskazując na konieczność zagwarantowania prezbiterom godziwego utrzymania przed udzieleniem święceń²¹⁴. Wypracowane normy prawne w całości zostały przejęte także przez Świętą Kongregację Soboru²¹⁵.

Ustawodawstwo Soboru Trydenckiego w odniesieniu do tytułu święceń, mimo nakazów licznych synodów prowincjalnych, nie było zachowywane²¹⁶. Proporcjonalnie do wzrostu liczby wiernych konieczne stawało się święcenie większej liczby prezbiterów, podczas gdy ilość beneficjów pozostawała bez zmian. *Titulus patrimonii* i *titulus pensionis* nie mogły temu zaradzić w wystarczający sposób, ponieważ biskupi nie zawsze dysponowali zamożnymi kandydatami do stanu duchownego, a sami bogaci klerycy niechętnie godzili się na wydzielenie ze swoich dóbr określonego majątku, tym bardziej, że wiązało

---

²¹³ TENŻE, *Decretum de reformatione (sessio XXV)* (3.12.1563), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII, kol. 181-193; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, s. 809-845, cap. XII.

²¹⁴ PIUS PP. V, *Constitutio Romani Pontificis* (30.08.1567), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. I: *Concilia Generalia – Romani Pontifices usque ad annum 1745*. N. 1-364, cura P. Gasparri editi, Romae 1947, nr 123, s. 222-225, § 1; TENŻE, *Constitutio Romanus Pontifex* (14.10.1568), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. I, nr 129, s. 229-231, § 1; zob. SIXTUS PP. V, *Constitutio Sanctum et salutare* (5.01.1589), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. I, nr 166, s. 311-314, § 3.

²¹⁵ SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Feretrana* (1573), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. V: *Curia Romana. S.C. Consist. – S.C. de Sacramentis – S.C.C. – A. 1573-1760*. N. 2056-3704, cura P. Gasparri editi, Romae 1930, nr 2120, s. 107-108, ad. 3; TAŻ, *Cortonen.* (05.1589), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. V, nr 2207, s. 159-160.

²¹⁶ Należy wskazać próby odnowienia dyscypliny prawnej w analizowanym zakresie podejmowane przez papieży, chociażby przez Innocentego XII, który pod karą suspensy zabronił biskupom udzielania święceń absolutnych lub z niedostatecznym tytułem (*Constitutio Speculatores* [4.11.1694], w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. I, nr 258, s. 501-505, § 3, § 7) czy Benedykta XIV, który ponownie w całości utrzymał i doprecyzował ustawodawstwo *Tridentinum* (*Constitutio Ad militantis* [30.03.1742], w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. I, nr 326, s. 723-733, § 7-13).

się to z uciążliwymi warunkami²¹⁷. Ponadto rozwój Kościoła w krajach misyjnych stwarzał poważne trudności w aplikowaniu ustawodawstwa dotyczącego tytułu święceń. Biskupi nie posiadając tytułów, nie mogli święcić misjonarzy, których brak stawał się coraz bardziej odczuwalny. Wskazane problemy w sposób istotny wpłynęły na konieczność wprowadzenia nowych tytułów święceń zabezpieczających prawo prezbiterów do godziwego utrzymania²¹⁸.

Papież Grzegorz XIII zezwolił na udzielanie święceń wyższych bez tytułu beneficjum, majątku czy pensji wprowadzając tytuł misji (*titulus missionis*), którego celem było właściwe zabezpieczenie prawa prezbiterów do godziwego utrzymania. Przywilej ten przekazał najpierw seminarzystom Kolegium Angielskiego w Rzymie²¹⁹, a następnie wychowankom Kolegium Niemieckiego²²⁰ i Maronickiego²²¹. Podobnego przywileju udzielił papież Klemens VIII klerykom Kolegium Szkockiego²²², zaś papież Urban VIII Kolegium Świętej Kongregacji Rozkrzewiania Wiary²²³. Promowani do święceń wyższych tytułem misji składali przysięgę, że całe swoje życie poświęcą na pracę ewangelizacyjną pod zwierzchnictwem Świętej Kongregacji Rozkrzewiania Wiary (*Sacra*

²¹⁷ E. RITTNER, *Prawo kościelne katolickie*, t. I, Lwów 1912, s. 103.

²¹⁸ J. ZUBKA, *Tytuł kanoniczny do święceń dla duchowieństwa świeckiego*, s. 95.

²¹⁹ GREGORIUS PP. XIII, Bulla *Quoniam divinae bonitati* (23.04.1578), w: *Bullarum Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum. Taurinensis Editio. Locupletior facta collectione novissima plurium brevium, epistolarum, decretorum actorumque S. Sedis a S. Leone Magno usque ad praesens*, t. VIII: *A Gregorio XIII (an. MDLXXII) ad Sixtum V (an. MDLXXXVIII)*, Cura et studio Collegii adlecti Romae virorum s. theologiae et ss. canonum peritorum quam ss.d.n. Pius Papa IX apostolica benedictione erexit, Augustae Taurinorum 1863, nr 81, s. 208-214, § 12.

²²⁰ TENŽE, Bulla *Ex collegio Germanico* (1.04.1584), w: *Bullarum Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum*, t. VIII, nr 160, s. 447-455, § 12.

²²¹ TENŽE, Bulla *Humana sic ferunt* (15.06.1584), w: *Bullarum Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum*, t. VIII, nr 167, s. 475-487, § 8.

²²² CLEMENTIS PP. VIII, Bulla *In supremo militantis* (5.12.1600), w: *Bullarum Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum. Taurinensis Editio. Locupletior facta collectione novissima plurium brevium, epistolarum, decretorum actorumque S. Sedis a S. Leone Magno usque ad praesens*, t. X: *Clemens VIII (ab an. MDXCIII ad an. MDCIII)*, Cura et studio Collegii adlecti Romae virorum s. theologiae et ss. canonum peritorum quam ss.d.n. Pius Papa IX apostolica benedictione erexit, Augustae Taurinorum 1865, nr 245, s. 625-630, § 5.

²²³ URBANUS PP. VIII, Bulla *Inmortalis Dei Filius* (1.08.1627), w: *Bullarum Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum. Taurinensis Editio. Locupletior facta collectione novissima plurium brevium, epistolarum, decretorum actorumque S. Sedis a S. Leone Magno usque ad praesens*, t. XIII: *Urbanus VIII (ab an. MDCXXIII ad an. MDCXXVIII)*, Cura et studio Collegii adlecti Romae virorum s. theologiae et ss. canonum peritorum quam ss.d.n. Pius Papa IX apostolica benedictione erexit auspicante e.mo ac rev.mo d.no s.r.e. cardinali Aloysio Bilio, Augustae Taurinorum 1868, nr 254, s. 574-581, § 11.

Congregatio de Propaganda Fide), przez co *a iure* nabywali prawo do utrzymania ze środków Kongregacji²²⁴. Do dnia 29 czerwca 1908 r. tytuł misji, określany także jako *sine titulo ordinare*, miał zastosowanie nie tylko w odniesieniu do krajów misyjnych, ale także mieszanych pod względem wyznaniowym, a podlegających władzy kościelnej ustanowionej na sposób stały, do których zaliczano m.in. Anglię, Szkocję, Irlandię, Holandię, Luksemburg, Kanadę oraz Stany Zjednoczone. Zgodnie z dyspozycją papieża Piusa X zawartą w konstytucji apostolskiej *Sapienti consilio*, wskazane kraje zostały wyjęte spod jurysdykcji Kongregacji Rozkrzewiania Wiary, zaś *titulus missionis* przysługiwał odtąd prezbiterom podejmującym działalność ewangelizacyjną wyłącznie na terenach misyjnych²²⁵.

Papież Sykstus V na mocy specjalnego indultu zezwolił patriarsze weneckiemu udzielać święceń seminarzystom bez tytułu beneficjum, majątku czy pensji, pod warunkiem, że zostaną przeznaczeni do pracy duszpasterskiej w jednym z kościołów Wenecji, za uprzednią zgodą jego rektora, aby tam sprawowali sakramenty, w szczególności celebrowali Eucharystię. Prawo do godziwego utrzymania przysługujące prezbiterom wyświęconym z tytułem służby kościołowi (*titulus servitii ecclesiae*)²²⁶ było wystarczająco zabezpieczone poprzez ofiary wiernych parafii, w których podejmowali posługę, z zastrzeżeniem, że diecezji, do której zostali przeznaczeni, nie mogą opuścić, jeżeli nie zostanie im przekazany *titulus beneficij, patrimonii* lub *pensionis*²²⁷.

---

²²⁴ P. HINSCHIUS, *System des katholischen Kirchenrechts*, t. I, s. 76. Na temat relacji *titulus missionis* do *titulus professionis* oraz *titulus mensae* P. Hinschius konstatuje: „Dieser Titel bietet mit Rücksicht auf die lebenslänglich übernommene Verpflichtung der Alumnen, ihre Kräfte der Mission zu widmen – wird doch auch der Ausdruck profiteri institutum alicuius collegii gebraucht – eine entschiedene Analogie zu dem titulus professionis. Seinem Wesen nach ist er nichts Anderes als ein titulus mensae, was sich auch darin zeigt, dass die Unterhaltungspflicht auf ihn cessirt, wenn die von Rom ausgesandten Alumnen in dem Missionslande eine feste Anstellung erhalten haben” (tamże).

²²⁵ PIUS PP. X, *Constitutio apostolica de Romana Curia Sapienti consilio* (29.06.1908), AAS 1 (1909), s. 7-19, 6°; zob. J. ZUBKA, *Tytuł kanoniczny do święceń dla duchowieństwa świeckiego*, s. 104.

²²⁶ W późniejszym czasie *titulus servitii ecclesiae* został zastąpiony określeniami: *titulus servitii dioecesis*, *titulus administrationis* (B. МУКИИБИ, *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration Based on the Bond of Incardination. With Reference to can. 281 § 1,2,3 of 1983 Code. A Comparison of the Church in Italy and Scotland with that of Uganda*, Roma 2002, s. 22).

²²⁷ J.B. RIGANTI, in *Regulam XXIV. Cancellariae*, w: *Commentaria in Regulas, Constitutiones et Ordinationes Cancellariae Apostolicae*, t. II: *Complectens Regulam IX. usque ad XXIV. ad Eminentissimum, & Reverendissimum Principem Nerium s.r.e. Cardinalem Corsinium*, Coloniae Allobrogum 1751, s. 401-406, § 5, nr 9. Więcej o tytule służby kościołowi, zob. P.M. HANNAN, *The Canonical Concept of «congrua sustentatio» for the Secular Clergy*, s. 70; J. ZUBKA, *Tytuł kanoniczny*

Obok *titulus missionis* i *servitii ecclesiae*, drogą prawa zwyczajowego, rozwinął się także tytuł stołu (*titulus mensae*), szczególnie w krajach germańskich²²⁸. Po biskupach, tytuł najczęściej ustanawiali panujący książęta, ale także bogatsze miasta, seminaria, a nawet osoby prywatne²²⁹. W przypadku braku beneficjum, majątku czy pensji, podmiot dekretujący nowy *titulus mensae* zobowiązywał się do przekazywania określonej kwoty celem skutecznego zabezpieczenia prawa prezbiterów do godziwego utrzymania²³⁰. Choć tytuł stołu nie został oficjalnie zaaprobowany przez Stolicę Apostolską²³¹, był w powszechnym użyciu aż do promulgacji KPK/17.

W tym miejscu konieczne staje się także odniesienie do działalności Świętej Kongregacji Rozkrzewiania Wiary i Świętej Kongregacji Soboru, do kompetencji których należało udzielanie odpowiedzi na przesyłane pytania i opiniowanie partykularnych rozwiązań wdrażanych przez poszczególnych biskupów w materii prawa prezbiterów do godziwego utrzymania. Na pytania biskupa Bardstown o najlepszy sposób finansowania duchownych w nowych regionach działalności Kościoła oraz o obowiązek wiernych wspierania potrzeb materialnych, Święta Kongregacja Rozkrzewiania Wiary zaleciła troskę o dochody kościołów, w których posługę pełnili duszpasterze oraz przyjmowanie dobrowolnych ofiar od wiernych, których należy pouczać, że w sumieniu są zobowiązani do utrzymania szafarzy²³². W instrukcji *Cum indecorum omnino*, porządkującej zagadnienie tytułu święceń, Kongregacja stanowczo potwierdziła prawo prezbiterów do godziwego i stałego utrzymania, uznając jednocześnie żebranie oraz czerpanie zysków z nielegalnych źródeł za niestosowne

---

do święceń dla duchowieństwa świeckiego, s. 133-138.

²²⁸ Określenie *titulus mensae* J. Meyer wyprowadza z bliżej nieokreślonego dekretu papieża Aleksandra III z 1179 r., który stanowi powtórzenie kan. 5 Soboru Laterańskiego III, zgodnie z dyspozycją którego biskup, udzielając święceń bez tytułu, jest zobowiązany zapewnić prezbiterowi godziwe utrzymanie (*Ursprung und Entwicklung des Tischtitels nach gemeinem und bayerischem Rechte*, s. 16).

²²⁹ Stosownie do powyższego funkcjonowały różne rodzaje tytułu stołu: *episcopalis*, *principis*, *seminarii*, *privatus* (G. PHILLIPS, *Compendium Iuris Ecclesiastici*, Ratisbonae 1875, s. 125).

²³⁰ E. RITTNER, *Prawo kościelne katolickie*, s. 103.

²³¹ SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Florentina* (28.06.1704), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. V, nr 3023, s. 491-492.

²³² SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE, (*C.G. – Bardstown*) (13.05.1816), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. VII: *Curia Romana. S.C. de Prop. Fide – S.C. Indulg. – S.C. Indicis – S.R.C. – A. 1588-1790. N. 4428-5822*, cura et studio I. Serédi editi, Romae 1935, nr 4705, s. 231, ad. 2-3; A. SŁOWIKOWSKA, *Podstawy prawne odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła*, KiP 6 (19) 2017, nr 2, s. 128.

i nieliczące z godnością kapłańską. W celu skutecznej realizacji przysługującego prezbiterom diecezjalnym uprawnienia, Kuria Rzymska uznała następujące tytuły święceń: beneficjum, służby kościołowi, majątku, pensji oraz misji, z zastrzeżeniem, że ordynariusze nie mogą udzielać święceń tytułem misji bez specjalnego indultu Stolicy Apostolskiej²³³. Na prośbę biskupa Brugii Święta Kongregacja Soboru zatwierdziła *quasi titulus patrimonii* umożliwiający pobieranie dotacji prezbiterowi, który nie mógł już spełniać obowiązków duszpasterskich²³⁴. Długoletni zwyczaj udzielania święceń w Meksyku jedynie na podstawie wiedzy o tym, iż ofiary składane przez wiernych pozwolą w godziwym wymiarze zabezpieczyć utrzymanie duchownych, został potwierdzony w reskrypcie skierowanym do biskupa Chiapas. Kongregacja przypomniwała ordynariuszowi, że może święcić seminarzystów wyłącznie w sytuacji, gdy będzie pewien nie tylko tego, że wierni zechcą przekazać ofiary na utrzymanie prezbiterów, ale także tego, że ofiary te okażą się wystarczające²³⁵. Problemy z finansowaniem duchownych pojawiły się we Francji w wyniku rozdziału Kościoła od państwa. Proboszczowie zostali zobligowani do zbierania ofiar od swoich parafian i przekazywania ich biskupowi. Ze względu na to, iż wielu prezbiterów odmawiało wykonywania tego nakazu, zwrócono się do Stolicy Apostolskiej z pytaniem: czy należy zmusić proboszcza do pobierania ofiar od wiernych, w przypadku zaś dalszej odmowy, po stosownym upomnieniu

²³³ SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE, *Cum indecorum omnino* (27.04.1871), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. VII, nr 4778, s. 437-442; *A Synopsis of the Recent „Instructio” of the Holy See „de titulo ordinationis” Issued by the Propaganda, April 27, 1871, for Missionary Countries*, w: S.B. SMITH, *Elements of Ecclesiastical Law. Compiled with Reference to the Latest Decisions of the Sacred Congregations of Cardinals*, t. I: *Ecclesiastical Persons*, New York 1895, s. 550-551; E. TAUNTON, *The Law of the Church. A Cyclopaedia of Canon Law for English-Speaking Countries*, London 1906, s. 616-617. Mimo, iż prawo do udzielania święceń tytułem misji wymaga specjalnego indultu Stolicy Apostolskiej, Święta Kongregacja Rozkrzewiania Wiary nie czyni różnicy między tym a innymi tytułami w zakresie przedmiotowego celu zapewnienia godziwego utrzymania prezbiterów (*Cum indecorum omnino*, nr 11).

²³⁴ W.M. MAHONEY, *The Rights of the Clergy Vindicated; or, a Plea for Canon Law in the United States*, New York 1885, s. 129-130; [b. inf. o aut.], *Patrimoine d'ordination*, „*Analecta Juris Pontificii*” 15 (1876), kol. 963. Pierwotnie fundusz miał być utrzymywany z dobrowolnych ofiar. Kiedy jednak ordynariusz Brugii zarządził, aby każdy prezbiter przy święceniach składał po dwieście franków jako subsydlum funduszu, Święta Kongregacja Soboru odrzuciła rozporządzenie nakazując używanie tytułu służby Kościołowi jako wystarczającego zabezpieczenia prawa prezbiterów do godziwego utrzymania (J. ZUBKA, *Tytuł kanoniczny do święceń dla duchowieństwa świeckiego*, s. 142).

²³⁵ SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Ad Ecclesiam de Chiapas in Mexicana* (21.06.1879), ASS 12 (1879), s. 569-571. Tytuł, którym promowano do święceń w Meksyku, określano jako *titulus administrationis*.

nałożyć karę kanoniczną za nieposłuszeństwo, z pozbawieniem urzędu włącznie. W odpowiedzi biskupowi Carcassonne Kongregacja zezwoliła, aby w celu zabezpieczenia godziwego utrzymania wszystkich prezbiterów biskup, bezpośrednio lub przez innych, miał prawo zmusić proboszcza do zbierania ofiar i po upomnieniu zastosować kary kanoniczne, nie wykluczając usunięcia proboszcza z parafii²³⁶.

Materia prawa do godziwego utrzymania prezbiterów została przedłożona także Ojcom Soboru Watykańskiego I. Niestety, wielkie dzieło odnowy Kościoła podjęte przez papieża Piusa IX, doczekało się zaledwie czterech sesji publicznych, na których ogłoszono dwie konstytucje dogmatyczne²³⁷. Pośród pięćdziesięciu jeden zgłoszonych schematów, których Ojcowie soborowi nie zdążyli przedyskutować, znalazł się schemat *de titulus ordinationis*²³⁸. Mimo, iż nie został promulgowany, z punktu prowadzonej analizy stanowi wielką wartość. Zamierzeniem *Vaticanum I* było bowiem dokonanie gruntownej rewizji tytułu kanonicznego ze szczególnym uwzględnieniem tytułu służby kościołowi. W przygotowanym do dyskusji projekcie odnotowano trudności materialne, z którymi borykały się liczne diecezje. Brak beneficjum jako kanonicznego tytułu święceń wywoływał uzasadnioną obawę, aby duchowni nie zostali zmuszeni do żebrania lub zajmowania się zajęciami nieodpowiednimi dla stanu kapłańskiego. Z tego powodu, w sytuacji niemożności promowania do święceń tytułem beneficjum, majątku lub pensji, postulowano zezwolić biskupom udzielać święceń seminarzystom, uznanych za koniecznych lub

---

²³⁶ TAŻ, *Ad Ecclesiam de Carcassonen. Collectionis eleemosynarum in paroeciis* (29.04.1911), ASS 3 (1879), s. 227-228; A. SŁOWIKOWSKA, *Podstawy prawne odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła*, s. 129.

²³⁷ SACROSANCTUM CONCILIIUM OECUMENICUM VATICANUM I, *Constitutio dogmatica de Fide Catholica Dei Filius* (24.04.1870), w: *Acta et decreta Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani. Die 8. Decembris 1869. A ss.d.n. Pio P. IX inchoati. Cum permissione superiorum*, Friburgi Brisgoviae 1871, s. 170-179; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, s. 889-905; TENŻE, *Constitutio dogmatica prima de Ecclesia Christi Pastor aeternus* (18.07.1870), w: *Acta et decreta Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani*, s. 181-187; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, s. 913-927. Niespotykane upały lipcowe i wybuch wojny francusko-pruskiej we wrześniu 1870 r. sprawił, że większość Ojców soborowych w pośpiechu opuściła Rzym. Królestwo Włoch zagarnęło wkrótce pozostałości Państwa Kościelnego, a papież ogłosił się 'więźniem Watykanu'. W takiej sytuacji dnia 20 października 1870 r. Pius IX odroczył obrady Soboru Watykańskiego I aż do odwołania (A. BARON, H. PIETRAS, *Wprowadzenie (Sobór Watykański I)*, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, s. 875).

²³⁸ *Schema de titulus ordinationis* [b. daty], w: *Omnium Concilii Vaticani quae ad doctrinam et disciplinam pertinent documentorum collectio. Editio altera*, per C. Martin, Paderbornae 1873, s. 144; zob. *Schema de vita et honestate clericorum* [b. daty], w: *Omnium Concilii Vaticani*, s. 136-139.

potrzebnych w danym Kościele partykularnym, tytułem służby swojej Diecezji lub Kościoła (*titulus servitii suae Diocesis seu Ecclesiae*), zabezpieczając tym samym realizację prawa duchownych do godziwego utrzymania²³⁹.

3.2. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r.

Prawo prezbiterów do godziwego utrzymania ustawodawca powszechny potwierdził w KPK/17 promulgowanym bullą *Providentissima Mater Ecclesia*²⁴⁰. Stosowne dyspozycje zostały zawarte w tytułach II *De iuribus et privilegiis clericorum* i VIII *De potestate episcopali deque iis qui de eadem participant* księgi II *De personis*, tytułach VI *De ordine* i XXV *De beneficiis ecclesiasticis* księgi III *De rebus* oraz tytułach IX *De poenis vindicativis* i XVI *De delictis in administratione vel susceptione ordinum aliorumque Sacramentorum* księgi V *De delictis et poenis*.

Ustawodawca kodeksowy podtrzymał instytucję tytułu kanonicznego jako źródła dostatecznych i prawnie zabezpieczonych dochodów na dożywotnie utrzymanie prezbiterów (kan. 974 § 1, 7°)²⁴¹. Podstawowy tytuł święceń dla duchownych diecezjalnych stanowił *titulus beneficii* (kan. 979 § 1). Zgodnie z dyspozycją zawartą w kan. 1409, beneficjum kościelne oznaczało podmiot prawny (*ens iuridicum*) ustanowiony na stałe przez kompetentną władzę kościelną, na który składały się: święty urząd i prawo do pobierania dochodów z uposażenia złączonego z urzędem²⁴². Prawną podstawę beneficjum zawarto zatem

---

²³⁹ „Itaque, sacro approbante Concilio, decernimus, ut in quibus Dioecibus neque sufficiens beneficiorum aut pensionum ecclesiasticarum numerus est, neque patrimonii titulus servatis sacrorum Canonum praescriptionibus constitui potest, liceat Episcopis eos quos pro necessitate vel commoditate Ecclesiarum suarum assumendos iudicaverint, ordinare titulo patrimonii prudenti ipsorum iudicio congrui, et maiori qua fieri potest securitate constituendi; et si nec ita patrimonium haberi possit, eosdem Episcopi ordinent titulo servitii suae Diocesis seu Ecclesiae, et de ecclesiastico officio provideant, quo decenter sustentari valeant” (*Schema de titulus ordinationis*, s. 144).

²⁴⁰ BENEDICTUS PP. XV, Constitutio apostolica *Providentissima Mater Ecclesia* (27.05.1917), AAS 9 (1917), s. 5-8.

²⁴¹ O.J. REICHEL, *A Complete Manual of Canon Law*, t. I, s. 245-246.

²⁴² „Beneficium ecclesiasticum est ens iuridicum a competenti ecclesiastica auctoritate in perpetuum constitutum seu erectum, constans officio sacro et iure percipiendi redditus ex dote officio adnexos”. Aby zatem dany podmiot prawny mógł zostać uznany za beneficjum, musiały zostać spełnione określone warunki. Ustawodawca w kan. 145 § 1-2 zdefiniował również pojęcie urzędu kościelnego: „Officium ecclesiasticum lato sensu est quodlibet munus quod in spiritualem finem legitime exercetur; stricto autem sensu est munus ordinatione sive divina sive ecclesiastica stabiliter constitutum, ad normam sacrorum canonum conferendum, aliquam saltem secumferens participationem ecclesiasticae potestatis sive ordinis sive iurisdictionis. In iure officium ecclesiasticum accipitur stricto sensu, nisi

w samym urzędzie kościelnym (*officium ecclesiasticum*), którego wypełnianie zastrzeżono duchownym. Z urzędem złączono określone dobra materialne, takie jak nieruchomości (budynki mieszkalne i gospodarcze, ziemię uprawną, sady, lasy, łąki, stawy, itp.), dobra ruchome (tzw. *tituli*), świadczenia określonych rodzin lub osób prawnych, pensje rządowe, dobrowolne ofiary wiernych, *iura stolae*, dystrybucje chórowe, przynależące beneficjentowi (kan. 1410)²⁴³. Konstytutywne elementy beneficjum tworzyły więc: urząd święty (*elementum spirituale*), prawo do pobierania dochodów (*spirituali adnexum*), jak również samo uposażenie (*dos*) jako *aliquid* temporalne²⁴⁴. Po objęciu beneficjum w posiadanie, prezbiter diecezjalny wchodził we wszystkie prawa majątkowe i duchowe z nim złączone (kan. 1472)²⁴⁵. Nie stawał się przez to właścicielem beneficjum, ale jego użytkownikiem (*usufructuarius*), zarządcą (*administrator*), a nade wszystko właścicielem dochodów beneficjalnych, których miał prawo używać, nawet gdy posiadał osobisty majątek prywatny. Zgodnie z dyspozycją zawartą w kan. 1473, korzystanie z dochodów beneficjum motywowane było zapewnieniem tego, co konieczne dla realizacji prawa prezbiterów do godziwego utrzymania. Dobra zbywające (*bona superflua*) beneficjent miał obowiązek przeznaczyć na pomoc ubogim lub pobożne cele, uwzględniając przepisy kan. 239 § 1, 19^o²⁴⁶. Nadzwyczajne dochody i zyski natomiast nie należały do dochodów beneficjanta; po odtrąceniu sumy wkładów i strat dochodów naturalnych należało

---

aliud ex contextu sermonis appareat". Zob. V. DE PAOLIS, *Il sistema beneficiale e il suo superamento dal Concilio Vaticano II ai nostri giorni*, w: *Il sostentamento del clero. Nella legislazione canonica e concordataria italiana*, s. 25-26.

²⁴³ I. GRABOWSKI, *Prawo kanoniczne*, Warszawa 1948, s. 472. Por. P. CONSORTI, *Sustentación del clero*, w: *Diccionario general de derecho canónico*, t. VII: (*Rite dispositus – Žužek, Ivan*), red. J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, Cizur Menor 2012, s. 519.

²⁴⁴ S. DUBIEL, *Majątek kościelny w normach obowiązujących synodów polskich*, PK 50 (2007), nr 1-2, s. 232. Od strony formalnej erygowanie urzędu musiało być poprzedzone konsultacjami przeprowadzonymi przez uprawnioną władzę kościelną, aby uwzględnić prawa i słuszne żądania stron, zarówno określonej wspólnoty, jak i samej osoby, która miała pełnić dany urząd. Aktu erekcji dokonywano dekretem, w którym należało wskazać siedzibę beneficjum, jego uposażenie oraz obowiązki i prawa beneficjanta (J. SĄDEL, *Kanoniczne powierzanie urzędu kościelnego w Kodeksach Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 r. (Studium historyczno-prawne)*, Rzeszów 2008, s. 83).

²⁴⁵ Skutkami prawnego objęcia beneficjum w posiadanie były: 1) domniemanie prawne za legalnym posiadaniem beneficjum w wypadku skargi o bezprawne posiadanie (*interdicta possessoria*); 2) domniemanie prawne za otrzymaniem tytułu kanonicznego oraz rozpoczęty bieg przedawnienia (*presumptio tituli et conditio praescribendi*); 3) prawo do pobierania dochodów z beneficjum (F. PASTERNAK, *Urzędy i beneficja kościelne. Majątek kościelny*, Warszawa 1970, s. 188).

²⁴⁶ V. DE PAOLIS, *Il sostentamento del clero dal Concilio al Codice di Diritto Canonico*, w: *Vaticano II: bilancio e prospettive venticinque anni dopo (1962-1987)*, red. R. Latourelle, Assisi 1988, s. 573-574.

je włączyć do stałego majątku beneficjum²⁴⁷. Chociaż ordynariusze miejsca zostali uprawnieni do obciążania beneficjów określonymi ciężarami, przez co następowało pomniejszenie ich wartości, to jednak, na podstawie kan. 1429 § 1, było to dozwolone tylko w sytuacji zabezpieczenia beneficjentowi dostatecznej części dochodów na jego godziwe utrzymanie.

W przypadku braku beneficjum, tytułem kanonicznym dla prezbiterów diecezjalnych, a tym samym źródłem prawnie zabezpieczonych dochodów na ich dożywotnie utrzymanie, był tytuł majątku (*titulus patrimonii*) lub pensji (*titulus pensionis*) (kan. 979 § 1). W kan. 979 § 2 ustawodawca stanowi o dwóch wymaganiach stawianych tytułowi beneficjum, majątku i pensji: 1) *vere securus pro tota ordinati vita* – prawdziwe zabezpieczenie wyświęconemu prezbiterowi utrzymania przez całe życie; 2) *vere sufficiens ad congruam eiusdem sustentationem* – faktyczna wystarczalność dostarczonych środków na odpowiednie utrzymanie²⁴⁸. W celu właściwej realizacji tych warunków, pensja, majątek i beneficjum musiały być przekazane rzeczywiście i w sposób permanentny, zaś wejście w ich posiadanie powinna cechować skuteczność. W odniesieniu do tytułów, o których w kan. 979 § 1, nie mogły być zgłaszane żadne roszczenia prawne. Określenie wielkości dochodów determinujących ochronę i urzeczywistnianie prawa prezbiterów diecezjalnych do godziwego utrzymania należało do obowiązków ustawodawcy partykularnego²⁴⁹. Na tej podstawie, ze względu na wielką różnorodność miejsc, czasu, potrzeb i okoliczności, w których funkcjonowały diecezje, na ordynariuszu spoczywał ciężar szczegółowego unormowania wskazanej materii²⁵⁰.

---

²⁴⁷ F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOĞA, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. I, Opole ³1957, s. 398.

²⁴⁸ Na tej podstawie J. Zubka wyprowadza trzy zasadnicze cechy tytułu kanonicznego: 1) prawdziwość (*vere*); 2) stałość (*securus*); 3) wystarczalność (*sufficiens*). Przez 'prawdziwość' rozumie przekonanie biskupa o tym, iż dany prezbiter jest potrzebny lub pożyteczny diecezji, w której dla promowanego do święceń znajdzie się dostateczne beneficjum, majątek lub pensja. 'Stalość' wiąże z aspektem temporalnym, przypominając, iż przez nadany tytuł prezbiter diecezjalny otrzymuje prawo do godziwego utrzymania przez całe życie. 'Wystarczalność' zaś koreluje z właściwym poziomem utrzymania, które ma być godziwe, odpowiednie, dostateczne (*Tytuł kanoniczny do święceń dla duchowieństwa świeckiego*, s. 150-151).

²⁴⁹ C. AUGUSTINE, *A Commentary on the New Code of Canon Law*, t. IV, s. 466-467; B. МУКИБИ, *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration*, s. 25.

²⁵⁰ „Hic titulus debet esse et vere securus pro tota ordinati vita et vere sufficiens ad congruam eiusdem sustentationem, secundum normas ab Ordinariis pro diversis locorum et temporum necessitatibus et adiunctis dandas” (kan. 979 § 2).

Ustawodawca powszechny zabezpieczył prawo prezbiterów do godziwego utrzymania również w kan. 981 § 1. Zgodnie z zawartą tam dyspozycją, w sytuacji braku tytułów kanonicznych, o których w kan. 979 § 1, biskupi supletoryjnie mogli promować do święceń tytułem służby diecezji lub misji. Pierwszy z tytułów stosowano w odniesieniu do regionów podlegających Świętej Kongregacji Konsystorialnej, drugi zaś Świętej Kongregacji Rozkrzewiania Wiary²⁵¹. W obu przypadkach subdiakon przed przyjęciem święceń zobligowany był do złożenia przysięgi wieczystego poświęcenia się posłudze kapłańskiej w diecezji lub misji pod władzą każdorazowego ordynariusza miejsca. Przysięga ta wykluczała wstąpienie prezbitera diecezjalnego do instytutu zakonnego bez indultu Stolicy Apostolskiej, do udzielenia którego, w zależności od regionu, kompetentne były Kongregacja Konsystorialna i Rozkrzewiania Wiary²⁵². Analogicznie, podobnego indultu wymagano, gdy duchowny prosił o zgodę na przeniesienie się do innego Kościoła partykularnego, niezależnie od tego, czy dokonywało się to na terenach podlegających tej samej kongregacji, czy też zachodził przypadek translokacji między diecezją a misją i odwrotnie²⁵³. Zgodnie z dyspozycją kan. 981 § 2, prezbiterowi diecezjalnemu wyświęconemu tytułem służby diecezji lub misji ordynariusz zobowiązany był do przekazania beneficjum, urzędu lub stosownego wsparcia (*subsidium*), które umożliwiłoby realizację prawa do godziwego utrzymania. Na tej podstawie F. Bączkowicz, J. Baron i W. Stawinoga konstatują, iż tytuł służby diecezji lub misji stanowił określony kontrakt między prezbiterem a Kościołem partykularnym: duchowny publicznie przysięgał, iż będzie stale pełnił posługę kapłańską w diecezji lub misji realizując zadanie powierzone zgodnie z prawem przez ordynariusza; Kościół partykularny zaś, poprzez osobę ordynariusza, przyjmował na siebie

---

²⁵¹ W rzeczywistości tytuły służby diecezji i misji, w analizowanej materii prawa prezbiterów diecezjalnych do godziwego utrzymania, spełniały identyczną rolę; różniły się jedynie nazwą i miejscem obowiązywania.

²⁵² SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Iurisiurandi formula* (6.08.1909), AAS 1 (1909), s. 686-697.

²⁵³ SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE, *Cum indecorum omnino*, nr 13; SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE, (*Natchez*) (4.02.1873), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. VII: *Curia Romana. S.C. de Prop. Fide - S.C. Indulg. - S.C. Indicis - S.R.C. - A. 1588-1790. N. 4428-5822, cura et studio I. Serédi editi*, Romae 1935, nr 4881, s. 454-455, ad. 4. Wspomnieć jednak należy, iż Stolica Apostolska udzieliła specjalnego indultu najpierw biskupom Anglii, a następnie Stanów Zjednoczonych, w którym zezwoliła na przeniesienie się prezbitera z jednego Kościoła partykularnego do innego, w ramach tej samej prowincji kościelnej, bez konieczności odnoszenia się do kompetentnej kongregacji (TAŻ, *R.P.D. Episcopus Cliffordiensis* [18.08.1885], w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. VII, nr 4911, s. 513; C. AUGUSTINE, *A Commentary on the New Code of Canon Law*, t. IV, s. 473).

obowiązek materializacji prawa prezbitera do otrzymania dochodów pozwalających na godziwe życie²⁵⁴.

Prawo prezbiterów diecezjalnych do godziwego utrzymania zostało także zabezpieczone w kan. 980. Stosownie do dyspozycji ustawodawcy, jeśli prezbiter utracił tytuł, którym był promowany do święceń, powinien otrzymać kolejny, chyba że, w opinii ordynariusza, godziwe utrzymanie zostało dostatecznie zapewnione w inny sposób²⁵⁵. Gdy biskup świadomie udzielał lub nawet pozwalał udzielić święceń bez tytułu kanonicznego, nie posiadając stosownego indultu Stolicy Apostolskiej, był zobligowany do pokrywania kosztów godziwego utrzymania wyświęconego prezbitera z własnych dochodów, dopóki nie zabezpieczył mu zgodnie z prawem odpowiedniego tytułu święceń²⁵⁶. Jeśli biskup promował do święceń bez tytułu kanonicznego porozumiewając się z prezbiterem, iż ten nie będzie domagał się od niego utrzymania, na podstawie kan. 980 § 3 taką umowę należało uznać za nieprawomocną i niewywołującą skutków prawnych. Zawarty kontrakt nosił ponadto znamiona symoniackie²⁵⁷.

Dokonując analizy podstaw prawnych prawa prezbiterów diecezjalnych do godziwego utrzymania wyeksponować należy także dyspozycje ustawodawcy zawarte w księdze V KPK/17 normującej przestępstwa i kary. Na mocy kan. 2373, 1°, biskup, który wbrew kan. 974 § 1, 7°, udzielał święceń wyższych bez tytułu kanonicznego, stanowiącego źródło odpowiednich i prawnie zabezpieczonych dochodów na dożywotnie wynagrodzenie duchownych, popadał w suspensę *latae sentantiae* zastrzeżoną Stolicy Apostolskiej zakazującą sprawowania sakramentu święceń przez jeden rok²⁵⁸. Ponadto, zgodnie z kan.

---

²⁵⁴ *Prawo kanoniczne*, t. II, s. 102.

²⁵⁵ S. WOYWOD, *The New Canon Law. A Commentary and Summary of the New Code of Canon Law*, New York 1918, s. 196.

²⁵⁶ Obowiązek, o którym powyżej, dotyczy także prawnych następców biskupa. Należy jednak pamiętać, że gdyby biskup został wprowadzony w błąd odnośnie do tytułu kanonicznego, nie jest zobowiązany do refundowania kosztów utrzymania prezbitera. Co więcej, jeśli prezbiter nie znajduje się w prawdziwej potrzebie i posiada środki materialne pochodzące z innych źródeł, niezależnie jakiego rodzaju, adekwatnie zabezpieczające jego utrzymanie, powinność biskupa należy uznać jako rewokowaną (C. AUGUSTINE, *A Commentary on the New Code of Canon Law*, t. IV, s. 470).

²⁵⁷ Przy redagowaniu kan. 980 § 3 ustawodawca wskazał tylko jedno źródło, odnosząc się do *titulus de simonia*, zob. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus. Praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab e.mo Petro card. Gasparri auctus*, [Civitas Vaticana] 1943, przyp. do kan. 980 § 3, s. 280.

²⁵⁸ C. AUGUSTINE, *A Commentary on the New Code of Canon Law*, t. VIII: *Penal Code (Can. 2195-2414) with Complete Index*, Toronto 1922, s. 450; S. WOYWOD, *Ecclesiastical Censures*, w: *The New*

2299 § 3, prezbitera nie można było pozbawić beneficjum lub pensji nie zapewniając mu dostatecznego utrzymania z innego źródła, poza przypadkami, o których w kan. 2303 i 2304. Niemniej, jeżeli duchowny deponowany, z powodu utraty tytułu kanonicznego, nie posiadał środków materialnych na swoje utrzymanie, ordynariusz *ex caritate* powinien go w odpowiedni sposób wesprzeć finansowo (kan. 2303 § 2)²⁵⁹.

W KPK/17 wyeksponowane zostało także prawo wikariuszy parafialnych do godziwego utrzymania. Ustawodawca kodeksowy rozróżniał pięć kategorii wikariuszy: 1) osoby moralnej; 2) ekonoma; 3) substytuta; 4) pomocnika; 5) współpracownika²⁶⁰. Niezależnie od kwalifikacji do konkretnej kategorii, a także związanego z tym wypełniania powierzonych dzieł duszpasterskich, zgodnie z dyspozycjami zawartymi w kan. 471 § 4; 472, 1°; 474; 475 § 1; 476 § 1, wikariuszom parafialnym przysługiwało godziwe utrzymanie. Obowiązek zabezpieczenia uprawnienia spoczywał na ordynariuszu, do kompetencji którego należało wyznaczenie określonej części dochodów beneficjalnych lub pochodzących z innego źródła²⁶¹.

Pośród przywilejów przekazanych duchownym przez ustawodawcę w KPK/17, w materii prawa prezbiterów do godziwego utrzymania, znaczącą rolę odgrywał *privilegium competentiae*. Zgodnie z kan. 122, duchownym dłużnikom, według roztropnej oceny sędziego kościelnego, należało zostawić wszystko, co konieczne do należytego utrzymania, z pozostawieniem jednak obowiązku jak najszybszego spłacenia swoich wierzycieli. Uprawnienie to nie przysługiwało prezbiterom, którzy zadłużyli się wskutek życia niezgodnego

---

Canon Law in its Practical Aspects, [b. inf. o red.], Philadelphia 1918, s. 96.

²⁵⁹ H.A. AYRINHAC, *Penal Legislation in the New Code of Canon Law*, New York–Cincinnati–Chicago 1920, s. 165.

²⁶⁰ Ad. 1) Wikariusz osoby moralnej to prezbiter, który pełni posługę duszpasterską w parafii złączoną zgodnie z prawem z osobą moralną; ad. 2) Wikariusz zarządca administruje parafią wakującą; ad. 3) Wikariusz substytut zastępuje proboszcza czasowo nieobecnego lub pozbawionego parafii wyrokiem sądowym, od którego został wniesiony rekurs hierarchiczny do Stolicy Apostolskiej; ad. 4) Wikariusz pomocnik zastępuje proboszcza niemogącego należycie pełnić powierzonych obowiązków z powodu starości, trwałego defektu umysłowego, utraty wzroku; ad. 5) Wikariusz współpracownik to prezbiter wspierający proboszcza, który z powodu dużej liczby parafian lub z innej przyczyny, zdaniem ordynariusza, nie może sam podjąć obowiązków duszpasterskim (F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOĞA, *Prawo kanoniczne*, t. I, s. 595-603; P. TRUDEL, *A Dictionary of Canon Law*, St. Louis–London 1920, s. 18).

²⁶¹ Szerzej na ten temat, zob. C. AUGUSTINE, *A Commentary on the New Code of Canon Law*, t. II: *Clergy and Hierarchy*, St. Louis–London 1918, s. 559-579.

ze stanem kapłańskim, zakazanych gier, niestosownych biesiad czy umyślnego nadużywania przywileju (*in fraudem legis*)²⁶².

3.3. Sobór Watykański II

Analiza podstaw prawnych prawa prezbiterów diecezjalnych do godziwego utrzymania wymaga uwzględnienia nauczania Ojców Soboru Watykańskiego II. Sobór powszechny, jako uroczyste zebranie biskupów wchodzących w skład Kolegium Biskupiego, zwoływany i kierowany przez Biskupa Rzymskiego, obraduje nad sprawami dotyczącymi całego Kościoła. Dekrety soboru nie posiadają mocy obowiązującej, dopóki, po uprzednim zatwierdzeniu ich przez Biskupa Rzymskiego wraz z Ojcami soborowymi, nie zostaną przez niego zatwierdzone i promulgowane (kan. 337 § 1; 338 § 1; 339 § 1; 341 § 1)²⁶³. Uchwały soborowe powinny być odczytywane, poznawane i przyswajane jako miarodajne i normatywne teksty Magisterium, należące do Tradycji Kościoła²⁶⁴.

Nauczanie Ojców *Vaticanum II* na temat godziwego utrzymania prezbiterów zawarte zostało w PO 17, 20 i 21, procedowanym przez Komisję ds. Dyscypliny Duchowieństwa i Wiernych Chrześcijan (*Commissio de Disciplina Cleri et Populi Christiani*). Zanim dekret zatwierdzono 7 grudnia 1965 r., wskazane *passusy* przeszły przez szereg redakcji²⁶⁵. Odwołując się do Łk 10, 7: „godzien

²⁶² M. ŻUROWSKI, *Normy ogólne prawa osobowego o duchowieństwie w ogólności*, Warszawa 1968, s. 150; E. SZTAFFROWSKI, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. I, Warszawa 1976, s. 201. Szerzej na temat *privilegium competentiae*, zob. W. PADACZ, *Przywilej dłużniczy duchownych*, Warszawa 1937; M. SITARZ, *Przywileje duchowieństwa*, EK, t. XVI, kol. 809-811.

²⁶³ M. SITARZ, *Sobór powszechny*, w: *Wielka Encyklopedia Prawa*, t. II, s. 221; TENŻE, *Sobór powszechny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, kol. 2607.

²⁶⁴ „*Censuimus Annum fidei incohari, quinquagesimo anno transacto a Concilio Vaticano II incepto, opportuna dare occasione, ut intellegatur scripta, hereditate a Patribus accepta, ad beati Ioannis Pauli II verba, pretium non amittere nec fulgorem. Necesse est ut congruenter legantur et noscantur et approprientur uti textus idonei et directorii Magisterii, in ambitu Ecclesiasticae Traditionis* [wyróżnienie – P.L.]” (BENEDICTUS PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae quibus Annus Fidei incoharatur Porta fidei* [11.10.2011], AAS 103 [2011], s. 723-734; tekst polski: BENEDYKT XVI, *List apostolski w formie «motu proprio» Porta fidei ogłaszający Rok Wiary. Wskazania duszpasterskie na Rok Wiary. Nota Kongregacji Nauki Wiary*, Tarnów 2012, nr 5). Zob. TENŻE, *Allocutio ad Romanam Curiam ab omnia natalicia Expergiscere, homo* (22.12.2005), AAS 98 (2006), s. 40-53.

²⁶⁵ W eksplikowanej materii wskazać należy następujące schematy: 1) *Schema Decreti de clericis* (22.04.1963), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. III, cz. IV: *Congregationes generales XCVI-CII*, [Civitas Vaticana] 1974, s. 825-845, nr 27-39; 2) *Schema Decreti de sacerdotibus* (27.04.1964), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. III, cz.

jest robotnik swojej zapłaty” oraz 1 Kor 9, 14: „tak też i Pan postanowił, ażeby z Ewangelii żyli ci, którzy głoszą Ewangelię”, Ojcowie nauczają: „Prezbiterzy w służbie Bożej wypełniający powierzoną sobie funkcję **zasługują** [wyróżnienie – P.L.] na słuszne wynagrodzenie”²⁶⁶. F.R. Aznar Gil, a za nim R. Kantor, rozważają, czy PO 20 stanowi afirmację prawa prezbiterów w sensie ścisłym. W żadnym z przygotowywanych schematów *Presbyterorum ordinis* nie zostało bowiem użyte pojęcie prawne *ius*, a jedynie pojawiły się określenia: *providendum est, assignetur, consulatur, definienda, procurare, aequam recipiant mercedem*²⁶⁷. Ponadto, gdy trzech Ojców soborowych proponowało wykreślenie ze schematu *Decreti de presbyterorum ministerio et vita. Textus recognitus et modi* z 30 listopada 1965 r. słowa *merces* oznaczającego ‘wynagrodzenie’, ‘korzyść’²⁶⁸, ‘zarobek’, ‘nagrodę’²⁶⁹, ‘zapłatę za oddaną usługę’²⁷⁰, zaś włączenie w to miejsce zdania: *sacerdotes habere ius ad honestam sustentationem, quod ius respondet officio Episcopi*, przedłożonej uwagi Komisja nie uwzględniła²⁷¹.

IV, s. 846-881, nr 7-10; 3) Schema *Propositionum de vita et ministerio sacerdotali. Textus emendatus et relationes* (13.10.1964), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. III, cz. IV, s. 225-240, nr 9-12; 4) Schema *Decreti de ministerio et vita presbyterorum. Textus emendatus et relationes* (20.11.1964), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. IV, cz. IV: *Congregationes generales CXLVI-CL*, [Civitas Vaticana] 1977, s. 833-871, nr 17-19; 5) Schema *Decreti de ministerio et vita presbyterorum. Textus recognitus et relationes* (28.03.1965), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. IV, cz. IV, s. 336-393, nr 16-18; 6) Schema *Decreti de ministerio et vita presbyterorum. Textus emendatus et relationes* (9.11.1965), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. IV, cz. VI: *Congregationes generales CLVI-CLXIV*, [Civitas Vaticana] 1978, s. 378-408, nr 17, 20-21; 7) Schema *Decreti de presbyterorum ministerio et vita. Textus recognitus et modi* (30.11.1965), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. IV, cz. VII: *Congregationes generales CLXV-CLXVIII. Sessiones publicae IX-X*, [Civitas Vaticana] 1978, s. 704-732, nr 17, 20-21. Szczegółowe omówienie etapów powstawania PO oraz formułowanych szczegółowych propozycji, zob. P.J. CORDES, *Sendung zum Dienst. Exegetisch-historische und systematische Studien zum Konzilsdekret «Vom Dienst und Leben der Priester»*, Frankfurt am Main 1972; *Concilii Vaticani II synopsis in ordinem redigens schemata cum relationibus necnon patrum orationes atque animadversiones. Decretum de presbyterorum ministerio et vita „Presbyterorum ordinis”*, red. F. Gil Hellin, Città del Vaticano 1996.

²⁶⁶ „Servitio Dei dediti in implendo officio sibi commisso, **digni sunt** [wyróżnienie – P.L.] Presbyteri qui aequam recipiant remunerationem, quia «dignus est operarius mercede sua» (Lc. 10,7), atque «Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere» (I Kor. 9,14)” (PO 20).

²⁶⁷ *La «conveniente remuneración» de los clérigos en el Código de Derecho Canónico*, s. 542; *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, s. 199.

²⁶⁸ *Słownik łacińsko-polski*, t. III: I-O, s. 479.

²⁶⁹ J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, s. 620.

²⁷⁰ *Słownik łacińsko-polski*, t. II: I-Z, s. 254.

²⁷¹ *Relatio de singulis numeri Capituli III et Conclusionis* (13.11.1965), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. IV, cz. VII, s. 220-234, nr 22.

W czasie dyskusji jeden z Ojców zaproponował także, aby słowa *de Evangelio vivere* z 1 Kor 9, 14 poprzedzić stwierdzeniem: *etsi ipse Paulus hoc iure uti noluit*. Komisja stanowczo wówczas odpowiedziała, że celem opracowywanego nr. 20 wskazanego wyżej schematu nie jest proklamowanie faktu, iż prezbiterzy koniecznie muszą ‘żyć z Ewangelii’, a jedynie stwierdzenie, że godni są tego, aby ‘żyć z Ewangelii’ *ita ut possint et non uti iure suo*²⁷². F.R. Aznar Gil i R. Kantor eksplikują, że ze względu na wymiar duszpasterski *Vaticanium II*, Ojcowie soborowi wystrzegali się używania pojęć ściśle prawnych²⁷³. Wskazać należy jednak, że stwierdzenie użyte w PO 20: *digni sunt Presbyteri qui aequam recipiant remunerationem*, w określonym zakresie stanowi konfirmację uprawnienia przysługującego prezbiterom w analizowanej materii²⁷⁴. Łaciński przymiotnik *dignus* określa bowiem osobę jako: ‘godną’, ‘taką, która na coś zasługuje’, ‘uprawnioną do czegoś’²⁷⁵. Polski tłumacz słowa *digni sunt* przełożył jako ‘zasługują’. Redaktorzy wiodących słowników języka polskiego czasownik ‘zasługiwać’ wyjaśniają następująco: ‘stać się godnym czegoś’, ‘pracując, postępując w pewien sposób, zdobyć prawo do czegoś, zjednać sobie coś’, ‘wysłużyć coś, zarobić na coś’²⁷⁶. Z tego względu zdanie inicjujące PO 20: „Prezbiterzy w służbie Bożej wypełniający powierzoną sobie funkcję zasługują na słuszne wynagrodzenie” należy odczytać jako swoistą proklamację prawa

²⁷² Tamże, nr 23.

²⁷³ La «conveniente remuneración» de los clérigos en el Código de Derecho Canónico, s. 543; *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, s. 199.

²⁷⁴ Analizowane stwierdzenie „*digni sunt Presbyteri ut aequam recipiant mercedem*” pojawiło się dopiero w schemacie czwartym (*Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. IV, cz. IV, s. 857, nr 17) i w sposób niezmienny powtórzone zostało w schemacie piątym (*Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. IV, cz. IV, s. 366, nr 16) oraz szóstym (*Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. IV, cz. VI, s. 383, nr 20). W PO 20 nastąpiła zamiana słowa *merces* na *remuneratio*: „*digni sunt Presbyteri ut aequam recipiant remunerationem*”, jako na lepiej oddające charakter wynagrodzenia za pracę duchownych (A. SOARES DE VASCONCELOS, *O sustento do clero no Concílio Vaticano II (Bastidores dos canones 281 e 1274)*, „Direito & Pastoral” 15 [2001], nr 42, s. 57; J.L. RUIZ VELARDE, *La remuneración de los clérigos en la Génesis del n. 20 del Decreto «Presbyterorum ordinis»*, „Cuadernos Doctorales” 18 [2001], s. 390-392). Zob. A. SOARES DE VASCONCELOS, *O sustento do clero nos trabalhos antepreparatorios do Concílio Vaticano II*, „Direito & Pastoral” 14 (2000), nr 40, s. 33-46.

²⁷⁵ J. SONDEL, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, s. 288-289; F. BOBROWSKI, *Lexicon latino-polonicum. Słownik łacińsko-polski*, t. I, kol. 1143; *Słownik łacińsko-polski*, t. II: *D-H*, s. 163; *Oxford Latin Dictionary*, t. I: *A-L*, red. P.G. Glare, Oxford 22012, s. 595.

²⁷⁶ *Uniwersalny Słownik Języka Polskiego PWN*, t. IV, s. 884; *Słownik języka polskiego*, t. X: *Wyg-Ż*, red. W. Doroszewski, S. Skorupka, H. Auderska, Warszawa 1968, s. 778-779; *Słownik języka polskiego PWN*, t. III: *R-Z*, red. M. Szymczak, Warszawa 1998, s. 897.

prezbiterów do godziwego utrzymania²⁷⁷. Wynika to także z faktu, że prawo to przysługuje im również z racji urzędu, którego łaciński odpowiednik *oficio* w polskim przekładzie został błędnie przetłumaczony jako ‘funkcja’. Potwierdzeniem takiej interpretacji jest dalsze nauczanie Ojców soborowych: „(...), o ile nie zapewniono prezbiterom słusznego wynagrodzenia z innego źródła, sami wierni – jako że dla ich dobra prezbiterzy pracują – mają istotny obowiązek zatroszczenia się o środki potrzebne im do prowadzenia uczciwego i godnego życia” (PO 20)²⁷⁸. W tym zakresie poważne zobowiązanie ciąży na biskupach, którzy odpowiedzialni są za: 1) kształtowanie sumień wiernych odnośnie do zabezpieczenia potrzeb materialnych Kościoła, w tym zapewnienia utrzymania prezbiterom oraz 2) promulgowanie stosownych norm, w odniesieniu do własnego Kościoła partykularnego lub, w porozumieniu z innymi biskupami, dla określonego terytorium, które umożliwią kompleksowe rozwiązanie problemu godziwego utrzymania duchownych²⁷⁹.

Afirmując uprawnienie prezbiterów, Ojcowie soborowi definiują także, co oznacza ‘godziwe utrzymanie’: „Wynagrodzenie, które otrzymują, niech będzie – oczywiście przy uwzględnieniu zarówno charakteru samego zadania, jak też okoliczności miejsca i czasu – zasadniczo jednakowe dla wszystkich znajdujących się w takiej samej sytuacji; niech będzie stosowne do ich stanu i ponadto niech da im możliwość nie tylko należytego wynagrodzenia tych, którzy służą prezbiterom, lecz także możliwość udzielania jakiegoś wsparcia potrzebującym (...). To wynagrodzenie ponadto niech będzie takie, by co roku pozwoliło prezbiterom wziąć zasłużony i potrzebny im urlop” (PO 20)²⁸⁰. Korzystając z dóbr materialnych, duchowni wezwani są do unikania drugiego grzechu głównego, chciwości, a nawet więcej, zachęceni są do podejmowania dobrowolnej praktyki ubóstwa, przez którą upodobnią się do Chrystusa i chętniej będą pełnić posługę kapłańską. Przychody otrzymywane ze względu

²⁷⁷ Tym bardziej ze względu na korelację z Łk 10, 7; 1 Kor 9, 14 (zob. D. FALTIN, *De retributione et praevidentia sociali presbyterorum iuxta doctrinam Concilii Vaticani II*, „Apollinaris” 46 [1973], nr 3-4, s. 384-385).

²⁷⁸ A. del Portillo oraz P. Consorti podkreślają, że spełnianie obowiązku, o którym powyżej, zawsze powinno odbywać się z uwzględnieniem możliwości, którymi dysponują wierni (A. DEL PORTILLO, *Fieles y laicos en la Iglesia. Bases de sus respectivos estatutos jurídicos*, Pamplona 1981, s. 87; P. CONSORTI, *La remunerazione del clero. Dal sistema beneficiale agli Istituti per il sostentamento*, Torino 2000, s. 23).

²⁷⁹ Na temat obowiązku biskupów troszczenia się o sytuację materialną prezbiterów, zob. CD 16.

²⁸⁰ Zob. D. ZALBIDEA, *La digna sustentación de los clérigos*, IC 51 (2011), s. 661.

na pracę duszpasterską, prezbiterzy powinni przeznaczać na zabezpieczenie własnego utrzymania i wykonywanie obowiązków stanu duchownego. Środki materialne, które im zbywają, należy przeznaczać na dzieła podejmowane przez Kościół, w szczególności dzieła miłosierdzia. Ponadto funkcji kościelnej nigdy nie wolno traktować jako sposobu zarobkowania i powiększania osobistego majątku (PO 17)²⁸¹.

W analizowanej materii wskazać trzeba także na postulat wysunięty przez Ojców soborowych dokonania istotnej rewizji ówczesnego systemu beneficjalnego, wypracowanego jeszcze w okresie średniowiecza, łączącego urząd kościelny z beneficjum. W dobie *Vaticanum II*, instytucja beneficjum przestała odpowiadać realiom dwudziestowiecznych stosunków majątkowych. Uniemożliwiła ponadto wyakcentowanie istoty urzędu kościelnego²⁸². „Dlatego trzeba zaniechać tak zwanego systemu beneficjalnego albo przynajmniej zreformować go tak, aby stroną beneficjalną, czyli prawo do dochodów z uposażenia związanego z funkcją, uważać za coś drugorzędnego, a pierwsze miejsce w prawie przyznać samej funkcji kościelnej, przez którą zaś z kolei należy rozumieć każdy obowiązek powierzony na sposób stały celem realizowania duchowego dobra” (PO 20). Dla zabezpieczenia analizowanego uprawnienia prezbiterów, Ojcowie wzywają do utworzenia dwóch oddzielnych funduszy diecezjalnych: 1) gromadzącego środki na rzecz godziwego utrzymania duchownych aktywnych duszpastersko; 2) asekurującego odpowiednie finansowanie ubezpieczeń, opieki lekarskiej i utrzymania prezbiterów dotkniętych chorobą, inwalidztwem lub w podeszłym wieku²⁸³.

---

²⁸¹ „Spiritu ergo Domini ducti, qui Salvatore munit et evangelizare pauperibus misit, Presbyteri, necnon et Episcopi, omnia illa vitent quae pauperes quolibet modo avertere possent, prae ceteris Christi discipulis omnem speciem vanitatis in suis rebus seponentes. Habitationem suam ita disponant, ut haec nemini impervia appareat et ut nemo umquam, etiam humilior, eam frequentare vereatur” (PO 17).

²⁸² A. DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, Warszawa 2016, s. 45; TENŻE, *Social Insurance for Clergymen under Canon Law*, „Seminare” 39 (2018), nr 4, s. 71-72. Na temat krytyki systemu beneficjalnego w okresie przedprzygotowawczym Soboru Watykańskiego II, zob. G. DE CASTRO TORNERO, *La sustentación del clero secular en España*, Romae 2009, s. 56-61.

²⁸³ Instytucje na rzecz opieki socjalnej duchownych mogą wykraczać poza granice diecezji, przybierając postać międzydiecezjalną lub nawet swoim zasięgiem obejmować wszystkie diecezje danej prowincji kościelnej. Prezbiterzy zaś, mając na uwadze fakt, iż w ten sposób nie muszą się troszczyć o swoją przyszłość, „mogą bardziej ochoczo w duchu ewangelicznym praktykować ubóstwo i całkowicie oddać się zbawianiu dusz” (PO 21). Por. V. DE PAOLIS, *Il sostentamento del clero dal Concilio al Codice di Diritto Canonico*, s. 583; J.E. GONZÁLEZ GREÓN, *El sostenimiento de los presbiteros a la luz de la eclesiología de comunión*, „Anuario Argentino de Derecho Canónico” 21 (2015), s. 165-167.

3.4. Posoborowe akty wykonawcze

W celu dopełnienia analizy prawa prezbiterów do godziwego utrzymania, konieczne staje się uwzględnienie aktów wykonawczych do uchwał soborowych.

3.4.1. Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*

Papież Paweł VI uznając, iż „Rządy Świętym Kościołem niewątpliwie wymagają, by po zakończeniu Soboru powszechnego Watykańskiego II ustanowić nowe przepisy i przedsięwziąć nowe uregulowanie spraw, odpowiadające wysuniętemu przez Sobór postulatowi i coraz bardziej dostosowane do nowych celów i dziedzin apostołstwa, jakie dzięki temuż Soborowi otwarły się dla Kościoła w dzisiejszym świecie, który w związku z dokonanymi w nim wielkimi przemianami odczuwa potrzebę promiennego światła i pragnie nadprzyrodzonego żaru miłości” (ES, Wstęp), utworzył tzw. komisje studiów, których zadaniem było przygotowanie norm wykonawczych do dekretów *Vaticanum II*²⁸⁴. Promulgowane w święto Przemienienia Pańskiego, 6 sierpnia 1966 r., motu proprio *Ecclesiae Sanctae* zawiera przepisy wykonawcze do dekretów *Christus Dominus* oraz *Presbyterorum ordinis*.

Analizowana materia prawa prezbiterów do godziwego utrzymania została zawarta w ES 8. W trosce o skuteczną realizację uprawnienia przysługującego duchownym, ustawodawca powszechny obliguje konferencje biskupów do przygotowania norm prawnych, w odniesieniu do poszczególnych diecezji lub określonego terytorium, regulujących w odpowiedni sposób problem godziwego utrzymania prezbiterów. Normalizując zagadnienie należy kierować się ogólną zasadą, zgodnie z którą poziom organizowanego utrzymania ma być zasadniczo jednakowy dla wszystkich, którzy pracują w takich samych uwarunkowaniach, przy uwzględnieniu jednak natury wykonywanej funkcji oraz okoliczności miejsca i czasu²⁸⁵.

Konferencje biskupów zobligowane są do troski o to, aby przynajmniej na terenach, na których utrzymanie prezbiterów opiera się w całości lub

²⁸⁴ PAULUS PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Munus Apostolicum* (10.06.1966), AAS 58 (1966), s. 465-466.

²⁸⁵ „Remuneratio clericis tribuenda praecipue eadem requiritur pro omnibus in iisdem adiunctis versantibus, ratione quidem habita tum ipsius muneris naturae, tum temporum locorumque

w znaczący sposób na ofiarności wiernych, utworzono specjalne instytucje diecezjalne gromadzące środki materialne na ten cel. W zakresie administrowania nimi kompetentni są biskupi diecezjalni, wspomagani przez delegowanych duchownych, a także, jeśli przyniesie to korzyść, wiernych świeckich biegłych w dziedzinie ekonomii (ES 8)²⁸⁶.

Ponadto obowiązkiem konferencji biskupów jest także czuwanie, aby, przy zachowaniu przepisów prawa kanonicznego i państwowego, w poszczególnych krajach utworzono instytucje o zasięgu diecezjalnym, międzydiecezjalnym, krajowym, poprzez działalność których w sposób odpowiedni można by zaradzić tak sprawie ubezpieczenia i opieki zdrowotnej, jak i godziwego utrzymania prezbiterów chorych, niezdolnych do pracy lub w podeszłym wieku (ES 8).

Ustawodawca powszechny dostrzega konieczność reformy systemu beneficjalnego, którą powinna przeprowadzić Papieska Komisja ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego (*Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo*). Dopóki kwestia ta nie zostanie unormowana, do kompetencji biskupów, po wysłuchaniu rady kapłańskiej, należy słuszny rozdział dóbr, nawet stanowiących dochód pochodzący z beneficjów (ES 8).

3.4.2. Propozycje Drugiego Zebrania Generalnego Zwyczajnego Synodu Biskupów

Synod Biskupów jest zebraniem biskupów wybranych z różnych regionów świata, którzy zbierają się w określonych terminach, ażeby pobudzać

---

condicionum, atque sufficiens esse debet ut clerici vitam ducere valeant honestam, utque etiam valeant pauperibus adiutorio esse” (ES 8). J.B. Hesch podnosi, że ustawodawca powszechny w ES 8 celowo nie odniósł się do istotnego nauczania Ojców soborowych w PO 20, zgodnie z którym prawo prezbiterów do godziwego utrzymania obejmuje również możliwość wynagrodzenia osób, które im służą oraz sfinansowania „zasłużonego i potrzebnego urlopu” (*A Canonical Commentary on Selected Personnel Policies in the United States of America Regarding Decent Support of Diocesan Priests in Active Ministry*, Ann Arbor 1994, s. 39). Działanie takie uznaje za symptomatyczne i na tej podstawie dedukuje o zbyt szerokim interpretowaniu uprawnienia przysługującego duchownym (tamże). K. Mörsdorf z kolei akcentuje, iż dyspozycje zawarte w ES charakteryzuje określony poziom ogólności, ponieważ ustawodawca z konieczności musi uwzględniać lokalne potrzeby i odmienne warunki poszczególnych Kościołów partykularnych (*Decree on the Bishops' Pastoral Office in the Church*, w: *Commentary on the Documents of Vatican II*, t. II: *Decree on Ecumenism. Decree on the Bishops' Pastoral Office in the Church. Decree on the Appropriate Renewal of the Religious Life. Decree on Priestly Formation*, red. H. Vorgrimler, New York 1989, s. 165).

²⁸⁶ C.O. OKWURU, *The Responsibilities and Significance of the Congregatio pro Clericis in the Life and Ministry of the Diocesan Clergy*, Bloomington 2012, s. 238.

ściłą łączność między Biskupem Rzymu i biskupami, jak również świadczyć pomoc swoją radą Biskupowi Rzymskiemu w celu zachowania i wzrostu wiary oraz obyczajów, a także zachowania i umocnienia dyscypliny kościelnej oraz rozważenia problemów związanych z działalnością Kościoła w świecie (kan. 342)²⁸⁷.

Na temat prawa prezbiterów w materii godziwego utrzymania wypowiedziało się Drugie Zebranie Generalne Zwyczajne Synodu Biskupów, obradujące w Rzymie w dniach 30 września – 6 listopada 1971 r., które problematyką objęło zagadnienie kapłaństwa sakramentalnego oraz sprawiedliwości w świecie. Obrady biskupów poprzedziła publikacja przedsynodalnych podstaw założeń (Lineamenta): *De sacerdotio ministeriali* oraz *De iusticia in mundo*²⁸⁸. Po zakończeniu Synodu, z polecenia papieża Pawła VI, zostały opublikowane dwa dokumenty: *Ultimis temporibus* oraz *Convenientes ex universo*²⁸⁹.

W dokumencie na temat kapłaństwa sakramentalnego, prawo prezbiterów do godziwego utrzymania zdefiniowane zostało jako obowiązek sprawiedliwości. Ojcowie synodalni postulują, aby utrzymanie duchownych, realizowane w duchu ewangelicznego ubóstwa, było sprawiedliwe i wystarczające. Konieczne staje się zniesienie nadmiernych nierówności, występujących w sposób szczególny pośród prezbiterów tej samej diecezji lub regionu. Utrzymanie duchownych należy zawsze korelować z poziomem majątności wiernych.

---

²⁸⁷ Więcej na temat Synodu Biskupów, zob. T. ROZKRUT, *Instytucja Synodu Biskupów w Kościele posoborowym (studium historyczno-prawne)*, Tarnów 2010; TENŻE, *Zebranie Synodu Biskupów według Regulaminu z 2006 roku*, „Annales Canonici” 7 (2011), s. 113-131; TENŻE, *Il Sinodo dei Vescovi nella Chiesa postconciliare (sintesi)*, „The Person and the Challenges” 1 (2011), nr 2, s. 227-234; TENŻE, *Znaczenie Synodu Biskupów dla współczesnego Kościoła*, RNP 21 (2011), nr 1, s. 227-243; TENŻE, *Synod Biskupów – znaczącą instytucją Kościoła posoborowego*, „Prawo i Kościół” 4 (2012), s. 113-128; TENŻE, *Il Sinodo dei Vescovi nella Chiesa postconciliare. Breve annotazioni sul contributo di Giovanni Paolo II*, w: *Giovanni Paolo II: Legislatore della Chiesa. Fondamenti, innovazioni e aperture. Atti del convegno di studio. Lugano, 22-23 marzo 2012*, red. L. Gerosa, Città del Vaticano 2013, s. 219-223; M. SITARZ, *Synod Biskupów*, w: *Leksykon Teologii Pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 823-826; TENŻE, *Synod Biskupów*, w: *Wielka Encyklopedia Prawa*, t. II, s. 230-231; TENŻE, *Synod Biskupów*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, kol. 2698-2706.

²⁸⁸ SYNODUS EPISCOPORUM, *Lineamenta argumentorum de quibus disceptabitur in secundo coetu generali De sacerdotio ministeriali* (15.02.1971), [Civitas Vaticana] 1971; TENŻE, *Lineamenta argumentorum de quibus disceptabitur in secundo coetu Generali De iustitia in mundo* (20.04.1971), [Civitas Vaticana] 1971.

²⁸⁹ TENŻE, *Documentum Ultimis temporibus de sacerdotio ministeriali* (30.11.1971), AAS 63 (1971), s. 898-922; TENŻE, *Documentum Convenientes ex universo de iustitia in mundo* (30.11.1971), AAS 63 (1971), s. 923-942.

Analizowane uprawnienie obejmuje także prawo do opieki społecznej. Ojcowie synodalni wskazują na potrzebę formowania wiernych do właściwego rozumienia ofiar składanych z okazji sprawowania posługi kapłańskiej, szczególnie o sakramentalnym charakterze²⁹⁰.

Drugi dokument Synodu Biskupów na temat sprawiedliwości w świecie proklamuje szereg praw podstawowych, które przysługują każdemu człowiekowi. Pośród nich wielką wagę stanowi prawo do sprawiedliwej płacy. Ojcowie synodalni nauczają, że ci, którzy służą Kościołowi swoją pracą, w tym prezbiterzy i zakonnicy, powinni otrzymywać wystarczające środki do życia i mieć zabezpieczony dostęp do opieki społecznej²⁹¹.

3.4.3. Instrukcja *Ecclesiae imago*

Dnia 22 lutego 1973 r. Kongregacja ds. Biskupów promulgowała instrukcję *Ecclesiae imago* na temat pasterskiej posługi biskupów 1) przedstawiając podstawowe zasady odnoszące się do posługi i życia biskupów w Kościele oraz 2) szczegółowo rozważając posługę biskupów w odniesieniu do Kościoła powszechnego, partykularnego i konferencji biskupów²⁹².

Instrukcja udziela silnego wsparcia w kwestii rozwiązania problemu godziwego utrzymania prezbiterów. Podejmując zagadnienie relacji biskupów względem duchowieństwa diecezjalnego Kongregacja przypomina, że jak Jezus okazał swoją miłość względem uczniów, przede wszystkim przez to, że uczynił ich szafarzami swojego mistycznego Ciała, tak i każdy

---

²⁹⁰ „Remuneratio sacerdotum, certe in spiritu paupertatis evangelicae determinanda sed pro viribus aequa et sufficiens, est officium iustitiae et debet etiam socialem cautionem comprehendere. Auferendae sunt in hac re nimiae differentiae, praesertim inter presbyteros eiusdem dioecesis vel ditionis, attenta etiam communi gentis regionis condicione. Valde optandum videtur, ut christianus populus ita pedetemptim formetur, ut proventus sacerdotum separentur ab actibus ministerii, praesertim sacramentalibus” (UT II, 4). Zob. L. MISTÓ, *Dritto alla remunerazione, beni dei chierici, uguaglianza e diversità di trattamento*, QDE 2 (1989), s. 57-70.

²⁹¹ „Qui Ecclesiae proprio labore inserviunt – presbyteris et religiosis non exceptis – subsidia ad vitam sufficientia accipere debent et illis securitatibus socialibus frui, quae in usu sunt in unaquaque regione” (SYNODUS EPISCOPORUM, *Documentum Convenientes ex universo*, nr I, 3).

²⁹² Odnosnie do obowiązywania instrukcji: „To, co zostało zaczerpnięte do niniejszego Dyrektorium w sposób wyraźny lub domyślny z obowiązującej teraz dyscypliny Kościoła, zachowuje taką samą moc, jaką posiada w źródłach, z których zostało przejęte. Natomiast wszystko inne trzeba uznać za sugestie o charakterze bardziej ogólnym, za wzory, rady o charakterze wprawdzie duszpasterskim, ale nieposiadające mocy nakazu. A więc jest to pozostawione rozważać i roztropnej ocenie biskupów” (EI, Wstęp).

biskup, przez którego Chrystus jest obecny pośród wierzących jako najwyższy Kapłan, powinien, kierując się miłością i nakazem sumienia, obdarzyć prezbiterów szczególną troską (EI 107). Jeden z wymiarów wskazanego zobowiązania stanowi zabezpieczenie duchownym godziwego utrzymania²⁹³. Ustawodawca wzywa biskupów do implementacji wymagań sprawiedliwości rozdzielczej w zakresie spraw materialnych prezbiterów, zgodnie z nauczaniem Ojców Soboru Watykańskiego II i wskazaniem Stolicy Apostolskiej (por. CD 16; PO 20-21; ES I, 8). Wynagrodzenie zapewniane duchownym powinno być jednakowe dla wszystkich pracujących w tych samych warunkach i, przy uwzględnieniu ewangelicznego ducha ubóstwa, wystarczająco zabezpieczać godziwe utrzymanie prezbiterów, ochraniać konieczną wolność apostołską oraz umożliwiać im osobiste wspomaganie potrzebujących (EI 117a). Kongregacja obliguje biskupa do przypominania całej wspólnotie diecezjalnej, w tym nie wyłączając instytucji kościelnych i samych prezbiterów, o ciążyącym na wszystkich obowiązku zaradzenia tej właśnie potrzebie (EI 117b). W realizowaniu prawa duchownych do godziwego utrzymania istotna jest także solidarność kapłańska, która powinna przejawiać się w organizowaniu wzajemnej pomocy, erygowaniu określonych banków lub stowarzyszeń udzielających pożyczek na niewielki procent, a nade wszystko w ustanawianiu specjalnych instytucji na rzecz utrzymania duchownych (EI 117c)²⁹⁴.

4. Podsumowanie

Przeprowadzona w niniejszym rozdziale analiza źródeł prawa i literatury prowadzi do następujących wniosków:

1) Prezbiterzy są to duchowni po przyjęciu drugiego stopnia sakramentu święceń. Chociaż nie posiadają pełni kapłaństwa i w wykonywaniu swojej władzy zależą od biskupów, związani są jednak z nimi godnością kapłańską i na mocy święceń otrzymują misję i zdolność działania w osobie Jezusa

---

²⁹³ A. MUAMBA KALALA, *Rémunération des clercs après le Concile le point du droit à la lumière de l'évolution du canon 281, §1 du Code de 1983*, SCan 45 (2011), s. 126-127.

²⁹⁴ C.O. OKWURU, *The Responsibilities and Significance of the Congregatio pro Clericis*, s. 239.

Chrystusa. Różnica między prezbiteratem a biskupstwem dotyczy wyłącznie stopnia, nie zaś samej istoty kapłaństwa.

2) Prezbiterzy partycypują w potrójnej misji Zbawiciela jako Głowy Kościoła: kapłana, króla i proroka. Przez przyjęcie sakramentu święceń w sposób szczególny zostają uzdolnieni do służenia Ludowi Bożemu w osobie i w imieniu Chrystusa podejmując *munus docendi, sanctificandi* i *regendi*.

3) Wszyscy prezbiterzy, związani ze sobą najgłębszym braterstwem sakramentalnym, tworzą jedno prezbiterium w diecezji, w którym służą pod zwierzchnictwem własnego biskupa.

4) Przez prezbitera diecezjalnego należy rozumieć prezbitera inkardynowanego do diecezji, stanowiącej porcję Ludu Bożego powierzoną pasterskiej pieczy biskupa ze współpracującym z nim prezbiterium, tak, aby trwając przy biskupie, zgromadzona w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię, tworzyła Kościół partykularny, w którym jest prawdziwie obecny i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół założony przez Jezusa Chrystusa.

5) Ustawodawca powszechny podejmuje zagadnienie godziwego utrzymania prezbiterów w licznych kanonach KPK/83, stosując przy tym różnorodną terminologię. Podstawowymi pojęciami w tej materii są: *sustentatio* i *remuneratio*. Pozostałe zwroty uznać można za uzupełniające i wskazujące sposób ich wypełnienia. *Sustentatio*, prawidłowo tłumaczone w polskim przekładzie KPK/83 jako 'utrzymanie', ma charakter znacznie szerszy i bardziej podstawowy od *remuneratio*, również prawidłowo tłumaczonego w polskim przekładzie KPK/83 jako 'wynagrodzenie'.

6) Kościół ma obowiązek zapewnić prezbiterowi utrzymanie, które nie jest obliczane zgodnie z kryteriami sprawiedliwości wymiennej, czyli wzajemności i proporcjonalności w odniesieniu do wykonanych poszczególnych posług. Oznacza to, że na Kościele nie spoczywa obowiązek zapewnienia prezbiterowi pensji, ale zagwarantowania godziwego utrzymania.

7) Godziwe utrzymanie zawiera w sobie wszystko to, co z moralnego punktu widzenia jest potrzebne prezbiterowi do właściwego realizowania powołania kapłańskiego, a zatem: wyżywienie, mieszkanie, ubranie, opiekę zdrowotną, zabezpieczenie społeczne, rozwój intelektualny, coroczne wakacje, pomoc

rodzicom i najbliższym członkom rodziny oraz wynagrodzenie osób, z pomocy których się korzysta.

8) W kwestii wysokości utrzymania, ustawodawca powszechny ustanawia ogólną zasadę, zgodnie z którą ma być ono 'odpowiednie' względem pozycji duchownego, jaką zajmuje, oraz dwa czynniki, które pozwalają precyzyjniej określić tę 'odpowiedniość', a mianowicie: uwzględnienie natury powierzonych zadań oraz dostosowanie wysokości wynagrodzenia do okoliczności miejsca i czasu.

9) Chociaż prezbiter diecezjalny nie składa ślubów ubóstwa, powinien jednak prowadzić życie proste i wystrzegać się wszystkiego, co może być oznaką próżności.

10) Od początku swojego istnienia gmina chrześcijańska określiła, komu należy zapewnić utrzymanie z funduszy kościelnych. Wśród podmiotów uprawnionych znajdowali się prezbiterzy. Eksplikacja przysługującego prezbiterom prawa wymaga analizy podstaw teologicznych i prawnych.

11) Liczne *passusy* Pisma Świętego, zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu, zawierają potwierdzenie prawa prezbiterów do godziwego utrzymania. W tym aspekcie należy wskazać przede wszystkim: Joz 21, 1-42; Kpł 27, 30-33; Lb 18, 20-32; Pwt 12, 12.18; 14, 27.29; 16, 11; 18, 3-5; 25, 4; Mt 10, 8-10; Mk 6, 8-10; Łk 9, 3-4; 10, 4-8; 1 Kor 9, 3-14; 1 Tm 5, 17-18.

12) Na właściwe rozumienie prawa prezbiterów do godziwego utrzymania znaczący wpływ wywarło nauczanie Ojców Kościoła i starożytnych pisarzy chrześcijańskich. Problematykę tę m.in. podjęli: św. Cyprian, Orygenes, św. Ambroży, św. Bazyli Wielki, św. Hieronim, św. Augustyn i św. Grzegorz Wielki.

13) W analizie prawnych podstaw prawa do godziwego utrzymania prezbiterów fundamentalne znaczenie posiadał tytuł kanoniczny jako źródło odpowiednich i prawnie zabezpieczonych dochodów na dożywotnie wynagrodzenie duchownych. Intytulację prezbiterów, znaną od pierwszych wieków Kościoła, usankcjonowali Ojcowie Soboru Nicejskiego, którzy dopuścili wyłącznie święcenia zależne. Dyspozycję tę utrzymali Ojcowie Soboru Chalcedońskiego, którzy bezwzględnie zakazali udzielania duchownym święceń bez tytułu kanonicznego.

14) Gdy uformowały się beneficja kościelne, złączone bezpośrednio z urzędem, przeniesiono na nie pojęcie tytułu kanonicznego. Jak dla wypełnienia

urzędu należało przyjąć święcenia, tak dla otrzymania sakramentu święceń trzeba było posiadać określony tytuł, czyli przy jakimś kościele otrzymać beneficjum. Jeśli biskup wyświęcił prezbitera bez zapewnienia mu jakiegokolwiek tytułu, z którego mógłby uzyskiwać środki niezbędne do życia, zobligowany był zaspokajać potrzeby prezbitera tak długo, dopóki nie przyznał mu stosownego wynagrodzenia w określonym kościele.

15) Za istotną uznać należy dyspozycję Ojców Soboru Trydenckiego, którzy postanowili, aby w przyszłości żaden kandydat, nawet zachowujący odpowiednie obyczaje, posiadający konieczną wiedzę i stosowny wiek życia, nie został dopuszczony do święceń, zanim nie będzie pewne, zgodnie z prawem, że otrzyma beneficjum kościelne, które pozwoli mu na prowadzenie godnego życia. Święcenia zaś tytułem majątku lub pensji uznano za możliwe w przypadku konieczności lub potrzeby orzeczonej przez biskupa.

16) W celu zabezpieczenia właściwej realizacji prawa prezbiterów do godziwego utrzymania, wraz ze wzrostem liczby wiernych i koniecznością święcenia większej liczby prezbiterów, do funkcjonujących tytułów beneficjum, majątku i pensji wprowadzone zostały nowe tytuły: misji, służby kościołowi, stołu.

17) Prawo prezbiterów do godziwego utrzymania zostało również potwierdzone w KPK/17. Ustawodawca podtrzymał instytucję tytułu kanonicznego jako źródła dostatecznych i prawnie zabezpieczonych dochodów na dożywotnie utrzymanie prezbiterów. Podstawowym tytułem święceń dla duchownych diecezjalnych było beneficjum, zaś w przypadku jego braku, majątek lub pensja. Jeśli nie było żadnego z tych tytułów, biskupi mogli promować do święceń tytułem służby diecezji lub misji. Jeśli prezbiter utracił tytuł, którym był promowany do święceń, powinien otrzymać kolejny, chyba że, w opinii ordynariusza, utrzymanie zostało dostatecznie zapewnione w inny sposób.

18) Prawo do godziwego utrzymania prezbiterów proklamowane zostało przez Ojców Soboru Watykańskiego II w PO 17, 20 i 21. Odwołując się do Łk 10, 7 i 1 Kor 9, 14, Ojcowie soborowi podkreślili, że o ile nie zapewniono prezbiterom utrzymania z innego źródła, sami wierni mają istotny obowiązek z troszczenia się o środki potrzebne do zapewnienia im godnego życia. W tym zakresie poważne zobowiązanie ciąży na biskupach, którzy są odpowiedzialni za kształtowanie sumień wiernych odnośnie do zabezpieczenia potrzeb materialnych Kościoła, w tym zapewnienia utrzymania prezbiterom oraz promulgowania

stosownych norm umożliwiających kompleksowe rozwiązanie analizowanego problemu.

19) Za istotny uznać należy także wysunięty przez Ojców *Vaticanum II* postulat rewizji systemu beneficjalnego, wypracowanego w okresie średniowiecza, nieodpowiadającego realiom dwudziestowiecznych stosunków majątkowych i uniemożliwiającego właściwe wyakcentowanie istoty urzędu kościelnego.

20) Prawo prezbiterów do godziwego utrzymania zostało także proklamowane w posoborowych aktach wykonawczych: motu proprio papieża Pawła VI *Ecclesiae Sanctae*, dokumentach Drugiego Zebrania Generalnego Zwyczajnego Synodu Biskupów *Ultimis temporibus* i *Convenientes ex universo*, a także instrukcji Kongregacji ds. Biskupów *Ecclesiae imago*.

Rozdział II

GODZIWE UTRZYMANIE PREZBITERÓW DIECEZJALNYCH WEDŁUG KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

Przeprowadzona w rozdziale pierwszym analiza pojęć prezbitera diecezjalnego i godziwego utrzymania oraz teologicznych i prawnych podstaw prawa do godziwego utrzymania prezbiterów prowadzi do podjęcia problemu godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹

W rozdziale drugim zostaną najpierw wskazane podmioty zobligowane do zabezpieczenia właściwej realizacji analizowanego uprawnienia, do których należą wierni chrześcijanie i biskup diecezjalny, a następnie uzasadnione prawa przysługujące prezbiterom diecezjalnym, wynikające ze stosunku inkardynacji i czasowego pełnienia służby na rzecz danego Kościoła partykularnego. W dalszej części rozdziału, dla przedstawienia realizacji prawa do godziwego utrzymania, analizie zostaną poddane następujące zagadnienia: wezwanie do prostoty życia, formy godziwego utrzymania prezbiterów (uwzględniając: ofiary mszalne, *iura stolae*, wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie oraz instytucje na rzecz utrzymania i zabezpieczenia socjalnego duchownych), rozporządzenie własnym majątkiem spadkowym na wypadek śmierci. W niniejszym rozdziale za istotne uznać należy także wskazanie podstaw prawnych dla ochrony i obrony prawa do godziwego utrzymania. Wyniki przeprowadzonych badań zostaną zakończone wnioskami.

---

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

1. Podmioty zobligowane i podmiot uprawniony

Analizę problematyki godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych według KPK/83 należy rozpocząć od wskazania podmiotów zobligowanych i podmiotu uprawnionego.

1.1. Podmioty zobligowane

Do troski o odpowiednią realizację analizowanego prawa prezbiterów są zobowiązani wierni chrześcijanie i biskup diecezjalny.

1.1.1. Wierni chrześcijanie

Troska o godzive utrzymanie prezbiterów stanowi poważny obowiązek spoczywający na wszystkich wiernych chrześcijanach². O tej odpowiedzialności ustawodawca kodeksowy stanowi dwukrotnie: w kan. 222 § 1 obligując wiernych do troski o potrzeby Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu, prowadzenia dzieł apostołstwa oraz miłości, a także do tego, co jest niezbędne do godziwego utrzymania szafarzy, oraz w kan. 1261 § 1 przypominając, iż wierni mają prawo przekazywać dobra doczesne na korzyść Kościoła. Obowiązki i prawu wskazanemu powyżej korelatywnie odpowiadają dyspozycje ustawodawcy zawarte w kan. 1260, w którym proklamuje wrodzone prawo Kościoła domagania się od wiernych dostarczenia tego, co jest konieczne do osiągnięcia właściwych mu celów, oraz w kan. 1261 § 2, w którym obliguje biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym i egzekwowania obowiązku powstającego z dyspozycji kan. 222 § 1. Mając na uwadze zakres pojęcia wiernych chrześcijan (por. kan. 204 § 1; 207), należy w tym miejscu przywołać również kan. 282 § 2, w którym ustawodawca wzywa duchownych, aby z dóbr, które im przypadły z racji wykonywania kościelnego urzędu, to, co im zbywa po zapewnieniu godziwego utrzymania i wypełnieniu wszystkich obowiązków własnego stanu, zechcieli przeznaczyć na dobro Kościoła i dzieła

---

² Zgodnie z kan. 204 § 1, wiernymi chrześcijanami są ci, którzy przez chrzest zostali wszczępieni w Chrystusa, ukonstytuowani Ludem Bożym i na tej podstawie stawszy się uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, odpowiednio do własnej pozycji, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie.

miłości, oraz kan. 640, zgodnie z którym instytuty zakonne powinny starać się dawać zbiorowe świadectwo miłości i ubóstwa oraz stosownie do swoich możliwości przeznaczać część własnych dóbr na potrzeby Kościoła.

Historycznie obowiązek materialnego wspierania Kościoła częściej był regulowany przez prawo partykularne niż powszechne, co niejednokrotnie skutkowało odmiennymi formami jego realizacji³. Podstawy odpowiedzialności wiernych w analizowanej materii wskazać należy w Piśmie Świątym i nauczaniu Kościoła od starożytności chrześcijańskiej do współczesności⁴. Od czasu, gdy św. Paweł Apostoł zwrócił się do chrześcijan z założonych przez siebie wspólnot z apelem o solidarność, aby ofiarność wiernych zastąpiła niedostatek gminy jerozolimskiej (por. 2 Kor 8, 14), urzeczywistnianie właściwej misji Kościoła stale domaga się ewangelicznego wykorzystania dóbr ziemskich⁵. Dokumentacja źródłowa KPK/83 w odniesieniu do kan. 222 § 1 wskazuje kan. 1496 KPK/17, zaś kan. 1261 § 1 przypisuje do kan. 1513 KPK/17⁶. Ustawodawca w KPK/17 stanowi, iż Kościół na mocy suwerennej, zwierzchniej władzy ma prawo żądać od wiernych chrześcijan tego wszystkiego, co jest konieczne do sprawowania kultu, godziwego utrzymania duchownych i pozostałych szafarzy oraz do wypełnienia innych celów jemu właściwych (kan. 1496)⁷. Uprawnienie to koresponduje z obowiązkiem wiernych chrześcijan. Potwierdzeniem tego jest łaciński czasownik *exigo*, *-ere* użyty przez ustawodawcę⁸. Ponadto, jak wskazuje A. Słowikowska, w literaturze przedmiotu przyjęto terminologię, zgodnie z którą w odniesieniu do kan. 1496 traktowano w sposób

³ M. CALVI, *Commento ad un Canone: Sovvenire alle necessità della Chiesa (can. 222, par. 1)*, QDE 2 (1989), nr 1, s. 95.

⁴ Więcej na ten temat, zob. A. SŁOWIKOWSKA, *Podstawy odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła*, „Teki Komisji Prawniczej. Oddział PAN w Lublinie” 10 (2017), s. 213-231; S. DUBIEL, *Dobra materialne w nauczaniu i prawie Kościoła katolickiego*, Memor 77 (2003), nr 2, s. 471-486.

⁵ M. CALVI, *Commento ad un Canone: Sovvenire alle necessità della Chiesa*, s. 95.

⁶ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus*, Città del Vaticano 1989, przyp. do kan. 222 § 1, s. 59 i przyp. do kan. 1261 § 1, s. 342.

⁷ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.

⁸ „Ecclesiae ius quoque est, independens a civili potestate, **exigendi** [wyróżnienie – P.L.] a fidelibus quae ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem et ad reliquos fines sibi proprios sint necessaria” (kan. 1496). Czasownik *exigo*, *-ere* w dziedzinie majątkowej oznacza: ‘ściągać’, ‘pobierać (pieniądze, podatki, zobowiązania)’, ‘egzekwować’, ‘żądać’, ‘domagać się’ (*Słownik łacińsko-polski*, t. II: D-H, red. M. Plezia, Warszawa 2007, s. 418-419).

pewny o 'prawie Kościoła do żądania od wiernych świadczeń na cele kościelne'. Na tej podstawie dedukowano zasadę, że jeśli władza kościelna została uprawniona do przedstawiania materialnych potrzeb koniecznych do realizacji celów właściwych Kościołowi, to wierni chrześcijanie *per se* stawali się zobowiązani zaradzić tym potrzebom⁹. Kościół zatem ma prawo nakładać na wiernych podatki i ustalać opłaty¹⁰. Zgodnie z dyspozycją ustawodawcy zawartą w kan. 1513 § 1, kto z prawa naturalnego i kościelnego może swobodnie rozporządzać własnością, poprzez czynności między żyjącymi lub na wypadek śmierci, jest także uprawniony do przekazania określonych dóbr materialnych na cele pobożne. W rozporządzeniach ostatniej woli czynionych na rzecz Kościoła należy zachować wszystkie formalności wynikające z ustaw państwowych. Gdyby nie zostały zachowane, powinno się upomnieć spadkobierców, aby wykonali wolę spadkodawcy (kan. 1513 § 2)¹¹.

Analizując obowiązek wiernych chrześcijan wynikający z kan. 222 § 1 należy odwołać się do nauczania Ojców *Vaticanum II*. Papieska Komisja ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego za źródło kanonu wskazała dekrety: *Apostolicam actuositatem*¹², *Ad gentes divinitus*¹³ oraz *Presbyterorum*

---

⁹ *Podstawy prawne odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła*, KiP 6 (2017), nr 2, s. 125-126. A. Słowikowska zwraca uwagę również na to, iż prawo Kościoła do żądania od wiernych określonych świadczeń zredagowane zostało jako niezależne od władzy świeckiej. Doprecyzowanie to jednak nie było konieczne, ponieważ kan. 1496 umieszczono wśród przepisów wprowadzających do części VI *De bonis Ecclesiae temporalibus*, składającej się na księgę III *De rebus*, w której klarownie określono zdolność majątkową Kościoła: „Ecclesia catholica et Apostolica Sedes nativum ius habent libere et independenter a civili potestate acquirendi, retinendi et administrandi bona temporalia ad fines sibi proprios prosequendos” (kan. 1495 § 1). Spełnianie obowiązku zaradzenia potrzebom materialnym wspólnoty wierzących w Chrystusa interpretować należy jako odpowiedź na prawo Kościoła do domagania się od wiernych takiej pomocy, co stanowiło sposób nabywania majątku przez Kościół. W KPK/17 wystarczającą podstawą odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła było zatem jego *ius nativum* do nabywania majątku (tamże, s. 126).

¹⁰ C. AUGUSTINE, *A Commentary on the New Code of Canon Law*, t. VI: *Administrative Law (Can. 1154-1551)*, St. Louis-London 1921, s. 555.

¹¹ S. WOYWOD, *The New Canon Law. A Commentary and Summary of the New Code of Canon Law*, New York 1918, s. 302-305; C. AUGUSTINE, *A Commentary on the New Code of Canon Law*, t. VI, s. 570-571.

¹² SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum de apostolatu laicorum Apostolicam actuositatem* (18.11.1965), AAS 58 (1966), s. 837-864; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 377-401, nr 21.

¹³ TENŻE, *Decretum de activitate missionali Ecclesiae Ad gentes divinitus* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 947-990; tekst polski w: TENŻE, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 433-471, nr 36.

*ordinis*¹⁴. Odnosząc się do pierwszego źródła należy stwierdzić, iż nr 21 nie stanowił jednak podstawy do skodyfikowania obowiązku wiernych, o którym mowa w kan. 222 § 1, ponieważ dotyczy popierania stowarzyszeń apostołskich. Być może w źródłowym wydaniu KPK/83 wskazanie nr. 21 stanowi jedynie 'oczywistą omyłkę drukarską'¹⁵. Za takim wyjaśnieniem może przemawiać fakt, iż stosowne odniesienie do analizowanej materii znajduje się w nr. 10. Ojcowie soborowi rozważając wartość różnych dziedzin apostołstwa zobowiązują wiernych do troski o potrzeby całego Ludu Bożego: „Przed wszystkim niech przykładają się do dzieł misyjnych, dostarczając pomocy materialnej, a nawet służąc własną osobą. Obowiązkiem bowiem i zaszczytem chrześcijan jest oddawanie Bogu części dóbr, które od niego otrzymują” (AA 10).

Kolejnym źródłem kan. 222 § 1 wskazanym przez Papieską Komisję jest dekret o misyjnej działalności Kościoła. Ojcowie Soboru Watykańskiego II nie odnieśli się tutaj bezpośrednio do obowiązku troski o materialne potrzeby wspólnoty wierzących w Chrystusa, ale wezwali do modlitwy i pokuty, „aby [Bóg] użył dzieła misyjnego swoją łaską, aby rodziły się powołania misyjne i by zebrano środki, których misje potrzebują” (AG 36). Na ten aspekt zwraca uwagę J. Vázquez Sánchez podkreślając, iż dyspozycja ustawodawcy zawarta w kan. 222 § 1 stanowi logiczną konsekwencję rzeczywistości Kościoła,

---

¹⁴ TENŽE, *Decretum de presbyterorum ministerio et vita Presbyterorum ordinis* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski w: TENŽE, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 478-507, nr 20-21; PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Fontium*, przyp. do kan. 222 § 1, s. 59. W tym miejscu należy zaznaczyć, iż wspomniana Komisja pominęła dwa *passus* nauczania Ojców Soboru Watykańskiego II, które dobrze korespondują z materią kan. 222 § 1: „Praeterea, omnes sacerdotes dioeciesani uniti inter se sint ideoque boni spiritualis universae dioecesis sollicitudine urgeantur; insuper, memores bona, quae occasione officii ecclesiastici sibi comparant, cum munere sacro cohaerere, necessitatibus materialibus quoque dioecesis, iuxta Episcopi ordinationem, pro viribus liberaliter subveniant” (SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum de pastoralibus episcoporum munere in Ecclesia Christus Dominus* [28.10.1965], AAS 58 [1966], s. 673-696; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 236-258, nr 28); „Instituta ipsa, ratione habita singulorum locorum, testimonium paupertatis quasi collectivum reddere satagant et libenter ex propriis bonis aliquid conferant ad alias Ecclesiae necessitates et egenorum sustentationem, quos religiosi omnes in visceribus Christi diligant (cf. *Mt.* 19, 21; 25, 34-46; *Iac.* 2, 15-16; *I Io.* 3, 17). Institutum provinciae ac domus aliae cum aliis in bonis temporalibus communicent, ita ut illae quae plus habent alias adiuvent quae egestatem patiuntur” (TENŽE, *Decretum de accomodata renovatione vitae religiosae Perfectae caritatis* [28.10.1965], AAS 58 [1966], s. 702-712; tekst polski w: TENŽE, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 264-275, nr 13).

¹⁵ A. SŁOWIKOWSKA, *Podstawy prawne odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła*, s. 131.

która jest boska i ludzka. Analogicznie do tajemnicy Wcielenia, oba wymiary współdziałają we wspólnocie wierzących w Chrystusa. Kościoła widzialnego nie można oddzielić od niewidzialnego, gdyż jest on jednocześnie ciałem mistycznym i prawnym. Gdy ustawodawca kodeksowy w kan. 222 § 1 odnosi się do obowiązku wiernych troski o potrzeby Kościoła (*necessitatibus subveniendi Ecclesiae*), wskazuje nie tylko na wymiar pomocy doczesnej, ale także, z samej swojej natury, duchowej¹⁶. Kościół, „choć do pełnienia swego posłannictwa potrzebuje środków, którymi dysponują ludzie, powstał nie celem szukania ziemskiej chwały, lecz (...) «wśród prześladowań świata i pociech Bożych podąża naprzód w pielgrzymce», głosząc krzyż i śmierć Pana, aż przyjdzie” (LG 8). W tym sensie domagając się dóbr materialnych, aby kontynuować rozwój misji powierzonej przez Jezusa, poszukuje również środków duchowych, aby ten rozwój utrwalić, aż do czasów paruzji. Kościół zatem wypełnia swoje zadanie przez współodpowiedzialność wszystkich wiernych chrześcijan, którzy pomagają zaspokoić jego potrzeby materialne i duchowe¹⁷.

Odpowiedzialność za dobra materialne Kościoła została także uwzględniona przez Ojców soborowych w dekrete *Presbyterorum ordinis*. Ponieważ prezbiterzy mają prawo do godziwego utrzymania, „dlatego, o ile nie zapewniono prezbiterom słusznego wynagrodzenia z innego źródła, sami wierni – jako że dla ich dobra prezbiterzy pracują – mają istotny obowiązek zatroszczenia się o środki potrzebne im do prowadzenia uczciwego i godnego życia” (PO 20). Aby uprawnienie prezbiterów zostało zabezpieczone w należyty sposób, biskupi zobowiązani są do przypominania wiernym o tym obowiązku. Powinni zatroszczyć się także, indywidualnie lub kolegialnie dla wspólnego terytorium, o promulgowanie stosownych norm, na podstawie których będzie możliwe zapewnienie godziwego utrzymania prezbiterom. Ojcowie *Vaticanum II* polecieli również, przynajmniej w krajach, w których utrzymanie duchowieństwa zależy zupełnie albo w dużej mierze od ofiar wiernych, powołanie specjalnej instytucji gromadzącej dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych, którzy pełnią służbę dla dobra diecezji (por. kan. 1274 § 1). W krajach zaś, gdzie opieka społeczna na rzecz duchowieństwa nie została jeszcze w odpowiedni sposób zorganizowana,

¹⁶ *El derecho-deber de los fieles de ayudar a la Iglesia en sus necesidades* (c. 222 § 1 del CIC), IC 55 (2015), nr 109, s. 276-277.

¹⁷ Tamże, s. 277.

konferencje biskupów powinny zatroszczyć się o to, „by istniały albo instytucje diecezjalne, nawet połączone ze sobą, albo instytucje powołane do istnienia wspólnie dla różnych diecezji, albo stowarzyszenie założone dla całego terytorium, dzięki którym pod nadzorem hierarchii w sposób dostateczny zapewniono by zarówno odpowiednie ubezpieczenie, opiekę lekarską, jak też należyte utrzymanie prezbiterów dotkniętych chorobą, inwalidztwem lub starością” (PO 21).

Ustawodawca w KPK/83 przedmiot odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła dwukrotnie odniósł do realizacji właściwych tej wspólnoty celów, tj. organizowania kultu Bożego, zapewnienia godziwego utrzymania duchowieństwa i pracowników kościelnych oraz prowadzenia dzieł apostołatu i miłości, szczególnie wobec ubogich (kan. 1274 § 2; por. kan. 222 § 1)¹⁸. Proklamowany w kan. 222 § 1 obowiązek wiernych pomocy Kościołowi w jego potrzebach stanowi transformację nauczania Ojców Soboru Watykańskiego II. Obowiązek ten wynika zarówno z prawa Kościoła do domagania się od wiernych dóbr koniecznych do realizacji właściwych mu celów (kan. 1260)¹⁹, jak i z przynależności wszystkich wiernych chrześcijan na mocy sakramentu chrztu św. do wspólnoty Ludu Bożego, współodpowiedzialności za realizację misji Kościoła w świecie (kan. 204 § 1; 208; 210) oraz naturalnej solidarności wobec własnej wspólnoty²⁰. Obowiązek ten odnosi się do potrzeb własnego Kościoła partykularnego, jak i innych Kościołów partykularnych oraz Kościoła powszechnego²¹.

Ustawodawca w kan. 222 § 1 posłużył się zwrotem *christifidelibus obligatione tenentur*, definiując tym samym rangę ciężącego na wiernych obowiązku. Sformułowanie to pozostaje w zgodzie z klarownym stwierdzeniem Ojców soborowych, którzy w PO 20 materię tę określili jako *vera obligatio*. Troska o materialne potrzeby Kościoła, w tym o godziwe utrzymanie prezbiterów, stanowi

---

¹⁸ Zob. W. WENZ, *Kanoniczny wymiar ekonomicznej troski o dobra kościelne. Pieniądze w Kościele, w: Trzeci sektor i ekonomia społeczna. Uwarunkowania prawne. Kierunki działań*, red. J. Blicharz, L. Zacharko, Wrocław 2017, s. 197-204.

¹⁹ J. KRUKOWSKI, *Wierni chrześcijanie*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 40.

²⁰ T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II: *Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 2010, s. 43.

²¹ J. KRUKOWSKI, *Wierni chrześcijanie*, s. 40.

nie tylko moralną powinność, ale przede wszystkim jest realizacją *obligatio iuridica*²². Zdaniem V. De Paolisa, to prawne zobowiązanie powinno zostać stosownie określone w prawie powszechnym, prawie partykularnym lub poprzez zwyczaj²³. Za symptomatyczne uznać należy niezdecydowanie konsultorów Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego odnośnie do charakteru analizowanego zobowiązania. Część z nich dążyła do jego prawnego obwarowania, inni obawiali się natomiast sformułowania dyspozycji opatrzonej karą kanoniczną. Finalnie obowiązek ten nie został wyraźnie wzmocniony sankcją karną, „quod quidem sensibilitati hodiernae parum convenit”²⁴. Podobne wątpliwości towarzyszyły redakcji kan. 1260, w którym ustawodawca proklamuje wrodzone prawo Kościoła domagania się (*ius exigendi*) od wiernych dostarczenia tego, co jest konieczne do osiągnięcia właściwych mu celów. W czasie prac nad schematem dotyczącym reformy kościelnego prawa majątkowego²⁵ żądano zastąpienia użytego określenia *ius exigendi* (por. kan. 1496 KPK/17) sformułowaniem łagodniejszym, proponując *ius petendi*, *ius colligendi*, *ius exquirendi* (interpretowanym jako *ius sibi providenti neccessaria*)²⁶. Argumentowano, że tekst dyspozycji inspirowany został doktryną *societas perfecta* traktującą wiernych jako poddanych. Wskazywano także na eklezjologię soborową, zgodnie z którą wierni są równouprawnionymi członkami społeczności Kościoła²⁷. Chociaż powyższe uwagi nie zostały uznane za bezpodstawne, a konsultorzy jednomyślnie

²² D. WALENCIK, *Utrzymanie duchowieństwa jako obowiązek wiernych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, ŚSHT 38 (2005), z. 1, s. 165.

²³ „(...) quaevis obligatio iuridica tamen determinatione ulteriore indiget per legem, sive universalem sive particularem, vel per praeceptum” (*De bonis Ecclesiae temporalibus. Adnotationes in Codicem: Liber V*, Romae 1986, s. 63). Por. C. BEGUS, *Diritto patrimoniale canonico*, Città del Vaticano 2007, s. 56-58.

²⁴ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, Coetus studiorum *De bonis Ecclesiae temporalibus (sessio I, series altera)* (17-23.06.1979), ComCan 12 (1980), nr 2, kan. 3, s. 400; zob. D. WALENCIK, *Nabywanie dóbr doczesnych przez osoby prawne Kościoła katolickiego w świetle prawa polskiego i prawa kanonicznego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 7 (2004), s. 176. Na temat historycznego kształtowania się kan. 222 § 1, zob. K. MAZUR, *Obowiązek zarządzania potrzebom Kościoła, w: Obowiązki i prawa wiernych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. M. Saj, Warszawa 2017, s. 293-337; S. LOURDUSAMY, *Canonical Perspective on Social Justice and Charity*, SCan 49 (2015), s. 490-493.

²⁵ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, Schema canonum Libri *De iure patrimoniali Ecclesiae* (15.11.1977), Typis Polyglottis Vaticanis 1977.

²⁶ Taż, Coetus studiorum *De bonis Ecclesiae temporalibus (sessio I)* (17-23.06.1979), kan. 3, s. 400.

²⁷ S. DUBIEL, *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, Konkordatu z 1993 roku i ustaw synodalnych*, Lublin 2007, s. 35.

zrezygnowali z określenia *ius exigendi* na rzecz *ius exquirendi* (prawo do prośzenia)²⁸, to jednak w ostatecznej redakcji analizowanego kanonu wrócono do pierwotnego określenia²⁹. Jak przekonuje M. López Alarcón, władza domagania się, proklamowana w KPK/83, powoduje niewielkie następstwa. Z mocą nakazu został ustanowiony jedynie: podatek na utrzymanie seminarium duchownego (kan. 264), podatek zwyczajny nałożony na publiczne osoby prawne oraz nadzwyczajny nałożony na osoby fizyczne i prawne (kan. 1263), a także system opłat i ofiar, o którym mowa w kan. 1264³⁰. W wykonywaniu tej władzy Kościół nie używa jednak środków prawnego przymusu ani nie stosuje sankcji karnych, ale na pierwszy plan wysuwa powinność wiernych zaradzenia jego potrzebom, zgodnie z dyspozycjami kan. 222 § 1 i 1260³¹. Poszukując odpowiedzi na pytanie, jakiej natury jest obowiązek wynikający z analizowanych dyspozycji, należy

---

²⁸ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum*, Patribus Commissionis reservatum (29.06.1980), [Civitas Vaticana] 1980, kan. 1211, s. 270; TAŻ, *Codex Iuris Canonici. Schema novissimum post consultationem S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum, iuxta placita Patrum Commissionis deinde emendatum atque Summo Pontifici praesentatum* (25.03.1982), [Civitas Vaticana] 1982, kan. 1260, s. 219.

²⁹ J.A. RENKEN, *Church Property. A Commentary on Canon Law Governing Temporal Goods in the United States and Canada*, New York 2009, s. 67; G. FISCHER, *Finanzierung der kirchlichen Sendung. Das kanonische Recht und die Kirchenfinanzierungssysteme in der Bundesrepublik Deutschland und den USA*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2005, s. 85.

³⁰ *Dobra doczesne Kościoła*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 935. W odmienny sposób interpretuje D. Walencik, który do obowiązkowych świadczeń zalicza: daniny (*subventiones rogatae*), podatki (*tributa*), opłaty (*taxas*) za akty władzy wykonawczej dobrowolnej lub wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej, ofiary (*oblata*) składane z okazji sprawowania sakramentów i sakramentaliów, ofiary mszalne (*stips oblata*), opłaty sądowe (*expensas iudiciales*) oraz inne świadczenia, jak np. zbiórki na zabezpieczenie pomocy socjalnej duchownym i pracownikom kościelnym czy *seminaristicum*. Natomiast kolekty (*stips*), pobożne wole (*piae voluntates*) i pobożne fundacje (*piae fundationes*) interpretuje jako ofiary dobrowolne (*Dobrowolna ofiarność wiernych. Podstawy prawne i rozwiązania praktyczne*, w: *Finansowanie związków wyznaniowych w Polsce i w krajach niemieckojęzycznych. Die Finanzierung der Religionsgemeinschaften in den deutschsprachigen Ländern und in Polen*, red. D. Walencik, M. Worbs, Opole 2012, s. 102-103).

³¹ M. LÓPEZ ALARCÓN, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 935. J.A. Renken konstatuje, że chociaż ustawodawca kodeksowy nie przewidział sankcji karnej dla tych spośród wiernych chrześcijan, którzy nie partycypują we wspieraniu potrzeb Kościoła, to jednak, zgodnie z kan. 1375, osoby, które przeszkadzają w zgodnym z prawem korzystaniu z dóbr sakralnych lub innych dóbr kościelnych, mogą być ukarane sprawiedliwą karą (*Church Property*, s. 69).

zauważyć, iż samo pytanie nie jest nowe, bo pojawiło się już przy okazji tematu płacenia dziesięciny dla Kościoła. Zgodnie z najczęściej przywoływanymi opiniami kanonistów, jest to poważne zobowiązanie oparte na prawie naturalnym i na rozporządzeniach kompetentnej władzy kościelnej³². Obowiązek dostarczenia odpowiednich środków Kościołowi nie ogranicza się wyłącznie do płaszczyzny ekonomicznej, ponieważ realizacja misji powierzony przez Chrystusa domaga się nie tylko określonych dóbr materialnych, ale także zaangażowania samych wiernych chrześcijan³³.

W analizowanej materii należy pamiętać również o piątym przykazaniu kościelnym, które brzmi: „Przychodzić z pomocą potrzebom Kościoła”. Zadośćuczynienie wskazanemu obowiązkowi powinno być realizowane zgodnie z możliwościami poszczególnych wiernych³⁴. Istotne znaczenie ma wskazanie Kongregacji ds. Biskupów, która odnośnie do nakładania podatków i wydawania przepisów normujących podjęte zagadnienie, przypomina: „W tym celu biskup powinien bacznie rozważyć rzeczywiste i uczciwe potrzeby domagające się znalezienia środków finansowych, a jednocześnie biorąc pod uwagę wzgląd nieobciążania wiernych zbyt wygórowanymi prośbami natury ekonomicznej”³⁵.

Z prawem Kościoła proklamowanym w kan. 1260 korelatywnie łączy się prawo wiernych przekazywania dóbr doczesnych na korzyść Kościoła (kan. 1261 § 1). Jest to norma wyrażająca subiektywne, podmiotowe prawo wiernych, które może być realizowane w formie dobrowolnych ofiar, darowizn, zapisów testamentowych, pobożnych fundacji, przy czym dyspozycję zawartą w kan. 1261 § 1 należy interpretować jako normę generalną dla szczegółowych regulacji

---

³² D. TIRAPU, *De la adquisición de los bienes*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, t. IV/1, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002, s. 73-74. W tym miejscu należy z mocą podkreślić, iż tym, którzy nie spełniają analizowanego obowiązku nie można odmówić posługi duszpasterskiej (A. SOB CZAK, *Kompetencje biskupa diecezjalnego w materii dóbr doczesnych Kościoła*, w: *Biskupi. Wybrane elementy kanonicznej ekspresji osoby biskupa*, red. A. Sobczak, Poznań 2001, s. 144).

³³ P.J. VILADRICH, *La declaración de derechos y deberes de los fieles*, w: *El proyecto de Ley Fundamental de la Iglesia. (Texto bilingüe y análisis crítico)*, red. Redacción de „Ius Canonicum”, Pamplona 1971, s. 53; J. VÁZQUEZ SÁNCHEZ, *El derecho-deber de los fieles de ayudar a la Iglesia en sus necesidades*, s. 276-277.

³⁴ *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Città del Vaticano 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002, nr 2043.

³⁵ CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi Apostolorum successores* (22.02.2004), Città del Vaticano 2004; tekst polski w: UHK, s. 517-711, nr 192.

prawnych dotyczących *piae voluntates*³⁶. Jeśli nie stwierdzi się czegoś przeciwnego, domniemywa się, że ofiary przekazane przełożonym lub zarządom kościelnej osoby prawnej zostały złożone na rzecz tej osoby (kan. 1267 § 1; por. kan. 531). Zgodnie z kan. 1267 § 2, nie można odmówić przyjęcia wspomnianych ofiar, chyba że ze słusznej przyczyny i w sprawach większej wagi za zezwoleniem ordynariusza, w odniesieniu do publicznej osoby prawnej. Zezwolenie ordynariusza jest wymagane na przyjęcie ofiar z obciążeniem określającym sposób korzystania lub stawiającym warunek, z zachowaniem przepisu kan. 1295. Przysługujące wiernym prawo do przekazywania dóbr materialnych na korzyść Kościoła należy połączyć z prawem do wolności religijnej³⁷. Ustawodawca państwowy, który respektuje wolność religijną, nie może ograniczać, przynajmniej w fundamentalnym zakresie, uprawnienia proklamowanego w kan. 1261 § 1³⁸. Za niegodziwy więc należy uznać zarówno zakaz przekazywania dóbr doczesnych na rzecz Kościoła, jak i zakaz przyjmowania ich przez Kościół³⁹.

1.1.2. Biskup diecezjalny

Dnia 19 marca 2016 r., w homilii wygłoszonej w czasie Mszy św. połączonej z udzieleniem święceń biskupich, papież Franciszek powiedział: „Niezwykłe ważnym zadaniem biskupa jest miłość i troska o kapłanów (...). Pierwszym bliźnim biskupa jest jego ksiądz. Pierwszym bliźnim! Jeśli nie miłujesz swojego pierwszego bliźniego, nie będziesz w stanie kochać innych. Macie być bliscy prezbiterom, diakonom, pomocnikom w waszej posłudze (...)”⁴⁰. Powyższe słowa Biskupa Rzymu, chociaż o charakterze pastoralnym, dobrze korespondują z dyspozycjami ustawodawcy zawartymi w kan. 384: „Biskup diecezjalny winien otoczyć szczególną

---

³⁶ D. WALENCIK, *Utrzymanie duchowieństwa jako obowiązek wiernych*, s. 164; zob. P. KAŁETA, *Ecclesiastical Patrimonial Law*, Manchester 2015, s. 61-65.

³⁷ L. MISTÒ, *I beni temporalì della Chiesa (cann. 1254-1310)*, w: *Il diritto nel mistero della Chiesa*, t. III: *La funzione di santificare della Chiesa. I beni temporalì della Chiesa. Le sanzioni nella Chiesa. I processi. Chiesa e comunità politica (Libri IV, V, VI, VII del Codice)*, red. Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, Roma 1992, s. 375.

³⁸ A. DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, Warszawa 2016, s. 100.

³⁹ M. LÓPEZ ALARCÓN, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 936.

⁴⁰ FRANCISZEK, *Pierwszym bliźnim biskupa jest jego ksiądz*, „Gość Niedzielny” 93 (2016), nr 13, s. 5. W czasie wspomnianej Mszy Świętej papież Franciszek udzielił święceń biskupich: ks. Peterowi Brianowi Wells, nuncjuszowi apostolskiemu w Republice Południowej Afryki, Botswanie, Lesoto i Namibii, oraz ks. Miguelowi Ángel Ayuso Guixot, sekretarzowi Papieskiej Rady ds. Dialogu Międzyreligijnego.

troską prezbiterów, których powinien wysłuchiwać jako pomocników i doradców, stać na straży przysługujących im uprawnień i troszczyć się o to, aby wypełniali właściwe ich stanowi obowiązki i mieli do dyspozycji środki oraz instytucje potrzebne do rozwoju życia duchowego i intelektualnego. Jego troską ma być również zapewnienie im godziwego utrzymania oraz opieki społecznej, zgodnie z przepisami prawa⁴¹.

Jak wynika zatem z kan. 384, podmiotem szczególnie zobligowanym do troski o godzive utrzymanie prezbiterów diecezjalnych jest biskup diecezjalny. Z kanonem tym korelatywnie związane są dyspozycje zawarte w: kan. 263, w którym ustawodawca obliguje biskupa diecezjalnego, a w odniesieniu do seminarium międzydiecezjalnego zainteresowanych biskupów w części określonej przez nich we wspólnym porozumieniu, do zabezpieczenia środków przeznaczonych m.in. na wynagrodzenie wykładowców; kan. 269, 1°, w którym ustawodawca zezwala biskupowi diecezjalnemu na dokonanie inkardynacji prezbitera wyłącznie wówczas, gdy domaga się tego konieczność lub pożytek jego Kościoła partykularnego i z zachowaniem przepisów prawa dotyczących godziwego utrzymania duchownych; kan. 271 § 1, w którym ustawodawca obliguje biskupa diecezjalnego, wyrażającego zgodę na przesiedlenie się prezbitera do innego Kościoła partykularnego na czas określony zgodnie z przepisami prawa, do zatroszczenia się przez pisemną umowę z biskupem diecezjalnym miejsca, w którym prezbiter podejmuje nową posługę, o ustalenie jego praw i obowiązków⁴²; kan. 538 § 3, w którym ustawodawca zobowiązuje biskupa diecezjalnego do zapewnienia proboszczowi zrzekającemu się urzędu odpowiedniego utrzymania i mieszkania, z zachowaniem norm konferencji biskupów oraz kan. 1261 § 2, w którym ustawodawca obliguje biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym o obowiązku zaradzenia potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne m.in. do godziwego utrzymania duchowieństwa i domagania się w odpowiedni sposób jego wykonania (por. kan. 222 § 1; 1254 § 2; 1260).

---

⁴¹ P. LEWANDOWSKI, *Troska biskupa diecezjalnego o godzive utrzymanie duchownych*, KiP 5 (18) 2016, nr 1, s. 53.

⁴² W pisemnej umowie powinno znaleźć się szczegółowe unormowanie ważnej i bardzo delikatnej materii dotyczącej godziwego utrzymania i ubezpieczenia społecznego prezbitera, co pozwoli uniknąć niepotrzebnych nieporozumień (W.H. WOESTMAN, *The Sacrament of Orders and the Clerical State. A Commentary on the Code of Canon Law*, Ottawa 2006, s. 159).

Na poważną odpowiedzialność biskupa diecezjalnego o godziwe utrzymanie prezbiterów wskazują także liczne posoborowe akty normatywne na temat pasterskiej posługi biskupów: *Ecclesiae Sanctae* (nr 8)⁴³, *Ecclesiae imago* (nr 117)⁴⁴ czy *Apostolorum successores* (nr 80, 217). Wszystkie obligują biskupa diecezjalnego do pełnej implementacji uchwał i wskazań Ojców Soboru Watykańskiego II oraz instrukcji wydanych przez Stolicę Apostolską dotyczących wprowadzenia równości w zakresie spraw materialnych prezbiterów, a także troski o ich godziwe utrzymanie i stosowanie w tym zakresie wymagań sprawiedliwości rozdzielczej. Na odpowiedzialność biskupa diecezjalnego w klarowny sposób wskazuje również Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych: „Biskup ponadto jest zobowiązany do przestrzegania praw swoich prezbiterów, które wynikają z inkardynacji oraz z wykonywania posługi w diecezji; wśród nich należy wymienić prawo do odpowiedniego wynagrodzenia oraz do ubezpieczenia społecznego (...)”⁴⁵.

Odpowiedzialność biskupa diecezjalnego w analizowanej materii w oczywisty sposób koresponduje z pozycją teologiczno-kanoniczną samego prezbitera. Relacja biskupa do prezbitera posiada szczególny charakter. Zgodnie z kan. 369, diecezję stanowi porcja Ludu Bożego powierzona pasterskiej pieczy biskupa *cum cooperatione presbyterii* (por. LG 25-26, 28⁴⁶; PO 4-5; CD 11; SC 41⁴⁷). W odniesieniu do tego Ojcowie Soboru Watykańskiego II nauczają: „Zadanie posługi biskupiej zostało przekazane prezbiterom, w podporządkowanym stopniu, aby ustanowieni w stanie prezbiteratu byli współpracownikami

---

⁴³ PAULUS PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Ecclesiae Sanctae*. Normae de quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II decreta statuuntur (6.08.1966), AAS 58 (1966), s. 757-787; tekst polski w: UHK, s. 138-155.

⁴⁴ SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, Directorium de pastorali ministerio Episcoporum *Ecclesiae imago* (22.03.1973), Romae 1973; tekst polski w: UHK, s. 403-516.

⁴⁵ „Il Vescovo ha il dovere, inoltre, di provvedere all'effettivo rispetto dei diritti che ai suoi presbiteri provengono dall'incardinatione e dall'esercizio del ministero nella diocesi; tra questi si possono ricordare il diritto all'adeguata remunerazione e alla previdenza sociale (...)” (PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, Nota esplicativa *Elementi per configurare l'ambito di responsabilità canonica del Vescovo diocesano nei riguardi dei presbiteri incardinati nella propria diocesi e che esercitano nella medesima il loro ministero* [12.02.2004], ComCan 36 [2004], nr 1, s. 33-38, art. IIIc).

⁴⁶ SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Constitutio dogmatica de *Ecclesia Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-75; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 104-163.

⁴⁷ TENŽE, Constitutio de sacra liturgia *Sacrosanctum Concilium* (3.12.1963), AAS 57 (1965), s. 97-134; tekst polski w: TENŽE, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 48-78.

stanu biskupiego, w celu należytego wypełnienia apostołskiego posłannictwa powierzonego przez Chrystusa” (PO 2) oraz „Wszyscy prezbiterzy, tak diecezjalni, jak zakonni, uczestniczą wraz z biskupem w jednym Chrystusowym kapłaństwie i spełniają je razem z nim, dlatego stanowią grono roztropnych współpracowników stanu biskupiego” (CD 28). Prezbiterzy, wypełniając kapłańską posługę jako *cooperatores ordinis episcopalis*, pozostają w szczególnej relacji do własnego biskupa, z którym tworzą prezbiterium⁴⁸. Między biskupem a prezbiterem istnieje więc *communio sacramentalis* wynikające zarówno z kapłaństwa hierarchicznego, jak i służebnego, które mogą być realizowane wyłącznie poprzez uczestnictwo w jednym kapłaństwie Chrystusa. Aby we właściwy sposób podtrzymywać i rozwijać tę „komunię sakramentalną” jako „komunię życia, miłości i prawdy” (LG 9), najwyższy ustawodawca wymaga każdego biskupa, aby dla prezbiterów był „ojcem i bratem, który miłuje ich, słucha, przyjmuje, koryguje, pociesza, stara się z nimi współpracować oraz, w miarę możliwości, zabiega o ich dobro na płaszczyźnie ludzkiej, duchowej, kapłańskiej i ekonomicznej”⁴⁹. Wskazując na poważną odpowiedzialność biskupa diecezjalnego w analizowanej materii, a jednocześnie uznając zasadę równości wszystkich prezbiterów (por. EI 206a), należy pamiętać także o tym, iż w „działalności duszpasterskiej jednak największy udział mają kapłani diecezjalni, ponieważ jako inkardynowani lub przydzieleni do Kościoła partykularnego powinni całkowicie poświęcić się tej służbie, aby paść jedną częstką trzody Pańskiej; dlatego stanowią jedno prezbiterium i jedną rodzinę, której ojcem jest biskup” (PO 28).

Podjmując analizę ciężącego na biskupie diecezjalnym obowiązku zabezpieczenia prezbiterom godzivego utrzymania należy odnieść się także do natury władzy biskupiej. Ustawodawca kodeksowy w kan. 381 § 1 stanowi, iż biskupowi diecezjalnemu w powierzonej mu diecezji przysługuje wszelka władza zwyczajna, własna i bezpośrednia, jaka jest wymagana do jego pasterskiego urzędu, z wyłączeniem tych spraw, które na mocy prawa lub dekretu papieża

⁴⁸ P. GOYRET, *Powołani, konsekrowani, posłani. Sakrament kapłaństwa*, tłum. B. Widła, Warszawa 2004, s. 137; G. INCITTI, *Il sacramento dell'Ordine nel Codice di Diritto Canonico. Il ministero dalla formazione all'esercizio*, Città del Vaticano 2013, s. 21; zob. J. WROCEŃSKI, *Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego (Studium prawnohistoryczne)*, Warszawa 1998.

⁴⁹ IOANNES PAULUS PP. II, *Adhortatio apostolica post-synodalis de episcopo ministro Evangelii Iesu Christi pro mundi spe Pastores gregis* (16.10.2003), AAS 96 (2004), s. 825-924; tekst polski w: UHK, s. 310-400, nr 47.

są zarezerwowane najwyższej lub innej władzy kościelnej⁵⁰. Pełnia wspomnianej władzy jest konsekwencją sakramentalnego charakteru samego biskupstwa, jej zakres zaś dotyczy zadania nauczania (*munus docendi*) i uświęcania (*munus sanctificandi*), które powinny być sprawowane „w hierarchicznej komunii z głową kolegium i z jego członkami” (LG 21). Władza rządzenia (*munus regendi*), jaka przysługuje biskupowi diecezjalnemu, nie jest natomiast nieograniczona, gdyż sprawując ją biskup jest zobowiązany respektować prawo Boże, wspólnotę hierarchiczną i prawa wiernych⁵¹. Analizując władzę przysługującą biskupowi diecezjalnemu w materii *munus regendi* należy ją rozumieć według dyspozycji zawartej w kan. 135 § 1 jako władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą⁵². Ustawodawca w kan. 391 § 2 określa sposób sprawowania władzy rządzenia przez biskupa diecezjalnego. Władzę ustawodawczą wykonuje sam biskup diecezjalny i nie może jej delegować⁵³. Materia tej władzy jest jednak ograniczona

⁵⁰ Określając naturę władzy biskupa diecezjalnego, ustawodawca kodeksowy stwierdza, że jest ona: osobista, własna, zwyczajna i bezpośrednia. 1) Władza osobista – oznacza władzę, którą biskup otrzymuje od Jezusa Chrystusa w momencie konsekracji; jest ona zatem zakotwiczona w jego osobie; sprawowanie tej władzy przysługuje biskupowi diecezjalnemu na mocy urzędu; 2) Władza własna – wyklucza władzę zastępczą; jest sprawowana przez biskupa diecezjalnego w imieniu własnym, nie zaś w imieniu jakiegokolwiek podmiotu ludzkiego; 3) Władza zwyczajna – wyklucza władzę delegowaną przez papieża; jest sprawowana przez biskupa diecezjalnego na mocy powierzonego mu urzędu pasterskiego i przysługuje mu habitualnie na sposób stały względem powierzonej jego trosce porcji Ludu Bożego; 4) Władza bezpośrednia – oznacza, że biskup diecezjalny może ją sprawować bez koniecznych pośredników; nie stanowi to jednak przeszkody, żeby posługiwał się współpracownikami (P. LEWANDOWSKI, *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i polskim pokodeksowym ustawodawstwie partykularnym*, Tarnów 2015, s. 19; zob. także: W. JAKUBOWSKI, M. SOLARCZYK, *Ustrój Kościoła Rzymskokatolickiego. Wybrane zagadnienia instytucjonalne*, Warszawa 2002, s. 159; F.J. RAMOS, *Le Diocesi nel Codice di Diritto Canonico. Studio giuridico-pastorale sulla organizzazione ed i raggruppamenti delle Chiese particolari*, Roma 1997, s. 150-151; M. ŻUROWSKI, *Problem władzy i powierzania urzędów w Kościele katolickim*, Kraków 1984, s. 24-25).

⁵¹ J. KRUKOWSKI, *Biskupi*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1, s. 241.

⁵² L. SABBARESE, *La costituzione gerarchica della Chiesa universale e particolare. Commento al Codice di Diritto Canonico. Libro II, Parte II*, Città del Vaticano 2013, s. 97. Poprzez wyróżnienie trzech rodzajów władzy w tym samym podmiocie, biskupie diecezjalnym, nie zostaje jednak naruszona zasada jedności władzy obowiązująca w Kościele z prawa Bożego (J. PRZYBYŚLAWSKA, *Władza biskupa diecezjalnego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, KiP 6 [2017], nr 2, s. 87). Szerzej, zob. A. SŁOWIKOWSKA, *Interpretacja pojęcia munus w Konstytucji dogmatycznej o Kościele Lumen gentium*, „Roczniki Humanistyczne” 63 (2015), z. 8, s. 125-145; P. DE MEX, *The Bishop's Participation in the Threefold „Munera”: Comparing the Appeal to the Pattern of the „Tria Munera” at Vatican II and in the Ecumenical Dialogues*, Jur 69 (2009), nr 1, s. 31-58; G.H. TAVARD, *The Task of a Bishop in his Diocese*, „Christus Dominus” 11-21, Jur 68 (2008), nr 2, s. 361-381; F. HANSEN, *The Threefold Power of Governance*, SCan 48 (2014), nr 2, s. 373-410.

⁵³ Odrębną opinię prezentuje M. Wijlens, zdaniem którego biskup koadiutor i biskup pomocniczy

treścią ustawodawstwa władzy wyższej lub jej zastrzeżeniem dla konferencji biskupów⁵⁴. Władzę wykonawczą (zwaną administracyjną) biskup diecezjalny wykonuje osobiście, albo przez wikariusza generalnego lub wikariusza biskupiego⁵⁵. Władzę sądowniczą, która jest stosowaniem prawa przy rozstrzyganiu spornych spraw, biskup diecezjalny może wypełniać osobiście, jeżeli wielkość diecezji i liczba spraw na to pozwalają, lub przez wikariusza sądowego i sędziów, których zakres kompetencji określony jest przez prawo⁵⁶. Należy także pamiętać, iż przysługująca biskupowi diecezjalnemu władza rządu nie ogranicza się tylko do terenu jego diecezji. Częścią składową tej władzy jest pełne prawo głosu, przynależące biskupowi na mocy prawa powszechnego w prawnie nadrzędnych organach kolegialnych. Odnosi się to nie tylko do Kolegium Biskupów (kan. 337 § 2), soboru powszechnego (kan. 339 § 1), synodów partykularnych (kan. 443 § 1), ale również do działania kolegiального poza soborem (kan. 337 § 2), szczególnie zaś do konferencji biskupów (kan. 454 § 1)⁵⁷.

Mając na uwadze powyższą analizę należy wyraźnie wskazać, iż w zakresie kompetencji biskupa diecezjalnego zalicza się także troska o dobra doczesne Kościoła. Ustawodawca w kan. 1254 stanowi, iż Kościół katolicki, na podstawie prawa wrodzonego, niezależnie od władzy świeckiej, może dobra doczesne

---

mogą posiadać władzę ustawodawczą, gdy zostają wyposażeni w specjalne uprawnienia, o których mowa w kan. 403 § 2-3 („*For You I Am a Bishop, With You I Am a Christian*”: *The Bishop as Legislator*, *Jur* 56 [1996], nr 1, s. 71, przyp. 11).

⁵⁴ E. GÓRECKI, *Pozycja biskupa w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, Lublin 2004, s. 82. Biskup diecezjalny nie może więc wydać ustawy partykularnej bądź dekretu ogólnego przeciwnych zarówno ustawom wydanym przez ustawodawcę wyższej rangi, jak też zwyczajom nadrzędnym czy dekretem wykonawczym wydanym do ustaw wyższego rzędu. Ustawa przeciwna ustawie wyższej rangi jest nieważna (R. SOBAŃSKI, *Władza rządu*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. I: *Księga I. Normy ogólne*, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 221). O zgodności ustaw partykularnych i dekretów ogólnych wydawanych przez ustawodawców niższych z powszechnym prawodawstwem Kościoła rozstrzyga, na wniosek zainteresowanych, Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych (IOANNES PAULUS PP. II, *Constitutio apostolica Pastor bonus* [18.06.1988], AAS 80 [1988], s. 841-912; tekst polski w: UHK, s. 217-257, art. 158).

⁵⁵ Władzę, o której mowa, wspomniane podmioty wykonują zgodnie z kan. 136-144. Biskup diecezjalny zobligowany jest także do zachowania „kryteriów obowiązujących w pełnieniu funkcji wykonawczej” przedstawionych przez Kongregację ds. Biskupów (AS 69). Ustanowienie wikariuszy generalnych lub biskupich, którym przysługuje władza zwyczajna zastępcza związana z ich urzędem w ściśle określonym zakresie, nie wyklucza delegowania władzy przez biskupa innym podmiotom tak do poszczególnego aktu, jak i do ogółu spraw (por. kan. 137 § 1).

⁵⁶ E. GÓRECKI, *Pozycja biskupa w Kościele partykularnym*, s. 82.

⁵⁷ Zob. H. MÜLLER, *The Relationship Between the Episcopal Conference and the Diocesan Bishop*, w: *The Nature and Future of Episcopal Conferences*, red. H. Legrand, J. Manzanaras, A. García y García, Washington 1988, s. 111-129.

nabywać, posiadać, zarządzać i alienować, dla osiągnięcia właściwych sobie celów. Za cele te należy natomiast uważać: 1) organizowanie kultu Bożego; 2) zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa oraz innych pracowników kościelnych; 3) prowadzenie dzieł apostołatu i miłości, zwłaszcza wobec biednych (por. kan. 222 § 1; 1254 § 2). W tym miejscu zasadne jest pytanie o to, gdzie została umocowana władza biskupa diecezjalnego w odniesieniu do majątku kościelnego, który powinien służyć m.in. zapewnieniu godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych. Mimo pozornie prostej odpowiedzi, iż władza ta mieści się w zakresie wykonywania *munus regendi*, trzeba zauważyć, że uzasadnieniem dla tej *stricte* 'doczesnej' części władzy rządzenia są wykonywane przez biskupa diecezjalnego pozostałe dwa *munera*: *munus docendi* i *munus sanctificandi*⁵⁸. W odniesieniu do dyspozycji kan. 1254, dobra doczesne Kościoła i normy określające administrowanie nimi mają jedynie sens wówczas, gdy stanowią pomoc dla pełnienia misji zbawczej Kościoła poprzez nauczanie i uświęcanie. W materii odnoszącej się do majątku kościelnego biskup diecezjalny powinien więc mieć na względzie całość kościelnej misji, która za nadrzędny cel stawia zawsze zbawienie dusz (por. kan. 1752)⁵⁹.

Spośród licznych uprawnień biskupa diecezjalnego w zakresie dóbr doczesnych Kościoła następujące mają istotne znaczenie w materii zabezpieczenia godziwego utrzymania prezbiterom diecezjalnym: 1) ustanowienie instytucji na rzecz utrzymania duchownych (kan. 1274 § 1); 2) ustanowienie instytucji na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych (kan. 1274 § 2); 3) ustanawianie podatku diecezjalnego oraz nadzwyczajnych świadczeń dla pokrycia potrzeb diecezjalnych (kan. 1263); 4) zezwalanie na przeprowadzenie zbiórki, zarówno własnym, jak i obcym podwładnym, na własnym terytorium (kan. 1265 § 1); 5) nakazywanie przeprowadzenia specjalnej zbiórki we wszystkich kościołach i kaplicach, nawet zakonnych z dostępem dla wiernych, na określone cele parafialne, diecezjalne, krajowe

⁵⁸ L. ADAMOWICZ, *Władza biskupa diecezjalnego w odniesieniu do majątku kościelnego*, w: *Biskup. Pasterz diecezji. Materiały z sympozjum „Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostołstwo wiernych” zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 26 marca 2003 r. z okazji XX-lecia promulgowania Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. P. Majer, Kraków 2003, s. 122.

⁵⁹ K. DULLAK, *Troska biskupa o dobra doczesne Kościoła w świetle norm wybranych diecezji polskich*, w: *Finis legis Christus. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, t. I, red. J. Wroceński, J. Krajczyński, Warszawa 2009, s. 324.

lub powszechne (kan. 1266); 6) stanowienie odpowiednich przepisów odnośnie do przeznaczania składanych ofiar i wynagrodzenia prezbiterów wypełniających to zadanie (kan. 531); 7) wydawanie szczegółowych instrukcji w granicach prawa powszechnego i partykularnego, z uwzględnieniem uprawnień, zwyczajów prawnych i okoliczności, dotyczących zarządu dóbr kościelnych (kan. 1276 § 2); 8) przekazywanie środków materialnych na rzecz uboższych diecezji (kan. 1274 § 3); 9) otrzymywanie wykazu dóbr przyjętych powierniczo i zezwalanie na ich przyjęcie oraz odpowiednie ulokowanie (kan. 1302 § 1-2); 10) podejmowanie decyzji dotyczących zarządzania majątkiem diecezji (kan. 1277); 11) decydowanie o alienacji majątku będącego własnością diecezji (kan. 1291 § 1-2); 12) wydawanie zezwolenia podmiotom podległym biskupowi diecezjalnemu na alienację majątku kościelnego (kan. 1295); 13) określanie aktów nadzwyczajnego zarządzania w odniesieniu do osób prawnych podległych biskupowi (kan. 1281 § 2); 14) zezwalanie na dokonanie przez zarządców czynności przekraczających granice i sposób zwyczajnego zarządzania (kan. 1281 § 1); 15) zatwierdzanie sposobu lokowania dotacji (kan. 1305; 1284 § 2, 6°); 16) wykonywanie pobożnych rozporządzeń *inter vivos* i *mortis causa* (kan. 1301 § 1); 17) określanie szczegółowych warunków dotyczących ustanowienia i przyjęcia fundacji (kan. 1304 § 4); 18) redukowanie lub przeniesienie fundacyjnych zobowiązań mszalnych (kan. 1308 § 3-4; 1309); 19) redukowanie, ograniczanie, zmienianie rozporządzeń na cele pobożne (kan. 1310 § 1); 20) redukowanie zobowiązań fundacyjnych, z wyjątkiem zobowiązań mszalnych (kan. 1310 § 2); 21) zezwalanie na odmowę przyjęcia ofiary przez osobę prawną (kan. 1267 § 2); 22) zezwalanie na przyjęcie ofiary z obciążeniem określającym sposób korzystania lub stawiającym warunek (kan. 1267 § 2); 23) nadzorowanie, aby do dyscypliny kościelnej nie wkradły się nadużycia, zwłaszcza w zakresie zarządzania dobrami (kan. 392 § 2; por. 392 § 1); 24) nadzorowanie zarządu wszystkich dóbr należących do podległych biskupowi diecezjalnemu publicznych osób prawnych (kan. 1276 § 1); 25) przyjmowanie i weryfikowanie corocznych sprawozdań z zarządu poszczególnych dóbr kościelnych (kan. 1287 § 1); 26) przypominanie wiernym o obowiązku zaradzania potrzebom materialnym Kościoła czy wręcz domaganie się wypełnienia tego obowiązku (kan. 222; 1261 § 2); 28) stanowienie, o ile takich norm nie wydała konferencja biskupów,

przepisów dotyczących subwencji będących odpowiedzialnością wiernych na kierowane do nich prośby o pomoc finansową Kościołowi (kan. 1262)⁶⁰.

1.2. Prezbiter jako podmiot uprawniony

Prezbiterowi diecezjalnemu przysługuje uprawnienie do godziwego utrzymania, którego uzasadnienie należy dostrzegać w naturalnym i pozytywnym prawie Bożym, ściśle określonym i właściwie usankcjonowanym w ustawodawstwie powszechnym. Analiza dyspozycji ustawodawcy odnoszących się do utrzymania duchownych wskazuje na dwie podstawy prawne wspomnianego uprawnienia prezbiterów, którymi są: stosunek inkardynacji oraz czasowe pełnienie służby na rzecz określonego Kościoła partykularnego (por. kan. 271 § 1).

1.2.1. Inkardynacja

Aby dostrzec ścisłą relację zachodzącą między stosunkiem inkardynacji a uprawnieniem prezbitera do godziwego utrzymania, konieczna staje się analiza historyczno-prawna dyspozycji ustawodawcy dotyczących starożytnej instytucji kanonicznej związanej z dziełem ewangelizacji świata w celu dostosowania misji Kościoła do warunków czasu, miejsca i potrzeb poszczególnych Kościołów partykularnych (por. PO 10)⁶¹.

⁶⁰ L. ADAMOWICZ, *Władza biskupa diecezjalnego w odniesieniu do majątku kościelnego*, s. 125-137; S. DUBIEL, *Kodeksowe uprawnienia Biskupa Diecezjalnego do zarządzania majątkiem Kościoła Partykularnego*, ZID 20 (2011), nr 3, s. 85-91; P. KALETA, *Prawne aspekty zarządzania dobrami kościelnymi*, Lublin 2017, s. 44-46; TENŻE, *Władza nadzorowania zarządzaniem dobrami kościelnymi (kan. 1276 § 1-2)*, KiP 4 (17) 2015, nr 2, s. 25-38; TENŻE, *Zadania zarządcy majątku kościelnego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i w polskich synodach diecezjalnych*, Lublin 2012, s. 89-99; D. WALENCIK, *Księga V KPK z 1983 r. Dobra doczesne Kościoła – praktyka Kościoła katolickiego w Polsce, w: 30 lat od promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Doświadczenia Kościoła katolickiego w Polsce*, red. A. Domaszek, Warszawa 2014, s. 125-141; TENŻE, *Regulacje prawne dotyczące spraw majątkowych i potrzeb finansowych instytucji kościelnych*, w: *II Polski Synod Plenarny a synody diecezjalne*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, A. Pastwa, Lublin 2015, s. 210-212; A. SOB CZAK, *Kompetencje biskupa diecezjalnego w materii dóbr doczesnych Kościoła*, s. 146-162; K. DULLAK, *Troska biskupa o dobra doczesne Kościoła w świetle norm wybranych diecezji polskich*, s. 324-327; C. RADAELLI, *La responsabilità del Vescovo diocesano nei confronti dei beni ecclesiastici*, QDE 4 (1991), s. 319-335; J.S. JOHN BRITTO, *The Competence of Diocesan Bishop on Temporal Goods*, Romae 2005, s. 52-121. Zob. EI 80; AS 192; CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, CONGREGATIO PRO GENTIUM EVANGELIZATIONE, *Additamentum ad Instructionem de Synodis Dioecesis Agendis* (19.03.1997), AAS 89 (1997), s. 722-727; tekst polski w: UHK 2, s. 546-557, III, 3.

⁶¹ J. KRUKOWSKI, *Przynależność, czyli inkardynacja duchownych*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1, s. 84.

Instytucja inkardynacji ukształtowała się pod wpływem wczesnochrześcijańskiego zwyczaju włączenia (*intitulatus, incardinatus*) duchownego do określonego kościoła, dla potrzeb którego promowano go do święceń (*ordinationes relativae*). Bez inkardynacji nie wolno było wykonywać żadnych funkcji kapłańskich. Wskazaną praktykę uznali Ojcowie Soboru Nicejskiego⁶², Soboru Chalcedońskiego⁶³ i liczni ustawodawcy partykularni. Nieprzestrzeganie zakazu święceń bezwzględnych (*ordinationes absolutae*) doprowadziło, począwszy od VIII w., do wzrostu liczby duchownych wyświęconych bez obligatoryjnego przydzielenia urzędu kościelnego (*clerici acephali, vagi*)⁶⁴. Prezbiterzy ci, nie posiadając żadnego tytułu kościoła, mieli trudności z utrzymaniem się. Duchowny promowany do święceń z określonym tytułem nie tylko był zobowiązany do służby Bożej przy wskazanej świątyni, ale za wykonywaną posługę otrzymywał środki potrzebne do życia. Począwszy od IX w. do *Vaticanum II* inkardynacja była złączona z feudalnym systemem beneficjalnym, dzięki czemu prezbiter mógł legalnie świadczyć ministerialną posługę w Kościele partykularnym, posiadając jednocześnie tytuł święceń zabezpieczający jego utrzymanie⁶⁵. W trosce o właściwe rozmieszczenie duchownych i wspieranie

⁶² „Propter multam perturbationem et seditiones quae fiunt placuit consuetudinem omnimodis amputari, quae praeter regulam in quibusdam partibus videtur admissa: ita ut de civitate ad civitatem non episcopus, non presbyter, non diaconus transferatur. Si quis vero post definitionem sancti et magni concilii tale quid agere temptaverit et se huiusce modi manciparit, hoc factum prorsus in irritum deducatur et restituatur ecclesiae, cui fuit episcopus, presbyter aut diaconus ordinatus” (SANCTUM CONCILIUM NICAENUM PRIMUM, *Canones* [325], w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. II: *Ab anno CCCV ad annum CCCXLVI*, red. J.D. Mansi, Florentiae 1759, kol. 677-684; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. I: (325-787). *Nicea I. Konstantynopol I. Efez. Chalcedon. Konstantynopol II. Konstantynopol III. Nicea II*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2002, s. 26-46, kan. 15).

⁶³ „Nullum absolute ordinari debere presbyterum aut diaconum nec quemlibet in gradu ecclesiastico, nisi specialiter ecclesiae civitatis aut possessionis aut martyrii aut monasterii qui ordinandus est pronuntietur. Qui vero absolute ordinantur, decrevit sancta synodus, irritam esse huiusce modi manus inpositionem, et nusquam posse ministrare, ad ordinantis iniuriam” (SANCTUM CONCILIUM CALCHEDONENSE, *Canones* [451], w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. VII: *Ab anno CCCCLI ad annum CCCXCII*, red. J.D. Mansi, Florentiae 1762, kol. 384-392; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. I, s. 224-257, kan. 6).

⁶⁴ B. ZUBERT, *Inkardynacja – ekskardynacja*, EK, t. VII, kol. 224; G. SARZI SARTORI, *L'incardinatione in una Chiesa particolare*, QDE 15 (2002), s. 126-127.

⁶⁵ J. KRUKOWSKI, *Przynależność, czyli inkardynacja duchownych*, s. 84; F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOĞA, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. I, Opole 1957, s. 304-305; L. NAVARRO, *Incardinación*, w: *Diccionario general de derecho canónico*, t. IV: *Filosofía del derecho – Legislator*, red. J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, Cizur Menor 2012, s. 503. Zob. SANCTUM CONCILIUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione (sessio XXI)* (16.07.1562), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII: *Ab anno MDXLV ad annum MDLXV*, red. J.D. Mansi, Parisiis 1902, kol. 124-128; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV:

powołań kapłańskich, Ojcowie soborowi zalecili rewizję instytucji inkardynacji i ekskardynacji w taki sposób, „aby ten prastary przepis, pozostając nienaruszony, lepiej odpowiadał jednak dzisiejszym potrzebom duszpasterskim. Gdzie zaś domagałyby się tego racje apostołstwa, należy ułatwić nie tylko właściwe rozmieszczenie prezbiterów, ale także trzeba zorganizować specjalne dzieła duszpasterskie dla różnych grup społecznych, w niejednym regionie lub narodzie czy też w każdej części świata. W tym więc celu można z pożytkiem utworzyć seminaria międzynarodowe, specjalne diecezje lub prałatury personalne i inne tego rodzaju instytucje, do których dla wspólnego dobra Kościoła można przeznaczać lub inkardynować prezbiterów w sposób, który zostanie określony dla każdego z tych przedsięwzięć i zawsze z zachowaniem praw miejscowych ordynariuszy” (PO 10). Papież Paweł VI dostosował instytucję inkardynacji do wyzwań współczesności nie tylko ułatwiając podejmowanie posługi i przejście do innego Kościoła partykularnego, ale również obligując synody patriarchalne i konferencje biskupów do wypracowania kompleksowych rozwiązań prawnych pozwalających odpowiednio zabezpieczyć godziwe utrzymanie prezbiterów, którzy pracują lub pracowali w służbie Ludu Bożego (ES I, 8).

Ustawodawca powszechny w KPK/83, za wskazaniem Ojców Soboru Watykańskiego II, w sposób znaczący zrewidował dyspozycje zawarte w KPK/17 dotyczące instytucji inkardynacji, jednak fundamentalną zasadę, iż każdy duchowny powinien przynależać do określonej struktury organizacyjnej Kościoła posiadającej prawo inkardynowania, pozostawił niezmienną: „Każdy duchowny powinien być inkardynowany do jakiegoś Kościoła partykularnego albo do prałatury personalnej, albo do jakiegoś instytutu życia konsekrowanego lub do jakiegoś stowarzyszenia, które posiada tę zdolność, **tak że** [wyróżnienie – P.L.] nie może być duchownych nikomu niepodlegających, czyli tułaczy” (kan. 265). W przywołanym kanonie stanowiącym wprowadzenie do rozdziału II *De clericorum adscriptione seu incardinatione* tytułu III *De ministris sacris seu de clericis* księgi II *De populo Dei* celowość słów *ita ut* (tak że) została wyakcentowana poprzez użycie pojęcia *clerici acephali*.

(1511-1870). *Lateran V. Trydent. Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 613-625, cap. II; INNOCENTIUS PP. XII, *Constitutio Speculatores* (4.11.1694), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. I: *Concilia Generalia – Romani Pontifices usque ad annum 1745. N. 1-364*, red. P. Gasparri, Romae 1947, nr 258, s. 501-505, § 3, § 7; BENEDICTUS PP. XIV, *Constitutio Ad militantis* (30.03.1742), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. I, nr 326, s. 723-733, § 7-13. Ustawodawca w KPK/17 stanowi natomiast: „*Quemlibet clericum oportet esse vel alicui dioecesi vel alicui religioni adscriptum, ita ut clerici vagi nullatenus admittantur*” (kan. 111 § 1).

Ustawodawca, zamiast konstrukcji *ita ut clerici vagi nullatenus admittantur* użytej w kan. 111 § 1 KPK/17, zdecydował się na: *ita ut clerici acephali seu vagi minime admittantur* (kan. 265 *in fine*). Jak konstatuje H. Schmitz, zmiany tej nie powinno się ani przeceniać, ponieważ pojęcie *clericus acephalus* jest niemal synonimiczne z pojęciem *clericus vagus*; ani lekceważyć, gdyż zawiera ona kluczową wytyczną do zrozumienia istoty stosunku inkardynacji, a nawet bliższe, precyzujące go wyjaśnienie. Pojęcie *clericus vagus* silniej akcentuje związaną duchownego z kościelną strukturą organizacyjną posiadającą prawo inkardynowania, podczas gdy pojęcie *clericus acephalus* uwydatnia relację inkardynowanego i inkardynującego⁶⁶.

Wskazując na stosunek inkardynacji jako podstawę prawną uprawnienia prezbiterów do godziwego utrzymania należy się także odnieść do dyspozycji kan. 266 § 1-3, zgodnie z którą przyjmujący diakonat staje się duchownym i zostaje inkardynowany do Kościoła partykularnego, prałatury personalnej, instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostołskiego, dla posługi których został promowany, chyba że prawo w poszczególnych przypadkach stanowi inaczej⁶⁷. Norma ta oznacza, że przyjęcie święceń diakonatu, czyli otrzymanie pierwszego stopnia sakramentu święceń, nie tylko włącza diakona do stanu duchownego, ale również upoważnia go i determinuje do objęcia określonych funkcji i wykonywania określonych zadań w Kościele. Pozycja prawna duchownego jest znacząco odmienna od pozycji prawnej wiernego świeckiego, co implikuje szereg obowiązków i praw, które ustawodawca kodeksowy proklamował w kan. 273-289⁶⁸. Przez fakt inkardynacji, charakter sakramentalny i związana z nim pozycja prawna duchownego, zostają przypisane do konkretnej struktury organizacyjnej Kościoła. Tym samym duchowny otrzymuje przełożonego kościelnego, a przełożony kościelny duchownego, obaj zaś określone obowiązki i uprawnienia⁶⁹. Sakrament święceń ini-

⁶⁶ *Stosunek inkardynacji. Kwestie struktury i problemy regulacji zreformowanej instytucji prawnej*, KiP 11 (1993), s. 148.

⁶⁷ Zob. H. STAWNIAK, *Nuove strutture gerarchiche dell'incardinazione di carattere personale*, w: *Quod iustum est et aequum. Scritti in onore del Cardinale Zenone Grocholewski per il cinquantésimo di sacerdozio*, red. M. Jędraszewski, J. Słowiński, Poznań 2013, s. 273-281; S. RECCHI, *I movimenti ecclesiali e l'incardinazione dei sacerdoti membri*, QDE 15 (2002), s. 168-176.

⁶⁸ R.J. KASLYN, *Presbyters and Canonical Developments Since the Promulgation of the Code of Canon Law*, Jur 69 (2009), s. 379-417.

⁶⁹ H. STAWNIAK, *Inkardynacja w misji Kościoła w porządku prawnym Kościoła łacińskiego*, Warszawa 2013, s. 196-197; J. SAN JOSÉ PRISCO, *Del pueblo de Dios*, w: *Código de Derecho Canónico*.

cjuje szczególną relację inkardynowanego do Kościoła i pełnionej przez niego misji. Należy podkreślić, że w przeciwieństwie do neutralnego charakteru święceń, związana z nim relacja prawna co do zasady jest dozgonna, tak iż duchowny nie może jej jednostronnie lub parcjalnie znieść, nie posiada jednak nienaruszalnego charakteru⁷⁰.

Akt inkardynacji, normujący zakres relacji zachodzącej między biskupem a prezbiterem diecezjalnym, wywołuje określone obowiązki i prawa zarówno po stronie inkardynowanego, jak i inkardynującego⁷¹. W prowadzonej analizie należy odnieść się do noty wyjaśniającej *Elementi per configurare l'ambito di responsabilità canonica del Vescovo diocesano nei riguardi dei presbiteri incardinati nella propria diocesi e che esercitano nella medesima il loro ministero*, w której Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych przedstawiła zakres odpowiedzialności biskupów diecezjalnych w stosunku do prezbiterów inkardynowanych we własnej diecezji, którzy pełnią w niej posługę. W części drugiej NERV Papieska Rada podjęła próbę wyjaśnienia natury stosunku zależności zachodzącej między prezbiterem a biskupem diecezjalnym. Podstawę stosunku zależności prezbitera względem biskupa diecezji stanowi sakrament święceń oraz inkardynacja. Od prezbitera wymaga się posłuszeństwa w stosunku do swojego ordynariusza (por. kan. 273), które jest ograniczone do zakresu prowadzenia duszpasterstwa podejmowanego w komunii hierarchicznej z własnym biskupem. Jak podkreśla Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych, posłuszeństwo duszpasterskie należy interpretować jako posłuszeństwo hierarchiczne, ograniczone do konkretnego zakresu przepisów, które prezbiter musi zachować w sprawowaniu swojego urzędu. W żaden sposób jednak nie można go porównać do posłuszeństwa, które ma zastosowanie między pracownikiem a pracodawcą w rozumieniu prawa cywilnego. Służba, którą prezbiter podejmuje w diecezji, wiąże się ze stałym

---

Edición bilingüe comentada por Profesores de la Facultad de Derecho Canónico de la Universidad Pontificia de Salamanca, red. F. Aznar Gil, M. Cortés Diéguez, J.M. Díaz Moreno [i in.], Madrid 2014, s. 182.

⁷⁰ D. WALENCIK, *Podstawy prawa duchownych do utrzymania w ujęciu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, RNP 15 (2005), nr 1, s. 440.

⁷¹ R.J. KASLYN, *The Incardination Status of the Cleric Dismissed from a Religious Institute*, SCan 37 (2003), s. 107; TENZE, *The Canonical Institute of Incardination: Entrance into the Clerical State in the Code of Canon Law*, w: "Service for union with God and with one another". *Essays in Honor of Sister Rose McDermott, S.S.J. Associate Professor, School of Canon Law*, red. R.J. Kaslyn, S.J. Dean, [Washington] 2010, s. 84.

i trwałym zaangażowaniem, jednak nie w stosunku do osoby biskupa diecezjalnego, ale do diecezji, przez fakt inkardynacji. Ten 'stosunek pracy' nie podlega zatem unieważnieniu w opinii 'pracodawcy'. Biskup diecezjalny nie może, jak pracodawca w systemie prawa państwowego, 'zwolnić' prezbitera, za wyjątkiem określonych przyczyn, niezależnych od uznaniowości biskupa, a uznanych przez prawo (NERV II)⁷².

Ze stosunku inkardynacji, determinującego pełnioną przez duchownego posługę, wynika prawo prezbitera diecezjalnego do godziewego utrzymania i korelatywny obowiązek troski o jego właściwą realizację spoczywający na biskupie diecezjalnym. Zależność ta przybiera zatem formę relacji prawnej, w której określone uprawnienie jednego podmiotu implikuje konkretny obowiązek drugiego⁷³. Niektórzy kanoniści podkreślając, iż prezbiter inkardynowany do diecezji pozostaje w pełnej i bezterminowej dyspozycji biskupa diecezjalnego, interpretują, że chociaż do prezbiterium diecezji mogą należeć duchowni inkardynowani do innej struktury organizacyjnej Kościoła, to prawo do pełnego utrzymania w diecezji mają wyłącznie prezbiterzy do niej inkardynowani⁷⁴. W takim rozumieniu analizowanego problemu pełniący

⁷² „Per quanto riguarda, in concreto, l'obbedienza ministeriale, essa è una obbedienza gerarchica, limitata all'ambito delle disposizioni che il presbitero deve eseguire nell'espletamento del proprio ufficio e che non è assimilabile al tipo di obbedienza che si realizza tra un datore di lavoro ed un proprio dipendente. Il servizio che il presbitero svolge nella diocesi è legato ad un coinvolgimento stabile e duraturo che egli ha assunto, non con la persona fisica del Vescovo, ma con la diocesi per mezzo della incardinazione. Non è pertanto un rapporto di lavoro facilmente rescindibile a giudizio del «padrone». Il Vescovo non può, come invece il datore di lavoro in campo civile, «esonerare» il presbitero se non al verificarsi di precise condizioni che non dipendono dalla discrezionalità del Vescovo ma che sono stabilite dalla legge (cfr. i casi di sospensione dall'ufficio o di dimissione dallo stato clericale). Il presbitero non «lavora» per il Vescovo» (NERV II). Por. PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codicalem* (29.04.2000), ComCan 32 (2000), s. 162-167, nr 4.2.

⁷³ G.F. READ, *Incardination and a Bishop's Financial Responsibility Towards His Clergy*, CLSGBI 111 (1997), nr 9, s. 23; M.J. MULLANEY, *Incardination and the Universal Dimension of the Priestly Ministry. A Comparison Between CIC 17 and CIC 83*, Roma 2002, s. 198.

⁷⁴ O ile opinia ta, wyrażona m.in. przez H. Stawniaka (*Inkardynacja w misji Kościoła*, s. 294), w stosunku do prezbiterów niebędących prezbiterami diecezjalnymi może być uzasadniona, to w odniesieniu do prezbiterów diecezjalnych czasowo podejmujących posługę na rzecz określonego Kościoła partykularnego, zgodnie z kan. 271 § 1, wydaje się wątpliwa. Biskup diecezjalny, wraz z biskupami pomocniczymi i prezbiterami, którzy na mocy sakramentu święceń cieszą się hierarchicznym kapłaństwem i wspólnym posłannictwem, tworzą jedno prezbiterium, któremu z mocy prawa przewodniczy. Do przynależności do prezbiterium diecezjalnego, oprócz święceń kapłańskich, potrzebne jest także kościelno-urzędowe powołanie, co wyraźnie potwierdza wprowadzone przez Ojców Soboru Watykańskiego II rozróżnienie między *clerus dioecesanus* i *clerus dioecesis*: „Omnes quidem presbyteri

zgodnie z prawem posługę w diecezji nieinkardynowani do tej struktury kościelnej pozostają w sposób ograniczony do dyspozycji biskupa diecezjalnego, stąd jego troska w tym zakresie może być niepełna, choć również ściśle określona w pisemnej umowie (por. kan. 271 § 1)⁷⁵. Biskup diecezjalny ma zatem obowiązek zabezpieczyć prawa swoich prezbiterów, które wynikają z inkardynacji (NERV IIIc). Dezyderat prezbiterów diecezjalnych w analizowanej materii dotyczy zakresu kan. 281 § 1-2 oraz kan. 1274 § 1-2. Stanowi zatem roszczenie kompleksowe obejmujące realizację prawa do godziwego utrzymania w czasie wykonywania posługi na rzecz diecezji (*sustentatio* [kan. 1274 § 1], *remuneratio* [kan. 281 § 1]) oraz prawa do zabezpieczenia socjalnego przyjmującego formę *assistentia socialis* (kan. 281 § 2), *praeventia socialis* i *securitas socialis* (kan. 1274 § 2) na wypadek choroby, inwalidztwa, niezdolności do wykonywania posługi czy podeszłego wieku. Posiadanie prawa

---

sive dioecesani sive religiosi, unum sacerdotium Christi cum Episcopo participant et exercent, ideoque Ordinis episcopalis providi cooperatores constituuntur. In animarum autem cura procuranda primas partes habent **sacerdotes dioecesani** [wyróżnienie – P.L.], quippe qui, Ecclesiae particulari incardinati vel addicti, eiusdem servitio plene sese devoveant ad unam dominici gregis portionem pascendam; quare unum constituunt presbyterium atque unam familiam, cuius pater est Episcopus” (CD 28) oraz „Religiosi sacerdotes, qui in presbyteratus officium consecrantur ut sint et ipsi providi cooperatores Ordinis episcopalis, hodie adhuc maiori auxilio Episcopis esse valent, pro ingravescente animarum necessitate. Ideo vera quadam ratione ad **clerum dioecesis** [wyróżnienie – P.L.] pertinere dicendi sunt, quatenus in cura animarum atque apostolatus operibus exercendis partem habent sub sacrorum Praesulum auctoritate” (CD 34). A zatem, chociaż wszyscy prezbiterzy, tak diecezjalni, jak i zakonni, uczestniczą wraz z biskupem w jednym kapłaństwie Chrystusowym i spełniają je razem z nim, to w działalności duszpasterskiej jednak największy udział mają prezbiterzy diecezjalni, ponieważ jako inkardynowani do Kościoła partykularnego lub do niego przydzieleni, powinni całkowicie poświęcić się tej służbie (CD 28). Zgodnie z powyższym, w odniesieniu do analizowanego problemu Ojcowie soborowi wyraźnie uwzględnili nie tylko prezbiterów diecezjalnych inkardynowanych, ale i przydzielonych do Kościoła partykularnego: „sacerdotes dioecesani, quippe qui, Ecclesiae particulari **incardinati vel addicti** [wyróżnienie – P.L.]” (tamże).

⁷⁵ Błędne wydaje się także twierdzenie, że prezbiterzy diecezjalni, pełniący zgodnie z prawem posługę w diecezji *ad quem* nie będąc do niej inkardynowanymi, w sposób ograniczony pozostają do dyspozycji biskupa diecezjalnego *ad quem* (T. PŁOSKI, *Inkardynacja duchownych w świetle Nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, WWA 46 [1991], nr 2, s. 73; D. WALENCIK, *Podstawy prawa duchownych do utrzymania*, s. 442). Chociaż prezbiterzy, o których mowa w kan. 271, pozostają inkardynowani do własnego Kościoła partykularnego, w czasie pełnienia analizowanej służby podlegają biskupowi diecezjalnemu *ad quem* i wypełniają powierzone przez niego obowiązki. Twierdzenie, iż biskup diecezjalny ma prawo jedynie w ograniczony sposób dysponować prezbiterami pełniącymi posługę w powierzonym jego pieczy Kościele partykularnym, jednak do niego nieinkardynowanymi, w przeciwieństwie do prezbiterów inkardynowanych, którzy pozostają w sposób bezwarunkowy i czasowo nieograniczony oddani do jego pełnej dyspozycji, może być słuszne w rozumieniu szerszym, tj. odnoszącym się nie do samego okresu pełnienia służby, ale jej czasowego charakteru, ściśle limitowanego, choć z możliwością wielokrotnego wznawiania (por. kan. 271 § 2).

do godziewego utrzymania, normowane przez stosunek inkardynacji, nie zależy od zadań powierzonych prezbiterowi. Rodzaj zajmowanego urzędu może mieć jedynie wpływ na wysokość wynagrodzenia, przy czym dotyczy to jedynie obszaru diecezjalnych urzędów kościelnych związanych z wewnętrzną organizacją Kościołów partykularnych⁷⁶. Należy także pamiętać, iż zgodnie z dyspozycją zawartą w kan. 269, 1°, biskup diecezjalny może dokonać inkardynacji wtórnej prezbitera tylko wtedy, gdy domaga się tego konieczność lub pożytek jego Kościoła partykularnego i wyłącznie z zachowaniem przepisów prawa dotyczących godziewego utrzymania duchownych⁷⁷.

1.2.2. Czasowe pełnienie służby na rzecz Kościoła partykularnego

Ze względu na fakt, iż po II wojnie światowej wielu mieszkańców Europy wyemigrowało z politycznych lub ekonomicznych powodów, papież Pius XII zalecił rewizję ustawodawstwa dotyczącego duszpasterstwa migrantów i promulgował konstytucję apostolską *Exsul Familia* w celu właściwego zapewnienia emigrantom duchowej opieki⁷⁸. Wśród przepisów prawa znalazły się rygorystyczne normy dotyczące migracji podejmowanych przez duchownych „z Europy lub z jakiegokolwiek kraju śródziemnomorskiego do obcych regionów z drugiej strony oceanu, w każdym okresie czasu, krótkim, długim, nieokreślonym lub wieczystym” (EF 3 § 1, 1°). Aby wyemigrować, prezbiterzy musieli uzyskać specjalne zezwolenie papieskiego przedstawiciela akredytowanego w państwie, do którego zmierzali. Wymagano także zgody Stolicy Apostolskiej na inkardynację duchownego do którejś z diecezji w tzw. ‘krajach zamorskich’. Na prezbiterów naruszających powyższe przepisy nakładano uprzednio usta-

---

⁷⁶ D. WALENCIK, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa w ujęciu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, ŚSHT 38 (2005), z. 2, s. 369; J. DE OTADUY, *De las obligaciones y derechos de los clérigos*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. II/1, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona ³2002, s. 353.

⁷⁷ Oprócz inkardynacji pierwotnej, o której mowa w kan. 266, ustawodawca zezwala na inkardynację wtórną, która może przyjąć formę: 1) inkardynacji wyraźnej, w drodze aktu administracyjnego (kan. 267) i 2) inkardynacji domniemanej, *a iure* (kan. 268). Więcej na ten temat, zob. R.J. KASLYN, *Two Incardination Processes: Initial and Subsequent Alteration*, „*Studies in Church Law*” 3 (2007), s. 241-272.

⁷⁸ *Constitutio apostolica de spirituali emigrantium cura Exsul Familia* (1.08.1952), AAS 44 (1952), s. 649-704. Wykaz ustawodawstwa powszechnego normującego analizowaną materię od końca XIX w. do *Vaticanum II*, zob. J. BAKALARZ, *Normy kanoniczne regulujące wyjazd kapłanów do krajów zamorskich*, RTK 24 (1977), z. 5, s. 108-111.

lone sankcje karne (EF 3 § 5)⁷⁹. Podobne zarządzenia zostały promulgowane przez Świętą Kongregację Konsystorialną dla duchownych z krajów Ameryki Łacińskiej oraz Filipin chcących przenieść się do Stanów Zjednoczonych lub Kanady „w każdym okresie czasu, krótkim, długim, nieokreślonym lub wiecznym”⁸⁰.

W okresie Soboru Watykańskiego II sytuacja uległa zmianie: trudności dyscyplinarne związane z migracją duchownych stały się marginalne, zaś prawdziwie problematyczny okazał się niedobór prezbiterów, szczególnie w regionach misyjnych⁸¹. Aby sprostać tej nowej sytuacji Ojcowie soborowi wezwali biskupów: „(...) niech zawsze będą świadomi swej wzajemnej łączności i niech okazują zatroskanie o wszystkie Kościoły, ponieważ każdy z nich wskutek Bożego ustanowienia i nakazu razem z pozostałymi biskupami jest odpowiedzialny za apostolską misję Kościoła. Niech się troszczą zwłaszcza o te regiony świata, w których słowo Boże nie było jeszcze głoszone albo w których, szczególnie z powodu małej liczby kapłanów, wierni narażeni są na niebezpieczeństwo odejścia od nakazów życia chrześcijańskiego, a nawet utraty samej wiary” (CD 6). Dążąc zatem do lepszego rozmieszczenia prezbiterów oraz skuteczniejszego sprawowania posługi przez Kościół powszechny, a jednocześnie do zagwarantowania koniecznej stabilności, której służy inkardynacja, papież Paweł VI

---

⁷⁹ Por. SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, *Decretum de clericis in certas quosdam regiones demigrantibus Magni semper negotii* (30.12.1918), AAS 11 (1919), s. 39-43; SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE, *Decretum de clericis ex Europaeis dioecesibus in Australiam vel Novam Zelandiam demigrantibus Ad tuendam disciplinam* (21.10.1948), AAS 41 (1949), s. 34-35.

⁸⁰ SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, *Decretum de clericis ex America Latina necnon ex Insulis Philippinis in Americam septentrionalem emigrantibus Ad fovendam* (13.02.1960), AAS 52 (1960), s. 410-411.

⁸¹ W.H. WOESTMAN, *The Sacrament of Orders and the Clerical State. A Commentary on the Code of Canon Law*, Ottawa 2006, s. 156-157. Aby uwydatnić wagę problemu, T. Pieronek – za: CONGREGATIO DE SEMINARIIS ET STUDIORUM UNIVERSITATIBUS, *Seminaria Ecclesiae Catholicae*, [Romae] 1963 – zestawiał i wskazał na wybrane kontrasty między krajami o dużej liczbie duchowieństwa a tymi, które cierpiały na jego brak. W 1963 r., we Francji na jednego prezbitera diecezjalnego przypadało 794, a na jednego prezbitera w ogóle 927 wiernych, w Niemczech 1274 (992), w Hiszpanii 1217 (905), we Włoszech 1149 (756), w Polsce 2300 (1700), w Stanach Zjednoczonych 1269 (771), gdy np. w Meksyku 6800 (5147), na Kubie 77291 (29444), w Argentynie 14252 (6052), w Brazylii 14692 (5635) czy na Filipinach 12827 (6104). Oprócz powyższych danych, bez wątplenia wymownych, należy również wskazać na jeszcze inny aspekt problemu: kraje o stosunkowo dużej liczbie duchowieństwa grupowały go na stosunkowo niewielkim terytorium, gdy w krajach o niskiej liczbie prezbiterów, terytoria, na których prowadzili duszpasterstwo były ogromne i słabo skomunikowane (*Próba dostosowania norm prawa kanonicznego o inkardynacji i eskardynacji do współczesnych potrzeb duszpasterstwa*, PK 11 [1968], nr 1-2, s. 46-47).

w motu proprio *Ecclesiae Sanctae* zawierającym szereg przepisów wykonawczych do dekretów Soboru Watykańskiego II, ustanowił nową instytucję czasowej służby duchownego w innym Kościele partykularnym bez ekskardynacji z własnego, do którego został inkardynowany przez święcenia diakonatu lub drogą inkardynacji wtórnej (I, 3 § 2)⁸². Analizowana czasowa służba prezbitera normowana jest przez pisemną umowę ordynariuszy *a quo* i *ad quem*⁸³. Ponieważ ustawodawca w ES I, 8 określił nowe zasady dotyczące utrzymania duchownych polecając synodom patriarchalnym i konferencjom biskupów wydanie odpowiednich norm, aby wynagrodzenie prezbiterów było jednakowe dla wszystkich, którzy pracują w takich samych warunkach, uwzględniając naturę wykonywanej funkcji oraz warunki czasu i miejsca, należy stwierdzić implementację nowej zasady określania obowiązku utrzymania duchownych. Obowiązek ten ustawodawca powszechny złączył z faktem służby prezbitera na rzecz określonego Kościoła partykularnego⁸⁴. Zgodnie z nauczaniem Ojców soborowych, diecezji służyć mogą nie tylko prezbiterzy diecezjalni do niej inkardynowani, ale także przydzieleni (*addicti*), którzy „powinni całkowicie poświęcić się tej służbie, aby paść jedną częstką trzody Pańskiej” (CD 28). Ci pierwsi pozostają wobec własnego Kościoła partykularnego w relacji służby prawnej (inkardynacja) i faktycznej (wykonywana praca), zaś drudzy jedynie w relacji służby faktycznej, chociaż także regulowanej przepisami prawa. Istotne *novum* w analizowanej materii stanowi dowartościowanie relacji służby faktycznej i zrównanie jej w prawach – przynajmniej w okresie trwania tej relacji – z relacją służby prawnej inkardynowanych prezbiterów. W sytuacji prezbiterów pracujących poza diecezją inkardynacji następuje rozdzielenie ich relacji służby prawnej od faktycznej. Przy ustalaniu obowiązku zapewnienia utrzymania tym duchownym pierwszorzędym kryterium jest relacja służby faktycznej, a drugorzędym i uzupełniającym – relacja służby prawnej⁸⁵.

⁸² T. RINCÓN-PÉREZ, *Święci szafarze, czyli duchowni*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego*, s. 254; J.T. MARTÍN DE AGAR, *Appunti per una riflessione sull'incardinazione*, w: *L'istituto dell'incardinazione. Natura e prospettive*, red. L. Navarro, Milano 2006, s. 468-469; F.J. SCHNEIDER, *The Enrollment, or Incardination [cc. 265-272]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York-Mahwah 2000, s. 339.

⁸³ P. PAVANELLO, *Servizio ministeriale fuori della struttura di incardinazione*, w: *L'istituto dell'incardinazione*, s. 200-207.

⁸⁴ TENZE, *La condizione giuridica del chierico fuori della diocesi di incardinazione*, QDE 15 (2002), s. 155-156.

⁸⁵ S. DENK, *De potestate ordinarii in sacerdotem alienae dioecesis saltem quasidomicilium in territorio dioecesis habentem*, „Ephemerides Iuris Canonici” 22 (1966), nr 1-4, s. 272-273; J.M. RIBAS,

W ocenie J. Bakalarza, ta sprawiedliwa i funkcjonalna zasada właściwego zabezpieczenia prawa duchownych do godziwego utrzymania jest oczywista w odniesieniu do okresu trwania relacji służby faktycznej. Rodzą się jednak uzasadnione wątpliwości co do obowiązku utrzymania prezbitera po ustaniu owej relacji, szczególnie na starość lub w przypadku choroby duchownego⁸⁶. Dla uniknięcia niepotrzebnych sporów w tej materii ustawodawca w ES I, 3 § 2 stanowi, aby w pisemnej umowie zostały wskazane nie tylko obowiązki, ale także prawa prezbiterów podejmujących czasową posługę na rzecz określonego Kościoła partykularnego.

Analizowane powyżej dyspozycje ustawodawcy powszechnego zostały uszczegółowione w dyrektywach Świętej Kongregacji ds. Duchowieństwa na temat rozszerzania wzajemnej współpracy między poszczególnymi Kościołami partykularnymi, w sposób szczególny bardziej odpowiedniego rozdzielania duchowieństwa⁸⁷. W rozdziale *Conventio facienda de transitu* ustawodawca wskazał, iż „jest rzeczą bezwzględnie konieczną, ażeby prawa i obowiązki kapłanów, którzy dobrowolnie zgłaszają się na takie przejście, zostały dokładnie określone w pisemnej umowie zawartej między obydwoma biskupami. Tego rodzaju umowa, sporządzona przy współdziałaniu zainteresowanego kapłana, nabiera mocy prawnej wtedy, gdy zostanie przyjęta i podpisana przez wspomnianego kapłana. Odpis umowy przechowuje kapłan i obydwie Kurie” (PA 26). W prowadzonej analizie szczególną wartość niesie dyspozycja ustawodawcy normująca zakres zawieranej umowy. Powinna ona określać: 1) czas wykonywania posługi; 2) obowiązki spoczywające na prezbiterze; 3) miejsce wykonywania posługi oraz zamieszkanie, przy uwzględnieniu warunków życia w danym kraju; 4) wynagrodzenie, z zaznaczeniem kto i w jakiej wysokości ma je przekazywać; 5) zabezpieczenie socjalne na wypadek choroby, niezdolności do pracy oraz starości; 6) możliwość odwiedzenia ojczyzny po upływie określonego czasu (PA 27).

Przywołane posoborowe akty normatywne stanowiły źródło dla sformułowania kan. 271 § 1, zgodnie z którym poza wypadkiem prawdziwej

---

Incardinación y distribución del clero, Pamplona 1971, s. 245; J. BAKALARZ, *Kwestia utrzymania kapelana migrantów*, RTK 27 (1980), z. 5, s. 125; D. WALENCIK, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa*, s. 369-370.

⁸⁶ *Kwestia utrzymania kapelana migrantów*, s. 125.

⁸⁷ SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Notae directivae de mutua Ecclesiarum particularium cooperatione promovenda ac praesertim de aptiore cleri distributione Postquam Apostoli* (25.03.1980), AAS 72 (1980), s. 343-364; tekst polski w: PPK, t. XII, z. 1, nr 487, s. 290-332.

konieczności własnego Kościoła partykularnego, biskup diecezjalny nie powinien odmawiać zezwolenia na przesiedlenie się duchownym, o których wie, że są gotowi i uzna ich za odpowiednich, aby udać się do krajów odczuwających brak duchowieństwa dla wypełniania tam świętego posługiwania⁸⁸. Powinien jednak zatroszczyć się przez pisemną umowę z biskupem diecezjalnym miejsca, do którego chcą się udać, o ustalenie praw i obowiązków tych duchownych. W kan. 271 § 1 ustawodawca określił zatem dwie reguły, które bezwzględnie należy zachować w postępowaniu dotyczącym podjęcia przez prezbitera czasowej posługi poza własnym Kościołem partykularnym: 1) kiedykolwiek upoważniony duchowny poprosi o zgodę na rozpoczęcie posługi duszpasterskiej w kraju cierpiącym z powodu poważnego niedostatku duchowieństwa, biskup diecezjalny powinien odmówić zgody na przesiedlenie się prezbitera wyłącznie z przyczyny jego prawdziwej konieczności w tym konkretnym Kościele partykularnym; 2) biskupi diecezjalni *a quo* i *ad quem* powinni zatroszczyć się, przez pisemną umowę, o ustalenie obowiązków i praw prezbitera⁸⁹. Zakres merytoryczny umowy należy upatrywać w dyspozycji zawartej w PA 27. W.H. Woestman podkreśla poważny obowiązek biskupów diecezjalnych klarownego określenia spraw w zawartej umowie, 'czarno na białym', tak, aby wszyscy – a więc obaj biskupi i dany prezbiter – dokładnie wiedzieli, co zostało uzgodnione, czego się od prezbitera oczekuje i jakie przysługują mu prawa. Jest to pożądana metoda unikania w przyszłości zbędnych nieporozumień⁹⁰. O.L. García, analizując obowiązki i prawa płynące z dyspozycji kan. 271, wskazuje natomiast, iż prezbiter, podejmując decyzję o podjęciu czasowej posługi poza własnym Kościołem partykularnym, nigdy nie powinien kierować się motywacją ekonomiczną⁹¹. Biskup diecezjalny może zezwolić prezbiterowi podjąć posługę w innym Kościele partykularnym na czas określony, nawet wielokrotnie wznawiany, tak jednak, aby pozostał inkardynowany do własnej diecezji, w której, w sytuacji powrotu, zachowuje wszystkie nabyte uprawnienia (kan. 271 § 2)⁹².

⁸⁸ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Fontium*, przyp. do kan. 271 § 1, s. 76.

⁸⁹ D. LE TOURNEAU, *Adscripción o incardinación*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. II/1, s. 315.

⁹⁰ *The Sacrament of Orders and the Clerical State*, s. 159.

⁹¹ *The Assignment of Non-Diocesan Priest*, „Canon Law Society of America Proceedings” 56 (1994), s. 103.

⁹² A.K. OBEL, *The Agreement for Temporary Service of a Diocesan Priest Outside His Diocese of*

Potwierdzenie dowartościowania relacji służby faktycznej i zrównania jej w prawach z relacją służby prawnej wynikającej ze stosunku inkardynacji prezbitera do diecezji odnaleźć można w instrukcji Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących *Erga migrantes caritas Christi*⁹³. W części zasadniczej EMCC, przyjmującej charakter pastoralny, ustawodawca przypomina fundamentalną zasadę, iż kapelani/misjonarze podejmujący posługę duszpasterską w określonym Kościele partykularnym zgodnie z kan. 271, chociaż nie są do niego inkardynowani, poprzez zainicjowaną relację służby faktycznej mają być uważani za pełnoprawnych członków tego prezbiterium. „Nigdy nie będzie za mało podkreślania konieczności, by kapelani/misjonarze pozostawali złączeni w braterskiej jedności zarówno z ordynariuszem/hierarchą miejsca, jak i klerem diecezji/eparchii ich przyjmującej, a przede wszystkim z parafialnym duchowieństwem” (EMCC 79). W ocenie Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących stanowi to warunek *sine qua non* prowadzenia owocnego duszpasterstwa opartego o wielostronną współpracę, solidarność i wzajemną odpowiedzialność (EMCC 79). Ze względu na charakter prawny, z punktu widzenia prowadzonej analizy, za najbardziej istotne uznać należy przepisy prawne dołączone do EMCC. Zgodnie z dyspozycją ustawodawcy zawartą w art. 9, z zachowaniem wyraźnych umów przeciwnych, do biskupa diecezjalnego lub eparchialnego, który erygował określoną misję *cum cura animarum*, należy zapewnienie kapelanowi/misjonarzowi dokładnie takich samych warunków ekonomicznych i ubezpieczeniowych, jakie posiadają prezbiterzy w danej diecezji lub eparchii⁹⁴.

2. Realizacja prawa do godziwego utrzymania

W celu przedstawienia realizacji prawa do godziwego utrzymania zostaną ukazane następujące zagadnienia: 1) wezwanie do prostoty życia; 2) formy

---

Incardination According to Canon 271 of the 1983 Code of Canon Law, Ottawa 2017, s. 137.

⁹³ PONTIFICIUM CONSILIUM DE SPIRITUALI MIGRANTIUM ATQUE ITINERANTIUM CURA, *Instructio Erga migrantes caritas Christi (La carità di Cristo verso i migranti)* (3.05.2004), AAS 96 (2004), s. 762-822; tekst polski: PAPIESKA RADA DO SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, *Instrukcja Erga migrantes caritas Christi z dnia 3 maja 2004 r.*, Lublin 2008.

⁹⁴ „Salvo esprese convenzioni contrarie, tra i vescovi diocesani o eparchiali spetta a quello che ha eretto la missione, per la quale il cappellano esercita il suo ministero, garantire che gli siano concesse le stesse condizioni economiche ed assicurative di cui godono gli altri presbiteri della diocesi o eparchia” (EMCC 9). Por. SACRA CONGRGATIO PRO EPISCOPIS, *Instructio de pastorali migratorum cura Nemo est* (22.08.1969), AAS 61 (1969), s. 614-643, art. 43 § 1.

godziwego utrzymania prezbiterów; a także 3) rozporządzenie własnym majątkiem spadkowym na wypadek śmierci.

2.1. Wezwanie do prostoty życia

Bezpośrednio po proklamowaniu w kan. 281 prawa prezbiterów do godziwego utrzymania, ustawodawca kodeksowy stanowi, iż duchowni powinni prowadzić życie proste i powstrzymywać się od wszystkiego, co trąci próżnością (kan. 282 § 1). Przywołana dyspozycja jest wezwaniem do praktykowania postawy ubóstwa związanej z Dobrą Nowiną, jej autentycznym przyjęciem i realizowaniem w życiu⁹⁵. Chrystus napominał z mocą: „Zaprawdę, powiadam wam: Bogatemu trudno będzie wejść do królestwa niebieskiego. Jeszcze raz powiadam: Łatwiej jest wielbłądowi przejść przez ucho igielne, niż bogatemu wejść do królestwa niebieskiego»” (Mt 19, 23b-24)⁹⁶.

Papieska Komisja ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego za źródło kan. 282 § 1 wskazała⁹⁷: kan. 138 KPK/17, dekret *Presbyterorum ordinis* (nr 16-17) oraz dokument *Ultimis temporibus* Drugiego Zebrania Generalnego Zwyczajnego Synodu Biskupów⁹⁸. Analiza przywołanego kan. 138 wskazuje jednak, iż nie stanowił on podstawy do opracowania kan. 282 § 1, co również zauważył kurator przekładu KPK/17 na język angielski⁹⁹. W kan. 138 ustawodawca określił bowiem zajęcia nieodpowiednie dla duchownych, przez które rozumiał: 1) uprawianie niezaszczytnych zawodów; 2) oddawanie się grom hazardowym ze stawką

⁹⁵ P. SOCHA, *Duch ubóstwa kapłana diecezjalnego w służbie Ewangelizacji*, WAŁ 81 (2007), nr 3, s. 208.

⁹⁶ „Wtedy Jezus spojrział na niego z miłością i rzekł mu: «Jednego ci brakuje. Idź, sprzedaj wszystko, co masz, i rozdaj ubogim, a będziesz miał skarb w niebie. Potem przyjdź i chodź za mną.»” (Mk 10, 21); „«Sprzedajcie wasze mienie i dajcie jałmużnę. Sprawcie sobie trzosi, które nie niszczeją, skarb niewyczerpany w niebie, gdzie złodziej się nie dostaje ani mól nie niszczy»” (Łk 12, 33); „A Jezus, usłyszawszy to, powiedział do niego: «Jednego ci jeszcze brak: sprzedaj wszystko, co masz, i rozdaj ubogim, a będziesz miał skarb w niebie; potem przyjdź i chodź za mną»” (Łk 18, 22). *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, wydanie piąte Biblii Tysiąclecia na nowo opracowane i poprawione, Poznań 2003.

⁹⁷ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Fontium*, przyp. do kan. 282 § 1, s. 80.

⁹⁸ SYNODUS EPISCOPORUM, *Documentum Ultimis temporibus de sacerdotio ministeriali* (30.11.1971), AAS 63 (1971), s. 898-922, nr I, 3.

⁹⁹ *The 1917 or Pio-Benedictine Code of Canon Law in English Translation with Extensive Scholarly Apparatus*, curator E.N. Peters, San Francisco 2001, s. 70. Por. A. ZAMBON, *Il consiglio evangelico della povertà nel ministero e nella vita del presbitero diocesano*, Roma 2002, s. 117, przyp. 10.

pieniężną; 3) noszenie broni poza sytuacjami uzasadnionego niebezpieczeństwa; 4) oddawanie się polowaniu, zwłaszcza z nagonką; 5) uczęszczanie do karczm bez koniecznej potrzeby lub słusznej przyczyny, uznanej przez ordynariusza miejsca¹⁰⁰. Zakres materialny kan. 138 jest zatem bliższy kan. 285 KPK/83.

Podobna sytuacja ma miejsce w odniesieniu do PO 16, który Ojcowie soborowi poświęcili kapłańskiemu celibatowi. W analizowanej materii istotny jest natomiast kolejny numer dekretu *Presbyterorum ordinis*. Ojcowie *Vaticanum II* zachęcają prezbiterów do praktykowania ubóstwa, które należy rozumieć jako wezwanie do korzystania z dóbr doczesnych ze wstrzeźliwością, wdzięcznością i zawsze wyłącznie do godziwych celów (zob. kan. 1254 § 2)¹⁰¹. Choć prezbiterzy diecezjalni nie składają ślubów ubóstwa (por. kan. 600), są zaproszeni do dobrowolnego praktykowania tej rady ewangelicznej, przez którą mogą nie tylko wyraźniej upodobnić się do samego Jezusa Chrystusa, ale także chętniej pełnić świętą służbę (PO 17). Ojcowie soborowi rozróżniają dobra kościelne we właściwym tego słowa znaczeniu (*bona ecclesiastica proprie dicta*) oraz dobra otrzymywane przy okazji wykonywania urzędu kościelnego (*bona quae occasione exercitii alicuius ecclesiastici officii sibi comparant*). Pierwsza kategoria dóbr, zarządzana z pomocą doświadczonych wiernych świeckich, może być wykorzystana wyłącznie w celach, dla osiągnięcia których Kościół korzysta z dóbr materialnych, czyli godnego sprawowania kultu Bożego, zapewnienia godziwego utrzymania duchowieństwa oraz realizowania dzieł apostołstwa i posługi charytatywnej, zwłaszcza wobec potrzebujących (por. kan. 222 § 1; 1254 § 2). Druga kategoria dóbr, chociaż nie *stricte* kościelna, powinna być przeznaczona przez prezbiterów głównie na własne utrzymanie i wypełnianie obowiązków stanu kapłańskiego; to zaś, co zbywa, należy ofiarować na dobro Kościoła lub czyn miłosierdzia (PO 17). Ojcowie *Vaticanum II* podkreślają, iż urzędu

---

¹⁰⁰ „Clerici ab iis omnibus quae statum suum dedecent, prorsus abstineant: indecoras artes ne exerceant; aleatoriis ludis, pecunia exposita, ne vacent; arma ne gestent, nisi quando iusta timendi causa subsit; venationi ne indulgeant, clamorosant antem nunquam exerceant; tabernas aliaque similia loca sine necessitate aut alia iusta causa ab Ordinario loci probata ne ingrediantur” (kan. 138 KPK/17).

¹⁰¹ T. BORUTKA, *Refleksja nad kapłaństwem w świetle nauczania Kościoła*, Kraków 2009, s. 150. Słowo ‘ubogi’ (*paupers*) w uchwałach Soboru Watykańskiego II zostało użyte 42 razy, słowo ‘ubóstwo’ (*paupertas*) 21 razy. Nie za każdym razem jednak odnoszą się one do rzeczywistości materialnej. Ojcowie soborowi rozwinęli także określenie ‘ubóstwa duchowego’ (B. DALY, *The Lifestyle of the Diocesan Priest in Relation to Poverty*, „The Australasian Catholic Record” 91 [2014], nr 1, s. 78).

kościelnego nie wolno traktować jako możliwości zarobkowania, zaś pochodzącymi z niego dochodami powiększać osobistego majątku. „Prowadzeni więc przez Ducha Pańskiego, który namaścił Zbawiciela i posłał Go, by głosił Ewangelię ubogim, prezbiterzy (...) niech unikają tego wszystkiego, co w jakikolwiek sposób mogłoby zrazić ubogich, porzucając jako pierwsi wśród uczniów Chrystusa wszelki rodzaj próżności” (PO 17).

W tym miejscu należy wyraźnie podkreślić, iż ewangeliczne ubóstwo nie oznacza pogardy dla dóbr materialnych, które Bóg przekazał człowiekowi do pełnej dyspozycji, tak, aby owocnie współpracował z planem stworzenia. Prezbiterzy, jak inni wierni chrześcijanie, realizując własne powołanie, powinni uznawać i wychwalać hojność Ojca niebieskiego objawiającą się w dobrach stworzonych. Ojcowie soborowi podkreślili jednak, że chociaż prezbiterzy żyją pośród świata, mają zawsze pamiętać, iż do tego świata nie należą (por. J 17, 14-16). Z tego powodu są zaproszeni do podjęcia długotrwałego procesu uwalniania się od różnych nieuporządkowanych przywiązań, aby osiągnąć „właściwą postawę wobec świata i dóbr ziemskich” (PO 17). Nie jest to działanie łatwe także z tego powodu, iż posłannictwo Kościoła dokonuje się pośród świata, a dobra stworzone są wprost konieczne do osobistego rozwoju człowieka. Chrystus nie zabronił swoim Apostołom przyjmowania dóbr koniecznych dla ich ziemskiej egzystencji. Co więcej, potwierdził ich prawo w tym zakresie posyłając do „każdego miasta i miejscowości” siedemdziesięciu dwóch uczniów: „«W tym samym domu zostańcie, jedząc i pijąc, co będą mieli: bo zasługuje robotnik na swoją zapłatę»” (Łk 10, 7; Mt 10, 10). Odwołując się do nauczania św. Pawła Apostoła, który przypominał członkom gminy korynckiej: „Tak też i Pan postanowił, ażeby z Ewangelii żyli ci, którzy głoszą Ewangelię” (1 Kor 9, 14) oraz polecał mieszkańcom Galacji: „Ten, kto pobiera naukę, niech użyzcza ze wszystkich swoich dóbr temu, kto go naucza” (Ga 6, 6), papież Jan Paweł II z naciskiem wzywał, aby prezbiterzy, korzystając z dóbr doczesnych, używali ich „w tych celach, do których według nauki Chrystusa Pana i postanowień Kościoła godzi się je przeznaczać”¹⁰².

Zgodnie ze wskazaniem Papieskiej Komisji ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego, za źródło kan. 282 § 1 posłużył

¹⁰² IOANNES PAULUS PP. II, Udienza generale *Il presbitero e i beni terreni* (21.07.1993), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, t. XVI, cz. 2: *Luglio-Dicembre 1993*, red. G. Grieco, [Città del Vaticano] 1995, s. 88-99; tekst polski w: *OsRomPol 14* (1993), nr 11, s. 40-42, nr 3.

również dokument *Ultimis temporibus* Drugiego Zebrania Generalnego Zwyczajnego Synodu Biskupów. Zdaniem Ojców synodalnych, problematyka ekonomiczna wspólnoty wierzących w Chrystusa zostanie właściwie rozwiązana tylko wówczas, gdy wykorzystanie dóbr materialnych skoreluje się z postulatami wynikającymi z pojmowania Kościoła jako wspólnoty Ludu Bożego. W tej materii konieczna jest solidarność odnosząca się nie tylko do lokalnych struktur kościelnych czy nawet jednej określonej diecezji, ale uwzględniająca stan materialny poszczególnych i wszystkich Kościołów partykularnych danego kraju czy regionu świata. Utrzymanie duchownych, realizowane zawsze w duchu ewangelicznego ubóstwa, powinno być sprawiedliwe i umożliwiające zniesienie nadmiernej nierówności między prezbiterami. Zabezpieczenie prawa do godziwego utrzymania i praktykowanie przez prezbiterów postawy ubóstwa każdorazowo należy odnieść do poziomu majątności wiernych (UT II, 4). Takie rozumienie wezwania duchownych do prowadzenia życia prostego i powstrzymywania się od tego, co trąci próżnością (por. kan. 282 § 1), łączy się z dyspozycją ustawodawcy zawartą w kan. 281 § 1, zgodnie z którą przy definiowaniu 'odpowiedniości' przynależącego prezbiterowi wynagrodzenia należy uwzględnić zarówno naturę wykonywanego zadania, jak i okoliczności miejsca i czasu. To, co w danym kraju lub regionie świata może uchodzić za luksusowe i zdecydowanie przeciwne ewangelicznej radzie ubóstwa, w innym może być uznane za normalne i akceptowalne¹⁰³. W tym zakresie za przestrożę o charakterze pastoralnym mogą służyć słowa wypowiedziane przez papieża Jana Pawła II w czasie nieszpórów eucharystycznych w Tarnowie: „Byłoby prawdziwym dramatem, gdyby sytuacja bytowa księdza, wolność od wielu codziennych udręk, z którymi muszą często borykać się świeccy, stworzyły między duchowieństwem a wiernymi jakąś obcość. Jesteście z ludu i dla ludu. Pamiętajcie, że występujecie w imieniu Kościoła, który dziś w szczególny sposób wyraża swą «opcję preferencjalną» na rzecz ubogich”¹⁰⁴.

¹⁰³ J.E. LYNCH, *The Obligations and Rights of Clerics [cc. 273-289]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, s. 371.

¹⁰⁴ IOANNES PAULUS PP. II, *I vespri Eucaristici con i sacerdoti davanti alla Cattedrale di Tarnów Provenite dal popolo e siete per il popolo: operate in nome della Chiesa che ama i poveri* (10.06.1987), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, t. X, cz. 2: *Maggio-Giugno 1987*, red. G. Grieco, [Città del Vaticano] 1988, s. 2092-2097; tekst polski w: *Cur* (1987), nr okolicznościowy, s. 78-82, nr 9.

Ubóstwo prezbitera, na mocy jego sakramentalnego upodobnienia do Chrystusa, nabiera ścisłego charakteru duszpasterskiego. Duchowni, za przykładem Jezusa, „który będąc bogatym, dla was stał się ubogim, aby was ubóstwem swoim ubogacić” (2 Kor 8, 9), powinni uważać ludzi biednych za szczególnie im powierzonych i tak postępować, aby dawać świadectwo ubóstwa przez prowadzenie prostego życia i hojnego rezygnowania z rzeczy zbytecznych¹⁰⁵. A. Zambon, analizując ewangeliczną postawę ubóstwa w posłudze i życiu prezbitera diecezjalnego, prowadzenie życia prostego, o którym mowa w kan. 282 § 1, warunkuje realizacją następujących czynników: 1) rezygnacja z dóbr materialnych i zaszczytów w celu całkowitego poświęcenia się Chrystusowi i Kościołowi; 2) właściwe korzystanie z przysługującego prawa do godzivego utrzymania; 3) unikanie poszukiwania własnego interesu i osobistego bezpieczeństwa ekonomicznego; 4) konkretyzacja bezinteresowności i prostoty życia; 5) wyzwolenie się z opętania „egoizmem dóbr materialnych”; 6) odpowiednia relacja do dóbr doczesnych i ich odniesienie do rzeczywistości duchowej¹⁰⁶.

Kongregacja ds. Duchowieństwa, zobowiązanie wynikające z kan. 282 § 1, postrzega w następujący sposób: „Prezbiter wreszcie, chociaż nie zobowiązuje się do ubóstwa publicznym przyrzeczeniem, powinien prowadzić życie proste i wystrzegać się tego, co może być oznaką próżności, podejmując w ten sposób ubóstwo dobrowolne, by iść w większej bliskości za Chrystusem. We wszystkim (mieszkanie, środki transportu, wakacje itd.) powinien wyeliminować wszelkie oznaki wyszukania i luksusu. W tym znaczeniu kapłan powinien każdego dnia walczyć, aby nie popaść w konsumpcjonizm i życiowe wygodnictwo, które dzisiaj przenikają do społeczeństwa w wielu częściach świata. Solidny rachunek sumienia pomoże mu zweryfikować jego poziom życia, jego gotowość do zatroszczenia się o wiernych i do pełnienia swoich obowiązków; każe mu zapytać się, czy środki, którymi się posługuje, odpowiadają prawdziwej konieczności, czy też poszukuje wygody, unikając ofiary. Właśnie w spójności między tym,

¹⁰⁵ TENŻE, *Adhortatio apostolica postsynodalis de Sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condicione Pastores dabo vobis* (25.03.1992), AAS 84 (1992), s. 657-804; tekst polski: JAN PAWEŁ II, *Posynodalna adhortacja apostolska Pastores dabo vobis Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, do duchowieństwa i wiernych o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, Wrocław 1995, nr 30.

¹⁰⁶ *Il presbitero e i beni materiali: un rapporto scontato? Alcune riflessioni a partire dal can. 282 § 1*, QDE 17 (2004), s. 95-96. Zob. TENŻE, *Il consiglio evangelico della povertà nel ministero e nella vita del presbitero diocesano*, Periodica 91 (2002), s. 571-604.

co mówi, i tym, co czyni, szczególnie w odniesieniu do ubóstwa, w znacznym stopniu weryfikuje się wiarygodność i skuteczność apostołska kapłana”¹⁰⁷.

2.2. Formy godziwego utrzymania prezbiterów

Aby przedstawić zakres i poziom realizacji prawa do godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych konieczne staje się dokonanie analizy zagadnień, które stanowią poszczególne części składowe realizacji tego uprawnienia. W odniesieniu do ustawodawstwa kodeksowego za istotne w tej materii uznać należy: ofiary mszalne, *iura stolae*, wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie, a także instytucje na rzecz utrzymania i zabezpieczenia socjalnego duchownych.

2.2.1. Ofiary mszalne*

Ustawodawca powszechny w KPK/83 ofiarom mszalnym poświęca rozdział III *De oblata ad missae celebrationem stipe*, tytułu III *De sanctissima Eucharistia*, części I *De Sacramentis*, księgi IV *De Ecclesiae munere sanctificandi*, który liczy czternaście kanonów (945-958). Do ofiar mszalnych nawiązuje ponadto w: kan. 199, 5° należącym do tytułu X *De praescriptione*, rozdziału II *De amissione officii ecclesiastici*, księgi I *De normis generalibus* oraz kan. 1385 należącym do tytułu III *De munerum ecclesiasticorum usurpatione deque delictis in iis exercendis*, części II *De poenis in singula delicta*, księgi VI *De sanctionibus in Ecclesia*.

2.2.1.1. Przyjmowanie ofiar mszalnych

Ofiara przekazywana kapłanowi z okazji sprawowania Mszy św. ma w Kościele długą tradycję¹⁰⁸. Zgodnie z nią wierni, prosząc o celebrację Eucharystii

---

¹⁰⁷ CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Direttorio per il ministero e la vita dei presbiteri* (11.02.2013), Città del Vaticano 2013; tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów*, Kraków 2013, nr 83.

* Niniejszy podpunkt fragmentarycznie został opublikowany w: P. LEWANDOWSKI, *Ofiary mszalne według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku i IV Synodu Diecezji Tarnowskiej*, RNP 25 (2015), nr 1, s. 95-108.

¹⁰⁸ Jej początków należy dopatrywać się w dawnym zwyczaju przynoszenia przez uczestników

w określonej przez nich intencji, składają dar pieniężny nazywany ‘ofiara mszalną’¹⁰⁹. Ustawodawca kodeksowy stanowi, iż każdemu kapłanowi celebry-

Eucharystii darów potrzebnych do celebry – chleba i wina. Część z nich używano do Mszy św., resztę zaś przeznaczano na utrzymanie duchowieństwa oraz wsparcie wdów, sierot i biednych. Imiona ofiarodawców odczytywano w czasie Eucharystii z dyptychów. Oprócz tego przy ołtarzu składano zboże, winogrona, oliwę do lamp oraz kadzidło. Od VIII w. w Anglii, Galii i Germanii, oprócz dotychczasowych ofiar, wierni składali dodatkowe dary celebującemu kapłanowi, aby w szczególny sposób modlił się w ich intencji w czasie Mszy św. (najwcześniejszym świadectwem takiej praktyki jest Reguła Chrodeganga z Metz, która zezwalała kapłanowi przyjąć ofiarę pieniężną na okoliczność Eucharystii celebrowanej za ofiarodawcę i w jego intencji). W XII w. stało się to już powszechnym zwyczajem (M.F. MANNION, *Stipends and Eucharistic Praxis*, „Worship” 57 [1983], nr 3, s. 202; A. SOBČAK, *Jałmużna mszalna. Komentarz do kanonów 945-958 Kodeksu Prawa Kanonicznego (cz. I)*, HD 2 [2000], s. 38; R. ARCHUTOWSKI, *Stypendium*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. XXXVII-XXXVIII: S, oprac. J. Archutowski, R. Archutowski, A. Fajęcki [i in.], Warszawa 1913, s. 190). W średniowieczu ukształtowała się praktyka tworzenia specjalnych beneficjów lub fundacji, stanowiących zabezpieczenie utrzymania kapłanów odprawiających Msze św. w intencjach wyrażonych w akcie fundacyjnym. W historii wyróżniano: 1) *stipendium ad manum* – stypendium manualne, zwykle, przekazywane do ręki kapłanowi przez ofiarodawcę tytułem odprawienia Eucharystii zgodnie z jego intencją; 2) *stipendium ad instar manualium* – stypendium na wzór manualnych, oparte wprawdzie na fundacjach, lecz z powodu niemożliwości odprawienia ich w danym miejscu lub przez tych, od których wymaga tego akt fundacyjny przekazywane z prawa lub za zgodą Stolicy Apostolskiej innym kapłanom; 3) *stipendia fundata (missae fundatae)* – fundacje mszalne, z których dochody przekazywano na stypendia mszalne według warunków określonych w akcie fundacyjnym (A. SKORUPA, *Stypendium mszalne*, EK, t. XVIII, kol. 1124-1125; F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOĞA, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Opole ³1958, s. 30). Współczesną naukę Kościoła na temat ofiar mszalnych związle wyłożył papież Paweł VI w liście apostolskim *Firma in traditione*: „Głęboko zakorzeniony w tradycji Kościoła jest fakt, że wierni, w odczuciu religijnego i kościelnego zmysłu, celem bardziej czynnego brania udziału w Najświętszej Ofierze, składają pewne ofiary sami od siebie, aby w ten sposób potrzebom Kościoła zaradzić, a przede wszystkim zaradzić utrzymaniu Jego sług. A to czynią zgodnie z duchem słów Pana «godzien jest... pracownik zapłaty swojej» (Łk 10, 7), które św. Paweł przypomina w pierwszym liście do Tymoteusza (5, 18) i w pierwszym liście do Koryntian (9, 7-14). Ten zaś zwyczaj, dzięki któremu wierni ściślej łączą się z Chrystusem składającym Siebie jako ofiarę, a skąd oni uzyskują obfitsze owoce, nie tylko został przez Kościół zatwierdzony, ale także poparty, albowiem uważa go, jako znak łączności człowieka ochrzczonego z Chrystusem, a także i wiernego z kapłanem, który dla dobra tegoż wiernego wykonuje swoją posługę” (*Litterae apostolicae motu proprio datae quaedam capita de facultatibus ad Missarum stipendia pertinentibus statuunt Firma in traditione* [13.06.1974], AAS 66 [1974], s. 308-311; tekst polski w: WAK 44 [1976], nr 3, s. 49-51, Wstęp). Por. T.G. BARBERENA, *El motu proprio „Firma in traditione” sobre estipendios de Misas. Comentario*, „Revista Española de Derecho Canonico” 31 (1975), nr 1, s. 86-98. Więcej na temat historii ofiar mszalnych, zob. T. VANZETTO, *L’offerta per l’applicazione della santa Messa. Lineamenti storici*, QDE 15 (2002), s. 197-206; D.F. GALEA, *Dottrina antica e problematica moderna sulla legittimazione dello „stipendium Missae”*, „Divinitas” 25 (1981), s. 183-205; 273-315; A. ORCZYKOWSKI, *O ofiarach mszalnych*, WDŁ 19 (2010), nr 4, s. 72-77; C.F. KELLER, *Mass Stipends*, St. Louis-London 1926; W.P. O’NEILL, *The Origin and Development of Mass Stipends in the Church. A Historical Synopsis*, Washington 1967.

¹⁰⁹ Zgodnie z propozycją Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego ustawodawca w KPK/83 na określenie ofiar mszalnych nie używa już łacińskiego *stipendium*, ale *stips a fidelibus oblata* (*De Sacramentis* [8-13.11.1971], ComCan 4 [1972], nr 1, s. 57). *Ratio legis* tej zmiany należy dopatrywać, po pierwsze, w tym, że słowo *stipendium* nie współbrzmi z naturą ofiary składanej z okazji

jącemu lub koncelebrującemu Mszę św. wolno przyjąć ofiarę, której sprawia zadość poprzez celebrę Eucharystii w indywidualnie przyjętej intencji (kan. 945 § 1). Chociaż ofiara mszalna w sensie ścisłym nie stanowi wynagrodzenia w zamian za intencję sprawowanej Eucharystii, to jednak kapłan, gdy ją otrzymuje i przyjmuje, zobowiązuje się tym samym do odprawienia Mszy św. zgodnie z wolą ofiarodawcy. Zasada ta odnosi się do każdej przyjętej osobno ofiary, niezależnie od jej wysokości (kan. 948)¹¹⁰.

Zgodnie z KPK/83, każdy kapłan może przyjąć tyle ofiar mszalnych, ilu sam może zadośćuczynić w ciągu jednego roku (kan. 953). Biorąc pod uwagę dyspozycję ustanowioną w kan. 202 § 1, rok liczy 365 dni, tyle zatem ofiar może przyjąć każdy kapłan. Powyższy zakaz dotyczy tylko zleceń personalnych. Z tego powodu kapłan może przyjąć, a tym samym zobowiązać się do odprawienia Mszy św. na czas dłuższy niż jeden rok, gdy zlecenie nie jest związane z jego osobą¹¹¹. Co więcej, odprawiający za zezwoleniem ordynariusza dwa lub trzy razy w jednym dniu mogą przyjąć odpowiednio większą liczbę intencji niż 365¹¹². Ustawodawca kodeksowy przekazuje kapłanowi jeszcze jedną możliwość przyjęcia większej ilości intencji mszalnych. Ma to miejsce, gdy ów kapłan ma zamiar powierzyć ofiary innemu kapłanowi¹¹³. Nakłada wówczas na takiego

---

sprawowania Eucharystii. Zawiera bowiem element wynagrodzenia, nagrody lub zapłaty w zamian za celebrę. Słowo *stips*, według źródeł historycznych, oznacza wkład na rzecz dzieła publicznego, ofiarę złożoną Bogu lub na pomoc potrzebującym. Z tego względu lepiej oddaje naturę ofiary ukazanej w kan. 946 (Á. MARZOA, *Ofiary mszalne*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego*, s. 711). Po drugie, intencją było także podkreślenie dystansu pomiędzy ofiarami mszalnymi a samą celebracją Eucharystii oraz uniknięcie pozorów symonii (G. READ, *Comment on Mass Offerings & Taxation*, CLSGBI 138 [2004], nr 6, s. 32; G. TREVISAN, *L'Eucaristia (cann. 897-958)*, w: *La funzione di santificare della Chiesa. XX Incontro di Studio Passo della Mendola – Trento. 5 luglio – 9 luglio 1993*, red. Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, Milano 1995, s. 119). Warto zauważyć, że ustawodawca dwukrotnie także, w odniesieniu do ofiar mszalnych, używa łacińskiego *eleemosynae* (kan. 1307 § 2; 1308 § 3). Fakt ten pomija I. Waters (*Mass Offerings*, CLSGBI 138 [2004], nr 6, s. 28). A. Sobczak suponuje, że słowo to pozostało w tej części KPK/83 z powodu braku koordynacji w ostatecznym redagowaniu Kodeksu (*Jałmużna mszalna. Komentarz do kanonów 945-958 Kodeksu Prawa Kanonicznego (cz. I)*, s. 40).

¹¹⁰ F. PODIMATTAM, *The Theology of Mass Stipends*, „Indian Theological Studies” 48 (2011), s. 258.

¹¹¹ Á. MARZOA, *Ofiary mszalne*, s. 716.

¹¹² E. GÓRECKI, *Najświętsza Eucharystia*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III/2: *Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 135.

¹¹³ J.M. HUELS, *The Offering given for the Celebration of Mass [cc. 945-958]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, s. 1134. Ustawodawca w kan. 954 zezwala na przekazanie ofiar mszalnych poza parafię w sytuacji, gdy w kościele lub kaplicy jest tyle przyjętych intencji, że nie można ich odprawić w ciągu jednego roku, nigdy jednak w przypadku, gdy ofiarodawcy wyraźnie okazali wolę

kapłana obowiązek przekazania intencji mszalnych możliwie najszybciej wybranemu przez siebie kapłanowi, co do którego nie ma żadnych podejrzeń. Przyjęta ofiara powinna być przekazana w całości, chyba że nie ma wątpliwości, iż nadwyżka w stosunku do wysokości obowiązującej w diecezji została dana ze względu na osobę (kan. 955 § 1).

Każdy kapłan przyjmując ofiarę mszalną, nawet niewielką, tym samym przyjmuje zobowiązanie aplikowania Mszy św. zgodnie z dyspozycją nałożoną na niego przez ofiarodawcę. Obowiązek celebracji Eucharystii ciąży na kapłanie także wtedy, gdyby – nawet bez jego winy – przypadły przyjęte ofiary (kan. 949). Jak zauważa M. Pastuszko, zobowiązanie to istnieje dopiero wówczas, gdy dojdzie do skutku swoisty kontrakt, czyli nastąpi przyjęcie ofiary przez kapłana¹¹⁴. A zatem kapłan może odmówić przyjęcia ofiary mszalnej, ale jeśli już ją przyjmie, podstawą relacji sprawiedliwości, jaka rodzi się między ofiarodawcą a konkretnym kapłanem, w wyniku której wierny nabywa prawo, aby Msza św. była aplikowana według jego intencji i podyktowanych warunków, jest nie tyle ofiara, lecz samo jej przyjęcie¹¹⁵.

Z przyjmowaniem ofiar mszalnych złączony jest obowiązek prowadzenia tzw. *liber stipendiorum*¹¹⁶. Ustawodawca kodeksowy stanowi następująco: „Każdy kapłan powinien dokładnie zapisywać Msze św., które przyjął do odprawienia

---

przeciwną. Z. Sobolewski podkreśla, że kapłan przekazujący ofiary mszalne nie może zatrzymać dla siebie żadnej ich części, nawet gdyby ponosił przy tym koszty związane z tą czynnością (*Implikacje moralne ofiar mszalnych*, Prezb 9-10 [2005], s. 323).

¹¹⁴ M. Pastuszko podaje ciekawy przykład, który warto przywołać w tym miejscu: „Gdyby jednak ktoś przysłał nam listownie intencje mszalne, a pieniądze wysłał i te nie doszły do nas, wówczas nie mamy obowiązku aplikowania Mszy świętej, ponieważ kontrakt dochodzi do skutku w chwili przyjęcia ofiary mszalnej, a to wcale nie nastąpiło. Pieniądże zginęły temu, kto je wysłał” (*Najświętsza Eucharystia według Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, Kielce 1997, s. 379). Por. J. GRĘŻLIKOWSKI, *Przepisy prawne odnośnie do ofiar mszalnych*, MKAP 42 (1991), nr 11, s. 450-457.

¹¹⁵ Á. MARZOA, *Ofiary mszalne*, s. 713.

¹¹⁶ Zdaniem M. Pastuszki, w *liber stipendiorum* powinny znaleźć się następujące informacje: 1) numer bieżący; 2) intencja, w jakiej Msza św. ma być aplikowana; 3) wielkość złożonej ofiary; 4) data przyjęcia intencji mszalnej; 5) data aplikowania Mszy św. (*Ofiary mszalne*, PK 29 [1986], nr 3-4, s. 134). Według L. Adamowicza, księga intencji mszalnych powinna zawierać: 1) datę przyjęcia intencji mszalnej; 2) brzmienie intencji; 3) wysokość złożonej ofiary i informację, kto ją przyjął; 4) dane ofiarodawcy (nazwisko, adres, telefon kontaktowy) – informacja fakultatywna, ale przydatna, gdyby trzeba było wprowadzić zmiany; 5) datę odprawienia Mszy św.; 6) podpis kapłana, który ją odprawił; 7) uwagi (*Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych według Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*, Lublin 1999, s. 133). J.M. Huels zauważa, że coraz częściej papierowe formy *liber stipendiorum* zostają wyparte przez specjalne programy komputerowe do prowadzenia wykazu intencji mszalnych (*The Offering given for the Celebration of Mass*, s. 1136).

i które odprawił” (kan. 955 § 4), a także: „Proboszcz oraz rektor kościoła lub innego pobożnego miejsca, w którym zwykło się przyjmować stypendia mszalne, powinni posiadać specjalną książkę, w której dokładnie mają zapisywać liczbę Mszy św. przyjętych do odprawienia, intencje, jak również złożoną ofiarę i odprawienie” (kan. 958 § 1). W księdze intencji mszalnych należy odnotować także Msze św., które zostają przekazane innym kapłanom, wraz z zapisaniem wysokości tych ofiar (kan. 955 § 3). *Ratio legis* powyższej normy należy dopatrywać się w wielkiej trosce Kościoła o przyjęte zobowiązania mszalne. Niedopuszczalne jest zatem zapisywanie intencji mszalnych na jakimś skrawku papieru, notatniku, czy nawet w podręcznym kalendarzu ze względu na powagę sprawy i niebezpieczeństwo zagubienia. Fakt solidnego i uczciwego prowadzenia *liber stipendiorum* stanowi bardzo poważne zobowiązanie, dlatego powinno być dokładnie przestrzegane, aby wykluczyć sytuację, gdy przez śmierć lub chorobę kapłana nie czyni się zadość przyjętym ofiarom mszalnym¹¹⁷.

Delikatność materii, o której mowa, jak również wrażliwość wiernych na wypełnienie przyjętych intencji mszalnych stanowią rację szczególnego czuwania nad czynieniem zadość podjętym zobowiązaniom. Z tego też powodu ustawodawca wyposażył ordynariusza miejsca w kościołach duchowieństwa diecezjalnego oraz przełożonego wyższego w kościołach instytutów zakonnych lub stowarzyszeniach życia apostołskiego w obowiązek i prawo czuwania nad wypełnieniem przyjętych intencji mszalnych (kan. 957). Jak zauważa E. Górecki, zobowiązania te realizowane są w konkretnych kościołach, z tego też powodu kompetencja wspomnianego czuwania przysługuje autorytetowi, któremu kościoły podlegają; natomiast fakt podlegania osoby temu czy innemu autorytetowi uważać należy za drugorzędny¹¹⁸. Ustawodawca obliguje ordynariusza do corocznego sprawdzenia księgi intencji mszalnych. Ten czyni zadość nałożonemu obowiązkowi, gdy dokonuje tego osobiście lub przez delegata (kan. 958 § 2).

2.2.1.2. Wysokość ofiar mszalnych

Poruszając temat wysokości ofiar mszalnych trzeba zwrócić uwagę na specyficzną sytuację w tej materii. Zdaniem A. Sobczaka, dla wielu kapłanów

¹¹⁷ A. SOB CZAK, *Jałmużna mszalna. Komentarz do kanonów 945-958 Kodeksu Prawa Kanonicznego (Cz. II)*, HD 3 (2000), s. 88.

¹¹⁸ *Najświętsza Eucharystia*, s. 139.

ofiary mszalne są jedynym źródłem dochodów, a więc jedynym środkiem do życia. Z tego powodu mogą pojawiać się zarzuty ze strony wiernych o nadmiernej wysokości tych ofiar¹¹⁹. M. Pastuszko zwraca uwagę, iż w niektórych krajach czyni się starania, aby ofiary mszalne pokrywały przynajmniej jedną trzecią kosztów dziennego utrzymania kapłana. Jego zdaniem sytuacja, gdy ofiary przeznaczone są w całości na utrzymanie kapłanów nie jest niewłaściwa, ponieważ i tak Kościół zostałby obciążony kosztami utrzymania kapłana, gdyby nie było ofiar mszalnych¹²⁰.

Do synodu prowincjalnego lub do zebrania biskupów danej prowincji należy określić dekretem wysokość składanej ofiary mszalnej (kan. 952 § 1)¹²¹. Z tego też powodu, jeśli takowy dekret został wydany czy to przez synod prowincjalny, czy to przez biskupów prowincji, kapłanowi nie wolno domagać się wyższej ofiary (kan. 952 § 1)¹²². Czym innym jednak jest dobrowolne przyjęcie ofiary wyższej od określonej, jak również niższej.

Ustawodawca stanowi, iż w sytuacji, gdy nie ma uregulowania, o którym mowa powyżej, należy kierować się prawem zwyczajowym diecezji (kan. 952 § 2). Członkowie wszystkich instytutów zakonnych zobowiązani są zachowywać dekret lub miejscowy zwyczaj diecezjalny (kan. 952 § 3). Zdaniem

¹¹⁹ *Jałmużna mszalna*, s. 83. M. Pastuszko wskazuje cele, na które przeznaczają się ofiary mszalne, a mianowicie: 1) Kościoły partykularne; 2) utrzymanie kapłanów; 3) dzieła Kościoła. Jego zdaniem jednak nie zawsze ofiary mszalne przekazywane są na wszystkie powyższe cele, z tego względu, że niekiedy są one tak niskie, iż nie wystarczają na pokrycie kosztów związanych z samym utrzymaniem kapłanów (*Ofiary mszalne*, s. 120). Por. J. MIKOŁAJEC, *Problem ofiary mszalnej*, HD 4 (2001), s. 56-57.

¹²⁰ *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 371-372. Ustawodawca w kan. 946 podnosi, iż wierni składający ofiary mszalne przyczyniają się do dobra Kościoła oraz wykazują się troską o utrzymanie szafarzy.

¹²¹ W KPK/17, w odniesieniu do Mszy św. manualnych, kompetencja ta przysługiwała ordynariuszowi miejsca oraz synodowi diecezjalnemu: „Ordinarii loci est Missarum stipem in sua dioecesi definire per decretum, quantum fieri potest, in dioecesana Synodo latum; nec sacerdoti licet ea maiorem exigere” (kan. 831 § 1). W kan. 1264, 2° KPK/83 ustawodawca stanowi, że jeśli prawo czego innego nie zastrzega, do zebrania biskupów prowincji należy określić ofiary składane z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów. Dyspozycję kan. 952 § 1 uważać należy zatem za uszczegółowienie kan. 1264, 2°. Por. M. HUELS, *Stipends in the New Code of Canon Law*, „Worship” 57 (1983), nr 3, s. 223; V. DE PAOLIS, *Liturgia e denaro. Indicazioni del „Codice di diritto Canonico” e del „Codice dei canoni delle Chiese orientali*”, „Rivista Liturgica” 84 (1997), s. 251-252; R. RAK, *Eucharystia w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*, ŚSHT 16 (1983), s. 129-156.

¹²² Kongregacja ds. Duchowieństwa przypomina: „Nie godzi się kapłanowi prosić o większą ofiarę niż ta, która została określona dekretem prawowitej władzy lub – jeśli by go nie było – odpowiedniej do zwyczaju obowiązującego w diecezji. Może jednak przyjąć ofiarę mniejszą niż ustalona, a także większą, jeśli jest dawana spontanicznie” (DMVP 69). Gdyby kapłan przyjął jednak wyegzekwowaną wyższą ofiarę, ciąży na nim poważny obowiązek restytucji.

E. Góreckiego, istnienie ustalonej wysokości ofiary mszalnej stanowi przyczynek do zaprowadzenia porządku w tak delikatnej materii oraz zapobiega zgorzeniu¹²³. W tym miejscu wypada przypomnieć także usilną zachętę ustawodawcy kodeksowego skierowaną do kapłanów, aby nie odmawiali odprawienia Mszy św. w intencjach przedstawionych przez wiernych, zwłaszcza ubogich, gdy nie są w stanie złożyć żadnej ofiary (kan. 945 § 2; por. kan. 848).

W sytuacji kiedy ofiarodawca przekazuje kapłanowi określoną sumę pieniędzy z racji sprawowania Eucharystii, a nie określa ich liczby, ustawodawca nakazuje ustalić tę liczbę uwzględniając wysokość ofiary przyjętą w miejscu zamieszkania ofiarodawcy. Wyjątek od powyższej reguły może stanowić domniemanie, iż inna była intencja ofiarodawcy (kan. 950). W takiej sytuacji okoliczności domniemania pozwolą określić właściwy sposób postępowania¹²⁴.

Powyższe unormowania kodeksowe sprowadzają się do kan. 947, który stanowi nakaz wykluczania nawet pozorów jakichkolwiek spekulacji pieniężnych, handlu, czy działalności obliczonej na zysk¹²⁵. Takie obwarowanie dobitnie świadczy o determinacji Kościoła, aby przeciwstawiać się wszystkiemu, co mogłoby przynieść ujmę instytucji ofiar mszalnych¹²⁶.

2.2.1.3. Częstotliwość celebrowania Eucharystii

Kapłani powinni często odprawiać (*frequenter celebrent*) Mszę św., a zaleca się usilnie codzienne odprawianie (*celebratio cotidiana*), które nawet, gdy nie ma wiernych, stanowi czynność Chrystusa i Kościoła, którą sprawując, kapłani wypełniają swoje główne zadanie (kan. 904)¹²⁷.

Ustawodawca w kan. 905 § 1 stanowi, iż z wyjątkiem wypadków, w których zgodnie z prawem można kilka razy celebrować lub koncelebrować

¹²³ Najświętsza Eucharystia, s. 135.

¹²⁴ J. CALVO-ÁLVAREZ, *Del estipendio ofrecido para la celebración de la Misa*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, t. III/1, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona ³2002, s. 720.

¹²⁵ L. ADAMOWICZ, *Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych*, s. 128-129; J. CALVO-ÁLVAREZ, *Del estipendio ofrecido para la celebración de la Misa*, s. 712-713. Należy także mieć na uwadze dyspozycję ustawodawcy, który w kan. 1385 stanowi, że kto niezgodnie z prawem czerpie zysk z ofiar mszalnych, powinien być ukarany cenzurą lub inną sprawiedliwą karą. Zob. A. MENDONÇA, *Unlawful Use of Money Offered for the Celebration of Mass!*, „Studies in Church Law” 7 (2011), s. 411-416; A. RAVA, *Trarre profitto illegittimo dall'elemosina della Messa*, QDE 15 (2002), s. 315-324.

¹²⁶ E. GÓRECKI, *Najświętsza Eucharystia*, s. 130.

¹²⁷ Jak zauważa J. Kodzia, dyspozycja ta sięga swoją historią Soboru Laterańskiego IV, w czasie

Eucharystię w tym samym dniu, nie wolno kapłanowi więcej niż raz odprawić w ciągu dnia (*plus semel in die*). Na tej podstawie, obok generalnej zasady jednokrotnej celebracji Mszy św. w ciągu dnia, za aprobatą najwyższej władzy kościelnej, rozwinęła się w drodze wyjątku od reguły praktyka umożliwiająca kapłanom sprawowanie kilku Mszy św. tego samego dnia, jednak tylko w określone dni w roku. Jednocześnie, zgodnie z dyspozycją ustawodawcy kodeksowego zawartą w § 2 analizowanego kanonu, ordynariusz miejsca – po spełnieniu określonych warunków – może zezwolić na binację i trynację¹²⁸.

Ustawodawca stanowi, iż kapłan odprawiający Eucharystię więcej razy w tym samym dniu, może poszczególne Msze św. aplikować w intencji, w której została złożona ofiara, przy zachowaniu jednak prawa, że oprócz uroczystości Bożego Narodzenia wolno mu zatrzymać dla siebie jedną ofiarę mszalną

---

którego z ubolewaniem stwierdzono, że niektórzy prałaci sprawują Mszę św. zaledwie cztery razy do roku i to w dodatku nie dość pobożnie (*Obowiązek sprawowania Mszy Świętej oraz jej częstotliwość* (kan. 904-905 KPK/1983), „Colloquia Theologica Ottoniana” 2 [2013], s. 149). W *De praeparatio ad Missam*, przypisywanym św. Bonawenturze, odnaleźć można ostrzeżenie, iż kapłan niecelebrujący każdego dnia Eucharystii „privat Trinitatem laude et gloria, angelos laetitiae, peccatores venia”. Od czasu pontyfikatu Piusa IX (1846-1878) utarło się przekonanie, że dobry kapłan sprawuje Mszę św. codziennie, z wyjątkiem Wielkiego Piątku i Wielkiej Soboty (B. NADOLSKI, *Liturgika*, t. IV: *Eucharystia*, Poznań 2011, s. 139-140). Ojcowie Soboru Trydenckiego wymagali już od biskupów troski, aby podlegający ich pieczy prezbiterzy sprawowali Eucharystię w niedziele i święta, a w przypadku pełnienia posługi duszpasterskiej tak często, aby czynili zadość swoim obowiązkom: „Curet episcopus, ut ii saltem diebus dominicis et festis sollemnibus, si autem curam habuerint animarum, tam frequenter, ut suo muneri satisfaciant, missas celebrant” (SANCTUM CONCILIUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione* (sessio XXIII) [15.07.1563], w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII: *Ab anno MDXLV ad annum MDXLV*, red. J.D. Mansi, Parisiis 1902, kol. 140-149; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, s. 687-713, cap. XIV). Nauka Ojców Soboru Trydenckiego stała się podstawą sformułowania kan. 805 KPK/17, w którym ustawodawca obowiązał kapłanów do wielokrotnego celebrowania Mszy św. w ciągu roku, przynajmniej w niedziele i święta nakazane: „Sacerdotes omnes obligatione tenetur Sacrum litandi pluries per annum; curet autem Episcopus vel Superior religiosus ut iidem saltem singulis diebus dominicis aliisque festis de praecepto divinis operentur”.

¹²⁸ Chociaż binacja jako termin prawny pojawiła się po raz pierwszy dopiero w 1570 r., to praktyka celebrowania kilku Mszy św. przez tego samego kapłana wytworzyła się w Kościele łacińskim dość wcześnie. Pierwsze ślady binacji znajdują się w liście papieża Leona Wielkiego z 445 r. do biskupa Aleksandrii, w którym znajduje się odpowiedź na wątpliwość, czy można odprawić dwie Msze św., jeżeli wszyscy wierni nie mogą uczestniczyć w jednej. W tym czasie w Afryce binowano już w sytuacjach, gdy ktoś zmarł po odprawieniu Eucharystii w godzinach rannych. Celebrowano wtedy drugą Mszę św. zaraz po śmierci, aby w ten sposób bez zwłoki pomóc zmarłemu (T. SZWAGRZYK, *Binacja w zarysie historyczno-prawnym*, RBL 15 [1962], nr 2, s. 101-102). Więcej, zob. E. SZTAFFROWSKI, *W sprawie binacji i trynacji*, KPD 41 (1965), nr 6, s. 273-276; T. SZWAGRZYK, *Binacja w zarysie historyczno-prawnym (dokończenie)*, RBL 15 (1962), nr 3, s. 166-173; M. GŁOWACKI, *Normy Kodeksu Prawa Kanonicznego odnoszące się do sprawowania Eucharystii. Zagadnienia wybrane*, WDS 66 (1997), nr 2, s. 64-68; T. SZWAGRZYK, *O binacji*, HD 28 (1959), nr 6, s. 875-879.

(kan. 951 § 1)¹²⁹. Pozostałe ofiary jest zobowiązany przekazać na cele wskazane przez ordynariusza, z uwzględnieniem wynagrodzenia z tytułu zewnętrznego (kan. 951 § 1)¹³⁰. A. Sobczak zauważa, iż zgodnie z tą dyspozycją celebrujący więcej niż jedną Mszę św. w danym dniu ma prawo sam zdecydować, którą ofiarę zatrzyma dla siebie. Interpretację stanowiącą o tym, iż celebrans jest zobowiązany do zatrzymania dla siebie ofiary z pierwszej sprawowanej Eucharystii uznać należy za bezzasadną¹³¹. Koncelebrujący w tym samym dniu drugą Mszę św. nie może z żadnego tytułu przyjąć za nią ofiary (kan. 951 § 2). *Ratio legis* zasady prawnej zabraniającej kapłanowi przyjęcia ofiary za binowaną Eucharystią odprawioną w koncelebrze jest intencja Kościoła, aby sprawowanie kolejnej Mszy św. w tym samym dniu miało miejsce wyłącznie z racji duszpasterskich lub ze względu na dobro duchowe kapłanów¹³².

Należy zwrócić również uwagę na relację dyspozycji zawartej w kan. 953 odnośnie do obowiązku odprawiania Mszy św. za lud¹³³. Jeśli podmiot zobowiązany do wypełnienia tego obowiązku realizuje go osobiście, a po odprawieniu Mszy św. *pro populo* celebruje w tym samym dniu drugą Mszę św., może zatrzymać związaną z nią ofiarę pod warunkiem, że odprawienie drugiej Eucharystii tego samego dnia jest podyktowane potrzebami duszpasterskimi wiernych i nie jest to Msza św. koncelebrowana (por. kan. 951 § 2)¹³⁴.

---

¹²⁹ Dziwić może fakt, iż – jak zostało wcześniej wspomniane – od ogólnej zasady sprawowania przez kapłana jednej Mszy św. każdego dnia istnieje wyjątek celebry w uroczystość Narodzenia Pańskiego i wspomnienia Wszystkich Wiernych Zmarłych, dlatego więc ustawodawca kodeksowy zezwala na przyjęcie trzech ofiar mszalnych tylko w uroczystość Narodzenia Pańskiego. Otóż na podstawie norm promulgowanych przez papieża Benedykta XV dnia 10 sierpnia 1915 r. każdy kapłan we wspomnienie Wszystkich Wiernych Zmarłych może celebrować trzy Msze św.: jedną w dowolnej intencji (jedynie za nią może przyjąć ofiarę), drugą za wszystkich wiernych zmarłych, trzecią zaś w intencjach papieża (B. MARGAŃSKI, *Kalendarz liturgiczny Diecezji Tarnowskiej 2014*, Tarnów 2014, s. 204).

¹³⁰ Zdaniem E. Góreckiego, tytuł zewnętrzny może dotyczyć chociażby uciążliwości związanej z długą podróżą, śpiewaną Mszą św. czy wygłoszeniem kazania (*Najświętsza Eucharystia*, s. 134). Zob. R. KANTOR, *Przeznaczanie stypendiów Mszy Świętych binowanych lub trynowanych*, TST 27 (2008), nr 1, s. 107-118.

¹³¹ *Jałmużna mszalna*, s. 77.

¹³² E. GÓRECKI, *Najświętsza Eucharystia*, s. 134; Cz. KRAKOWIAK, *Kapłani i celebrowanie Mszy świętej*, ZID 25 (2016), nr 4, s. 861-862.

¹³³ Podmiotami zobowiązanymi do odprawiania Mszy św. za powierzony sobie lud są: biskup diecezjalny (kan. 388 § 1) i proboszcz (kan. 534 § 1). Oprócz tego w sytuacji *sede vacante* do odprawiania Mszy św. *pro populo* zobowiązani są także: administrator diecezji (kan. 427 § 1) oraz administrator parafii, chyba że biskup diecezjalny postanowi inaczej (kan. 540 § 1).

¹³⁴ M. SITARZ, *Obowiązek odprawiania Mszy świętej „pro populo”*, w: *Ius et fides. Księga jubileuszowa z okazji siedemdziesiątych urodzin profesora Jana Świtki*, red. T. Guz, M. Kuć, Lublin 2006, s. 869.

2.2.1.3.1. Binacje i trynacje z mocy prawa

Ustawodawca w analizowanym kan. 905 nie określa sytuacji, w których wolno binować i trynować mocą prawa¹³⁵, jednak *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* zawiera rubrykę, według której – dla uwydatnienia symbolicznej wymowy obrzędu lub uroczystości – dozwolone jest kilkakrotne celebrowanie i koncelebrowanie: 1) w Wielki Czwartek – kto koncelebrował Mszę Krzyżma może celebrować lub koncelebrować Mszę wieczorną; 2) w Wigilię Paschalną – kto celebrował lub koncelebrował Mszę w noc paschalną, może celebrować lub koncelebrować Mszę w dniu Paschy; 3) w Narodzenie Pańskie wszyscy kapłani mogą celebrować lub koncelebrować trzy Msze św., sprawując je o właściwej porze – w nocy, o świcie i w dzień; 4) w dniu wspomnienia Wszystkich Wiernych Zmarłych wszyscy kapłani mogą celebrować lub koncelebrować trzy Msze św., byleby odbywały się o różnych porach i by zachowano przepisy dotyczące aplikacji drugiej i trzeciej Eucharystii; 5) kto na synodzie, podczas wizytacji pasterskiej lub na zjeździe kapłanów koncelebruje z biskupem lub jego delegatem, może powtórnie w tym dniu celebrować Mszę św. dla dobra wiernych, odnosi się to również, z zachowaniem obowiązujących przepisów, do zebrań zakonników¹³⁶. Listę powyższych przypadków należy poszerzyć o dyspozycję Świętej Kongregacji ds. Kultu Bożego, zgodnie z którą kanonicy kapituł, a także członkowie instytutów doskonałości, którzy mają obowiązek indywidualne-

---

Przeszkoda niepozwalająca w niedziele i święta nakazane wypełnić obowiązku odprawienia Mszy św. za lud, nie zwalnia z niego, lecz przesuwają na inny dzień jego osobiste wykonanie. Ustawodawca zezwala zadośćuczynić temu obowiązkowi także przez jego wykonanie w tym samym dniu przez innego kapłana (kan. 534 § 1). Podmiotowi zobligowanemu do sprawowania Mszy św. *pro populo* nie wolno przyjmować ofiary z racji wypełniania tego obowiązku. W sytuacji jednak, gdy przekazuje to zobowiązanie innemu kapłanowi powinien wynagrodzić podjęte zadanie (G.J. WOODALL, *A Passion for Justice. An Introductory Guide to the Code of Canon Law*, Leominster 2011, s. 291; B. NOWAKOWSKI, *Czy proboszcz może przyjąć każdego dnia jedno stypendium mszalne?*, PK 53 [2010], nr 1-2, s. 150-152). Zob. U. NAVARRETE, *Missa pro populo et stipis alterius Missae eadem die celebratae* (can. 951 § 1), *Periodica* 77 (1988), s. 175-178.

¹³⁵ Pośrednio czyni to jednak w kan. 951 § 1.

¹³⁶ CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Institutio Generalis Missalis Romani* (20.04.2000), w: *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ioannis Pauli PP. II cura recognitum*, Città del Vaticano 2002, s. 19-86; tekst polski: KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, w: *Mszał Rzymski dla Diecezji Polskich*, Poznań 2009, s. 15-74, nr 204.

go celebrowania z racji duszpasterskich, mogą w tym samym dniu koncelebrować Mszę św. konwentualną lub wspólnotową¹³⁷.

W odniesieniu do dyspozycji ustawodawcy z kan. 905 § 1 zawierającej przywołaną już zasadę *non licet sacerdoti plus semel in die celebrare*, J. Kodzia wskazuje na szczegół łączy z rozróżnieniem terminologicznym. Ustawodawca kodeksowy, na początku analizowanej normy prawnej, posłużył się czasownikami *celebrare* i *concelebrare*, by w końcowej części stwierdzić, że kapłanowi nie wolno *celebrare* więcej niż raz w ciągu dnia. W jego opinii, sformułowanie to świadczy o dużej precyzji i konsekwencji ustawodawcy. Rozróżnienie wskazuje wyraźnie, że funkcjonuje różnica nie tylko natury liturgicznej, ale także prawnej pomiędzy opisującymi je czynnościami. Ze wskazanej normy wynika, że niedopuszczalne jest dwukrotne celebrowanie Mszy św. w ciągu jednego dnia w sposób indywidualny poza sytuacjami przewidzianymi w prawie liturgicznym oraz poza wypadkiem posiadania indultu Stolicy Apostolskiej lub upoważnienia ordynariusza miejsca¹³⁸.

2.2.1.3.2. Binacje i trynacje z upoważnienia ordynariusza miejsca

Ustawodawca kodeksowy przewiduje jeszcze jeden, nadmieniony powyżej, wyjątek od ogólnej zasady *non licet sacerdoti plus semel in die celebrare*, upoważniając ordynariuszy miejsca do zezwolenia na binację i trynację, po spełnieniu warunków określonych prawem (kan. 905 § 2).

2.2.1.3.2.1. Binacje z upoważnienia ordynariusza miejsca

Zgodnie z dyspozycją zawartą w kan. 905 § 2, gdy brakuje kapłanów, ordynariusz miejsca może zezwolić dla słusznej przyczyny na binację. Wymogi te należy traktować zawsze łącznie¹³⁹. Z. Janczewski wskazuje, że za wypełnienie pierwszego wymogu można przyjąć sytuację, w której kapłan znajduje

---

¹³⁷ „Należy bowiem bardzo doceniać koncelebrowanie Eucharystii we wspólnotach. Koncelebra wyraża i umacnia braterskie więzy łączące wzajemnie prezbiterów oraz całą wspólnotę, ponieważ w takim sprawowaniu ofiary, w którym wszyscy uczestniczą świadomie, czynnie i w sposób każdemu właściwy, jaśniej ukazuje się działanie całej wspólnoty oraz ma miejsce szczególne ujawnienie Kościoła w jedności ofiary i kapłaństwa, w jednym dziękczynieniu wokół tego samego ołtarza” (SACRA CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, *Declaratio de concelebratione* [7.08.1972], AAS 64 [1972], s. 561-563; tekst polski w: PPK, t. V, z. 1, nr 227, s. 154-158, art. 1).

¹³⁸ *Obowiązek sprawowania Mszy Świętej oraz jej częstotliwość*, s. 156-157.

¹³⁹ J. GLAPIAK, *Niektóre aspekty odprawiania Mszy św.*, MKAP 54 (2003), nr 10, s. 28.

się na miejscu, ale np. jest chory, albo też nie mając obowiązku wynikającego z pełnienia urzędu proboszcza lub wikariusza parafialnego z jakiegoś powodu nie chce celebrować. Przez słuszną przyczynę natomiast należy rozumieć dobro większej społeczności wiernych, przez które można uznać np. potrzebę celebrowania dodatkowej Mszy św. z racji pogrzebu lub ślubu¹⁴⁰. Sytuacja, która uprawomocnia słuszną przyczynę, powinna pojawić się w sposób nieplanowany. Jeśli można ją przewidzieć odpowiednio wcześniej, sprawowanie z takiej racji Eucharystii należy zaplanować i dostosować do zwykłego porządku Mszy św. w danej parafii, a zatem odprawić ją jako jedyną Mszę św. w ciągu dnia¹⁴¹.

2.2.1.3.2.2. Trynacje z upoważnienia ordynariusza miejsca

Gdy brakuje kapłanów i domaga się tego konieczność duszpasterska, ordynariusz miejsca może zezwolić także na trynacje w niedziele i święta nakazane (kan. 905 § 2). Wszystkie trzy wymogi muszą jednak zostać wyczerpane w sposób łączny. Braku kapłanów, identycznie jak w przypadku binacji, nie trzeba interpretować na zasadzie absolutnej – za wystarczającą uznać można relatywną ocenę w odniesieniu do aktualnych potrzeb duszpasterskich¹⁴². Konieczność duszpasterska to materia dotycząca poważniejszej gradacji od słusznej przyczyny wymaganej przy binacji. Zachodzi wówczas, gdy znaczna część wiernych nie ma możliwości, bez własnej winy spowodowanej zaniedbaniem lub niefrasobli-

¹⁴⁰ *Binacja i trynacja Mszy Świętej w koncelebrze w świetle prawa kanonicznego i liturgicznego*, RNP 16 (2006), nr 1, s. 288-289. Prawo do binacji nie może być jednak nadużywane. To, że wierny chce zamówić dodatkową intencję mszalną w danym dniu, nie stanowi wystarczającego powodu do binacji (tamże). Należy zauważyć także, że z podobnej racji Święta Kongregacja Soboru zezwoliła na przerwanie ciągłości sprawowania Mszy św. gregoriańskich bez utraty owoców wstawienniczych, przy obowiązku jak najszybszego uzupełnienia aplikacji Mszy św. do liczby trzydziestu: „Tricenario Gregoriano, quod ex improviso impedimento, (e.g. superveniente morbo), aut ex alia rationabili causa, (e.g. celebratione Missae funeris vel sponsalium), interruptitur, ex dispositione Ecclesiae, fructus suffragii servantur, quos eidem Tricenario praxis Ecclesiae et pietas fidelium hucusque agnoverunt, firma obligatione Sacerdotis celebrantis quamprimum complendi celebrationem triginta Missarum. Ordinarius vero opportune invigilet ne in re tanti momenti abusus irreperint” (SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Declaratio De continuitate celebrationis Missarum Tricenarii Gregoriani* [24.02.1967], AAS 59 [1967], s. 229-230; tekst polski w: PPK, t. I, z. 1, nr 19, s. 217). Na temat Mszy św. gregoriańskich, zob. E. PRZEKOP, *Msze gregoriańskie*, KPD 78 (1997), nr 2, s. 148-151; A. DAŃCZAK, *Co to są Msze gregoriańskie?*, WAL 76 (2002), nr 4, s. 991-993; M. PASTUSZKO, *Szafarstwo Najświętszej Eucharystii (kanony 897-911)*, PK 37 (1994), nr 1-2, s. 94-95.

¹⁴¹ Z. JANCZEWSKI, *Godzive sprawowanie Mszy Świętej binowanej lub trynowanej podczas koncelebry kapłanów*, WAK 73 (2005), nr 10, s. 499.

¹⁴² Á. MARZOA, *Sprawowanie Eucharystii*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego*, s. 686.

wością, uczestniczenia we Mszy św., jeśli kapłan nie odprawi trzeciej Eucharystii. Gdy ordynariusz miejsca nie wydał dla swojego terytorium przepisów określających przypadki konieczności duszpasterskiej lub zaszła potrzeba, której ustawodawstwo partykularne nie przewiduje, każdorazowo należy się do niego zwrócić o stosowne zezwolenie. Należy stanowczo podkreślić zasadę, że jeśli kapłan korzysta z prawa do trynacji, nie może tego dnia koncelebrować na mocy uprawnienia ordynariusza miejsca. Ustawodawca powszechny uznaje trynację jako dopuszczalną wyłącznie w najbardziej wyjątkowych sytuacjach¹⁴³. Niedopuszczalne jest także rozszerzające interpretowanie kodeksowych wymogów, gdy pod szyld 'konieczności duszpasterskiej' próbuje się umieszczać inne powody stanowiące nadużycie prawa¹⁴⁴. Przez święta nakazane, zgodnie z dyspozycją kan. 1246 § 1, należy rozumieć: „dni Narodzenia Pana naszego Jezusa Chrystusa, Objawienia Pańskiego, Wniebowstąpienia oraz Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, Jej Niepokalanego Poczęcia i Wniebowzięcia, Świętego Józefa, Świętych Apostołów Piotra i Pawła, wreszcie Wszystkich Świętych”¹⁴⁵.

Należy pamiętać, iż na swoim terytorium ordynariusz miejsca może udzielić pozwolenia na binacje i trynacje jakiemukolwiek prezbiterowi. Uprawnienie takie co do zasady jest realne, a więc przywiązane do kościoła, stąd nie jest osobistym przywilejem kapłana, ale całej wspólnoty wiernych. Na tej podstawie kapłan zastępujący tego, kto uzyskał prawo binacji czy trynacji, może binować i trynować w jego kościele. W przypadku jednak, gdy w tym kościele pojawi się inny kapłan, który może i chce celebrować Eucharystię dla wiernych nie binując lub trynując, wówczas uprawnienie do binowania lub trynowania wygasa¹⁴⁶.

¹⁴³ Z. JANCZEWSKI, *Binacja i trynacja Mszy Świętej*, s. 292.

¹⁴⁴ R. KANTOR, *Nieuzasadnione binowanie Mszy świętej a sankcja karna*, Cur 3 (2009), s. 427; TENŻE, *Binowanie i trynowanie Mszy świętej – normy kanoniczne*, Cur 1 (2016), s. 158.

¹⁴⁵ Obowiązki wynikające z pracy zawodowej częstokroć sprawiają trudność w zachowaniu dnia świątecznego. Ponadto nie wszystkie z nich posiadają identyczną ważność w różnych regionach katolickiego świata (J.M. HUELS, *Sacred Places and Times [cc. 1205-1253]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, s. 1444). Z tej przyczyny konferencja biskupów jest uprawniona, za uprzednią aprobatą Stolicy Apostolskiej, do zniesienia lub przeniesienia na niedzielę niektórych spośród wzmiankowanych dni świątecznych nakazanych (kan. 1246 § 1). Zob. N. LÜDECKE, *Feiern nach Kirchenrecht. Kanonistische Bemerkungen zum Verhältnis von Liturgie und Ekklesiologie*, „Jahrbuch für Biblische Theologie” 18 (2003), s. 395-456.

¹⁴⁶ J. KANIA, *Binacja i trynacja w prawie (Archi)Diecezji Katowickiej*, ŚSHT 42 (2009), z. 2, s. 204. P. Majer przywołuje interesujący przypadek z diecezji Huesca w Hiszpanii. Biskup diecezjalny poddał

2.2.1.3.3. Intencje mszalne zbiorowe

Zasadę ustawodawcy ujętą w kan. 948, zgodnie z którą należy odprawić oddzielnie Msze św. w intencji tych, za których została złożona i przyjęta osobna ofiara, nawet niewielka, w jakiejś mierze przełamuje dekret Kongregacji ds. Duchowieństwa dotyczący tzw. intencji mszalnych zbiorowych¹⁴⁷. R. Sobański podkreśla, że właściwe zrozumienie, stosowanie i przestrzeganie analizowanego dekretu wymaga precyzyjnego określenia pojęcia intencji mszalnej zbiorowej¹⁴⁸. Przez intencje zbiorowe należy więc rozumieć takie, które obejmują wiele intencji, jakie wierni przedstawiają oddzielnie, łącząc z każdą prośbą jakąś ofiarę. „Nie ulega wątpliwości, że już od dawna wierni, zwłaszcza w biednych krajach, składają kapłanowi niewielkie ofiary, nie domagając się wyraźnie odprawienia w ich szczególnej intencji osobnej Mszy św. W takich wypadkach wolno łączyć kilka ofiar dla odprawienia tylu Mszy św., ile odpowiada stypendium diecezjalnemu. Jest zrozumiałe, że wierni zawsze mogą złączyć swoje intencje i ofiary, prosząc o odprawienie jednej tylko Mszy św. we wszystkich intencjach” (MI, Wstęp).

---

pod ocenę papieża Benedykta XIV promulgowany przez siebie zakaz binowania niedzielnej Eucharystii przez proboszczów, których trosce duszpasterskiej powierzono dwa oddalone od siebie kościoły, gdy mieli do dyspozycji innego kapłana gotowego celebrować jedną z Mszy św. Ze względu na to, iż wskazany dekret wywołał niezadowolenie proboszczów, którzy byli zobowiązani wynagrodzić wyświadczoną pomoc temu kapłanowi, biskup wstrzymał jego wykonanie i zwrócił się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o ustosunkowanie się. Papież stanowczo potwierdził decyzję podjętą przez biskupa i wezwał go do niezwłocznego jej egzekwowania, bez względu na opór prezbiterów. Korzystając z okazji Benedykt XIV gruntownie wyłożył przepisy prawa odnośnie do zasady *non licet sacerdoti plus semel in die celebrare* i wyjątków od tej reguły. Należy stwierdzić, że ideą przewodnią było odrzucenie zbyt laksystycznej interpretacji wyjątków i lekkomyślnego odchodzenia od normy jednej Mszy św. każdego dnia („*Non licet sacerdoti plus semel in die celebrare*” – *znaczenie normy kan. 905 § 1 KPK o jednokrotnym sprawowaniu Eucharystii w ciągu dnia*, PK 42 [1999], nr 1-2, s. 165).

¹⁴⁷ CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Decretum quoad stipendia a sacerdotibus pro Missis celebrandis accipienda, regulae quaedam dantur Mos iugiter* (22.02.1991), AAS 83 (1991), s. 443-446; tekst polski w: OsRomPol 12 (1991), nr 4, s. 30-31.

¹⁴⁸ „Otóż nie chodzi w nim o sytuację, kiedy wierni sami zbierają na jedną Mszę św. «zbiorową» np. w intencji czcicieli św. Franciszka czy w intencji górników w uroczystość św. Barbary. W tych przypadkach wierni proszą o określoną liczbę – przeważnie jedną – Mszy św. aplikowanych w podanej intencji. Ofiarodawca jest wtedy «zbiorowy», proszący o Mszę św. sami się łączą, tworzą pewną określoną zbiorowość, czy to formalną (np. klub sportowy), czy to nieformalną (np. «górnicy», «kolejarze»). Nie o tak pojętych «Mszach św. zbiorowych» postanawia się w dekrecie. Taki sam przypadek zachodzi wtedy, gdy kilka osób składa się na Mszę św. w podanej intencji – np. sąsiedzi na Mszę św. aplikowaną za zmarłego lokatora. Nie mieszczą się w optyce dekretu też sytuacje, kiedy biedniejsi wierni składają się na jedną Mszę św. aplikowaną w ustalonej przez nich intencji (wzgl. na więcej, pod warunkiem, że sami określają ich liczbę” (*Uwagi na marginesie dekretu o tzw. intencjach zbiorowych*, WAK 63 [1995], nr 6, s. 295).

Zgodnie z dyspozycją Kongregacji, warunkiem wprowadzenia Mszy św. zbiorowych jest uprzednie powiadomienie i jednoznaczna, dobrowolnie podejmowana zgoda wiernych, aby złożone przez nich ofiary zostały razem z innymi połączone w celu odprawienia jednej Mszy św. Warunek ten należy uznać za spełniony, jeśli zostają podane do publicznej wiadomości miejsce i godzina aplikowania intencji mszalnej zbiorowej, nie częściej jednak jak dwa razy w tygodniu (MI 2 § 1-2). Istotne jest także to, że kapłanowi celebrującemu Mszę św. zbiorową wolno zatrzymać wyłącznie ofiarę ustaloną w danej diecezji (por. kan. 960). Kwotę przekraczającą przyjętą ofiarę mszalną należy przesłać ordynariuszowi, o którym mowa w kan. 951 § 1, który powinien ją przekazać na cele określone prawem (MI 3; por. kan. 946)¹⁴⁹.

Specyficzna sytuacja dotycząca intencji zbiorowych może nastąpić w szczególności sposób w sanktuariach oraz innych miejscach pobożnych, do których wierni licznie pielgrzymują i gdzie zwyczajowo zamawiają wiele intencji mszalnych. Ustawodawca powszechny zobowiązuje rektorów wskazanych miejsc do troski o to, aby były przestrzegane promulgowane przepisy prawne (MI 4). Biskupi diecezji, w których celebrowane są Msze św. zbiorowe, powinni pamiętać, iż ta praktyka, stanowiąca wyjątek od obowiązującego prawa, jeśli jest zbyt upowszechniana, prowadzi do nadużyć, co zniechęca wiernych do składania ofiar mszalnych i przyczynia się do wygaśnięcia „czcigodnego zwyczaju, zbawiennego dla poszczególnych dusz i całego Kościoła” (MI 2 § 3)¹⁵⁰. Z tej przyczyny Kongregacja ds. Duchowieństwa apeluje, aby wierni świeccy zostali odpowiednio pouczeni, także przy pomocy specjalnej katechezy, na temat dyscypliny w analizowanej materii, która przede wszystkim powinna objąć: 1) znaczenie teologiczne ofiary składanej kapłanowi przy okazji celebrowania eucharystycznej Ofiary, aby wykluczyć zgorszenie na skutek pozoru handlu rzeczami świętymi; 2) moment ascetyczny, który w życiu chrześcijańskim wiąże się z jałmużną, do której zachęcał sam Chrystus, dopatrując się w ofierze mszalnej najwspanialszego przykładu jałmużny; 3) wspólnotę dóbr, przez

¹⁴⁹ A. SOBCEK, *Jałmużna mszalna. Komentarz do kanonów 945-958 Kodeksu Prawa Kanonicznego (cz. I)*, s. 46; J. GRĘŻLIKOWSKI, *Ofiary mszalne. Komentarz do norm kodeksowych i diecezjalnych wrocławskich*, MDW 87 (2004), nr 11, s. 615; A. PERLASCA, *Povertà consacrata e «stips» della santa Messa*, QDE 15 (2002), s. 425; A. MENDONÇA, *Pluri-intentional Masses*, CLSGBI 131 (2002), nr 9, s. 44; S.F. SPAHN, *Mass Intentions. Memorials, Money and the Meaning of the Eucharist*, Boston 2011, s. 60.

¹⁵⁰ J. MANZANARES, *De stipendio pro missis ad intentionem «collectivam» celebratis iuxta decretum «Mos iugiter»*, Periodica 80 (1991), s. 591.

którą wierni, składając ofiary przy okazji sprawowania Mszy św., partycypują w trosce o utrzymanie duchownych i prowadzenie dzieł apostołskich (MI 7)¹⁵¹.

2.2.2. *Iura stolae**

Przez *iura stolae* (z łac. ‘prawa stół’) należy rozumieć ofiary składane przez wiernych chrześcijan na utrzymanie duchownych z okazji spełniania przez nich posług kapłańskich, np. udzielania chrztu św., asystowania przy zawieraniu małżeństwa sakramentalnego czy odprawiania pogrzebu kościelnego¹⁵². W pierwszych wiekach Kościoła wierni przynosili ofiary w chlebie, winie, świecach, kadzidle i innych rzeczach używanych przy celebrowaniu Eucharystii. Część z tych ofiar, koniecznych do sprawowania Mszy św., oddzielano na wskazany cel, resztą obracali duchowni na utrzymanie własne i ubogich. Gdy liczba wiernych wzrastała i zwiększały się dary w naturze – część z nich składano dalej na ołtarzu, a część przynoszono już do zakrystii albo nawet bezpośrednio do domów prezbiterów i biskupów¹⁵³. Po ‘edykcie mediolańskim’, w którym proklamowano prawne istnienie chrześcijaństwa i włączenie go do religii objętych tolerancją w Cesarstwie Rzymskim, sukcesywnie wprowadzano zwyczaj składania ofiar pieniężnych z okazji sprawowania sakramentów i sakramentaliów. Z czasem *iura stolae* przybrały charakter świadczenia,

¹⁵¹ E.J. Fitzsimmons podkreśla, że analizowany dekret Kongregacji ds. Duchowieństwa zawiera wyjątek od ustawy, z tego względu, uwzględniając dyspozycję kan. 18, podlega ścisłej interpretacji (*Mass Offerings and Stole Fees*, w: *Church Finance Handbook*, red. K.E. McKenna, L.A. DiNardo, J.W. Pokusa, Washington 1999, s. 100). Por. G. READ, *Pluri-intentional Masses: How Many Intentions?*, CLSGBI 157 (2009), nr 3, s. 73. Zob. A.A. DELLO RUSSO, *Retention of Mass Offerings by Priests for Combined Mass Intentions*, w: *Roman Replies and CLSA Advisory Opinions*, t. XXXI: 2015, red. S.A. Euart, J.A. Alesandro, T.J. Green, Washington 2015, s. 88-91; T. RINCÓN-PÉREZ, *El Decreto de la Congregación para el Clero sobre acumulación de estipendios (22-II-1991)*, IC 31 (1991), s. 627-656.

* Niniejszy podpunkt został opublikowany w: P. LEWANDOWSKI, *Iura Stolae Offerings According to the 1983 Code of Canon Law and the Polish Particular Legislation*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 14 (2019), nr 16, s. 171-186.

¹⁵² H. KARBOWNIK, *Iura stolae*, EK, t. VII, kol. 554. „Nazywają się one ‘prawami’, gdyż przysługują proboszczowi w granicach ustalonych w danej diecezji opłat diecezjalnych lub zwyczajowych i duchowny-beneficjat ma do nich prawo. Nazywają się prawami ‘stół’, gdyż przy pełnieniu czynności, za które opłaty te przysługują – kapłan najczęściej używa stóły – np. przy chrzcie, przy sakramencie małżeństwa, przy pogrzebie itp.” (F. PASTERNAK, *Urzędy i beneficja kościelne. Majątek kościelny*, Warszawa 1970, s. 250).

¹⁵³ [B. inf. o aut.], *Iura stolae*, w: *Encyklopedia kościelna podług teologicznej Encyklopedji Wetzera i Weltego z licznemi jej dopełnieniami*, t. IX: (*Jezuici-Kapucynki*), red. M. Nowodworski, Warszawa 1876, s. 302.

interpretowanego nie jako zapłatę za spełnienie rzeczy świętej, ale jako powszechnie przyjętą formę ofiary przeznaczanej na utrzymanie prezbiterów stanowiącej wynagrodzenie dla duchownego za poniesione trudy¹⁵⁴.

Przyjmowanie od wiernych *iura stolae* stało się palącym problemem w XII w., kiedy w Kościele rozgorzała walka z symonią, zainicjowana przez papieża Grzegorza VII. Przyczyniło się do tego błędne rozumienie charakteru tych ofiar, które potraktowano jako zapłatę za korzystanie z sakramentów i sakramentaliów¹⁵⁵. Ojcowie Soboru Laterańskiego II napiętnowali pobieranie przez duchownych opłat za spełnianie posług kapłańskich¹⁵⁶. Podobnie czynili Ojcowie Soboru Laterańskiego III, którzy podkreślali, że w Kościele wszystko powinno realizować się w duchu miłości, a to, co otrzymano za darmo, za darmo powinno być używane (por. Mt 10, 8). Dlatego „jest rzeczą naprawdę straszną, że w niektórych kościołach, jak donoszą, ma miejsce handel, i tak za (...) pogrzeb i odprowadzenie zmarłego, za błogosławieństwo ślubne i za inne sakramenty wymaga się opłat i ten, który ich potrzebuje, nie może otrzymać, jeżeli nie zatroszczy się najpierw o napełnienie ręki szafarza. Liczni są przekonani, że jest to dozwolone, mniemają bowiem, że długotrwałe stosowanie tego zwyczaju nadaje mu moc prawa, nie zwracają jednak uwagi na fakt, że grzechy są tym cięższe, im dłużej trzymają w niewoli nieszczęśliwą duszę”¹⁵⁷. Z tego względu Ojcowie soborowi zabronili, aby w przyszłości za sakramenty i sakramentalia wymagano zapłaty. „Jeżeli ktoś odważy się uczynić coś przeciwnego

---

¹⁵⁴ *Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteris curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognouit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg. Pars prior. Decretum Magistri Gratiani*, Graz 1955, c. 99, C. I, q. 1; c. 3, C. I, q. 2. Por. F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOĞA, *Prawo kanoniczne*, t. II, s. 552. J. Gautier podkreśla dobrowolny charakter tych ofiar, wskazując, że choć *iura stolae* nie były nakazane pod przymusem, sami wierni chrześcijanie poczuli się do moralnego obowiązku ponoszenia tych ciężarów (*Jura stolae*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. XIX-XX: J-K, oprac. S. Gall, J. Niedzielski, H. Przędziński [i in.], Warszawa 1910, s. 153).

¹⁵⁵ H. KARBOWNIK, *Ofiary iura stolae na ziemiach polskich w latach 1285-1918*, Lublin 1995, s. 33-34.

¹⁵⁶ SANCTUM CONCILIIUM LATERANENSE II, *Canones* (1139), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXII: *Ab anno MCIX usque ad ann. MCLXVI*, red. J.D. Mansi, Venetiis 1776, kol. 526-533; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. II: (869-1312). Konstantynopol IV. Lateran I. Lateran II. Lateran III. Lateran IV. Lyon I. Lyon II. Vienne, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2003, s. 142-161, kan. 2.

¹⁵⁷ SANCTUM CONCILIIUM LATERANENSE III, *Capitula* (1179), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXIII: *Ab anno MCLXVI usque ad ann. MCCXXV*, red. J.D. Mansi, Venetiis 1778, kol. 217-233; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. II, s. 168-207, cap. VII.

temu nakazowi, niech wie, że spotka go ten sam los, co Gechaziego, którego postępek naśladuje, domagając się niegodziwej zapłaty¹⁵⁸.

Analizowaną materię w pełni uregulowali Ojcowie Soboru Laterańskiego IV. Odnosząc się do licznych skarg przesyłanych do Stolicy Apostolskiej o tym, że niektórzy duchowni żądali i wymuszali pieniądze za obrzędy pogrzebowe i błogosławieństwa ślubne, wymyślając fikcyjne przeszkody tym, którzy nie byli w stanie zadowolić ich chytryści, postanowili: „(...) zabraniaemy niegodnej praktyki pobierania opłat w wyżej wymienionych przypadkach i jednocześnie zalecamy, aby zachowywać pobożne zwyczaje. Postanawiamy, że sakramentów Kościoła należy udzielać bez opłat, ci zaś, którzy podstępnie usiłują zmienić godny pochwały zwyczaj [składania ofiar pieniężnych], po rozpoznaniu prawdy, zostaną powściągnięci przez biskupa miejsca¹⁵⁹. Ojcowie soborowi w sposób wyraźny zabronili zatem pobierania przez duchownych opłat w ścisłym tego słowa znaczeniu, zezwolili zaś na przyjmowanie dobrowolnych ofiar, które były usankcjonowane długotrwałym zwyczajem.

Uchwały Ojców soborowych z 1179 r. i 1215 r. weszły do urzędowego zbioru praw papieża Grzegorza IX¹⁶⁰ i stały się obowiązującymi normami prawnymi regulującymi praktykę *iura stolae* przez kolejne wieki¹⁶¹. Ojcowie Soboru Trydenckiego unormowali materię czwartej części opłat pogrzebowych, zezwalając na ich pobieranie¹⁶². Dla uniknięcia wszelkiego podejrzenia symonii, poszczególne synody partykularne zalecały nieprzyjmowanie ofiary przed spełnieniem konkretnej posługi kapłańskiej, lecz dopiero po i to z uwzględnieniem stanu majątkowego wiernych¹⁶³.

¹⁵⁸ Tamże. O grzechu Gechaziego, zob. 2 Krl 5, 20-27.

¹⁵⁹ SANCTUM CONCILIUM LATERANENSE IV, *Capitula* (1215), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXIII, kol. 981-1068; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. II, s. 220-325, cap. LXVI, 3.

¹⁶⁰ *Decretalium D. Gregorii Papae IX. Compilatio*, w: *Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognouit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg. Pars secunda. Decretalium collectiones*, Lipsiae 1881, kol. 1-928, c. 13 i 42, X, 5, 3.

¹⁶¹ H. KARBOWNIK, *Ofiary iura stolae*, s. 35.

¹⁶² SANCTUM CONCILIUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione (sessio XXV)* (3.12.1563), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII: *Ab anno MDXLV ad annum MDLXV*, red. J.D. Mansi, Parisiis 1902, kol. 181-193; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. IV, s. 809-845, cap. XIII.

¹⁶³ J. GAUTIER, *Jura stolae*, s. 153.

Zgodnie z dyspozycją kan. 736 KPK/17, ustawodawca kodeksowy, z tytułu sprawowania sakramentów i sakramentaliów, bezwzględnie zakazał domagania się opłat, o których mowa w kan. 1507 § 1, nie tylko bezpośrednio, ale i pośrednio¹⁶⁴. Zezwolił jednak duchownym na przyjmowanie *iura stolae* przekazywanych w sposób dobrowolny¹⁶⁵. Z zachowaniem przepisów kan. 1056 i 1234, kompetencję ustalenia stosownych taks (*taxas*) normujących analizowaną materię przekazał synodowi prowincjalnemu lub konferencji biskupów, z zastrzeżeniem konieczności uprzedniej aprobaty Stolicy Apostolskiej (kan. 1507 § 1 KPK/17)¹⁶⁶.

Na kształt aktualnego ustawodawstwa w odniesieniu do *iura stolae* istotnie wpłynęły uchwały Ojców Soboru Watykańskiego II, którzy m.in. apelowali do duchownych o daleko idącą roztropność w dysponowaniu rzeczami doczesnymi i unikaniu wszystkiego, co mogłoby zrazić ubogich (PO 17)¹⁶⁷. Nie bez znaczenia okazały się także wskazania Drugiego Zebrania Generalnego Zwyczajnego Synodu Biskupów z 1971 r. W dokumencie *Ultimis temporibus* Ojcowie synodalni wyeksponowali potrzebę formowania wiernych chrześcijan do właściwego rozumienia ofiar składanych z tytułu pełnionej posługi kapłańskiej, szczególnie o sakramentalnym charakterze¹⁶⁸. W dyskusji tamtego czasu rozważano, na ile *iura stolae* zachowały swoją aktualność¹⁶⁹. W tradycji Kościoła ofiary te traktowano jako akcydentalne¹⁷⁰, jednak w związku z rezygnacją

¹⁶⁴ „Salvo praescripto can. 1056 et can. 1234, praefinire *taxas* pro variis actibus iurisdictionis voluntariae vel pro executione rescriptorum Sedis Apostolicae vel occasione ministracionis Sacramentorum vel Sacramentalium, in tota ecclesiastica provincia solvendas, est Concilii provincialis aut conventus Episcoporum provinciae; sed nulla vi praefinitio eiusmodi pollet, nisi prius a Sede Apostolica approbata fuerit” (kan. 1507 § 1).

¹⁶⁵ Ustawodawca wykluczył możliwość żądania lub przyjmowania ofiar z okazji spowiedzi św., zabraniał także pobierania opłat za udzielenie jurysdykcji do spowiadania (kan. 879 § 2 KPK/17).

¹⁶⁶ C. AUGUSTINE, *A Commentary on the New Code of Canon*, t. VI: *Administrative Law* (Can. 1154-1551), Toronto 1921, s. 565-566; P. TRUDEL, *A Dictionary of Canon Law*, St. Louis-London 1920, s. 215. Więcej, zob. W.A. FERRY, *Stole Fees*, Washington 1930.

¹⁶⁷ Zob. G.J. ROCHE, *The Poor and Temporal Goods in Book V of the Code*, Jur 55 (1995), s. 299-348; T.B. JAYASEELAN, *The Poor and the Priest in the Code of Canon Law. I*, „Vidyajyoti” 63 (1999), s. 925-932; TENŻE, *The Poor and the Priest in the Code of Canon Law. II*, „Vidyajyoti” 63 (1999), s. 48-57.

¹⁶⁸ „Valde optandum videtur, ut christianus populus ita pedetemptim formetur, ut proventus sacerdotum separantur ab actibus ministerii, praesertim sacramentalibus” (UT II, 4).

¹⁶⁹ W. Wójcik konstatuje, że uwzględniając dyrektywę Ojców synodalnych dotyczącą konieczności oddzielenia dochodów kapłańskich od wykonywanej przez nich posługi, zwłaszcza na płaszczyźnie sakramentalnej (UT II, 4), część kanonistów uznała, że zostały zniesione przez to prawa stule (Dobra doczesne Kościoła, w: W. WÓJCIK, J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. IV: *Księga V. Dobra doczesne Kościoła. Księga VI. Sankcje w Kościele*, Lublin 1987, s. 57).

¹⁷⁰ Stanowiące niestały, czyli przygodny dochód ([b. inf. o aut.], *Jura stolae*, s. 302).

z uposażenia beneficjalnego, to, co wierni składali z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów stanowiło istotną podstawę utrzymania prezbiterów¹⁷¹.

Jak wskazuje D. Walencik, podstawę bazy finansowej Kościoła stanowią przede wszystkim dobrowolne ofiary wiernych¹⁷². Wtórne znaczenie mają dopiero ofiary (*oblaciones*) przekazywane duchownym z okazji wykonywanej przez nich posługi (*iura stolae, stips oblata*)¹⁷³. Ustawodawca w kan. 1264, 2° definiuje *oblaciones* jako ofiary składane z okazji udzielania sakramentów (por. kan. 840) i sakramentaliów (por. kan. 1166), a nie za nie¹⁷⁴. Unika tym samym pojęcia *taxas* (kan. 1507 § 1 KPK/17), które oznacza opłaty za akty wykonawczej władzy dobrowolnej lub za wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej (kan. 1264, 1°). Wyklucza przez to rozumienie *iura stolae* jako zapłaty za wykonaną pracę, wskazuje zaś na dar, przez który wierni zaradzają potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu Bożego, prowadzenia dzieł apostołstwa i miłości oraz do tego wszystkiego, co jest konieczne do godzivego utrzymania duchownych (kan. 222 § 1; 1254 § 2). Choć *oblaciones* są przekazywane przez wiernych z okazji czynności liturgicznych wykonywanych ze strony Kościoła, posiadają element kontraktu o charakterze dwustronnym (*do ut facias*) i należą do świadczeń obowiązkowych, osoby będące w potrzebie nie mogą zostać pozbawione pomocy sakramentów z powodu swojego ubóstwa (kan. 848). *Iura stolae* należy zatem rozumieć jako ofiary względnie obowiązkowe, gdyż sprawowanie sakramentów i sakramentaliów nie może być uzależnione od dokonania stosownej opłaty¹⁷⁵. Wręcz przeciwnie, od samego początku Kościół nie tylko wspomagał ubogich przeznaczając na ich wsparcie część składanych ofiar dzielonych na zasadzie sprawiedliwości wyrównawczej, ale przede wszystkim traktował tych, którzy z różnych powodów nie byli w stanie składać ofiar materialnych jako „najbardziej swoich”¹⁷⁶.

¹⁷¹ A. DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 121.

¹⁷² M.in. zbiórki (*stips*), pobożne wole (*piae voluntates*), pobożne fundacje (*piae fundationes*).

¹⁷³ *Nabywanie dóbr doczesnych przez osoby prawne Kościoła katolickiego*, s. 176.

¹⁷⁴ R. SAGMEISTER, „*Oblaciones Fidelium*” – *in kirchenrechtlicher und moraltheologischer Sicht*, w: *Administrator bonorum. Oeconomus tamquam paterfamilias. Sebastian Ritter zum 70. Geburtstag*, red. H. Paarhammer, Thaur-Tirol 1987, s. 374-377; D. TIRAPU, *De la adquisición de los bienes*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. IV/1, s. 83.

¹⁷⁵ D. WALENCIK, *Utrzymanie duchowieństwa jako obowiązek wiernych*, s. 165-166.

¹⁷⁶ R. SOBAŃSKI, *Baza finansowa Kościołów w perspektywie zintegrowanej Europy*, PK 39 [1996], nr 3-4, s. 11. Por. J.T. MARTÍN DE AGAR, *De los sacramentos*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. III/1, s. 445-446; G. MARCHETTI, *Offerte, tasse e tributi*, QDE 28 (2015), s. 343-344.

Jeśli prawo czego innego nie zastrzega, do zebrania biskupów prowincji należy określić *iura stolae* składanych z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów (kan. 1264, 2°). Szczegółowe reguły w tej materii ustawodawca zawarł w kan. 952 § 2 dotyczącym ofiar mszalnych oraz kan. 1181 normującym ofiary składane z okazji pogrzebu¹⁷⁷. Domaganie się przez szafarza czegokolwiek ponad wskazane i ustalone przez kompetentną władzę kwoty jest zabronione (kan. 848)¹⁷⁸.

W tym miejscu należy także przywołać dyspozycję ustawodawcy kodeksowego z kan. 531, zgodnie z którą chociażby kto inny wykonał parafialne zadanie, jednak ofiary przyjęte z tej okazji powinien przekazać do wspólnej kasy parafialnej, chyba że pewna jest przeciwna wola ofiarodawcy w odniesieniu do ofiar dobrowolnych¹⁷⁹. Stanowi to istotną zmianę legislacyjną, ponieważ zgodnie z kan. 463 § 3 KPK/17, takie ofiary należały nie do parafii, a wyłącznie do proboszcza, nawet gdy inny prezbiter wykonywał określone zadanie¹⁸⁰. Ponadto w odniesieniu do ofiar, jakie wierni składają wikariuszowi z okazji wykonywania pasterskiej posługi, należy zachować przepis kan. 531 (kan. 551). Przywołana dyspozycja koresponduje z kan. 1267 § 1, w którym ustawodawca stanowi, iż jeśli nie stwierdzi się czegoś przeciwnego, należy domniemywać, że ofiary składane na ręce prełożonych lub zarządców jakiegokolwiek kościelnej osoby prawnej, zostały złożone na rzecz tej osoby prawnej. Do biskupa diecezjalnego należy, po wysłuchaniu zdania rady kapłańskiej, wydać odpowiednie przepisy co do przeznaczenia *iura*

---

¹⁷⁷ Odnośnie do ofiar składanych z okazji pogrzebu, należy zachować dyspozycję ustawodawcy zawartą w kan. 1264, 2°, z zastrzeżeniem jednak, aby w nabożeństwie pogrzebowym nie było żadnego wyróżniania osób (kan. 1181). Należy również podkreślić, że pogrzeb nie należy do sakramentaliów, które ustawodawca unormował w kan. 1166-1172. Zob. J.L. SANTOS, *De la celebración de las exequias*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. III/2, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona ³2002, s. 1704-1705.

¹⁷⁸ M. LÓPEZ ALARCÓN, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 938; E. FRANK, *I Sacramenti dell'Iniziazione, della Penitenza e dell'Unzione degli infermi. Commento ai Canon 834-1007 del Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano 2012, s. 47.

¹⁷⁹ Z zakresu obowiązywania dyspozycji kan. 531 wyłączone są jednak ofiary mszalne, normowane kan. 945-958, które są prawem aplikującego intencję mszalną (J.A. RENKEN, *Parishes and Pastors [cc. 515-544]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, s. 703; TENŹE, *Particular Churches: Their Internal Ordering. Commentary on Canons 460-572*, Ottawa 2011, s. 262).

¹⁸⁰ „Licet parociales aliquod officium ab alio fuerit expletum, praestationes tamen parochi cedunt, nisi de contraria offerentium voluntate certo constet circa summam quae taxam excedit” (kan. 463 § 3). *Iura stolae*, jako ofiary manualne z tytułu świadczonych przez beneficjanta usług duszpasterskich pobieranych zgodnie z normami diecezjalnymi lub zwyczajami prawnymi, stanowiły uposażenie beneficjum kościelnego (A.S. SÁNCHEZ-GIL, *De las parroquias, de los párrocos y de los vicarios parroquiales*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. II/2, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona ³2002, s. 1272).

stolae i wynagrodzenia kapłanów wypełniających to zadanie (kan. 531). Zdaniem J.H. Provost'a, podejmując się unormowania tej materii, biskup diecezjalny powinien uwzględnić zarówno naturę zadania wykonywanego przez duchownych, jak i okoliczności miejsca i czasu, w których posługa jest pełniona¹⁸¹. Choć co do zasady analizowane ofiary należą do parafii, biskup może zdecydować o przekazaniu ich w całości lub części na rzecz godziwego utrzymania prezbiterów w dowolny sposób, np. poprzez subsydiowanie specjalnych instytucji, o których mowa w kan. 1274¹⁸². Działanie takie przybiera formę podatku (*tributum*), jaki biskup diecezjalny ma prawo nałożyć na podlegające jego władzy publiczne osoby prawne w celu pokrycia potrzeb diecezji¹⁸³.

2.2.3. Wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie

Odnosząc się do *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codicalem* Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych, należy wskazać, iż pozostaje otwarty szeroki wachlarz możliwości w zakresie 'źródeł', z których prezbiter jest uprawniony do otrzymywania *quantum* niezbędnego dla swojego utrzymania. Ustawodawca w dyspozycji zawartej w kan. 1274 § 1 stanowi o diecezjalnej instytucji na rzecz utrzymania duchowieństwa, „chyba że inaczej temu zaradzono”. Na tej podstawie Papieska Rada wnioskuje, że środki służące zapewnieniu godziwego utrzymania duchownych mogą pochodzić z różnych źródeł, podejmowanych pojedynczo lub łączonych ze sobą. W sposób schematyczny wskazuje na trzy grupy źródeł: 1) podmioty kościelne, dla których duchowni sprawują swoją posługę, zarówno w pełnym, jak i niepełnym wymiarze czasu; 2) podmioty, z których duchowni otrzymują to, co odpowiada prawdziwej i właściwej pensji lub emeryturze, zgodnie z normami obowiązującymi w odpowiednim porządku prawnym; 3) diecezjalną instytucję lub fundację (DFUD 4.3). Mając na uwadze powyższe, należy wyprowadzić wniosek, że środki finansowe stanowiące wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane

¹⁸¹ *Stole Fees*, w: *CLSA Advisory Opinions*, t. I: 1984-1993, red. P.J. Cogan, Washington 1995, s. 141.

¹⁸² R.A. HILL, *Stole Fees*, w: *CLSA Advisory Opinions*, t. I, s. 142.

¹⁸³ J.H. PROVOST, *Disposition of Stole Fees*, w: *CLSA Advisory Opinions*, t. I, s. 143. Należy wówczas pamiętać o dyspozycji ustawodawcy zawartej w kan. 1263, zgodnie z którą biskup diecezjalny, po wysłuchaniu zdania rady ds. ekonomicznych oraz rady kapłańskiej, ma prawo w celu pokrycia potrzeb diecezjalnych nałożyć na publiczne osoby prawne podległe jego władzy umiarkowany podatek, proporcjonalny do ich dochodów. Na pozostałe osoby fizyczne i prawne wolno mu tylko w wypadku poważnej konieczności i przy zachowaniu tych samych warunków nałożyć nadzwyczajny i umiarkowany podatek, z zachowaniem ustaw i zwyczajów partykularnych, które przyznają mu większe uprawnienia.

zadanie, czyli co do istoty będące formą *remuneratio*, w rzeczywistości składają się na zapewnienie *sustentatio*, które jest prawem duchownych¹⁸⁴.

W praktyce istnieją prezbiterzy, którzy jednocześnie pełnią posługę dla wielu podmiotów kościelnych, które mogą funkcjonować na poziomie diecezjalnym lub nawet ponaddiecezjalnym. Wszystkie zobowiązane są, na mocy uzgodnionej posługi, do dokonania właściwego wkładu ekonomicznego, zgodnie z ustawodawstwem partykularnym. Płatnikami pensji mogą być zarówno podmioty kościelne, jak i podmioty świeckie – prywatne lub publiczne – dla których duchowni wykonują zadanie, na mocy wyraźnego lub milczącego upoważnienia własnych ordynariuszy. Diecezjalna instytucja lub fundacja w przypadkach, w których określony poziom utrzymania przysługującego duchownym nie został osiągnięty, jest zobowiązana uzupełnić częściowe wynagrodzenie otrzymane od podmiotów kościelnych lub pensji wypłaconej z innych źródeł. Nie zabrania się podmiotom podlegającym biskupowi diecezjalnemu, lub mającym z nim umowę, wpłacania bezpośrednio do instytutu diecezjalnego wkładu przynależącego konkretnemu prezbiterowi, jeśli spowodowałyby to korzyści w związku z systemem podatkowym (DFUD 4.3).

Uwzględnienie wszystkich możliwych źródeł wynagrodzenia wyraźnie oscyluje w obrębie *ratio legis* zamierzonego przez ustawodawcę powszechnego. Takie działanie należy uznać za konieczne zarówno po to, aby wyrazić jedność pełnionej posługi duchownych inkardynowanych do diecezji, jak i zapewnić odpowiednie wyrównanie pracy i wynagrodzenia pomiędzy wszystkimi prezbiterami (DFUD 4.3).

2.2.4. Instytucje na rzecz utrzymania i zabezpieczenia socjalnego duchownych

Dla osiągnięcia większej równości w dystrybucji dóbr kościelnych między prezbiterami, Ojcowie Soboru Watykańskiego II postanowili radykalnie zmienić system ekonomiczny Kościoła, bazujący przede wszystkim na dochodach płynących z beneficjów, na rzecz instytucji diecezjalnych służących utrzymaniu oraz zabezpieczeniu socjalnemu duchownych (PO 21)¹⁸⁵.

¹⁸⁴ Szerzej, zob. J. MIÑAMBRES, *Note sull'adeguata remunerazione dei chierici. A proposito di un recente decreto di congruenza fra legislazione particolare e norma codiciale*, IE 8 (2001), nr 2, s. 536-544; N. FIORITA, *Remunerazione e previdenza dei ministri di culto*, Milano 2003.

¹⁸⁵ F.R. AZNAR GIL, *De los bienes temporales de la Iglesia*, w: *Código de Derecho Canónico*, s. 748.

2.2.4.1. Instytucja na rzecz utrzymania duchownych*

Ustawodawca kodeksowy, proklamując w kan. 281 § 1 fundamentalne prawo duchownych do godziwego utrzymania, ustanowił jednocześnie instytucję umożliwiającą efektywne i właściwe wykonanie tego uprawnienia. Zgodnie z kan. 1274 § 1, „w poszczególnych diecezjach powinna istnieć specjalna instytucja, gromadząca dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych, którzy pełnią służbę dla dobra diecezji, zgodnie z postanowieniem kan. 281, chyba że inaczej temu zaradzono”. Wskazany kanon nie ma swojego odpowiednika w KPK/17, w którym system beneficjalny był zwyczajnym sposobem utrzymania duchownych¹⁸⁶. Podstawę prawną analizowanej instytucji stanowią: okólnik *La Cassa di sovvenzioni*¹⁸⁷ i deklaracja *Circa alienationem bonorum ecclesiasticorum* Świętej Kongregacji Soboru¹⁸⁸; konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (nr 13, 23), dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* (nr 6, 21, 31), dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* (nr 13), dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus* (nr 17, 38), dekret o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis* (nr 8, 20, 21) Soboru Watykańskiego II; motu proprio *Ecclesiae Sanctae* (nr I, 8, 11, 20; III, 8, 19) i motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem*¹⁸⁹ papieża Pawła VI oraz instrukcja na temat pasterskiej posługi biskupów *Ecclesiae imago* Kongregacji ds. Biskupów (nr 117, 134-138)¹⁹⁰.

Zob. T. ROZKRUT, *Uposażenie prezbitera według Kodeksu Prawa Kanonicznego i prawa cywilnego*, „Dobry Pasterz” 27 (2002), s. 104-109.

* Niniejszy podpunkt został opublikowany w: P. LEWANDOWSKI, *The Fund for the Support of the Clergy According to the 1983 Code of Canon Law*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 29 (2019), nr 32, s. 119-134; TENŻE, *Instytucja na rzecz utrzymania duchownych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 29 (2019), nr 32, s. 111-126.

¹⁸⁶ P. KALETA, *Ecclesiastical Patrimonial Law*, s. 206.

¹⁸⁷ SACRA CONGREGATIO CONCILII, Litterae circa modum efformandi et augendi arcam seu mensam nummariam ad clericorum sublevandas necessitates oeconomicas in Italia *La Cassa di sovvenzioni* (25.02.1950), w: *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, t. II: *Leges annis 1942-1958 editae*, Collegit, digessit notisque ornavit X. Ochoa, Roma 1969, nr 2111, kol. 2733.

¹⁸⁸ TAŻ, *Declaratio Circa alienationem bonorum ecclesiasticorum* (17.12.1951), AAS 44 (1952), s. 44.

¹⁸⁹ PAULUS PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Sacrum diaconatus ordinem*. Generales normae de diaconatu permanenti in Ecclesia Latina restituendo feruntur (18.01.1967), AAS 59 (1967), s. 697-704; tekst polski w: UHK, s. 156-162, nr IV, 19-21.

¹⁹⁰ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Fontium*, przyp. do kan. 1274 § 1, s. 345. Szerzej, zob. G. CORBELLINI, *Note sulla formazione del can. 1274 (e dei cann. 1275 e 1272) del «Codex Iuris Canonici»*, IE 8 (1996), nr 2, s. 465-507; A. SOARES DE VASCONCELOS, *O sustento do clero no Concilio*

Zgodnie ze wskazaniem Papieskiej Komisji ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego, w prowadzonej analizie za interesujące źródło kan. 1274 § 1 uznać należy okólnik *La Cassa di sovvenzioni*, w którym Święta Kongregacja Soboru, odnosząc się do Funduszu Dotacyjnego dla Duchownych Świeckich we Włoszech, ustanowionego dnia 1 lipca 1941 r. w celu zabezpieczenia potrzeb duchowieństwa włoskiego „w każdym razie potrzebującego pomocy”, z powodu „bieżącej dewaluacji pieniędzy” podniosła podatek z pięciu centów do jednego lira od mieszkańca¹⁹¹. Zdaniem P.G. Marcuzziego, przywołany okólnik został zinterpretowany jako źródło kan. 1274 § 1 z dwóch powodów: 1) Święta Kongregacja Soboru normowała nie tylko materię utrzymania i zabezpieczenia społecznego duchownych, stanowiących nadrzędny cel funkcjonowania Funduszu Dotacyjnego dla Duchownych Świeckich we Włoszech, ale wprowadzała również rozwiązania prawne ułatwiające pomoc kapłanom będącym w szczególnej potrzebie; 2) Fundusz Dotacyjny gromadził środki na podstawie liczby mieszkańców poszczególnych diecezji włoskich, co koresponduje z dyspozycją ustawodawcy odnoszącą się do specjalnej instytucji gromadzącej „dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych” (kan. 1274 § 1); i chociaż działał dzięki subwencjom przesyłanym przez biskupów diecezjalnych we Włoszech, został ustanowiony i był zarządzany przez Świętą Kongregację Soboru¹⁹².

Ojcowie Soboru Watykańskiego II decydując, iż „trzeba zaniechać tak zwanego systemu beneficjalnego albo przynajmniej zreformować go tak, aby strone beneficjalną, czyli prawo do dochodów z uposażenia związanego z funkcją, uważać za coś drugorzędnego, a pierwsze miejsce w prawie przyznać samej funkcji kościelnej” (PO 20), zaproponowali powołanie w poszczególnych diecezjach specjalnej instytucji dla utrzymania duchownych: „Jest więc rzeczą bardzo stosowną, aby przynajmniej w krajach, w których utrzymanie duchowieństwa zależy zupełnie albo w dużej mierze od ofiar wiernych, dobra dane na ten cel

---

Vaticano II (*Bastidores dos canones 281 e 1274*), „Direito & Pastoral” 15 (2001), nr 42, s. 23-64.

¹⁹¹ Litterae circa modum efformandi et augendi arcam seu mensam nummariam ad clericorum sublevandas necessitates oeconomicas in Italia *La Cassa di sovvenzioni*, kol. 2733.

¹⁹² *Il sostentamento del clero. Nella normativa codiciale latina*, w: *Il sostentamento del clero. Nella legislazione canonica e concordataria italiana* [„Studi Giuridici” XXVIII], [b. inf. o red.], Città del Vaticano 1993, s. 39. W deklaracji z dnia 17 grudnia 1951 r. Święta Kongregacja Soboru postuluje natomiast: „an pecuniae summa, ex huiusmodi bonorum ecclesiasticorum alienationibus percepta, sit collocanda tantummodo in acquirendis bonis immobilibus in commodum ecclesiae seu entis, cuius interest” (*Declaratio Circa alienationem bonorum ecclesiasticorum*, s. 44).

gromadziła jakaś instytucja diecezjalna zarządzana przez biskupa lub przy pomocy wybranych kapłanów, a tam gdzie skłania do tego pożytek, także świeckich biegłych w sprawach ekonomicznych” (PO 21). Chociaż wspomniany fundusz powinny tworzyć przede wszystkim ofiary wiernych, to jednak nie wyklucza się także innych źródeł jego finansowania, które należy prawnie dookreślić (PO 21). Proklamując uprawnienie prezbiterów do godziwego utrzymania, Ojcowie soborowi dostrzegli możliwość jego skutecznej realizacji poprzez analizowaną instytucję (PO 21)¹⁹³.

Posoborowe ustawodawstwo uwzględniło powyższy postulat wydając w tej materii bardziej szczegółowe dyspozycje. W motu proprio ustanawiającym przepisy wykonawcze do dekretów *Christus Dominus* i *Presbyterorum ordinis* papież Paweł VI nakazał konferencjom biskupów troskę o to, aby „przynajmniej na tych terenach, gdzie utrzymanie duchowieństwa oparte jest w całości lub w większej części na ofiarach wiernych, utworzyć w poszczególnych diecezjach specjalną instytucję, która by zbierała ofiary na ten cel” (ES I, 8). Administratorem funduszu powinien być sam biskup diecezjalny, którego jednak mogą wspierać delegowani prezbiterzy, a nawet – gdyby okazało się to pożyteczne – wierni świeccy biegli w sprawach ekonomicznych¹⁹⁴. Dla właściwej realizacji zadania konieczna staje się jednak reforma systemu beneficjalnego, która stanowi przedmiot pracy Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego (ES I, 8).

Istotne dyspozycje w analizowanej materii promulgowała Kongregacja ds. Biskupów. Po raz kolejny zobowiązała biskupów do troski o godziwe utrzymanie prezbiterów oraz o implementowanie wymagań sprawiedliwości

¹⁹³ Odnosząc się do innych źródeł soborowych kan. 1274 § 1, należy wskazać, iż Ojcowie podkreślali: 1) jedność Ludu Bożego, której szczególnym wyrazem jest kolegalna jedność episkopatu uwidaczniająca się we wzajemnych stosunkach poszczególnych biskupów z Kościołami partykularnymi i z Kościołem powszechnym (LG 13, 23); 2) konieczność troski o godziwe utrzymanie biskupów i proboszczów rezygnujących z urzędu (CD 6, 21, 31); 3) potrzebę określenia wysokości składki, którą każda diecezja, proporcjonalnie do własnych dochodów, jest zobowiązana każdego roku przekazywać na rzecz dzieła misyjnego oraz kierowania i organizowania sposobów i środków, którymi misje są bezpośrednio wspierane (AG 38); 4) obowiązek, przy zachowaniu prawa do posiadania wszystkiego, co niezbędne do utrzymania i prowadzenia własnych dzieł, unikania wszelkiej postaci zbytku, nieumiarkowanego zysku i gromadzenia majątku (PC 13). Zob. A. SOARES DE VASCONCELOS, *O sustento do clero nos trabalhos antepreparatorios do Concílio Vaticano II*, „Direito & Pastoral” 14 (2000), nr 40, s. 33-46.

¹⁹⁴ B. FIRITER, *The Temporal Goods of the Particular Church in the 1983 Code: Acquisition, Administration and Alienation*, Romae 2009, s. 160.

rozdzielczej w odniesieniu do dóbr materialnych duchownych (EI 117). Poważnym zadaniem biskupów jest czuwanie nad tym, aby prezbiterzy otrzymywali wynagrodzenie co do zasady jednakowe dla wszystkich pracujących w takich samych warunkach, które powinno: 1) wystarczyć na godziwe utrzymanie; 2) bronić koniecznej wolności apostołskiej; 3) umożliwiać prezbiterom osobiste wspomaganie ubogich (EI 117). Kongregacja ds. Biskupów postulowała także: „Wyjmując zbiórki dokonywane na specjalny cel, biskup może nakazać – gdzie to jest możliwe i gdzie czego innego nie zarządziła Konferencja Biskupia dla całego terytorium – utworzenie z ofiar składanych przez wiernych na rzecz wspólnoty chrześcijańskiej, jednej wspólnej kasy, parafialnej lub diecezjalnej, z której czerpałoby się fundusze i sprawiedliwie rozdzielało na potrzeby związane z kultem, akcją charytatywną i dziełami apostołatu, zachowując wszakże odpowiednią część na potrzeby wspólne lub nieprzewidziane. Po głębszym rozważeniu sprawy razem ze wszystkimi beneficjarami, Kapitułą Katedralną lub konsultorami diecezjalnymi oraz z radami diecezjalnymi, biskup może zdecydować, czy do wspomnianej kasy włączyć dochody z beneficjów parafialnych, jak również innych dóbr kościelnych. Zarządzanie tym wszystkim należy, jeśli to tylko możliwe, przekazać diecezjalnemu urzędowi administracyjnemu i jego filiom ustanowionym w dekanatach. Zarządzanie tymi rzeczami dokonuje się zawsze pod nadzorem i kierownictwem biskupa oraz rady diecezjalnej” (EI 136). Odpowiednią część dochodów płynących ze zreformowanych beneficjów oraz z wszystkich ofiar wiernych należy przeznaczyć na godziwe utrzymanie prezbiterów, zawsze jednak z zachowaniem wymogów ewangelicznego ubóstwa (EI 137)¹⁹⁵.

Wskazane dokumenty Świętej Kongregacji Soboru, uchwały Soboru Watykańskiego II oraz posoborowe akty wykonawcze dały podstawę do pracy Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Bezpośrednio po przedyskutowaniu problemu związanego z zarządzaniem mieniem kościelnym¹⁹⁶, dnia 28 maja 1969 r., zespół konsultorów poruszył zagadnienie tworzenia masy dóbr w poszczególnych diecezjach. Materia ta łączyła się z przekształcaniem

---

¹⁹⁵ V. DE PAOLIS, *Il sostentamento del clero dal Concilio al Codice di Diritto Canonico*, w: *Vaticano II: bilancio e prospettive venticinque anni dopo (1962-1987)*, red. R. Latourelle, Assisi 1988, s. 584-585.

¹⁹⁶ A jeszcze przed promulgowaniem przez Kongregację ds. Biskupów instrukcji *Ecclesiae Imago* – 22.02.1973 r.

beneficjów. Powoływano się przy tym na nauczanie Ojców soborowych¹⁹⁷. Istotnym zadaniem w tej materii było stworzenie w diecezjach masy dóbr służących utrzymaniu duchowieństwa. Należało zatem zredagować normy ogólne bez formułowania bezwzględnych nakazów¹⁹⁸. Zaznaczono przy tym, że za bardziej odpowiednie uznać należy określenie „instytuty zbierające dobra doczesne” od samego pojęcia „masy spadkowej”¹⁹⁹. Propozycje wskazane w czasie dyskusji Papieskiej Komisji zredagowano ostatecznie w pięciu paragrafach, spośród których pierwszy dotyczył instytucji na rzecz utrzymania duchownych²⁰⁰. Zaaprobowane normy zostały zawarte w kan. 16 projektu Księgi V KPK/83 *De iure patrimoniali Ecclesiae*, w którym konsultorzy dołączyli odpowiednią dyspozycję ustanawiając trzy instytucje: 1) *pro cleri sustentatione*; 2) *pro praevidentia sociali clericorum*; 3) *pro aliis Ecclesiae necessitatibus*, przy czym do analizowanego paragrafu pierwszego, normującego działalność instytucji, nie wprowadzono żadnej zmiany²⁰¹. Papieska Komisja ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego polecała w nim zatem: „Konferencje biskupów mają czuwać według norm przez nie ustanowionych, aby w poszczególnych diecezjach czynny był specjalny instytut, który gromadziłby dobra lub ofiary w tym celu, aby należycie zabezpieczyć przyzwoite i fundamentalnie równe utrzymanie wszystkich duchownych, którzy pełnią zadania w służbie dla ludu Bożego”²⁰².

¹⁹⁷ „Iamvero ad normam Decreti *Presbyterorum Ordinis* (nn. 20-21) et M.P. *Ecclesiae Sanctae* (I/4, 5, 8) sequentes massae bonorum in iure patrimoniali Ecclesiae moderno definiendae sunt: a) massa bonorum communis pro cleri sustentatione; b) massa bonorum communis pro praevidentia sociali ecclesiasticorum; c) massa bonorum communis generalis ad alias necessitates satisfaciendas nempe ad: 1) remunerationem personarum laicarum Ecclesiae deservientium; 2) acquisitionem restaurationem etc. rerum mobilium et immobilium et sustentationem operum caritatis et apostolatus; 3) subsidia aliis dioecesibus pauperibus elargienda” (PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, Coetus studiorum *De bonis Ecclesiae temporalibus (sessio VII)* [26-31.05.1969], ComCan 37 [2005], nr 2, s. 212-213).

¹⁹⁸ Szerzej, zob. C. BURGAZZI, *Il sostentamento del clero. Indagine storico-giuridica, con particolare riferimento alla formazione dei canoni 1272-1274-1275 del Codex Iuris Canonici 1983 e alla loro applicazione in ambito europeo*, Roma 2002, s. 158-167.

¹⁹⁹ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, Coetus studiorum *De bonis Ecclesiae temporalibus (sessio VII)*, s. 213.

²⁰⁰ „§ 1. Advigilent Episcoporum Conferentiae, iuxta normas ab ipsis condendas, ut in singulis dioecesibus habeatur speciale institutum quod bona vel oblationes colligat eum in finem ut honestae necnon fundamentaliter aequales substitutioni omnium clericorum, qui in populi Dei servitium munere funguntur, apte provideatur” (tamże, s. 222).

²⁰¹ TAJ, Schema canonum Libri V *De iure patrimoniali Ecclesiae*, kan. 16.

²⁰² W. WÓJCIK, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 68.

Jak wykazuje D. Walencik, zespół konsultorów zebranych dnia 22 czerwca 1979 r. na sesji komisji *De iure patrimoniali Ecclesiae*, w czasie której kan. 16 stał się przedmiotem ożywionej dyskusji, zastanawiał się najpierw nad jego systematycznym przyporządkowaniem²⁰³. Zdecydowano ostatecznie, aby kanon umieścić w tytule odnoszącym się do zarządu dóbr *De administratione bonorum*, odrzucając propozycję przeniesienia go do tytułu dotyczącego nabywania dóbr *De acquisitione bonorum*²⁰⁴. Następnie poruszono zagadnienie uprawnień przekazanych konferencjom biskupów wskazując, iż przeczy to uznanym w doktrynie kościelnej relacjom biskupów w stosunku do konferencji biskupów. Postulowano więc, aby zadanie troski o instytucję na rzecz utrzymania duchownych scedować na poszczególnych biskupów²⁰⁵. Konsekwencją tego stało się skreślenie zdania *Advigilent Episcoporum Conferentiae, iuxta normas ab ipsis condendas* rozpoczynającego kan. 16 § 1. Ponadto określenie *fundamentaliter aequali* uznano za niezgodne z nauczaniem Ojców soborowych podkreślających wynagrodzenie duchownych w związku z *tum ipsius muneris naturae cum temporum locorumque conditionum* (por. PO 20), zastępując je przez zwrot *ad normam can. 141*, czego konsekwencją było objęcie prawem do utrzymania także duchownych spoza określonej diecezji, którzy aktualnie wypełniają kościelną posługę na jej terenie²⁰⁶.

Po publikacji schematu z 1980 r. doszło do dalszych prac zespołu konsultorów²⁰⁷. W odniesieniu do analizowanej materii, kard. G. Siri postulował, aby

²⁰³ *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa*, s. 372-373.

²⁰⁴ „Ante omnia fit quaestio inter Consultores de loco ubi hic canon collocari debeat. Unus Consultor proponit ut ponatur sub Tit. De administratione honorum; alii Consultores, post breve examen textus canonis, conveniunt plura esse elementa canonis quae meliorem collocationem obtinent sub rubrica «De administratione honorum», etsi non desini elementa ob quae canon collocari etiam posset sub rubrica «De acquisitione honorum». De unanimi consensu Consultorum hic canon collocabitur post can. 18 schematis” (PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, Coetus studiorum *De bonis Ecclesiae temporalibus (sessio I, series altera)*, kan. 16, s. 408).

²⁰⁵ „Plures conquesti sunt eo quod in § 1 tribuatur Episcoporum Conferentiis facultas «advigilandi» ut in singulis dioecesibus etc... Talis facultas non potest admitti, quia contradicit sanae doctrinae ecclesiologicalae de relationibus Episcopos inter et Episcoporum Conferentias. Consultores concordant circa talem animadversionem” (tamże, s. 409).

²⁰⁶ Tamże. Odpowiednikiem wskazanego kan. 141 w KPK/83 jest kan. 281. W ostatecznej wersji analizowany kanon otrzymał brzmienie: „Habeatur in singulis dioecesibus speciale institutum quod bona vel oblationes colligat eum in finem ut substantationi clericorum, qui in favorem dioecesis servitium praestant, ad normam can. 141 (De Populo Dei) provideatur, nisi aliter eisdem provisum sit” (tamże, s. 410).

²⁰⁷ TAŻ, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum*

do diecezjalnego instytutu na rzecz utrzymania duchownych włączyć ofiary *iura stolae* oraz środki gromadzone przez ten fundusz przeznaczać wyłącznie na utrzymanie duchownych diecezjalnych. Realizację pierwszej propozycji pozostawiono do szczegółowego określenia ustawodawcom partykularnym. Drugą zaś stanowczo odrzucono, za PO 20 i ES I, 8 argumentując, że ze względów sprawiedliwości wszyscy duchowni poświęcający się służbie kościelnej w danej diecezji są uprawnieni do korzystania z subwencji tej instytucji²⁰⁸.

Jak wynika ze źródeł kan. 1274 § 1 i dokumentów Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego, cel analizowanego instytutu stanowi zabezpieczenie godziwego utrzymania duchownym, zgodnie z dyspozycją ustawodawcy zawartą w kan. 281. Za beneficjentów funduszu należy zatem uważać wszystkich duchownych, diecezjalnych i niediecezjalnych, inkardynowanych do diecezji i czasowo pełniących w niej służbę (por. kan. 271 § 1)²⁰⁹. Utrzymanie duchownych ma szersze znaczenie jak tylko instytucjonalne. Nie mniej istotna jest także więź duchowa prezbiterów z diecezją, a także sposób ich wsparcia w kapłańskiej posłudze pełnionej w określonym Kościele partykularnym. Postulat ten pośrednio potwierdza dyspozycja zawarta w kan. 1274 § 4, zgodnie z którym ustawodawca nie przewiduje możliwości przekształcenia diecezjalnej instytucji na rzecz utrzymania duchownych w instytucję o zasięgu międzydiecezjalnym lub krajowym²¹⁰.

Uprawnienie do ustanowienia analizowanej instytucji ustawodawca kodeksowy przekazuje biskupowi diecezjalnemu (kan. 1274 § 1). Swoistą trudność stanowi interpretacja zawartej w kanonie klauzuli: „chyba że inaczej temu zaradzono” (*nisi aliter eisdem provisum sit*). Zdaniem niektórych komentatorów,

---

Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutum vitae consecratae recognitum (Patribus Commissionis reservatum) (29.06.1980), Città del Vaticano 1980.

²⁰⁸ „Lege universali imponi non potest. Attentis autem adiunctis determinari potest lege particulari. Clerici quibus per Institutum providebitur sunt omnes qui in favorem dioecesis servitium praestant (cfr. PO 20; ES I, 8) nulla distinctione facta. Res est iustitiae” (TAŽ, *Relatio complectens synthesim animadversionum ab Em.mis atque Exc.mis Patribus Commissionis ad novissimum schema Codicis Iuris Canonici exhibitarum, cum responsionibus a secretaria et consultoribus datis (Patribus Commissionis stricte reservata)* [16.07.1981], [Civitas Vaticana] 1981, ad. can. 1225 § 1, nr 1, s. 284).

²⁰⁹ F.R. AZNAR GIL, *El fondo diocesano para la sustentacion del clero (c. 1.274, § 1)*, „Revista Española de Derecho Canónico” 48 (1991), s. 628-629; L. CHIAPPETTA, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. II: *Libri III-IV-V-VI*, Bologna 32011, s. 561.

²¹⁰ P. KALETA, *Prawne aspekty zarządzania dobrami kościelnymi*, s. 55.

ustawodawca pozostawia biskupowi diecezjalnemu wolność (*nisi aliter provi- sum sit; quatenus opusit sit*) w ustanowieniu takiego systemu finansowego, jaki uzna za stosowny, aby zadośćuczynić godziwemu utrzymaniu duchownych²¹¹. Nie może on jednak polegać na kontynuacji dotychczas funkcjonującego beneficjum kościelnego. W przypadku braku specjalnego systemu diecezjalnego, który mógłby stanowić autonomiczną i równocześnie zależną od diecezji organizację zarządzania, z własną księgowością, nakazuje się ustanowienie diecezjalnej instytucji gromadzącej środki na utrzymanie duchownych Kościoła partykularnego²¹². Interpretowanie zatem klauzuli „chyba że inaczej temu zaradzono” na zasadzie wnioskovania, że jest to bardziej uprawnienie niż obowiązek, można uznać za słuszne tylko w sytuacji, gdy system beneficjalny jeszcze funkcjonuje. Tam jednak, gdzie utrzymanie duchownych finansowane jest wyłącznie z ofiar wiernych chrześcijan, ustanowienie analizowanej instytucji jest obligatoryjne²¹³. Wskazuje na to także zastosowany przez ustawodawcę czasownik *habeatur* w trybie rozkazującym oznaczający ‘powinność’, a nie jedynie ‘zalecenie’²¹⁴. Ponadto dyspozycję ustawodawcy zawartą w kan. 1274 § 1 należy odnieść do kan. 1272, zgodnie z którym w krajach, gdzie istnieją jeszcze beneficja w ścisłym znaczeniu, do konferencji biskupów należy

²¹¹ F.R. AZNAR GIL, *La administración de los bienes temporales de la Iglesia*, Salamanca 1993, s. 316; L. CHIAPPETTA, *Il manuale del parroco. Commento giuridico-pastorale*, Roma 1997, s. 735; J.A. RENKEN, *The Acquisition of Diocesan Revenue by the Diocesan Bishop*, CLSGBI 172 (2012), nr 12, s. 78; B. MUKHIBI, *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration Based on the Bond of Incardination. With Reference to can. 281 § 1,2,3 of 1983 Code. A Comparison of the Church in Italy and Scotland with that of Uganda*, Roma 2002, s. 33; P. ARTNER, *The Remuneration of Diocesan Clerics*, „Folia Canonica” 12 (2009), s. 12; N.P. ODCHIMAR, *Decent Support and Social Security of the Clergy Under the 1983 Code of Canon Law*, „Philippiniana Sacra” 18 (1983), nr 54, s. 522; D. SPADONI, *Il sostentamento del clero alla luce del can. 1274 C.I.C. del 1983*, Roma 2004, s. 47-49; G. DONÀ, *Instituto para la sustentación del clero*, w: *Diccionario general de derecho canónico*, t. IV: (*Filosofía del derecho – Legislador*), red. J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, Cizur Menor 2012, s. 661.

²¹² M. LÓPEZ ALARCÓN, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 947. Niektórzy komentatorzy KPK/83 opowiadają się za obligatoryjnością istnienia instytucji, o której ustawodawca stanowi w kan. 1274 § 1. Zdaniem G. Marcuzziego, biskup diecezjalny jest bezwzględnie zobligowany do utworzenia takiej instytucji, ponieważ cały proces dotyczący reformy KPK/17 zmierzał do obowiązkowego stworzenia takiego funduszu (*Il sostentamento del clero. Nella normativa codiciale latina*, s. 64; por. H. STAWNIAK, *Inkardynacja w misji Kościoła*, s. 299).

²¹³ P. KALETA, *Prawne aspekty zarządzania dobrami kościelnymi*, s. 54; TENŻE, *Zarządzanie dobrami*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. IV/1: *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2019, s. 54.

²¹⁴ V. DE PAOLIS, *I beni temporalis della Chiesa*, Bologna ³2011, s. 173; J.B. HESCH, *A Canonical Commentary on Selected Personnel Policies in the United States of America Regarding Decent Support of Diocesan Priests in Active Ministry*, Ann Arbor 1994, s. 196-197.

odpowiednimi normami, uzgodnionymi ze Stolicą Apostolską i przez nią zatwierdzonymi, tak określić sposób zarządzania tymi beneficjami, żeby dochody, a nawet, jeśli to możliwe, samo uposażenie beneficjów, były sukcesywnie przenoszone do instytucji na rzecz utrzymania duchownych²¹⁵. Należy pamiętać o tym, że dobra pobożnej fundacji nieautonomicznej, gdy zostały powierzone osobie prawnej podlegającej biskupowi diecezjalnemu, po upływie określonego czasu powinny zostać przekazane analizowanej instytucji, chyba że ujawniono wyraźną inną wolę fundatora (kan. 1303 § 2)²¹⁶.

Ustawodawca kodeksowy, w odniesieniu do bazy materialnej instytucji na rzecz utrzymania duchownych, wypowiada się w sposób ogólny stanowiąc, że powinna ona gromadzić dobra i ofiary (*bona vel oblationes colligat*). Czasownika *colligere* nie należy rozumieć aktywnie w znaczeniu przeprowadzanej zbiórki, ale raczej biernie jako miejsce, instytucję gromadzącą wszelkie środki materialne na rzecz utrzymania duchownych²¹⁷. Ustawodawca, stosując pojęcia *bona* i *oblationes* nie posłużył się nimi w znaczeniu synonimicznym, nawet przy założeniu, że *bona* może być rozumiane jako pojęcie nadrzędne, którego zakres obejmuje ruchome i nieruchome dobra materialne, a także wszelkie uprawnienia majątkowe uznane i prawnie chronione. Uwzględniając kontekst normy kan. 1274 § 1, zastosowane pojęcie *bona* należy rozumieć jako już istniejącą własność Kościoła, co staje się bardziej zrozumiałe w odniesieniu

²¹⁵ F. SALERNO, *I beni temporali della Chiesa*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 730; V. DE PAOLIS, *Il sistema beneficiale e il suo superamento dal Concilio Vaticano II ai nostri giorni*, w: *Il sostentamento del clero. Nella legislazione canonica e concordataria italiana*, s. 30-31; TENŽE, *Il sostentamento del clero nel Concilio e nel Codice*, QDE 2 (1989), s. 49. M. López Alarcón konkluduje na temat sytuacji kościelnych beneficjów pod rządami KPK/83: 1) Nie można tworzyć nowych beneficjów kościelnych; 2) W odniesieniu do tych, które istnieją, obowiązkiem konferencji biskupów w porozumieniu ze Stolicą Apostolską, jest promulgowanie odpowiednich norm zmierzających do ich zniesienia, dostosowując sposób likwidacji do specyfiki każdego z nich; 3) Dochody płynące z beneficjów kościelnych, a nawet jeśli to możliwe, całe ich uposażenie należy stopniowo przekazywać diecezjalnej instytucji gromadzącej środki materialne na rzecz utrzymania duchownych; 4) Po zadekretowaniu zniesienia beneficjum kościelnego ten, kto z niego korzystał, nie będzie mógł domagać się, na mocy prawa nabytego, kontynuacji swojej sytuacji ekonomicznej z okresu, w którym korzystał z istniejącego beneficjum (*Dobra doczesne Kościoła*, s. 945).

²¹⁶ POR. A. SOARES DE VASCONCELOS, *Sustentação do clero no Terceiro Milênio (cc. 281 e 1274 §1)*, „Direito & Pastoral” 12 (1998), nr 36, s. 14.

²¹⁷ Czasownik *colligo, -ere* jest wieloznaczny i może oznaczać: ‘pozbierać’, ‘podnosić’, ‘usuwać’, ‘pozbierać’, ‘otrzymać’, ‘zarobić’, ‘gromadzić’, ‘zgarniać’, ‘spędzać w jedno miejsce, w jedną całość’, ‘skupiać razem’, ‘składać’, ‘zestawiać’, ‘łączyć’, ‘spajać’, ‘związać’, ‘zwinąć’, ‘ściągnąć’, ‘zatrzymać w ruchu’, ‘hamować’, ‘obejmować’, ‘mieścić’ (*Słownik łacińsko-polski*, t. I: A-C, red. M. Plezia, Warszawa 2007, s. 570-571).

do dyspozycji wskazanego kan. 1272, w którym ustawodawca przewiduje rezygnację z utrzymania zapewnianego przez beneficjum kościelne na rzecz środków subwencjonowanych przez analizowaną instytucję²¹⁸.

Oprócz przedstawionych powyżej (zob. kan. 1272; 1303 § 2), za źródła finansowania instytucji na rzecz utrzymania duchownych uznać należy: 1) ofiary wiernych, zarówno spontaniczne, jak i będące odpowiedzią na kierowane do nich prośby (kan. 1261; 1262); 2) podatek zwyczajny i nadzwyczajny (kan. 1263); 3) zbiórki specjalne (kan. 1266); 4) pobożne rozporządzenia dokonane testamentem, jak i aktem między żyjącymi (kan. 1301); 5) ofiary mszalne za binacje i trynacje, przekazywane na cele oznaczone przez ordynariusza, z dopuszczeniem określonego wynagrodzenia z tytułu zewnętrznego (kan. 951 § 1); 6) ofiary składane z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów (kan. 1264, 2°)²¹⁹.

Odnosząc się do kwestii statusu prawnego instytucji gromadzącej środki na rzecz utrzymania duchowieństwa, na podstawie dyspozycji ustawodawcy zawartej w kan. 1274 § 1, stwierdzić należy, że jest to samodzielna instytucja, która na mocy dekretu kompetentnej władzy otrzymuje publiczną osobowość prawną, spełniając tym samym wymagania zawarte w kan. 116. Majątek stanowiący jej własność jest zatem majątkiem kościelnym²²⁰. Kongregacja ds. Biskupów wskazuje także, że za pożądane należy uważać takie ukonstytuowanie instytucji, aby została uznana przez prawo danego państwa (AS 191).

Nawiązując do dyspozycji ustawodawcy „chyba że inaczej temu zaradzono” (kan. 1274 § 1), Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych wskazuje, że godziwe utrzymanie duchownych może pochodzić nie tylko z instytucji specjalnie powołanej w tym celu, ale także z innych źródeł, samodzielnie wystarczających lub łączonych z innymi. Z tego też względu, przed analizowaną instytucją stoi zadanie jedynie w sytuacji, w której określony poziom wynagrodzenia konkretnego duchownego nie został osiągnięty z ofiar płynących z wypełniania kościelnej posługi lub uposażenia wynikającego z innych źródeł (DFUD 4.3).

²¹⁸ D. WALENCIK, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa*, s. 369-370.

²¹⁹ J.C. PÉREZ TROYA, *El c. 1274§1 y el Fondo para la sustentación del clero de la diócesis de Ciudad Real*, Madrid 2018, s. 15.

²²⁰ P. CONSORTI, *La remunerazione del clero. Dal sistema beneficiale agli Istituti per il sostentamento*, Torino 2000, s. 57; D. WALENCIK, *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa*, s. 375. W. Wójcik podnosi, że posiadanie osobowości prawnej nie jest obowiązkowe (*Dobra doczesne Kościoła*, s. 69).

2.2.4.2. Instytucja na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych

Zgodnie z dyspozycją ustawodawcy powszechnego zawartą w kan. 1274 § 2, tam, gdzie jeszcze nie zorganizowano właściwego zabezpieczenia społecznego dla duchowieństwa, konferencja biskupów powinna zatroszczyć się o powołanie instytucji, która mogłaby w odpowiedni sposób podjąć problem ubezpieczenia społecznego duchownych. Wyrażenia *assistentia socialis* (kan. 281 § 2; 384), *praevidentia socialis* i *securitas socialis* (kan. 1274 § 2) uznać należy za nowe w prawie kanonicznym. Zabezpieczenie społeczne (*praevidentia socialis*), jako pojęcie najszersze znaczeniowo, obejmuje system urzędzeń i świadczeń, którego celem jest udzielanie pomocy w sytuacji zdarzeń losowych, ograniczenia lub utraty zdolności do pracy, przypadku wymagającego opieki zewnętrznej lub prowadzenia odpowiedniej działalności profilaktycznej²²¹. Tak rozumiana *praevidentia socialis* jest wyrazem zbiorczym, który obejmuje m.in. opiekę społeczną (*assistentia socialis*) i ubezpieczenia społeczne (*securitas socialis*)²²². Opieka społeczna powinna docierać tam, gdzie nie ma możliwości samodzielnego zaspokajania niezbędnych potrzeb życiowych, przy braku świadczeń wynikających z innych tytułów prawnych²²³. Ustawodawca *assistentia socialis* łączy z obowiązkiem udzielenia pomocy duchownym z powodu choroby, niesprawności lub starości (kan. 281 § 2; 384)²²⁴. Przez ubezpieczenia społeczne rozumie się zaś system obowiązkowych ubezpieczeń wypadkowych, chorobowych i emerytalno-rentowych, koordynowanych przez państwo, organizowanych za pomocą składek, zarządzanych przez publiczny zakład ubezpieczeń, wypłacający świadczenia po spełnieniu określonych prawem wymogów²²⁵.

Jako źródło kan. 1274 § 2 Papieska Komisja ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego wskazała jedynie dwa dokumenty Świętej Kongregacji Soboru²²⁶. W okólniku *Preoccupata delle condizioni* Kongregacja

²²¹ A. WIERZBICKI, *Polityka społeczna i kwestie społeczne w okresie transformacji*, w: *Spółczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, red. K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, Warszawa 2007, s. 1346.

²²² M. KSIĘŻOPOLSKI, *Zabezpieczenie społeczne*, w: *Leksykon polityki społecznej*, red. B. Rysz-Kowalczyk, Warszawa 2001, s. 240.

²²³ K. OGRÓDZKI, *Opieka społeczna*, w: *Encyklopedia nauk politycznych. (Zagadnienia społeczne, polityczne, gospodarcze)*, t. IV, red. E.J. Reyman, Warszawa 1939, s. 126.

²²⁴ W kan. 231 § 2 ustawodawca używa dwóch pojęć: *assistentia socialis* i *assistentia sanitaria*.

²²⁵ M. JAKUBEK, *Ubezpieczenia społeczne*, EK, t. XIX, kol. 1261.

²²⁶ PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Fontium*, przyp. do kan. 1274 § 2, s. 345. Zob.

Soboru, zaniepokojona „coraz bardziej poszkodowanymi i nierzadko całkowicie nieszczęśliwymi warunkami życia chlubnego duchowieństwa włoskiego”, zalecała ordynariuszom diecezji włoskich promowanie i wspieranie właściwych środków w tym zakresie, podkreślając jednocześnie niebagatelną rolę domów kościelnych funkcjonujących na wzór sanatoriów. Aby w specjalnie powołanych dla tej misji instytucjach duchowni potrzebujący pomocy mogli realizować przynajmniej podstawowe potrzeby życiowe, zaś prezbiterzy młodzi i zdrowi ze spokojem i pogodą ducha przygotowywali się na chorobę lub starość, Święta Kongregacja, za zgodą papieża Piusa XII, ustanowiła Fundusz Dotacyjny dla Duchownych Potrzebujących-Inwalidów we Włoszech. Jednocześnie ustaliła roczny wkład na rzecz tego funduszu w wysokości pięciu centów od mieszkańca²²⁷. W regulaminie Funduszu Dotacyjnego dla Duchownych Świeckich we Włoszech natomiast Kongregacja Soboru określiła jego cel i beneficjentów, stanowiąc o „regularnej dotacji dla kapłanów spośród duchowieństwa świeckiego we Włoszech znajdujących się w potrzebie z powodu niezdolności do pracy stałej lub tymczasowej na okres trzech miesięcy”, dodając, że „w szczególnych przypadkach fundusz subwencjonuje także duchownych wymagających innych form pomocy”²²⁸. W obu wskazanych dokumentach, chociaż ograniczających się tylko do włoskiego duchowieństwa, ustawodawca w sposób realny podniósł zagadnienie zabezpieczenia socjalnego, co należy uznać za istotne dla początków funkcjonowania analizowanej instytucji²²⁹.

Chociaż Papieska Komisja ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego nie wskazuje żadnego innego źródła kan. 1274 § 2, należy odnotować także wkład Ojców Soboru Watykańskiego II w rozwój instytucji na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych. Odnosząc się do tej problematyki Ojcowie nauczali: „Ponadto w krajach, gdzie opieka społeczna na rzecz duchowieństwa nie jest jeszcze odpowiednio zorganizowana, niech

---

także: D. FALTIN, *De retributione et praeventia sociali presbyterorum iuxta doctrinam Concilii Vaticani II*, „Apollinaris” 46 (1973), nr 3-4, s. 366-393.

²²⁷ SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Litterae circa institutionem alicuius subsidii pro sacerdotibus invalidis vel in necessitate constitutis Preoccupata delle condizioni* (1.07.1941), w: *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, t. I: *Leges annis 1917-1941 editae*, Collegit, digessit notisque ornavit X. Ochoa, Roma 1966, nr 1627, kol. 2075-2076.

²²⁸ TAŻ, *Normae Regolamentoo della Cassa di sovvenzioni per il Clero secolare d'Italia* (15.06.1943), w: *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, t. II, nr 1757, kol. 2181-2182, art. 1.

²²⁹ G. MARCUZZI, *Il sostentamento del clero. Nella normativa codiciale latina*, s. 47.

konferencje biskupów – uwzględniając zawsze prawa kościelne i państwowe – zatroszczą się o to, by istniały albo instytucje diecezjalne, nawet połączone ze sobą, albo instytucje powołane do istnienia wspólnie dla różnych diecezji, albo stowarzyszenie założone dla terytorium, dzięki którym pod nadzorem hierarchii w sposób dostateczny zapewniono by zarówno odpowiednie ubezpieczenie, opiekę lekarską, jak też należyte utrzymanie prezbiterów dotkniętych chorobą, inwalidztwem lub starością. Kapłani zaś, kierując się duchem solidarności wobec swych braci, dzieląc ich troski, niech wspierają taką instytucję po jej założeniu. Niech mają zarazem na uwadze to, że w ten sposób, nie musząc się troszczyć o swój przyszły los, mogą bardziej ochoczo w duchu ewangelicznym praktykować ubóstwo i całkowicie oddać się zbawianiu dusz. Ci zaś, do których to należy, niech zabiegają, aby te właśnie instytucje z różnych krajów łączyły się zdobywając znaczenie i szerszy zasięg” (PO 21). Papież Paweł VI, w motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, powtórzył i nakazał implementować powyższe wskazania Ojców soborowych (nr I, 8). Analiza obu źródeł prawa pozwala wnioskować na temat specyficznych celów analizowanej instytucji, którymi są: ubezpieczenie, opieka zdrowotna, godziwe utrzymanie duchownych chorych, niezdolnych do pracy i w podeszłym wieku. G. Marcuzzi zwraca uwagę na znaczenie użytego przez Ojców soborowych i papieża Pawła VI przysłowka *satis*²³⁰, tłumaczonego jako ‘wystarczająco’²³¹, który wskazuje nie tylko na odpowiedni zakres świadczeń, ale przede wszystkim na ewentualną potrzebę uzupełnienia zabezpieczenia społecznego płynącego od państwa w sytuacji, gdy okaże się ono nieskuteczne lub niewystarczające²³².

²³⁰ „In nationibus praeterea ubi praeventia socialis in favorem cleri nondum apte ordinata est, curent Conferentiae Episcopales ut, attentis semper legibus ecclesiasticis et civilibus, habeantur sive instituta dioecesana, etiam inter se foederata, sive instituta pro variis dioecesibus simul constituta, sive associatio pro toto territorio condita, quibus, sub vigilantia Hierarchiae, **satis** [wyróżnienie – P.L.] provideatur tum congruenti praeventiae et adistentiae sanitariae, quam vocant, tum debitae sustentationi Presbyterorum qui infirmitate, invaliditate aut senectute laborant (PO 21); „Curent tandem eadem Episcoporum Conferentiae, ut, attentis semper legibus ecclesiasticis et civilibus, in singulis nationibus habeantur sive instituta dioecesana, etiam inter se foederata, sive instituta pro variis dioecesibus simul constituta, sive consociatio pro tota natione condita, quibus, sub vigilantia sacrae Hierarchiae, **satis** [wyróżnienie – P.L.] provideatur tum congruenti cautioni et adistentiae sanitariae, quam vocant, tum debitae sustentationi clericorum qui infirmitate, invaliditate aut senectute laborent” (ES I, 8).

²³¹ *Słownik łacińsko-polski*, t. V: S-Z, red. M. Plezia, Warszawa 2007, s. 38-39.

²³² *Il sostentamento del clero. Nella normativa codiciale latina*, s. 72.

Tekst analizowanego już kan. 16 schematu Księgi V KPK/83 *De iure patrimoniali Ecclesiae* był nieco szerszy²³³, przy czym w trakcie prac zespołu konsultorów Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego zdecydowano o usunięciu zwrotu *sub vigilantia Hierarchiae* jako zbytecznego²³⁴.

Zgodnie z dyspozycją ustawodawcy powszechnego zawartą w kan. 1274 § 2, warunkiem ustanowienia analizowanej instytucji jest brak, na terenie podległym danej konferencji biskupów, funduszu skutecznie gwarantującego zabezpieczenie społeczne duchownych, niezależnie od tego, przez jaki podmiot prawny został on powołany do istnienia. Jeśli takowa instytucja funkcjonuje, konferencja biskupów powinna przeprowadzić szczegółową analizę i upewnić się, czy wskazane źródło zabezpieczenia społecznego duchownych zadowalająco spełnia swoje zadanie. W sytuacji, gdy ta forma okaże się nieskuteczna lub niewystarczająca, konferencja biskupów ma obowiązek utworzenia instytucji, o której mowa w kan. 1274 § 2²³⁵. Ustawodawca w kan. 1274 § 4, biorąc pod uwagę odmienne uwarunkowania poszczególnych krajów i sposoby zarządzania diecezjami, zezwala na zorganizowanie instytucji na rzecz zabezpieczenia społecznego duchownych o zasięgu międzydiecezjalnym, która może przyjąć formę: 1) federacji instytucji diecezjalnych; 2) spółdzielni; 3) właściwego stowarzyszenia ustanowionego dla wybranych lub wszystkich diecezji w ramach danej konferencji biskupów²³⁶. O ile to możliwe, instytucja na rzecz zabezpieczenia społecznego duchownych powinna zostać tak utworzona, aby uzyskać skuteczność działania w zakresie prawa państwowego (kan. 1274 § 5)²³⁷. Jak w przypadku instytucji, o której ustawodawca stanowi w kan. 1274 § 1, fundusz

---

²³³ „In nationibus ubi praevidentia socialis in favorem cleri nondum apte ordinata est, carent Conferentiae Episcoporum pro suo cuiusque territorio ut habeantur instituta quibus, sub vigilantia Hierarchiae, securitati sociali clericorum satis provideatur” (PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, Schema canonum Libri V *De iure patrimoniali Ecclesiae*, kan. 16 § 2).

²³⁴ „Suggestum est ut deleantur verba «sub vigilantia Hierarchiae». Propositio placet Consultoribus, qui censent ilia verba esse superflua, cum ius vigilandi competat Hierarchiae ex natura rei: illi ipsi qui institutum constituunt, ius habent vigilandi ut normae ab ipsis datae serventur” (TAŻ, Coetus studiorum *De bonis Ecclesiae temporalibus* (sessio I, series altera), kan. 16 § 2).

²³⁵ D. WALENCIK, *Księga V KPK z 1983 r. Dobra doczesne Kościoła – praktyka Kościoła katolickiego*, s. 143; F.R. AZNAR GIL, *La administración de los bienes temporales de la Iglesia*, s. 317; J.B. HESCH, *A Canonical Commentary on Selected Personnel Policies in the United States of America*, s. 200.

²³⁶ P. KALETA, *Kościelne prawo majątkowe*, Lublin 2014, s. 249. T. Pawluk za niezwykle istotne uznaje przyjęcie rozwiązań maksymalnie jednolitych w całym regionie kościelnym (*Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 2009, s. 40).

²³⁷ Dyspozycja ta ma jednak charakter fakultatywny (V. DE PAOLIS, *I beni temporalis della Chiesa*, s. 175; J.A. RENKEN, *Church Property*, s. 163).

na rzecz zabezpieczenia społecznego duchownych jest samodzielną instytucją, która *per decretum* kompetentnej władzy kościelnej otrzymuje publiczną osobowość prawną, przez co spełnia wymagania wskazane w kan. 116²³⁸.

2.3. Rozporządzenie własnym majątkiem spadkowym na wypadek śmierci

Skonkretyzowaną odpowiedź na ewangeliczne wezwanie do czuwania wobec zbliżającej się „godziny, której się nie domyślamy” (por. Łk 12, 40) stanowi możliwość sporządzenia przez prezbitera diecezjalnego testamentu, przez który należy rozumieć jednostronną czynność prawną dokonaną przez osobę fizyczną, posiadającą zdolność do czynności prawnych, dysponującą własnym majątkiem spadkowym, zmierzającą do powołania spadkobiercy, ustanowienia zapisu lub polecenia zapisu na wypadek śmierci (*mortis causa*)²³⁹.

Od początków istnienia Kościoła funkcjonowało przekonanie, że duchowni posiadają prawo do swobodnego rozporządzania tylko majątkiem nabytym jeszcze przed przyjęciem sakramentu święceń lub w drodze darowizny bądź spadku. Rozdysponowywanie dóbr kościelnych było natomiast surowo zabronione²⁴⁰. Pod rządami KPK/17 rozróżniano majątek duchownych: 1) patrymonialny, który pochodził z tytułu świeckiego (nabyty drogą dziedziczenia, darowizny czy pracą zarobkową); 2) *quasi*-patrymonialny pochodzący z tytułu duchownego (np. ofiary mszalne, *iura stolae*, pensje wikariuszy, katechetów, kapelanów, pracowników instytucji diecezjalnych; wyłączając dochody płynące z beneficjum); 3) beneficjalny (m.in. dochód z uprawy lub dzierżawy gruntów, najmu mieszkań lub budynków kościelnych, kapitałów, serwitutów). Prezbiter miał prawo do swobodnego rozporządzania własnym majątkiem patrymonialnym i *quasi*-patrymonialnym. Dochód

²³⁸ N.P. Cafardi i J. Hite, podkreślając nieobligatoryjność udzielenia analizowanej instytucji statusu publicznej osoby prawnej, czynią interesujące spostrzeżenie: „There may be an advantage to public juridic personality in European countries operating under concordats with the Holy See that give civil recognition to public juridic persons, but such is not the case in the United States. It has also not been canonical practice in the United States to erect these funds as public juridic persons by executory decree” (*Civil and Canonical Requirements for a Clergy Retirement Fund*, w: *CLSA Advisory Opinions*, t. I, s. 418).

²³⁹ E. WILEMSKA, *Testament*, EK, t. XIX, kol. 742.

²⁴⁰ *Decretum Magistri Gratiani*, c. 1, C. XII, q. 3. Rozróżnienie co stanowi majątek świecki duchownego, co zaś jest majątkiem kościelnym, zob. A. FAJĘCKI, *Testament*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. XXXIX-XL: S-T-U, oprac. J. Archutowski, R. Archutowski, A. Fajęcki [i in.], Warszawa-Lublin-Lódź 1914, s. 136-137.

beneficjalny stanowił zaś środki na zapewnienie duchownemu godziwego utrzymania²⁴¹. Ustawodawca w KPK/17 zachęcał kardynałów, biskupów rezydencjalnych i duchownych zarządzających beneficjami do wspierania rozdysponowywanym majątkiem prywatnym celów pobożnych. W sytuacji bowiem śmierci duchownego bez uprzedniego wyrażenia woli odnośnie do posiadanych dóbr materialnych, majątek należało przekazać spadkobiercom ustawowym zgodnie z przepisami prawa państwowego (por. kan. 1301).

Pomimo propozycji członków Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego podnoszących konieczność implementowania obligatoryjności sporządzania testamentów przez osoby duchowne, ustawodawca kodeksowy nie zdecydował się na wprowadzenie takiego obowiązku, pozostawiając tę kompetencję ustawodawcom partykularnym²⁴². Chociaż nie w odniesieniu do samych prezbiterów, problem testamentów podjęła Kongregacja ds. Biskupów, która w *passusie* dotyczącym ubóstwa wyrażanego duchem i życiem dla świadectwa Ewangelii tak wobec świata, jak i społeczności wiernych, zobowiązała każdego biskupa, aby we właściwym czasie rozporządził swoim majątkiem w taki sposób, „ażeby to, co ewentualnie zostaje mu, a pochodzi z «ołtarza», w całości do «ołtarza» wróciło” (EI 28). Analizowane zagadnienie, już w relacji do prezbiterów, kontynuowała Kongregacja ds. Ewangelizacji Narodów, która w *Guida di Vita Pastorale per i Sacerdoti diocesani nelle Chiese che dipendono dalla Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli*, przypominając o tym, iż Kościół stale jest wezwany do pójścia drogą podjętą przez Chrystusa dokonującego dzieła odkupienia w ubóstwie i ucisku (por. 2 Kor 8, 9), wskazała, iż afektywne i efektywne ubóstwo, do którego wezwani są wszyscy prezbiterzy, wymaga precyzyjnych postaw i sposobów postępowania z własnością kościelną i osobistą, pośród których za istotną należy uznać troskę o testamenty: „Wśród obowiązków dotyczących sprawiedliwości i ubóstwa nie można zapominać o sporządzeniu w odpowiednim czasie ostatniej woli i testamentu, które najlepiej przekazać

²⁴¹ F. BĄCZKOWICZ, J. BARON, W. STAWINOĞA, *Prawo kanoniczne*, t. II, s. 560.

²⁴² Postulat taki wniósł m.in. kard. E. Florit. Komisja Papieska uznała jednak: „Propositio non recipitur, quia adiuncta sunt diversa in variis orbis regionibus, et norma imponi non potest iure universali. Ius particular provident” (PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Relatio complectens synthesim animadversionum ab em.mis atque exc.mis Patribus Commissions ad novissimum Schema Codicis Iuris Canonici exhibitarum, cum responsionibus a Secretaria et Consultoribus datis* [16.06.1981], [Civitas Vaticana] 1981, ad. can. 256, s. 68). Por. A. ZAMBON, *Il testamento del presbitero*, QDE 26 (2013), s. 441.

do kurii diecezjalnej. Jest oczywiste, że tylko dobra osobiste, a nie Kościoła, mogą być rozporządzane w testamencie. Kapłani powinni pomagać Kościołowi i ubogim, nawet po własnej śmierci, i nie zostawiać swoich dóbr tym, którzy już się mają dobrze²⁴³.

Ustawodawca kodeksowy stanowi, iż kto z prawa naturalnego i kanonicznego może swobodnie rozporządzać swoimi dobrami, może również przeznaczyć własny majątek na cele pobożne, aktem między żyjącymi lub testamentem²⁴⁴. W dokonywaniu zapisów na rzecz Kościoła na wypadek śmierci należy, o ile to możliwe, zachować wymogi prawa państwowego. Gdyby je pominięto, trzeba przypomnieć spadkobiercom, że ciąży na nich obowiązek wykonania woli testatora (kan. 1299)²⁴⁵. A. Domaszk przypomina, iż na podstawie prawa naturalnego wymaga się, aby rozporządzenie własnym majątkiem opierało się na świadomym i dobrowolnym wyrażeniu swojej woli, co stanowi poważny obowiązek zarówno w odniesieniu do darowizn, jak i zapisów testamentowych. Niemożność używania rozumu albo swobodnego wyrażenia woli uniemożliwia dokonanie pobożnego zapisu. Zadysonowanie dobrami materialnymi w określonych przypadkach może być ograniczone także przepisami

²⁴³ CONGREGAZIONE PER L'EVANGELIZZAZIONE DEI POPOLI, *Guida di Vita Pastorale per i Sacerdoti diocesani nelle Chiese che dipendono dalla Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli* (1.10.1989), w: *Enchiridion Vaticanum*, t. XI: *Documenti ufficiali della Santa Sede 1988-1989*, red. P. Cabri, E. Lora, B. Testacci, Bologna 2011, nr 2495-2647, art. 28.

²⁴⁴ Przez przekazanie dóbr na cele pobożne należy rozumieć rozporządzenie własnym majątkiem, aby służył celom religijnym. Pobożne rozporządzenie majątkiem (*pia voluntas*) powinno być podyktowane motywami nadprzyrodzonymi; względy filantropijne czy humanitarne są niewystarczające. Celami pobożnymi (*causae piae*) mogą być np. kult Boży, określone dzieła miłości Boga i bliźniego, pragnienie uproszenia Bożego błogosławieństwa czy darowania kar za grzechy. W praktyce może to być przekazanie środków finansowych lub dóbr majątkowych na intencje mszalne, potrzeby danej parafii lub klasztoru, budowę obiektów sakralnych, misje czy pomoc ubogim (T. PAWLUK, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV, s. 54).

²⁴⁵ „§ 1. Qui ex iure naturae et ecclesiastico libere valet de suis bonis statuere, potest ad causas pias, sive per actum inter vivos sive per actum mortis causa, bona relinquere. § 2. In ultimis voluntatibus in bonum Ecclesiae servantur, si fieri possit, sollemnitates iuris civilis; hae si omissae fuerint, heredes moneantur ut testatoris voluntatem adimpleant” (kan. 1513 KPK/17). W sytuacji niezastosowania wskazanych formalności na skutek zaniedbania, państwowego zakazu lub innej przyczyny, istnieje obowiązek napomnienia spadkobierców, aby w sumieniu i wobec Kościoła zrealizowali wolę testatora, zgodnie z wyjaśnieniem Papieskiej Komisji do Autentycznej Wykładni Kanonów Kodeksu: „D. Utrum verbum *moneantur*, de quo in canone 1513 § 2, sit praeceptivum, an tantum exhortativum. R. *Affirmative* ad primam partem, *negative* ad secundam” (PONTIFICIA COMMISSIO AD CODICIS CANONES AUTHENTICE INTERPRETANDOS, *Responsum ad propositum dubium De ultimis voluntatibus* [17.02.1930], AAS 22 [1930], s. 196).

prawa kanonicznego, szczególnie prawa zakonnego (por. kan. 668)²⁴⁶. Należy zatem dołożyć wielkiej staranności co do wskazanych formalności, niezależnie od sposobu dokonania rozporządzenia ostatniej woli i niezależnie od osoby, która jest jej adresatem bądź autorem, nawet jeśli jest to nieochrzczony²⁴⁷. Zrealizowanie pobożnego celu, z jakim przekazana została darowizna *mortis causa*, jest obowiązkiem sumienia, również w przypadku pominięcia formalności wymaganych przez prawo cywilne²⁴⁸. Spadkobierca nie jest zobowiązany do oddania przysługującego mu zachowku.

Zgodnie z dyspozycją ustawodawcy zawartą w kan. 1300, rozporządzenia wiernych, którzy przekazują lub pozostawiają dobra materialne na cele pobożne, czy to aktem między żyjącymi czy testamentem, zgodnie z prawem przyjęte, powinny zostać jak najstaranniej wykonane, także co do sposobu zarządzania i spożytkowania dóbr, z zachowaniem przepisu kan. 1301 § 3. Należy pamiętać o tym, iż wykonawcą wszystkich pobożnych rozporządzeń, dokonanych zarówno *inter vivos*, jak i *mortis causa*, jest ordynariusz (kan. 1301 § 1). Na mocy tego prawa może i powinien czuwać, także przez wizytację, ażeby pobożne zapisy zostały odpowiednio wypełnione. Gdy zaś zostaną ustanowieni inni wykonawcy tego prawa i obowiązku, po wypełnieniu swojej funkcji, są zobowiązani do złożenia ordynariuszowi stosownego sprawozdania (1301 § 2).

3. Ochrona i obrona prawa do godziwego utrzymania*

W prowadzonej analizie istotne staje się wskazanie podstaw prawnych dla ochrony i obrony prawa do godziwego utrzymania.

Interpretując za M. Sitarzem, pojęcie ochrony należy łączyć z prewencją, zabezpieczeniem przed czymś potencjalnym. Poza zabezpieczeniem, działanie

²⁴⁶ A. DOMASZK, *Dobra doczesne Kościoła*, s. 287.

²⁴⁷ P. KAŁETA, *Pobożne rozporządzenia woli w ogólności oraz pobożne fundacje*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. IV/1, s. 122.

²⁴⁸ Coram Bonet, 22.06.1964, w: TRIBUNAL APOSTOLICUM SACRAE ROMANAE ROTAE, *Decisiones seu Sententiae selectae inter eas quae anno 1964 prodierunt cura eiusdem Apostolici Tribunalis editae*, t. LVI, [Civitas Vaticana] 1973, s. 519-525.

* Niniejszy punkt został opublikowany w: P. LEWANDOWSKI, *Protection and Defense of the Right to Decent Support of Clergy*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 14 (2019), nr 16, s. 193-205.

ochronne może polegać na opiece lub doглядaniu czegoś. Obrona pojawia się natomiast wówczas, gdy nastąpiło już faktyczne naruszenie jakiejś materii i pojawiła się w tym zakresie niesprawiedliwość, co skutkuje koniecznością obrony sprawiedliwego stanu prawnego, a nawet jego przywrócenia²⁴⁹.

3.1. Ochrona prawa do godziwego utrzymania

Działanie prewencyjne podejmowane w zakresie ochrony prawa prezbiterów do godziwego utrzymania w sposób szczególny jest związane z problemem utraty urzędu kościelnego (*officium ecclesiasticum*). Zgodnie z dyspozycją ustawodawcy kodeksowego zawartą w kan. 184 § 1, urząd kościelny traci się po upływie wyznaczonego czasu, po osiągnięciu wieku określonego prawem, na skutek rezygnacji, przeniesienia, usunięcia, a także pozbawienia. Jak podkreśla J.I. Arrieta, poza sytuacją rezygnacji, która nie wymaga przyjęcia, w pozostałych przypadkach – aby utrata urzędu była skuteczna prawnie – konieczne jest określone prawem działanie władzy kościelnej odnoszące się do wystarczających przyczyn określanych motywami (*causae*). W zależności od sytuacji, podjęte działanie można realizować albo przez akt natury administracyjnej o charakterze deklaratoryjnym lub konstytutywnym, albo przez akt natury sądowniczej. Motywy czynności prawnych mogą przybierać różny charakter – przy uwzględnieniu wymagania przyczyny słusznej, proporcjonalnej lub ciężkiej – w zależności od wymogów prawnych koniecznych do wywarcia określonego skutku i od postawy samego zainteresowanego²⁵⁰. Zdefiniowanie w tym zakresie pozycji prawnej prezbitera warunkuje obowiązki i prawa duchownych, w tym sposób ochrony prawa do godziwego utrzymania.

W przypadku utraty urzędu po upływie wyznaczonego czasu, prezbiter ma prawo otrzymać inny urząd kościelny, zgodnie z przepisami kan. 146-183, który tym samym we właściwy sposób zabezpieczy realizację prawa do godziwego utrzymania.

W sytuacji osiągnięcia wieku określonego prawem lub przyjętej rezygnacji, duchownemu można przyznać tytuł emeryta (kan. 185). Skutkiem prawnym

---

²⁴⁹ Ochrona funkcji wychowawczej rodziny w prawie kanonicznym, w: *Małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym i w prawie polskim*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, J. Gręźlikowski, Lublin 2017, s. 64.

²⁵⁰ Utrata urzędu kościelnego, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego*, s. 188.

takiego działania jest przeniesienie uprawnienia, o którym ustawodawca stanowi w kan. 281 § 1, na rzecz uprawnienia wynikającego z dyspozycji zawartej w kan. 281 § 2: „Należy także zatroszczyć się, by mieli [duchowni – P.L.] zabezpieczoną opiekę społeczną, jeśli by byli dotknięci chorobą, niesprawnością lub starością” (por. kan. 1274 § 2). W tej materii trzeba uwzględnić również dyspozycję zawartą w kan. 538 § 3, zgodnie z którą biskup diecezjalny jest zobowiązany zapewnić proboszczowi zrzekającemu się urzędu po ukończeniu siedemdziesiątego piątego roku życia odpowiedniego utrzymania i mieszkania, przy zachowaniu szczegółowych norm promulgowanych przez konferencję biskupów (por. CD 31; ES I, 20 § 2; EI 206e; zob. kan. 402 § 2)²⁵¹.

W przypadku przeniesienia, prawo do godziwego utrzymania jest zabezpieczone dyspozycją zawartą w kan. 191 § 2, zgodnie z którą przeniesiony pobiera wynagrodzenie związane z pierwszym urzędem do czasu kanonicznego objęcia drugiego (zob. kan. 418 § 2, 2°). J.H. Provost i M. Cortés Diéguez dopuszczają możliwość odmiennego unormowania tego problemu drogą ustawodawstwa partykularnego lub dekretu konkretnego²⁵². Takiej interpretacji sprzeciwia się jednak R. Sobański²⁵³. Niezależnie od przyjętego rozwiązania, wątpliwości nie budzi fakt ochrony prawa do godziwego utrzymania.

Sytuację usunięcia prezbitera należy rozpatrywać dwutorowo. Zgodnie z kan. 192, z urzędu kościelnego zostaje ktoś usunięty albo dekretem wydanym z przepisem prawa przez kompetentną władzę, z zachowaniem uprawnień nabytych ewentualnie na mocy ustawy, albo *ipso iure*, zgodnie z dyspozycją

---

²⁵¹ „Zrzeczenie się urzędu proboszcza, również to, które nastąpiło po przekroczeniu 75. roku życia, nie powinno być przyjmowane w sposób automatyczny, lecz po rozważnym rozpatrzeniu wszystkiego, co dotyczy dobra wspólnoty oraz warunków rezygnującego proboszcza. W zależności od przypadku biskup może powierzyć zrzekającemu się proboszczowi parafię mniejszą, wymagającą mniejszego zaangażowania. Jeśli zaistnieją obiektywne i udokumentowane przyczyny zdrowotne oraz związana z nimi niezdolność do pełnienia funkcji, a proboszcz zwleka z przedłożeniem zrzeczenia się urzędu, biskup z naciskiem przypomni mu o konieczności podporządkowania się osądowi pasterzy Kościoła. Zaproszenie do zrzeczenia się urzędu po ukończeniu 75. roku życia może stać się nakazem, jeśli wymaga tego dobro wspólnoty i współlistnieją inne przyczyny do ustąpienia. Usunięcie lub przeniesienie proboszcza mogą mieć miejsce tylko z bardzo ważnych powodów i zgodnie z procedurą ustaloną przez prawo” (AS 213); zob. V.G. D’SOUZA, *The Procedure for the Removal and Transfer of Pastors: Balancing the Rights*, „Studies in Church Law” 4 (2008), s. 309-312.

²⁵² J.H. PROVOST, *Ecclesiastical Offices [cc. 145-196]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, s. 225; M. CORTÉS DIÉGUEZ, *De la pérdida del oficio eclesiástico*, w: *Código de Derecho Canónico*, s. 134.

²⁵³ *Utrata urzędu kościelnego*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. I, s. 281.

ustawodawcy zawartą w kan. 194. W przypadku zaistnienia pierwszej możliwości, a więc jeśli prezbiter dekretem kompetentnej władzy zostaje usunięty z urzędu, który stanowi podstawę jego utrzymania, wtedy ta sama władza powinna zatroszczyć się o zabezpieczenie jego utrzymania przez odpowiedni czas (*auctoritas curet ut ipsius subsistentiae per congruum tempus prospiciatur*), chyba że zaradzono temu w inny sposób (kan. 195). W podjętej problematyce dużą trudność sprawia interpretacja, czy zobowiązanie, o którym mowa w kan. 195, ma charakter prawny czy jedynie moralny²⁵⁴. Niezależnie od poglądów kanonistów, należy uwzględnić fakt, iż prawo do godziwego utrzymania zostało zagwarantowane przez ustawodawcę nie tylko w analizowanym kan. 195, ale przede wszystkim w kan. 281 § 1 (zob. kan. 231 § 2), co stanowi potwierdzenie tego, iż wskazany obowiązek kompetentnej władzy kościelnej trzeba uważać za poważny. Nie posiada on jednak charakteru bezwzględnego, ponieważ zgodnie z dyspozycją zawartą w kan. 195, obowiązek ciąży na kompetentnej władzy tylko wówczas, gdy usuniętemu z urzędu nie zapewniono godziwego utrzymania w inny sposób²⁵⁵. Nie jest on także czasowo nieograniczony, skoro wolą ustawodawcy władza kościelna powinna zatroszczyć się o zabezpieczenie usuniętemu utrzymania jedynie „przez odpowiedni czas”. G. Dzierżon konstatuje, że okres ten powinien być uzależniony od roztropności kompetentnej władzy, która ma prawo go ściśle określić. Ponadto, jeśli duchowny usunięty z urzędu w działaniach zachowuje się pasywnie, tzn. na skutek złej wiary lub zawnionego zaniedbania nie podejmuje żadnej inicjatywy co do zorganizowania sobie wystarczających środków na utrzymanie, władza kościelna powinna zaniechać udzielania pomocy²⁵⁶. Dopelnienie dyspozycji ustawodawcy zawartej w kan. 195 stanowi przepis kan. 1746, zgodnie

²⁵⁴ P. ERDÖ, *Expressiones obligationis et exhortationis in Codice Iuris Canonici*, Periodica 76 (1987), s. 22-23; P. GAFAELL, *De la pérdida del oficio eclesiástico*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. I, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona ³2002, s. 1085; J. GARCÍA MARTÍN, *Le norme Generali del Codex Iuris Canonici*, Venezia ⁶2015, s. 825; P.V. PINTO, *Le norme generali*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 106; V. DE PAOLIS, A. D'AURIA, *Le Norme Generali. Commento al Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano ²2014, s. 522-523.

²⁵⁵ Usunięty z urzędu może np. otrzymywać świadczenie rentowe lub emerytalne, wykonywać 'świecki' zawód czy dysponować wystarczającym majątkiem osobistym, co zwalnia władzę kościelną z obowiązku, o którym mowa w kan. 195 (R. SOBAŃSKI, *Utrata urzędu kościelnego*, s. 285; J.H. PROVOST, *Ecclesiastical Offices*, s. 227).

²⁵⁶ *Obowiązek troski władzy kościelnej o zabezpieczenia utrzymania osobom, które zostały usunięte z urzędu (kan. 195 KPK)*, PK 51 (2008), nr 3-4, s. 86.

z którym biskup jest zobowiązany zadbać o to, aby usuniętemu proboszczowi przydzielić inny urząd, jeżeli jest do tego zdolny, lub wyznaczyć pensję, w zależności od tego, czy przypadek to zaleca i okoliczności na to pozwalają²⁵⁷.

Poza analizowaną powyżej sytuacją usunięcia z urzędu kościelnego dekretem kompetentnej władzy, zgodnie z dyspozycją ustawodawcy kodeksowego *ipso iure* z urzędu zostaje usunięty: 1) kto utracił stan duchowny; 2) kto publicznie odstąpił od wiary katolickiej lub wspólnoty z Kościołem; 3) duchowny, który usiłował zawrzeć małżeństwo, choćby tylko cywilne (kan. 194 § 1)²⁵⁸. Ochronę prawa do godziwego utrzymania w takiej sytuacji oraz w przypadkach związanych z pozbawieniem urzędu, stanowiącym karę za popełnione przestępstwo (kan. 196 § 1), należy odnosić do dyspozycji zawartej w kan. 1350 § 1, zgodnie z którą przy wymierzaniu kar duchownym zawsze trzeba uważać, żeby nie pozbawić ich tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania, wyłączając wydalenie ze stanu duchownego. Zarządzenie koniecznym potrzebom życiowym prezbitera, który poprzez karę mógłby znaleźć się w niedostatku, powinno zostać ściśle określone przez przełożonego lub sędziego już przy wymierzaniu kary. Dyspozycja kan. 1350 § 1 stanowi więc ochronę prawa do godziwego utrzymania duchownego-przestępcy. Kara kanoniczna jest dolegliwością, ponieważ pozbawia go nie tylko dóbr duchowych, ale i materialnych²⁵⁹. Jednak ustawodawca zachowuje i eksponuje, również w stosunku do ukaranych prezbiterów, wymóg prawa naturalnego, zgodnie z którym każdy człowiek ma prawo do godziwego życia i należącego utrzymania²⁶⁰. *Ratio legis* zobowiązania płynącego z kan. 1350 § 1, J. Krukowski odnosi do wężła

²⁵⁷ Zob. A. MENDONÇA, *Justice and Equity in Decisions Involving Priests*, „Philippiniana Sacra” 36 (2001), nr 106, s. 5-40.

²⁵⁸ Należy zauważyć, że instytucja wydalenia ze stanu duchownego na mocy samego prawa została wprowadzona także w pozakodeksowym akcie prawnym, jakim jest nowy *Regulamin Generalny Kurii Rzymskiej* (SEGRETERIA DI STATO, *Regolamento Generale della Curia Romana* [30.04.1999], AAS 91 [1999], s. 630-699). W art. 79 § 1 taką procedurę zastosowano w odniesieniu do przestępstw popełnionych w sposób podstępny. Ustalono ponadto, że konsekwencja ta odnosi się zarówno do tych, którzy aktualnie sprawując urzędy w Kurii Rzymskiej podjęliby działania o takim charakterze, jak i tych, którzy dokonali wskazanych przestępstw jeszcze przez objęciem obowiązków w Kurii Rzymskiej (G. DZIERŻON, *Usunięcie z urzędu kościelnego na mocy samego prawa*, PK 52 [2009], nr 1-2, s. 40; TENŻE, *Obowiązek troski władzy kościelnej o zabezpieczenia utrzymania*, s. 87).

²⁵⁹ Zob. kan. 1331 § 2, 5°; 1333 § 4; 1336 § 1, 2°; 1377; 1380; 1381; 1385. Należy jednak pamiętać, że *suspensa* nigdy nie dotyczy prawa do mieszkania, jeśli przestępca posiada je z racji urzędu (kan. 1333 § 3, 2°).

²⁶⁰ J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 283.

prawnego, jaki został zawiązany pomiędzy duchownym a Kościołem partykularnym, do którego został inkardynowany²⁶¹.

W odniesieniu do karnie wydalonych ze stanu duchownego z powodu popełnionego przez nich przestępstwa ustawodawca w kan. 1350 § 2 stanowi odrębną zasadę postępowania, nakazując ordynariuszowi „przyjście z pomocą w możliwie najlepszy sposób” tym spośród wydalonych, którzy z powodu kary znaleźli się rzeczywiście w niedostatku. W tym przypadku *ratio legis* unormowania dopatrywać należy w fakcie, iż przez przyjęcie święceń diakonatu i wstąpienie do stanu duchownego zostaje nawiązana szczególna relacja, poprzez którą Kościół roztacza daleko idącą troskę o każdego duchownego. Zasięgiem przekracza ona nie tylko utratę urzędu kościelnego, ale nawet pozbawienie stanu duchownego²⁶². Nawet po wydaleniu ze stanu duchownego, prezbiter pozostaje w pewnej relacji do Kościoła partykularnego, do którego został inkardynowany²⁶³. Źródłem tego obowiązku nie jest już jednak sprawiedliwość, ponieważ ukarany nie ma tytułu do godziwego utrzymania ze strony Kościoła, którego podstawą był sakrament święceń oraz inkardynacja. Pomimo tego, jeśli znalazł się on w rzeczywistym niedostatku, ordynariusz powinien przyjść mu z pomocą materialną. Nie oznacza to jednak, że ordynariusz jest zobowiązany do udzielenia takiej pomocy, jaka wydaje się konieczna do osiągnięcia poziomu godziwego utrzymania. Sposób przyjścia z tą pomocą ponadto uzależniony jest także od możliwości ekonomicznych danego Kościoła partykularnego, jak również od sytuacji

²⁶¹ „Przez ten węzeł inkardynacji duchowny jest zobowiązany do pracy dla dobra danego Kościoła partykularnego, jakim jest diecezja, prałatura itp. Po stronie ordynariusza, który reprezentuje dany Kościół partykularny, powstaje obowiązek zabezpieczenia duchownemu zarówno odpowiedniej pracy, jak i godziwego utrzymania. Gdyby więc ordynariusz ukarał duchownego suspensą od urzędu, który był źródłem jego utrzymania, ordynariusz ma obowiązek *ex iustitia* zapewnić mu inne środki do godziwego utrzymania, aby nie stał się żebrakiem” (*Sankcje w Kościele. Część ogólna*, w: W. WÓJCIK, J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. IV, s. 201-202).

²⁶² T. RAKOCZY, *Karne usunięcie ze stanu duchownego w rozumieniu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 25 stycznia 1983 i Listu Kongregacji do spraw Duchowieństwa z 18 kwietnia 2009*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL” 6 (2010), z. 1, s. 52; K. RUDZIŃSKA, *Kara wydalenia ze stanu duchownego*, PK 53 (2010), nr 1-2, s. 26; F.R. AZNAR GIL, *La «conveniente remuneración» de los clérigos en el Código de Derecho Canónico (c. 281, § 1)*, „Ciencia Tomista” 113 (1986), nr 3, s. 557. Zob. M. STOKŁOSA, *Utrata stanu duchownego w aktualnym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, Warszawa 2015.

²⁶³ T.J. GREEN, *Sanctions in the Church [cc. 1311-1399]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, s. 1564; J.I. DONLON, *Remuneration, Decent Support and Clerics Removed from the Ministry of the Church*, w: *Proceedings of the Sixty-Sixth Annual Convention. Pittsburgh, Pennsylvania. October 11-14, 2004*, red. Canon Law Society of America, Washington 2005, s. 101; D. ZALBIDEA, *La digna sustentación de los clérigos*, IC 51 (2011), s. 669.

socjalnej, w jakiej znalazł się sam wydalony ze stanu duchownego²⁶⁴. Zasada wyrażona w kan. 1350 § 2 stanowi zatem przejaw humanitarnej i charytatywnej postawy Kościoła wobec duchownych dotkniętych najcięższą karą, jaką jest wydalenie ze stanu duchownego²⁶⁵.

3.2. Obrona prawa do godziwego utrzymania

Podstawę prawną obrony prawa do godziwego utrzymania stanowi dyspozycja ustawodawcy zawarta w kan. 221 § 1, zgodnie z którą wiernym chrześcijanom przysługuje uprawnienie legalnego dochodzenia i obrona przynależących im w Kościele uprawnień na właściwym forum kościelnym według przepisów prawa²⁶⁶.

Obronę prawa prezbiterów do godziwego utrzymania realizuje się w drodze postępowania sądowego, zgodnie z przepisami kan. 1501-1670 normującymi proces sporny, lub w drodze procedowania administracyjnego, zgodnie z przepisami kan. 1732-1739 normującymi instytucję rekursu hierarchicznego przeciw dekretem administracyjnym²⁶⁷.

W odniesieniu do procedury administracyjnej, F.R. Aznar Gil, a za nim R. Kantor, wskazują na trzy rozwiązania prowadzące do skutecznej obrony analizowanego uprawnienia²⁶⁸: 1) zawarcie porozumienia, które należy interpretować jako podstawową drogę obrony ze względu na fakt, iż jest pożądane,

---

²⁶⁴ J. SYRYJCZYK, *Sankcje w Kościele*, s. 283; P.M. GAJDA, *Sankcje karne w Kościele w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II oraz późniejszych zmian i uzupełnień. Studium kanoniczno-pastoralne*, Tarnów 2008, s. 59. Zob. A.T. OPALALIC, *Rights and Obligations of Bishops in Relation to Laicized Priests*, „Philippine Canonical Forum” 4 (2002), s. 191-200.

²⁶⁵ J. KRUKOWSKI, *Sankcje w Kościele*, s. 202; J. DIRAVIAM, *The Judicial Penal Procedure for the Dismissal of a Diocesan Priest from the Clerical State According to the 1983 Code of Canon Law*, Ottawa 2008, s. 192.

²⁶⁶ Szerzej, zob. J. ŻURAWSKI, *Prawo do należytego wymiaru sprawiedliwości*, w: *Obowiązki i prawa wiernych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 271-292; H.A. VON USTINOV, *Algunas consideraciones alrededor del canon 221*, „Anuario Argentino de Derecho Canónico” 14 (2007), s. 269-304; A.D. BUSO, *Consideraciones acerca de la defensa de los derechos*, „Anuario Argentino de Derecho Canónico” 17 (2011), s. 77-99; Z. GROCHOLEWSKI, *The Basis of the Right of Defence*, „Forum” 17 (2006), s. 339-360.

²⁶⁷ Przedmiotem postępowania sądowego są: 1) dochodzenie lub obrona uprawnień osób fizycznych lub prawnych, bądź stwierdzenie faktów prawnych; 2) przestępstwa w tym, co dotyczy wymierzenia lub deklarowania kary. Natomiast spory powstałe na skutek wydania aktu władzy administracyjnej mogą być wniesione tylko do przełożonego albo do trybunału administracyjnego (kan. 1400 § 1-2).

²⁶⁸ La «conveniente remuneración» de los clérigos en el Código de Derecho Canónico, s. 578-579; *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, s. 220.

aby – ilekroć ktoś czuje się pokrzywdzony dekretem – unikać konfliktu pomiędzy nim a autorem dekretu i wspólnym wysiłkiem poszukiwać słusznego między nimi rozwiązania, w razie potrzeby posługując się poważnymi osobami dla podjęcia mediacji i rozważenia sprawy, tak aby na odpowiedniej drodze uniknąć sporu lub go rozwiązać (kan. 1733 § 1); 2) poszukiwanie pomocy u organów mediacyjnych ustanowionych w każdej diecezji na stałe, których zadaniem powinno być sugerowanie słuszných rozwiązań (kan. 1733 § 2)²⁶⁹; 3) odniesienie się za pomocą rekursu hierarchicznego do przełożonego lub trybunału administracyjnego (kan. 1734-1739)²⁷⁰.

4. Podsumowanie

Przeprowadzona w niniejszym rozdziale analiza źródeł prawa i literatury prowadzi do następujących wniosków:

1) Troska o zapewnienie prezbiterom diecezjalnym godziwego utrzymania stanowi poważny obowiązek spoczywający na wszystkich wiernych chrześcijanach, w szczególności zaś sposób na biskupie diecezjalnym.

2) O odpowiedzialności wiernych chrześcijan ustawodawca stanowi dwukrotnie: w kan. 222 § 1 obligując do troski o potrzeby Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu, prowadzenia dzieł apostołstwa oraz miłości, a także do tego, co jest niezbędne do godziwego utrzymania szafarzy, oraz w kan. 1261 § 1 przypominając, iż wierni mają prawo przekazywać dobra doczesne na korzyść Kościoła. Wskazanemu obowiązkowi i prawu

²⁶⁹ Zob. A. ROMANKO, *Mediacja w sprawach administracyjnych w prawie kanonicznym i w prawie polskim*, Lublin 2016, s. 71-136; TAŻ, *Rada mediacyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, KiP 14 (2012), nr 1, s. 85-103; TAŻ, *Procedura mediacyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i w prawie polskim*, w: *Człowiek – jego prawa i odpowiedzialność*, red. R. Tabaszewski, Lublin 2013, s. 185-194; TAŻ, *Kompetencje administratora diecezji w sytuacji sede vacante dotyczące organów mediacyjnych (kan. 1733 § 2)*, KiP 17 (2015), nr 1, s. 53-72; TAŻ, *Potrzeba erygowania stałych organów mediacyjnych w polskim prawie partykularnym*, KiP 19 (2017), nr 2, s. 93-106; TAŻ, *Rada mediacyjna*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 2445-2450.

²⁷⁰ W tej materii za właściwą należy uważać Drugą Sekcję Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, która zgodnie z kan. 1445 § 2 rozpatruje spory powstałe na skutek działania kościelnej władzy administracyjnej, przekazane do niej zgodnie z przepisami prawa, inne spory administracyjne przekazane przez Biskupa Rzymskiego lub dykasterie Kurii Rzymskiej, a także konflikty własności między tymi dykasteriami.

korelatywnie odpowiadają dyspozycje zawarte w kan. 1260, w którym ustawodawca proklamuje wrodzone prawo Kościoła domagania się od wiernych dostarczenia tego, co jest konieczne do osiągnięcia właściwych mu celów oraz w kan. 1261 § 2, w którym obliuguje biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym i egzekwowania obowiązku powstającego z dyspozycji kan. 222 § 1.

3) Szczególne zobowiązanie biskupa diecezjalnego w analizowanej materii wynika z szeregu dyspozycji kodeksowych: kan. 263; 269, 1°; 271 § 1; 384; 538 § 3; 1261 § 2. O poważnej odpowiedzialności w tym zakresie przypominają także liczne posoborowe akty normatywne na temat pasterskiej posługi biskupów: *Ecclesiae Sanctae* (nr 8), *Ecclesiae imago* (nr 117) czy *Apostolorum successores* (nr 80, 217). Wszystkie wzywają biskupa diecezjalnego do pełnej implementacji uchwał i wskazań Ojców Soboru Watykańskiego II oraz instrukcji wydanych przez Stolicę Apostolską dotyczących wprowadzenia równości w zakresie spraw materialnych prezbiterów, a także troski o ich godziwe utrzymanie i stosowanie w tym zakresie wymagań sprawiedliwości rozdzielczej. Na tę odpowiedzialność biskupa diecezjalnego wskazuje również Papiaska Rada ds. Tekstów Prawnych w nocie wyjaśniającej *Elementi per configurare l'ambito di responsabilità canonica del Vescovo diocesano nei riguardi dei presbiteri incardinati nella propria diocesi e che esercitano nella medesima il loro ministero*. Wszystkie kompetencje przysługujące biskupowi jako głównemu zarządcy majątku kościelnego – w sposób bezpośredni lub pośredni – oscylują wokół materii zapewnienia prezbiterom godziwego utrzymania.

4) Prezbiterowi przysługuje uprawnienie do godziwego utrzymania, którego uzasadnienie należy dostrzegać w naturalnym i pozytywnym prawie Bożym, ściśle określonym i właściwie usankcjonowanym w ustawodawstwie powszechnym. Analiza dyspozycji ustawodawcy odnoszących się do utrzymania duchownych wskazuje na dwie podstawy prawne uprawnienia prezbiterów, którymi są: stosunek inkardynacji oraz czasowe pełnienie służby na rzecz określonego Kościoła partykularnego.

5) Przeprowadzona analiza potwierdza dowartościowanie relacji służby faktycznej polegającej na czasowym pełnieniu posługi kapłańskiej na rzecz określonego Kościoła partykularnego i zrównania jej w prawach z relacją służby prawnej wynikającej ze stosunku inkardynacji prezbitera do diecezji.

6) Chociaż prezbiterzy diecezjalni nie składają ślubów ubóstwa, są zaproszeni do dobrowolnego praktykowania tej rady ewangelicznej, przez którą mogą nie tylko wyraźniej upodobnić się do samego Jezusa Chrystusa, ale także chętniej pełnić świętą służbę. Z tego względu bezpośrednio po proklamowaniu w kan. 281 prawa prezbiterów do godziewego utrzymania, ustawodawca stanowi, iż duchowni powinni prowadzić życie proste i powstrzymywać się od wszystkiego, co trąci próżnością.

7) Zakres i poziom realizacji prawa do godziewego utrzymania prezbiterów diecezjalnych według KPK/83 wyznaczają: ofiary mszalne, *iura stolae*, wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie, a także instytucje na rzecz utrzymania oraz zabezpieczenia socjalnego duchownych.

8) W materii zapewnienia godziewego utrzymania prezbiterom istotne znaczenie posiadają ofiary mszalne przekazywane kapłanowi z okazji sprawowania Mszy św. w określonej intencji. Za wskazaniem Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego ustawodawca kodeksowy na określenie ofiar mszalnych nie używa już łacińskiego słowa *stipendium*, ale określenia *stips a fidelibus oblata*. *Ratio legis* tej zmiany należy dopatrywać przede wszystkim w tym, że pojęcie *stipendium* nie współbrzmi z naturą ofiary składanej z okazji celebrowania Eucharystii. Zawiera bowiem element wynagrodzenia, nagrody lub zapłaty w zamian za celebrę. Intencją było także podkreślenie dystansu pomiędzy ofiarami mszalnymi a samą celebracją Eucharystii oraz uniknięcie pozorów symonii.

9) Do synodu prowincjalnego lub do zebrania biskupów danej prowincji należy określić dekretem wysokość składanej ofiary mszalnej. Jeśli dekret został wydany, kapłanowi nie wolno domagać się wyższej ofiary. W sytuacji, gdy nie ma takiego uregulowania, należy kierować się prawem zwyczajowym diecezji. Jeśli ofiarodawca przekazuje określoną sumę pieniędzy z racji sprawowania Eucharystii, a nie wskazuje liczby Mszy św., należy ją ustalić uwzględniając wysokość ofiary przyjętą w miejscu zamieszkania ofiarodawcy. Wyjątek od powyższej reguły może stanowić domniemanie, iż inna była intencja ofiarodawcy. W takiej sytuacji okoliczności domniemania pozwolą określić właściwy sposób postępowania.

10) Z wyjątkiem wypadków, w których zgodnie z prawem można kilka razy celebrować lub koncelebrować Eucharystię w tym samym dniu, nie wolno kapłanowi

więcej niż raz odprawiać w ciągu dnia. Celebrujący Eucharystię więcej razy w tym samym dniu, może poszczególne Msze św. aplikować w intencji, w której została złożona ofiara, przy zachowaniu jednak prawa, że oprócz uroczystości Bożego Narodzenia wolno mu zatrzymać dla siebie wyłącznie jedną ofiarę mszalną. Pozostałe ofiary jest zobowiązany przekazać na cele wskazane przez ordynariusza, z uwzględnieniem wynagrodzenia z tytułu zewnętrznego.

11) Kapłanowi celebrującemu Mszę św. zbiorową wolno zatrzymać wyłącznie ofiarę ustaloną w diecezji. Kwotę przekraczającą przyjętą ofiarę mszalną należy przekazać ordynariuszowi, o którym mowa w kan. 951 § 1.

12) *Iura stolae* stanowią ofiary składane przez wiernych na utrzymanie duchownych z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów. Jeśli prawo czego innego nie zastrzega, do zebrania biskupów prowincji należy określenie wysokości tych ofiar. Kompetencją biskupa diecezjalnego jest, po wysłuchaniu zdania rady kapłańskiej, wydanie przepisów odnośnie do przeznaczenia *iura stolae* i wynagrodzenia kapłanów wypełniających zadanie parafialne.

13) Środki służące zapewnieniu godziwego utrzymania prezbiterów mogą pochodzić z różnych źródeł, podejmowanych pojedynczo lub łączonych ze sobą. W sposób schematyczny wskazuje się na trzy grupy źródeł: podmioty kościelne, dla których duchowni sprawują swoją posługę, zarówno w pełnym, jak i niepełnym wymiarze czasu; podmioty, z których duchowni otrzymują to, co odpowiada prawdziwej i właściwej pensji lub emeryturze, zgodnie z normami obowiązującymi w odpowiednim porządku prawnym; diecezjalną instytucję lub fundację. Środki finansowe stanowiące wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie, czyli co do istoty będące formą *remuneratio*, w rzeczywistości składają się na zabezpieczenie *sustentatio*, które jest prawem duchownych.

14) Dla osiągnięcia większej równości w dystrybucji dóbr kościelnych między prezbiterami, Ojcowie Soboru Watykańskiego II podjęli decyzję o radykalnej zmianie systemu ekonomicznego Kościoła, bazującego przede wszystkim na dochodach płynących z beneficjów, na rzecz instytucji diecezjalnych służących utrzymaniu oraz zabezpieczeniu socjalnemu duchownych.

15) W poszczególnych diecezjach powinna istnieć specjalna instytucja, gromadząca dobra i ofiary przeznaczone na utrzymanie duchownych, którzy pełnią służbę dla dobra diecezji, zgodnie z postanowieniem kan. 281, chyba że inaczej temu zaradzono.

16) Tam, gdzie jeszcze nie zorganizowano właściwego zabezpieczenia społecznego dla duchowieństwa, konferencja biskupów powinna zatroszczyć się o powołanie instytucji, która mogłaby odpowiednio podjąć problem ubezpieczenia społecznego duchownych.

17) Określając status prawny instytucji diecezjalnych służących utrzymaniu i zabezpieczeniu socjalnemu duchownych należy stwierdzić, że są to samodzielne instytucje, które na mocy dekretu kompetentnej władzy otrzymują publiczną osobowość prawną, spełniając tym samym wymagania zawarte w kan. 116. Majątek stanowiący ich własność jest majątkiem kościelnym. Za pożądane należy uważać takie ukonstytuowanie obu instytucji, aby zostały uznane przez prawo danego państwa.

18) Prezbiterom diecezjalnym przysługuje legalna ochrona i obrona prawa do godziwego utrzymania. Działanie prewencyjne podejmowane w zakresie ochrony prawa prezbiterów do godziwego utrzymania w sposób szczególny jest związane z problemem utraty urzędu kościelnego po upływie wyznaczonego czasu, po osiągnięciu wieku określonego prawem, na skutek rezygnacji, przeniesienia, usunięcia, a także pozbawienia. Obronę prawa prezbiterów do godziwego utrzymania realizuje się w drodze postępowania sądowego, zgodnie z przepisami kan. 1501-1670 określającymi zwykły proces sporny, lub w drodze procedowania administracyjnego, zgodnie z przepisami kan. 1732-1739 normującymi instytucję rekursu hierarchicznego przeciw dekretem administracyjnym.

Rozdział III

GODZIWE UTRZYMANIE PREZBITERÓW DIECEZJALNYCH WEDŁUG POLSKIEGO USTAWODAWSTWA PARTYKULARNEGO

Przeprowadzona w rozdziale drugim analiza problemu godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹ prowadzi do podjęcia tego samego zagadnienia według polskiego ustawodawstwa partykularnego.

W rozdziale trzecim zostaną najpierw wskazane podmioty zobligowane do zabezpieczenia właściwej realizacji analizowanego uprawnienia, do których należą wierni chrześcijanie i biskup diecezjalny, a następnie uzasadnione prawa przysługujące prezbiterom diecezjalnym, wynikające ze stosunku inkardynacji i czasowego pełnienia służby na rzecz danego Kościoła partykularnego. W dalszej części rozdziału, dla przedstawienia realizacji prawa do godziwego utrzymania, analizie zostaną poddane następujące zagadnienia: wezwanie do prostoty życia, formy godziwego utrzymania prezbiterów (uwzględniając: ofiary mszalne, *iura stolae*, ofiary kolędowe, ofiary wypominkowe, wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie, inne dochody, mieszkanie, wyżywienie, instytucję na rzecz utrzymania i zabezpieczenia socjalnego duchownych), rozporządzenie własnym majątkiem spadkowym na wypadek śmierci. W niniejszym rozdziale za istotne uznać należy także wskazanie podstaw prawnych dla ochrony i obrony prawa do godziwego utrzymania. Wyniki przeprowadzonych badań zakończy podsumowanie.

---

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

1. Podmioty zobligowane i podmiot uprawniony

Chociaż cel posługi Kościoła przybiera charakter ściśle nadprzyrodzony, to jego działalność i posłannictwo dokonują się w świecie materialnym. Dla wspólnoty kościelnej niezbędne są zatem dobra doczesne, aby w sposób nieskrępowany nadal mogła pełnić misję zleconą przez Chrystusa. Ustawodawcy diecezjalni w Polsce, odnosząc się do dyspozycji zawartych w kan. 222 § 1 i 1254 § 2, przypominają, że dobrami kościelnymi należy zarządzać w taki sposób, aby dzięki nim właściwie mogły zostać zrealizowane najważniejsze cele, do których Kościół zalicza: sprawowanie kultu Bożego, prowadzenie dzieł apostołstwa i miłości oraz godziwe utrzymanie duchownych i innych pracowników kościelnych².

Analizę problematyki godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych według polskiego ustawodawstwa partykularnego należy rozpocząć od wskazywania podmiotów zobligowanych oraz podmiotu uprawnionego.

---

² I Synod Archidiecezji Białostockiej (25.03.2000), Białystok 2000, stat. 824; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret w sprawie zapewnienia niezbędnych środków finansowych, służących wypełnianiu celów własnych Archidiecezji Częstochowskiej* (1.07.2012), WACz 86 (2012), nr 1, s. 124; III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania (8.12.2000), Gniezno 2001, stat. 384; Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej, stat. 690; *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej* (20.11.2016), Katowice 2016, stat. 469; BISKUP KIELECKI, *Dekret dot. nowych podatków* (2.12.2016), KPD 92 (2016), nr 4, s. 668; I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej (9.12.1989), Koszalin [b.r.w.], stat. 698 § 3; I Synod Diecezji Łomżyńskiej. *Prawo partykularne Kościoła Łomżyńskiego* (28.10.2005), Łomża 2005, stat. 658; I Synod Diecezji Łowickiej 1995-1999 (25.03.1999), Łowicz 1999, stat. 41 § 1; *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej* (6.06.2000), Pelplin 2001, stat. 317; *Dobra doczesne Kościoła Płockiego* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, stat. 1; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o zarządzaniu kościelnymi dobrami doczesnymi Diecezji Płockiej* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, art. 3; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Instrukcja dotycząca zarządzania kościelnymi dobrami doczesnymi* (5.04.2007), w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego* (23.11.2008), t. II: *Statuty*, Poznań 2008, art. 3; *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy* (1.01.2000), Przemysł 2000, stat. 422 § 1; *Ustawa synodalna Diecezji Radomskiej promulgowana przez Biskupa Radomskiego Edwarda Materskiego 5 kwietnia 1997 roku w Radomiu na I Synodzie Diecezji Radomskiej* (5.04.1997), Radom 1999, stat. 149 § 1; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej. Dekrety i Instrukcje* (16.04.1999), Sandomierz 1999, stat. 490; IV Synod Diecezji Warszawskiej (19.03.2003), Warszawa 2003, stat. 471; Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej (8.12.2000), Warszawa 2000, stat. 429; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego* (27.06.2011), Toruń 2011, stat. 450.

1.1. Podmioty zobligowane

Do troski o odpowiednią realizację analizowanego prawa prezbiterów są zobowiązani wierni chrześcijanie i biskup diecezjalny.

1.1.1. Wierni chrześcijanie

Konferencja Episkopatu Polski w *Instrukcji w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła* w sposób syntetyczny recypuje nauczanie i ustawodawstwo Kościoła w odniesieniu do obowiązku zaradzania potrzebom Kościoła ciężącego na wiernych chrześcijanach: „Obowiązek ten opiera się na fakcie przynależności wszystkich wiernych na mocy sakramentu chrztu świętego do wspólnoty Ludu Bożego, współodpowiedzialności za realizację posłannictwa Kościoła oraz naturalnej solidarności wobec własnej wspólnoty. Należy on do podstawowych obowiązków wszystkich wiernych i sięga czasów założenia Kościoła. Fakt, że należy on do podstawowych obowiązków wszystkich wiernych, nie ulega wątpliwości, ponieważ prawodawca posłużył się w tekście kanonu [222 § 1 – P.L.] zwrotem: *Christifidelibus obligatione tenentur*. Tym samym sformułowanie to pozostaje w zgodzie z wyraźnym stwierdzeniem dekretu o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis* Soboru Watykańskiego II, gdzie w nr. 20 jest mowa o *vera obligatio*. Skoro zatem obowiązek ten znalazł się w Kodeksie Prawa Kanonicznego, to wynika on nie tylko z moralnego zobowiązania, lecz również z *obligatio iuridica*. To prawne zobowiązanie powinno być bliżej określone przez prawo czy to powszechne, czy partykularne lub przez zwyczaj”³.

Ustawodawcy partykularni w Polsce, wskazując na nowe sformułowanie piątego przykazania kościelnego: *Troszczyć się o potrzeby wspólnoty Kościoła*, uświadamiają wiernym chrześcijanom, że ich poważnym obowiązkiem jest troska o dobra doczesne Kościoła, służące m.in. zapewnieniu godziwego utrzymania prezbiterom diecezjalnym⁴. Zadośćuczynienie wskazanemu

---

³ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła* (25.08.2015), AKEP 27 (2015), wyd. 2016, s. 116-140, art. 2.1. Należy jednak pamiętać, iż przyjęta decyzją nr 1/2015 Rady Biskupów Diecezjalnych *Instrukcja* stanowi formę *vademecum*, zatem jej skuteczność zależy od dekretów wykonawczych biskupów diecezjalnych (zob. kan. 34).

⁴ *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 691; BISKUP KIELECKI, *Podstawy materialne instytucji diecezjalnych i uposażenie prezbiterów* (3.06.2002), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa*

zobowiązaniu powinno odbywać się zgodnie z możliwościami poszczególnych osób. Bez wątpienia wymaga ono, nie tylko od wiernych świeckich, ale także od osób duchownych, wrażliwości i otwartości. Składane ofiary i dary materialne nierzadko przyjmują bowiem znamię ewangelicznego ‘wdowiego grosza’, który – jak podkreślają ustawodawcy płocki i opolski – jeśli wypływa ze szczerego serca, ma dużą wartość⁵. Wszyscy wierni posiadają zatem prawo do przekazywania dóbr materialnych na rzecz Kościoła oraz obowiązek zaradzania jego słusznym potrzebom⁶. Ustawodawcy podkreślają, że zobowiązanie to dotyczy nie tylko wiernych świeckich, ale także duchownych, zwłaszcza wówczas, gdy chodzi o ofiary na prowadzenie dzieł apostołstwa i miłości oraz kultu Bożego, np. budowę i utrzymanie kościołów⁷.

Wypełnianie obowiązku troski o potrzeby materialne instytucji diecezjalnych, szczególnie kurii diecezjalnej i instytucji centralnych oraz seminarium duchownego, co do zasady odbywa się poprzez zobowiązania finansowe nakładane na parafie i samych duchownych odrębnym dekretem biskupa diecezjalnego, po zasięgnięciu opinii rady ds. ekonomicznych oraz rady kapłańskiej, przy zachowaniu wymogów, o których mowa w kan. 1263⁸. Kierując się koniecznością

Kieleckiego (*instrukcje, statuty, wzory pism*), Kielce 2002, art. I, 1; *I Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy. Parafia u progu nowego tysiąclecia* (29.03.2005), Opole 2005, stat. 389; *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 318; *Dobra doczesne Kościoła Płockiego*, stat. 3; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 878 § 1; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Instrukcja dotycząca zarządzania kościelnymi dobrami doczesnymi*, art. 25; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej*, stat. 491.

⁵ *Dobra doczesne Kościoła Płockiego*, stat. 3; *I Synod Diecezji Opolskiej*, stat. 389.

⁶ *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. Statuty. Dokumenty wykonawcze* (24.05.1997), Drohiczyn 1997, stat. 223; *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, stat. 385 § 1; *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, stat. 55; *I Synod Diecezji Łowickiej*, stat. 300; *IV Synod Diecezji Warszawskiej*, stat. 472; *II Synod Diecezji Siedleckiej. Żyjąc mocą chrztu* (9.06.2018), Siedlce 2018, stat. 979; *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001* (25.03.2001), Zamość 2001, stat. 187; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 451.

⁷ *II Synod Diecezji Częstochowskiej* (23.11.1986), Częstochowa 1987, stat. 4.5.3.3; *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, stat. 385 § 4; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Instrukcja dotycząca zarządzania kościelnymi dobrami doczesnymi*, art. 28.

⁸ BISKUP KIELECKI, *Podstawy materialne instytucji diecezjalnych i uposażenie prezbiterów*, art. I, 2; BISKUP PELPLIŃSKI, *Zarządzenie o wysokości poszczególnych zobowiązań finansowych (obowiązuje od 01 kwietnia 2006 r.)*, [b. daty] MDP 15 (2006), nr 2, art. B-C; BISKUP PŁOCKI, *Dekret dotyczący zmian świadczeń finansowych w Diecezji Płockiej* (20.02.2009), MPP 94 (2009), nr 2, art. 1-3; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Instrukcja dotycząca zarządzania kościelnymi dobrami doczesnymi*, art. 26; BISKUP RADOMSKI, *Dekret o świadczeniach finansowych w Diecezji Radomskiej* (3.12.2008), KDR 17 (2008), nr 4, s. 479-482; BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret potwierdzający zobowiązania finansowe parafii i kapłanów w Diecezji Sandomierskiej* (19.11.2005), KDS 98 (2005), nr 11-12, s. 883-885;

przewidywania i planowania wszystkich przychodów i rozchodów na poziomie diecezjalnym, w tym terminowego wypłacania uposażenia pracownikom duchownym i świeckim, ustawodawcy partykularni, w odniesieniu do zobowiązań parafialnych, chętnie ustanawiają ryczałt podatkowy skorelowany z liczbą parafian⁹. Wyjątkiem jest diecezja bielsko-żywiecka i archidiecezja warszawska,

---

BISKUP SOSNOWIECKI, *Rozporządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Diecezji Sosnowieckiej w 2010 roku* (19.02.2010), SWD 19 (2010), nr 1-12, s. 137; ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Normy finansowe na rzecz Arcybiskupiego Seminarium Duchownego* (22.04.2004), Prezb 5-6 (2004), art. 1-2; *Przypatrzmy się powołaniu naszemu! (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej (2006-2012). Misja Kościoła Warmińskiego w dziele Nowej Ewangelizacji* (30.09.2012), Olsztyn 2012, stat. 460.

⁹ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret w sprawie zapewnienia niezbędnych środków finansowych*, s. 125-126; BISKUP DROHICZYŃSKI, *Dekret dotyczący spraw finansowych w Diecezji Drohiczyńskiej* (2.01.2001), WDD 14 (2001), nr 2, art. 2-3; TENŻE, *Dekret zmieniający wysokość ofiar na WSD i Kurię Diecezjalną* (20.12.2003), WWD 17 (2004), nr 1, s. 65-66; BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret w sprawie Księży Rezydentów* (25.05.2015), EWD 54 (2015), nr 1-12, art. I-III; ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Zarządzenie w sprawie opłat na kurię metropolitalną i seminarium duchowne* (16.01.1996), MAG 40 (1996), nr 4-6, s. 184; TENŻE, *Zarządzenie w sprawie opłat na seminarium duchowne* (30.10.1998), MAG 43 (1999), nr 1-3, s. 82; [b. inf. o aut.], *Zarządzenie Kurii Diecezjalnej w sprawie kolekt, innych ofiar i zbiórek* [b. daty], WDG 96 (2016), nr 1, art. A. Krytycznie należy ocenić jednak brak wskazania podmiotu, mocą którego dekret został promulgowany oraz brak daty promulgacji; BISKUP KALISKI, *Świadczenia finansowe w Diecezji Kaliskiej w roku 2012* (11.02.2012), PDK 20 (2012), nr 79, art. I-III; BISKUP KIELECKI, *Dekret dot. nowych podatków*, s. 668-669; BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Wysokość miesięcznych składek parafialnych i osobistych* (18.12.2017), KKWD 4 (2017), art. 1-3; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret w sprawie nowych stawek na „poduszne” i „Unitas”* (18.02.2006), Memor 80 (2006), nr 1, art. 1-2; TENŻE, *Dekret w sprawie stawek na UNITAS w roku 2017* (30.12.2016), Memor 90 (2016), nr 4, art. 1-3; WIKARIUSZ GENERALNY DIECEZJI ŁOWICKIEJ, *Zarządzenie o świadczeniach finansowych w Diecezji Łowickiej w 2016 r.* (3.12.2015), WDŁ 25 (2016), nr 1, s. 93-97; BISKUP PELPLIŃSKI, *Zarządzenie o wysokości poszczególnych zobowiązań finansowych*, art. B-C; BISKUP PŁOCKI, *Dekret dotyczący zmian świadczeń finansowych w Diecezji Płockiej*, art. 1-3; TENŻE, *Zarządzenie dotyczące finansowania Domu Księży Emerytów im św. Józefa w Płocku* (22.09.2017), MPP 102 (2017), nr 9, art. 1; *Przypatrzmy się powołaniu naszemu! (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej*, stat. 460; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Świadczenia na rzecz archidiecezji poznańskiej w 2018 roku* (13.12.2017), MKAP 69 (2018), nr 1, art. 1-2; TENŻE, *Świadczenia na rzecz Braterskiej Opieki Kapłańskiej* (13.12.2017), MKAP 69 (2018), nr 1, art. 1-3; BISKUP RADOMSKI, *Dekret w sprawie zobowiązań finansowych parafii i księży*, s. 479-482; BISKUP RZESZOWSKI, *Dekret dotyczący utrzymania Instytutu, Seminarium, DD „Tabor” i DKS* (15.11.2013), Zwiast 22 (2013), nr 4, art. 1; BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret potwierdzający zobowiązania finansowe parafii i kapłanów w Diecezji Sandomierskiej*, s. 883-885; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o miesięcznych opłatach od parafii* (29.09.2016), WDS 85 (2016), nr 9-10, s. 391; BISKUP SOSNOWIECKI, *Rozporządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Diecezji Sosnowieckiej*, s. 137; *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, stat. 189f; BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie nowej stawki na tzw. „poduszne” w Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej* (28.06.2013), ZID 22 (2013), nr 3, s. 65; BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Dekret ustanawiający nową składkę na seminarium duchowne* (30.03.1999), Eccl 8 (1999), nr 7-9, art. I-II; TENŻE, *Vademecum Ekonomiczne Księży Proboszczów i Wikariuszy w Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej* (24.06.2005), Eccl 15 (2005), nr 7-9, art. II, 3; III,

w których ryczałt odnosi się do liczby *dominantes*¹⁰. W diecezjach legnickiej, opolskiej, tarnowskiej i archidiecezji wrocławskiej na utrzymanie instytucji diecezjalnych należy przekazywać ofiary złożone na tacę w każdą pierwszą niedzielę miesiąca¹¹; w archidiecezji katowickiej sześć określonych kolekt w ciągu roku¹²; w archidiecezji białostockiej natomiast ofiary złożone na tacę w pierwszą niedzielę marca, lipca, września i grudnia¹³. Oprócz środków finansowych, szcze-

3; TENŻE, *Zarządzenie dotyczące nowych zasad finansowania Z-GWSD w Paradyżu oraz partycypacji w kosztach utrzymania parafii* (1.10.2012), Eccl 22 (2012), nr 4, s. 8; TENŻE, *Dekret zmieniający wysokość opłat na rzecz diecezji* (16.05.2018), Eccl 28 (2018), nr 1, s. 82.

¹⁰ BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Świadczenia finansowe w Diecezji Bielsko-Żywieckiej na rok 2017* (21.12.2016), KDBB 4 (2016), art. 1-3; ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Dekret dotyczący obliczania podatku dla parafii, kościołów rektorskich i kaplic publicznych Archidiecezji Warszawskiej* (14.12.2016), WAW 2 (2016), s. 52-53. W archidiecezji warszawskiej *dominantes* stanowi średnią arytmetyczną liczby osób uczestniczących w niedzielnej Mszy św. liczoną z ostatnich pięciu lat (tamże).

¹¹ [BISKUP LEGNICKI], *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej* (29.06.1994), LWD 7 (1998), nr 2, cz. B, art. 1a. Ustawodawca legnicki promulgował *Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991*, Wrocław 1995 jako obowiązujący w diecezji legnickiej (*Dekret* [29.06.1994], LWD 3 [1994], nr 2, s. 38-39). Ze względu na to, iż w *I Synodzie Diecezji Legnickiej (2007-2012)*. *Przypatrzmy się powołaniu naszemu*, t. I: *Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012 nie zawarto klauzuli abrogacyjnej lub derogacyjnej promulgowanego ustawodawstwa wrocławskiego, a nowe ustawodawstwo synodalne nie jest wprost przeciwne poprzedniemu, ani także nie porządkuje w całości przedmiotu dawnej ustawy, zgodnie z dyspozycją kan. 20, ustawodawstwo zawarte w *Synodzie Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991* uznać należy za nadal obowiązujące w diecezji legnickiej; *I Synod Diecezji Opolskiej*, stat. 391; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*. *Ad imaginem ecclesiae universalis (Lumen Gentium 23)* (13.03.1986), Tarnów 1990, stat. 728 § 3, 1; *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej* (6.12.1993), w: *Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991*, Wrocław 1995, cz. B, art. 1a. Taki system podatkowy funkcjonował również w archidiecezji szczecińsko-kamięńskiej (ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Normy finansowe obowiązujące od 1.01.2009 r. w całej Archidiecezji Szczecińsko-Kamięńskiej* [31.12.2008], Prezb 1-2 [2009], art. 1). Dnia 24 stycznia 2013 r. ustawodawca szczecińsko-kamięński promulgował dekret dotyczący spraw finansowych, w którym „uwzględniając trudny dla wszystkich czas kryzysu gospodarczego, co szczególnie odczuwają mniejsze wspólnoty”, wprowadził opodatkowanie na zasadach ryczałtowych „rozkładając świadczenia na rzecz instytucji i dzieł diecezjalnych, proporcjonalnie do przewidywanych realnych możliwości poszczególnych parafii” (TENŻE, *Dekret częściowo nowelizujący Normy finansowe Archidiecezji Szczecińsko-Kamięńskiej* [24.01.2013], Prezb 1 [2013], Wstęp).

¹² ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Zarządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Archidiecezji Katowickiej w 2019 roku* (20.11.2018), VC II – 5778/18 [niepublikowany], art. II.

¹³ *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, stat. 826; EKONOM ARCHIDIECEZJI BIAŁOSTOCKIEJ, *Komunikaty Wydziału Ekonomicznego Kurii Metropolitalnej Białostockiej* (5.02.2003), WKAB 31 (2003), nr 1, art. I, 1. Dokument ten, określony mianem „Komunikaty”, przyjmuje charakter dekretu ogólnego, co do którego ustawodawca stanowi w kan. 30: „Kto posiada jedynie władzę wykonawczą, nie może wydać dekretu ogólnego, o którym w kan. 29, chyba że w poszczególnych wypadkach zostanie mu wyraźnie udzielona zgodnie z prawem przez kompetentnego prawodawcę, z zachowaniem warunków określonych w akcie jej udzielenia”. Mając na uwadze materię regulowaną ww. dekretem, wydaje się jednak nie do końca słuszne przekazanie ekonomowi diecezjalnemu uprawnienia, o którym

gólnie na rzecz utrzymania seminarium duchownego, ustawodawcy zachęcają do przeprowadzania zbiórki płodów ziemi¹⁴. Dwóch biskupów obliguje prezbiterów inkardynowanych do danej diecezji, a pełniących posługę duszpasterską poza Polską, do przekazywania na potrzeby diecezjalne co kwartał określonej kwoty. Zobowiązanie to nie dotyczy duchownych pracujących w krajach misyjnych oraz regionach, w których warunki posługiwania są zbliżone do misyjnych¹⁵. Ustawodawca wrocławski obliguje również prezbiterów pracujących poza diecezją, ale w Polsce, np. kapelanów wojskowych czy pracowników naukowych, do odprowadzania miesięcznie 5% swoich dochodów do kurii na cele diecezjalne¹⁶. Niekiedy ustawodawcy zwracają się do prezbiterów z prośbą o jednorazowe wsparcie określonego dzieła diecezjalnego¹⁷.

Po zasięgnięciu opinii rady ds. ekonomicznych i rady kapłańskiej, biskupi diecezjalni promulgują dekrety uprawniające do ulg, zwolnień, a nawet konkretnej pomocy finansowej dla danej parafii, instytucji diecezjalnej bądź też samego prezbitera diecezjalnego¹⁸. W diecezji drohiczyńskiej i płockiej proboszczowie parafii do 1000 wiernych są zwolnieni ze świadczeń parafialnych

---

mowa w kan. 30. Ponadto negatywnie należy ocenić dyspozycję: „Rada Ekonomiczna zdecydowała by utrzymać dotychczasowe stawki i zasady opłat przekazywanych do Kurii na cele ogólnie diecezjalne przez parafie i poszczególnych księży” (tamże, Wstęp [pisownia oryginalna]). Zgodnie z kan. 1263, kompetencja ta przysługuje biskupowi diecezjalnemu po wysłuchaniu zdania rady ds. ekonomicznych i rady kapłańskiej, a nie samej radzie ds. ekonomicznych. Takie działanie stanowi uzurpację prawa. Brak także staranności w stanowieniu prawa, o którym w: CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi Apostolorum successores* (22.02.2004), Città del Vaticano 2004; tekst polski w: UHK, s. 517-711, nr 67d.

¹⁴ BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego im. Papieża Jana Pawła II w Łomży* (15.12.2009), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego: zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, Łomża 2011, § 8, 2; *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, stat. 188.

¹⁵ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Dekret* (12.10.2012), WKAB 40 (2003), nr 4, art. 4; BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Zarządzenie w sprawie świadczeń finansowych na rzecz diecezji księży pracujących poza jej granicami* (14.05.2007), KDW 90 (2007), nr 6, art. 1.

¹⁶ TENŻE, *Zarządzenie w sprawie świadczeń finansowych na rzecz diecezji księży pracujących poza jej granicami*, art. 2.

¹⁷ BISKUP EŁCKI, *Dekret dotyczący finansowania rozbudowy gmachu WSD w Elku* (18.11.2010), KUDE 70-71 (2010), nr 1-2, s. 61-62; TENŻE, *Dekret dotyczący wsparcia budowy kaplicy i biblioteki WSD w Elku* (11.12.2013), KUDE 84-85 (2013), nr 3-4, s. 66; TENŻE, *Dekret dotyczący dofinansowania dzieł diecezjalnych* (11.12.2013), KUDE 84-85 (2013), nr 3-4, s. 67; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Apel do kapłanów w sprawie daru osobistego na dzieła realizowane w Diecezji* (10.02.2011), ŁWD 73 (2011), nr 1, s. 74.

¹⁸ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret o zapewnieniu Archidiecezji Częstochowskiej wystarczających środków materialnych* (27.02.2012), WACz 86 (2012), nr 1, s. 118; *Przypatrzmy się powołaniu naszemu! (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej*, stat. 461.

oraz osobistych¹⁹, zaś w diecezji elbląskiej i archidiecezji lubelskiej proboszczowie parafii do 800 wiernych zwolnieni są ze świadczeń parafialnych²⁰. W diecezji opolskiej proboszczowie parafii liczących poniżej 600 wiernych oraz parafii, na terenie których znajduje się więcej kościołów, a średnia liczba wiernych przypadająca na jeden kościół nie przekracza 450, zwolnieni są z połowy świadczeń diecezjalnych; zaś proboszczowie parafii liczących poniżej 400 wiernych oraz parafii, na terenie których znajduje się więcej kościołów, a średnia liczba wiernych przypadająca na jeden kościół nie przekracza 300, zwolnieni są ze wszystkich świadczeń na rzecz diecezji. W sytuacjach losowych lub w przypadku konieczności przeprowadzenia poważnej inwestycji w parafii, proboszcz może przedłożyć do kurii diecezjalnej uzasadnioną prośbę o zwolnienie z określonych kolekt²¹. W archidiecezji szczecińsko-kamińskiej proboszczowie parafii do 250 mieszkańców na kościół i prezbiterzy w trudnej sytuacji materialnej mogą ubiegać się o wyznaczenie indywidualnych stawek finansowych²². Ustawodawca legnicki dekretem określa parafie, których proboszczowie są zwolnieni z podatków na rzecz kurii diecezjalnej i seminarium duchownego²³.

Ustawodawcy partykularni obligują zarządców dóbr kościelnych, jak również samych duchownych w odniesieniu do zobowiązań osobistych, do systematycznego regulowania wszelkich zobowiązań finansowych na rzecz diecezji poprzez wpłatę gotówkową w kasie kurii lub seminarium bądź za pomocą przelewu bankowego²⁴. Zaległości należy uiszczać według zasad obowiązują-

---

¹⁹ I Synod Diecezji Drohiczyńskiej, stat. 224; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, art. 27, 31.

²⁰ BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1. marca 2012 roku)* (18.01.2012), EWD 51 (2012), s. 41-42; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret w sprawie nowych stawek na „poduszne” i „Unitas”*, art. 3.

²¹ BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie świadczeń związanych z zabezpieczeniem materialnym instytucji i obiektów diecezjalnych* (29.03.2005), w: *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej*, art. 1-3.

²² ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIENSKI, *Dekret częściowo nowelizujący Normy finansowe*, Wstęp.

²³ BISKUP LEGNICKI, *Aneksy do Dekretu Biskupa Legnickiego z dnia 1 listopada 2005 r.* (18.01.2006), LWD 15 (2006), nr 1, s. 99-100.

²⁴ BISKUP DROHICZYŃSKI, *Dekret dotyczący spraw finansowych w Diecezji Drohiczyńskiej*, art. 1; III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej, stat. 411; EKONOM DIECEZJI PŁOCKIEJ, *Komunikaty* (4.01.2016), MPP 101 (2016), nr 1, s. 22-23; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret* (13.03.2015), WDS 84 (2015), nr 3, art. 1-7; *Przypatrzmy się powołaniu naszemu!* (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej, stat. 464; BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Zarządzenie w sprawie wpłat do kasy Kurii Biskupiej*

cych w roku dokonywania wpłaty²⁵. W diecezji łowickiej przewiduje się rabat zarówno w odniesieniu do świadczeń parafialnych, jak i osobistych, dla prezbiterów regulujących podatek przed terminem: 1% przy wpłatach o jeden miesiąc wcześniej, 2% – trzy miesiące wcześniej; 4% – sześć miesięcy wcześniej. Świadczenia wpłacane z opóźnieniem zostają zaś obciążone odsetkami w wysokości 12% w skali roku²⁶. W diecezji kaliskiej niewywiązywanie się ze świadczeń osobistych łączy się z karną opłatą w wysokości 1% za każdy tydzień opóźnienia²⁷.

1.1.2. Biskup diecezjalny

Wskazując na biskupa diecezjalnego jako podmiot szczególnie zobowiązany do troski o zabezpieczenie realizacji prawa prezbiterów do godziwego utrzymania, ustawodawcy partykularni podkreślają jego trzy główne uprawnienia w tej materii: legislacyjne, zarządcze oraz nauczania.

Ustawodawcy partykularni recypują dyspozycję zawartą w kan. 1263, wskazując, że w trosce o realizację celów Kościoła, w tym o zabezpieczenie godziwego utrzymania duchownym, biskup diecezjalny, po wysłuchaniu opinii rady ds. ekonomicznych i rady kapłańskiej, ma prawo, w celu pokrycia potrzeb diecezjalnych, nałożyć na publiczne osoby prawne podległe jego władzy umiarkowany podatek, proporcjonalny do ich dochodów. Na pozostałe osoby fizyczne i prawne biskupowi diecezjalnemu wolno tylko w wypadku poważnej konieczności i przy zachowaniu tych samych warunków, nałożyć nadzwyczajny i umiarkowany podatek, z zachowaniem jednak ustaw i zwyczajów partykularnych, które przyznają mu większe uprawnienia²⁸.

W trosce o zapewnienie godziwego utrzymania prezbiterom diecezjalnym, ustawodawcy partykularni zarządzają dobrami należącymi do podległych im

---

na cele ponadparafialne (16.12.2002), KKWD 30 (2002), nr 10-12, s. 36-37.

²⁵ I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 681; *Przypatrzmy się powołaniu naszemu!* (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej, stat. 464.

²⁶ WIKARIUSZ GENERALNY DIECEZJI ŁOWICKIEJ, *Zarządzenie o świadczeniach finansowych w Diecezji Łowickiej*, art. D, 2-3.

²⁷ BISKUP KALISKI, *Świadczenia finansowe w Diecezji Kaliskiej*, art. VI.

²⁸ III Synod Gdański. *Misja Ewangelizacyjna Kościoła Gdańskiego na początku Nowego Tysiąclecia* (29.12.2001), t. I: *Statuty*, Gdańsk 2001, stat. 244; III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej, stat. 385 § 2; I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 679; I Synod Diecezji Opolskiej, stat. 391; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 879.

publicznych osób prawnych (por. kan. 1276 § 1). W zadaniach tych biskupa diecezjalnego wspomaga ekonom oraz diecezjalna rada ds. ekonomicznych. Odpowiedzialność za właściwe zarządzanie majątkiem kościelnym spoczywa także na proboszczach i administratorach parafii oraz rektorach kościołów i kaplic, którym ten zarząd powierza biskup diecezjalny²⁹.

Stosowne dyspozycje odnoszące się do administrowania dobrami kościelnymi, powinny być zgodne z ustawodawstwem powszechnym Kościoła i ustawodawstwem partykularnym, szczególnie ze specjalnymi instrukcjami biskupów diecezjalnych regulującymi wskazaną materię³⁰. Dwoch ustawodawców partykularnych promulgowało również *Instrukcję w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła* Konferencji Episkopatu Polski³¹.

Ustawodawca katowicki, dostrzegając pilną konieczność porządkowania spraw związanych z zarządaniem dobrami materialnymi Kościoła, wyznacza następujące priorytety działania zabezpieczające realizację celów, o których w kan. 222 § 1 i 1254 § 2: 1) ściśle stosowanie właściwych przepisów KPK/83 i norm wydanych przez Konferencję Episkopatu Polski; 2) poszanowanie norm prawa państwowego i zasad katolickiej nauki społecznej; 3) powoływanie i sprawne działanie parafialnych rad ds. ekonomicznych, wspierających proboszczów w zarządzie dobrami materialnymi;

²⁹ II Synod Diecezji Częstochowskiej, stat. 4.5.3; I Synod Diecezji Drohiczyńskiej, stat. 223; Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej (2017-2018). *Statuty i aneksy* (4.11.2018), Gliwice 2018, stat. 537; III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej, stat. 390; Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej, stat. 696; I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej, stat. 713; I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 659; I Synod Diecezji Łowickiej, stat. 300; I Synod Diecezji Opolskiej, stat. 391; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Instrukcja dotycząca zarządzania kościelnymi dobrami doczesnymi*, art. 8, 32; BISKUP RZESZOWSKI, *Regulamin działalności Komisji Nadzoru Finansowego dla instytucji Diecezji Rzeszowskiej* (7.01.2014), Zwiast 23 (2014), nr 1, § 4; II Synod Diecezji Siedleckiej, stat. 977; Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej, Warszawa 2000, stat. 432-433; BISKUP SOSNOWIECKI, *Biskupa [Biskup – P.L.] diecezjalny o zarządzaniu majątkiem kościelnym* [b. daty], SWD 17 (2008), nr 1-12, s. 53-54; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 453; BISKUP TORUŃSKI, *Zasady zarządzania dobrami kościelnymi* (27.06.2011), w: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, art. 2.

³⁰ ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Zarządzenie w sprawie administrowania dobrami doczesnymi parafii* [b. daty], WAK 60 (1992), nr 7, s. 298-300; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o zarządzaniu kościelnymi dobrami doczesnymi Diecezji Płockiej*, s. 578-583; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Instrukcja dotycząca zarządzania kościelnymi dobrami doczesnymi*, s. 555-563; ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Kapłanom Archidiecezji Przemyskiej. Przypomnienia i zarządzenia w sprawie gospodarki dobrami doczesnymi* (11.03.1995), KAP 80 (1995), nr 2, s. 256-258; BISKUP TORUŃSKI, *Zasady zarządzania dobrami kościelnymi*, s. 394-399.

³¹ *Wsluchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, stat. 472; *II Synod Diecezji Siedleckiej*, stat. 978.

4) transparentność; 5) dobrowolna wysokość ofiar; 6) pierwszeństwo woli ofiarodawcy; 7) odróżnianie oraz oddzielanie przychodów parafii od dochodów duchowieństwa; 8) pierwszeństwo celów ewangelizacyjnych w wydatkach podmiotów kościelnych³².

Ustawodawcy diecezjalni zabezpieczają cele działalności Kościoła, w tym realizację prawa prezbiterów do godziwego utrzymania, poprzez przychody na rzecz diecezji, które w sposób schematyczny stanowią: 1) świadczenia nałożone na parafie i poszczególnych duchownych, przy spełnieniu wymogów, o których w kan. 1263; 2) wpływy z tytułu dzierżawy i najmu nieruchomości należących do danego Kościoła partykularnego; 3) przychody z tytułu alienacji nieruchomości: stanowiących własność diecezji w całości oraz w określonej przez ustawodawcę części kwoty w odniesieniu do własności parafii lub innych kościelnych osób prawnych; 4) subwencje, darowizny, dotacje; 5) inne okazjonalne przychody, w szczególności zbiórki; 6) udział w zyskach podmiotów diecezjalnych prowadzących działalność gospodarczą³³.

Ustawodawcy partykularni podkreślają także istotne zadanie biskupa diecezjalnego w materii *munus docendi* przypominania wszystkim wiernym o obowiązku zaradzenia potrzebom materialnym Kościoła, aby posiadał wystarczające środki finansowe do sprawowania kultu Bożego, prowadzenia dzieł apostołstwa i miłości, a także do godziwego utrzymania duchownych (por. kan. 222 § 1; 1254 § 2)³⁴. Ustawodawca siedlecki zadanie to stawia przed

---

³² *Wsluchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, stat. 471. Zdecydowanie krytycznie należy odnieść się do dyspozycji ustawodawcy: „Zarządza się opracowanie nowych zasad wynagradzania duchowieństwa i partycypacji duchownych w kosztach utrzymania na probostwie” (tamże, stat. 481); „Zaleca się przegląd dotychczasowej praktyki wspierania księży na emeryturze lub rencie” (tamże, stat. 482). Procedując dzieło synodalne diecezji, nie wystarczy wskazać potrzeby rewizji zasad finansowania duchownych i opracowania nowych, ale należy tego dokonać. Samo dostrzeżenie problemu nie wypełnia celu, dla którego synod diecezjalny, jako forma uroczystego sprawowania władzy ustawodawczej w diecezji, został zwołany. Ponadto dzieło synodalne zwyczajowo jest rozciągnięte w czasie i uczestniczą w nim liczni wierni, duchowni i świeccy (por. kan. 463). Pozwala to na przeprowadzenie spokojnych, szerokich konsultacji i wypracowania zadowalającego, przemyślanego rozwiązania.

³³ *Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej*, stat. 548; *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, stat. 409; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Instrukcja dotycząca zarządzania kościelnymi dobrami doczesnymi*, art. 35; *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, stat. 425-426; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 468.

³⁴ *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołoobrzeskiej*, stat. 700 § 2; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Instrukcja o podstawach prawnych zarządzania doczesnymi dobrami kościelnymi* (23.11.2008), w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, art. 45; *II Synod Diecezji Siedleckiej*, stat. 979.

biskupem diecezjalnym i duszpasterzami parafialnymi, uwrażliwiając jednocześnie, aby przypominając o wskazanym obowiązku, czynili to we właściwej formie, używając przekonujących argumentów, przedstawiając rzetelnie koszty i uczciwie się rozliczając z wydatków³⁵. Ustawodawca zamojsko-lubaczowski zaleca wyjaśniać wiernym, że ofiary składane na tacę podczas Mszy św. i inne ofiary są wyrazem łączności z Ofiarą Chrystusa³⁶. Podobną dyspozycję wydał ustawodawca koszalińsko-kołobrzeski: „W szczególności są zobowiązani do wyjaśnienia w sposób bardzo delikatny, unikając nawet pozoru pogoni za dobrami materialnymi, że ofiary składane przez nich na tacę w czasie nabożeństw, są zewnętrznym wyrazem duchowych ofiar, jakie dołączają do ofiary Chrystusa na ołtarzu, że są one swoistą dziesięciną, należną Bogu z owoców ich pracy i wyrazem troski o potrzeby Kościoła. Czynić to powinien (...) biskup odbywający wizytację kanoniczną”³⁷.

Ustawodawca pelpliński, wskazując na rolę biskupa diecezjalnego jako następcy Apostołów prowadzącego wspólnotę Kościoła partykularnego w jedności z całym Kościołem powszechnym i jego widzialną głową – Biskupem Rzymu, wespół ze swoimi najbliższymi współpracownikami – prezbiterami, obliguje do otaczania ich szczególną miłością „jako swoich synów i przyjaciół”, która realizuje się m.in. w trosce o pełną realizację prawa do godziwego utrzymania. „Biskup interesuje się sytuacją materialną swoich kapłanów, a w miarę możliwości spieszy im z pomocą. Szczególną troską otacza kapłanów chorych, starszych i emerytów”³⁸. Podobnie stanowią biskupi ełcki, łomżyński oraz rzeszowski³⁹. Przy stanowieniu przepisów regulujących kwestię godziwego utrzymania prezbiterów i rozwiązujących problemy materialne duchownych pełniących posługę w duszpasterstwie; pracujących w kurii diecezjalnej, seminarium duchownym czy instytucjach centralnych; skierowanych na studia specjalistyczne; pracujących poza własną diecezją i na terenach misyjnych; a także kapłanów doświadczonych chorobą, starością oraz znajdujących się w trudnej sytuacji finansowej, biskup diecezjalny powinien

³⁵ *II Synod Diecezji Siedleckiej*, stat. 979.

³⁶ *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, stat. 187.

³⁷ *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, stat. 700 § 2.

³⁸ *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 15 § 3.

³⁹ *I Synod Diecezji Ełckiej 1997-1999* (8.06.1999), Ełk 1999, stat. 133; *I Synod Diecezji Łomżyńskiej*, stat. 127; *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004* (20.11.2004), Rzeszów 2004, stat. 87 § 2.

wysłuchać opinii wyrażonej przez diecezjalną radę ds. ekonomicznych, radę kapłańską oraz kongregację księży dziekanów⁴⁰.

1.2. Prezbiter jako podmiot uprawniony

Prezbiterowi przysługuje uprawnienie do godziwego utrzymania, którego uzasadnienie należy dostrzegać w naturalnym i pozytywnym prawie Bożym, ściśle określonym i właściwie usankcjonowanym w polskim ustawodawstwie partykularnym.

1.2.1. Inkardynacja

Ustawodawcy partykularni w Polsce stanowią, że wszyscy prezbiterzy inkardynowani do danej diecezji mają prawo do godziwego utrzymania, nie tyle koncentrują się na analizie samego stosunku inkardynacji i jego konsekwencji w tej materii, ile bardziej odnoszą się do teologicznych i prawnych podstaw tego uprawnienia oraz wskazują na sposób jego realizacji⁴¹. Ustawodawca wrocławski, a za nim legnicki, interpretuje te podstawy: „Prezbiterzy uczestniczą w odpowiedniej mierze w urzędzie Apostołów. W tym celu została im przez Boga udzielona łaska, aby byli sługami Jezusa Chrystusa wśród ludzi (DK 2). Ich posługiwanie obejmuje głównie głoszenie Ewangelii, składanie Bogu Ofiary Chrystusa we Mszy św., sprawowanie dla wiernych innych sakramentów i udostępnianie im wszystkich możliwych środków uświęcania, przyczynianie się do budowania razem z nimi wspólnoty Kościoła – Ciała Chrystusa, kierowanie nim w poddaniu Duchowi Świętemu i w jedności z biskupem. Prezbiterzy są z jednej strony świadkami i pośrednikami innego niż ziemskie życie, a z drugiej – dzielą z wiernymi warunki ich życia (DK 3). Poświęcających się Ludowi Bożemu w sprawach należących do Pana duchownych: biskupów, prezbiterów i diakonów Kościoł pragnie odciążyć od troski o potrzebne środki do życia. Opierając się na słowach Chrystusa (Łk 10, 7) i wypowiedzi św. Pawła (1 Kor 9, 14), potrzeby

⁴⁰ IZDDK 5.9; *I Synod Diecezji Łomżyńskiej*, stat. 686.

⁴¹ *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, stat. 58; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 110 § 1.

duchownych poleca wiernym, którzy chętnie dbają o oddanych ich sprawom duchowym pasterzy i śpieszą z pomocą w ich potrzebach doczesnych. Kościół zapewniając duchownym w ten sposób środki materialne, zarazem zachęca ich do dobrowolnego ubóstwa i prostoty życia, przez co wskazuje na właściwe ustosunkowanie się do tych dóbr (DK 17, kan. 282 § 1)⁴². Podobnie czynią ustawodawcy białostocki, kielecki, łomżyński, poznański oraz rzeszowski⁴³. Biskupi diecezjalni stanowią, iż zabezpieczenie środków na godziwe utrzymanie inkardynowanych prezbiterów ciąży na parafii lub diecezji, w zależności od rodzaju podejmowanej przez nich posługi⁴⁴.

1.2.2. Czasowe pełnienie służby na rzecz Kościoła partykularnego

Kościół ze swojej natury jest misyjny, ponieważ bierze początek – wedle planu Boga Ojca – z posłania Syna Bożego i Ducha Świętego. Ustawodawcy partykularni podkreślają, że prezbiter – uczestnicząc w kapłaństwie Chrystusa – zobowiązany jest do szerzenia królestwa Bożego przez działania ewangelizacyjne podejmowane we własnym Kościele partykularnym bądź poza nim, szczególnie w krajach misyjnych⁴⁵. Zachęcają również prezbiterów diecezjalnych, zwłaszcza

⁴² *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej*, art. 1; [BISKUP LEGNICKI], *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych*, art. 1.

⁴³ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 837; *Sprawy bytowe duchowieństwa Diecezji Kieleckiej* (3.06.1992), w: *III Synod Diecezji Kieleckiej 1984-1991*, Kielce 1992, stat. 1; *I Synod Diecezji Łomżyńskiej*, stat. 682; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret o uposażeniu proboszcza i wikariusza w Archidiecezji Poznańskiej* (5.04.2007), w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, art. 1; *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, stat. 53.

⁴⁴ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 826; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret ustalający zasady utrzymania księży pracujących w duszpasterstwie parafialnym* (30.12.2008), *Notif 147* (2009), nr 1-3, s. 51-55; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie pracowników zatrudnionych w instytucjach diecezjalnych, kapelanów i studentów* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, art. 1, 1; TENŻE, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 1; *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego* (11.12.2004), Sosnowiec 2005, stat. 129; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, stat. 427-430; ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Utrzymanie kapłanów* (19.03.2003), w: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, art. 1; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 137, 143; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 110 § 1.

⁴⁵ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 721-722; *III Synod Gdański*, t. I, stat. 95; *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, stat. 101; *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 180; *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, stat. 327; *Działalność misyjna* (8.05.1979), w: *Duszpasterski Synod Archidiecezji Krakowskiej. 1972-1979*, t. I: *Przebieg prac synodalnych. Dokumenty synodu*, Kraków 1985, art. 1-2; *Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, stat. 440; *III Synod Archidiecezji Łódzkiej* (22.11.1998), Łódź 1999, art. 167; *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008*.

tych, którzy czują się powołani do tej posługi, aby radośnie i z entuzjazmem zdecydowali się na czasowe podjęcie służby na rzecz innego Kościoła partykularnego, szczególnie na misjach, wśród rodaków wyjeżdżających do pracy za granicę lub w regionach odczuwających duży brak kapłanów⁴⁶.

Posługa misyjna prezbitera diecezjalnego powinna odpowiadać kryteriom zdefiniowanym przez władzę kościelną. Wymogi dotyczące wyjazdów do krajów misyjnych określiła Konferencja Episkopatu Polski w *Instrukcji regulującej działalność misyjną kapłanów diecezjalnych*⁴⁷. Mając na względzie dyspozycję ustawodawcy kodeksowego zawartą w kan. 271 § 1, konferencja oblige biskupa *a quo* posyłającego i *ad quem* przyjmującego prezbitera *fidei donum* do zawarcia pisemnej umowy, w której należy ustalić: 1) czas zaangażowania do pracy misyjnej; 2) charakter i warunki posługi; 3) środki utrzymania; 4) zasady ubezpieczenia i opieki lekarskiej; 5) prawo do urlopu; 6) stronę pokrywającą koszty podróży misjonarza⁴⁸. Prezbiter diecezjalny podejmuje posługę przez określony czas, w związku z tym pozostaje inkardynowany do własnej diecezji. Po powrocie na stałe, biskup diecezjalny powinien przyznać misjonarzowi prawa i świadczenia materialne takie same, jakimi cieszą się inni duchowni, którzy nieprzerwanie pracowali w diecezji⁴⁹. Wskazania Konferencji Episkopatu Polski w analizowanej materii recypowało siedmiu ustawodawców⁵⁰.

Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. I: *Dokumenty*, Poznań 2008, stat. 564-565; *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, stat. 281 § 1; *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, stat. 208; *II Synod Diecezji Siedleckiej*, stat. 309; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej*, stat. 153; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, stat. 71 § 1; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 233; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 235.

⁴⁶ *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 181; *Działalność misyjna*, art. 11; *I Synod Diecezji Opolskiej*, stat. 193, 195; *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 304 § 1; *II Synod Diecezji Siedleckiej*, stat. 319.

⁴⁷ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja regulująca działalność misyjną kapłanów diecezjalnych* (7.11.1987), Cur 139 (1989), nr 7-9, s. 352-355. Zob. kan. 34 i 455.

⁴⁸ Umowę podpisuje się w czterech egzemplarzach, po jednej dla biskupa posyłającego i przyjmującego, prezbitera podejmującego się czasowego pełnienia służby na rzecz Kościoła partykularnego oraz Komisji Episkopatu ds. Misji (IDMKD, art. 18). Por. IZDDK 5.10. Ustawodawca białostocki przypomina, iż misjonarze duchowni mają ustawowo zapewnione w Polsce ubezpieczenie społeczne opłacane z Funduszu Kościelnego (*I Synod Archidiecezji Białostockiej*, stat. 741).

⁴⁹ IDMKD, art. 24. Por. *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, stat. 84 § 3. Ustawodawca siedlecki stanowi: „Misjonarz duchowny cieszy się wszystkimi prawami i przywilejami, na równi z księżmi pracującymi nieprzerwanie w Diecezji, a podczas urlopu w Ojczyźnie, ma zapewnione mieszkanie i utrzymanie oraz pomoc w przypadku leczenia i rekonwalescencji” (*II Synod Diecezji Siedleckiej*, stat. 320).

⁵⁰ *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, stat. 740; *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 182; *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 304 § 2; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 236 § 1; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 490; *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, stat. 289; *II Synod Diecezji Siedleckiej*, stat. 320.

2. Realizacja prawa do godziwego utrzymania

W celu przedstawienia realizacji prawa do godziwego utrzymania zostaną ukazane następujące zagadnienia: 1) wezwanie do prostoty życia; 2) formy godziwego utrzymania prezbiterów; a także 3) rozporządzenie własnym majątkiem spadkowym na wypadek śmierci.

2.1. Wezwanie do prostoty życia

Ustawodawcy partykularni recypują liczne ustawodawstwo powszechne Kościoła wzywające prezbiterów do prowadzenia życia prostego i powstrzymywania się od tego wszystkiego, co trąci próżnością (por. kan. 282 § 1). Dwudziestu ośmiu biskupów diecezjalnych ustanowiło w tej materii stosowne dyspozycje⁵¹.

Ustawodawcy podkreślają, że chociaż prezbiter diecezjalny w czasie sakramentu święceń nie składa ewangelicznego ślubu ubóstwa, jest zobowiązany do jego praktykowania⁵². Jak zauważa ustawodawca kielecki, na prezbiterze w sposób szczególny ciąży wezwanie do naśladowania Chrystusa; podstawowym zaś warunkiem tego naśladowania jest właśnie ubóstwo, czyli nie tylko realne nieposiadanie, ale także – a może przede wszystkim – świadomość absolutnej zależności od Boga. „Ubóstwo Jezusa przybierało rozmaite postacie: inne było ubóstwo w Betlejem, inne w Nazarecie, inne w czasie Jego publicznej działalności. Ale zawsze Chrystus żył w biedzie i niedostatku (...), którego szczytem jest radykalne ubóstwo w śmierci krzyżowej (...). Każdy, kto chce pójść za Jezusem, wezwany jest zawsze i najpierw do ubóstwa, bez którego nie sposób stać się Jego uczniem (...). Ale ubóstwo Jezusa to nie tylko zewnętrzny

---

⁵¹ Uczynili to ustawodawcy: białostocki, bielsko-żywiecki, częstochowski, drohiczynski, ełcki, gdański, gnieźnieński, kaliski, kielecki, krakowski, lubelski, łomżyński, opolski, pelpliński, plocki, poznański, przemyski, radomski, rzeszowski, sandomierski, siedlecki, sosnowiecki, tarnowski, toruński, warszawski, warszawsko-praski, wrocławski i wrocławski. Odniesienie do analizowanego zagadnienia znajduje się także w II Polskim Synodzie Plenarnym.

⁵² ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret ustalający zasady utrzymania księży pracujących w duszpasterstwie parafialnym*, s. 51-55; IV Synod Diecezji Warszawskiej, stat. 27; Prezbiter – pasterzem i przewodnikiem powierzonej mu wspólnoty (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, stat. 52.

brak majątku (...), lecz właśnie zdanie się na Boga i przyjęcie z Jego ręki wszystkiego jako daru”⁵³. Według ustawodawcy wrocławskiego, wezwanie duchownych do prowadzenia życia ubogiego jest jeszcze bardziej aktualne w sytuacji narastającego zmaterializowania społeczeństwa i wszechogarniającej postawy konsumpcyjnej⁵⁴. U podstaw kapłańskiego ubóstwa powinna leżeć zatem świadomość, że wszystkie dobra materialne, których prezbiter jest zarządcą i użytkownikiem, są własnością Boga i dobrami Kościoła. Pochodzą z ofiar wiernych i służą realizacji celów określonych w kan. 222 § 1 i 1254 § 2. Duch ubóstwa, który wyraża się w rezygnacji z gromadzenia tych dóbr dla siebie, jest świadectwem chrześcijańskiej postawy oddania pierwszeństwa wartościom niematerialnym⁵⁵. Ustawodawcy gdański, poznański i wrocławski przypominają, że ubóstwo prezbitera posiada również charakter ściśle pastoralny, ponieważ czyni go dyspozycyjnym i gotowym pójść wszędzie tam, gdzie jest najbardziej potrzebny, a także sprawia, że potrafi stanąć u boku biednych, okazać solidarność z wysiłkami na rzecz ustanowienia bardziej sprawiedliwego społeczeństwa, być wrażliwym i lepiej rozumieć problemy społeczne i ekonomiczne⁵⁶. Ustawodawca kielecki zaś w ubóstwie prezbitera diecezjalnego dostrzega potrójny motyw: 1) wiarygodności przepowiadania – „W człowieku ubogim, biednym, skromnym, w tym, który niczego nie żąda a wszystko opuścił, aby pójść za Jezusem, częściej i pełniej wychodzą na jaw wymagania Ewangelii”; 2) znaku – „W ubóstwie kapłana jawi się widzialna treść samej Ewangelii (...), tzn. orędzie krzyża i zmartwychwstania, przemijalności postaci tego świata i nadejścia Pana”; 3) ofiary dla bliźnich – „Jak ubóstwo Jezusa było postacią Jego miłości do ludzi (...), tak również ubóstwo uczniów jest środkiem do miłowania ludzi, szczególnie biednych. Jest ono środkiem prowadzącym do solidarności z biednymi, do większej dyspozycyjności”⁵⁷.

⁵³ *Posługa i życie kapłanów w Kościele kieleckim* (3.06.1992), w: *III Synod Diecezji Kieleckiej*, stat. 1.

⁵⁴ *Kapłan – sługa zbawienia*, w: *Synod Archidiecezji Wrocławskiej*, stat. 24.

⁵⁵ *II Synod Diecezji Lubelskiej 1977-1985* (8.12.1987), Lublin 1988, stat. 281.

⁵⁶ *III Synod Gdański*, t. I, stat. 195; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. I, stat. 28; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty* (4.04.1994), Włocławek 1994, stat. 291. Dostrzegając znaczenie praktykowania cnoty ubóstwa w skutecznym głoszeniu Ewangelii, ustawodawca warszawsko-praski zobowiązuje już kleryków do życia radami ewangelicznymi, pośród których na pierwszym miejscu stawia właśnie cnotę ubóstwa (*Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 45).

⁵⁷ *Posługa i życie kapłanów w Kościele kieleckim*, art. 1.

Wzywając prezbiterów diecezjalnych do praktykowania ewangelicznego ubóstwa, pięciu ustawodawców przywołuje słowa wypowiedziane przez papieża Jana Pawła II w Tarnowie podczas trzeciej pielgrzymki do Polski: „Byłoby prawdziwym dramatem, gdyby sytuacja bytowa księdza, wolność od wielu codziennych udręk, z którymi muszą często borykać się świeccy, stworzyły między duchowieństwem a wiernymi jakąś obcość⁵⁸. Aby tak się nie stało, prezbiterzy powinni dążyć do wyeliminowania ze swojego życia wszelkich oznak próżności i luksusu, szczególnie w korzystaniu ze środków transportu, spędzaniu wakacji, wyposażeniu mieszkania czy ubieraniu się⁵⁹. Dotyczy to również przyjęć z okazji uroczystości o charakterze religijnym, jak chociażby odpustów parafialnych czy wizytacji biskupich⁶⁰. Chlubą prezbiterium diecezjalnego powinien być skromny styl życia kapłańskiego⁶¹. Poważnym odstępstwem od tego obowiązku jest budowanie przez księży prywatnych domów lub urządzanie mieszkań poza plebanią⁶². W tym kontekście zrozumiała staje się zachęta ustawodawcy siedleckiego do dobrowolnego samoograniczenia w sprawach materialnych, aby być „konkretnym znakiem odcięcia się, odrzucenia, a nie poddania się presji współczesnego świata, który pokłada całą swoją nadzieję w pieniądzu i w bezpieczeństwie materialnym”⁶³. Z tego względu

⁵⁸ IOANNES PAULUS PP. II, *I vesperi Eucaristici con i sacerdoti davanti alla Cattedrale di Tarnów Provenite dal popolo e siete per il popolo: operate in nome della Chiesa che ama i poveri* (10.06.1987), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, t. X, cz. 2: *Maggio-Giugno 1987*, red. G. Grieco, [Città del Vaticano] 1988, s. 2092-2097; tekst polski w: *Cur 137* (1987), nr okolicznościowy, s. 78-82, nr 9. Czynią to ustawodawcy: elcki (*I Synod Diecezji Elckiej*, s. 37), kielecki (*Posługa i życie kapłanów w Kościele kieleckim*, s. 77); krakowski (ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret ustalający zasady utrzymania księży pracujących w duszpasterstwie parafialnym*, Wstęp); poznański (ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret o uposażeniu proboszcza i wikariusza w Archidiecezji Poznańskiej*, art. 1); rzeszowski (*Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, stat. 52).

⁵⁹ *I Synod Diecezji Łomżyńskiej*, stat. 103; *I Synod Diecezji Opolskiej*, stat. 232; *I Synod Diecezji Sosnowieckiej*, stat. 112. Odnośnie do unikania zbytku i luksusu w ubieraniu się ustawodawca pelpliński stanowi: „Ubiór kapłana powinien być skromny, ale zawsze estetyczny. Niech księża unikają hołdowania modzie zarówno w stroju, jak i sposobie noszenia się. Nie wypada kapłanom nosić ozdób czy oznak nieprzystojnych stanowi kapłańskiemu, jak kolczyki, pierścionki-różańczyki czy, zwłaszcza w procesjach i podczas innych uroczystości liturgicznych, niepoważne bądź nieestosowne nakrycia głowy” (*Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 51).

⁶⁰ *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 76 § 1.

⁶¹ *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, stat. 208 § 3.

⁶² *Prezbiter – pasterzem i przewodnikiem powierzonej mu wspólnoty*, stat. 54.

⁶³ BISKUP SIEDLECKI, *Pro memoria* (30.12.2003), WDS 73 (2004), nr 1, s. 17. Por. IOANNES PAULUS PP. II, *Adhortatio apostolica postsynodalis de Sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condicione Pastores dabo vobis* (25.03.1992), AAS 84 (1992), s. 657-804; tekst polski: JAN PAWEŁ II, *Posynodalna adhortacja apostolska Pastores dabo vobis Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów*,

ustawodawca plenarny zauważa, że wśród pozytywnych cech duchownych wysoko stawia się dzisiaj bezinteresowność duszpasterzy, która pozwala domyślać się, że za dystansem wobec pieniędzy i posiadania idzie umiłowanie spraw Bożych. Za 'księży z powołania' uważa się prezbiterów zadowolających się niezbyt wysokim standardem życia, wrażliwych na ludzką biedę i zaangażowanych w pomoc ubogim⁶⁴. Duch ewangelicznego ubóstwa wymaga, aby sytuacja materialna prezbiterów diecezjalnych nie odbiegała od średniego poziomu życia wiernych, wśród których podejmują posługę⁶⁵.

Praktykowanie ewangelicznego ubóstwa nie może być rozumiane jako prosta pogarda czy odrzucenie dóbr materialnych, lecz raczej jako posługiwanie się nimi z wdzięcznością i wewnętrzną wolnością. Ich wyrazem powinna być przede wszystkim gotowość prezbitera diecezjalnego do dzielenia się z bardziej potrzebującymi⁶⁶. Ustawodawca płocki zauważa, że wobec szerzącego się ubóstwa zarówno duchowego, jak i materialnego, prezbiter diecezjalny jest wezwany do stawiania się przyjacielem ubogich oraz okazywania szczególnie delikatnego i pełnego wrażliwości zainteresowania ich sprawami, co Kościół określił jako opcję preferencyjną dla wszystkich dawnych i nowych form ubóstwa obecnych we współczesnym świecie. W realizacji tego zadania powinien kierować się 'nową «wyobraźnią miłosierdzia»'⁶⁷. Z tego względu liczni ustawodawcy diecezjalni zobowiązują prezbiterów do wspierania dzieł miłosierdzia przekazując na nie to wszystko, co im pozostaje po zaspokojeniu swoich niezbędnych potrzeb⁶⁸.

---

do duchowieństwa i wiernych o formacji kapłanów we współczesnym świecie, Wrocław 1995, nr 30. Zob. *II Synod Diecezji Siedleckiej*, stat. 19-20.

⁶⁴ *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem* (25.01.2001), w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, stat. 40.

⁶⁵ *I Synod Diecezji Łomżyńskiej*, stat. 682; *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 750.

⁶⁶ *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, stat. 312; *Ustawa synodalna Diecezji Radomskiej*, stat. 20; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 298.

⁶⁷ *Prezbiter – pasterzem i przewodnikiem powierzonej mu wspólnoty*, stat. 54. „Potrzebna jest dziś nowa «wyobraźnia miłosierdzia», której przejawem będzie nie tyle i nie tylko skuteczność pomocy, ale zdolność bycia bliźnim dla cierpiącego człowieka, solidaryzowania się z nim, tak aby gest pomocy nie był odczuwany jako poniżająca jałmużna, ale jako świadectwo braterskiej wspólnoty dóbr” (IOANNES PAULUS PP. II, *Epistula apostolica Episcopis clero fidelibus Magni Iubilaei anni MM sub exitum Novo millennio ineunte* [6.01.2001], AAS 93 [2001], s. 266-309; tekst polski: JAN PAWEŁ II, *List apostolski Novo millennio ineunte Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, duchowieństwa i wiernych na zakończenie Wielkiego Jubileuszu roku 2000*, Poznań 2001, nr 50).

⁶⁸ *II Synod Diecezji Częstochowskiej*, stat. 3.3.4; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej*, stat. 50; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹNIEŃSKI, *Zasady pracy i uposażenia duchownych* (8.12.2000), w: *III*

Należy także zauważyć, iż ustawodawcy partykularni w Polsce interpretując sprawy bytowe prezbiterów diecezjalnych w duchu wymogów ewangelicznego ubóstwa, nie dopuszczają do traktowania urzędu kościelnego jako źródła osobistego wzbogacania się. W konsekwencji stanowi to wykluczenie wszelkich prób uzależniania duszpasterskiej posługi „od korzyści i zysków, które można z niej czerpać”⁶⁹. W tym kontekście ustawodawca białostocki przypomina prezbiterom, że chociaż nie zakazano im przyjmować ofiar za pełnioną posługę duszpasterską, to jednak powinni pamiętać, że „trudów ich gorliwej pracy żadne skarby ani zaszczyty ziemskie opłacić i wynagrodzić nie mogą”⁷⁰. Wykluczając wykorzystywanie urzędu kościelnego do osobistego wzbogacania się, ustawodawcy stanowią o konieczności całkowitej ‘przejrzystości’ w rozporządzaniu dobrami kościelnymi i wyraźnego rozdzielenia dochodów własnych prezbiterów od przynależących parafii⁷¹.

2.2. Formy godziwego utrzymania prezbiterów

W celu przedstawienia zakresu i poziomu realizacji prawa do godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych w Polsce konieczne jest dokonanie analizy zagadnień, które stanowią poszczególne części składowe realizacji uprawnienia. W odniesieniu do polskiego ustawodawstwa partykularnego za istotne należy uznać: ofiary mszalne, *iura stolae*, ofiary kolędowe, ofiary wypominkowe, wynagrodzenie za pełniony urząd lub

---

Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej, stat. 8; *Posługa i życie kapłanów w Kościele kieleckim*, s. 77; I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 103; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej*, stat. 564; IV Synod Diecezji Tarnowskiej, stat. 393 § 3; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 79 §1; IV Synod Diecezji Warszawskiej, stat. 38 § 4.

⁶⁹ I Synod Diecezji Elckiej, s. 37; III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej, stat. 321; II Synod Diecezji Siedleckiej, stat. 20; IV Synod Diecezji Warszawskiej, stat. 38 § 3.

⁷⁰ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 838.

⁷¹ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret w sprawie zarządu majątkiem kościelnym* (22.10.2010), WACz 84 (2010), nr 10-12, s. 126; III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej, stat. 312, 418; *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 712; *Sprawy bytowe duchowieństwa Diecezji Kieleckiej*, stat. 3.11; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret dotyczący kont bankowych i pożyczek* (12.12.2002), Memor 77 (2003), nr 1, s. 39; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Zarządzenie dotyczące uposażenia i zobowiązań finansowych kapłanów Diecezji Łomżyńskiej* (19.03.2009), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego*, art. 1; *Prezbiter – pasterzem i przewodnikiem powierzonej mu wspólnoty*, stat. 55; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Instrukcja dotycząca zarządzania kościelnymi dobrami doczesnymi*, art. 49; *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, stat. 410 § 1.

podejmowane zadanie, inne dochody, mieszkanie, wyżywienie oraz instytucję na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych⁷².

2.2.1. Ofiary mszalne

Eucharystia jest największym skarbem Kościoła. Z tego względu prezbiter powinien codziennie – z sercem czystym i wolnym od przywiązania do grzechu – sprawować Mszę św., choćby nie uczestniczyli w niej wierni⁷³. Ustawodawcy partykularni podkreślają, że mając na uwadze świętość sakramentu, jest zobowiązany do zdecydowanego odrzucania pokusy zarówno ‘nadużywania’ daru Eucharystii przez nieuzasadnione mnożenie celebracji jedynie ze względu na przyjęte intencje mszalne, jak i zbyt łatwego dyspensowania się od sprawowania Mszy św. w przypadku braku intencji lub w czasie wolnym od zwyczajnych obowiązków duszpasterskich⁷⁴.

---

⁷² Zob. L. CZERWIŃSKI, *Remuneración del clero parroquial en Polonia*, „Revista Española de Derecho Canónico” 59 (2002), s. 9-50; S. DUBIEL, *Wynagradzanie pracowników duchownych według obowiązujących synodów polskich*, Memor 80 (2006), nr 3, s. 826-860; TENŻE, *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, Konkordatu z 1993 roku i ustaw synodalnych*, Lublin 2007, s. 202-229; L. ADAMOWICZ, *Il sistema di sostentamento del clero cattolico in Polonia*, w: *Pecunia service debet sed non regere. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Stanisławowi Dubielowi*, red. K. Wiak, P. Kaleta, Lublin 2017, s. 25-35; T. SYCZEWSKI, *Zagadnienia bytowe duchowieństwa w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r., w ustawodawstwie Kościoła łacińskiego oraz w statutach Pierwszego Synodu Diecezji Drohiczyńskiej z 1997 r.*, w: *Pecunia service debet sed non regere*, s. 353-362.

⁷³ BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o Mszach Świętych binowanych i trynowanych, o intencjach oraz stypendiach mszalnych* (9.06.2018), w: *II Synod Diecezji Siedleckiej*, art. 1. Por. SACROSANCTUM CONCILIIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Constitutio de sacra liturgia Sacrosanctum Concilium* (3.12.1963), AAS 57 (1965), s. 97-134; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 48-78, nr 80.

⁷⁴ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Dekret o binacjach i trynacjach w Archidiecezji Białostockiej* (29.02.2000), w: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, s. 273. Negatywnie należy ustosunkować się jednak do dyspozycji ustawodawcy białostockiego: „Dla ważnej racji duszpasterskiej wolno w danym dniu celebrować Mszę św. jedną w dwu lub więcej intencjach, po czym w najbliższym terminie należy odprawić jeszcze tyle Mszy św., ile przyjęto intencji i ofiar w tychże intencjach. Jeżeli np. przyjęto 5 intencji, należy jeszcze później odprawić pozostałe 4 Msze św. Może to uczynić ten sam kapłan lub inni księża i nie tylko w tym samym kościele. Muszą jednak o tej praktyce wiedzieć wierni proszący o Msze św.” (*I Synod Archidiecezji Białostockiej*, stat. 483); BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *List do kapłanów* (5.04.2007), KDBB 2 (2007), s. 155-157; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej*, stat. 166; *I Synod Diecezji Elckiej*, stat. 672. Podobnie negatywnie należy ustosunkować się do dyspozycji ustawodawcy elckiego: „Bez zgody ofiarodawcy nie wolno intencji łączyć, lecz należy odprawiać je w ustalonym czasie i miejscu. Nie narusza jednak bezpośrednio przepisów tego Statutu ten kapłan, który łączy dwie intencje (w niedzielę lub święto) i w następnych dniach tygodnia odprawia jeszcze jedną (w intencji połączonej), zwłaszcza że w dni powszednie brakuje mu intencji” (tamże, stat. 675); *III Powojenny*

2.2.1.1. Wysokość ofiar mszalnych

Ofiary mszalne stanowią poważną część składową godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych w Polsce. Ustawodawcy partykularni, eksplikuując znaczenie Mszy św., zauważają, że aplikacji Eucharystii w określonej intencji towarzyszy zwykle ofiara pieniężna. Nie należy jej rozumieć jednak jako 'opłaty' za Mszę św. Tak jak wszystkie inne ofiary, powinna być dobrowolna. Podkreślając szczególne zobowiązanie wiernych do troski o materialne potrzeby Kościoła, zachęcają do wielkoduszności i ofiarności w tej materii. Wierni chrześcijanie, składając określoną ofiarę, aby w ich intencji była odprawiona Eucharystia, nie tylko przyczyniają się do dobra duchowego własnego i całego Kościoła, ale także przez tę ofiarę uczestniczą w trosce o utrzymanie szafarzy (por. kan. 222 § 1; 1254 § 2). Duchownych natomiast ustawodawcy proszą, aby chętnie i taktownie proponowali osobom ubogim celebrowanie Eucharystii bez składania ofiary⁷⁵.

Ustawodawcy partykularni w Polsce nie skorzystali z uprawnienia przekazanego im w kan. 952 § 1 i nie określili dekretem wysokości ofiary składanej przy okazji aplikowania intencji mszalnej.

Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej, stat. 145; *Prezbiter – pasterzem i przewodnikiem powierzonej mu wspólnoty*, stat. 35; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej*, stat. 234.

⁷⁵ *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II* (25.01.2001), w: *II Polski Synod Plenarny*, stat. 96; ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Dekret o binacjach i trynacjach w Archidiecezji Białostockiej*, s. 275; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej*, stat. 166; *I Synod Diecezji Elckiej*, stat. 678; *III Synod Gdański*, t. I, stat. 677; *Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej*, stat. 558; *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, stat. 145; *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 74, 728; *Sprawy bytowe duchowieństwa Diecezji Kieleckiej*, stat. 2; BISKUP KIELECKI, *Dekret dot. ilości sprawowanych Mszy Świętych oraz stypendiów mszalnych* (31.05.2017), KPD 93 (2017), nr 2, § 1, 1; *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzesckiej*, stat. 523; [BISKUP LEGNICKI], *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych*, art. 2a; *I Synod Diecezji Łomżyńskiej*, stat. 260; *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej*, stat. 70; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych w archidiecezji poznańskiej* (6.12.2017), MKAP 69 (2018), nr 1, art. 15; *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, stat. 343 § 1; *Ustawa synodalna Diecezji Radomskiej*, stat. 65 § 1; *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, stat. 284 § 2-3; BISKUP RZESZOWSKI, *Instrukcja o sprawowaniu Eucharystii* (20.11.2004), w: *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, art. 5c; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, stat. 147; *IV Synod Diecezji Warszawskiej*, stat. 38 § 3, 273; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 261, 302; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 158a; *Kapłan – sługa zbawienia*, stat. 286.

2.2.1.2. Częstotliwość celebrowania Eucharystii

Biskupi diecezjalni, dostrzegając rozluźnienie dyscypliny kościelnej dotyczącej celebrowania Eucharystii, promulgują szczegółowe dyspozycje normujące materię binacji i trynacji oraz intencji mszalnych zbiorowych.

2.2.1.2.1. Binacje i trynacje z mocy prawa

Z prawa powszechnego ustawodawcy diecezjalni dopuszczają powtórne sprawowanie Mszy św. tego samego dnia w następujących przypadkach: 1) w Wielki Czwartek – zarówno podczas Mszy krzyżma, jak i Mszy Wierzy Pańskiej; 2) w Uroczystość Zmartwychwstania Pańskiego – zarówno podczas Mszy Wigilii Paschalnej, jak i w ciągu dnia; 3) w Boże Narodzenie – celebrując zgodnie z liturgicznymi wskazaniem: w nocy, o świcie i w dzień; 4) we Wspomnienie Wszystkich Wiernych Zmarłych – celebrując o różnych porach, z zachowaniem przepisów dotyczących aplikacji drugiej i trzeciej Eucharystii; 5) w przypadku koncelebry z biskupem lub jego delegatem na synodzie, podczas wizytacji pasterskiej lub na zjeździe kapłanów⁷⁶.

---

⁷⁶ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Dekret o binacjach i trynacjach w Archidiecezji Białostockiej*, s. 273; BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych* (5.04.2007), KDBB 2 (2007), art. 2; BISKUP BYDGOSKI, *Wyjaśnienia dotyczące Mszy św. binowanych, trynowanych i kwadrynacji* [b. daty], WDB 4 (2007), nr 25-27, art. 8; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret określający jedyne przypadki, w których można binować lub trynować na terenie Archidiecezji Częstochowskiej* (6.05.2009), WACz 83 (2009), nr 5-6, s. 108; II Synod Diecezji Częstochowskiej, stat. 2.3.20; Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej, stat. 730; BISKUP KIELECKI, *Dekret dot. ilości sprawowanych Mszy Świętych oraz stypendiów mszalnych*, § 3; I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej, stat. 502; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret dotyczący zezwoleń na binację i trynację* (24.12.2004), Notif 142 (2004), nr 10-12, art. 5; II Synod Diecezji Lubelskiej, stat. 199; I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 253; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych* (9.01.2014), WAŁ 88 (2014), nr 1, art. 5-6; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o ofiarach mszalnych oraz binowaniu i trynowaniu Mszy Świętej* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, art. 2-3; BISKUP RADOMSKI, *Dekret dotyczący możliwości celebrowania drugiej i kolejnej Mszy świętej oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych* (28.05.2015), KDR 24 (2015), nr 2, art. 1, 2; Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej, stat. 269 § 1-2; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej*, stat. 236-237; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o Mszach Świętych binowanych i trynowanych, o intencjach oraz stypendiach mszalnych*, art. 4; IV Synod Diecezji Tarnowskiej, stat. 145 § 4; BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o binowaniu i trynowaniu Mszy św., intencjach i stypendiach mszalnych oraz ich zapisie* (27.06.2011), w: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, art. 2 § 1-2; ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych* (1.12.2014), WWK 67 (2014), nr 2, art. 1.2; BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie binowania i trynowania Mszy św.* (30.11.1993), w: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, art. 1-4.

2.2.1.2.2. Binacje i trynacje z upoważnienia ordynariusza miejsca

Ustawodawca kodeksowy przewidując wyjątek od ogólnej zasady *non licet sacerdoti plus semel in die celebrare*, upoważnił ordynariuszy miejsca do zezwolenia na binację i trynację, po spełnieniu warunków określonych prawem (por. kan. 905 § 2).

2.2.1.2.2.1. Binacje z upoważnienia ordynariusza miejsca

Ustawodawcy partykularni najczęściej zezwalają na binowanie: 1) w niedziele i święta nakazane; 2) w pierwszy czwartek, piątek i w pierwszą sobotę miesiąca; 3) w Środę Popielcową; 4) w czasie Adwentu i Wielkiego Postu, tam gdzie są celebrowane Msze św. z udziałem dzieci i młodzieży; 5) w dni powszednie, jeżeli zaistnieje potrzeba celebrowania Mszy św. pogrzebowej lub ślubnej; 6) w oktawie Bożego Ciała; 7) podczas misji parafialnych, rekolekcji, dni skupienia; 8) w mieszkaniu chorego lub osoby w podeszłym wieku; 9) na rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego; 10) na zakończenie roku kalendarzowego; 11) w uroczystość tytułu kościoła lub kaplicy; 12) w okoliczności związanej z nagłym wydarzeniem losowym, z racji którego wierni proszą o pilne sprawowanie Eucharystii; 13) z racji Mszy św. koncelebrowanej podczas pogrzebu duchownego, członka instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostołskiego, rodziców kapłana, jak również Mszy św. sprawowanej w innym czasie w intencji zmarłego konfratry⁷⁷.

⁷⁷ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Dekret o binacjach i trynacjach w Archidiecezji Białostockiej*, s. 273-274; BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych*, art. 3.1; BISKUP BYDGOSKI, *Wyjaśnienia dotyczące Mszy św. binowanych, trynowanych i kwadrzynacji*, art. 3; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret określający jedyne przypadki, w których można binować lub trynować na terenie Archidiecezji Częstochowskiej*, s. 109; I Synod Diecezji Drohiczyńskiej, stat. 167; I Synod Diecezji Elckiej, stat. 652; BISKUP GLIWICKI, *Zarządzenie w sprawie Mszy binowanych i trynowanych* (6.11.1995), WDG 5 (1996), nr 3-4, s. 520; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹNIEŃSKI, *Dekret w sprawie ogólnego zezwolenia na binację i trynację Mszy św.* (31.12.2013), WAG 69 (2014), nr 1, art. 1; TENŻE, *Zarządzenie w sprawie intencji Mszy Świętej [Świętych – P.L.] binowanych i trynowanych* (8.12.2000), w: III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej, art. 1; BISKUP KALISKI, *Dekret o mszach binowanych i trynowanych* (25.03.2009), w: Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej, art. 1-4; BISKUP KIELECKI, *Dekret dot. ilości sprawowanych Mszy Świętych oraz stypendiów mszalnych*, § 4; I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej, stat. 499-500; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret dotyczący zezwoleń na binację i trynację*, art. 2-3; I Synod Diecezji Łowickiej, stat. 226; III Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 226; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych*, art. 3-4; BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie Mszy św. binowanych i trynowanych* (29.03.2005), w: Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej, art. 1, 1-4; TENŻE, *Rozporządzenie w sprawie Mszy św. za zmarłych kapłanów* (29.03.2005), w: Pierwszy Synod

2.2.1.2.2.2. Trynacje z upoważnienia ordynariusza miejsca

Ustawodawcy diecezjalni najczęściej zezwalają na trynowanie: 1) w niedziele i święta nakazane; 2) w uroczystości i święta obchodzone w Polsce na wzór obowiązujących, jak np. Objawienie Pańskie, Ofiarowanie Pańskie, drugi dzień Bożego Narodzenia i Wielkanocy, Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła, Świętych Apostołów Piotra i Pawła, Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej czy Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny⁷⁸.

Jedenastu biskupów diecezjalnych zastrzega, że we wszystkich innych wypadkach poza takstatywnie dozwolonymi w ustawodawstwie partykularnym

---

Diecezji Opolskiej, s. 193; *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 191 § 1-2; «*Źródło i szczyt*». *Życie liturgiczne i sakramentalne w Diecezji Płockiej* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość*. XLIII Synod Diecezji Płockiej, stat. 61; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o ofiarach mszalnych oraz binowaniu i trynowaniu Mszy Świętej*, art. 4-5; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 546 § 1-2; *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, stat. 342 § 1-2; *Ustawa synodalna Diecezji Radomskiej*, stat. 54 § 2; BISKUP RADOMSKI, *Dekret dotyczący możliwości celebrowania drugiej i kolejnej Mszy świętej oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. I, 3; *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, stat. 269 § 3-4; BISKUP RZESZOWSKI, *Dekret dotyczący Mszy św. za zmarłych kapłanów* (30.11.2015), *Zwiast* 24 (2015), nr 4, art. 3; *Aby byli jedno*. *Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej*, stat. 238; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o Mszach Świętych binowanych i trynowanych, o intencjach oraz stypendiach mszalnych*, art. 6; BISKUP SOSNOWIECKI, *Dekret udzielający zezwolenia na binację i trynację Mszy św.* (18.02.1997), *SWD* 6 (1997), nr 1-3, art. 2; TENŻE, *Dekret udzielający prawa binacji i trynacji Mszy Świętej w Diecezji Sosnowieckiej* (22.01.2014), *SWD* 13 (2004), nr 1-3, art. 2; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, stat. 145 § 2; BISKUP TARNOWSKI, *Dekret w sprawie mszy świętych binowanych i trynowanych* (29.08.2012), *Cur* 162 (2012), nr 3, s. 331; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 294 § 2; BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o binowaniu i trynowaniu Mszy św., intencjach i stypendiach mszalnych oraz ich zapisie*, art. 2 § 3-4; *IV Synod Diecezji Warszawskiej*, stat. 272; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 303-304; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 143; ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. 1.3.1; BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie binowania i trynowania Mszy św.*, art. 5-7.

⁷⁸ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Dekret o binacjach i trynacjach w Archidiecezji Białostockiej*, s. 274; BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych*, art. 3.2; BISKUP BYDGOSKI, *Wyjaśnienia dotyczące Mszy św. binowanych, trynowanych i kwadrynacji*, art. 3B; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret określający jedyne przypadki, w których można binować lub trynować na terenie Archidiecezji Częstochowskiej*, s. 109; BISKUP GLIWICKI, *Zarządzenie w sprawie Mszy binowanych i trynowanych*, s. 521; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹNIENSKI, *Dekret w sprawie ogólnego zezwolenia na binację i trynację Mszy św.*, art. 2; TENŻE, *Zarządzenie w sprawie intencji Mszy Świętej [Świętych – P.L.] binowanych i trynowanych*, art. 2; BISKUP KALISKI, *Dekret o mszach binowanych i trynowanych*, art. 5; BISKUP KIELECKI, *Dekret dot. ilości sprawowanych Mszy Świętych oraz stypendiów mszalnych*, § 5; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret dotyczący zezwoleń na binację i trynację*, art. 4; *I Synod Diecezji Łowickiej*, stat. 226; *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, art. 226; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych*, art. 3-4; BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie Mszy św. binowanych i trynowanych*, art. II, 5-6; *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 191 § 2; «*Źródło i szczyt*». *Życie liturgiczne i sakramentalne w Diecezji Płockiej*, stat. 61; BISKUP PŁOCKI,

na celebrowanie przez prezbitera więcej niż jednej Mszy św. w ciągu dnia należy uzyskać zgodę, jeśli tylko w ten sposób można zaradzić potrzebie⁷⁹.

Trzynastu ustawodawców stanowi, iż z prawa do celebrowania więcej niż jednej Mszy św. w ciągu dnia nie można korzystać, jeżeli na terenie parafii przebywa inny prezbiter, który bez przeszkód może aplikować intencję parafialną⁸⁰. Dziesięciu ustawodawców podkreśla konieczność wykluczenia sytu-

---

Instrukcja o ofiarach mszalnych oraz binowaniu i trynowaniu Mszy Świętej, art. 4; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 546 § 1; *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, stat. 342 § 1; BISKUP RADOMSKI, *Dekret dotyczący możliwości celebrowania drugiej i kolejnej Mszy świętej oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. 1, 3; *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, stat. 269 § 3; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej*, stat. 238; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o Mszach Świętych binowanych i trynowanych, o intencjach oraz stypendiach mszalnych*, art. 8; BISKUP SOSNOWIECKI, *Dekret udzielający prawa binacji i trynacji Mszy Świętej w Diecezji Sosnowieckiej*, art. 3. Ustawodawca sosnowiecki jako jedyny biskup diecezjalny w Polsce zezwolił, aby prezbiterzy, którzy sprawują Mszę św. w nadzwyczajnej formie rytu rzymskiego w niedziele, uroczystości i święta mogli zatrzymać ofiary binacyjne i trynacyjne ze względu na czas wymagany na przygotowanie się do tej liturgii (TENŻE, *Reskrypt. Ks. Tomasz Smalcerz duszpasterz Wiernych Tradycji Łacińskiej Diecezji Sosnowieckiej* [4.12.2015], SWD 23 [2015], nr 1-12, s. 94-95); *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, stat. 145 § 2-3; BISKUP TARNOWSKI, *Dekret w sprawie mszy świętych binowanych i trynowanych*, s. 331; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 294 § 2; BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o binowaniu i trynowaniu Mszy św., intencjach i stypendiach mszalnych oraz ich zapisie*, art. 2 § 3-4; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 304; ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. 1.3.2; BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie binowania i trynowania Mszy św.*, art. 5.

⁷⁹ BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych*, art. 4; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret określający jedyne przypadki, w których można binować lub trynować na terenie Archidiecezji Częstochowskiej*, s. 110. Ustawodawca częstochowski zauważa, że za słuszną przyczynę nie należy uznać pobożności grupy wiernych czy ich wygody. Nie jest nią także prośba o odprowadzenie Mszy św. w określonej intencji, za wyjątkiem sytuacji prawdziwie niecierpiącej zwłoki (tamże); *I Synod Diecezji Elckiej*, stat. 653; BISKUP GLIWICKI, *Zarządzenie w sprawie Mszy binowanych i trynowanych*, s. 521; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIĘŹNIEŃSKI, *Dekret w sprawie ogólnego zezwolenia na binację i trynację Mszy św.*, art. 4. W nagłym wypadku, gdy zachodzi potrzeba binacji w dzień powszedni i trynacji w niedzielę lub święto nakazane, z powodu nieprzewidzianej okoliczności (np. choroby prezbitera), ustawodawca gnieźnieński zezwala binować lub trynować *ex licentia preasumpta*, o czym *post factum* należy powiadomić kurię metropolitalną (tamże, art. 5); BISKUP KALISKI, *Dekret o mszach binowanych i trynowanych*, art. 5; BISKUP KIELECKI, *Dekret dot. ilości sprawowanych Mszy Świętych oraz stypendiów mszalnych*, § 7, 1; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret dotyczący zezwoleń na binację i trynację*, art. 6; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych*, art. 7; *Ustawa synodalna Diecezji Radomskiej*, stat. 54 § 2; BISKUP RADOMSKI, *Dekret dotyczący możliwości celebrowania drugiej i kolejnej Mszy świętej oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. 1, 4; ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. 1.5.

⁸⁰ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Dekret o binacjach i trynacjach w Archidiecezji Białostockiej*, s. 274; BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych*, art. 6; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret określający jedyne przypadki, w których*

acji, w których binuje się jedynie po to, aby zadośćuczynić rozmyślnie przyjętym wcześniej zobowiązaniom. Z tego względu zabronione jest świadome przyjmowanie na dany dzień więcej intencji mszalnych niż jest prezbiterów posługujących i rzeczywiście obecnych w danej parafii⁸¹. Ustawodawcy krakowski i łódzki zauważają, że słuszną przyczynę do binowania nie stanowi także chęć nadania większej okazałości liturgicznej i organizowanie koncelebrowanej Mszy św. sprawowanej przez prezbiterów, którzy z racji duszpasterskich muszą w tym samym dniu odprawiać indywidualnie⁸². Ośmiu biskupów diecezjalnych przypomina także, że w celu uniknięcia binowania dozwolone

---

można binować lub trynować na terenie Archidiecezji Częstochowskiej, s. 109; *I Synod Diecezji Elckiej*, stat. 655; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIĘŹNIEŃSKI, *Dekret w sprawie ogólnego zezwolenia na binację i trynowanie Mszy św.*, art. 3; TENŻE, *Zarządzenie w sprawie intencji Mszy Świętej [Świętych – P.L.] binowanych i trynowanych*, art. 3; BISKUP KIELECKI, *Dekret dot. ilości sprawowanych Mszy Świętych oraz stypendiów mszalnych*, § 7, 2; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Pro memoria w sprawie binacji, trynacji i stypendiów mszalnych* [b. daty], Notif 142 (2004), nr 10-12, art. 6; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynowanie oraz składanych stypendiów mszalnych*, art. 11; BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie Mszy św. binowanych i trynowanych*, art. III; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o ofiarach mszalnych oraz binowaniu i trynowaniu Mszy Świętej*, art. 6; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 546 § 4; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynowanie oraz składanych stypendiów mszalnych w archidiecezji poznańskiej*, art. 13; BISKUP RADOMSKI, *Dekret dotyczący możliwości celebrowania drugiej i kolejnej Mszy świętej oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. I, 6; BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o binowaniu i trynowaniu Mszy św., intencjach i stypendiach mszalnych oraz ich zapisie*, art. 3; ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. 1.6.

⁸¹ BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych*, art. 3.1g. W trosce o zachowanie dyscypliny kościelnej odnośnie do celebrowania Eucharystii, ustawodawca bielsko-żywiecki zachęca do roztropnego rozważenia zmniejszenia liczby Mszy św. w dni powszednie, a nawet w niedziele i święta nakazane w sytuacji uprzedniej świadomości o absencji prezbitera czy prezbiterów w parafii w określonym terminie (tamże); TENŻE, *List do kapłanów*, s. 155-157; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret określający jedyne przypadki, w których można binować lub trynować na terenie Archidiecezji Częstochowskiej*, s. 110; *III Synod Gdański*, t. I, stat. 678; WIKARIUSZ GENERALNY DIECEZJI ŁÓDŹSKIEJ, *Pro memoria w sprawie kolędy, sakramentu bierzmowania i Mszy św. binacyjnych i trynacyjnych* (30.11.2006), ŁWD 68 (2006), nr 4, art. 3; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynowanie oraz składanych stypendiów mszalnych*, art. 8; BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie Mszy św. binowanych i trynowanych*, art. III; *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 191 § 4; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynowanie oraz składanych stypendiów mszalnych w archidiecezji poznańskiej*, art. 11; BISKUP RADOMSKI, *Dekret dotyczący możliwości celebrowania drugiej i kolejnej Mszy świętej oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. I, 5; BISKUP TARNOWSKI, *Kapłan a normy liturgiczno-prawne* (29.09.2006), Cur 156 (2006), nr 3, art. 13; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 294 § 2; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 304.

⁸² ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Pro memoria w sprawie binacji, trynacji i stypendiów mszalnych*, art. 3; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynowanie oraz składanych stypendiów mszalnych*, art. 9.

jest przerwanie Mszy św. gregoriańskich z powodu nieprzewidzianej przeszkody, za którą uznać należy chociażby nagłą chorobę czy konieczność odprawienia Mszy św. pogrzebowej lub ślubnej⁸³.

2.2.1.2.3. Rozliczanie ofiar binacyjnych i trynacyjnych

Ustawodawcy partykularni przywołują dyspozycję kodeksową zawartą w kan. 951 § 1, zgodnie z którą kapłan odprawiający więcej razy w tym samym dniu, może poszczególne Msze św. aplikować w intencji, w której złożona została ofiara, przy zachowaniu jednak prawa, że oprócz dnia Bożego Narodzenia, wolno zatrzymać dla siebie tylko jedną ofiarę⁸⁴. Jak stanowi

⁸³ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Dekret o binacjach i trynacjach w Archidiecezji Białostockiej*, s. 274; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej*, stat. 168; *I Synod Diecezji Elckiej*, stat. 671; *I Synod Diecezji Łowickiej*, stat. 210; *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 192; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 547; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 306; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 159.

⁸⁴ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Dekret o binacjach i trynacjach w Archidiecezji Białostockiej*, s. 275. Ustawodawca białostocki przypominając dyspozycje kodeksowe zawarte w kan. 953-954, zachęca prezbiterów do przekazywania 'zbywających' intencji mszalnych do kurii metropolitarnej (*I Synod Archidiecezji Białostockiej*, stat. 484); BISKUP BYDGOSKI, *Wyjaśnienia dotyczące Mszy św. binowanych, trynowanych i kwadrynacji*, art. 1; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret dotyczący stypendiów mszalnych pochodzących ze mszy św. binowanych i trynowanych* (6.05.2009), WACz 83 (2009), nr 5-6, s. 110-111; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej*, stat. 167; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹNIEŃSKI, *Dekret w sprawie ogólnego zezwolenia na binację i trynację Mszy św.*, art. 6; *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, stat. 146; TENŻE, *Zarządzenie w sprawie intencji Mszy Świętej [Świętych – P.L.] binowanych i trynowanych*, art. 7; *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 741; BISKUP KIELECKI, *Podstawy materialne instytucji diecezjalnych i uposażenie prezbiterów*, s. 18; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret dotyczący zezwoleń na binację i trynację*, art. 7; TENŻE, *Pro memoria w sprawie binacji, trynacji i stypendiów mszalnych*, art. 7; [BISKUP LEGNICKI], *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych*, art. 2a; *I Synod Diecezji Łomżyńskiej*, stat. 260; *I Synod Diecezji Łowickiej*, stat. 227; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych*, art. 14; *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej*, stat. 69; BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie Mszy św. binowanych i trynowanych*, art. III; *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 191 § 5; «*Źródło i szczyt*». *Życie liturgiczne i sakramentalne w Diecezji Płockiej*, stat. 62; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 549 § 3; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych w archidiecezji poznańskiej*, art. 16; *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, stat. 343 § 3; BISKUP RADOMSKI, *Dekret dotyczący możliwości celebrowania drugiej i kolejnej Mszy świętej oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. II, 1; *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, stat. 286 § 1; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej*, stat. 239; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o Mszach Świętych binowanych i trynowanych, o intencjach oraz stypendiach mszalnych*, art. 17; *I Synod Diecezji Sosnowieckiej*, stat. 218 § 1; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, stat. 148 § 1; *Przypatrzmy się powołaniu naszemu! (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej*, stat. 88; *IV Synod Diecezji Warszawskiej*, stat. 273; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 305; ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych oraz*

ustawodawca powszechny, pozostałe ofiary mszalne z binacji i trynacji należy przekazywać na cele wyznaczone przez ordynariusza, z dopuszczeniem jednak pewnego wynagrodzenia z tytułu zewnętrznego (por. kan. 951 § 1). Dwunastu biskupów diecezjalnych zezwala prezbiterom pobierać takie wynagrodzenie, jednak bliżej nie określa jego wysokości⁸⁵. Inni precyzyjniej definiują część procentową ofiary mszalnej z binacji i trynacji, którą celebransi mogą zatrzymać. Szczegółowe rozwiązania różnią się jednak między poszczególnymi Kościołami partykularnymi. W diecezji bydgoskiej, w przypadku binacji, wolno zatrzymać ściśle określoną kwotę⁸⁶.

Prezbiter binujący i trynujący w kościele filialnym wymagającym dojazdu w archidiecezji częstochowskiej ma prawo odliczyć dla siebie 1/3 ofiary mszalnej⁸⁷, zaś w diecezjach gliwickiej i opolskiej połowę ofiary mszalnej⁸⁸.

---

zasad rozliczania stypendiów mszalnych, art. 2.1; BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie stypendiów mszalnych* (30.09.1993), w: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, art. 8.

⁸⁵ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Dekret o binacjach i trynacjach w Archidiecezji Białostockiej*, s. 275 (w sytuacji dojazdu do innego kościoła lub kaplicy na własny koszt); BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Dekret dotyczący stypendiów mszalnych pochodzących ze Mszy św. binowanych i trynowanych* (5.04.2007), KDBB 2 (2007), art. 5; I Synod Diecezji Elckiej, stat. 674; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret dotyczący zezwoleń na binację i trynację*, nr 10-12, art. 7; TENŻE, *Pro memoria w sprawie binacji, trynacji i stypendiów mszalnych*, art. 7; TENŻE, *Dekret ustalający zasady utrzymania księży pracujących w duszpasterstwie parafialnym*, art. 5; I Synod Diecezji Łowickiej, stat. 227; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych*, art. 14; *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, stat. 286 § 1; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych w archidiecezji poznańskiej*, art. 17; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o Mszach Świętych binowanych i trynowanych, o intencjach oraz stypendiach mszalnych*, art. 18; BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o binowaniu i trynowaniu Mszy św., intencjach i stypendiach mszalnych oraz ich zapisie*, art. 15; *Przypatrzmy się powołaniu naszemu! (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej*, stat. 88; IV Synod Diecezji Warszawskiej, stat. 273.

⁸⁶ BISKUP BYDGOSKI, *Wyjaśnienia dotyczące Mszy św. binowanych, trynowanych i kwadrynacji*, art. 5.

⁸⁷ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret dotyczący stypendiów mszalnych pochodzących ze mszy św. binowanych i trynowanych*, s. 111. Za tzw. punkt należy rozumieć kościół czy kaplicę, do których trzeba dojechać.

⁸⁸ BISKUP GLIWICKI, *Ponowienie zarządzenia w sprawie Mszy binowanych i trynowanych oraz stypendiów mszalnych* (9.04.2001), WDG 10 (2001), nr 2, art. 3.2; TENŻE, *Rozporządzenia dotyczące zobowiązań finansowych od 1 stycznia 2002 roku* (11.10.2001), WDG 11 (2002), nr 1, s. 69; [b. inf. o aut.], *Zarządzenie Kurii Diecezjalnej w sprawie kolekt, innych ofiar i zbiórek*, [diecezja gliwicka], art. 4. Jeśli ofiara złożona na Mszę św. binowaną lub trynowaną jest wyższa od zwyczajowo przyjętej, podstawą odprowadzenia jest tzw. 'przeciętna' intencja mszalnej funkcjonująca w danej parafii. Dyspozycje te obowiązują nie tylko duszpasterzy parafialnych, ale także prezbiterów podejmujących studia specjalistyczne, rezydentów, seniorów czy rencistów (tamże); EKONOM DIECEZJI GLIWICKIEJ, *Zarządzenia Kurii Diecezjalnej w sprawie kolekt, innych ofiar i zbiórek* [b. daty], WDG 100 (2017), nr 1, art. 3; BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie Mszy św. binowanych i trynowanych*, art. III. Pośród wielu

W diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, jeśli prezbiter celebruje więcej Mszy św. danego dnia, ze względu na trudne warunki ekonomiczno-gospodarcze diecezji, ma prawo zatrzymać połowę ofiary mszalnej⁸⁹. W diecezji legnickiej od każdej binacji należy odprowadzić jedynie ściśle określoną kwotę, ofiarę za trynację można natomiast w całości włączyć do kumulusu⁹⁰. Proboszczowie parafii poniżej tysiąca wiernych w diecezji łomżyńskiej mogą zatrzymać całą ofiarę za Mszę św. binowaną w niedziele i święta⁹¹. Prezbiterzy diecezji radomskiej pracujący w parafiach poniżej tysiąca wiernych są zwolnieni z odprowadzania wszystkich ofiar binacyjnych i trynacyjnych. Prawo to przysługuje również księżom skierowanym na studia stacjonarne oraz wszystkim kapłanom pracującym poza duszpasterstwem, tj. pracownikom kurii diecezjalnej, seminarium duchownego, kapelanom więzienia i szpitali, niebędącym jednocześnie proboszczami lub wikariuszami, jak również księżom emerytom i rencistom pomagającym w niedziele i święta w parafiach⁹². Ponadto wszyscy prezbiterzy diecezji radomskiej sprawujący Msze św. w kościele filialnym mogą zatrzymać 1/3 ofiary binacyjnej i trynacyjnej jako wyrównanie kosztów

---

spraw, które należy uwzględnić w protokole przekazania parafii nowemu proboszczowi lub administratorowi ważne miejsce zajmuje sprawa braku zaległości w odprowadzaniu ofiar z binacji i trynacji (TENŻE, *Instrukcja synodalna dotycząca przekazania parafii nowemu proboszczowi lub administratorowi* [29.03.2005], w: *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej*, art. II.11).

⁸⁹ I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej, stat. 520. Także w przypadku kwadrynacji. Dyspozycja ta, w kontekście polskiego ustawodawstwa partykularnego, stanowi absolutny wyjątek. Żaden inny ustawodawca diecezjalny nie zezwala prezbiterowi na pozostawienie części ofiary mszalnej z kwadrynacji.

⁹⁰ BISKUP LEGNICKI, *Zarządzenie w sprawie opłat* (1.11.2005), LWD 14 (2005), nr 4, art. 1.3; [TENŻE], *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych*, art. 2a. Łacińskie słowo *cumulus*, -i, oznacza 'nagromadzenie', 'spiętrzenie wielkiej ilości', 'stos czegoś' (*Słownik łacińsko-polski*, t. I: A-C, red. M. Plezia, Warszawa 2007, s. 809).

⁹¹ I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 676.

⁹² BISKUP RADOMSKI, *Dekret dotyczący możliwości celebrowania drugiej i kolejnej Mszy świętej oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. II, 5. Uprawnienie do zatrzymania ofiar binacyjnych w diecezji radomskiej jest znacznie szersze. Ustawodawca przewiduje także: „Jeśli w parafii ma miejsce sytuacja, w której kapłan zgodnie z prawem celebrowa w ciągu dnia więcej Mszy św. i otrzymuje z tego tytułu stypendium, a w inne dni sprawuje Msze św. bez zamówionej intencji i stypendiów, wówczas może przynajmniej częściowo zadośćuczynić wyżej wymienionemu obowiązkowi poprzez celebrowanie Mszy św., które powinien zgodnie z prawem diecezjalnym odprawić, a za które nie otrzymuje stypendium (np. „*dantis*” misyjne, za zmarłych kapłanów, wyznaczone przez Biskupa intencje „*dantis*” na cele specjalne). W takim wypadku zatrzymuje stypendia z celebrowanych wcześniej Mszy binacyjnych” (tamże, art. II, 7) oraz „Wolno również kapłanowi nie mającemu intencji w ciągu tygodnia, lub w niektórych miesiącach, postąpić analogicznie sprawując Msze św. o *powołania kapłańskie*, zachowując stypendia z Mszy binacyjnych celebrowanych wcześniej” (tamże, art. II, 8).

dojazdu i eksploatacji samochodu⁹³. W archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej zatrzymuje się ofiary ze wszystkich binacji oraz z niedzielnych trynacji i kwadrynacji w parafiach z kościołami filialnymi⁹⁴, zaś w diecezji tarnowskiej 1/4 ofiary z binacji⁹⁵. W archidiecezji wrocławskiej z ofiar binacyjnych i trynacyjnych oddaje się ściśle określoną kwotę⁹⁶. W diecezji zamojsko-lubaczowskiej proboszczowie parafii poniżej tysiąca wiernych zatrzymują całą ofiarę binacyjną i trynacyjną. W parafiach powyżej tysiąca wiernych ofiary z Mszy św. binowanych i trynowanych dzieli się następująco: 1/3 na cele parafialne, 1/3 na potrzeby kurii diecezjalnej, 1/3 dla celebransa⁹⁷. W diecezji zielonogórsko-gorzowskiej z binacji oddaje się ściśle określoną kwotę, trynacje natomiast w całości włącza się do kumulusu⁹⁸.

W ośmiu diecezjach prezbiterzy zobligowani są do odprowadzania całości ofiar z binacji i trynacji, bez możliwości pobrania wynagrodzenia z tytułu zewnętrznego⁹⁹.

2.2.1.2.4. Przeznaczenie ofiar binacyjnych i trynacyjnych przekazywanych ordynariuszowi

Biskupi diecezjalni korzystają z przyznanego im w kan. 951 § 1 uprawnienia i określają cele, na które należy przekazywać ofiary z binacji i trynacji.

⁹³ Tamże, art. II, 10.

⁹⁴ ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Dekret częściowo nowelizujący Normy Finansowe*, art. II, 7.

⁹⁵ BISKUP TARNOWSKI, *Dekret w sprawie mszy świętych binowanych i trynowanych*, s. 330.

⁹⁶ ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. 2.3.

⁹⁷ BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie stypendiów mszalnych*, art. 9-10.

⁹⁸ BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Vademecum Ekonomiczne Księży Proboszczów i Wikariuszy*, art. I, 3.3; TENŻE, *Ofiary z Mszy św. binowanych* (18.03.2009), *Eccl* 19 (2009), nr 1-2, s. 108.

⁹⁹ I Synod Diecezji Drohiczyńskiej, stat. 235. W poszczególnych przypadkach, zwłaszcza w odniesieniu do parafii poniżej 1000 wiernych, biskup diecezjalny może zdecydować inaczej (tamże); BISKUP ELBŁĄSKI, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1. marca 2012 roku)*, s. 41-42; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹNIEŃSKI, *Dekret w sprawie ogólnego zezwolenia na binację i trynację Mszy św.*, art. 6; TENŻE, *Zarządzenie w sprawie intencji Mszy Świętej [Świętych – P.L.] binowanych i trynowanych*, art. 7; BISKUP KIELECKI, *Podstawy materialne instytucji diecezjalnych i uposażenie prezbiterów*, s. 18; BISKUP PELPLIŃSKI, *Zarządzenie o wysokości poszczególnych zobowiązań finansowych*, art. B, II, 2. Parafia zapewnia wikariuszowi dojazdy do miejsc związanych z posługą duszpasterską i katechetyczną lub zwraca koszty podróży własnym samochodem (*Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 53 § 4); BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret o ujednoczeniu w diecezji zasad podziału wśród kapłanów dochodów parafialnych* (9.06.1994), *KDS* 87 (1994), nr 5-6, art. 4; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 305; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 158e.

Dwudziestu dwóch ustawodawców uczyniło to w sposób ogólny zobowiązując prezbiterów do odsyłania ofiar ‘na cele diecezjalne’¹⁰⁰. Szesnastu ustawodawców uszczegółowiło cele. W archidiecezji białostockiej ze środków binacyjnych i trynacyjnych: 1) finansuje się funkcjonowanie Caritas Sacerdotalis; 2) wspiera się prezbiterów pracujących na misjach; 3) zamawia się Msze św. w intencjach Ojca Świętego; 4) wspomaga się prezbiterów pracujących poza parafią; 5) subwencjonuje się seminarium duchowne¹⁰¹. W diecezji bielsko-żywieckiej ofiary należy przekazywać na zamawianie Mszy św. zgodnie z intencjami Ojca Świętego: 1) dla duszpasterzy parafialnych na czas, gdy przebywają poza parafią, np. wakacji; 2) dla prezbiterów pracujących poza parafią, którym brakuje intencji mszalnych; 3) dla misjonarzy diecezjalnych; 4) część ofiar przeznacza

¹⁰⁰ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 841; BISKUP BYDGOSKI, *Wyjaśnienia dotyczące Mszy św. binowanych, trynowanych i kwadrynacji*, art. 5. W artykule tym pojawiają się jednak nieścisłości: fundusz tworzony z ofiar binacyjnych, trynacyjnych i kwadrynacyjnych jest określany – w sposób synonimiczny – jako pozostający w dyspozycji biskupa diecezjalnego lub ordynariusza, co – zgodnie z kan. 134 § 1 – jest utożsamieniem błędnym; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret dotyczący stypendiów mszalnych pochodzących ze mszy św. binowanych i trynowanych*, s. 111; BISKUP DROHICZYŃSKI, *Dekret dotyczący spraw finansowych w Diecezji Drohiczyńskiej*, s. 92; BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1. marca 2012 roku)*, s. 42; I Synod Diecezji Elckiej, stat. 674; III Synod Gdański, t. I, stat. 679; BISKUP GLIWICKI, *Ponowienie zarządzenia w sprawie Mszy binowanych i trynowanych oraz stypendiów mszalnych*, art. 3.1; TENŻE, *Rozporządzenia dotyczące zobowiązań finansowych*, s. 69; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹŃIEŃSKI, *Dekret w sprawie ogólnego zezwolenia na binację i trynację Mszy św.*, art. 6; TENŻE, *Zarządzenie w sprawie intencji Mszy Świętej [Świętych – P.L.] binowanych i trynowanych*, art. 7. Warto odnotować, że w czasie przekazywania parafii nowemu proboszczowi sporządza się szczegółowy protokół, w którym należy uwzględnić bieżące uregulowanie ofiar mszalnych binacyjnych i trynacyjnych względem kurii metropolitarnej (TENŻE, *Instrukcja o sposobie przekazywania majątku kościelnego* [8.12.2000], w: *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, art. 3); *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 742; BISKUP KIELECKI, *Podstawy materialne instytucji diecezjalnych i uposażenie prezbiterów*, s. 18; I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołońskiej, stat. 520; BISKUP LEGNICKI, *Zarządzenie w sprawie opłat*, art. 1.3; *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej*, stat. 69; BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie Mszy św. binowanych i trynowanych*, art. III; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 549 § 3; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej*, stat. 239; BISKUP SOSNOWIECKI, *Ustalenia dotyczące rozliczeń finansowych w parafii* (11.12.2004), w: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej*, art. 4; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, stat. 148 § 1; BISKUP TARNOWSKI, *Dekret w sprawie mszy świętych binowanych i trynowanych*, s. 330; BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o binowaniu i trynowaniu Mszy św., intencjach i stypendiach mszalnych oraz ich zapisie*, art. 15; *Przypatrzmy się powołaniu naszemu!* (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej, stat. 88, 458; *IV Synod Diecezji Warszawskiej*, stat. 273; ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Utrzymanie kapłanów*, art. 3; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 305; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 158e; BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Zarządzenie w sprawie ofiar za msze binowane i trynowane* (18.09.2004), MDW 87 (2004), nr 9, s. 474-475.

¹⁰¹ BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *List do kapłanów*, s. 156; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 158e.

się na utrzymanie seminarium duchownego oraz domu księży emerytów¹⁰². W archidiecezji krakowskiej binacje i trynacje subsydują: 1) Caritas Archidiecezji Krakowskiej; 2) Archidiecezjalny Fundusz Obrony Życia SOS; 3) fundowanie Mszy św. w intencjach Ojca Świętego dla prezbiterów, którzy nie mają intencji mszalnych, szczególnie pracujących w krajach misyjnych¹⁰³. Prezbiterzy binujący i trynujący w archidiecezji lubelskiej mogą przekazywać księżom emerytom i rencistom, za pisemnym potwierdzeniem, otrzymane z tej racji ofiary¹⁰⁴. W diecezji łomżyńskiej ofiary zasilają Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej¹⁰⁵. W diecezji pelplińskiej finansuje się cele formacji przedseminaryjnej i seminaryjnej¹⁰⁶. W diecezjach łowickiej, płockiej, rzeszowskiej i archidiecezji przemyskiej utrzymuje się seminarium duchowne¹⁰⁷. W archidiecezjach łódzkiej i szczecińsko-kamieńskiej oraz w diecezjach siedleckiej i zielonogórsko-gorzowskiej za środki z binacji i trynacji funduje się intencje mszalne prezbiterom, którzy ich nie mają, w szczególności emerytom, rencistom oraz pracującym w krajach misyjnych lub w małych parafiach¹⁰⁸. W die-

---

¹⁰² BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Dekret dotyczący stypendiów mszalnych pochodzących ze Mszy św. binowanych i trynowanych*, art. 3-5.

¹⁰³ ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret dotyczący zezwoleń na binację i trynację*, nr 10-12, art. 8; TENŻE, *Dekret ustalający zasady utrzymania księży pracujących w duszpasterstwie parafialnym*, art. 5; TENŻE, *Pro memoria w sprawie binacji, trynacji i stypendiów mszalnych*, art. 10c.

¹⁰⁴ ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej* (17.04.2001), Memor 75 (2001), nr 2, art. 13.5. Ustawodawca zachęca także do przekazywania księżom emerytom i rencistom intencji mszalnych (tamże, art. 13.4).

¹⁰⁵ I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 676; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (27.02.2009), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego*, art. 3d. W pozostałych przypadkach ofiary z binacji i trynacji należy przekazywać w całości do dyspozycji biskupa diecezjalnego z upływem każdego kwartału do dziesiątego dnia następnego miesiąca za miniony kwartał (I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 676). Ustawodawca łomżyński obliguje do prowadzenia księgi intencji Mszy św. binowanych i trynowanych we wszystkich kościołach parafialnych i rektorskich (BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Instrukcja o prowadzeniu kancelarii parafialnej* [18.03.2011], w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego*, art. 30).

¹⁰⁶ *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 191 § 3.

¹⁰⁷ BISKUP ŁOWICKI, *Dekret dotyczący binacji i trynacji* (7.07.1993), WDE 2 (1993), nr 4, art. 4; I Synod Diecezji Łowickiej, stat. 227; WIKARIUSZ GENERALNY DIECEZJI ŁOWICKIEJ, *Zarządzenie o świadczeniach finansowych w Diecezji Łowickiej*, s. 96; «Źródło i szczyt». *Życie liturgiczne i sakramentalne w Diecezji Płockiej*, stat. 62; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o ofiarach mszalnych oraz binowaniu i trynowaniu Mszy Świętej*, art. 16; Synod Archidiecezji Przemyskiej, stat. 343 § 3, 426 § 1. Dyspozycja ta dotyczy jedynie binacji, ponieważ ustawodawca przemyski zakazuje przyjmowania ofiar z okazji Mszy św. trynowanych (tamże, stat. 343); BISKUP RZESZOWSKI, *Instrukcja o sprawowaniu Eucharystii*, art. 5a.

¹⁰⁸ ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych*, art. 26. Ustawodawca łódzki podkreśla, że prezbiterowi nie wolno

cezi radomskiej ofiary te tworzą fundusz stypendialny, z którego biskup diecezjalny wspiera prezbiterów pozostających w trudnej sytuacji materialnej¹⁰⁹. W archidiecezji wrocławskiej środki przeznaczają się na specjalny fundusz pozostający do wyłącznej dyspozycji biskupa diecezjalnego, z którego funduje intencje mszalne księżom emerytom, misjonarzom, prezbiterom pracującym w instytucjach diecezjalnych oraz duszpasterzom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej w związku z brakiem intencji mszalnych zamawianych przez wiernych¹¹⁰.

2.2.1.2.5. Intencje mszalne zbiorowe

Jedynie osiemnastu polskich biskupów diecezjalnych wydało dyspozycje odnośnie do Mszy św. zbiorowych¹¹¹.

Ustawodawcy partykularni przypominając, że przy aplikowaniu intencji zbiorowych należy zachowywać przepisy zawarte w dekrete Kongregacji ds. Duchowieństwa *Mos iugiter*¹¹², szczególną rangę nadają następującym dyspozycjom: 1) Msze św. w intencjach zbiorowych nie mogą być odprawiane częściej niż dwa razy w tygodniu; 2) dzień, godzinę i miejsce sprawowania takiej Eucharystii należy podać do wiadomości wiernym, tak aby świadomie i dobrowolnie zgodzili się na połączenie składanych przez nich ofiar z innymi; 3) ze wszystkich złożonych ofiar celebransowi wolno zatrzymać kwotę

---

samowolnie, bez szczegółowego zezwolenia, dysponować ofiarami z binacji i trynacji, przeznaczając je według własnego uznania. Nie wyraża zgody także na przenoszenie takich ofiar na inny dzień, w którym nie ma intencji mszalnej. Ustawodawca błędnie jednak przypisuje kompetencję określenia celów, na jakie należy przeznaczać ofiary z binacji i trynacji ordynariuszowi miejsca (tamże, art. 14; por. kan. 951 § 1); BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o Mszach Świętych binowanych i trynowanych, o intencjach oraz stypendiach mszalnych*, art. 18; ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Dekret częściowo nowelizujący Normy Finansowe*, art. II, 7; BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Vademecum Ekonomiczne Księży Proboszczów i Wikariuszy*, art. I, 3.4.

¹⁰⁹ BISKUP RADOMSKI, *Dekret dotyczący możliwości celebrowania drugiej i kolejnej Mszy świętej oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. II, 3.

¹¹⁰ ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. 2.7.

¹¹¹ Uczynili to ustawodawcy: bielsko-żywiecki, bydgoski, częstochowski, elbląski, gliwicki, gnieźnieński, kaliski, katowicki, krakowski, łowicki, łódzki, plocki, poznański, radomski, siedlecki, toruński, wrocławski, wrocławski.

¹¹² CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Decretum quoad stipendia a sacerdotibus pro Missis celebrandis accipienda, regulae quaedam dantur Mos iugiter* (22.02.1991), AAS 83 (1991), s. 443-446; tekst polski w: OsRomPol 12 (1991), nr 4, s. 30-31.

w wysokości zwyczajowo przyjętej w diecezji; sumę, która przekracza tę ofiarę, należy przekazać ordynariuszowi¹¹³.

Dziwiesięciu biskupów diecezjalnych stanowi, aby środki z Mszy św. zbiorowych były przekazywane na te same cele, co ofiary z binacji i trynacji¹¹⁴. W diecezjach bydgoskiej i gliwickiej oraz w archidiecezji wrocławskiej sumę przekraczającą średnią ofiarę dzieli się po połowie – jedna część zasila kasę parafialną, drugą przekazuje się na fundusz pozostający w dyspozycji biskupa diecezjalnego¹¹⁵. Ustawodawca kaliski odradza celebrowanie

---

¹¹³ BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Dekret dotyczący Mszy św. zbiorowych* (5.04.2007), KDBB 2 (2007), art. 3-4; BISKUP BYDGOSKI, *Wyjaśnienia dotyczące Mszy św. binowanych, trynowanych i kwadrynacji*, art. 5; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret dotyczący mszy św. zbiorowych* (6.05.2009), WACz 83 (2009), nr 5-6, s. 112-113. Ustawodawca częstochowski stanowi, iż w parafiach, w których zbiera się tacę na ślubach lub pogrzebach z przeznaczeniem sprawowania Mszy św., zebrane pieniądze należy przeliczyć, a uzyskaną sumę podzielić przez średnią ofiarę mszalną i aplikować tyle intencji, ile wyniesie iloraz. Jeżeli celebrytuje się tylko jedną Eucharystię, należy kierować się dyspozycjami odnośnie do Mszy św. zbiorowych (tamże); BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1. marca 2012 roku)*, s. 42; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIĘŹNIEŃSKI, *Dekret o Mszy Świętej wielointencyjnej lub kumulatywnej* (8.12.2000), w: *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, art. 3; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Zarządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Archidiecezji Katowickiej w 2019 roku*, art. VII; BISKUP KIELECKI, *Dekret dot. ilości sprawowanych Mszy Świętych oraz stypendiów mszalnych*, § 8, 3; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Pro memoria w sprawie binacji, trynacji i stypendiów mszalnych*, art. 10; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych*, art. 22; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 548; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych w archidiecezji poznańskiej*, art. 22; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o Mszach Świętych binowanych i trynowanych, o intencjach oraz stypendiach mszalnych*, art. 14; BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o binowaniu i trynowaniu Mszy św., intencjach i stypendiach mszalnych oraz ich zapisie*, art. 10; BISKUP WŁOCŁAWSKI, *O Mszach zbiorowych* (8.05.1991), w: *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, art. 4; ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. 6.

¹¹⁴ BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Dekret dotyczący Mszy św. zbiorowych*, art. 5; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret dotyczący mszy św. zbiorowych*, s. 113; BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1. marca 2012 roku)*, s. 42; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIĘŹNIEŃSKI, *Dekret o Mszy Świętej wielointencyjnej lub kumulatywnej*, art. 3; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych*, art. 22c; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 548; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o ofiarach mszalnych oraz binowaniu i trynowaniu Mszy Świętej*, art. 17; BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o binowaniu i trynowaniu Mszy św., intencjach i stypendiach mszalnych oraz ich zapisie*, art. 16; BISKUP WŁOCŁAWSKI, *O Mszach zbiorowych*, art. 5.

¹¹⁵ BISKUP BYDGOSKI, *Wyjaśnienia dotyczące Mszy św. binowanych, trynowanych i kwadrynacji*, art. 5; BISKUP GLIWICKI, *Ponowienie zarządzenia w sprawie Mszy binowanych i trynowanych oraz stypendiów mszalnych*, art. 4; TENŻE, *Rozporządzenia dotyczące zobowiązań finansowych*, s. 68-69; [b. inf. o aut.], *Zarządzenie Kurii Diecezjalnej w sprawie kolekt, innych ofiar i zbiórek*, [diecezja gliwicka], art. 3; EKONOM DIECEZJI GLIWICKIEJ, *Zarządzenia Kurii Diecezjalnej w sprawie kolekt, innych ofiar i zbiórek*, art. 2; ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. 6.

Mszy św. zbiorowych, dopatrując się w tej praktyce niebezpieczeństwa pomówień i osłabienia tradycji zamawiania Mszy św. w intencjach indywidualnych. Na sprawowanie Mszy św. zbiorowych wymagana jest uprzednia konsultacja z biskupem diecezjalnym. Sumę przekraczającą tzw. średnią ofiary mszalnej przyjętą w regulowaniu świadczeń diecezjalnych należy przeznaczyć na określone dzieła duszpasterskie w parafii lub odprowadzić do kurii diecezjalnej¹¹⁶. W diecezji łowickiej ze środków z Mszy św. zbiorowych finansuje się cele wskazane przez biskupa diecezjalnego¹¹⁷. W archidiecezji łódzkiej rozpowszechniony jest zwyczaj celebrowania jednej Mszy św. od uczestników pogrzebu (kolekta). W takiej sytuacji celebrans może zatrzymać ofiarę w wysokości zwyczajowo przyjętej w danej parafii, kwotę zaś, która przekracza tę sumę, należy przeznaczyć na utrzymanie świątyni¹¹⁸. Sprawowanie Mszy św. zbiorowych w diecezji radomskiej wymaga uzyskania odrębnego pozwolenia biskupa diecezjalnego¹¹⁹. W archidiecezji wrocławskiej, jeśli Mszę św. zbiorową celebrować się w niedzielę, a w dni powszednie brakuje intencji mszalnych, prezbiter może w tygodniu odprawić do dwóch Mszy św. (w parafii bez wikariusza) lub do czterech Mszy św. (w parafii z wikariuszem) *pro vocationibus*, zatrzymując dla siebie lub włączając do kumulusu dodatkową część ofiary z Mszy św. zbiorowej w wysokości iloczynu liczby odprawionych intencji *pro vocationibus* oraz średniej ofiary mszalnej¹²⁰.

---

¹¹⁶ Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej, stat. 740. Powyższe dyspozycje ustawodawca kaliski określa jako odnoszące się do 'intencji mszalnej zbiorowej'. Oprócz tego normuje jeszcze materię 'stypendium mszalnego zbiorowego': „Stypendium mszalne zbiorowe powstaje z ofiar złożonych oddzielnie przez wielu wiernych, którzy proszą o Msze św. w jednej, wyznaczonej przez nich intencji, na przykład o deszcz. Celebrans może takie stypendium zatrzymać w całości dla siebie” (tamże, stat. 745). O ile dyspozycja określona została prawidłowo, o tyle zastosowaną terminologię ocenić należy negatywnie.

¹¹⁷ BISKUP ŁOWICKI, *Instrukcja synodalna o podziale ofiar mszalnych* (25.03.1999), w: *I Synod Diecezji Łowickiej*, art. 5.

¹¹⁸ ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynącję oraz składanych stypendiów mszalnych*, art. 23. Negatywnie należy ocenić redakcję językową analizowanej dyspozycji: „Za tak zwane Msze Święte od uczestników pogrzebu z ofiar zebranych od uczestników pogrzebu wolno zatrzymać tylko ofiarę w wysokości zwyczajowo przyjętej w danej parafii przy Mszy Świętej aplikowanej w indywidualnej intencji” (tamże).

¹¹⁹ BISKUP RADOMSKI, *Dekret dotyczący możliwości celebrowania drugiej i kolejnej Mszy świętej oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. II, 13.

¹²⁰ ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych*, art. 6.

2.2.1.3. Rozliczanie ofiar mszalnych

Ustawodawcy partykularni zdecydowanie preferują wspólne rozliczanie ofiar mszalnych między duszpasterzami parafialnymi. Dokonuje się to na zasadzie kumulusu. Co do zasady ofiary składa się do wspólnej kasy, zapisując ich wysokość w księdze intencji mszalnych. Po upływie określonego czasu, najczęściej miesiąca, ofiary za odprawione Msze św. dzielone są w równych częściach między proboszczem i wikariuszami¹²¹. Wyjątek stanowi diecezja

¹²¹ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 63d, 841. W archidiecezji białostockiej prezbiterzy niebędący duszpasterzami parafialnymi, którzy codziennie celebrują Mszę św. według intencji wyznaczonych w grafiku parafialnym, korzystają z rozliczenia ofiar mszalnych na zasadzie kumulusu. Prezbiterzy doraźnie aplikujący intencje parafialne otrzymują ofiarę odprawioną przez siebie Eucharystii (tamże, stat. 841); BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Świadczenia finansowe w Diecezji Bielsko-Żywieckiej*, art. 11; I Synod Diecezji Drohiczyńskiej, stat. 235; BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1. marca 2012 roku)*, s. 42; I Synod Diecezji Elckiej, stat. 679; BISKUP ELCKI, *Dekret ekonomiczny Diecezji Elckiej* (29.01.2002), KUDE 37-38 (2002), nr 1-2, s. 41; ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Instrukcja o prowadzeniu kancelarii parafialnej* (25.03.2002), w: *III Synod Gdański. Misja Ewangelizacyjna Kościoła Gdańskiego na początku Nowego Tysiąclecia*, t. II: *Załączniki*, Gdańsk 2001, s. 82; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹNIEŃSKI, *Dekret o uposażeniu duszpasterzy parafialnych w Archidiecezji Gnieźnieńskiej* (15.05.2013), WAG 59 (2004), nr 2, art. 5; *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 747; *Sprawy bytowe duchowieństwa Diecezji Kieleckiej*, stat. 3.9; BISKUP KIELECKI, *Podstawy materialne instytucji diecezjalnych i uposażenie prezbiterów*, s. 17; I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej, stat. 525; [BISKUP LEGNICKI], *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych*, art. 2; TENŻE, *Zasady określające status rezydenta w parafii* (24.03.2012), w: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu*, t. I: *Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, art. 6; TENŻE, *Regulamin posługi duszpasterskiej prefekta w szkołach na terenie diecezji legnickiej* (24.03.2012), w: *I Synod Diecezji Legnickiej*, t. I, art. 6.1; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Zarządzenie dotyczące uposażenia i zobowiązań finansowych kapłanów Diecezji Łomżyńskiej*, art. 8; BISKUP ŁOWICKI, *Instrukcja synodalna o podziale ofiar mszalnych*, art. 2; III Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 84. Ustawodawca synodalny znosi zwyczaj potrącania określonego procentu z ofiar mszalnych dla organisty czy kościelnego (tamże). Prezbiterzy należący do kumulusu nie uczestniczą w nim w tych dniach, w których z jakiegokolwiek powodu nie odprawili Mszy św. (tamże, art. 87); ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynącję oraz składanych stypendiów mszalnych*, art. 16; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o ofiarach mszalnych oraz binowaniu i trynowaniu Mszy Świętej*, art. 15; TENŻE, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 7; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 549 § 6; *Zasady współtworzenia warunków pracy w zespołach kapłańskich* (1.01.2000), w: *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, s. 402. W archidiecezji przemyskiej funkcjonują trzy wersje podziału dochodów i obciążeń w zespołach kapłańskich: I) pełna wspólnota dóbr; II) częściowa wspólnota dóbr; III) forma podziału dochodów i obciążeń ustalona między duszpasterzami. Wspólne rozliczanie ofiar mszalnych dotyczy wersji I – pełnej wspólnoty dóbr (tamże, s. 402-404); BISKUP RADOMSKI, *Dekret wprowadzający wspólnotę dochodów kapłańskich w Diecezji Radomskiej* (21.12.2000), KDR 10 (2001), nr 1, art. 9; BISKUP RZESZOWSKI, *Instrukcja o współpracy i uposażeniu proboszcza i wikariusza* (20.11.2004), w: *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, art. 12; TENŻE, *Statut „katechety stałego”* (20.11.2004), w: *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, art. 8; BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret o ujednoczeniu w diecezji zasad podziału wśród kapłanów dochodów parafialnych*, art. 3; BISKUP SIEDLECKI, *Status księży prefektów w Diecezji*

tarnowska, w której ofiary mszalne oddaje się do 'wspólnoty', co skutkuje pobraniem przez proboszcza 25% dodatku funkcyjnego¹²².

Szczegółowe rozwiązania w tej materii różnią się jednak w poszczególnych diecezjach. W archidiecezji częstochowskiej w rozliczaniu ofiar mszalnych należy kierować się zasadą kumulusu w następujący sposób: 1) w księdze intencji mszalnych odnotowuje się wysokość złożonej ofiary; 2) po upływie miesiąca sumuje się ofiary za odprawione Msze św.; 3) od ogólnej sumy odlicza się 10% dla organisty i 5% dla kościelnego¹²³; 4) oblicza się ilość Mszy św. celebrowanych przez wszystkich proboszczów (z wyjątkiem Mszy św. *pro populo*); 5) otrzymaną sumę dzieli się przez ilość Mszy św. (iloraz to średnia ofiara); 6) średnią ofiarę mnoży się przez liczbę odprawionych przez poszczególnych proboszczów Mszy św. (maksymalnie tyle, ile jest dni w danym miesiącu; pozostałe Msze św. traktuje się jako binacyjne); 7) w taki sposób otrzymuje się sumę, jaka przypada każdemu proboszczowi z ofiar mszalnych. Do kumulusu włącza się także ofiary z Mszy św. pogrzebowych i ślubnych w wysokości średniej ofiary mszalne. Z tych środków nie odlicza się kwantum dla organisty i kościelnego¹²⁴. W diecezjach

Siedleckiej (1.09.2015), WDS 84 (2015), nr 7-8, art. 6; BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o współpracy i uposażeniu duszpasterzy parafialnych* (27.06.2011), w: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, art. 32 § 1; TENŻE, *Instrukcja o binowaniu i trynowaniu Mszy św., intencjach i stypendiach mszalnych oraz ich zapisie*, art. 14; ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Dekret o uposażeniu księży diecezjalnych pracujących w duszpasterstwie parafialnym* (18.12.2010), w: *Przypatrzmy się powołaniu naszemu!* (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej, art. 2; ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Utrzymanie kapłanów*, art. 2; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 67 § 3; BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Instrukcja o współpracy duszpasterzy parafii nowo powstałej z duszpasterzami parafii macierzystych* (8.12.2000), w: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, art. 17; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 158d; *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej*, art. 2a; BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Vademecum Ekonomiczne Księży Proboszczów i Wikariuszy*, art. I, 3.1.

¹²² IV Synod Diecezji Tarnowskiej, stat. 424 § 2, 1; BISKUP TARNOWSKI, *Dekret wprowadzający całkowitą wspólnotę dochodów kapłańskich w diecezji tarnowskiej* (27.08.1994), Cur 144 (1994), nr 4, art. 1-4; TENŻE, *Zarządzenie* (28.08.2000), Cur 150 (2000), nr 4, art. 2-3.

¹²³ W archidiecezji częstochowskiej istnieją dwie formy zatrudnienia i wynagradzania organistów: 1) na podstawie umowy o pracę, umowy o dzieło lub umowy zlecenia pomiędzy parafią lub rektorem a organistą; 2) na podstawie umowy cywilno-prawnej z organistą, który prowadzi samodzielną działalność gospodarczą (świadczenie usług organistowskich na rzecz parafii). Organista partycypuje w ofiarach mszalnych tylko w przypadku pierwszej formy zatrudnienia i wynagradzania (ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Organisty w Archidiecezji Częstochowskiej* [27.11.2009], WACz 84 [2010], nr 1-3, art. 40; zob. *Umowa o pracę (wzór)*, WACz 84 [2010], nr 1-3, s. 115-116).

¹²⁴ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret w sprawie zapewnienia niezbędnych środków finansowych*, s. 125-126. Proboszczowie mieszkający w domu księży emerytów zobowiązani są do sumiennego prowadzenia indywidualnej księgi intencji mszalnych, którą corocznie

koszalińsko-kołobrzesckiej i pelplińskiej zezwala się prezbiterom przyjmować i rozliczać intencje mszalne indywidualnie¹²⁵. Ustawodawca legnicki zobowiązuje wszystkich wikariuszy do odprowadzania na rzecz parafii 10% otrzymanej kwoty¹²⁶. W archidiecezji białostockiej na ofiary mszalne również nałożony jest 10% podatek zwany dziesięciną, który należy systematycznie przekazywać do kurii metropolitalnej¹²⁷. W archidiecezji lubelskiej ofiary mszalne, także binowane, pomniejszane są o 20%, które stanowi wynagrodzenie organistów¹²⁸. W diecezji siedleckiej sumę pochodzącą z ofiar mszalnych oblicza się z uwzględnieniem parafialnych intencji aplikowanych przez księży gości. Od tej sumy odlicza się 10% na wynagrodzenie organisty i 5% kościelnego¹²⁹. W diecezjach sosnowieckiej i zamojsko-lubaczowskiej od kwoty stanowiącej kumulacji należy odjąć po 5% jako składniki uposażenia organisty i kościelnego¹³⁰.

---

w grudniu przedstawiają dyrektorowi domu (TENŻE, *Regulamin Domu Księża Emerytów im. Jana Pawła II Archidiecezji Częstochowskiej* [4.06.2009], WACz 84 [2010], nr 4-6, art. 4). W przypadku śmierci prezbitera dyrektor z członkami rady domu księży emerytów sprawdza księgę intencji mszalnych zabezpieczając wykaz nieodprawionych Mszy św. i ofiary mszalne (tamże, art. 21a).

¹²⁵ *Zasady współżycia proboszcza i wikariusza w diecezji koszalińsko-kołobrzesckiej „ordynacja”* (9.12.1989), w: *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzesckiej*, art. 17. Zachęca się jednak do stosowania wspólnoty w tej materii. Wówczas do kumulacji wlicza się także kwotę z ofiary otrzymanej z racji chrztu, ślubu, pogrzebu w wysokości średniej ofiary mszalne w parafii (tamże). Z tego względu każdy prezbiter ma obowiązek prowadzenia księgi intencji mszalnych, którą kontroluje się każdorazowo w czasie wizytacji kanonicznej lub dziekańskiej (*I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzesckiej*, stat. 524); *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 55 § 1.

¹²⁶ BISKUP LEGNICKI, *Zarządzenie w sprawie opłat*, art. 5.1. Trudno dostrzec *ratio legis* braku analogicznej dyspozycji obligującej proboszczów do takiego samego działania.

¹²⁷ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Zarządzenie* (21.10.1997), WKAB 25 (1997), nr 4, s. 26.

¹²⁸ ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Status organisty w Archidiecezji Lubelskiej* (28.10.1999), Memor 73 (1999), nr 4, art. IX, 2.

¹²⁹ BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o dochodach i zasadach wzajemnych rozliczeń duszpasterzy parafialnych* (9.06.2018), w: *II Synod Diecezji Siedleckiej*, art. 5A. Podobnie w diecezji drohiczyńskiej przekazuje się 10% ofiar mszalnych dla organisty i 5% dla kościelnego, wyłącznie jednak w tych parafiach, w których organista i kościelny partycypował dotychczas w ww. dochodach i tylko do czasu trwania posługi danej osoby (BISKUP DROHICZYŃSKI, *Instrukcja synodalna o powierzaniu posług parafialnych w diecezji drohiczyńskiej* [24.05.1997], w: *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej*, art. 54a).

¹³⁰ BISKUP SOSNOWIECKI, *Rozporządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Diecezji Sosnowieckiej*, s. 140; BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie uposażenia księży* (30.09.1993), w: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, art. 2; TENŻE, *Statut Organistów* (27.11.1994), w: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, art. 3.4; TENŻE, *Regulamin dla muzyków kościelnych w diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej* [b. daty], ZID 19 (2010), nr 2, s. 93.

2.2.2. *Iura stolae**

Istotną część składową realizacji prawa do godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych w Polsce stanowi *iura stolae*. Ustawodawcy partykularni nie przyjęli wspólnych rozwiązań prawnych odnośnie do rozliczania i podziału tych ofiar. Poszczególni biskupi diecezjalni regulują te kwestie we własnym zakresie, kierując się najczęściej miejscowym zwyczajem.

Co do zasady prezbiterzy zobowiązani są do skrupulatnego zapisywania przyjętych przez siebie ofiar w jednej księdze, którą należy przechowywać w kancelarii parafialnej. *Iura stolae* rozlicza się na zakończenie każdego miesiąca¹³¹. Odpowiedzialność za uczciwy podział *iura stolae* spoczywa na proboszczu parafii¹³². Zadanie to może być zlecone wikariuszowi¹³³.

2.2.2.1. Opodatkowanie *iura stolae*

W dziesięciu Kościołach partykularnych *iura stolae* jest opodatkowane. W archidiecezji białostockiej oraz w diecezjach sandomierskiej i toruńskiej do kurii diecezjalnej przekazuje się 10% ofiar¹³⁴. W archidiecezji wrocławskiej na potrzeby ogólnodiecezjalne oddaje się 15% *iura stolae*¹³⁵; podobny

* Niniejszy podpunkt został opublikowany w: P. LEWANDOWSKI, *Iura Stolae Offerings According to the 1983 Code of Canon Law and the Polish Particular Legislation*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 14 (2019), nr 16, s. 171-186.

¹³¹ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 840; I Synod Diecezji Drohiczyńskiej, stat. 234; BISKUP ELCKI, Dekret ekonomiczny Diecezji Elckiej, s. 41; I Synod Diecezji Sosnowieckiej, stat. 458.

¹³² I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 54d; BISKUP KALISKI, Dekret o zasadach wynagradzania kapłanów w Diecezji Kaliskiej (1.11.1993), w: Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej, s. 273; Zasady współżycia proboszcza i wikariusza w diecezji koszalińsko-kolobrzeskiej „ordynacja”, art. 12; I Synod Diecezji Sosnowieckiej, stat. 458.

¹³³ BISKUP KALISKI, Dekret o zasadach wynagradzania kapłanów w Diecezji Kaliskiej, s. 273.

¹³⁴ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, Zarządzenie, s. 26. Dziesięcina, o której powyżej, jest podatkiem osobistym nałożonym na prezbiterów diecezjalnych. *Iura stolae* w archidiecezji białostockiej opodatkowane jest jednak dwukrotnie, ponieważ ustawodawca określił także kwoty, które należy odprowadzić do kurii metropolitalnej ze środków parafialnych od każdego chrztu, ślubu i pogrzebu (TENŻE, Dekret, art. 2); BISKUP SANDOMIERSKI, Dekret o ujednoczeniu w diecezji zasad podziału wśród kapłanów dochodów parafialnych, art. 7; TENŻE, Dekret potwierdzający zobowiązania finansowe parafii i kapłanów w Diecezji Sandomierskiej, nr 11-12, s. 885; BISKUP TORUŃSKI, Instrukcja o współpracy i uposażeniu duszpasterzy parafialnych, art. 32 § 3. Z podatku zwolnione są parafie do 500 wiernych. Ponadto w parafiach, w których pracuje chociaż jeden wikariusz, proboszcz otrzymuje z pozostałych 90% *iura stolae* 2/3 części, 1/3 zaś przeznacza się na potrzeby parafii (tamże).

¹³⁵ Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej, art. 2b.

podatek obowiązuje w diecezji legnickiej, przy czym 10% ofiar odsyła się do kurii diecezjalnej, a 5% do seminarium duchownego¹³⁶. W diecezji pelplińskiej kwartalnie 10% odlicza się na fundusz *cathedraticum*¹³⁷. W diecezji sosnowieckiej podatek wynosi 10%, dzielony jednakowo między kurię diecezjalną i parafią¹³⁸. W diecezji zamojsko-lubaczowskiej z *iura stolae* 5% przekazuje się do kasy parafialnej i po 5% dla organisty i kościelnego¹³⁹. W archidiecezjach częstochowskiej i lubelskiej, w przypadku zatrudnienia organisty na podstawie umowy o pracę, umowy o dzieło lub umowy zlecenia pomiędzy parafią a organistą, ze środków *iura stolae* przysługujących prezbiterowi, po odliczeniu ofiary mszalnej, na wynagrodzenie organisty pobiera się prowizję w wysokości: w parafii z jednym duszpasterzem – 35%; z dwoma – 30%; w parafii, w której pracuje trzech lub więcej prezbiterów – 25%¹⁴⁰.

2.2.2.2. Podział *iura stolae* między prezbiterami

Po odprowadzeniu określonego podatku, a jeszcze przed podziałem środków między uprawnionych, z *iura stolae* w archidiecezji białostockiej pokrywa się koszty wyżywienia duchownych i wynagrodzenia gospodyni¹⁴¹, w diecezji elckiej i archidiecezji warmińskiej koszty utrzymania plebanii, opłacenia mediów, wynagrodzenia i ubezpieczenia gospodyni¹⁴².

¹³⁶ BISKUP LEGNICKI, *Zarządzenie w sprawie opłat*, art. 1.2; 2.2.

¹³⁷ BISKUP PELPLIŃSKI, *Zarządzenie o wysokości poszczególnych zobowiązań finansowych*, art. B, II, 3. F. Pasternak definiuje *cathedraticum* jako opłatę corocznie składaną biskupowi na znak czci i zależności względem jego katedry. Zwyczaj ten wywodzi się z Włoch i Hiszpanii, gdzie od VI w. wierni składali biskupowi przy wizytacjach lub z innych okazji określone ofiary ze względu na chęć uszanowania katedry biskupiej (*Urzędy i beneficja kościelne. Majątek kościelny*, Warszawa 1970, s. 246).

¹³⁸ EKONOM DIECEZJI SOSNOWIECKIEJ, *Instrukcja normująca sprawy finansowe duchowieństwa diecezji sosnowieckiej* (11.12.1997), SWD 6 (1997), nr 10-12, art. 1; TENŻE, *Komunikat* (9.12.1999), SWD 8 (2010), nr 10-12, s. 325.

¹³⁹ BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie uposażenia księży*, art. 2; TENŻE, *Statut Organistów*, art. 3.4; TENŻE, *Regulamin dla muzyków kościelnych w diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, s. 93.

¹⁴⁰ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Organisty w Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 41a; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Status organisty w Archidiecezji Lubelskiej*, art. 9.2. Oprócz tego organista w archidiecezji lubelskiej pobiera prowizję z opłat wnoszonych w kancelarii parafialnej w wysokości: w parafii, w której pracuje jeden prezbiter – 50%, w parafii z dwoma lub więcej prezbiterami – 40% (tamże).

¹⁴¹ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 64d.

¹⁴² BISKUP ELCKI, *Dekret ekonomiczny Diecezji Elckiej*, s. 41. W sytuacji braku dochodów z *iura*

Piętnastu ustawodawców diecezjalnych wydało dyspozycje, zgodnie z którymi podziału ofiar otrzymywanych przez duszpasterzy parafialnych z racji *iura stolae* dokonuje się według zasady: całość funduszu dzieli się przez liczbę prezbiterów pracujących w parafii plus jeden. W takim rozrachunku dwie części otrzymuje proboszcz, a po jednej każdy wikariusz¹⁴³.

Funkcjonują także inne systemy rozliczania analizowanych ofiar.

W diecezji bielsko-żywieckiej i archidiecezji krakowskiej *iura stolae* dzieli się według następującego schematu: jeśli w parafii pracuje jeden wikariusz,

---

stolae na pokrycie bieżących wydatków, niedobór można uzupełnić z kasy parafialnej. Jeżeli zaś dochody kasy parafialnej są niewystarczające, zaleca się włączenie dochodów osobistych prezbiterów do wspólnego proporcjonalnego finansowania wydatków koniecznych. W diecezji ełckiej prezbiterzy emeryci i renciści udzielający się duszpastersko w parafii nie uczestniczą w *iura stolae* (tamże); ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Dekret o uposażeniu księży diecezjalnych pracujących w duszpasterstwie parafialnym*, art. 4. W sytuacji braku dochodów z *iura stolae*, ustawodawca warmiński zezwala pokryć konieczne wydatki z dochodów parafialnych. Redakcję dyspozycji uznać trzeba jednak jako niezbyt szczęśliwą: „Z braku dochodów z *iura stolae* na pokrycie wydatków koniecznych można niedobór pokryć z dochodów parafialnych (np. kolekta)” (tamże, art. 5).

¹⁴³ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 64d; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret w sprawie zapewnienia niezbędnych środków finansowych*, s. 126; I Synod Diecezji Drohiczyńskiej, stat. 234. Jeżeli w parafii liczącej poniżej 2500 wiernych pracuje wikariusz, biskup diecezjalny może ustalić odrębne zasady rozliczania *iura stolae* (tamże); BISKUP EŁCKI, *Dekret ekonomiczny Diecezji Ełckiej*, s. 41; BISKUP KALISKI, *Dekret o zasadach wynagradzania kapłanów w Diecezji Kaliskiej*, s. 274. Z otrzymanych części akcydensu prezbiterzy diecezji kaliskiej pokrywają koszty związane z utrzymaniem, ogrzaniem i sprzątnięciem mieszkania. niesprawiedliwa wydaje się jednak dyspozycja ustawodawcy, zgodnie z którą nadwyżkę akcydensu odprowadza się do kasy parafialnej, z zachowaniem proporcji należnych proboszczowi i wikariuszom, gdy w sytuacji akcydensu niewystarczającego na pokrycie wymienionych kosztów, niedobór należy pokryć z ofiar mszalnych (tamże, s. 273-274); [BISKUP LEGNICKI], *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych*, art. 2b; BISKUP ŁOWICKI, *Instrukcja synodalna o podziale ofiar z posług religijnych, z tytułu nauczania religii w szkołach i o świadczeniach parafialnych* (25.03.1999), w: I Synod Diecezji Łowickiej, art. 1; III Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 79; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Instrukcja o współpracy duszpasterzy parafii nowo powstałej z duszpasterzami parafii macierzystej (macierzystych)* (22.11.1998), w: III Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 17a; BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret o ujednoczeniu w diecezji zasad podziału wśród kapłanów dochodów parafialnych*, nr 5-6, art. 7; BISKUP SOSNOWIECKI, *Ustalenia dotyczące rozliczeń finansowych w parafii*, art. 1; TENŻE, *Rozporządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Diecezji Sosnowieckiej*, s. 139. Powyższa zasada obowiązuje w parafiach, w których nie zatrudniono organisty i kościelnego. W parafiach, w których organista i kościelny pracują, składnikiem wynagrodzenia każdego z nich jest część akcydensu równa części otrzymywanej przez wikariusza. W takim przypadku *iura stolae* dzieli się przez liczbę duszpasterzy powiększoną o dwa lub trzy. Proboszcz otrzymuje dwie części, a wikariusze, organista, kościelny po jednej. Jeśli jednak organista otrzymuje wynagrodzenie bezpośrednio od wiernych, nie przysługuje mu udział w akcydensie (tamże, s. 140); ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Dekret o uposażeniu księży diecezjalnych pracujących w duszpasterstwie parafialnym*, art. 4; ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Utrzymanie kapłanów*, art. 4; Drugi Synod Diecezji Włocławskiej, stat. 312; *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej*, art. 2b; BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie uposażenia księży*, art. 2.

wówczas proboszcz otrzymuje 2/3 środków, a wikariusz 1/3. W parafiach liczących od dwóch do pięciu wikariuszy, proboszcz i wikariusze (do równego podziału między sobą) otrzymują po połowie zebranej kwoty. W parafiach powyżej pięciu wikariuszy 1/3 środków pozostaje do dyspozycji proboszcza, a 2/3 wikariuszy¹⁴⁴. W diecezji łomżyńskiej, niezależnie od wielkości parafii, *iura stolae* dzieli się według zasady: 2/3 dla proboszcza, 1/3 dla wikariuszy. W parafiach z jednym wikariuszem do funduszu *iura stolae* nie przekazuje się ofiar z zapowiedzi przedślubnych, ślubów i licencji ślubnych, które wówczas w całości przynależą proboszczowi¹⁴⁵. Proboszcz jednak ze swojej części pokrywa wydatki związane z bieżącą eksploatacją plebanii (opłaty za energię elektryczną i ciepłą, opłaty wodno-kanalizacyjne i telekomunikacyjne) oraz z całodziennym wyżywieniem wikariuszy. W parafiach powyżej 3000 wiernych ponosi również koszty zatrudnienia gospodyni (wynagrodzenie, ubezpieczenie, podatek). W mniejszych parafiach ze swojej części *iura stolae* wypłaca gospodyni wynagrodzenie, natomiast ubezpieczenie i podatek wynikające z umowy o pracę opłaca się z kasy parafialnej¹⁴⁶. W diecezji płockiej *iura stolae* dzieli się zgodnie z zasadą: jeśli w parafii pracuje jeden wikariusz, wówczas proboszcz otrzymuje 4/5 środków, a wikariusz 1/5; natomiast w parafiach z dwoma lub więcej wikariuszami, proboszcz otrzymuje 3/4 środków, a wikariusze 1/4. Ze swojej części *iura stolae* proboszcz zapewnia wikariuszom całodziennie wyżywienie¹⁴⁷.

W sześciu Kościołach partykularnych *iura stolae* przynależy wyłącznie proboszczom¹⁴⁸. W czterech z nich przysługujące uprawnienie inicjuje konkretne obowiązki. W diecezji elbląskiej proboszczowie nieodpłatnie zapewniają wikariuszom całodziennie wyżywienie i utrzymanie mieszkania¹⁴⁹. W diecezji gliwickiej wypłacają wikariuszom określone

---

¹⁴⁴ BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Świadczenia finansowe w Diecezji Bielsko-Żywieckiej*, art. 11; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret ustalający zasady utrzymania księży pracujących w duszpasterstwie parafialnym*, art. 12.

¹⁴⁵ BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Zarządzenie dotyczące uposażenia i zobowiązań finansowych kapłanów Diecezji Łomżyńskiej*, art. 3.

¹⁴⁶ Tamże, art. 11-13.

¹⁴⁷ BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 2, 10.

¹⁴⁸ W diecezjach elbląskiej, gliwickiej, koszalińsko-kołobrzeskiej, pelplińskiej i toruńskiej oraz w archidiecezji poznańskiej.

¹⁴⁹ BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1. marca 2012 roku)*, s. 42.

wynagrodzenie parafialne¹⁵⁰. W diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej wikariusze otrzymują comiesięczne wynagrodzenie w wysokości pozwalającej na pokrycie kosztów podatku, a także sprzętania mieszkania¹⁵¹. W diecezji pelplińskiej proboszczowie zapewniają wikariuszom utrzymanie mieszkania wraz z opłatami za media oraz comiesięczne pobory na opłacenie podatku dochodowego od przychodów osób duchownych¹⁵².

W archidiecezji poznańskiej i diecezji toruńskiej wyłączne uprawnienie proboszcza do *iura stolae* nie wiąże się z żadnymi obowiązkami względem wikariuszy¹⁵³.

W archidiecezji gnieźnieńskiej i diecezji opolskiej *iura stolae* nie należy do duszpasterzy, tylko zasila budżet parafii. Proboszcz i wikariusze otrzymują z kasy parafialnej określone wynagrodzenie¹⁵⁴. W diecezji zielonogórsko-gorzowskiej *iura stolae* w całości przeznaczają się na utrzymanie plebanii. Duszpasterze nie partycypują w tych ofiarach¹⁵⁵.

2.2.3. Ofiary kołędowe*

Przy okazji wizyty duszpasterskiej, zwanej kołędą, wierni składają dobrowolne ofiary na potrzeby diecezji, parafii i duszpasterzy. Prezbiter przyjmujący

¹⁵⁰ BISKUP GLIWICKI, *Rozporządzenia dotyczące zobowiązań finansowych*, s. 65; TENŻE, *Dekret* (28.08.2015), Nr 1763/15/A [niepublikowany].

¹⁵¹ I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej, stat. 272; *Zasady współżycia proboszcza i wikariusza w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej* „ordynacja”, art. 18. „Pokrycie kosztów podatku” – dyspozycja ustawodawcy jest nieściśła: czy oznacza ona pokrycie podatku osobistego na rzecz diecezji czy podatku dochodowego od przychodu osób duchownych?

¹⁵² BISKUP PELPLIŃSKI, *Zarządzenie o wysokości poszczególnych zobowiązań finansowych*, art. D; *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 53 § 2.

¹⁵³ ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret o uposażeniu proboszcza i wikariusza w Archidiecezji Poznańskiej*, art. 2-3; BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o współpracy i uposażeniu duszpasterzy parafialnych*, art. 32 § 3.

¹⁵⁴ ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹNIEŃSKI, *Dekret o uposażeniu duszpasterzy parafialnych w Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, art. 1-2. Ze środków parafialnych mają opłacone całodzienne wyżywienie. Dodatkowo proboszczowie nie ponoszą kosztów związanych z utrzymaniem mieszkania (tamże); BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie świadczeń związanych z zabezpieczeniem materialnym instytucji i obiektów diecezjalnych*, art. 5.

¹⁵⁵ BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Vademecum Ekonomiczne Księży Proboszczów i Wikariuszy*, art. I, 1.1; III, 1.6.

* Niniejszy podpunkt został opublikowany w: P. LEWANDOWSKI, *Realizacja prawa duchownych do godziwego utrzymania przy okazji wizyty duszpasterskiej według polskiego ustawodawstwa partykularnego*, RNP 28 (2018), nr 2, s. 109-127; TENŻE, *The Exercise of the Right of Clergy to Decent Support on the Occasion of Pastoral Visitation Under Particular Law in Poland*, „Roczniki Nauk Prawnych [English Version]” 28 (2018), nr 2, s. 95-113.

środki finansowe ma obowiązek sumiennie się z nich rozliczyć, według zasad obowiązujących w danej diecezji, pamiętając o tym, aby zostały one wykorzystane zgodnie z intencją ofiarodawców¹⁵⁶.

Ustawodawcy partykularni przestrzegają, że osiągnięciu duszpasterskich celów mogą zagrozić pośpiech oraz sposób przeprowadzania kolędy, z którego ktoś, szczególnie źle usposobiony, mógłby odnieść wrażenie, że jej głównym celem jest zbiórka pieniędzy¹⁵⁷.

---

¹⁵⁶ Wizyta duszpasterska jest spotkaniem duszpasterza z wiernymi w ich domach w okresie dorocznych obchodów tajemnicy Bożego Narodzenia lub ich bezpośredniej bliskości. Duchowny, kierowany miłością pasterską, odwiedza swoich parafian z Bożym błogosławieństwem, modli się razem z nimi, umacnia ich w wierze i praktykach religijnych. Kolęda służy także: pogłębianiu więzi pomiędzy duszpasterzem i parafianami, rozeznawaniu ich potrzeb i warunków życia, niesieniu im pomocy w wypełnianiu własnych zadań, a jeżeli w czymś niedomagają, roztropnemu korygowaniu ich postępowania (BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o wycieczce duszpasterskiej* [5.12.2015], w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, art. 1-2). Szerzej na temat celów wizyty duszpasterskiej, zob. P. KAŁWA, *Powstanie i rozwój polskiej kolędy jako daniny kościelnej. Studium prawno-historyczne*, Lwów 1933; A. ROGÓZ, *Kolęda parafialna*, HD 33 (1964), nr 4, s. 231-233; S. WOJNAR, *Wizyta pasterska zwana „kolędą”*, KKWD 17 (1989), nr 10, s. 288-293; A. POTOCKI, *Odwiedziny kolędowe jako forma duszpasterstwa małżeństw niesakramentalnych i rozbitych*, HD 59 (1990), nr 3-4, s. 252-262; A. SKRECZKO, *Odwiedziny duszpasterskie rodzin jako okazja do kształtowania kultury pedagogicznej rodziców*, „*Studia Teologiczne. Białystok, Drohiczyń, Łomża*” 27 (2009), s. 137-148; W. ŚMIGIEL, *Wizyta duszpasterska, zwana kolędą, jako szansa na ewangelizację osób dystansujących się od Kościoła*, „*Teologia Praktyczna*” 14 (2013), s. 113-121; D. LIPIEC, *Odwiedziny duszpasterskie rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 418-432; A. POTOCKI, *Wizyta duszpasterska – kolęda: Instytucjonalizacja kontroli w grupie parafialnej*, „*Normy, Dewiacje i Kontrola Społeczna*” 17-18 (2017), s. 24-47. Zgodnie z dyspozycją zawartą w kan. 529 § 1, proboszcz, pragnąc dobrze wypełniać funkcję pasterza, powinien starać się poznać swoich parafian: „Winien zatem nawiedzać rodziny, uczestnicząc w troskach wiernych, zwłaszcza niepokojach i smutku, oraz umacniając ich w Panu, jak również – jeśli w czymś niedomagają – roztropnie ich korygując. Gorącą miłością niech wspiera chorych, zwłaszcza bliskich śmierci (...). Szczególną troską ma otaczać biednych, cierpiących, samotnych, wygnańców oraz przeżywających szczególne trudności. Winien starać się wreszcie o to, by małżonkowie i rodzice otrzymali pomoc do wypełnienia własnych obowiązków oraz popierać wzrost życia chrześcijańskiego w rodzinach”. Chociaż żadnych wątpliwości nie budzi fakt, że wskazane obowiązki ciążące na proboszczu (a także na wikariuszu parafialnym, zob. kan. 548 § 2), mogą być realizowane w wieloraki sposób, wizytę duszpasterską włącza się w katalog zobowiązań wymienionych w kan. 529 § 1 (Z. ŻYŻNIEWSKI, *Kolęda, wizyta duszpasterska. 3. Praktyka współczesna*, EK, t. IX, kol. 349-350; R. KAMIŃSKI, *Kolęda*, w: *Leksykon Teologii Pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 385). Analizowaną dyspozycję należy zatem interpretować jako wskazanie oraz zachętę dla duszpasterzy, aby odwiedzali swoich parafian celem skuteczniejszego wypełniania misji pasterskiej: „Ja jestem dobrym pasterzem i znam [owce] moje, a moje Mnie znają” (J 10, 14). *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, wydanie piąte Biblii Tysiąclecia na nowo opracowane i poprawione, Poznań 2003.

¹⁵⁷ *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 220-221; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 110 § 1; BISKUP SIEDLECKI, *Pro memoria* (23.01.2008), WDS 77 (2008), nr 1, art. 1-6.

2.2.3.1. Opodatkowanie ofiar kołędowych

Cechą wspólną rozwiązań funkcjonujących w poszczególnych Kościołach partykularnych jest opodatkowanie ofiar kołędowych na potrzeby diecezjalne i parafialne.

2.2.3.1.1. Opodatkowanie na potrzeby diecezjalne

Dziewiętnastu ustawodawców partykularnych opodatkowało ofiary kołędowe na potrzeby diecezjalne. Wysokość podatku określa się w dwojaki sposób: wskazując część procentową ofiar, którą należy odprowadzić do kurii diecezjalnej, bądź wyznaczając konkretną sumę od parafianina lub domu. Zasadniczo najniższy 5% podatek obowiązuje w diecezji zamojsko-lubaczowskiej¹⁵⁸. W archidiecezjach białostockiej i lubelskiej oraz w diecezjach bielsko-żywieckiej, drohiczyńskiej, koszalińsko-kołobrzeszkiej, płockiej, rzeszowskiej i sandomierskiej podatek wynosi 10%¹⁵⁹; w diecezjach elbląskiej, łowickiej i sosnowieckiej 20%¹⁶⁰; w archidiecezji krakowskiej 25%¹⁶¹; w diecezji legnickiej i archidiecezji wrocławskiej podatek stanowi 2/9 części ofiar kołędowych¹⁶². Ustawodawcy

¹⁵⁸ BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie uposażenia księży*, art. 2; TENŻE, *Dekret w sprawie podziału zbiórki kołędowej* (24.11.1992), w: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, art. 1-4.

¹⁵⁹ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 64d; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret o zasadach przekazywania części ofiar kołędowych na cele archidiecezjalne* (2.12.1999), Memor 73 (1999), nr 4, art. 1; BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Świadczenia finansowe w Diecezji Bielsko-Żywieckiej*, art. 2.2; BISKUP DROHICZYŃSKI, *Dekret nowelizujący podatki na rzecz Diecezji Drohiczyńskiej od kościelnych osób prawnych i osób fizycznych* (1.02.2015), WDD 29 (2016), nr 1, art. 2.3; *Zasady współżycia proboszcza i wikariusza w diecezji koszalińsko-kołobrzeszkiej „ordynacja”*, art. 22; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 5; BISKUP RZESZOWSKI, *Instrukcja o współpracy i uposażeniu proboszcza i wikariusza*, art. 11; BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret o ujednoczeniu w diecezji zasad podziału wśród kapłanów dochodów parafialnych*, art. 6; TENŻE, *Dekret potwierdzający zobowiązania finansowe parafii i kapłanów w Diecezji Sandomierskiej*, s. 885; TENŻE, *Dekret nowelizujący sposób wplatania niektórych zobowiązań finansowych parafii i kapłanów w Diecezji Sandomierskiej*, art. 2.

¹⁶⁰ BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1. marca 2012 roku)*, s. 41; BISKUP ŁOWICKI, *Instrukcja synodalna o podziale ofiar z posług religijnych*, art. 4; I Synod Diecezji Sosnowieckiej, stat. 458; BISKUP SOSNOWIECKI, *Ustalenia dotyczące rozliczeń finansowych w parafii*, art. 3; TENŻE, *Rozporządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Diecezji Sosnowieckiej*, s. 140-141.

¹⁶¹ ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret ustalający zasady utrzymania księży pracujących w duszpasterstwie parafialnym*, art. 23.

¹⁶² *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej*, art. 2b; [BISKUP LEGNICKI], *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych*, art. 2b.

ęłcki, zielonogórsko-gorzowski i szczecińsko-kamieński ustalają określoną kwotę podatku od parafianina¹⁶³, zaś ustawodawca siedlecki od domu¹⁶⁴.

Ustawodawcy dopuszczają możliwość zwolnienia z podatku na rzecz diecezji. W parafiach liczących do 1000 wiernych w archidiecezji lubelskiej i diecezji zamojsko-lubaczowskiej nie trzeba odprowadzać podatku¹⁶⁵. Ponadto w większych parafiach archidiecezji lubelskiej zwolnienie lub zmniejszenie kwoty podatku może nastąpić za zgodą biskupa diecezjalnego na pisemny, umotywowany wniosek proboszcza, zaopiniowany przez dziekana dekanatu. W przypadku parafii, w której proboszczem jest dziekan, wniosek opiniuje ekonom diecezjalny. Jeśli budowany kościół parafialny znajduje się w stanie surowym, proboszcz nie przedstawia prośby o zwolnienie¹⁶⁶.

Spośród wszystkich ustawodawców, którzy opodatkowali ofiary kolędowe na potrzeby diecezjalne, pięciu uszczegółowiło cele. W archidiecezji krakowskiej 3/4 kwoty subwencjonuje Fundusz Bratniej Pomocy Kapłańskiej, zaś 1/4 Fundusz Obrony Życia SOS¹⁶⁷. W archidiecezji wrocławskiej i diecezji legnickiej podatek przeznaczają się po połowie na utrzymanie kurii diecezjalnej i seminarium duchownego¹⁶⁸, w diecezji łowickiej w całości na utrzymanie seminarium duchownego¹⁶⁹. W diecezji płockiej ofiary kolędowe zasilają Diecezjalny Fundusz Budowy Kościołów¹⁷⁰.

¹⁶³ BISKUP EŁCKI, *Dekret ekonomiczny Diecezji Ełckiej*, s. 41; BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Zarządzenie wprowadzające nowe zasady podziału ofiar z wizyty duszpasterskiej* (29.12.2004), *Eccl* 15 (2005), nr 1-3, s. 29; TENŻE, *Vademecum Ekonomiczne Księży Proboszczów i Wikariuszy*, art. I, 2; ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Dekret częściowo nowelizujący Normy Finansowe*, art. II, 2.

¹⁶⁴ BISKUP SIEDLECKI, *Zasady współpracy i uposażenia duszpasterzy parafialnych w Diecezji Siedleckiej* (15.11.2006), *WDS* 75 (2006), nr 12, art. V, 7; TENŻE, *Dekret o miesięcznych opłatach od parafii*, s. 391.

¹⁶⁵ ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret o zasadach przekazywania części ofiar kolędowych na cele archidiecezjalne*, art. 4-5; BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie podziału zbiórki kolędowej*, art. 1.

¹⁶⁶ ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret o zasadach przekazywania części ofiar kolędowych na cele archidiecezjalne*, art. 4-5.

¹⁶⁷ ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret ustalający zasady utrzymania księży pracujących w duszpasterstwie parafialnym*, art. 23.

¹⁶⁸ *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej*, art. 2b; [BISKUP LEGNICKI], *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych*, art. 2b.

¹⁶⁹ BISKUP ŁOWICKI, *Instrukcja synodalna o podziale ofiar z posług religijnych*, art. 4.

¹⁷⁰ BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 5-6; TENŻE, *Regulamin Diecezjalnego Funduszu Remontowo-Budowlanego* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, s. 674.

2.2.3.1.2. Opodatkowanie na potrzeby parafialne

Po odprowadzeniu określonego podatku na rzecz diecezji dokonuje się podziału ofiar kolędowych pomiędzy parafię a prezbiterów. Przyjęte przez poszczególnych ustawodawców systemy finansowe w analizowanej materii w sposób znaczący różnią się między sobą. W diecezjach bielsko-żywieckiej, rzeszowskiej i sosnowieckiej do kasy parafialnej odprowadza się 20% ofiar, tym samym do dyspozycji prezbiterów pozostaje odpowiednio 70%, 70% i 60% ofiar¹⁷¹. Ustawodawcy elbląski i sandomierski obligują do przekazywania 40% ofiar na rzecz parafii oraz odpowiednio 40% i 50% duszpasterzom¹⁷². W archidiecezji częstochowskiej i szczecińsko-kamińskiej oraz w diecezji łomżyńskiej zebraną kwotę dzieli się po połowie pomiędzy parafię a prezbiterów¹⁷³. Wysokość 20% ofiar kolędowych należy do duszpasterzy w diecezji łowickiej i archidiecezji łódzkiej, po wcześniejszym odprowadzeniu odpowiednio 60% i 80% do kasy parafialnej¹⁷⁴. W diecezji radomskiej danina na rzecz parafii stanowi 75% środków, 25% przekazuje się natomiast do wspólnoty kapłańskiej¹⁷⁵.

Ustawodawcy wrocławski, legnicki i pelpliński zezwalają prezbiterom zatrzymać 2/3 ofiar kolędowych. Ze względu na to, iż w archidiecezji wrocławskiej i diecezji legnickiej reszta zebranej kwoty opodatkowana jest na cele kościelne w równym podziale pomiędzy parafię, kurię diecezjalną i seminarium duchowne, do kasy parafialnej należy odprowadzić 1/9 części; 1/3 zaś

¹⁷¹ BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Świadczenia finansowe w Diecezji Bielsko-Żywieckiej*, art. 2.2; 9; 11; BISKUP RZESZOWSKI, *Instrukcja o współpracy i uposażeniu proboszcza i wikariusza*, art. 11; I Synod Diecezji Sosnowieckiej, stat. 458; BISKUP SOSNOWIECKI, *Ustalenia dotyczące rozliczeń finansowych w parafii*, art. 3; TENŻE, *Rozporządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Diecezji Sosnowieckiej*, s. 140-141.

¹⁷² BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1. marca 2012 roku)*, s. 41; BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret o ujednoczeniu w diecezji zasad podziału wśród kapłanów dochodów parafialnych*, art. 6; TENŻE, *Dekret potwierdzający zobowiązania finansowe parafii i kapłanów w Diecezji Sandomierskiej*, s. 885; TENŻE, *Dekret nowelizujący sposób wpłacania niektórych zobowiązań finansowych parafii i kapłanów w Diecezji Sandomierskiej*, art. 2.

¹⁷³ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret w sprawie zapewnienia niezbędnych środków finansowych*, s. 126; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Zarządzenie dotyczące uposażenia i zobowiązań finansowych kapłanów Diecezji Łomżyńskiej*, art. 4; ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Dekret częściowo nowelizujący Normy Finansowe*, art. II, 2.

¹⁷⁴ BISKUP ŁOWICKI, *Instrukcja synodalna o podziale ofiar z posług religijnych*, art. 4; III Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 82.

¹⁷⁵ *Ustawa synodalna Diecezji Radomskiej*, stat. 164 § 8; BISKUP RADOMSKI, *Dekret wprowadzający wspólnotę dochodów kapłańskich w Diecezji Radomskiej*, art. 2.

w diecezji pelplińskiej¹⁷⁶. W archidiecezji warmińskiej 2/3 środków subwencjonuje fundusz parafialny, 1/3 pozostaje dla prezbiterów¹⁷⁷. W archidiecezji warszawskiej ofiary kolędowe dzieli się według zasady: 3/4 na rzecz parafii, 1/4 dla duszpasterzy¹⁷⁸.

Część ustawodawców diecezjalnych podział ofiar kolędowych pomiędzy parafię a prezbiterów uzależnia od liczby parafian. W diecezji kaliskiej w parafiach do 2000 wiernych 30% sumy wpłaca się do kasy parafialnej, 70% należy do duszpasterzy; do 7000 wiernych stosunek parcelacji wynosi 40% do 60%; w parafiach powyżej 7000 wiernych ofiary dzieli się po połowie¹⁷⁹. W diecezji płockiej obowiązują następujące zasady: w parafiach do 2000 wiernych – 1/4 do kasy parafialnej, 3/4 dla proboszcza; do 3500 wiernych – 1/3 do kasy parafialnej, 2/3 dla prezbiterów; do 5000 wiernych – po połowie do kasy parafialnej i dla prezbiterów; do 10000 wiernych – 2/3 do kasy parafialnej, 1/3 dla prezbiterów; w parafiach ponad 10000 wiernych: 3/4 do kasy parafialnej, 1/4 dla prezbiterów¹⁸⁰. W archidiecezji poznańskiej, w parafiach do 1500 wiernych, w których pracuje tylko proboszcz, 2/3 ofiar należy do prezbitera, 1/3 do parafii; powyżej 1500 wiernych kwotę dzieli się po połowie. W parafiach z wikariuszem, zachowując indywidualne rozliczanie, proboszcz zatrzymuje 2/3 ofiar odprowadzając 1/3 do kasy parafialnej; wikariuszowi przysługuje 1/3 ofiar, 2/3 ma obowiązek wpłacić do kasy parafialnej¹⁸¹. Ustawodawca toruński obliguje do podziału ofiar kolędowych według zasady: w parafiach do 1500 wiernych – 2/3 dla proboszcza, 1/3 do kasy parafialnej; powyżej 1500 wiernych

---

¹⁷⁶ *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej*, art. 2b; [BISKUP LEGNICKI], *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych*, art. 2b; BISKUP PELPLIŃSKI, *Dekret w sprawie wynagrodzenia kolędowego* (21.12.1997), MDP 6 (1997), nr 12, s. 580; TENŻE, *Zarządzenie o wysokości poszczególnych zobowiązań finansowych*, art. E. W parafiach bez wikariusza do kasy parafialnej należy odprowadzić 50% ofiar (tamże).

¹⁷⁷ ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Dekret o uposażeniu księży diecezjalnych pracujących w duszpasterstwie parafialnym*, art. 6.

¹⁷⁸ ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Utrzymanie kapłanów*, art. 6.

¹⁷⁹ BISKUP KALISKI, *Dekret o zasadach wynagradzania kapłanów w Diecezji Kaliskiej*, s. 274.

¹⁸⁰ BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o wizycie duszpasterskiej*, art. 20-21; TENŻE, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 5-6.

¹⁸¹ *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. I, stat. 110 § 5, 893; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret o uposażeniu proboszcza i wikariusza w Archidiecezji Poznańskiej*, art. 2-3; TENŻE, *Instrukcja dotycząca zarządzania kościelnymi dobrami doczesnymi*, art. 45.

– 2/3 do kasy parafialnej, 1/3 dla prezbiterów¹⁸². W diecezji włocławskiej w parafiach do 2000 wiernych ofiary należy rozdzielić po połowie między prezbiterami a parafią; do 4000 wiernych: gdy pracuje jeden prezbiter – 60% kwoty przekazuje się do kasy parafialnej, 40% pozostaje dla proboszcza, w parafii z wikariuszem – ofiary dzieli się po połowie. Gdy jest ponad 4000 wiernych parafialni dokonuje się według zasady: 60% do kasy parafialnej, 40% dla prezbiterów. W parafiach, w których buduje się kościół, plebanię, bądź prowadzi się inne ważne inwestycje, całość zebranych ofiar należy przeznaczyć na określony cel, uwzględniając jednak, że wikariuszom przysługuje kwota w wysokości trzymiesięcznych ofiar mszalnych, proboszczowi zaś suma podwojona¹⁸³.

W diecezji drohiczyńskiej prezbiterzy otrzymują premię w orientacyjnej wysokości średnich miesięcznych poborów naliczanych brutto w skali ostatniego roku kalendarzowego. Pozostałą kwotę należy przekazać na cele parafialne. W parafiach do 1000 wiernych połowę ofiar kolędowych rozlicza się według zasady *iura stolae*. W odniesieniu do parafii mających rzeczywiste trudności finansowe, biskup diecezjalny, po zasięgnięciu opinii rady ds. ekonomicznych, może wyrazić zgodę na przekazanie całości lub części zebranej kwoty na utrzymanie prezbiterów¹⁸⁴. W parafiach diecezji kieleckiej, w których prowadzone są inwestycje gospodarcze lub gdzie w czasie wizyty duszpasterskiej jest zwyczaj składania ofiar na potrzeby Kościoła, wikariusze otrzymują kwotę w wysokości czterech najniższych pensji krajowych liczonych brutto¹⁸⁵. W archidiecezji gnieźnieńskiej proboszczowie i wikariusze partycypują w ofiarach kolędowych¹⁸⁶. Ofiary składane przy okazji wizyty duszpasterskiej w diecezji siedleckiej należy przeznaczyć na cele parafialne, zgodnie z decyzją proboszcza, podjętą po konsultacji z parafialną radą ds. ekonomicznych i przekazaną wiernym w ogłoszeniach. Prezbiterzy mają jednak prawo do godziwego wynagrodzenia za swoją posługę.

¹⁸² BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o współpracy i uposażeniu duszpasterzy parafialnych*, art. 32 § 2; TENŻE, *Instrukcja o wizycie duszpasterskiej* (27.06.2011), w: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, art. 8 § 1.

¹⁸³ *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 500. Zob. BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Zarządzenie w sprawie zbiórki z ofiar kolędowych na cele diecezjalne* (15.12.2009), MDW 93 (2010), nr 1, s. 81-82; TENŻE, *Zarządzenie w sprawie zbiórki z kolędy* (6.12.2013), MDW 97 (2014), nr 1, s. 37.

¹⁸⁴ *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej*, stat. 237.

¹⁸⁵ BISKUP KIELECKI, *Podstawy materialne instytucji diecezjalnych i uposażenie prezbiterów*, s. 18.

¹⁸⁶ ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹNIEŃSKI, *Dekret o uposażeniu duszpasterzy parafialnych w Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, art. 1-2.

Jaka część zebranej kwoty zostanie przeznaczona dla duszpasterzy, określa proboszcz, biorąc pod uwagę zakres i koszt zaplanowanych inwestycji oraz czas poświęcony przez poszczególnych proboszczów na posługę kołędową¹⁸⁷. W diecezji warszawsko-praskiej proboszczowie mają prawo zatrzymać dla siebie część ofiar zebranych podczas kołеды, pozostałą kwotę należy odprowadzić do kasy parafialnej¹⁸⁸. W diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, po odprowadzeniu określonego podatku do kurii diecezjalnej, pozostałą kwotę dzieli się równo na tyle części, ilu proboszczów uczestniczyło w wizycie duszpasterskiej. Z każdej części przysługującej wikariuszom, a także rezydentom, jeśli mieszkają i żywią się na plebanii, należy oddać proboszczowi 45% środków na cele parafialne, w tym na własne utrzymanie. Ustawodawca zielonogórsko-gorzowski zezwala proboszczowi, ze względu na pełniony urząd, zatrzymać całą przysługującą mu kwotę po podziale¹⁸⁹.

W archidiecezji białostockiej i diecezji ełckiej, po odprowadzeniu podatku na potrzeby diecezjalne, ofiary kołędowe w całości należą do proboszczów¹⁹⁰.

2.2.3.2. Podział ofiar kołędowych między proboszczami

Interesującą kwestię stanowi także sposób podziału ofiar kołędowych pomiędzy samymi proboszczami. Dwunastu ustawodawców diecezjalnych preferuje następujący system: środki (z części przynależącej duszpasterzom) należy podzielić przez liczbę duszpasterzy pracujących w parafii plus jeden. W takim rozrachunku dwie części otrzymuje – jako dodatek funkcyjny – proboszcz, a po jednej każdy wikariusz¹⁹¹. Natomiast ośmiu biskupów diece-

¹⁸⁷ BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o dochodach i zasadach wzajemnych rozliczeń duszpasterzy parafialnych*, art. 7; TENŻE, *Dekret o miesięcznych opłatach od parafii*, s. 391.

¹⁸⁸ Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej, stat. 67 § 5; BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Instrukcja o współpracy duszpasterzy parafii nowo powstałej z duszpasterzami parafii macierzystych*, art. 17.

¹⁸⁹ BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Zarządzenie wprowadzające nowe zasady podziału ofiar z wizyty duszpasterskiej*, s. 29; TENŻE, *Vademecum Ekonomiczne Księży Proboszczów i Wikariuszy*, art. I, 2.

¹⁹⁰ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 64d; BISKUP EŁCKI, *Dekret ekonomiczny Diecezji Ełckiej*, s. 41.

¹⁹¹ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret w sprawie zapewnienia niezbędnych środków finansowych*, s. 126; BISKUP EŁCKI, *Dekret ekonomiczny Diecezji Ełckiej*, s. 41; BISKUP KALISKI, *Dekret o zasadach wynagradzania kapłanów w Diecezji Kaliskiej*, s. 274; BISKUP ŁOWICKI, *Instrukcja synodalna o podziale ofiar z posług religijnych*, art. 4; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 5-6; BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret o ujednoczeniu w diecezji zasad podziału wśród kapłanów dochodów parafialnych*, art. 6; BISKUP SOSNOWIECKI, *Ustalenia dotyczące rozliczeń finansowych w parafii*,

zjalnych obliguje do równego podziału ofiar kolędowych¹⁹².

Obowiązują także inne zasady podziału ofiar kolędowych. W diecezji łomżyńskiej, w parafiach powyżej 1000 wiernych, 2/3 środków przysługuje proboszczowi, 1/3 wikariuszom. W parafiach do 1000 wiernych całość ofiar należy do proboszcza¹⁹³. W diecezji pelplińskiej sumę dzieli się po połowie pomiędzy proboszczem a wikariuszami (którzy z kolei dokonują równego podziału między sobą przynależącej im części)¹⁹⁴. W diecezji koszalińsko-kołobrzeszkiej, w której obowiązuje indywidualne rozliczanie się z ofiar kolędowych, wikariusz zobligowany jest do oddania proboszczowi połowy zebranych środków¹⁹⁵.

2.2.4. Ofiary wypominkowe

Zwyczaj polecania zmarłych modlitwom Kościoła, zwany wypominkami (w niektórych diecezjach – wspominkami, wymieniankami lub zaleckami), złączony jest z dobrowolną ofiarą wiernych¹⁹⁶. Z tego względu ustawodawcy partykularni w Polsce, wydając stosowne dyspozycje, normują tę materię.

art. 3; ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Dekret częściowo nowelizujący Normy Finansowe*, art. II, 2; ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Dekret o uposażeniu księży diecezjalnych pracujących w duszpasterstwie parafialnym*, art. 6; ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Utrzymanie kapłanów*, art. 6; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 500; BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie podziału zbiórki kolędowej*, art. 1-4.

¹⁹² I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 64d; BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Świadczenia finansowe w Diecezji Bielsko-Żywieckiej*, art. 2.2; 9; 11; BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1. marca 2012 roku)*, s. 41; BISKUP GLIWICKI, *Rozporządzenia dotyczące zobowiązań finansowych*, s. 66; [BISKUP LEGNICKI], *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych*, art. 2b; BISKUP RZESZOWSKI, *Instrukcja o współpracy i uposażeniu proboszcza i wikariusza*, art. 11; BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o współpracy i uposażeniu duszpasterzy parafialnych*, art. 32 § 2; *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej*, art. 2b.

¹⁹³ BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Zarządzenie dotyczące uposażenia i zobowiązań finansowych kapłanów Diecezji Łomżyńskiej*, art. 4.

¹⁹⁴ BISKUP PELPLIŃSKI, *Dekret w sprawie wynagrodzenia kolędowego*, s. 580; TENŻE, *Zarządzenie o wysokości poszczególnych zobowiązań finansowych*, s. 80.

¹⁹⁵ *Zasady współżycia proboszcza i wikariusza w diecezji koszalińsko-kołobrzeszkiej*, art. 22.

¹⁹⁶ Wypominki stanowią jedną z najbardziej popularnych form modlitwy błagalnej za zmarłych. W zależności od diecezji funkcjonują różne rodzaje wypominek: roczne – wyczytywane przez cały rok przed niedzielą Mszą św.; miesięczne – włączane w modlitwę różańcową w listopadzie; oktawalne – odczytywane podczas nabożeństw oktawy Wszystkich Świętych; jednorazowe – wyczytywane w Dzień Zaduszny lub w czasie Mszy św. zbiorowej za zmarłych. Wypominki wywodzą się z liturgii eucharystycznej starożytnego Kościoła. Rozkwit tej formy modlitwy nastąpił w średniowieczu. We Francji powstawały wówczas specjalne księgi zwane nekrologami. Zapisywano w nich imiona zmarłych

2.2.4.1. Opodatkowanie ofiar wypominkowych

Czterech ustawodawców opodatkowało ofiary wypominkowe zobowiązując prezbiterów do odprowadzania 10% dochodów do kurii diecezjalnej. W archidiecezji białostockiej i diecezji sandomierskiej środki przeznacza się na cele ogólnodiecezjalne¹⁹⁷. W archidiecezji szczecińsko-kamięńskiej i diecezji zielonogórsko-gorzowskiej podatek subwencjonuje fundusz intencji mszalnych dla księży emerytów i rencistów oraz prezbiterów pracujących w najbardziejniejszych parafiach¹⁹⁸.

Ustawodawca radomski zachęca prezbiterów, aby – po uzgodnieniu – przekazali ustalony procent ofiar wypominkowych na Fundusz Charytatywny Diecezji Radomskiej, Diecezjalny Fundusz Duszpasterski, Dom Księży Emerytów oraz na pomoc misjonarzom i prezbiterom pracującym na Wschodzie¹⁹⁹.

Sześciu biskupów diecezjalnych opodatkowało ofiary wypominkowe na rzecz parafii. Wysokość daniny jest zróżnicowana. W diecezjach kieleckiej i zamojsko-lubaczowskiej do kasy parafialnej należy odprowadzić 5%

---

biskupów, królów, fundatorów, dobroczyńców parafii czy klasztoru oraz ich rodzin. Nekrologi, wraz z imionami lokalnych świętych, prezbiter wyczytywał podczas niedzielnej sumy, po kazaniu, z ambo-ny. Tak praktykowane wypominki stanowiły swojego rodzaju modlitwę wiernych. Od reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II przeniesiono je przed Mszę św. Związane z Eucharystią są wyrazem miłości i jedności całego Kościoła: pielgrzymującego na ziemi i tego, który przekroczył już granicę śmierci (D. STARCZEWSKA, *Wypominki, wymienianki, zalecki?*, „Przewodnik Katolicki” 44 [2014], do-
datek Diecezji Włocławskiej).

¹⁹⁷ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 64d; BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret o ujednoczeniu w diecezji zasad podziału wśród kapłanów dochodów parafialnych*, art. 7; TENŻE, *Dekret potwierdzający zobowiązania finansowe parafii i kapłanów w Diecezji Sandomierskiej*, s. 885; TENŻE, *Dekret nowelizujący sposób wplatania niektórych zobowiązań finansowych parafii i kapłanów w Diecezji Sandomierskiej*, art. 2.

¹⁹⁸ ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Dekret częściowo nowelizujący Normy Finansowe*, art. II, 7; BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Vademecum Ekonomiczne Księży Proboszczów i Wikariuszy*, art. I, 4.

¹⁹⁹ BISKUP RADOMSKI, *Dekret wprowadzający wspólnotę dochodów kapłańskich w Diecezji Radomskiej*, art. 10; TENŻE, *Dekret dotyczący nowych zasad zbiórki i funkcjonowania Funduszu Duszpasterskiego* (27.12.2005), KDR 14 (2005), nr 4, art. 2; TENŻE, *Dekret o świadczeniach finansowych w Diecezji Radomskiej* (3.12.2008), KDR 17 (2008), nr 4, s. 481.

zebranej kwoty²⁰⁰, zaś w diecezji elbląskiej 50% ofiar²⁰¹. Podobnie połowę sumy przekazuje się na cele parafialne w diecezji pelplińskiej, jednak tylko w parafiach, w których pracuje sam proboszcz. W parafiach z wikariuszem danina wynosi 40%²⁰². Ustawodawca gliwicki zaleca podział ofiar wypominkowych według zasady: liczba prezbiterów plus dwa, przy czym po jednej części otrzymują wszyscy duszpasterze, zaś pozostałe dwie części przeznaczają się na utrzymanie parafii oraz prowadzenie dzieł charytatywnych²⁰³. Ofiary składane z okazji wypominek w diecezji toruńskiej przeznaczone są w całości na potrzeby parafii²⁰⁴.

2.2.4.2. Podział ofiar wypominkowych między prezbiterami

Ustawodawcy partykularni preferują dokonywanie podziału ofiar wypominkowych między duszpasterzami według zasady: całość funduszu dzieli się przez liczbę prezbiterów pracujących w parafii plus jeden. W takim rozrachunku dwie części otrzymuje proboszcz, a po jednej każdy wikariusz²⁰⁵.

²⁰⁰ BISKUP KIELECKI, *Podstawy materialne instytucji diecezjalnych i uposażenie prezbiterów*, s. 18; TENŻE, *Zarządzenie* (27.02.2008), KPD 84 (2008), nr 2, art. 2-3; BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie uposażenia księży*, art. 2. Ponadto w diecezji zamojsko-lubaczowskiej po 5% ofiar wypominkowych stanowi wynagrodzenie organisty i kościelnego (TENŻE, *Statut Organistów*, art. 3.4; TENŻE, *Regulamin dla muzyków kościelnych w diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, s. 93).

²⁰¹ BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1. marca 2012 roku)*, s. 42.

²⁰² BISKUP PELPLIŃSKI, *Zarządzenie o wysokości poszczególnych zobowiązań finansowych*, art. F.

²⁰³ BISKUP GLIWICKI, *Rozporządzenia dotyczące zobowiązań finansowych*, s. 66.

²⁰⁴ BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o współpracy i uposażeniu duszpasterzy parafialnych*, art. 32 § 4.

²⁰⁵ BISKUP ELCKI, *Dekret ekonomiczny Diecezji Elckiej*, s. 41; BISKUP KALISKI, *Dekret o zasadach wynagradzania kapłanów w Diecezji Kaliskiej*, s. 274; BISKUP KIELECKI, *Podstawy materialne instytucji diecezjalnych i uposażenie prezbiterów*, s. 18; TENŻE, *Zarządzenie*, art. 2-3; BISKUP ŁOWICKI, *Instrukcja synodalna o podziale ofiar z posług religijnych*, art. 2; III Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 79; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Instrukcja o współpracy duszpasterzy parafii nowo powstałej z duszpasterzami parafii macierzystej (macierzystych)*, art. 17c; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret o uposażeniu proboszcza i wikariusza w Archidiecezji Poznańskiej*, art. 2-3; BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret o ujednoczeniu w diecezji zasad podziału wśród kapłanów dochodów parafialnych*, art. 7; TENŻE, *Dekret potwierdzający zobowiązania finansowe parafii i kapłanów w Diecezji Sandomierskiej*, s. 885; TENŻE, *Dekret nowelizujący sposób wpłacania niektórych zobowiązań finansowych parafii i kapłanów w Diecezji Sandomierskiej* (29.12.2008), KDS 102 (2009), nr 1-2, art. 2; EKONOM DIECEZJI SOSNOWIECKIEJ, *Instrukcja normująca sprawy finansowe duchowieństwa diecezji sosnowieckiej*, art. 3; I Synod Diecezji Sosnowieckiej, stat. 458; BISKUP SOSNOWIECKI, *Rozporządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Diecezji Sosnowieckiej*, s. 140-141; ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Dekret o uposażeniu księży diecezjalnych pracujących w duszpasterstwie parafialnym*, art. 7; Drugi Synod Diecezji Włocławskiej, stat. 312; BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie uposażenia księży*, art. 2; BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Vademecum Ekonomiczne Księży Proboszczów i Wikariuszy*, art. I, 4.

Ustawodawcy białostocki, elbląski, gliwicki i rzeszowski obligują do równego podziału ofiar wypominkowych między prezbiterami²⁰⁶. W archidiecezji częstochowskiej ofiary z wypominek oktawalnych należy rozliczać jednakowo między prezbiterami, zaś pozostałe zgromadzone środki według zasady: dwie części dla proboszcza, po jednej dla każdego wikariusza²⁰⁷. Obowiązują także inne zasady podziału zgromadzonych środków, uwzględniające liczbę pracujących w parafii prezbiterów. W diecezji bielsko-żywieckiej i archidiecezji krakowskiej w parafiach z jednym wikariuszem 2/3 dochodu należy do proboszcza, 1/3 do wikariusza; w parafiach, w których pracuje od dwóch do pięciu wikariuszy ofiary dzieli się po połowie między proboszczem a wikariuszami (którzy następnie parcelują środki jednakowo między sobą); w parafiach powyżej pięciu wikariuszy 1/3 dochodu należy do proboszcza, 2/3 do wikariuszy²⁰⁸. W diecezji płockiej w parafiach z jednym wikariuszem – 4/5 ofiar otrzymuje proboszcz, 1/5 wikariusz; w parafiach, w których pracuje dwóch i więcej wikariuszy – 3/4 proboszcz, 1/4 wikariusze²⁰⁹. W diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej wikariusz partycypuje w ofiarach wypominkowych według zasady: w parafii z jednym wikariuszem – otrzymuje 1/3 ofiar; z dwoma wikariuszami – każdemu wikariuszowi przysługuje 1/4 ofiar; z trzema wikariuszami – 1/5 ofiar; z czterema – 1/6 ofiar²¹⁰. W diecezji łomżyńskiej ofiary z wypominek rocznych i półrocznych w całości należą do proboszcza²¹¹, zaś kolekta

²⁰⁶ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 64d; BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1. marca 2012 roku)*, s. 42; BISKUP GLIWICKI, *Rozporządzenia dotyczące zobowiązań finansowych*, s. 66; BISKUP RZESZOWSKI, *Instrukcja o współpracy i uposażeniu proboszcza i wikariusza*, art. 11. Ustawodawca rzeszowski pozostawia kwestię partycypacji katechety stałego w ofiarach wypominkowych indywidualnym ustaleniom w zespołach duszpasterskich (TENŻE, *Statut „katechety stałego”*, art. 8).

²⁰⁷ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret w sprawie zapewnienia niezbędnych środków finansowych*, s. 126.

²⁰⁸ BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Świadczenia finansowe w Diecezji Bielsko-Żywieckiej*, art. 11; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret ustalający zasady utrzymania księży pracujących w duszpasterstwie parafialnym*, art. 12. Prezbiter skierowany do pracy w charakterze pomocy duszpasterskiej nie uczestniczy w ofiarach wypominkowych (TENŻE, *Status kapłana skierowanego do pracy w charakterze „pomocy duszpasterskiej”* [6.09.2006], Notif 144 [2006], nr 7-9, art. 2).

²⁰⁹ BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 2.

²¹⁰ *Zasady współżycia proboszcza i wikariusza w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej*, „ordynacja”, art. 23.

²¹¹ BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Zarządzenie dotyczące uposażenia i zobowiązań finansowych kapłanów Diecezji Łomżyńskiej*, art. 6. W przypadku zmiany na urzędzie proboszcza, ofiary wypominkowe roczne dzielone są proporcjonalnie do ilości miesięcy pełnienia urzędu przez poprzednika i jego następcy, przy założeniu, że rok wypominkowy liczy się od listopada do listopada (TENŻE, *Zarządzenie w sprawie przekazywania parafii nowemu proboszczowi lub administratorowi* [26.06.2009], w: *Zarządzenia*

zebrana na cmentarzu w Uroczystość Wszystkich Świętych do wikariuszy. Wikariusze otrzymują ponadto 2/3 dochodu z wypominek jednorazowych oraz ofiar zbieranych w kościele i na cmentarzu w Dzień Zaduszny²¹². W diecezji pelplińskiej, po odprowadzeniu 40% ofiar wypominkowych na rzecz parafii, pozostałą kwotę dzieli się według zasady: 40% otrzymuje proboszcz, 20% wikariusze²¹³.

Ustawodawcy wrocławski i legnicki obligują prezbiterów, aby modlitwy wypominkowej nie ograniczać jedynie do nabożeństw za zmarłych, ale także w ich intencji aplikować określoną liczbę Mszy św. Zalecają, aby proboszcz zwrócił się do członków instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, zwłaszcza kontemplacyjnych, z prośbą o modlitwę za zmarłych wypominanych w jego parafii i przekazał im odpowiednią kwotę według własnego uznania. Pozostałą część ofiar można podzielić w dwojaki sposób: 1) każdy wikariusz otrzymuje sumę odpowiadającą wysokości należnej za ofiary mszalne w październiku. Reszta środków należy do proboszcza; 2) zgromadzone środki dzieli się przez liczbę prezbiterów plus jeden. Jedna, dodatkowa część, stanowi fundusz parafialny na określone cele, na przykład działalność charytatywną²¹⁴.

W archidiecezji gnieźnieńskiej proboszcz i wikariusze partycypują w określonej części ofiar wypominkowych²¹⁵. Ofiary wypominkowe w diecezji drohiczyńskiej zasilają fundusz *iura stolae*²¹⁶, zaś w archidiecezjach przemyskiej

---

posynodalne Biskupa Łomżyńskiego, art. IV, 3).

²¹² TENŻE, *Zarządzenie dotyczące uposażenia i zobowiązań finansowych kapłanów Diecezji Łomżyńskiej*, art. 7; TENŻE, *Regulamin organistów Diecezji Łomżyńskiej* (15.02.2007), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego*, art. 4.2; TENŻE, *Regulamin Kościelnych-Zakrystianów Diecezji Łomżyńskiej* (15.02.2007), ŁWD 69 (2007), nr 1, art. 4.2. Pozostała 1/3 część ofiar z wypominek jednorazowych oraz kolekty zbieranej w kościele i na cmentarzu w Dzień Zaduszny stanowi wynagrodzenie organisty i kościelnego. Jeśli Dzień Zaduszny przypada w niedzielę, połowę ofiar zbieranych na tacę w kościele należy przekazać do kasy parafialnej (TENŻE, *Zarządzenie dotyczące uposażenia i zobowiązań finansowych kapłanów Diecezji Łomżyńskiej*, art. 7).

²¹³ BISKUP PELPLIŃSKI, *Zarządzenie o wysokości poszczególnych zobowiązań finansowych*, art. F.

²¹⁴ *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej*, art. 2b; [BISKUP LEGNICKI], *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych*, art. 2b.

²¹⁵ ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹNIEŃSKI, *Dekret o uposażeniu duszpasterzy parafialnych w Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, art. 1-2.

²¹⁶ I Synod Diecezji Drohiczyńskiej, stat. 234.

i warszawskiej oraz diecezjach radomskiej, siedleckiej, tarnowskiej i warszawsko-praskiej włączane są do pełnej lub częściowej wspólnoty dóbr²¹⁷.

2.2.5. Wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie

Odnosząc się do *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codiciale* Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych, należy podkreślić, iż pozostaje otwarty szeroki wachlarz możliwości w zakresie 'źródeł', z których każdy prezbiter jest uprawniony do otrzymywania *quantum* niezbędnego dla zapewnienia godziwego utrzymania. Mając na uwadze problematykę wynagrodzenia za pełniony urząd lub podejmowane zadanie, schematycznie można określić dwie grupy tych 'źródeł': 1) podmioty kościelne, dla których duchowni sprawują swoją posługę, szczególnie w niepełnym wymiarze czasu, co stanowi podstawę do otrzymywania środków finansowych określonych dekretem biskupa diecezjalnego; 2) podmioty kościelne i pozakościelne, z których duchowni otrzymują to, co odpowiada prawdziwej i właściwej pensji, zgodnie z przepisami obowiązującymi w polskim porządku prawnym²¹⁸.

Prawo do wynagrodzenia z tytułu pełnionego urzędu nabywa się wraz z jego kanonicznym objęciem, zaś z tytułu podejmowanego zadania wraz ze skierowaniem do jego realizowania²¹⁹. Co do zasady źródłem uposażenia prezbiterów pracujących w kurii diecezjalnej i innych instytucjach centralnych oraz w seminarium duchownym jest pensja w wysokości określonej w umowie o pracę, lub umowie zleceniu²²⁰; według możliwości fun-

---

²¹⁷ *Zasady współtworzenia warunków pracy w zespołach kapłańskich*, s. 402-404; BISKUP RADOMSKI, *Dekret wprowadzający wspólnotę dochodów kapłańskich w Diecezji Radomskiej*, art. 2; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o dochodach i zasadach wzajemnych rozliczeń duszpasterzy parafialnych*, art. 8; IV Synod Diecezji Tarnowskiej, stat. 424 § 2, 1; BISKUP TARNOWSKI, *Dekret wprowadzający całkowitą wspólnotę dochodów kapłańskich w diecezji tarnowskiej*, art. 1-4; TENŻE, *Zarządzenie*, art. 2-3; ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Utrzymanie kapłanów*, art. 4; Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej, stat. 67 § 2; BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Instrukcja o współpracy duszpasterzy parafii nowo powstałej z duszpasterzami parafii macierzystych*, art. 17.

²¹⁸ PONTIFICIUM CONSILIIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codiciale* (29.04.2000), ComCan 32 (2000), s. 162-167, nr 4.3.

²¹⁹ II Synod Diecezji Siedleckiej, stat. 36.

²²⁰ BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret dotyczący kosztów sądowych w Sądzie Diecezjalnym w Elblągu* (14.01.2013), EWD 52 (2013), nr 1, art. 13; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Regulamin Kurii Metropolitalnej w Poznaniu* (1.12.2018), MKAP 69 (2018), nr 1, § 3, 1; I Synod Diecezji Sosnowieckiej, stat. 129.

duży diecezjalnych i zasad zatwierdzonych przez biskupa diecezjalnego²²¹; zaproponowanych przez ekonoma diecezjalnego²²² lub diecezjalną radę ds. ekonomicznych²²³.

Mając na uwadze, iż ustawodawca kodeksowy w kan. 281 § 1 ustanawia ogólną zasadę, zgodnie z którą wynagrodzenie powinno być 'odpowiednie'

²²¹ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Statut Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego* (25.03.2000), w: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, art. V, 7; TENŻE, *Statut i regulamin Kurii Metropolitalnej Białostockiej* (10.12.2007), WKAB 35 (2007), nr 4, art. 47; BISKUP BYDGOSKI, *Dekret o opłatach sądowych i honorariach w sprawach małżeńskich rozpatrywanych przez Sąd Biskupi Diecezji Bydgoskiej* [b. daty], WDB 10 (2013), nr 67, art. 1; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie* (27.12.2012), WACz 87 (2013), nr 1, s. 72; BISKUP ELBLĄSKI, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elbląskiej* (8.05.2007), EWD 43 (2007), nr 1, § 15; BISKUP GLIWICKI, *Dekret w sprawie wydatków sądowych oraz bezpłatnej pomocy* (16.03.2012), WDG 83 (2012), nr 4, § 2; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹNIEŃSKI, *Dekret o opłatach sądowych w sprawach małżeńskich rozpatrywanych w Trybunale Metropolitalnym w Gnieźnie* (15.05.2013), WAG 68 (2013), nr 2, art. 1; BISKUP KIELECKI, *Regulamin Kurii Diecezji Kieleckiej* (3.06.2002), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego*, art. V, 1; TENŻE, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach* (3.06.2002), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego*, art. 10 § 4; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego im. Papieża Jana Pawła II w Łomży*, § 61; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret w sprawie opłat sądowych i honorariów w sprawach małżeńskich rozpatrywanych przez Metropolitalny Sąd Duchowny w Poznaniu* (8.01.2013), MKAP 64 (2013), nr 3, art. 1; TENŻE, *Statut Muzeum Archidiecezjalnego w Poznaniu* (20.09.2004), w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, § 17; TENŻE, *Statut Metropolitalnego Sądu Duchownego w Poznaniu* (31.05.2003), w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, § 9; BISKUP RZESZOWSKI, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego w Rzeszowie* (20.11.2004), w: *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, art. 47; BISKUP SOSNOWIECKI, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Sosnowieckiej w Krakowie* (11.12.2004), w: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej*, art. 11 § 2; BISKUP TARNOWSKI, *Dekret określający wysokość opłat sądowych obowiązujących w Sądzie Diecezjalnym w Tarnowie oraz warunki ubiegania się o ich obniżenie lub zniesienie* (27.01.2015), Cur 165 (2015), nr 1, art. III; TENŻE, *Regulamin Sądu Diecezjalnego w Tarnowie* (10.10.2017), Cur 167 (2017), nr 4, art. 54 § 10; BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku* (8.01.2001), MDW 84 (2001), nr 1, art. 57.

²²² ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Regulamin Częstochowskiej Kurii Metropolitalnej* (15.08.2012), WACz 86 (2012), nr 2, art. 63; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej*, stat. 46; BISKUP ELBLĄSKI, *Statut Kurii Diecezjalnej Elbląskiej* (2.05.2018), EWD 58 (2018), § 5, 1; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret określający wysokość opłat sądowych obowiązujących w Sądzie Metropolitalnym w Krakowie oraz warunki ubiegania się o ich obniżenie lub zniesienie* (22.05.2012), Notif 150 (2012), nr 4-6, art. III; BISKUP LEGNICKI, *Regulamin Legnickiej Kurii Biskupiej* (24.03.2012), w: *I Synod Diecezji Legnickiej*, t. I, art. I § 1, 8; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Regulamin Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej* (12.09.2006), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego*, art. 5; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Statut Kurii Metropolitalnej Poznańskiej* (5.04.2007), w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, art. 58; TENŻE, *Regulamin Kurii Metropolitalnej w Poznaniu*, § 12; ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Statut Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej* (9.12.2013), WWK 66 (2013), nr 2, § 3, 1.

²²³ BISKUP SIEDLECKI, *Statut Kurii Diecezjalnej w Siedlcach* (24.05.2017), WDS 86 (2017), nr 5-6, art. III, 4; BISKUP SOSNOWIECKI, *Ustalenia dotyczące miesięcznego wynagrodzenia dla pracowników Kurii, Seminarium i wszystkich instytucji kościelnych* (11.12.2004), w: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej*, art. 1.

względem pozycji duchownego, którą zajmuje, oraz dwa czynniki, które pozwalają precyzyjnie określić tę 'odpowiedniość', a mianowicie: uwzględnienie natury powierzonych zadań i dostosowanie wysokości uposażenia do okoliczności miejsca i czasu, Konferencja Episkopatu Polski postuluje warunki regulujące poziom wynagradzania prezbiterów: 1) poziom wykształcenia – duchowni, jako osoby z wyższym wykształceniem powinni być wynagradzani na poziomie wiernych świeckich, którzy ukończyli studia wyższe, jednakże w niższej grupie płacowej; 2) okres pełnienia posługi w Kościele – wysokość wynagrodzenia powinna być wprost proporcjonalna do okresu służby: im ten jest dłuższy, tym uposażenie wyższe; 3) zajmowany urząd/zajmowane stanowisko – im bardziej odpowiedzialne, tym wysokość wynagrodzenia wyższa; 4) środowisko życia – należy uwzględnić rodzaj środowiska i koszty utrzymania w nim; 5) poziom materialny środowiska – wysokość wynagrodzenia nie posiada charakteru bezwzględnego, zależy bowiem od stopy materialnej społeczeństwa; w tym względzie wynagrodzenie duchownych powinno kształtować się poniżej średniej krajowej²²⁴. Ustawodawcy partykularni stanowią, że pracownicy instytucji diecezjalnych powinni otrzymywać wynagrodzenie w zależności od rodzaju zajmowanego stanowiska, stażu pracy, zakresu obowiązków²²⁵, posiadanego stopnia naukowego²²⁶. Ustawodawca kielecki postuluje, aby uposażenie prezbiterów pracujących w instytucjach diecezjalnych było porównywalne z dochodami duchowieństwa parafialnego²²⁷.

W diecezji siedleckiej prezbiterzy, których głównym źródłem utrzymania jest wykonywana praca poza kurią diecezjalną, powinni funkcje kurialne wypełniać nieodpłatnie²²⁸, natomiast w diecezji kieleckiej duchowni pracujący jednocześnie w parafii oraz w kurii diecezjalnej lub seminarium duchownym ubezpieczenie ZUS i podatek od wynagrodzenia płacą ze środków parafialnych, zaś

---

²²⁴ IZDDK 5.8. Por. P. LEWANDOWSKI, *Troska biskupa diecezjalnego o godziwe utrzymanie duchownych*, KIP 5 (18) 2016, nr 1, s. 58, przyp. 19.

²²⁵ BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Zarządzenie dotyczące uposażenia i zobowiązań finansowych kapłanów Diecezji Łomżyńskiej*, art. 17; BISKUP SIEDLECKI, *Statut Kurii Diecezjalnej w Siedlcach*, art. III, 4; *I Synod Diecezji Sosnowieckiej*, stat. 130.

²²⁶ *I Synod Diecezji Elckiej*, stat. 131; *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, stat. 54 § 4.

²²⁷ BISKUP KIELECKI, *Podstawy materialne instytucji diecezjalnych i uposażenie prezbiterów*, art. III, B.

²²⁸ BISKUP SIEDLECKI, *Statut Kurii Diecezjalnej w Siedlcach*, art. III, 4.

z kurii i seminarium otrzymują wynagrodzenie za godziny pracy²²⁹. W diecezji kieleckiej prezbiterzy pracujący w kurii diecezjalnej i seminarium duchownym, umowę o pracę zawierają z instytucją, w której mają pełny etat. Jeżeli nie mają pełnego etatu, świadczenia po połowie pokrywają obie instytucje²³⁰.

Pracownicy kurii diecezjalnej mogą zostać poproszeni o pracę społeczną poza godzinami urzędowania instytucji²³¹. Księgę wynagrodzeń pracowniczych i ubezpieczenia należy prowadzić zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa państwowego²³². Co do zasady wynagrodzenie jest wypłacane jednorazowo z dołu w ostatnim dniu każdego miesiąca w kasie kurii diecezjalnej. Za pisemną zgodą prezbitera może być przelewane na wskazany rachunek bankowy²³³.

W diecezji sosnowieckiej prezbiterzy zatrudnieni w instytucjach diecezjalnych otrzymują trzynastkę zasadniczej kwoty wynagrodzenia²³⁴. Ustawodawcy częstochowski, łomżyński i płocki zezwalają pracownikom kurii diecezjalnej do sześciu dni nieobecności w ciągu roku z racji podjętej posługi duszpasterskiej w formie prowadzenia rekolekcji adwentowych lub wielkopostnych²³⁵.

Dwóch ustawodawców dokładnie określa wysokość wynagrodzenia. W diecezji opolskiej pracownicy kurii diecezjalnej oraz seminarium duchownego otrzymują uposażenie w wysokości 110% minimalnej pensji krajowej²³⁶. W diecezji płockiej natomiast podstawę pensji pracowników instytucji diecezjalnych stanowi minimalna płaca krajowa, do której należy doliczyć następujące składniki: 1) dodatek stażowy, jednak nie wyższy niż 20% podstawy; 2) stały dodatek wynoszący 1/10 podstawy; 3) kwotowy dodatek za stopnie naukowe; 4) kwotowy dodatek funkcyjny z racji wykonywanych obowiązków;

---

²²⁹ BISKUP KIELECKI, *Podstawy materialne instytucji diecezjalnych i uposażenie prezbiterów*, Aneks 4.

²³⁰ Tamże.

²³¹ BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Regulamin Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej*, art. 106; BISKUP SIEDLECKI, *Statut Kurii Diecezjalnej w Siedlcach*, art. III, 6.

²³² I Synod Diecezji Łowickiej, stat. 325 § 1.

²³³ ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Regulamin Kurii Metropolitalnej w Poznaniu*, § 11.

²³⁴ BISKUP SOSNOWIECKI, *Ustalenia dotyczące miesięcznego wynagrodzenia dla pracowników Kurii, Seminarium i wszystkich instytucji kościelnych*, art. 2.

²³⁵ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Regulamin Częstochowskiej Kurii Metropolitalnej*, § 9, 5; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Regulamin Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej*, art. 103; BISKUP PŁOCKI, *Regulamin Kurii Diecezjalnej Płockiej* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, art. 43.

²³⁶ BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie świadczeń związanych z zabezpieczeniem materialnym instytucji i obiektów diecezjalnych*, art. V, 3.

5) kwotowy dodatek wynikający z odpowiedzialności służbowej²³⁷.

Ustawodawca pelpliński zaleca wykładowcom seminarium duchownego angażowanie się w duszpasterstwo parafialne. Prezbiterzy ci, kierowani do posługi duszpasterskiej, w wyznaczonej parafii otrzymują mieszkanie i utrzymanie. Według uzgodnienia z proboszczem, mają celebrować Msze św. i nabożeństwa, również żałobne, głosić homilie i spowiadać²³⁸.

Prezbiterzy kierowani przez biskupa diecezjalnego na studia specjalistyczne w kraju lub za granicę otrzymują stypendium naukowe diecezjalne lub z instytucji krajowej bądź zagranicznej²³⁹. Środki te powinny być wystarczające nie tylko na pokrycie kosztów mieszkania i wyżywienia, ale również dać możliwość nabywania pomocy naukowych²⁴⁰.

Prezbiterzy diecezjalni podejmują zatrudnienie poza instytucjami kościelnymi, w szczególności sposób jako nauczyciele religii; wykładowcy akademicy; kapelani w szpitalach, zakładach karnych, domach pomocy społecznej; kapelani wojskowi. Wysokość wynagrodzenia regulowana jest przez stosowne ustawy i rozporządzenia państwowe z uwzględnieniem wykształcenia, charakteru pracy, stażu, stopnia awansu zawodowego, stopnia wojskowego²⁴¹.

Osiemnastu ustawodawców nałożyło podatek na wynagrodzenie z tytułu nauczania religii w szkole. Rozpiętość opodatkowania jest duża i wynosi od 5% do 50%.

---

²³⁷ BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie pracowników zatrudnionych w instytucjach diecezjalnych, kapelanów i studentów*, art. I, 3; II, 1; TENŻE, *Regulamin organizacyjny Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, art. XI, 9.

²³⁸ BISKUP PELPLIŃSKI, *Dekret określający pensum księży profesorów WSD, pełniących obowiązki parafialne* (27.10.2001), MDP 10 (2001), nr 10, s. 671.

²³⁹ *Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej*, stat. 208; *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 762; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie pracowników zatrudnionych w instytucjach diecezjalnych, kapelanów i studentów*, art. V, 1; BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret dotyczący księży Diecezji Sandomierskiej odbywających studia specjalistyczne* (7.12.1993), KDS 86 (1993), nr 11-12, art. 5; TENŻE, *Dekret* (9.11.2017), KDS 110 (2017), nr 11-12, s. 699; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 110 § 2, 3.

²⁴⁰ III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej, stat. 328.

²⁴¹ ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status kapelana szpitalnego w archidiecezji katowickiej* (20.11.2016), WAK 82 (2016), suplement, art. 10; BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Status kapelana w zakładach leczniczych, hospicjach, domach opieki i sanatoriach znajdujących się na terenie diecezji koszalińsko-kołobrzesckiej* (18.02.2005), KKWD 33 (2005), nr 1-3, art. 5; BISKUP PŁOCKI, *Wytyczne dotyczące posługi kapelana w szpitalach, hospicjach i domach opieki w Diecezji Płockiej* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, art. 23; TENŻE, *Wytyczne dotyczące posługi kapelana w więzieniu i areszcie* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, art. 14; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 136; BISKUP TARNOWSKI, *Status*

Najniższy podatek obowiązuje w diecezji wrocławskiej, w której 5% pensji podstawowej netto należy przekazać na diecezjalne cele duszpastersko-charytatywno-katechetyczne²⁴². W diecezji sandomierskiej i archidiecezji łódzkiej 10% wynagrodzenia subwencjonuje cele charytatywne²⁴³, zaś w diecezji warszawsko-praskiej 10% z 2/3 pensji podstawowej²⁴⁴. W archidiecezji lubelskiej 15%, z czego 10% subsydiuje parafialny fundusz charytatywny, a 5% fundusz formacyjny²⁴⁵. W diecezji pelplińskiej na Diecezjalny Fundusz Szkolnictwa Katolickiego należy odprowadzić 30% wynagrodzenia netto, pomniejszone o koszty dojazdów do szkoły²⁴⁶. W archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej 30% wynagrodzenia podstawowego dotuje kasę parafialną²⁴⁷. W archidiecezji gdańskiej wikariusze przekazują 1/3 pensji szkolnej, za pośrednictwem wicedziekana dekanatu, na fundusz seminaryjno-kapłański²⁴⁸, zaś w archidiecezji katowickiej oraz diecezjach opolskiej i gliwickiej 1/3 wynagrodzenia wszyscy katechizujący wpłacają

Kapelana Szpitalnego w Diecezji Tarnowskiej (18.10.1998), Cur 149 (1999), nr 1, s. 19-21; *IV Synod Diecezji Warszawskiej*, stat. 87 § 1; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 119 § 1; BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Status kapelana w zakładach leczniczych, domach opieki i sanatoriach znajdujących się na terenie Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej* (11.02.2000), Eccl 9 (2000), nr 1-3, s. 35.

²⁴² BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Zarządzenie w sprawie wynagrodzenia księży wikariuszy i proboszczów* (1.02.2006), MDW 89 (2006), nr 2, art. 1; TENŻE, *Wyjaśnienia dotyczące «Zarządzenia w sprawie wynagrodzenia księży wikariuszy i proboszczów»* (28.02.2006), MDW 89 (2006), nr 3, art. 3.

²⁴³ BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret w sprawie podziału wynagrodzenia księży katechetów* (1.10.1997), KDS 90 (1997), nr 9-10, art. 2; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Instrukcja o wynagrodzeniu księży katechetów i kapelanów* (22.11.1998), w: *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, art. 1. Ustawodawca łódzki określa cele charytatywne, przez które należy rozumieć dożywianie dzieci w szkołach znajdujących się na terenie parafii, dofinansowanie pobytu dzieci pochodzących z ubogich rodzin na koloniach oraz inne formy wspomagania dzieci i młodzieży uznane przez duszpasterzy parafialnych. Kwotą przeznaczoną na cele charytatywne dysponuje proboszcz, który jest zobowiązany do złożenia corocznego sprawozdania z tej działalności dyrektorowi Caritas Archidiecezji Łódzkiej (tamże, art. 2-3).

²⁴⁴ BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Instrukcja o wynagrodzeniu księży katechetów i kapelanów* (8.12.2000), w: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, art. 1.

²⁴⁵ ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret w sprawie wynagrodzenia Księży Katechetów* (10.09.1997), Memor 71 (1997), nr 10-12, s. 367.

²⁴⁶ BISKUP PELPLIŃSKI, *Dekret o ustanowieniu Diecezjalnego Funduszu Szkolnictwa Katolickiego* (18.09.1997), MDP 6 (1997), nr 4-5, art. 3; TENŻE, *Zarządzenie o wysokości poszczególnych zobowiązań finansowych*, art. B, I, 12.

²⁴⁷ ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Normy finansowe obowiązujące od 1.01.2009 r. w całej Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej*, art. 5; TENŻE, *Dekret częściowo nowelizujący Normy finansowe*, Wstęp.

²⁴⁸ ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Dekret w sprawie uposażenia księży katechetów* (19.09.1997), MAG 41 (1997), nr 10-12, art. 1. Niezrozumiała jest jednak dyspozycja obligująca wyłącznie wikariuszy, a nie wszystkich katechizujących, również proboszczów.

do kasy parafialnej²⁴⁹. W diecezji łowickiej 50% pensji subwencjonuje cele charytatywno-opiekuńcze, szczególnie utrzymanie Domu Księży Emerytów²⁵⁰.

Czterech ustawodawców nałożyło podatek stanowiący wysokość jednej pensji miesięcznej. Środki te subsydują: w diecezji drohiczyńskiej Diecezjalny Fundusz Duszpasterski²⁵¹; w diecezji kaliskiej parafialne cele charytatywne²⁵²; w diecezji łomżyńskiej Fundusz Stypendialny na rzecz młodzieży pochodzącej z wielodzietnych rodzin²⁵³; w diecezji sandomierskiej diecezjalny Fundusz Ewangelizacyjny²⁵⁴.

W diecezji radomskiej na Diecezjalny Fundusz Duszpasterski należy przekazać ustalony ryczałt w zależności od tygodniowego wymiaru godzin: 1) do 10 godzin lekcyjnych; 2) powyżej 10 godzin; 3) powyżej 18 godzin lekcyjnych²⁵⁵.

W diecezji płockiej prezbiterzy posługujący w duszpasterstwie parafialnym są zobowiązani do przekazania 10% wynagrodzenia, nie tylko z tytułu nauczania w szkole, ale także wykładów na uczelniach wyższych, zajęć w instytucjach kościelnych i pozakościelnych oraz posługi kapelana, na konto Diecezjalnego Funduszu Społecznego, którego celem jest dofinansowywanie projektów wyłącznie o charakterze pastoralnym, skierowanych do dzieci i młodzieży²⁵⁶.

W dwóch diecezjach: opolskiej i gliwickiej, wikariusze i proboszczowie

---

²⁴⁹ ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, BISKUP OPOLSKI, BISKUP GLIWICKI, *Zarządzenie podjęte po konsultacji z diecezjalnymi gremiami doradczymi, w związku z wprowadzeniem z dniem 1 września 1997 roku wynagrodzenia za pracę katechetyczną kapłanów w szkołach* (20.11.1997), WDG 6 (1997), nr 4, art. 1; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Zarządzenie Metropolity Katowickiego w sprawie wynagrodzenia za pracę katechetyczną kapłanów w szkołach* (29.09.1998), WAK 66 (1998), nr 9, s. 419; BISKUP GLIWICKI, *Rozporządzenia dotyczące zobowiązań finansowych*, art. V, 3.

²⁵⁰ BISKUP ŁOWICKI, *Instrukcja synodalna o podziale ofiar z posług religijnych*, art. 3. Por. TENŻE, *Zarządzenie w sprawie podziału przychodu z tytułu nauczania religii w szkołach* (24.10.1997), WDŁ 6 (1997), nr 5, s. 10; WIKARIUSZ GENERALNY DIECEZJI ŁOWICKIEJ, *Zarządzenie o świadczeniach finansowych w Diecezji Łowickiej*, art. B, II, 2.

²⁵¹ BISKUP DROHICZYŃSKI, *Dekret dotyczący spraw finansowych w Diecezji Drohiczyńskiej*, art. 4; TENŻE, *Dekret nowelizujący podatki na rzecz Diecezji Drohiczyńskiej od kościelnych osób prawnych i osób fizycznych*, art. III.

²⁵² BISKUP KALISKI, *Dekret o przeznaczeniu wynagrodzenia księży katechetów w Diecezji Kaliskiej za lekcje religii* (1.02.2009), w: *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, s. 275.

²⁵³ BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *List do kapłanów Prezbiterium Łomżyńskiego* (29.06.2002), ŁWD 64 (2002), nr 2, s. 57; TENŻE, *List do Kapłanów Łomżyńskiego Prezbiterium* (8.04.2004), ŁWD 66 (2004), nr 2, s. 116.

²⁵⁴ BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret nowelizujący sposób wpłacania niektórych zobowiązań finansowych parafii i kapłanów Diecezji Sandomierskiej* (29.12.2008), KDS 102 (2009), nr 1-2, art. 1-2.

²⁵⁵ BISKUP RADOMSKI, *Dekret w sprawie zobowiązań finansowych parafii i księży*, art. B, IV.

²⁵⁶ BISKUP PŁOCKI, *Zasady działania Diecezjalnego Funduszu Społecznego* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, Wstęp.

otrzymują pensję parafialną. W diecezji opolskiej wikariusze mają prawo do wynagrodzenia ze środków parafialnych w wysokości najniższej pensji krajowej, proboszczowie zaś w wysokości 150% najniższej pensji krajowej²⁵⁷. W diecezji gliwickiej natomiast miesięczne wynagrodzenie wikariuszy i proboszczów każdego roku zostaje określone dekretem biskupa diecezjalnego, po konsultacji z radą kapłańską i diecezjalną radą ekonomiczną²⁵⁸. W obu Kościołach partykularnych prezbiterzy nie otrzymują ofiar mszalnych i *iura stolae*²⁵⁹.

2.2.6. Inne dochody

Trzynastu polskich ustawodawców partykularnych zezwala prezbiterom diecezjalnym pobierać dochody nieujęte w dotychczas przeprowadzonej analizie.

W diecezji bielsko-żywieckiej 'dar ołtarza' (kolekta ze ślubów i pogrzebów) pozostaje w całości do dyspozycji proboszcza²⁶⁰.

W diecezji elbląskiej wikariusz otrzymuje z kasy parafialnej ekwiwalent pieniężny w ściśle określonej kwocie na miesięczne wakacje²⁶¹.

Do proboszcza lub administratora parafii w diecezji kaliskiej należy dochód dzierżawny z gruntów parafialnych, których powierzchnia nie przekracza 5 hektarów²⁶², zaś w diecezji łomżyńskiej dochód z płodów rolnych²⁶³. W diecezji zamojsko-lubaczowskiej proboszcz może korzystać z drewna parafialnego dla własnych potrzeb do 3 m³ z 1 hektara lasu rocznie, nie więcej jednak niż 10 m³ na rok²⁶⁴.

²⁵⁷ BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie świadczeń związanych z zabezpieczeniem materialnym instytucji i obiektów diecezjalnych*, art. 5.

²⁵⁸ *Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej*, stat. 561-562.

²⁵⁹ BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie świadczeń związanych z zabezpieczeniem materialnym instytucji i obiektów diecezjalnych*, art. 5; *Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej*, stat. 561-562.

²⁶⁰ BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Świadczenia finansowe w Diecezji Bielsko-Żywieckiej*, art. 11.

²⁶¹ BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1. marca 2012 roku)*, s. 43. Przy zmianie parafii subwencję wypłaca proboszcz parafii, w której wikariusz dotychczas pracował (tamże).

²⁶² *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 751; BISKUP KALISKI, *Wzory umów oraz innych działań. Umowa dzierżawna dotycząca gruntów parafialnych obowiązująca w Diecezji Kaliskiej od 1 grudnia 2006 roku*, w: *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, s. 289-291. Dochód z gruntów, których powierzchnia przekracza 5 ha, należy dzielić na dwie części: 1) część z gruntów równoważną 5 ha otrzymuje proboszcz; 2) reszta powinna być przeznaczona w całości na renowację, remont i konserwację budynków parafialnych (tamże, s. 291).

²⁶³ BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Zarządzenie dotyczące uposażenia i zobowiązań finansowych kapłanów Diecezji Łomżyńskiej*, art. IV, 1.

²⁶⁴ *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, stat. 191.

Wikariusze w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej i pelplińskiej otrzymują zwrot kosztów użytkowania prywatnego samochodu w celach duszpasterskich, które rozlicza się zgodnie z aktualnymi stawkami państwowymi dotyczącymi podróży służbowych²⁶⁵. W diecezjach płockiej i toruńskiej oraz w archidiecezji łódzkiej uprawnienie to przysługuje nie tylko wikariuszom, ale wszystkim duszpasterzom²⁶⁶.

Koszta przeprowadzki wikariusza w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej pokrywa się z kasy parafii *ad quem*²⁶⁷, zaś w archidiecezji wrocławskiej wydatek ten dzieli się w równych częściach między wikariuszem a parafią *ad quem*²⁶⁸.

W niektórych diecezjach wierni składają ofiary z okazji błogosławienia pokarmów w Wielką Sobotę. Zgromadzone fundusze w diecezji łowickiej w całości należą do duszpasterzy. Dzieli się je według zasady *iura stolae*²⁶⁹. W archidiecezji łódzkiej 80% należy przekazać do kasy parafialnej, zaś 20% przynależy prezbiterowi błogosławiącemu pokarmy²⁷⁰.

W diecezji opolskiej podtrzymany został zwyczaj tzw. kolekty powinowatej zbieranej trzy razy w roku (Boże Narodzenie, z wyjątkiem Pasterki; Wielkanoc; odpust parafialny), którą należy przeznaczyć, według uznania proboszcza parafii, na utrzymanie duszpasterzy²⁷¹.

2.2.7. Mieszkanie i wyżywienie

Mieszkanie i wyżywienie oferowane prezbiterom diecezjalnym posiada istotne znaczenie dla realizacji prawa do godziwego utrzymania i stanowi konkretyzację zalecenia, recypowanego z kan. 280 przez polskich ustawodawców partykularnych, prowadzenia jakiejś formy życia wspólnotowego.

²⁶⁵ *Zasady współżycia proboszcza i wikariusza w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej* „ordynacja”, art. 20; *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 53 § 4.

²⁶⁶ BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczona osobiste i parafialne*, art. 23; BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o współpracy i uposażeniu duszpasterzy parafialnych*, art. 35 § 2; *II Synod Archidiecezji Łódzkiej*, art. 96.

²⁶⁷ *Zasady współżycia proboszcza i wikariusza w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej* „ordynacja”, art. 21.

²⁶⁸ *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej*, art. 2b. Koszty przyjazdu wikariusza neoprezbitera w całości pokrywa parafia, do której został skierowany (tamże).

²⁶⁹ BISKUP ŁOWICKI, *Instrukcja synodalna o podziale ofiar z posług religijnych*, art. 2.

²⁷⁰ *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, art. 82.

²⁷¹ BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie świadczeń związanych z zabezpieczeniem materialnym instytucji i obiektów diecezjalnych*, art. 5.

2.2.7.1. Mieszkanie

Miejsce zamieszkania prezbiterów diecezjalnych stanowi plebania (probostwo, wikariat, dom parafialny) lub inne miejsce wskazane bądź zaaprobowane przez biskupa diecezjalnego²⁷². Prezbiter, podejmując stałe zamieszkanie na terenie innego Kościoła partykularnego, np. z racji pełnienia zadań kościelnych wykraczających poza obszar własnej diecezji lub emerytury, zobowiązany jest uzyskać stosowną zgodę biskupa miejsca²⁷³, albo poinformować go o tym fakcie, podając adres zamieszkania²⁷⁴. Prezbiter powinien pozostawać wówczas w stałym kontakcie z miejscowym proboszczem. Podejmowanie działań duszpasterskich w parafii należy regulować umową zawieraną między zainteresowanym kapłanem a proboszczem, zatwierdzaną przez kurię diecezjalną²⁷⁵.

Prezbiterzy diecezjalni mają prawo do godziwych warunków zamieszkania. Biorąc pod uwagę współczesny standard życia, za godziwe uznaje się samodzielne mieszkanie z łazienką²⁷⁶, w niektórych diecezjach także i z kuchnią lub przynajmniej z aneksem kuchennym²⁷⁷. Prezbiterom przysługuje również garaż,

²⁷² I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 846; I Synod Diecezji Elckiej, stat. 137; II Synod Diecezji Lubelskiej, stat. 303a; I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 172; I Synod Diecezji Łowickiej, stat. 108 § 3; III Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 89; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 11; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 38 § 1; II Synod Diecezji Siedleckiej, stat. 41; I Synod Diecezji Sosnowieckiej, stat. 69; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 84 § 3; *Przypatrzmy się powołaniu naszemu! (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej*, stat. 469; IV Synod Diecezji Warszawskiej, stat. 42 § 1; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 61.

²⁷³ BISKUP ŁOWICKI, *Zarządzenie dotyczące posługi i życia kapłanów* (19.06.1992), WDŁ 1 (1992), nr 1-3, art. 9; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 148.

²⁷⁴ BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o kapłanach emerytowanych* (27.06.2011), w: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, art. 17; TENŻE, *Dekret w sprawie księży emerytów* (29.07.2009), TWK 18 (2009), nr 3-4, s. 85; IV Synod Diecezji Warszawskiej, stat. 42 § 1.

²⁷⁵ ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Statut księdza emeryta w archidiecezji krakowskiej* (10.01.2008), Notif 146 (2008), nr 4-6, art. 8; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 148; IV Synod Diecezji Warszawskiej, stat. 91.

²⁷⁶ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 846; I Synod Diecezji Elckiej, stat. 385; I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 172; I Synod Diecezji Łowickiej, stat. 108 § 2; Synod Archidiecezji Przemyskiej, stat. 208 § 1; IV Synod Diecezji Warszawskiej, stat. 42 § 1; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 482.

²⁷⁷ Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 38 § 2. Warto jednak zauważyć, że polski ustawodawca partykularny wypracował już definicję legalną 'godziwego mieszkania': „Przez godziwe mieszkanie należy rozumieć minimum dwa pokoje z kuchnią i łazienką (...)” (KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Status prawny biskupów polskich rezygnujących z urzędu* [15.10.1997], w: UHK, s. 767, nr 2). Wspomniany akt normatywny, odnoszący się do biskupów emerytów, nie zaś prezbiterów, nie obowiązuje jednak po promulgacji: TAŻ, *Status biskupów seniorów diecezjalnych i pomocniczych* (6.03.2013), AKEP 1 (2013), s. 128-130. Konferencja biskupów ograniczyła się tutaj jedynie

który – w zależności od aktualnych możliwości – przydziela proboszcz w odniesieniu do duszpasterzy parafialnych lub ekonom diecezji w przypadku księży pracujących w kurii diecezjalnej²⁷⁸. Ustawodawca krakowski, jako jedyny z polskich biskupów diecezjalnych, określa powierzchnię użytkową plebanii wraz z pomieszczeniami duszpasterskimi, limitując: do 250 m² w parafii tylko z proboszczem; od 300 do 600 m², gdy na plebanii mieszka od dwóch do pięciu prezbiterów; powyżej 600 m² w przypadku zamieszkania sześciu i więcej kapłanów. Całość według zasady: mieszkanie proboszcza powinno mieć 60 m², mieszkania pozostałych prezbiterów 40 m², plus część ogólnoparafialna²⁷⁹. Plebanie powinny być funkcjonalne, skromnie urządzone oraz utrzymane we wzorowym ładzie, czystości i porządku²⁸⁰.

Remonty mieszkań służbowych w parafii wykonywane są na koszt parafii. Decyzję o ich przeprowadzeniu podejmuje proboszcz²⁸¹. Remonty mieszkań służbowych, których właścicielem jest kuria diecezjalna, wykonuje się na koszt diecezji. Decyzję o ich przeprowadzeniu podejmuje biskup diecezjalny lub ekonom diecezjalny²⁸². Drobne naprawy wykonuje każdy użytkownik

---

do dyspozycji: „(...) do obowiązku diecezji należy zapewnienie biskupowi seniorowi odpowiedniego mieszkania” (tamże, nr 2).

²⁷⁸ BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie pracowników zatrudnionych w instytucjach diecezjalnych, kapelanów i studentów*, art. III, 4; TENŻE, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 11.

²⁷⁹ ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Pro memoria w sprawie inwestycji parafialnych* (27.08.2001), Notif 139 (2001), nr 7-12, s. 268.

²⁸⁰ *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem*, stat. 8; *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, stat. 253; *Sakrament kapłaństwa Chrystusowego* (8.05.1979), w: *Duszpasterski Synod Archidiecezji Krakowskiej*, t. I, art. 37; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 60; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 297.

²⁸¹ *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, stat. 846; BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret w sprawie Księżów Rezydentów*, art. 13; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 18; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 38 § 4; *II Synod Diecezji Siedleckiej*, stat. 43; *I Synod Diecezji Sosnowieckiej*, stat. 135 § 1; BISKUP SOSNOWIECKI, *Rozporządzenia w sprawie wyposażenia plebanii i mieszkań wikariuszowskich* (1.06.2011), SWD 20 (2011), nr 1-12, s. 98; *IV Synod Diecezji Warszawskiej*, stat. 42 § 4.

²⁸² BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie pracowników zatrudnionych w instytucjach diecezjalnych, kapelanów i studentów*, art. III.2; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 38 § 4; *I Synod Diecezji Sosnowieckiej*, stat. 131.

na własny koszt. Szkody zaistniałe z winy niewłaściwego użytkownika mieszkania pokrywa sam prezbiter²⁸³.

Ustawodawca plocki określa osoby kompetentne w dystrybucji mieszkań służbowych: 1) wykładowcom seminarium duchownego mieszkania przydziela rektor; 2) pracującym w kurii diecezjalnej i wszystkich instytucjach jej podległych – wikariusz generalny; 3) podejmującym duszpasterstwo parafialne, w tym rezydentom – proboszcz; 4) prezbiterom chcącym zamieszkać w domu księży emerytów – dyrektor placówki. W procesie dystrybucji mieszkań uwzględniać należy przede wszystkim wiek prezbitera, staż pracy, piastowany urząd oraz stan zdrowia²⁸⁴.

Wyposażenie części wspólnej plebanii, do której należy zaliczyć kancelarię, poczekalnię, pokój gościnny, kuchnię, spiżarnię, jadalnię, jak również wyposażenie prywatnych łazienek prezbiterów, co do zasady powinno mieć charakter stały i pozostawać własnością parafii²⁸⁵. Z tego względu przedmioty stanowiące stałe wyposażenie należy wpisywać do księgi inwentarza parafii. W przypadku zmiany proboszcza, przekazanie całego majątku parafialnego, w tym także stałego wyposażenia plebanii nowemu zarządcy, odbywa się w obecności dziekana dekanatu, który zobowiązany jest zwrócić szczególną uwagę na stan inwentarza²⁸⁶.

Odnośnie do urządzania mieszkań prezbiterów ustawodawcy partykularni

²⁸³ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 846; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 19; BISKUP SOSNOWIECKI, *Rozporządzenia w sprawie wyposażenia plebanii i mieszkań wikariuszowskich*, s. 98.

²⁸⁴ BISKUP PŁOCKI, *Zarządzenie* (15.05.2000), MPP 85 (2000), nr 6, art. 3.

²⁸⁵ BISKUP ELBLĄSKI, *Zarządzenie ustanawiające stałe wyposażenie plebanii* (30.03.2011), EWD 50 (2011), nr 1, s. 8; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Zarządzenie dotyczące zmiany lub przejścia proboszcza na emeryturę* (4.03.2003), WAK 71 (2003), nr 3, art. 2; BISKUP OPOLSKI, *Instrukcja synodalna dotycząca przekazania parafii nowemu proboszczowi lub administratorowi*, art. III.1-2; I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 172; BISKUP ŁOWICKI, *Zarządzenie dotyczące posługi i życia kapłanów*, art. 7; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 15; BISKUP SOSNOWIECKI, *Rozporządzenia w sprawie wyposażenia plebanii i mieszkań wikariuszowskich*, s. 98; BISKUP ŚWIDNICKI, *Instrukcja dotycząca przekazania parafii nowemu proboszczowi lub administratorowi* (1.12.2006), ŚWK 3 (2006), nr 4, art. III, 1-3.

²⁸⁶ BISKUP ELBLĄSKI, *Zarządzenie ustanawiające stałe wyposażenie plebanii*, s. 8-9; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹNIEŃSKI, *Instrukcja o sposobie przekazywania majątku kościelnego*, art. 4; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Instrukcja o sposobie przekazywania majątku kościelnego przy zmianie na stanowisku proboszcza lub rektora kościoła* (22.11.1998), w: III Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 5; BISKUP OPOLSKI, *Instrukcja synodalna dotycząca przekazania parafii nowemu proboszczowi lub administratorowi*, art. III.5; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o zabezpieczeniu majątku parafialnego przy zmianie na stanowisku proboszcza* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość*. XLIII Synod Diecezji Płockiej, art. 4; TENŻE, *Instrukcja o prowadzeniu księgi inwentarzowej*

w Polsce stosują dwojaką regułę: w jednych diecezjach kwestia ta pozostaje w gestii samych duchownych²⁸⁷, w innych proboszczowie zobligowani są do pełnego umeblowania mieszkań wikariuszy²⁸⁸.

Niektórzy ustawodawcy diecezjalni dopuszczają pozostanie prezbitera seniora w parafii, w której dotychczas pracował²⁸⁹. Jeśli odchodzący na emeryturę lub rentę kapłan nie chce zamieszkać w swojej parafii lub jest to niemożliwe czy niewskazane, może zostać rezydentem w innej parafii, lub otrzymać mieszkanie w domu księży emerytów²⁹⁰. Dopuszcza się także

---

parafii (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, art. 5; BISKUP SOSNOWIECKI, *Rozporządzenia w sprawie wyposażenia plebanii i mieszkań wikariuszowskich*, s. 98; BISKUP ŚWIDNICKI, *Instrukcja dotycząca przekazania parafii nowemu proboszczowi lub administratorowi*, art. III, 6; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 125; BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Instrukcja o sposobie przekazywania majątku kościelnego przy zmianie na stanowisku proboszcza lub rektora kościoła* (8.12.2000), w: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, art. 5; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 483.

²⁸⁷ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 846; BISKUP ŁOWICKI, *Zarządzenie dotyczące posługi i życia kapłanów*, art. 7; III Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 90. Ustawodawca łódzki obliuguje proboszczów do okazania pomocy neoprezbiterom w niezbędnym umeblowaniu mieszkania (tamże); *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 482.

²⁸⁸ I Synod Diecezji Elckiej, stat. 137, 385; III Synod Gdański, t. I, stat. 73; *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 753; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Zarządzenie dotyczące zmiany lub przejścia proboszcza na emeryturę*, art. 2; I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 172; I Synod Diecezji Łowickiej, stat. 108 § 2; BISKUP OPOLSKI, *Instrukcja synodalna dotycząca przekazania parafii nowemu proboszczowi lub administratorowi*, art. III.3. Ustawodawca opolski obliuguje wikariuszy do uzyskania zgody proboszcza na używanie własnych mebli w mieszkaniu służbowym. W wypadku używania prywatnych mebli bez uprzedniej zgody proboszcza, w sytuacji przeniesienia wikariusza do innej parafii, meble przechodzą nieodpłatnie na własność parafii (tamże); BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 12; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 127; BISKUP ŚWIDNICKI, *Instrukcja dotycząca przekazania parafii nowemu proboszczowi lub administratorowi*, art. III, 4.

²⁸⁹ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 85; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej* (12.09.2011), WACz 85 (2011), nr 7-9, art. 16.2; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Statut księdza emeryta w archidiecezji krakowskiej*, art. 6. Ustawodawca krakowski poleca: „Odpowiednio wcześniej, gdy zbliża się czas przejścia na emeryturę, każdy proboszcz – nie stroniąc od rady księży biskupów i współbraci kapłanów – winien rozważyć sprawę swego zamieszkania po odejściu z urzędu, a jeśli trzeba, zatroszczyć się o przygotowanie miejsca zamieszkania na emeryturze” (tamże); *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 102; I Synod Diecezji Sosnowieckiej, stat. 59 § 1; BISKUP ŚWIDNICKI, *Instrukcja dotycząca przekazania parafii nowemu proboszczowi lub administratorowi*, art. II, 9; IV Synod Diecezji Tarnowskiej, stat. 430 § 2; BISKUP TARNOWSKI, *Znowelizowany 430 Statut Synodalny* (4.03.1997), Cur 147 (1997), nr 4, s. 512; BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o kapłanach emerytowanych*, art. 16 § 1; TENŻE, *Dekret w sprawie zmiany brzmienia Instrukcji o kapłanach emerytowanych* [b. daty], TWK 23 (2014), nr 3-4, s. 59; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 71; BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret określający statut Księdza Emeryta Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej* (16.12.2010), ZID 19 (2010), nr 4, art. 5.

²⁹⁰ Prezbiter, podejmując zamieszkanie w diecezjalnym domu księży emerytów, zobligowany jest do zachowywania regulaminu i statutu instytucji, zob.: ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI,

zamieszkanie – za zgodą biskupa diecezjalnego – w prywatnym domu²⁹¹.

Regulamin Domu Księża Emerytów (25.03.2000), w: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, s. 266-267; TENŻE, *Statut Domu Księża Emerytów w Białymstoku* (25.03.2000), w: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, s. 263-265; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Regulamin Domu Księża Emerytów im. Jana Pawła II Archidiecezji Częstochowskiej*, s. 36-38; TENŻE, *Statut Domu Księża Emerytów im. Jana Pawła II Archidiecezji Częstochowskiej* (4.06.2009), WACz 84 (2010), nr 4-6, s. 33-35; BISKUP DROHICZYŃSKI, *Statut Domu Księża Emerytów w Drohiczynie* (4.02.2006), WDD 19 (2006), nr 2, s. 47-49; BISKUP ELBLĄSKI, *Statut Domu Księża Emerytów w Elblągu* (25.04.2012), EWD 51 (2012), nr 1, s. 47-49; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹŃSKI, *Regulamin Archidiecezjalnego Domu Księża Emerytów w Gnieźnie* (23.07.2002), WAG 57 (2002), nr 7-8, s. 472-475; TENŻE, *Statut Domu Księża Emerytów* (8.12.2000), w: *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, s. 269-270; BISKUP KALISKI, *Regulamin Domu Księża Emerytów im. Jana Pawła II Diecezji Kaliskiej w Ostrowie Wielkopolskim* (25.03.2009), w: *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, s. 178-181; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Statut Domu Księża w Makowie Podhalańskim* (8.12.1982), Notif 120 (1982), nr 12, s. 269-271; BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Statut Domu Księża Emerytów w Kołobrzegu* (10.03.2016), KKWD 44 (2016), nr 1, s. 49-51; TENŻE, *Regulamin Domu Księża Emerytów Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej* (10.03.2016), KKWD 44 (2016), nr 1, s. 52-54; BISKUP LEGNICKI, *Regulamin wewnętrzny Domu Księża Emerytów im. św. Jadwigi Śląskiej w Legnicy* (24.03.2012), w: *I Synod Diecezji Legnickiej*, t. I, s. 317-318; TENŻE, *Statut Domu Księża Emerytów im. św. Jadwigi Śląskiej w diecezji legnickiej* (24.03.2012), w: *I Synod Diecezji Legnickiej*, t. I: s. 127-128; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Regulamin Domu Księża Emerytów Archidiecezji Lubelskiej* (17.04.2001), Memor 75 (2001), nr 2, s. 292-294; TENŻE, *Statut Domu Księża Emerytów Archidiecezji Lubelskiej* (17.04.2001), Memor 75 (2001), nr 2, s. 291-292; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Regulamin Domu Księża Emerytów (Domu Wspólnoty Kapłańskiej) im. Bł. Ks. Adama Bargielskiego w Łomży* (3.03.2011), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego*, s. 276-279; TENŻE, *Statut Domu Księża Emerytów (Domu Wspólnoty Kapłańskiej) Diecezji Łomżyńskiej im. Bł. Ks. Adama Bargielskiego w Łomży* (1.03.2011), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego*, s. 121-122; BISKUP PELPLIŃSKI, *Statut Domu Kapłana Seniora Diecezji Pelplińskiej w Chojnicach. Ul. Wysoka 5, 89-600 Chojnice* [b. daty], MDP 19 (2010), nr 4, s. 166-167; TENŻE, *Regulamin Domu Kapłana Seniora Diecezji Pelplińskiej w Chojnicach. Ul. Wysoka 5, 89-600 Chojnice* [b. daty], MDP 19 (2010), nr 4, s. 167-169; BISKUP PŁOCKI, *Regulamin Domu Księża Emerytów pw. św. Józefa Diecezji Płockiej w Płocku* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, s. 664-666; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Regulamin Domu Księża Emerytów Archidiecezji Poznańskiej* (10.03.2008), w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, s. 498-501; ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Statut Domu Księża Emerytów „Emaus” w Korczynie* (1.01.2000), w: *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, s. 203-205; BISKUP RZESZOWSKI, *Statut Domu Księża Seniorów* (20.11.2004), w: *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej*, s. 354-356; BISKUP SANDOMIERSKI, *Regulamin Domu Księża Emerytów* (29.04.2004), KDS 97 (2004), nr 9-10, s. 422-423; BISKUP SOSNOWIECKI, *Statut Domu św. Józefa* (2.02.2011), SWD 20 (2011), nr 1-12, s. 92-95; ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIENSKI, *Regulamin Domu Wspólnoty Kapłańskiej im. Jana Pawła II w Szczecinie* (16.10.2007), Prezb 9-10 (2007), s. 297-299; TENŻE, *Statut Domu Wspólnoty Kapłańskiej im. Jana Pawła II w Szczecinie* (16.10.2007), Prezb 9-10 (2007), s. 295-297; ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Regulamin Konwiktu Kapłanów Warmińskich* (21.02.2013), WWA 123 (2013), nr 1, s. 74-78; TENŻE, *Statut Domu Księża Emerytów* (22.03.2006), w: *Przypatrzmy się powołaniu naszemu! (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej*, s. 287-288; TENŻE, *Statut Konwiktu Kapłanów Warmińskich* (21.02.2013), WWA 123 (2013), nr 1, s. 71-74.

²⁹¹ *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, stat. 85; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 16.2; *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 757; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status prezbitera emeryta i prezbitera*

Jeśli ksiądz emeryt lub rencista pozostaje w parafii, w której pracował, ustępuje swojemu następcy dotychczas zajmowane mieszkanie. Wyjątek dopuszcza się jedynie za wyraźną zgodą proboszcza i ordynariusza miejsca²⁹². Koszt przygotowania i koniecznych remontów mieszkania dla księdza emeryta lub rencisty ponosi parafia, w której ma wypełniać urząd rezydenta. Koszty utrzymania mieszkania ponosi sam zainteresowany²⁹³.

Opłaty za zamieszkanie na plebanii lub w domu księży emerytów regulowane są przez bieżące rozporządzenia biskupa diecezjalnego²⁹⁴. Co do zasady prezbiterzy ponoszą koszty świadczeń związanych z zajmowanym przez siebie mieszkaniem, takich jak: ogrzewanie, opłaty za media, telefon, wywóz śmieci²⁹⁵.

---

rencisty w archidiecezji katowickiej (20.11.2016), WAK 82 (2016), suplement, art. 15.1; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej*, art. 17.7; *I Synod Diecezji Łomżyńskiej*, stat. 167; *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, art. 118; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 152; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret dotyczący przejścia proboszcza na emeryturę* (3.12.2014), MKAP 66 (2015), nr 2, s. 88; TENŻE, *Status księdza emeryta Archidiecezji Poznańskiej* (5.04.2007), w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, art. 5; BISKUP SIEDLECKI, *Status księdza emeryta i rencisty w Diecezji Siedleckiej* (31.03.2004), WDS 73 (2004), nr 4, art. IV; ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Dekret w sprawie trybu przechodzenia proboszczów na emeryturę* (29.12.2009), WWA 104 (2009), nr 6, art. 2; BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret określający status Księdza Emeryta Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, art. 25.

²⁹² ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 16.3; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Statut księdza emeryta w archidiecezji krakowskiej*, art. 6; BISKUP SANDOMIERSKI, *Zasady zamieszkania księży emerytów poza Domem Księży Emerytów w Sandomierzu* (13.02.2009), KDS 102 (2009), nr 3-4, art. 2.

²⁹³ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 16.4; TENŻE, *Statut Księdza Rezydenta w Archidiecezji Częstochowskiej* (10.06.2009), WAcz 83 (2009), nr 7-8, s. 17; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Statut księdza emeryta w archidiecezji krakowskiej*, art. 9; ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Dekret ustalający wysokość opłat ponoszonych przez księży wspólnie zamieszkujących w parafiach Archidiecezji Przemyskiej* (5.12.2007), KAP 92 (2007), nr 3-4, s. 264.

²⁹⁴ *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, stat. 86; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 16.4; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Statut księdza emeryta w archidiecezji krakowskiej*, art. 9; *I Synod Diecezji Opolskiej*, stat. 257; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie pracowników zatrudnionych w instytucjach diecezjalnych, kapelanów i studentów*, art. III.2; ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Dekret ustalający wysokość opłat ponoszonych przez księży wspólnie zamieszkujących w parafiach Archidiecezji Przemyskiej*, s. 263-264.

²⁹⁵ BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret w sprawie Księży Rezydentów*, art. 6; *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 763; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej*, art. 17.4; TENŻE, *Dekret określający status rezydentów w archidiecezji lubelskiej* (28.02.2004), Memor 78 (2004), nr 1, art. 8-9; *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, art. 95; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 13; TENŻE, *Zarządzenie dotyczące mieszkań służbowych* (22.09.2017), MPP 102 (2017), nr 9, s. 889; ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Dekret ustalający wysokość opłat ponoszonych*

Ustawodawca łowicki zezwala, aby wyżej wskazane koszty związane z utrzymaniem plebanii oraz dodatkowo z wynagrodzeniem gospodyni w przedziale od 1/3 do 1/2 pokrywane były z kasy parafialnej, zaś w pozostałej części przez kapłanów według zasady *iura stolae*²⁹⁶. Ustawodawca przemyski określa kwotę osobistej partycypacji wikariusza w utrzymaniu służbowego mieszkania (z wyłączeniem opłat za elektryczność, którą reguluje osobiście) oraz w kosztach związanych z wyżywieniem²⁹⁷. W diecezji rzeszowskiej prezbiterzy mieszkający w kurii diecezjalnej i seminarium duchownym koszty utrzymania mają potrącane z pensji²⁹⁸. Z kolei w diecezji siedleckiej i archidiecezji warszawskiej księży prefekci oraz w diecezji legnickiej księży prefekci i księży rezydenci, w zamian za pomoc duszpasterską, mają prawo do bezpłatnego utrzymania i wyżywienia²⁹⁹.

Kapłani rezydenci, mieszkający na plebanii, mają obowiązek – w ściśle określonym czasie – zawrzeć umowę z proboszczem o wzajemnych zobowiązaniach. Tekst umowy rządcą parafii przekazuje do zatwierdzenia kurii diecezjalnej³⁰⁰.

---

przez księży wspólnie zamieszkujących w parafiach Archidiecezji Przemyskiej, s. 263-264; II Synod Diecezji Siedleckiej, stat. 42. W diecezji siedleckiej koszty ogrzewania nalicza się proporcjonalnie do metrażu zajmowanego mieszkania. W obliczaniu ogólnych kosztów uwzględnia się powierzchnie korytarze, klatek schodowych, sal duszpasterskich, ogólnych jadalni i kancelarii, które należy pokrywać ze środków parafialnych (tamże); I Synod Diecezji Sosnowieckiej, stat. 131, 135 § 1; Przynajmniej się powołaniu naszemu! (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej, stat. 469; IV Synod Diecezji Warszawskiej, stat. 42 § 3; Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej, stat. 61; BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, Status kapelana w zakładach leczniczych, domach opieki i sanatoriach znajdujących się na terenie Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, s. 38.

²⁹⁶ WIKARIUSZ GENERALNY DIECEZJI ŁOWICKIEJ, Zarządzenie o świadczeniach finansowych w Diecezji Łowickiej, s. 96.

²⁹⁷ ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, Dekret w sprawie współuczestniczenia Księży Wikariuszy w materialnym utrzymaniu w parafiach Archidiecezji Przemyskiej (15.11.2012), KAP 97 (2012), nr 3-4, s. 163.

²⁹⁸ BISKUP RZESZOWSKI, Dekret dotyczący utrzymania Instytutu, Seminarium, DD „Tabor” i DKS, art. 9.

²⁹⁹ BISKUP LEGNICKI, Regulamin posługi duszpasterskiej prefekta w szkołach na terenie diecezji legnickiej, art. 6.1; TENŻE, Zasady określające status rezydenta w parafii, art. 4-5; BISKUP SIEDLECKI, Status księży prefektów w Diecezji Siedleckiej, art. 6. Ustawodawca siedlecki dopuszcza jednak możliwość innych rozwiązań, np. otrzymywania przez księdza prefekta wynagrodzenia za pomoc duszpasterską, z których to środków sam będzie pokrywał koszty zamieszkania i wyżywienia (tamże); ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, Status księdza prefekta – rezydenta w parafii (19.03.2003), w: IV Synod Archidiecezji Warszawskiej, art. 8. Koszty związane z bezpłatnym utrzymaniem i wyżywieniem księdza prefekta pokrywa się z budżetu parafii. Ustawodawca warszawski zezwala jednak na korzystanie z funduszy archidiecezjalnych w trudnej sytuacji materialnej parafii (tamże).

³⁰⁰ Pojęcie ‘rezydent’ w szczególności przysługuje duchownym bez żadnego urzędu kościelnego (emerytów, rencistów, urlopowanych), prefektów, kapelanów, pracowników administracji diecezjalnej, pracowników naukowych, studentów i doktorantów. I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 87; BISKUP EŁCKI, Statut Kapłana Rezydenta w Diecezji Ełckiej (9.01.2007), KUDE (2007), nr 1-2, art. 5-6, 10; Wsłuchani w Ducha.

Każdy prezbiter mieszkający w domu kapłańskim należącym do parafii czy diecezji powinien czuć się odpowiedzialny za wygląd budynków i posesji, na terenie której mieszka³⁰¹. Fakt naruszenia zasad poszanowania własności parafii (przywłaszczenie parafialnej własności, celowe zniszczenie mienia) należy zgłosić do kurii diecezjalnej³⁰².

2.2.7.2. Wyżywienie

Ustawodawcy partykularni akcentują zobowiązanie prezbiterów diecezjalnych do praktykowania życia wspólnotowego, którego jeden z istotnych elementów stanowi wspólne stołowanie³⁰³. Na zwolnienie z zachowywania tego obowiązku duszpasterze parafialni są zobowiązani uzyskać zgodę biskupa diecezjalnego³⁰⁴ lub kurii diecezjalnej³⁰⁵.

Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej, stat. 149; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status kapelana szpitalnego w archidiecezji katowickiej*, art. 6; TENŻE, *Status katechety stałego w archidiecezji katowickiej* (20.11.2016), WAK 82 (2016), suplement, art. 8; TENŻE, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty w archidiecezji katowickiej*, art. 17c-d; BISKUP LEGNICKI, *Zasady określające status rezydenta w parafii*, art. 14; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status rezydentów w archidiecezji lubelskiej*, art. 2, 14; WIKARIUSZ GENERALNY DIECEZJI ŁÓWICKIEJ, *Zarządzenie* (1.03.2007), WDL 16 (2007), nr 1, s. 145-146; III Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 114; I Synod Diecezji Opolskiej, stat. 245; BISKUP PŁOCKI, *Wytyczne dotyczące posługi kapelana w szpitalach, hospicjach i domach opieki w Diecezji Płockiej*, art. 25; TENŻE, *Wytyczne dotyczące posługi kapelana w więzieniu i areszcie*, art. 16; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 147; Synod Archidiecezji Przemyskiej, stat. 212 § 1; ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Regulamin katechety stałego Archidiecezji Przemyskiej* (1.01.2000), w: *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, art. 5.1; BISKUP RADOMSKI, *Status Księdza Emeryta i Rencisty* (12.12.2012), KDR 22 (2013), nr 1, art. III, 10; BISKUP SANDOMIERSKI, *Statut księdza emeryta w Diecezji Sandomierskiej* (7.11.2011), KDS 104 (2011), nr 11-12, art. 15; BISKUP TARNOWSKI, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji tarnowskiej* (18.11.2010), Cur 160 (2010), nr 4, art. 9.3; *Przypatrzmy się powołaniu naszemu!* (IKor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej, stat. 469; ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Dekret w sprawie księży rezydentów* (4.04.2005), w: *Przypatrzmy się powołaniu naszemu!* (IKor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej, art. 5; Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej, stat. 71; BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Status kapłana rezydenta* (8.12.2000), w: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, art. 5.

³⁰¹ IV Synod Diecezji Warszawskiej, stat. 43 § 3.

³⁰² BISKUP SOSNOWIECKI, *Rozporządzenia w sprawie wyposażenia plebanii i mieszkań wikariuszowskich*, s. 98.

³⁰³ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 846; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 124; I Synod Diecezji Elckiej, stat. 384; Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej, stat. 34; I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej, stat. 252; II Synod Diecezji Lubelskiej, stat. 303a; I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 172; BISKUP ŁÓWICKI, *Zarządzenie dotyczące posługi i życia kapłanów*, art. 7; III Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 92; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 84 § 3; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 296.

³⁰⁴ I Synod Archidiecezji Białostockiej, stat. 847; BISKUP ŁÓWICKI, *Zarządzenie dotyczące posługi i życia kapłanów*, art. 7; III Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 92; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 84 § 3; IV Synod Diecezji Warszawskiej, stat. 43 § 1.

³⁰⁵ ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Status wikariusza w Archidiecezji Poznańskiej* (5.04.2007), w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, art. V.

Obowiązek zorganizowania codziennych posiłków dla prezbiterów spoczywa na proboszczu parafii³⁰⁶. Kapłani pracujący w instytucjach diecezjalnych mogą korzystać ze stołówek w kurii diecezjalnej, seminarium duchownym lub domu księży emerytów³⁰⁷. Stołujący się prezbiterzy winni stosować się do przyjętych w parafii lub instytucji zwyczajów dotyczących form i godzin wydawania posiłków³⁰⁸. Koszty wyżywienia, w których jednakowo powinni partycypować wszyscy korzystający, co do zasady należy pokrywać z osobistych dochodów prezbiterów³⁰⁹. Ponadto ustawodawcy partykularni zachęcają prezbiterów diecezjalnych do wspólnego świętowania osobistych uroczystości w gronie współbraci³¹⁰.

2.2.8. Pełna lub częściowa wspólnota dóbr

W ośmiu Kościołach partykularnych w Polsce prezbiterzy dzielą dochody i obciążenia finansowe według tzw. pełnej (określanej również całkowitą) lub częściowej wspólnoty dóbr³¹¹. Wypracowane w poszczególnych diecezjach sys-

³⁰⁶ I Synod Diecezji Elckiej, stat. 384; III Synod Gdański, t. I, stat. 73; BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Status kapelana w zakładach leczniczych, hospicjach, domach opieki i sanatoriach znajdujących się na terenie diecezji koszalińsko-kołobrzeszkiej*, art. 14; I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 172; BISKUP ŁOWICKI, *Zarządzenie dotyczące posługi i życia kapłanów*, art. 7; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 104; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Status wikariusza w Archidiecezji Poznańskiej*, art. V; I Synod Diecezji Sosnowieckiej, stat. 53 § 2; IV Synod Diecezji Tarnowskiej, stat. 353, 3; IV Synod Diecezji Warszawskiej, stat. 43 § 2; Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej, stat. 132 § 3.

³⁰⁷ BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie pracowników zatrudnionych w instytucjach diecezjalnych, kapelanów i studentów*, art. III.5.

³⁰⁸ Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 104; IV Synod Diecezji Warszawskiej, stat. 43 § 2.

³⁰⁹ BISKUP ELBŁĄSKI, *Dekret w sprawie Księży Rezydentów*, art. 7; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Status kapłana skierowanego do pracy w charakterze „pomocy duszpasterskiej”*, art. 3; BISKUP ŁOWICKI, *Zarządzenie dotyczące posługi i życia kapłanów*, art. 7; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 104; ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Dekret ustalający wysokość opłat ponoszonych przez księży wspólnie zamieszkujących w parafiach Archidiecezji Przemyskiej*, s. 263-264; TENŻE, *Dekret w sprawie współuczestniczenia Księży Wikariuszy w materialnym utrzymaniu w parafiach Archidiecezji Przemyskiej*, s. 163; I Synod Diecezji Sosnowieckiej, stat. 136; BISKUP TARNOWSKI, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji tarnowskiej*, art. 12.1.

³¹⁰ III Synod Gdański, t. I, stat. 76; II Synod Diecezji Lubelskiej, stat. 303b; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 84 § 4.

³¹¹ Podkreślić należy, że zasadniczo każdy z ustawodawców partykularnych w Polsce preferuje system rozliczania dochodów i obciążeń prezbiterów diecezjalnych między sobą na zasadach wspólnoty. W większości diecezji jednak poszczególne części składowe godziwego utrzymania duchownych, jak np. ofiary mszalne, *iura stolae*, ofiary kołędowe czy wypominkowe, wynagrodzenie za pracę katechetyczną w szkole, traktuje się osobno, rozdysponowując gromadzone środki materialne w danej grupie według odmiennych zasad. Analizowana natomiast wspólnota pełna lub częściowa polega na włączaniu określonych (choć nie zawsze wszystkich) części składowych w jedną księgę finansową i rozliczaniu jej według jednego przyjętego systemu.

temy rozliczania nie są jednak identyczne, z tego też względu konieczna staje się analiza każdego z osobna.

W diecezji kieleckiej obowiązuje częściowa wspólnota dóbr proboszczów. Wspólną kasę zasilają wszystkie ofiary składane przez wiernych przy okazji chrztów, ślubów i pogrzebów oraz opłaty kancelaryjne za zapowiedzi przedślubne i licencje ślubne. Jeżeli wikariusz nie katechizuje w szkole, ponieważ otrzymał na stałe obowiązek pracy w kancelarii w pełnym wymiarze godzin, proboszcz parafii ze wspólnej kasy, przed jej podstawowym podziałem, odlicza wynagrodzenie szkolne nauczyciela kontraktowego brutto i przekazuje mu tak wyliczoną kwotę. Następnie do wspólnoty oddaje się pensję szkolną oraz za pracę w kancelarii w wysokości wynagrodzenia nauczyciela kontraktowego netto. Podziału tak zgromadzonych środków dokonuje się zgodnie z zasadą: proboszczowi przysługują dwie części, wikariuszowi jedna³¹².

Proboszcz archidiecezji przemyskiej stosują w parafiach pełną lub częściową wspólnotę dóbr³¹³. Do wspólnej kasy przeznaczonej na utrzymanie duszpasterzy przekazuje się *iura stolae*, kolędę, wypominki oraz 50% wynagrodzenia za pracę katechetyczną w szkole, renty i emerytury. W przypadku pełnej wspólnoty, z tak zgromadzonego funduszu, pokrywa się koszty całodziennego wyżywienia i utrzymania plebanii, wynagrodzenia gospodyni, opłacenia podatku dochodowego od przychodów osób duchownych, składek na ubezpieczenie zdrowotne i społeczne. Kwotę pozostającą w dyspozycji dzieli się przez liczbę wszystkich uczestniczących we wspólnocie proboszczów, plus jedna część z przeznaczeniem dla proboszcza jako dodatek funkcyjny. Wspólnotę częściową od pełnej odróżnia zasada, że podziału funduszy dokonuje się wcześniej, a wikariusze wyrównują proboszczowi opłaty za wyżywienie, prąd, wodę i ogrzewanie³¹⁴.

---

³¹² BISKUP KIELECKI, *Podstawy materialne instytucji diecezjalnych i uposażenie proboszczów*, s. 16, 18; TENŻE, *Zarządzenie*, art. 2-3.

³¹³ Ustawodawca dopuszcza także wersję trzecią – proboszcz i wikariusze wypracowują autorską formę rozliczania się. Uzgodnienia, dokonane na piśmie, należy przekazać do kurii metropolitalnej, za pośrednictwem dziekana dekanatu, do dnia 30 października każdego roku (*Zasady współtworzenia warunków pracy w zespołach kapłańskich*, s. 402).

³¹⁴ Tamże, s. 402-404. W archidiecezji przemyskiej, jeżeli organista nie otrzymuje stałego, miesięcznego wynagrodzenia, pobiera dochody z *iura stolae* (śluby, pogrzeby, opłatki), ustalając ich wysokość z proboszczem parafii, w obecności przedstawicieli rady parafialnej (ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Regulamin pracy organistów Archidiecezji Przemyskiej* [1.01.2000], w: *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, s. 383-390).

W diecezji radomskiej do wspólnej kasy przekazuje się *iura stolae*, opłaty kancelaryjne, 25% ofiar kołędowych, całość wypominek, 50% emerytury prezbitera będącego proboszczem, 70% wynagrodzenia państwowego netto (szkoła, szpital, więzienie, itd.), 25% honorarium z racji głoszenia rekolekcji i misji, chyba że prezbiter zapewnił pełne zastępstwo za siebie w parafii i szkole. Do wspólnoty nie wlicza się natomiast ewentualnej renty, przeznaczonej na wydatki związane z leczeniem. Ze wspólnej kasy należy pobrać dopłatę na dodatkowe ubezpieczenie prezbiterów, którzy albo nie katechizują w szkole z racji innych zajęć duszpasterskich, albo pracują na pół etatu, aby wszyscy mieli pełne ubezpieczenie. Następnie z tak zgromadzonych środków należy odliczyć dodatek funkcyjny dla proboszcza, zgodnie z zasadą: w parafiach do trzech wikariuszy – 25%; przy czterech lub pięciu wikariuszach – 20%; powyżej pięciu – 15%. Resztę kwoty dzieli się na równe części dla proboszcza i wikariuszy. Mieszkania, konieczne remonty i konserwacje zapewnia parafia, natomiast duchowni sami pokrywają opłaty za media i ogrzewanie. Prezbiterzy partycypują także w kosztach prowadzenia kuchni i wynagrodzenia gospodyni³¹⁵.

Ustawodawca rzeszowski usilnie zachęca prezbiterów do prowadzenia wspólnej kasy, w skład której wchodzi: *iura stolae*, podstawowe wynagrodzenie szkolne lub z innego zakładu pracy, renta, emerytura. Po pokryciu kosztów utrzymania duszpasterzy, opłaceniu ubezpieczenia i podatku, pozostałą kwotę dzieli się na równe części plus półtora stanowiące dodatek funkcyjny proboszcza. Decydując się na wspólnotę częściową, wikariusze partycypują w kosztach utrzymania przekazując co miesiąc proboszczowi ustaloną przez biskupa diecezjalnego składkę³¹⁶.

Ustawodawca siedlecki określa części z *iura stolae*, wypominek, wynagrodzenia za pracę katechetyczną w szkole i emerytury państwowej, które należy oddawać do wspólnej kasy. Ponieważ organisci i kościelni partycypują w *iura stolae*, ze środków przysługujących prezbiterom należy wyłączyć: w parafiach z jednym wikariuszem 25% ofiar, w parafiach z dwoma lub więcej wikariuszami 20% na rzecz organisty; niezależnie od wielkości parafii 10% na rzecz kościelnego za posługę przy ślubach i pogrzebach. Pozostałą kwotę odprowadza się do wspólnoty. Ofiary z wypominek w całości zasilają wspólną kasę. Tak

³¹⁵ Ustawa synodalna Diecezji Radomskiej, stat. 156; BISKUP RADOMSKI, Dekret wprowadzający wspólnotę dochodów kapłańskich w Diecezji Radomskiej, art. 2-7.

³¹⁶ BISKUP RZESZOWSKI, Instrukcja o współpracy i uposażeniu proboszcza i wikariusza, art. 11; TENŻE, Statut „katechety stałego”, art. 8.

zgrupowane środki z *iura stolae* i wypominek dzieli się przez liczbę części równej liczbie prezbiterów plus jeden, przy czym dwie części otrzymuje proboszcz, a po jednej każdy z wikariuszy. Do wspólnej kasy należy także przekazywać 2/3 wynagrodzenia za pracę katechetyczną w szkole oraz całą emeryturę państwową. Kwotę tę dzieli się między prezbiterami w równych częściach³¹⁷.

W archidiecezji warszawskiej proboszcz i wikariusze prowadzą wspólną kasę, do której odprowadzają całość ofiar złożonych przez wiernych z racji chrztów, zapowiedzi przedślubnych, ślubów, pogrzebów, poświęceń, wypominek, część kolędy przeznaczoną do dyspozycji prezbiterów, jak również, w zależności od tradycji poszczególnych parafii, opłaty kancelaryjne oraz połowę dochodów mających charakter stały (wynagrodzenie szkolne, kurialne i inne). Podziału zgromadzonych środków dokonuje się według zasady: całość dzieli się przez liczbę części równej liczbie duszpasterzy plus jeden, przy czym dwie części otrzymuje proboszcz, a po jednej każdy z wikariuszy. Obowiązkowe podatki i ubezpieczenie społeczne prezbiterzy opłacają z własnych środków, zgodnie z przepisami prawa³¹⁸.

Proboszcz i wikariusze diecezji warszawsko-praskiej partycypują w podziale funduszu *iura stolae*, do którego oddaje się ofiary z chrztów, ślubów, pogrzebów, wypominek, innych czynności duszpasterskich oraz część ofiar kolędowych. Duchowni będący proboszczami lub wikariuszami do wspólnej kasy przekazują także 2/3 wynagrodzenia podstawowego netto z pracy katechetycznej w szkole. Rozliczenia dochodów dokonuje się zgodnie z zasadą obowiązującą w archidiecezji warszawskiej³¹⁹.

Cechą wspólną przedstawionych systemów finansowych prezbiterów obowiązujących w archidiecezjach przemyskiej i warszawskiej oraz diecezjach kieleckiej, radomskiej, rzeszowskiej, siedleckiej i warszawsko-praskiej, jest oddzielne, choć prowadzone także na zasadzie wspólnoty, rozliczanie ofiar mszalnych – każdy prezbiter, niezależnie od wypełnianego urzędu, otrzymuje równą część dochodów³²⁰.

³¹⁷ BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o dochodach i zasadach wzajemnych rozliczeń duszpasterzy parafialnych*, art. 4-6.

³¹⁸ ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Utrzymanie kapłanów*, art. 4-7.

³¹⁹ Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej, stat. 67; BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Instrukcja o współpracy duszpasterzy parafii nowo powstałej z duszpasterzami parafii macierzystych*, art. 17.

³²⁰ *Zasady współtworzenia warunków pracy w zespołach kapłańskich*, s. 402-403; BISKUP RADOMSKI, *Dekret wprowadzający wspólnotę dochodów kapłańskich w Diecezji Radomskiej*, art. 9; BISKUP RZESZOWSKI, *Instrukcja o współpracy i uposażeniu proboszcza i wikariusza*, art. 12; ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Utrzymanie kapłanów*, art. 2; Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej, stat. 67 § 3.

Odmienne dyspozycje obowiązują jedynie w diecezji tarnowskiej, w której prezbiterzy oddają do wspólnej kasy również ofiary mszalne. Ponadto do wspólnoty wlicza się wszystkie dobrowolne ofiary wiernych z racji posług duszpasterskich (chrzty, zapowiedzi przedślubne, śluby, pogrzeby), 75% wynagrodzenia netto za pracę katechetyczną w szkole, 50% emerytury proboszcza, 50% honorarium za głoszenie misji lub rekolekcji. Gdy prezbiter z powodu określonych zajęć duszpasterskich nie pracuje w szkole lub jest zatrudniony na pół etatu, zostaje doubezpieczony z funduszu wspólnoty do wysokości pełnego etatu szkolnego. Po pokryciu wszystkich wydatków związanych z utrzymaniem plebanii, wyżywieniem, opłaceniem podatku, świadczeniami wobec diecezji, pozostałą kwotę dzieli się na liczbę prezbiterów, z zaznaczeniem, że proboszcz otrzymuje 25% dodatku funkcyjnego. Jeżeli dochody w parafii są tak małe, że po dodaniu ofiar kolędowych i wypominkowych średnia roczna wynosi mniej niż półtora najniższej średniej krajowej, brakującą sumę należy uzupełnić z dochodów parafialnych³²¹.

2.2.9. Instytucje na rzecz utrzymania i zabezpieczenia socjalnego duchownych

Dla osiągnięcia większej równości w dystrybucji dóbr kościelnych między prezbiterami, Ojcowie Soboru Watykańskiego II podjęli decyzję o radykalnej zmianie systemu ekonomicznego Kościoła, bazującego przede wszystkim na dochodach płynących z beneficjów, na rzecz instytucji diecezjalnych służących utrzymaniu oraz zabezpieczeniu socjalnemu duchownych³²².

2.2.9.1. Instytucja na rzecz utrzymania duchownych

Żaden z ustawodawców partykularnych w Polsce nie ustanowił instytucji

---

³²¹ IV Synod Diecezji Tarnowskiej, stat. 424 § 2, 1; BISKUP TARNOWSKI, *Dekret wprowadzający całkowitą wspólnotę dochodów kapłańskich w diecezji tarnowskiej*, art. 1-4; TENŻE, *Zarządzenie*, art. 2-3. W trosce o dobry poziom katechizacji, ustawodawca tarnowski w wybranych parafiach mianuje prefektów szkół średnich, którzy posiadają uprawnienia wikariusza i partycypują w całkowitej wspólnotocie dochodów prezbiterów. Zasady finansowania danego zespołu parafialnego reguluje osobny dekret biskupa diecezjalnego (TENŻE, *Status posługi prefektów w diecezji tarnowskiej* [22.05.2007], Cur 157 [2007], nr 3, art. 9).

³²² SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Decretum de presbyterorum ministerio et vita Presbyterorum ordinis* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, s. 478-507, nr 21.

na rzecz utrzymania duchownych. Nie promulgował również stosownych dyspozycji wskazujących na potrzebę erygowania takiej instytucji czy normujących zasady funkcjonowania, gromadzenia, wydatkowania środków finansowych, a także zarządzania nią i kontrolowania³²³.

Ustawodawca plenarny stanowi, iż polski system finansowania dzieł Kościoła, utrzymywania duchownych, wynagradzania pracowników kościelnych, funkcjonujący na zasadzie dobrowolnych ofiar składanych przez wiernych, ma wiele stron pozytywnych i należy go utrzymać³²⁴. Ustawodawca kielecki natomiast postuluje, aby po osiągnięciu stabilizacji gospodarczej wprowadzić pensję dla prezbiterów diecezjalnych, na którą składałoby się wynagrodzenie podstawowe plus dodatki za staż posługi oraz pełnienie szczególnych funkcji³²⁵. Konferencja Episkopatu Polski konstatuje, że każda diecezja może ustanowić system zapewniający odpowiednie utrzymanie duchownych³²⁶. Należy domniemywać, że dla realizacji wskazanego postulatytu stałoby się konieczne ustanowienie instytucji na rzecz utrzymania duchownych.

2.2.9.2. Instytucja na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych

Chociaż ustawodawca w kan. 1274 § 2 wzywa konferencje biskupów do troski o powołanie instytucji, która by w sposób wystarczający zapewniła bezpieczeństwo społeczne duchownych, w Polsce nie funkcjonuje instytucja o zasięgu międzydiecezjalnym podejmująca wskazane zadanie, zaś sama

---

³²³ Taki stan rzeczy S. Dubiel interpretuje następująco: „Powołanie specjalnej instytucji, służącej materialnemu zabezpieczeniu duchownych wydaje się obecnie bardzo potrzebne (...). W warunkach polskiego Kościoła sprawę tę odłożono na czas późniejszy. Powodów jest kilka. Istnienie instytucji gromadzącej dobra na utrzymanie duchowieństwa jest częścią szerszego zagadnienia pod nazwą: finansowanie Kościoła w Polsce, co zostało zauważone w konkordacie z 1993 r. Nadto w dobie szybkich przemian zachodzących w kraju są sprawy pilne oraz takie, których rozstrzygnięcie wymaga rozważ, ponieważ skutkuje na długie lata. Nie bez znaczenia jest także rozregulowana gospodarka kraju, brak stabilności w dziedzinie ekonomicznej oraz nie najgorzej funkcjonujący, choć daleki od doskonałości, dotychczasowy system wynagradzania duchownych. Sami zaś duchowni, biorąc pod uwagę doświadczenia minionej epoki wolą, jak się wydaje, to, co znane, choć niedoskonałe, od tego, co nowe, ale niewiadome. Wydaje się też, że episkopat wyraźnie czeka z rozstrzygnięciem tego problemu w skali całego kraju, a z szeregów kapłańskich nie słyhać głosów ponagających oraz mocnego przekonania, że powołanie takiej instytucji jest dziś konieczne” (*Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce*, s. 200-201).

³²⁴ *Kościół wobec życia społeczno-gospodarczego* (25.01.2001), w: *II Polski Synod Plenarny*, stat. 57.

³²⁵ *Sprawy bytowe duchowieństwa Diecezji Kieleckiej*, stat. 3.6.

³²⁶ IZDDK 5.12.

Konferencja Episkopatu Polski zaleca, aby „w każdej diecezji utworzyć instytucję o charakterze *subsidium charitativum* dla stosownego zabezpieczenia socjalnego duchownych chorych, niepełnosprawnych czy emerytowanych”³²⁷.

Trzydziestu sześciu polskich ustawodawców partykularnych ustanowiło w swoich diecezjach instytucje na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych³²⁸. Instytucje te, o zasięgu diecezjalnym, zrzeszają wszystkich prezbiterów inkardynowanych do danego Kościoła partykularnego, niezależnie od kraju i miejsca sprawowania posługi kapłańskiej³²⁹. Obliguje do tego braterstwo

³²⁷ Tamże, nr 5.5.

³²⁸ Archidiecezja białostocka – Wzajemna Pomoc Kapłańska Księży Archidiecezji Białostockiej; diecezja bielsko-żywiecka – Caritas Sacerdotalis; diecezja bydgoska – Fundusz dla Księży Emerytów; archidiecezja częstochowska – Fundusz Emerytalno-Zapomogowy Archidiecezji Częstochowskiej; diecezja drohiczyńska – Kapłańska Pomoc Wzajemna Diecezji Drohiczyńskiej; diecezja elbląska – Caritas Sacerdotalis. Fundusz Pomocy Kapłanom Diecezji Elbląskiej; diecezja ełcka – Fundusz Kapłański Diecezji Ełckiej; archidiecezja gdańska – Fundusz Pomocy Kapłańskiej; diecezja gliwicka – Fundusz Bratniej Pomocy; diecezja kaliska – Wzajemna Pomoc Kapłańska; archidiecezja katowicka – Fundusz Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów Archidiecezji Katowickiej; diecezja kielecka – Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Kapłanów Diecezji Kieleckiej; archidiecezja krakowska – Fundusz Bratniej Pomocy Kapłańskiej; diecezja legnicka – Bratnia Pomoc Kapłańska; archidiecezja lubelska – Fundusz Emerytalno-Zapomogowy „Unitas” przy Arcybiskupie Lubelskim; diecezja łomżyńska – Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej; diecezja łowicka – Fundusz Chorych Kapłanów, Diecezjalny Fundusz Kapłański, Diecezjalny Fundusz Emerytalny; diecezja opolska – Fundusz Zapomogowy Kapłanów Diecezji Opolskiej; diecezja pelplińska – Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej, Diecezjalny Fundusz Emerytalny; diecezja plocka – Fundusz Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej; archidiecezja poznańska – Braterska Opieka Kapłańska, Wzajemna Pomoc Kapłańska; archidiecezja przemyska – Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej; diecezja radomska – Fundusz Emerytalny Kapłanów Diecezji Radomskiej; diecezja rzeszowska – Diecezjalny Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej; diecezja sandomierska – Fundusz Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej; diecezja siedlecka – Kapłański Fundusz Emerytalno-Zapomogowy Diecezji Siedleckiej; diecezja sosnowiecka – Kapłańska Pomoc Bratnia; archidiecezja szczecińsko-kamieńska – Wzajemna Pomoc Kapłańska Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej; diecezja świdnicka – Bratnia Pomoc Kapłańska; diecezja tarnowska – Caritas Sacerdotalis; diecezja toruńska – Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Toruńskiej; archidiecezja warszawska – Fundusz Bratniej Pomocy Kapłańskiej w Archidiecezji Warszawskiej; diecezja włocławska – Fundusz Solidarnościowy Kapłanów Diecezji Włocławskiej; diecezja zamojsko-lubaczowska – Referat Socjalny Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej; diecezja zielonogórsko-gorzowska – Wzajemna Pomoc Kapłańska Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej. W archidiecezji gnieźnieńskiej, łódzkiej, warmińskiej i wrocławskiej oraz w diecezji warszawsko-praskiej nie zostały ustanowione specjalne instytucje na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych, co nie oznacza jednak, że prezbiterzy emeryci i renciści nie otrzymują pomocy socjalnej. Stosowne świadczenia wypłacane są z funduszy kurialnych.

³²⁹ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej (W.P.K.) Księży Archidiecezji Białostockiej* (25.03.2000), w: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, art. 5; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Archidiecezji Częstochowskiej* (15.05.2012), WACz 86 (2012), nr 1, art. 1; BISKUP KIELECKI, *Statut Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kapłanów Diecezji Kieleckiej* (3.06.2002), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa*

sakramentalne oraz troska o współbraci i o własne bezpieczeństwo na czas emerytury, renty, choroby lub innej niemożliwości wypełniania obowiązków kapłańskich³³⁰. W diecezji szczecińsko-kamińskiej do analizowanej instytucji przynależą także prezbiterzy nieinkardynowani, którzy czasowo pracują w tym Kościele partykularnym³³¹. Ustawodawca koszalińsko-kołobrzegi zezwala na włączenie prezbiterów nieinkardynowanych do instytucji na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych, jednak po uprzedniej pisemnej deklaracji przynależności³³². W archidiecezji katowickiej beneficjentami instytucji są tylko prezbiterzy diecezjalni, którzy uiszczali comiesięczne składki. Innym prezbiterom diecezjalnym instytucja może udzielić pomocy *ex misericordia* w miarę posiadanych środków³³³.

Chociaż przez główny cel analizowanej instytucji ustawodawcy rozumieją wzajemną pomoc duchową i materialną kapłanów, jego realizację, w zdecydowanej większości, dostrzegają przede wszystkim w: 1) zabezpieczeniu materialnym księży emerytów i rencistów w postaci stałych świadczeń finansowych; 2) zapewnieniu utrzymania diecezjalnych domów księży emerytów;

Kieleckiego, art. III, § 7; BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzskiej* (10.03.2016), KKWD 44 (2016), nr 1, art. II, 1; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego „Unitas” przy Arcybiskupie Lubelskim* (17.04.2001), Memor 75 (2001), nr 2, art. 1; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Statut Braterskiej Opieki Kapłańskiej Archidiecezji Poznańskiej* (5.04.2007), w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, art. 2; BISKUP PŁOCKI, *Statut Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej*, § 7; BISKUP SANDOMIERSKI, *Statut Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej* (18.10.2003), KDS 97 (2004), nr 9-10, § 4; BISKUP SIEDLECKI, *Statut Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Diecezji Siedleckiej* (9.06.2018), w: *II Synod Diecezji Siedleckiej*, § 1, 2; BISKUP SOSNOWIECKI, *Kapłańska Pomoc Bratnia w Diecezji Sosnowieckiej* (1.03.2010), SWD 19 (2011), nr 1-12, art. 1; BISKUP TARNOWSKI, *Znowelizowany Statut „Caritas Sacerdotalis”* (4.05.1998), Cur 148 (1998), nr 3, art. 1; BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Zarządzenie dotyczące uzupełnienia Statutu Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej* (25.08.2016), Eccl 26 (2016), nr 2, s. 43. W diecezji zielonogórsko-gorzowskiej obowiązek przynależenia i pokrywania składek członkowskich dotyczy również prezbiterów spoza diecezji, posługujących w niej duszpastersko, starających się o inkardynację (tamże).

³³⁰ BISKUP ELBLĄSKI, *Caritas Sacerdotalis. Statut Funduszu Pomocy Kapłanom Diecezji Elbląskiej* (9.12.2015), EWD 54 (2015), art. 1; BISKUP PELPLIŃSKI, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (6.06.2000), w: *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, § 4.

³³¹ ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIŃSKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Szczecińsko-Kamińskiej* (7.03.2011), Prezb 3 (2011), art. VII, 2.

³³² BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzskiej*, art. II, 2.

³³³ ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Statut Funduszu Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów w Archidiecezji Katowickiej* (20.11.2016), WAK 82 (2016), suplement, § 3, 2-3; TENŻE, *Zarządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Archidiecezji Katowickiej w 2019 roku*, art. 3.

3) udzielaniu doraźnej pomocy finansowej prezbiterom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej, w sposób szczególnie księżom chorym, których stan zdrowia nie pozwala na celebrowanie Mszy św. i pełnienie posługi duszpasterskiej; 4) subwencjonowaniu kosztów płatnego leczenia lub niezbędnych płatnych badań; 5) okazywaniu pomocy w innych sprawach bytowych, w sposób doraźny lub stały³³⁴. Wyjątek stanowią ustawodawcy ełcki, plocki i tarnowski, którzy oprócz płaszczyzny materialnej, artykułują jeszcze konieczność: 1) udzielania pomocy duchowej przez: modlitwę za współbraci, odwiedzanie prezbiterów w chorobie i innych potrzebach oraz podtrzymywanie

³³⁴ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 9; BISKUP BYDGOSKI, *Rozporządzenie dotyczące utworzenia Funduszu dla Księży Emerytów i finansowania budowy Domu Księży Emerytów* (30.11.2009), WDB 6 (2009), nr 55-60, s. 87; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 9; BISKUP DROHICZYŃSKI, *Statut Kapłańskiej Pomocy Wzajemnej Diecezji Drohiczyńskiej* (23.01.2012), WDD 25 (2012), nr 1, art. 3-6; BISKUP ELBLĄSKI, *Caritas Sacerdotalis. Statut Funduszu Pomocy Kapłanom Diecezji Elbląskiej* art. 4, 15-16; ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Regulamin Funduszu Pomocy Kapłańskiej* (10.03.2003), b. L. dz. [niepublikowany], art. II, 2. Zauważyć należy jednak rozbieżność odnośnie do nazwy instytucji: zgodnie z dekretem erygującym jest to Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej, nie zaś Fundusz Pomocy Kapłańskiej (TENŻE, *Dekret powołujący Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* [11.01.2003], MAG 47 [2003], nr 4-6, s. 232); ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Statut Funduszu Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów w Archidiecezji Katowickiej*, § 3, 5-6; BISKUP KIELECKI, *Statut Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kapłanów Diecezji Kieleckiej*, art. II, § 5; BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej*, art. I, 1; BISKUP ŁÓDZIŃSKI, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 2; BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie dotyczące zasad funkcjonowania Funduszu Zapomogowego kapłanów Diecezji Opolskiej* (11.12.2004), WUDO 59 (2004), nr 12, art. 1-2; BISKUP PELPLIŃSKI, *Statut Diecezjalnego Funduszu Emerytalnego* [b. daty], MDP 19 (2010), nr 4, art. 2; BISKUP PŁOCKI, *Statut Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Plockiej*, § 5a-b; TENŻE, *Dekret* (26.06.2013), MPP 98 (2013), nr 6, art. 1-2; ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Przemyskiej* (1.01.2000), w: *Synod Archidiecezji Przemyskiej*, § 4; TENŻE, *Dekret* (31.12.2013), KAP 98 (2013), nr 4, s. 151; BISKUP RADOMSKI, *Status Funduszu Jedności Kapłańskiej* (25.10.2012), KDR 22 (2013), nr 1, art. 7-8; BISKUP SANDOMIERSKI, *Statut Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej*, § 8; TENŻE, *Regulamin Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej* (29.04.2004), KDS 97 (2004), nr 9-10, art. 13; BISKUP SIEDLECKI, *Statut Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Diecezji Siedleckiej*, § 5; BISKUP SOSNOWIECKI, *Kapłańska Pomoc Bratnia w Diecezji Sosnowieckiej*, art. 1; ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej*, art. I, 6; BISKUP TORUŃSKI, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (27.06.2011), w: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, art. 1; ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Fundusz Bratniej Pomocy Kapłańskiej w Archidiecezji Warszawskiej* (6.12.2007), WAW 97 (2007), nr 12, s. 1572; BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Dekret ustanawiający Fundusz Solidarnościowy Kapłanów Diecezji Włocławskiej* (10.10.2005), MDW 88 (2005), nr 11-12, s. 650; BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Statut Referatu Socjalnego* (15.12.1993), w: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, s. 172.

więzi z księżmi emerytami i rencistami³³⁵; 2) organizowania spotkań o charakterze formacyjno-integracyjnym księży seniorów³³⁶.

Podstawowe źródło dochodów instytucji na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych stanowią składki wnoszone przez prezbiterów. W sposób systematyczny są one dostosowywane do aktualnych potrzeb. Biskup diecezjalny określa dekretem wysokość podatku. Niektórzy ustawodawcy wyznaczają kilka stawek podatkowych – dla proboszczów, wikariuszy i prezbiterów niebędących proboszczami lub wikariuszami³³⁷. W zależności od systemu przyjętego w danej diecezji, opłaty uiszcza się miesięcznie, kwartalnie lub rocznie przelewem na wskazane konto, osobiście w kurii diecezjalnej, przez dziekana dekanatu lub innego wyznaczonego prezbitera³³⁸. Z obowiązkowych wpłat zwyczajowo zwolnieni są: 1) księża emeryci i renciści (wszyscy lub tylko niesprawujący

---

³³⁵ BISKUP ELBLĄSKI, *Caritas Sacerdotalis. Statut Funduszu Pomocy Kapłanom Diecezji Elbląskiej*, art. 7, 23; BISKUP TARNOWSKI, *Znowelizowany Statut „Caritas Sacerdotalis”*, art. 5.

³³⁶ BISKUP PŁOCKI, *Statut Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej*, § 5c.

³³⁷ ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Regulamin Funduszu Pomocy Kapłańskiej*, art. III, 1; BISKUP KIELECKI, *Statut Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kapłanów Diecezji Kieleckiej*, art. III, § 9; BISKUP LEGNICKI, *Regulamin Bratniej Pomocy Kapłańskiej* (28.01.2016), L. dz. 102/2016 [niepublikowany], § 5, 1; BISKUP PELPLIŃSKI, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, § 4; BISKUP PŁOCKI, *Statut Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej*, § 8; ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Przemyskiej*, § 3; BISKUP RADOMSKI, *Dekret w sprawie składek zasilających Fundusz Emerytalny Diecezji Radomskiej* [12.12.2012], KDR 22 (2013), nr 2, art. 1-2; BISKUP SANDOMIERSKI, *Statut Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej*, § 17a; BISKUP SIEDLECKI, *Statut Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Diecezji Siedleckiej*, § 4, 2; BISKUP SOSNOWIECKI, *Kapłańska Pomoc Bratnia w Diecezji Sosnowieckiej*, art. 2.

³³⁸ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 3; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 6a; ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Regulamin Funduszu Pomocy Kapłańskiej*, art. III, 1; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Statut Funduszu Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów w Archidiecezji Katowickiej*, § 2, 1; BISKUP KIELECKI, *Statut Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kapłanów Diecezji Kieleckiej*, art. III, § 9b; BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej*, art. IV, 1b; BISKUP LEGNICKI, *Regulamin Bratniej Pomocy Kapłańskiej*, § 2, 1; BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie dotyczące zasad funkcjonowania Funduszu Zapomogowego kapłanów Diecezji Opolskiej*, art. 4; BISKUP PELPLIŃSKI, *Statut Diecezjalnego Funduszu Emerytalnego*, art. 4b; BISKUP PŁOCKI, *Statut Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej*, § 9; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Statut Braterskiej Opieki Kapłańskiej Archidiecezji Poznańskiej*, art. 5a; BISKUP RADOMSKI, *Statut Funduszu Jedności Kapłańskiej*, art. 5; BISKUP SIEDLECKI, *Statut Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Diecezji Siedleckiej*, § 4, 2; ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej*, art. VI, 1b; BISKUP TARNOWSKI, *Znowelizowany Statut „Caritas Sacerdotalis”*, art. 6; BISKUP TORUŃSKI, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 3.

żadnej posługi duszpasterskiej, administracyjnej czy dydaktycznej – w zależności od diecezji); 2) prezbiterzy skierowani na stacjonarne studia specjalistyczne (wszyscy lub tylko studiujący za granicą Polski – w zależności od diecezji); 3) księża fideidoniści oraz pracujący w krajach byłego Związku Radzieckiego; 4) prezbiterzy, którzy otrzymują z instytucji wsparcie na czas trwania sytuacji uniemożliwiającej podjęcie pracy duszpasterskiej lub dydaktycznej; 5) urlopowani z różnych przyczyn, także dyscyplinarnych; 6) księża posiadający zwolnienie zatwierdzone przez biskupa diecezjalnego³³⁹. Prezbiterzy mający zaległości w regulowaniu zobowiązań na rzecz analizowanej instytucji zostają upomniani przez dziekana dekanatu. W przypadku dalszego uchylania się od obowiązku płacenia składek mają obowiązek złożyć pisemne wyjaśnienie do kurii diecezjalnej³⁴⁰. Zgodnie z dyspozycją ustawodawcy kieleckiego, prezbiterzy, którzy nie opłacają miesięcznych składek przez okres trzech lat, zostają skreśleni z listy członków instytucji na rzecz zabezpieczenia socjalnego. Przywrócenie członkostwa może nastąpić po uregulowaniu wszelkich zaległości wraz z odsetkami³⁴¹. Wpłacone przez prezbiterów składki nie podlegają zwrotowi³⁴².

W diecezjach łomżyńskiej i radomskiej do opłacania składek na rzecz

³³⁹ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 8; BISKUP ELBLĄSKI, *Caritas Sacerdotalis. Statut Funduszu Pomocy Kapłanom Diecezji Elbląskiej*, art. 3, 11; ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Regulamin Funduszu Pomocy Kapłańskiej*, art. III, 1; BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej*, art. IV, 6. Ustawodawca obliuguje jednak prezbiterów studiujących poza granicami Polski do opłacania składek w sposób ustalony przez zarząd Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej (tamże, art. IV, 4). Zasadność tej decyzji, w szczególności niezrozumiałe uprzywilejowanie księży studiujących w kraju, można podać w wątpliwość; BISKUP LEGNICKI, *Aneksy do Dekretu Biskupa Legnickiego z dnia 1 listopada 2005 r.*, s. 99; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego „Unitas” przy Arcybiskupie Lubelskim*, art. 8; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Statut Braterskiej Opieki Kapłańskiej Archidiecezji Poznańskiej*, art. 7; ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Przemyskiej*, § 3; BISKUP RADOMSKI, *Dekret w sprawie składek zasilających Fundusz Emerytalny Diecezji Radomskiej*, art. 3-4; BISKUP SOSNOWIECKI, *Kapłańska Pomoc Bratnia w Diecezji Sosnowieckiej*, art. 3; BISKUP TARNOWSKI, *Znowelizowany Statut „Caritas Sacerdotalis”*, art. 6; BISKUP TORUŃSKI, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 3.

³⁴⁰ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 5.

³⁴¹ BISKUP KIELECKI, *Statut Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kapłanów Diecezji Kieleckiej*, art. III, § 10-12.

³⁴² ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 3; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Statut Funduszu Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów w Archidiecezji Katowickiej*, § 2, 4; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Statut Braterskiej Opieki Kapłańskiej Archidiecezji Poznańskiej*, art. 15; ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej*, art. VIII, 3.

analizowanej instytucji zobligowani są jedynie prezbiterzy pracujący w duszpasterstwie parafialnym³⁴³.

Istotnym źródłem dochodów instytucji na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych stanowi podatek nałożony na parafie³⁴⁴. W przypadku parafii powierzonych członkom kleryckich instytucji życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz parafii cywilno-wojskowych wysokość składek zostaje ustalona w stosownych umowach zawartych między biskupem diecezjalnym a kompetentnymi przełożonymi instytucji, stowarzyszenia czy Ordynariatu Polowego³⁴⁵.

Zgodnie z dyspozycjami dwóch ustawodawców, ofiary z binacji i trynacji zasilają fundusz instytucji na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych³⁴⁶.

Ponadto majątek analizowanej instytucji pochodzi z: 1) dobrowolnych ofiar pieniężnych lub w naturze; 2) spadków, zapisów i darowizn krajowych i zagranicznych; 3) subwencji, dotacji i ofiar pochodzących od krajowych instytucji i przedsiębiorstw państwowych, społecznych, wyznaniowych i prywatnych³⁴⁷.

---

³⁴³ BISKUP ŁÓDZIŃSKI, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 3b; BISKUP RADOMSKI, *Status Funduszu Jedności Kapłańskiej*, art. 5a-b. Ustawodawca wiąże nałożony podatek z dochodami z racji wypominek i wizytacji duszpasterskiej (tamże).

³⁴⁴ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 6a; BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, art. IV, 1a; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego „Unitas” przy Arcybiskupie Lubelskim*, art. 8. Parafie liczące do 800 wiernych zwolnione są z powyższego świadczenia (TENŻE, *Dekret w sprawie stawek na UNITAS w roku 2017*, art. 3); BISKUP ŁÓDZIŃSKI, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 3a; BISKUP PELPLIŃSKI, *Statut Diecezjalnego Funduszu Emerytalnego*, art. 4a; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Statut Braterskiej Opieki Kapłańskiej Archidiecezji Poznańskiej*, art. 5b; ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Przemyskiej*, § 3.

³⁴⁵ BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, art. IV, 1a.

³⁴⁶ *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 158e; BISKUP ŁÓDZIŃSKI, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 3d.

³⁴⁷ ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Regulamin Funduszu Pomocy Kapłańskiej*, art. III, 1; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Statut Funduszu Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów w Archidiecezji Katowickiej*, § 2, 1; BISKUP KIELECKI, *Statut Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kapłanów Diecezji Kieleckiej*, art. VI, § 29c; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego „Unitas” przy Arcybiskupie Lubelskim*, art. 6; BISKUP ŁÓDZIŃSKI, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 3e; BISKUP PŁOCKI, *Statut Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej*, § 6; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Statut Braterskiej Opieki Kapłańskiej Archidiecezji Poznańskiej*, art. 5c; BISKUP RADOMSKI, *Status Funduszu Jedności Kapłańskiej*, art. 5c-d; BISKUP SANDOMIERSKI, *Statut Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej*, § 17b-f; ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Statut Wzajemnej*

W archidiecezjach katowickiej i przemyskiej oraz diecezjach sandomierskiej i toruńskiej instytucja nie podejmuje aktywności kapitałowo-inwestycyjnej³⁴⁸, natomiast w archidiecezjach częstochowskiej i lubelskiej ma prawo prowadzić działalność gospodarczą według przepisów prawa państwowego³⁴⁹.

Instytucją na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych kieruje zarząd powoływany przez biskupa diecezjalnego, który w zależności od Kościoła partykularnego liczy od dwóch do dziewięciu członków³⁵⁰. W archidiecezji szczecińsko-kamińskiej oraz diecezjach bydgoskiej i koszalińsko-kołobrzeskiej zarząd wybierany jest przez radę kapłańską w bezpośrednich wyborach. Wybór wymaga zatwierdzenia biskupa diecezjalnego³⁵¹. Do kompetencji zarządu należy: 1) reprezentowanie instytucji; 2) kierowanie bieżącą działalnością; 3) zarządzanie powierzonym majątkiem; 4) prowadzenie księgowości; 5) opiniowanie biskupowi diecezjalnemu wysokości składek członkowskich i podatku nakładanego na parafie oraz wysokości przyznawanych

---

Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Szczecińsko-Kamińskiej, art. VI, 1c-d; BISKUP TORUŃSKI, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 3.

³⁴⁸ ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Statut Funduszu Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów w Archidiecezji Katowickiej*, § 2, 6; BISKUP TORUŃSKI, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 2; ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Przemyskiej*, § 2; BISKUP SANDOMIERSKI, *Statut Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej*, § 18.

³⁴⁹ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 2; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego „Unitas” przy Arcybiskupie Lubelskim*, art. 2.

³⁵⁰ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 6; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 5; BISKUP ELBLĄSKI, *Caritas Sacerdotalis. Statut Funduszu Pomocy Kapłanom Diecezji Elbląskiej*, art. 2, 2-3; ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Regulamin Funduszu Pomocy Kapłańskiej*, art. V, 1; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Statut Funduszu Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów w Archidiecezji Katowickiej*, § 4, 1; BISKUP LEGNICKI, *Regulamin Bratniej Pomocy Kapłańskiej*, § 4, 1; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego „Unitas” przy Arcybiskupie Lubelskim*, art. 5.2; BISKUP PELPLIŃSKI, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, § 3; TENŻE, *Statut Diecezjalnego Funduszu Emerytalnego*, art. 3; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Statut Braterskiej Opieki Kapłańskiej Archidiecezji Poznańskiej*, art. 16; BISKUP SIEDLECKI, *Statut Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Diecezji Siedleckiej*, § 3, 2; BISKUP TARNOWSKI, *Znowelizowany Statut „Caritas Sacerdotalis”*, art. 2, 1; BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Dekret ustanawiający Fundusz Solidarnościowy Kapłanów Diecezji Włocławskiej*, s. 651.

³⁵¹ BISKUP BYDGOSKI, *Rozporządzenie dotyczące utworzenia Funduszu dla Księży Emerytów i finansowania budowy Domu Księży Emerytów*, s. 87; BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, art. III, 1; ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Szczecińsko-Kamińskiej*, art. II, 1.

świadczeń; 6) podejmowanie decyzji w sprawie udzielenia doraźnej pomocy finansowej prezbiterom czy subwencjonowania kosztów płatnego leczenia lub niezbędnych płatnych badań; 7) coroczne przygotowanie sprawozdania finansowego i merytorycznego z wydatkowania środków³⁵². Zarząd wykonuje prace społecznie³⁵³.

Organ kontrolny działalności analizowanej instytucji stanowi komisja rewizyjna. Do jej zadań należy kontrola: 1) finansów instytucji i ich wydatkowania; 2) majątku nieruchomościowego; 3) warunków bytowych prezbiterów mieszkających w domu księży emerytów. Z przeprowadzonej kontroli komisja rewizyjna przedkłada sprawozdanie biskupowi diecezjalnemu³⁵⁴.

W przypadku rozwiązania instytucji na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych pozostały po niej majątek przechodzi na własność danego Kościoła partykularnego³⁵⁵.

---

³⁵² ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 5.2; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Statut Funduszu Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów w Archidiecezji Katowickiej*, § 4, 7; BISKUP KIELECKI, *Statut Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kapłanów Diecezji Kieleckiej*, art. V, § 26; BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, art. III, 4; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego „Unitas” przy Arcybiskupie Lubelskim*, art. 5.3; BISKUP PŁOCKI, *Statut Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej*, § 22; BISKUP SIEDLECKI, *Statut Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Diecezji Siedleckiej*, § 3, 3-4; ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej*, art. III, 1; BISKUP TARNOWSKI, *Znowelizowany Statut „Caritas Sacerdotalis”*, art. 3.

³⁵³ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 6; ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej*, art. III, 4. W archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej wynagrodzenie otrzymuje skarbnik zarządu. Pozostali członkowie pracują społecznie. Przysługuje im jednak zwrot kosztów podróży i korespondencji w sprawach służbowych (tamże).

³⁵⁴ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 7; BISKUP KIELECKI, *Statut Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kapłanów Diecezji Kieleckiej*, art. VI, § 33; BISKUP SANDOMIERSKI, *Statut Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej*, § 14; ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej*, art. V, 5.

³⁵⁵ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, art. 11; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Statut Funduszu Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów w Archidiecezji Katowickiej*, § 5, 2; BISKUP KIELECKI, *Statut Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kapłanów Diecezji Kieleckiej*, art. VII, § 35; BISKUP PELPLIŃSKI, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej*, § 8; BISKUP PŁOCKI, *Statut Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej*, § 28, 2; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Statut Braterskiej Opieki Kapłańskiej Archidiecezji Poznańskiej*, art. 23; BISKUP SANDOMIERSKI, *Statut Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej*, § 22; BISKUP SIEDLECKI, *Statut Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Diecezji Siedleckiej*, § 8.

2.3. Rozporządzenie własnym majątkiem spadkowym na wypadek śmierci

W polskim porządku prawnym prezbiter diecezjalny, jak każda osoba fizyczna, ma prawo do swobodnego rozporządzania własnym majątkiem³⁵⁶. Pomoc w przygotowaniu testamentu, w formie przepisanej prawem cywilnym, stanowią liczne instrukcje i wzory³⁵⁷.

³⁵⁶ „Rozporządzić majątkiem na wypadek śmierci można jedynie przez testament” (Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 2018 r., poz. 1025 z późn. zm., art. 941).

³⁵⁷ ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Testament kapłana* (25.03.2000), w: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, s. 277-279; *Wzór testamentu kapłana*, w: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, s. 280-281; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Instrukcja o sporządzeniu testamentu przez kapłana* [b. daty], WACz 82 (2008), nr 3-4, s. 78; *Wzór testamentu kapłana*, WACz 82 (2008), nr 3-4, s. 79; *Testament [wzór]*, EWD 54 (2015), s. 76-78; BISKUP EŁCKI, *Testament kapłana* (8.06.1999), w: *I Synod Diecezji Ełckiej*, s. 203-204; *Wzór testamentu kapłana*, w: *I Synod Diecezji Ełckiej*, s. 201-203; *Testament (wzór)*, w: *III Synod Gdański*, t. II, s. 102; ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Uwagi do sporządzania testamentu* [b. daty], w: *III Synod Gdański*, t. II, s. 103; [b. inf. o aut.], *Informacja dotycząca sporządzania testamentów* [b. daty], WDG 24 (2015), nr 3, s. 326-332; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹNIEŃSKI, *Zasady i wzór sporządzania testamentu kapłana* [b. daty], w: *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, s. 399-401; *Testament kapłana [Aneks 37]*, w: *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, s. 287-289; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Wskazania dotyczące sporządzania testamentów prezbiterów* (20.11.2016), WAK 84 (2016), suplement, s. 131-132; *Wzór testamentu własnoręcznego*, WAK 84 (2016), suplement, s. 132-133; *Wzór testamentu kapłana*, w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego*, s. 225; *Testament kapłana [Aneks nr 26]*, w: *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej*, s. 196-197; *Testament [wzór]*, w: *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej*, s. 197; [b. inf. o aut.], *Przypomnienie dotyczące sposobu sporządzania testamentu kapłana* [b. daty], Memor 81 (2007), nr 3, s. 667-668; E. LIZUT, L. ADAMOWICZ, *Wyjaśnienia odnośnie do sporządzania testamentu*, Memor 88 (2014), nr 1, s. 69-72; *Wzór testamentu kapłana*, w: *I Synod Diecezji Łowickiej*, s. 281-282; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Wskazania dotyczące treści Testamentu Kapłańskiego* (6.12.2006), ŁWD 68 (2006), nr 4, s. 53; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Instrukcja o sporządzaniu przez kapłana testamentu i o jego wykonaniu* (22.11.1998), w: *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, s. 101-104; *Wzór testamentu kapłana*, w: *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej*, s. 302-303; *Testament – wzór dla proboszczów*, w: *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, s. 241-242; *Testament – wzór dla emerytów*, w: *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, s. 242-243; *Wzór testamentu dla kapłanów młodszych*, w: *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, s. 243-244; *Wzór testamentu kapłana*, w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, s. 636-637; *Wzór testamentu kapłana*, w: *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej*, s. 467-470; *Wzór testamentu*, WDS 84 (2015), nr 10, s. 601-602; *Wzór testamentu*, w: *II Synod Diecezji Siedleckiej*, s. 403-404; ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *O testamentach* (19.03.2003), w: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, s. 118-119; BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Instrukcja o sporządzaniu testamentu przez kapłana i o jego wykonaniu* (8.12.2000), w: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, s. 198-199; *Wzór testamentu kapłana*, w: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, s. 200-201; *Testament (Aneks 21)*, w: *Drugie Synod Diecezji Włocławskiej*, s. 217-219; *Wzór testamentu kapłana*, w: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, s. 221-222; *Testament kapłana – poradnik*, Eccl 27 (2017), nr 2, s. 133-139; *Testament (wzór testamentu własnoręcznego)*, Eccl 27 (2017), nr 2, s. 140-142.

Ustawodawcy partykularni obligują prezbiterów diecezjalnych do sporządzenia testamentu, dopatrując się w tym odpowiedzi duchownego na ewangeliczne wezwanie do bycia przygotowanym na godzinę, „której się nie spodziewamy” (por. Łk 12, 40)³⁵⁸. Obowiązek ten dotyczy wszystkich poczynając od pierwszego roku kapłaństwa³⁵⁹; piątego roku kapłaństwa³⁶⁰; z chwilą ukończenia czterdziestego roku życia³⁶¹; pięćdziesiątego roku życia³⁶²; objęcia urzędu proboszcza³⁶³. Część biskupów diecezjalnych nie wyznacza granicy czasowej, do której testament należy przygotować³⁶⁴. Aby testament lepiej odpowiadał faktycznemu stanowi rzeczy należy go uaktualniać w zależności od potrzeby i okoliczności³⁶⁵; jednak nie rzadziej jak co pięć lat³⁶⁶; dziesięć

³⁵⁸ KANCLERZ KURII DIECEZJALNEJ, *Pro memoria w sprawie testamentów księży archidiecezji krakowskiej*, Notif 147 (2009), nr 10-12, s. 22.

³⁵⁹ I Synod Diecezji Elckiej, stat. 151; BISKUP KIELECKI, *Posługa i życie prezbiterów* (3.06.2002), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego*, art. 8; I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej, stat. 737; I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 123; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Zarządzenie w sprawie Testamentu Kapłanów Diecezji Łomżyńskiej* (6.12.2006), ŁWD 68 (2006), nr 4, art. 2; IV Synod Diecezji Tarnowskiej, stat. 432 § 1; BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Zarządzenie dotyczące testamentu kapłańskiego oraz postępowania w przypadku śmierci kapłana* (31.10.2017), *Eccl* 27 (2017), nr 2, s. 99.

³⁶⁰ II Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 121; ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *O testamentach*, art. 3; BISKUP SIEDLECKI, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez kapłanów Diecezji Siedleckiej* (28.10.2015), WDS 84 (2015), nr 10, art. 1.

³⁶¹ Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej, stat. 300; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 54; Drugi Synod Diecezji Włocławskiej, stat. 486; ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez Kapłanów Archidiecezji Wrocławskiej* (26.02.2015), WWK 68 (2015), nr 1, art. 1.

³⁶² *Wsluchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, stat. 160.

³⁶³ BISKUP ELBŁĄSKI, *Dekret o obowiązku sporządzania testamentów przez Księży Proboszczów* (23.03.2015), EWD 54 (2015), s. 75; III Synod Gdański, t. I, stat. 66; Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej, stat. 300; *Wsluchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, stat. 160; BISKUP PELPLIŃSKI, *Dekret w sprawie sporządzania przez kapłanów testamentu na godzinę śmierci* (10.02.1998), MDP 7 (1998), nr 3, art. 1; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 54; Drugi Synod Diecezji Włocławskiej, stat. 486; ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez Kapłanów Archidiecezji Wrocławskiej*, art. 1.

³⁶⁴ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret zobowiązujący Księży Archidiecezji Częstochowskiej do sporządzenia testamentu* (11.04.2008), WACz 82 (2008), nr 3-4, s. 77; II Synod Diecezji Lubelskiej, stat. 336; I Synod Diecezji Łowickiej, stat. 75; *Ustawa synodalna Diecezji Radomskiej*, stat. 158 § 1; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej*, stat. 576; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 467 § 1; *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, stat. 197.

³⁶⁵ I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej, stat. 737; II Synod Diecezji Lubelskiej, stat. 336; BISKUP PELPLIŃSKI, *Dekret w sprawie sporządzania przez kapłanów testamentu na godzinę śmierci*, art. 1; *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, stat. 197.

³⁶⁶ BISKUP ELBŁĄSKI, *Dekret o obowiązku sporządzania testamentów przez Księży Proboszczów*, s. 75; I Synod Diecezji Elckiej, stat. 151; BISKUP KIELECKI, *Posługa i życie prezbiterów*, art. 8;

lat³⁶⁷; obligatoryjnie ponownie po przejściu na emeryturę³⁶⁸.

Ustawodawcy partykularni nakazują prezbiterom sporządzenie dwóch jednobrzmiących egzemplarzy testamentu, z których jeden powinno się zdeponować w kurii diecezjalnej³⁶⁹ lub u dziekana dekanatu³⁷⁰.

Biskupi diecezjalni zezwalają na sporządzenie testamentu ustnego jedynie w sytuacji, gdy zachodzi obawa nagłej śmierci prezbitera albo gdy zachowanie pisemnej formy jest niemożliwe lub utrudnione. Wówczas spadkodawca jest zobowiązany do oświadczenia ostatniej woli w jednoczesnej obecności co najmniej trzech świadków. Testament powinien zostać jednak spisany przed upływem roku od oświadczenia z określeniem daty i miejsca wydarzenia, a następnie

---

ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret dotyczący testamentu kapłanów* (3.01.2001), Memor 75 (2001), nr 1, s. 53; *I Synod Diecezji Łowickiej*, stat. 75; BISKUP SOSNOWIECKI, *Kapłan wobec rzeczy ostatecznych* (11.12.2004), w: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej*, s. 193; BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Zarządzenie dotyczące testamentu kapłańskiego oraz postępowania w przypadku śmierci kapłana*, s. 99.

³⁶⁷ *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 300; *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, stat. 66; BISKUP SIEDLECKI, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez kapłanów Diecezji Siedleckiej*, art. 7; ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez Kapłanów Archidiecezji Wrocławskiej*, art. 7.

³⁶⁸ *I Synod Diecezji Łomżyńskiej*, stat. 123; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Zarządzenie w sprawie Testamentu Kapłanów Diecezji Łomżyńskiej*, art. 3; BISKUP SIEDLECKI, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez kapłanów Diecezji Siedleckiej*, art. 7.

³⁶⁹ *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, stat. 60; *Kapłani w Kościele częstochowskim*, w: *II Synod Diecezji Częstochowskiej*, stat. 3.3.21; ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret zobowiązujący Księży Archidiecezji Częstochowskiej do sporządzenia testamentu*, s. 77; BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret o obowiązku sporządzania testamentów przez Księży Proboszczów*, s. 75; *I Synod Diecezji Elckiej*, stat. 151; ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Uwagi do sporządzania testamentu*, s. 103; WIKARIUSZ GENERALNY DIECEZJI GLIWICKIEJ, *Testamenty – uwagi praktyczne* [b. daty], WDG 4 (1995), nr 1-2, s. 76-78; TENŻE, *Testamenty księży proboszczów* [b. daty], WDG 4 (1995), nr 1-2, s. 79; *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej*, stat. 301; *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej*, stat. 737; *II Synod Diecezji Lubelskiej*, stat. 336; *I Synod Diecezji Łomżyńskiej*, stat. 123; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Zarządzenie w sprawie Testamentu Kapłanów Diecezji Łomżyńskiej*, art. 4; *II Synod Archidiecezji Łódzkiej*, art. 121; ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Kapłanom Archidiecezji Przemyskiej. Przypomnienia i zarządzenia w sprawie gospodarki dobrami doczesnymi*, nr 2, art. II, 2; BISKUP SIEDLECKI, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez kapłanów Diecezji Siedleckiej*, art. 5; BISKUP SOSNOWIECKI, *Kapłan wobec rzeczy ostatecznych*, s. 193; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 467 § 1; ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *O testamentach*, art. 3; BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Instrukcja o sporządzaniu testamentu przez kapłana i o jego wykonaniu*, art. 11; *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, stat. 197; BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Zarządzenie dotyczące testamentu kapłańskiego oraz postępowania w przypadku śmierci kapłana*, s. 99.

³⁷⁰ *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, stat. 31 § 2; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej*, stat. 576; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, stat. 432 § 2. Powyższa dyspozycja dotyczy prezbiterów pracujących w parafiach. Pozostali przekazują testamenty swoim przełożonym potwierdzając jednocześnie ten fakt własnoręcznym podpisem w księdze ewidencji testamentów (tamże).

podpisany przez spadkodawcę i dwóch świadków. Funkcji świadków nie mogą pełnić osoby, dla których w testamencie przewidziana jest jakkolwiek korzyść materialna, jak również bliscy krewni spadkodawcy³⁷¹.

W treści testamentu należy wskazać spadkobierców lub zapisobierców, wyeksponować majątek spadkowy, ustanowić wykonawcę testamentu oraz określić miejsce i organizatora pogrzebu. Zachęca się także do dołączenia treści o charakterze duchowym: wyznanie wiary, podziękowanie Bogu za dar życia i powołania, polecenie się Miłosierdziu Bożemu, wyrażenie wdzięczności ludziom, pożegnanie, prośba o pamięć modlitewną³⁷². W testamencie należy wyraźnie wskazać prywatne dobra materialne prezbitera, ponieważ przekazaniu na mocy testamentu nie podlegają nieruchomości oraz rzeczy ruchome stanowiące własność rektoratu, parafii lub diecezji³⁷³. Prezbiterzy powinni poświęcić szczególną uwagę sprawie intencji i ofiar mszalnych. Z tego względu istotne jest staranne i skrupulatne prowadzenie *liber stipendiorum*. Ważne jest, aby systematycznie zaznaczać, które intencje zostały już aplikowane oraz wskazać fundusz, w którym

---

³⁷¹ ARCYBISKUP METROPOLITA GNIĘZNIENSKI, *Zasady i wzór sporządzania testamentu kapłana*, s. 400; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Instrukcja o sporządzaniu przez kapłana testamentu i o jego wykonaniu*, art. 14; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 55 § 3; BISKUP WARSZAWSKO-PRAISKI, *Instrukcja o sporządzaniu testamentu przez kapłana i o jego wykonaniu*, art. 14.

³⁷² ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret zobowiązujący Księżę Archidiecezji Częstochowskiej do sporządzenia testamentu*, s. 77; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret dotyczący testamentu kapłanów*, s. 52; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Wskazania dotyczące treści Testamentu Kapłańskiego*, art. 1; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Instrukcja o sporządzaniu przez kapłana testamentu i o jego wykonaniu*, art. 3; BISKUP PELPLIŃSKI, *Dekret w sprawie sporządzania przez kapłanów testamentu na godzinę śmierci*, Wstęp; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 55 § 1-2; BISKUP SIEDLECKI, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez kapłanów Diecezji Siedleckiej*, art. 3; BISKUP SOSNOWIECKI, *Kapłan wobec rzeczy ostatecznych*, s. 190-191; ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *O testamentach*, art. 2; BISKUP WARSZAWSKO-PRAISKI, *Instrukcja o sporządzaniu testamentu przez kapłana i o jego wykonaniu*, art. 3; ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez Kapłanów Archidiecezji Wrocławskiej*, art. 2; Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej, stat. 197.

³⁷³ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret zobowiązujący Księżę Archidiecezji Częstochowskiej do sporządzenia testamentu*, s. 77; BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret o obowiązku sporządzania testamentów przez Księżę Proboszczów*, s. 75; I Synod Diecezji Elckiej, stat. 151; ARCYBISKUP METROPOLITA GNIĘZNIENSKI, *Zasady i wzór sporządzania testamentu kapłana*, s. 400; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret dotyczący testamentu kapłanów*, s. 52; I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 123; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Wskazania dotyczące treści Testamentu Kapłańskiego*, art. 2; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Instrukcja o sporządzaniu przez kapłana testamentu i o jego wykonaniu*, art. 6; BISKUP PELPLIŃSKI, *Dekret w sprawie sporządzania przez kapłanów testamentu na godzinę śmierci*, Wstęp; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 62; BISKUP SIEDLECKI, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez kapłanów Diecezji Siedleckiej*, art. 8; BISKUP SOSNOWIECKI, *Kapłan wobec rzeczy ostatecznych*, s. 189.

znajdują się ofiary za niewypełnione zobowiązania mszalne³⁷⁴.

Ustawodawcy partykularni za godne upowszechnienia uznają zadysponowanie w testamencie określonej ofiary na Msze św. gregoriańskie będące wyrazem kapłańskiej troski o własne zbawienie³⁷⁵.

Biskupi zachęcają także prezbiterów, aby w testamencie uwzględniali zapisy na rzecz kurii diecezjalnej; seminarium duchownego; parafii, w której pracowali; oraz różnych instytucji charytatywnych³⁷⁶. Ustawodawca legnicki stanowi, że w przypadku braku ważnego testamentu osobiste dobra zmarłego proboszcza, za zgodą biskupa diecezjalnego, należy przekazać na potrzeby seminarium duchownego i diecezjalnego oddziału Caritas, natomiast pamiątki rodzinne oddać najbliższym osobom z rodziny³⁷⁷.

3. Ochrona i obrona prawa do godziwego utrzymania

W prowadzonej analizie istotne staje się wskazanie podstaw prawnych dla ochrony i obrony prawa do godziwego utrzymania.

³⁷⁴ BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Wskazania dotyczące treści Testamentu Kapłańskiego*, art. 3; BISKUP SOSNOWIECKI, *Kapłan wobec rzeczy ostatecznych*, s. 190.

³⁷⁵ I Synod Diecezji Elckiej, stat. 151; Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej, stat. 303; I Synod Diecezji Łomżyńskiej, stat. 123; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Wskazania dotyczące treści Testamentu Kapłańskiego*, art. 4; BISKUP PELPLIŃSKI, *Dekret w sprawie sporządzania przez kapłanów testamentu na godzinę śmierci*, art. 5; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 63; BISKUP SOSNOWIECKI, *Kapłan wobec rzeczy ostatecznych*, s. 190.

³⁷⁶ *Kapłani w Kościele częstochowskim*, w: II Synod Diecezji Częstochowskiej, stat. 3.3.21; BISKUP KIELECKI, *Posługa i życie prezbiterów*, s. 13; I Synod Diecezji Koszalińsko-Kolobrzeszkiej, stat. 737; BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Wskazania dotyczące treści Testamentu Kapłańskiego*, art. 6; ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Instrukcja o sporządzaniu przez kapłana testamentu i o jego wykonaniu*, art. 4; BISKUP PELPLIŃSKI, *Dekret w sprawie sporządzania przez kapłanów testamentu na godzinę śmierci*, art. 4; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o zabezpieczeniu majątku parafialnego przy zmianie na stanowisku proboszcza*, art. 9; Synod Archidiecezji Poznańskiej, t. II, stat. 63; ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Kapłanom Archidiecezji Przemyskiej. Przypomnienia i zarządzenia w sprawie gospodarki dobrami doczesnymi*, nr 2, art. II, 2; *Ustawa synodalna Diecezji Radomskiej*, stat. 158 § 4; BISKUP SOSNOWIECKI, *Kapłan wobec rzeczy ostatecznych*, s. 190; IV Synod Diecezji Tarnowskiej, stat. 432 § 3; *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej*, stat. 467 § 2; ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *O testamentach*, art. 4; BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Instrukcja o sporządzaniu testamentu przez kapłana i o jego wykonaniu*, art. 4; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, stat. 486; Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej, stat. 197.

³⁷⁷ BISKUP LEGNICKI, *Zakres obowiązków Dziekana wobec wakujących parafii w dekanacie* (21.10.2014), L. dz. 2235/2014 [niepublikowany], art. 4. Wskazaną dyspozycję należy ocenić krytycznie i stwierdzić, że wykonana czynność prawna okaże się nieważna od początku *ex lege*. Jeśli prezbiter nie pozostawił ważnego testamentu, następuje dziedziczenie ustawowe, zgodnie z art. 932 § 3-5 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Kodeks cywilny*.

3.1. Ochrona prawa do godziwego utrzymania

Działanie prewencyjne podejmowane w zakresie ochrony prawa prezbiterów do godziwego utrzymania w sposób szczególny jest związane z problemem utraty urzędu kościelnego. Zgodnie z dyspozycją zawartą w kan. 184 § 1, urząd kościelny traci się po upływie wyznaczonego czasu, po osiągnięciu wieku określonego prawem, na skutek rezygnacji, przeniesienia, usunięcia, a także pozbawienia.

Ustawodawcy partykularni w Polsce zasadniczo normują wyłącznie sytuacje odnoszące się do utraty urzędu kościelnego po osiągnięciu wieku określonego prawem lub na skutek rezygnacji. Nie wydają natomiast dyspozycji regulujących problem zabezpieczenia prawa do godziwego utrzymania przy utracie urzędu kościelnego po upływie wyznaczonego czasu, na skutek przeniesienia, usunięcia czy pozbawienia. W materii tej należy więc odnosić się do dyspozycji ustawodawcy powszechnego.

Biskupi diecezjalni zapewniają ochronę prawa do godziwego utrzymania przez określenie statusu księdza emeryta i rencisty. Podkreślają miejsce i rolę takiego prezbitera, wyznaczone bogatą tradycją duchową, pastoralną oraz prawną Kościoła. Kierując się zasadami sprawiedliwości, a także miłości ewangelicznej w odniesieniu do kapłanów, którzy są zaawansowani w latach lub ze względu na stan zdrowia nie mogą pełnić urzędów kościelnych, promulgują ustawy regulujące obowiązki i prawa księży emerytów i rencistów.

Ustawodawcy stanowią, że emerytem jest prezbiter, który przestał pełnić urząd kościelny w związku z osiągnięciem wyznaczonego wieku³⁷⁸. Rencistą natomiast kapłan, który przed wiekiem emerytalnym utracił zdolność do sprawowania urzędu kościelnego najczęściej z powodu złego stanu zdrowia lub niepełnosprawności³⁷⁹. Prezbiter, kończąc w danym roku kalendarzowym

---

³⁷⁸ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 1; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty w archidiecezji katowickiej*, § 1; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej*, art. 1; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Status księdza emeryta Archidiecezji Poznańskiej*, art. 1; BISKUP RADOMSKI, *Status Księdza Emeryta i Rencisty*, art. I, § 1; BISKUP SANDOMIERSKI, *Statut księdza emeryta w Diecezji Sandomierskiej*, § 1; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty* (9.06.2018), w: *II Synod Diecezji Siedleckiej*, art. 1; BISKUP TARNOWSKI, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji tarnowskiej*, § 1.

³⁷⁹ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 5; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status prezbitera emeryta i prezbitera*

określony w każdej diecezji wiek życia, jest zobowiązany do złożenia pisemnej rezygnacji z pełnionego urzędu. Decyzja o jej przyjęciu lub czasowym odłożeniu należy wyłącznie do biskupa diecezjalnego³⁸⁰. Prezbiterzy świadomi swojej niezdolności do skutecznego pełnienia urzędu kościelnego przed osiągnięciem wieku emerytalnego proszeni są o złożenie pisemnej rezygnacji. Biskup diecezjalny, po rozważeniu wszystkich zachodzących w danym przypadku okoliczności, decyduje o jej przyjęciu lub czasowym odłożeniu³⁸¹. Trzech ustawodawców stanowi, że biskup diecezjalny może także, po zastosowaniu przewidzianej procedury prawnej, z własnej inicjatywy zwolnić prezbitera chorego, bądź niezdolnego do posługi kapłańskiej duszpasterskiej lub administracyjnej z urzędu i przenieść na rentę³⁸².

Księża emeryci i renciści mają szczególne prawo do opieki ze strony biskupa diecezjalnego, który powinien chętnie korzystać z ich doświadczenia, spotykając się z nimi szczególnie z okazji świąt, osobistych jubileuszy, a także odwiedzając ich w czasie choroby w miejscu zamieszkania lub w szpitalu.

---

rencisty w archidiecezji katowickiej, § 3, 1; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej*, art. 5; BISKUP RADOMSKI, *Status Księdza Emeryta i Rencisty*, art. I, 4; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty*, art. 5; BISKUP TARNOWSKI, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji tarnowskiej*, § 5.

³⁸⁰ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 3; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej*, stat. 244; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty w archidiecezji katowickiej*, § 2, 2; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret określający wiek emerytalny kapłanów Archidiecezji Krakowskiej* (10.01.2008), Notif 146 (2008), nr 1-3, § 1; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej*, art. 3; *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, art. 113; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Status księdza emeryta Archidiecezji Poznańskiej*, art. 2; BISKUP RADOMSKI, *Status Księdza Emeryta i Rencisty*, art. I, 2c; BISKUP SANDOMIERSKI, *Statut księdza emeryta w Diecezji Sandomierskiej*, § 2; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty*, art. 2; BISKUP TARNOWSKI, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji tarnowskiej*, § 2, 3.

³⁸¹ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 6; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty w archidiecezji katowickiej*, § 3, 2; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret określający wiek emerytalny kapłanów Archidiecezji Krakowskiej*, § 4; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej*, art. 6; *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, art. 112; BISKUP RADOMSKI, *Status Księdza Emeryta i Rencisty*, art. I, 4; BISKUP SANDOMIERSKI, *Statut księdza emeryta w Diecezji Sandomierskiej*; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty*, art. 3; BISKUP TARNOWSKI, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji tarnowskiej*, § 6; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, stat. 138.

³⁸² ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret określający wiek emerytalny Prezbiterów Archidiecezji Częstochowskiej* (28.03.2013), WACz 87 (2013), nr 1, art. 5; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Status proboszcza w Archidiecezji Poznańskiej* (5.04.2007), w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, art. VIII; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty*, art. 6.

Biskup diecezjalny pełni to zadanie osobiście lub przez swojego delegata³⁸³. Biskupia troska o księży emerytów i rencistów realizuje się również w zabezpieczeniu prawa do godziwego utrzymania. Główną podstawą utrzymania prezbiterów są nabyte przez nich świadczenia z tytułu ubezpieczenia emerytalnego i zdrowotnego³⁸⁴. Oprócz państwowego systemu ubezpieczeń, kapłani są włączeni do uzupełniającego systemu kościelnego funkcjonującego poprzez instytucję na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych³⁸⁵. Proboszczowie proszeni są o przekazywanie intencji mszalnych, które mogłyby aplikować księża emeryci i renciści³⁸⁶. Prezbiterzy mogą także uzyskać jednorazową zapomogę, jeśli znajdują się w sytuacji szczególnie trudnej³⁸⁷.

³⁸³ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 12; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty w archidiecezji katowickiej*, § 6; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Status księdza emeryta w archidiecezji krakowskiej* (10.01.2008), Notif 146 (2008), nr 4-6, art. 1; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej*, art. 13.1; BISKUP SANDOMIERSKI, *Statut księdza emeryta w Diecezji Sandomierskiej*, § 4-5; BISKUP TARNOWSKI, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji tarnowskiej*, § 8, 1-2.

³⁸⁴ I Synod Diecezji Drohiczyńskiej, stat. 244; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty w archidiecezji katowickiej*, § 16, 1; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Status księdza emeryta w archidiecezji krakowskiej*, art. 13; III Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 118; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Status księdza emeryta Archidiecezji Poznańskiej*, art. 7; BISKUP RADOMSKI, *Status Księdza Emeryta i Rencisty*, art. II, 1; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty*, art. 11.

³⁸⁵ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 8; I Synod Diecezji Elckiej, stat. 134; III Synod Gdański, t. I, stat. 83; Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej, stat. 759; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty w archidiecezji katowickiej*, § 16, 3; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Status księdza emeryta w archidiecezji krakowskiej*, art. 13; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej*, art. 15.1; III Synod Archidiecezji Łódzkiej, art. 118; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Status księdza emeryta Archidiecezji Poznańskiej*, art. 8; BISKUP RADOMSKI, *Status Księdza Emeryta i Rencisty*, art. II, 3; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty*, art. 14; BISKUP TARNOWSKI, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji tarnowskiej*, § 15; Drugi Synod Diecezji Włocławskiej, stat. 320.

³⁸⁶ Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej, stat. 565-566; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty w archidiecezji katowickiej*, § 16, 2; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Status księdza emeryta w archidiecezji krakowskiej*, art. 13; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej*, art. 13.4; BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne*, art. 25; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty*, art. 17; BISKUP TARNOWSKI, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji tarnowskiej*, § 8, 7.

³⁸⁷ ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej*, art. 15.4; TENŻE, *Zarządzenie wykonawcze do Dekretu określającego status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej (z 17 kwietnia 2001 r.) w sprawie rent i emerytur dla kapłanów* (28.02.2004), Memor 78 (2004), nr 2, art. 3; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Status księdza emeryta Archidiecezji Poznańskiej*, art. 9.

Prawo do godziwego utrzymania jest realizowane także poprzez aktywność duszpasterską księży emerytów podejmowaną akcydentalnie lub w formie stałej pomocy duszpasterskiej³⁸⁸. Jeśli prezbiter decyduje się na stałą posługę, wówczas obowiązują dyspozycje ustawodawcy partykularnego w odniesieniu do księży rezydentów oraz umowy zawarte między proboszczem parafii a księdzem emerytem, za zgodą biskupa diecezjalnego³⁸⁹.

Ochrona prawa do godziwego utrzymania konkretyzuje się także w kwestiach związanych z zamieszkaniem księży emerytów i rencistów. Prezbiterzy mogą zamieszkać w: 1) parafii wskazanej przez biskupa diecezjalnego jako miejscu posługi duszpasterskiej; 2) domu księży emerytów; 3) miejscu zaproponowanym przez siebie i zaakceptowanym przez biskupa diecezjalnego³⁹⁰.

³⁸⁸ *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, stat. 159; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty w archidiecezji katowickiej*, § 9-10; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Status księdza emeryta Archidiecezji Poznańskiej*, art. 10; *I Synod Diecezji Sosnowieckiej*, stat. 59 § 1; *IV Synod Diecezji Warszawskiej*, stat. 96. Wskazując na potrzebę pozostania aktywnym duszpastersko, ustawodawca warmiński podkreśla: „(...) wezwanie ustawodawcy kodeksowego do przejścia na emeryturę należy jednak właściwie rozumieć. Nie jest ono bowiem kierowane do funkcjonariusza, który mając obowiązek złożenia urzędu z powodu osiągnięcia wieku emerytalnego traci wszystkie zadania, lecz do kapłana, który przechodząc na emeryturę nigdy nie może czuć się zwolniony z obowiązku posługi pasterskiej. Proboszcz emeryt, choć traci władzę jurysdykcyjną w swojej dotychczasowej parafii, ciągle pozostaje szafarzem Bożych tajemnic uczestnicząc w Chrystusowej posłudze nauczania, uświęcania i duchowego kierowania Ludem Bożym” (ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Dekret w sprawie trybu przechodzenia proboszczów na emeryturę*, s. 23).

³⁸⁹ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Rezydenta w Archidiecezji Częstochowskiej*, s. 16-17; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej*, stat. 244; *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, stat. 40 § 4; *III Synod Gdański*, t. I, stat. 82; BISKUP LEGNICKI, *Zasady określające status rezydenta w parafii*, art. 12; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status rezydentów w archidiecezji lubelskiej*, art. 14; BISKUP RADOMSKI, *Status Księdza Emeryta i Rencisty*, art. III; BISKUP SANDOMIERSKI, *Zasady zamieszkania księży emerytów poza Domem Księży Emerytów w Sandomierzu*, art. 4; TENŻE, *Statut księdza emeryta w Diecezji Sandomierskiej*, § 14; *I Synod Diecezji Sosnowieckiej*, stat. 141; ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Dekret w sprawie księży rezydentów*, art. 5; BISKUP TARNOWSKI, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji tarnowskiej*, § 9.

³⁹⁰ ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej*, art. 16; TENŻE, *Dekret nowelizujący Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej z dnia 12 września 2011 roku* (28.03.2013), WACz 87 (2013), nr 1, s. 84; ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty w archidiecezji katowickiej*, § 15; ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Status księdza emeryta w archidiecezji krakowskiej*, art. 6; ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej*, art. 17.4, 17.7; ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Status księdza emeryta Archidiecezji Poznańskiej*, art. 5; BISKUP SANDOMIERSKI, *Zasady zamieszkania księży emerytów poza Domem Księży Emerytów w Sandomierzu*, art. 1-2; TENŻE, *Statut księdza emeryta w Diecezji Sandomierskiej*, § 13, 1; BISKUP SIEDLECKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty*, art. 19; BISKUP TARNOWSKI, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji tarnowskiej*, § 10;

3.2. Obrona prawa do godziwego utrzymania

Analizowane zagadnienie obrony prawa do godziwego utrzymania nie zostało podjęte przez żadnego z ustawodawców partykularnych. W sytuacji konieczności podjęcia działań na rzecz obrony tego prawa należy postępować zgodnie z dyspozycjami ustawodawcy kodeksowego zawartymi w kan. 1501-1670, normującymi proces sporny, lub kan. 1732-1739, regulującymi instytucję rekursu hierarchicznego przeciw dekretem administracyjnym.

4. Podsumowanie

Przeprowadzona w niniejszym rozdziale analiza polskiego ustawodawstwa partykularnego wykazała:

1) Ustawodawcy partykularni, za ustawodawcą powszechnym, podkreślają fakt, że troska o zapewnienie prezbiterom diecezjalnym godziwego utrzymania stanowi poważny obowiązek spoczywający na wszystkich wiernych chrześcijanach, w szczególności zaś sposób na biskupie diecezjalnym.

2) Nowe sformułowanie piątego przykazania kościelnego: *Troszczyć się o potrzeby wspólnoty Kościoła*, uświadamia wiernym chrześcijanom, że ich obowiązkiem i prawem jest troska o dobra doczesne Kościoła, służące m.in. zapewnieniu godziwego utrzymania prezbiterom diecezjalnym. Realizacja analizowanego obowiązku i prawa w odniesieniu do duszpasterzy parafialnych odbywa się poprzez ofiary składane z okazji celebrowania Mszy św. w intencji określonej przez ofiarodawcę; sprawowania innych sakramentów i sakramentaliów; kolędy czy wypominek. Zarządzanie potrzebom materialnym instytucji diecezjalnych natomiast co do zasady odbywa się poprzez zobowiązania finansowe nakładane na parafie i duchownych.

3) Wskazując na biskupa diecezjalnego jako podmiot szczególnie zobowiązany do zapewnienia pełnej realizacji prawa prezbiterów do godziwego utrzymania, ustawodawcy określają jego główne zadania w tej materii dotyczące kompetencji: legislacyjnych, zarządczych oraz nauczania. Biskupowi

diecezjalnemu stosownym wsparciem służą: diecezjalna rada ds. ekonomicznych, rada kapłańska i ekonom diecezjalny.

4) Konferencja Episkopatu Polski promulgowała *Instrukcję w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła*, która dla ustawodawcy partykularnego oraz zarządzających dobrami materialnymi w diecezji może stanowić wielką pomoc. Należy jednak pamiętać, że instrukcja jest formą *vademecum*, stąd jej skuteczność zależy od dekretów wykonawczych biskupów diecezjalnych. Ustawodawcy katowicki i siedlecki promulgowali IZDDK.

5) Prezbiterowi przysługuje uprawnienie do godziwego utrzymania, którego uzasadnienie należy dostrzegać w naturalnym i pozytywnym prawie Bożym, właściwie usankcjonowanym w polskim ustawodawstwie partykularnym. Analiza dyspozycji ustawodawców odnoszących się do utrzymania duchownych wskazuje na dwie podstawy prawne uprawnienia, którymi są: stosunek inkardynacji i czasowe pełnienie służby na rzecz Kościoła partykularnego.

6) Konferencja Episkopatu Polski promulgowała *Instrukcję regulującą działalność misyjną kapłanów diecezjalnych*, w której recypując dyspozycję ustawodawcy kodeksowego zawartą w kan. 271 § 1, obliguje biskupa *a quo* posyłającego i *ad quem* przyjmującego prezbitera *fidei donum* do zawarcia pisemnej umowy, w której należy ustalić m.in.: charakter i warunki posługi, środki utrzymania, zasady ubezpieczenia i opieki lekarskiej oraz stronę pokrywającą koszty podróży misjonarza. Prezbiter podejmuje posługę w Kościele partykularnym *ad quem* przez ściśle określony czas, w związku z tym pozostaje inkardynowany do własnej diecezji. Po powrocie na stałe przysługują mu prawa oraz świadczenia materialne takie same, jakimi cieszą się inni duchowni, którzy nieprzerwanie pracowali w diecezji.

7) Ustawodawcy partykularni podkreślają, że chociaż prezbiter diecezjalny nie składa ewangelicznego ślubu ubóstwa, jest zobowiązany do jego praktykowania. Duch ubóstwa, wyrażający się w rezygnacji z gromadzenia dóbr materialnych dla siebie, jest świadectwem chrześcijańskiej postawy oddania pierwszeństwa wartościom duchownym. Praktykowanie cnoty ubóstwa posiada charakter duszpasterski, ponieważ czyni prezbitera dyspozycyjnym i gotowym pójść wszędzie tam, gdzie jest najbardziej potrzebny, a także sprawia, że potrafi okazać większą solidarność z ubogimi.

8) Zakres i poziom realizacji prawa do godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych według polskiego ustawodawstwa partykularnego wyznaczają: ofiary mszalne, *iura stolae*, ofiary kolędowe, ofiary wypominkowe, wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie, inne dochody, mieszkanie, wyżywienie oraz instytucja na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych.

9) W materii zapewnienia godziwego utrzymania prezbiterom diecezjalnym w Polsce istotne znaczenie posiadają ofiary mszalne. Ustawodawcy partykularni nie skorzystali z uprawnienia wynikającego z kan. 952 § 1 i nie określili dekretem wysokości ofiary składanej przy okazji sprawowania Mszy św. w określonej intencji. Tak jak wszystkie inne ofiary, ofiara mszalna ma być dobrowolna. Biskupi diecezjalni dostrzegają rozluźnienie dyscypliny kościelnej dotyczące celebrowania Eucharystii i wydają dyspozycje normujące materię binacji, trynacji i intencji mszalnych zbiorowych. Ustawodawcy partykularni recypują dyspozycję zawartą w kan. 951 § 1, zgodnie z którą odprawiający więcej razy w tym samym dniu może poszczególnie Msze św. aplikować w intencji, w której została złożona ofiara, przy zachowaniu jednak prawa, że oprócz Bożego Narodzenia, wolno mu zatrzymać tylko jedną ofiarę. Pozostałe ofiary mszalne z binacji i trynacji oraz kwotę z intencji mszalnej zbiorowej, która przekracza zwyczajową ofiarę mszalną, należy przekazać ordynariuszowi. Biskupi diecezjalni określają cele, na które należy przekazywać te środki. Ustawodawcy partykularni preferują wspólne rozliczanie ofiar mszalnych między duszpasterzami parafialnymi.

10) Ważną część składową realizacji prawa do godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych w Polsce stanowi *iura stolae*. Ustawodawcy partykularni nie przyjęli wspólnych rozwiązań prawnych odnośnie do rozliczania i podziału tych ofiar. Poszczególni biskupi diecezjalni regulują te kwestie we własnym zakresie, kierując się najczęściej miejscowym zwyczajem. W dziesięciu diecezjach *iura stolae* jest opodatkowane w wysokości od 5% do 35%.

11) Wizyta duszpasterska, zwana kolędą, stanowi dobrą okazję do pogłębiania więzi między proboszczem i wikariuszami a parafianami, a także do rozeznawania potrzeb wiernych, duchowych i materialnych. Przy okazji wizyty duszpasterskiej wierni składają dobrowolne ofiary na potrzeby diecezji, parafii i duszpasterzy. Chociaż cechą wspólną systemów finansowych

funkcjonujących w Kościołach partykularnych w Polsce jest opodatkowanie ofiar kołędowych na potrzeby diecezjalne i parafialne, szczególnie rozwiązania znacząco różnią się między sobą. Po odprowadzeniu określonego podatku ofiary są przekazywane duchownym. Nie ma jednolitego modelu podziału tych środków pomiędzy prezbiterami. Niezależnie od obowiązującego w diecezji systemu, ofiary składane przy okazji wizyty duszpasterskiej bez wątpienia stanowią dużą pomoc materialną dla duchownych.

12) Zwyczaj polecenia zmarłych modlitwom Kościoła, zwany wypominkami, wspominkami, wymieniankami lub zaleckami, złączony jest z dobrowolną ofiarą wiernych. Dziesięciu polskich ustawodawców partykularnych opodatkowało ofiary: czterech na cele diecezjalne i sześciu na rzecz parafii. Choć funkcjonują różne modele podziału ofiar wypominkowych, biskupi diecezjalni preferują zasadę: całość zgromadzonych środków dzieli się przez liczbę prezbiterów pracujących w parafii plus jeden, przy czym dwie części otrzymuje proboszcz, a po jednej każdy z wikariuszy.

13) Środki służące zapewnieniu godziwego utrzymania prezbiterów mogą pochodzić z różnych 'źródeł', podejmowanych pojedynczo lub łączonych ze sobą. Pozostaje otwarty szeroki wachlarz możliwości w zakresie 'źródeł', z których każdy prezbiter jest uprawniony do otrzymywania *quantum* niezbędnego dla realizacji przysługującego mu uprawnienia. Schematycznie można określić dwie grupy tych 'źródeł': 1) podmioty kościelne, dla których duchowni sprawują swoją posługę, szczególnie w niepełnym wymiarze czasu, co stanowi podstawę do otrzymywania środków finansowych określonych dekretem biskupa diecezjalnego; 2) podmioty kościelne i pozakościelne, z których duchowni otrzymują to, co odpowiada prawdziwej i właściwej pensji, zgodnie z przepisami obowiązującymi w polskim porządku prawnym. Źródłem uposażenia prezbiterów pracujących w kurii diecezjalnej oraz seminarium duchownym jest pensja w wysokości określonej w umowie o pracę lub umowie zleceniu, według możliwości funduszy diecezjalnych i zasad zatwierdzonych przez biskupa diecezjalnego, zaproponowanych przez ekonoma diecezjalnego lub diecezjalną radę ds. ekonomicznych. Prezbiterzy kierowani przez biskupa diecezjalnego na studia specjalistyczne w kraju lub za granicę otrzymują stypendium naukowe diecezjalne bądź z instytucji krajowej lub zagranicznej. Prezbiterzy diecezjalni podejmują także zatrudnienie poza instytucjami kościelnymi, w szczególności sposób jako

nauczyciele religii, wykładowcy akademicki, kapelani w szpitalach, zakładach karnych, domach pomocy społecznej, kapelani wojskowi. Wysokość wynagrodzenia regulowana jest przez stosowne ustawy. W diecezji gliwickiej i opolskiej wikariusze i proboszczowie otrzymują pensję parafialną.

14) Trzynastu ustawodawców partykularnych zezwała przebiterom diecezjalnym pobierać jeszcze inne dochody, jak np. 'dar ołtarza' ze ślubów i pogrzebów, ekwiwalent pieniężny na miesięczne wakacje, dochód dzierżawny z gruntów parafialnych, zwrot kosztów używania prywatnego samochodu w celach duszpasterskich, zwrot kosztów przeprowadzki, ofiary z okazji błogosławienia pokarmów w Wielką Sobotę czy kolektę powinowatą.

15) Mieszkanie i wyżywienie oferowane przebiterom diecezjalnym posiada istotne znaczenie w realizacji prawa do godziwego utrzymania i stanowi konkretyzację zalecenia prowadzenia jakiejś formy życia wspólnotowego. Miejsce zamieszkania przebiterów stanowi plebania (probostwo, wikariat, dom parafialny) lub inne miejsce wskazane bądź zaaprobowane przez biskupa diecezjalnego. Duchowny, podejmując stałe zamieszkanie na terenie innego Kościoła partykularnego, zobowiązany jest uzyskać stosowną zgodę biskupa miejsca lub poinformować go o tym fakcie. Przebiterzy diecezjalni mają prawo do godziwych warunków zamieszkania. Biorąc pod uwagę współczesny standard życia za godziwe uznaje się samodzielne mieszkanie z łazienką, w niektórych diecezjach z kuchnią lub przynajmniej z aneksem kuchennym. Obowiązek zorganizowania codziennych posiłków dla duszpasterzy spoczywa na proboszczu parafii. Duchowni pracujący w instytucjach diecezjalnych mogą korzystać ze stołówek w kurii diecezjalnej, seminarium duchownym lub domu księży emerytów. Koszty wyżywienia, w których jednakowo powinni partycypować wszyscy korzystający, należy pokrywać z osobistych dochodów przebiterów.

16) W archidiecezjach przemyskiej i warszawskiej oraz w diecezjach kieleckiej, radomskiej, rzeszowskiej, siedleckiej, warszawsko-praskiej i tarnowskiej obowiązuje pełna lub częściowa wspólnota dóbr.

17) Żaden z ustawodawców partykularnych w Polsce nie ustanowił instytucji na rzecz utrzymania duchownych. Nie promulgował również stosownych dyspozycji wskazujących na potrzebę erygowania instytucji czy normujących zasady gromadzenia i wydatkowania środków finansowych, a także zarządzania nią i kontrolowania.

18) Trzydziestu sześciu ustawodawców partykularnych ustanowiło w powierzonych sobie diecezjach instytucje na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych. Zrzeszają one wszystkich prezbiterów inkardynowanych do danego Kościoła partykularnego, niezależnie od kraju i miejsca sprawowania posługi kapłańskiej. Obliguje do tego braterstwo sakramentalne oraz troska o współbraci i o własne bezpieczeństwo na czas emerytury, renty, choroby lub innej niemożliwości wypełniania obowiązków kapłańskich. Podstawowe źródło dochodów instytucji na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych stanowią składki wnoszone przez prezbiterów. W sposób systematyczny są one dostosowywane do aktualnych potrzeb. Wysokość podatku dekretem określa biskup diecezjalny. Niektórzy ustawodawcy wyznaczają kilka stawek podatkowych – dla proboszczów, wikariuszy oraz prezbiterów niebędących proboszczami lub wikariuszami. Istotnym źródłem dochodów instytucji na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych stanowi podatek nałożony na parafie.

19) W polskim porządku prawnym prezbiter diecezjalny, jak każda osoba fizyczna, ma prawo do swobodnego rozporządzania własnym majątkiem. Pomoc w przygotowaniu testamentu stanowią liczne instrukcje i wzory. Ustawodawcy partykularni obligują prezbiterów diecezjalnych do sporządzenia testamentu kierując się kryteriami wieku i urzędu.

20) Prezbiterom diecezjalnym przysługuje legalna ochrona i obrona prawa do godziwego utrzymania. Ustawodawcy partykularni zasadniczo normują wyłącznie sytuacje odnoszące się do utraty urzędu kościelnego po osiągnięciu wieku określonego prawem lub na skutek rezygnacji. Nie wydają natomiast dyspozycji regulujących problem zabezpieczenia prawa do godziwego utrzymania przy utracie urzędu kościelnego po upływie wyznaczonego czasu, na skutek przeniesienia, usunięcia czy pozbawienia, jak również zagadnienia obrony prawa do godziwego utrzymania. W materii tej należy więc kierować się dyspozycjami ustawodawcy powszechnego.

Zakończenie

Analiza problemów rozpatrzonych w poszczególnych rozdziałach pozwala postawić wnioski wyartykułowane w formie postulatów *de lege lata* i *de lege ferenda*:

1) Prawo do godziwego utrzymania jest zawarte w katalogu praw podstawowych należnych każdemu człowiekowi. Ustawodawca kodeksowy w kan. 281 § 1 proklamuje je względem duchownych. Podejmując zagadnienie godziwego utrzymania stosuje przy tym różnorodną terminologię. Podstawowymi pojęciami są: *sustentatio* i *remuneratio*. Pozostałe zwroty, jak *stips*, *eleemosyna*, *oblatio*, *retributio*, *merces*, *honorarium*, *assistentia socialis*, *praevidentia socialis*, *securitas socialis*, stanowią uzupełnienie i wskazują sposób ich wykonania. Należy podkreślić, że pojęcie *sustentatio*, prawidłowo tłumaczone w polskim przekładzie KPK/83 jako 'utrzymanie', ma charakter znacznie szerszy i bardziej podstawowy od *remuneratio*, również prawidłowo tłumaczonego w polskim przekładzie KPK/83 jako 'wynagrodzenie'. Utrzymania, jakie Kościół jest zobowiązany zapewnić duchownemu, nie oblicza się zgodnie z kryteriami sprawiedliwości wymiennej, a więc wzajemności i proporcjonalności stosownie do wykonanych poszczególnych usług. Tym samym na Kościele nie spoczywa obowiązek zapewnienia duchownemu pensji, ale zagwarantowania mu godziwego utrzymania. Należy wnioskować *de lege ferenda*, aby w promulgowanych aktach prawa ustawodawca w sposób konsekwentny używał pojęcia *sustentatio* normując materię uprawnienia duchownych.

2) Już pierwsze wspólnoty wyznawców Chrystusa określiły, komu należy zapewnić utrzymanie z funduszy kościelnych. Wśród podmiotów uprawnionych od samego początku znajdowali się prezbiterzy. Eksplikacja tego uprawnienia wskazuje na podstawy teologiczne i prawne. Do teologicznych podstaw prawa należy zaliczyć przede wszystkim dyspozycje zawarte w Piśmie Świętym oraz w pismach Ojców Kościoła i starożytnych pisarzy chrześcijańskich. Za Ojcami

Vaticanum II wskazuje się dwa *passusy* Nowego Testamentu: „W tym samym domu zostańcie, jedząc i pijąc, co będą mieli: bo zasługuje robotnik na swoją zapłatę. Nie przechodźcie z domu do domu” (Łk 10, 7) oraz „Tak też i Pan postanowił, ażeby z Ewangelii żyli ci, którzy głoszą Ewangelię” (1 Kor 9, 14), jednak nie są to jedyne źródła. Prawo prezbiterów do godziwego utrzymania można również odnaleźć w: Joz 21, 1-42; Kpł 27, 30-33; Lb 18, 20-32; Pwt 12, 12.18; 14, 27.29; 16, 11; 18, 3-5; 25, 4; Mt 10, 8-10; Mk 6, 8-10; Łk 9, 3-4; 1 Tm 5, 17-18. Analizowane zagadnienie w swoim nauczaniu podjęli także Ojcowie Kościoła i starożytni pisarze chrześcijańscy: św. Cyprian, Orygenes, św. Ambroży, św. Bazyl Wielki, św. Hieronim, św. Augustyn, św. Grzegorz Wielki. Obok dzieł teologów sukcesywnie było promulgowane ustawodawstwo Kościoła. Spośród prawnych podstaw prawa do godziwego utrzymania prezbiterów istotne znaczenie posiadał tytuł kanoniczny. Podstawowymi tytułami święceń dla duchownych diecezjalnych były: beneficjum, majątek, pensja. Jeśli nie było żadnego z nich, biskupi mieli prawo promować do święceń tytułem służby diecezji lub misji.

3) Prezbiter diecezjalny posiada prawo do godziwego utrzymania, którego uzasadnienie należy dostrzegać w naturalnym i pozytywnym prawie Bożym, ściśle określonym oraz właściwie usankcjonowanym w ustawodawstwie powszechnym. Analiza dyspozycji ustawodawcy odnoszących się do utrzymania duchownych wskazuje na dwie podstawy prawne, którymi są: inkardynacja oraz czasowe pełnienie służby na rzecz Kościoła partykularnego. Należy wyraźnie podkreślić dowartościowanie relacji służby faktycznej polegającej na czasowym pełnieniu posługi kapłańskiej w innym Kościele partykularnym i zrównania jej w prawach z relacją służby prawnej wynikającej ze stosunku inkardynacji prezbitera do własnej diecezji.

4) Z obu motywów prawnych, tj. z inkardynacji i z czasowego pełnienia służby w określonym Kościele partykularnym, wynika nie tylko prawo prezbitera do godziwego utrzymania, ale także korelatywny obowiązek troski o jego właściwą realizację spoczywający na wiernych chrześcijanach, w szczególności zaś sposób na biskupie diecezjalnym. Zależność ta przybiera formę relacji prawnej, w której uprawnienie jednego podmiotu determinuje obowiązek drugiego. O odpowiedzialności wiernych ustawodawca stanowi dwukrotnie: w kan. 222 § 1 obligując do troski o potrzeby Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu, prowadzenia dzieł apostołstwa i miłości, oraz do tego,

co jest niezbędne do godziwego utrzymania szafarzy, a także w kan. 1261 § 1 stanowiąc, iż wierni mają prawo przekazywać dobra doczesne na korzyść Kościoła. Do wskazanego obowiązku i prawa odnoszą się dyspozycje zawarte w kan. 1260, w którym ustawodawca proklamuje wrodzone prawo Kościoła domagania się od wiernych dostarczenia tego, co jest konieczne do osiągnięcia właściwych mu celów, oraz w kan. 1261 § 2, w którym obliguje biskupa diecezjalnego do przypominania wiernym i egzekwowania obowiązku powstającego z dyspozycji kan. 222 § 1. Szczególne zobowiązanie biskupa diecezjalnego w analizowanej materii wynika z szeregu dyspozycji kodeksowych: kan. 263; 269, 1°; 271 § 1; 384; 538 § 3; 1261 § 2.

5) Przez ‘godziwe utrzymanie’ należy rozumieć wszystko to, co z moralnego punktu widzenia jest potrzebne prezbiterowi dla realizowania posługi kapłańskiej, w szczególności zaś: wyżywienie, mieszkanie, ubranie, opiekę zdrowotną, zabezpieczenie społeczne, rozwój intelektualny, coroczne wakacje, pomoc najbliższym członkom rodziny czy wynagrodzenie osób, z pomocy których się korzysta. Definiując wysokość tego utrzymania, ustawodawca implementuje ogólną zasadę, zgodnie z którą ma być ono ‘odpowiednie’ względem pozycji duchownego, jaką zajmuje, oraz dwa czynniki, które pozwalają precyzyjniej określić tę ‘odpowiedniość’: uwzględnienie natury powierzonych zadań i dostosowanie wysokości wynagrodzenia do okoliczności miejsca i czasu.

6) Zakres oraz poziom realizacji uprawnienia prezbiterów do godziwego utrzymania według KPK/83 wyznaczają: ofiary mszalne, *iura stolae*, wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie, a także instytucje na rzecz utrzymania i zabezpieczenia socjalnego duchownych. Środki finansowe na zabezpieczenie prawa prezbiterów diecezjalnych mogą pochodzić z różnych ‘źródeł’, realizowanych pojedynczo bądź dowolnie łączonych ze sobą. Schematycznie wskazuje się na trzy zasadnicze grupy: podmioty kościelne, dla których duchowni sprawują swoją posługę, w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu; podmioty, z których duchowni otrzymują to, co odpowiada pensji lub emeryturze, zgodnie z normami obowiązującymi w odpowiednim porządku prawnym; diecezjalną instytucję lub fundację. Dobra materialne stanowiące wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie, a więc co do istoty będące formą *remuneratio*, w rzeczywistości stanowią zabezpieczenie *sustentatio*, które jest prawem duchownych.

7) Mając na uwadze fakt, że ustawodawca kodeksowy obliguje wiernych chrześcijan do troski o potrzeby materialne Kościoła i proklamuje przysługujące im prawo do przekazywania dóbr na jego korzyść oraz wyposaża biskupa diecezjalnego w liczne kompetencje ustawodawcze, zarządcze i nauczania, uznać należy, że środki realizacji prawa prezbiterów do godziwego utrzymania, określone w KPK/83, są wystarczające i właściwie zabezpieczają analizowane uprawnienie.

8) W Kościele powszechnym nie funkcjonuje jeden, wspólny model, pozwalający w podobny sposób zaspokoić potrzeby finansowe poszczególnych Kościołów partykularnych, w tym zapewnić duchownym godziwe utrzymanie. W każdym niemal kraju byt materialny Kościoła jest oparty na nieco odmiennych zasadach ukształtowanych przez warunki historyczne czy na przyjętym w danym regionie modelu stosunku państwa do Kościoła. Ponadto ustawodawca kodeksowy przekazuje szereg kompetencji ustawodawcom partykularnym, pozwalając na szczegółowe unormowanie kwestii dotyczących kościelnych dóbr doczesnych. Zakres i poziom realizacji prawa do godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych według polskiego ustawodawstwa partykularnego wyznaczają: ofiary mszalne, *iura stolae*, ofiary kolędowe i wspominkowe, wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie, inne dochody, mieszkanie i wyżywienie oraz instytucja na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych.

9) Ofiary mszalne mają istotne znaczenie w zapewnieniu godziwego utrzymania prezbiterom diecezjalnym w Polsce. Ustawodawcy partykularni nie określili dekretem wysokości ofiary składanej przy okazji sprawowania Mszy św. Jak wszystkie inne ofiary, ma być dobrowolna. Biskupi diecezjalni regulują natomiast materię binacji i trynacji określając wyjątki od ogólnej zasady *non licet sacerdoti plus semel in die celebrare* i recypując dyspozycję zawartą w kan. 951 § 1. Dwunastu ustawodawców zezwala binującym i trynującym prezbiterom pobierać wynagrodzenie z tytułu zewnętrznego, jednak bliżej nie precyzuje jego wysokości. Należy postulować unormowanie tej kwestii i skonkretyzowanie przypadków, które upoważniają do pobierania części ofiary binacyjnej lub trynacyjnej. Biskupi diecezjalni korzystają także z uprawnienia i wyznaczają cele, które subwencjonują ofiary z binacji i trynacji. Szesnastu ustawodawców uszczegółowiło cele, dwudziestu dwóch natomiast uczyniło

to w sposób ogólny, zobowiązując prezbiterów do odsyłania ofiar 'na cele diecezjalne'. Wydaje się, że klarowność w tej materii, wskazanie konkretnych celów i rozliczenie tak zgromadzonych ofiar, np. w odstępie kwartalnym, półrocznym lub rocznym, może przysłużyć się większemu zrozumieniu tej kwestii ze strony duchownych. Jedynie osiemnastu biskupów diecezjalnych promulgowało dyspozycje odnośnie do Mszy św. zbiorowych. Należy apelować o bardzo pilne unormowanie tej ważnej i delikatnej materii. Negatywnie trzeba ocenić opodatkowanie ofiar mszalnych, np. w archidiecezji białostockiej, częstochowskiej i lubelskiej czy w diecezji legnickiej, siedleckiej, sosnowieckiej i zamojsko-lubaczowskiej, na rzecz diecezji, parafii, organistów lub kościelnych. Podobny charakter przybiera zasada pełnej wspólnoty dóbr, funkcjonująca w diecezji tarnowskiej, zgodnie z którą do wspólnej kasy oddaje się również ofiary mszalne, dzieląc tak zgromadzoną kwotę na liczbę prezbiterów, z zaznaczeniem, że proboszcz otrzymuje 25% dodatku funkcyjnego, także z części ofiar mszalnych wikariuszy. Nie należy nakładać żadnego podatku na ofiary przyjmowane z okazji sprawowania Mszy św. Ofiary te, przy zachowaniu dyspozycji wynikającej z kan. 951 § 1, w całości należą do prezbiterów. Za uzasadniony wydaje się także postulat *de lege ferenda* określenia dekretem, przez synod prowincjalny lub zebranie biskupów prowincji, wysokości ofiary składanej przy okazji celebrowania Eucharystii.

10) Ważną część składową realizacji prawa do godziwego utrzymania prezbiterów diecezjalnych w Polsce stanowią ofiary *iura stolae*, kolędowe i wypominkowe. Chociaż cechą wspólną systemów finansowych funkcjonujących w poszczególnych diecezjach jest opodatkowanie tych ofiar na potrzeby diecezjalne i parafialne, szczegółowe rozwiązania znacząco różnią się między sobą. Po odprowadzeniu określonego podatku, ofiary są przekazywane duchownym. Nie ma jednolitego modelu podziału tych środków pomiędzy prezbiterami. W zależności od Kościoła partykularnego, opodatkowanie ofiar: *iura stolae* wynosi od 5% do 35%; kolędowych od 5% do 25% na potrzeby diecezjalne i od 20% do 80% na potrzeby parafialne; wypominkowych w wysokości 10% na rzecz diecezji i oscyluje między 5% a 50% na rzecz parafii. Część ustawodawców w Polsce nie promulgowała dyspozycji odnośnie do podziału i wykorzystania ofiar *iura stolae*, kolędowych i wypominkowych. Należy apelować o unormowanie tej materii, ponieważ brak stosownych przepisów prawnych

w tym zakresie może rodzić wiele nieporozumień, zarówno wśród wiernych, jak i samych prezbiterów. Sprawa jest tym bardziej nagląca, że po dokonaniu regulacji struktury administracyjnej Kościoła katolickiego w Polsce bullą *Totus Tuus Poloniae Populus* z dnia 25 marca 1992 r., w trzynastu nowych diecezjach, które zostały erygowane, funkcjonują dwa, a niekiedy nawet trzy zwyczaje prawne w odniesieniu do ofiar *iura stolae*, kolędowych i wypominkowych.

11) Prezbiterzy diecezjalni w Polsce uzupełniają *quantum* niezbędne w realizacji uprawnienia do godziwego utrzymania w postaci wynagrodzenia za pełniony urząd lub podejmowane zadanie. Źródłem uposażenia pracowników kurii diecezjalnej czy seminarium duchownego jest pensja w wysokości określonej w umowie o pracę lub umowie zleceniu. Kierowani na studia specjalistyczne w kraju lub za granicę otrzymują stypendium naukowe ze środków diecezjalnych lub ze specjalnej instytucji krajowej lub zagranicznej. Prezbiterzy podejmują również zatrudnienie poza instytucjami kościelnymi, szczególnie jako nauczyciele religii; kapelani w szpitalach, zakładach karnych i domach pomocy społecznej; kapelani wojskowi; wykładowcy akademicy. Wysokość wynagrodzenia regulowana jest przez stosowne ustawy i rozporządzenia. Osiemnastu ustawodawców nałożyło podatek na wynagrodzenie z tytułu nauczania religii w szkole, który wynosi od 5% do 50%. W diecezji gliwickiej i opolskiej wikariusze i proboszczowie otrzymują pensję parafialną. Rozwiązanie to jest nowatorskie w odniesieniu do systemów finansowania innych Kościołów partykularnych w Polsce i może w przyszłości służyć jako podstawa do wypracowania zasad funkcjonowania instytucji na rzecz utrzymania duchownych.

12) Żaden z ustawodawców diecezjalnych w Polsce nie ustanowił instytucji na rzecz utrzymania duchownych. Należy postulować powołanie komisji w ramach konferencji biskupów, która przeprowadziłaby analizę dotyczącą optymalnych zasad gromadzenia i wydatkowania dóbr materialnych w ramach instytucji oraz zarządzania nią i kontrolowania.

13) Trzydziestu sześciu biskupów diecezjalnych ustanowiło instytucje na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych. W archidiecezji gnieźnieńskiej, łódzkiej, warmińskiej, wrocławskiej oraz w diecezji warszawsko-praskiej stosowne świadczenia na rzecz prezbiterów emerytów i rencistów wypłacane

są z funduszy kurialnych. Należy postulować erygowanie instytucji w tych Kościołach partykularnych. W odniesieniu do analizowanego funduszu zwykło się uważać, że jego celem nie jest gromadzenie kapitału na przyszłą własną emeryturę lub rentę, a solidarne uczestniczenie całego prezbiterium w trosce o kapłanów emerytów lub rencistów. Mając na względzie dostrzegalny spadek liczby powołanych do kapłaństwa w Polsce, wydaje się, że takie rozumienie instytucji jest błędne i krótkowzroczne. Usilnie należy dążyć do sukcesywnego zabezpieczania środków finansowych na rzecz kolejnych roczników prezbiterów poprzez alokowanie ich części w bezpieczne instrumenty inwestycyjne. Za pilną konieczność trzeba uważać całkowite oddzielenie środków finansowych analizowanej instytucji od innych funduszy diecezjalnych, tak, aby gromadzony kapitał nigdy nie był przeznaczony niezgodnie z wyznaczonym celem, stosownie do promulgowanych statutów i regulaminów, nawet jeśli subwencjonowałyby przedsięwzięcia i inwestycje diecezji. Należy postulować pełną transparentność funkcjonowania instytucji i wydatkowania środków, z czego sprawozdanie powinno zostać przedstawione nie tylko biskupowi i diecezjalnej radzie ds. ekonomicznych, ale każdemu prezbiterowi, który opłaca składki członkowskie.

14) Zdecydowanie negatywnie należy ocenić nadmierne obciążanie prezbiterów diecezjalnych licznymi i stosunkowo wysokimi świadczeniami o charakterze podatku. Z zachowaniem ustaw i zwyczajów partykularnych, biskup diecezjalny, po wysłuchaniu opinii rady ds. ekonomicznych oraz rady kapłańskiej, ma prawo nałożyć na osoby fizyczne nadzwyczajne i umiarkowane świadczenia finansowe dla pokrycia potrzeb powierzonego mu Kościoła partykularnego. Nie powinny one jednak przybierać charakteru ciągłego, ale raczej stanowić daninę jednorazową lub obowiązującą w czasie występowania szczególniejszej potrzeby diecezji. Dostrzega się także wyraźne i wydaje się, że zbyt duże zróżnicowanie wysokości podatku nakładanego na prezbiterów przez ustawodawców partykularnych w Polsce. Zabezpieczenie celów działalności Kościoła, w tym zapewnienie godziwego utrzymania duchowieństwa, należy realizować nie tylko przez ofiarność wiernych chrześcijan, ale także odpowiedzialne i perspektywiczne podejmowanie działalności gospodarczej i inwestycyjnej, która może dostarczać diecezji potrzebne środki finansowe, równocześnie pozwalając na zmniejszenie wysokości opodatkowania parafii lub prezbiterów.

15) Zaletę opodatkowania parafii w formie ryczałtu stanowi przewidywalność obciążeń oraz wpływów finansowych. W sytuacji odprowadzania na cele ponadparafialne określonych składek niedzielnych lub świątecznych, należy apelować o uczciwość i poszanowanie woli ofiarodawcy. Pozytywnie trzeba ocenić klarowne systemy opodatkowania przyjęte przez niektórych ustawodawców partykularnych, uwzględniające możliwość zwolnienia z tych świadczeń proboszczów parafii z niewielką liczbą wiernych.

16) Mieszkanie i wyżywienie oferowane prezbiterom diecezjalnym posiada istotne znaczenie w realizacji prawa do godziwego utrzymania i stanowi konkretyzację zalecenia prowadzenia jakiejś formy życia wspólnotowego. Ponieważ ustawodawca partykularny wypracował już definicję legalną 'godziwego mieszkania', przez które rozumie minimum dwa pokoje oraz kuchnię i łazienkę, należy dążyć do zapewnienia prezbiterom takich warunków życia i pracy. Projekty nowych plebanii nie powinny zostać zatwierdzone przez biskupa diecezjalnego, jeśli nie spełniają zdefiniowanych standardów. Należy je także uwzględniać, podejmując remonty już istniejących plebanii. Koszty zorganizowania zdrowego wyżywienia powinny być jednakowo dzielone pomiędzy wszystkich korzystających.

17) Ośmiu ustawodawców partykularnych w Polsce obliguje prezbiterów diecezjalnych do pełnej lub częściowej wspólnoty dóbr. Rozwiązanie to bezsprzecznie posiada szereg zalet, ale także i określone wady. Fakultatywność pełnej lub częściowej wspólnoty dóbr, o implementacji której mogliby decydować duszpasterze w poszczególnych parafiach, wydaje się lepszym i bardziej sprawiedliwym rozwiązaniem od obligatoryjności.

18) Negatywnie należy ocenić stosunkowo późne (np. z chwilą ukończenia czterdziestego lub pięćdziesiątego roku życia) zobowiązanie prezbiterów do sporządzenia testamentu, a także zbyt rzadkie jego uaktualnianie. Stąd wniosek *de lege ferenda*, aby obowiązek ten dotyczył wszystkich po przyjęciu sakramentu święceń wraz z koniecznością jego uaktualniania nie rzadziej jak co pięć lat, obligatoryjnie przy każdorazowej zmianie na urzędzie proboszcza i po przejściu na emeryturę. Istotne jest dochowanie formy przepisanej prawem cywilnym.

19) Trzeba podkreślić niewystarczające w polskim ustawodawstwie partykularnym rozwiązania prawne dotyczące ochrony prawa do godziwego

utrzymania duchownych. W kontekście oskarżeń prezbiterów o nadużycia seksualne względem nieletnich i nagłaśniane w środkach społecznego przekazu wyrazy nieposłuszeństwa prezbiterów własnemu ordynariuszowi, jako pilne należy uważać opracowanie w każdej diecezji szczegółowych rozwiązań, które odpowiednio zabezpieczyłyby prawo duchownych do godziwego utrzymania w sytuacji usunięcia lub pozbawienia urzędu kościelnego.

20) Ustawodawcy partykularni w Polsce podkreślają, że chociaż prezbiter diecezjalny nie składa ewangelicznego ślubu ubóstwa, jest zobowiązany do jego praktykowania. Należy postulować *de lege ferenda*, aby w czasie formacji seminaryjnej i formacji stałej prezbiterów wyjaśniać właściwe rozumienie dyspozycji zawartej w kan. 282 § 1: „Duchowni powinni prowadzić życie proste i powstrzymywać się od wszystkiego, co trąci próżnością”.

21) Polskim ustawodawcom partykularnym brakuje staranności w stanowieniu prawa. Należy wskazać, że nie zawsze teksty ustawodawcze są redagowane precyzyjnie, z zachowaniem rygorów techniczno-prawnych, unikając zbędnych sprzeczności i powtórzeń. Często brakuje również wyraźnie rozróżnionej obligatoryjnej natury przepisów prawnych, co stanowi duże utrudnienie we właściwej interpretacji, jakie postępowanie jest nakazane lub zabronione, czy dana dyspozycja posiada charakter obowiązkowy czy fakultatywny. Poważnym zarzutem jest normowanie określonej materii drogą instrukcji lub regulaminu, podczas gdy powinna zostać uregulowana dekretem ogólnym. Wiele do życzenia pozostawia również redakcja językowa promulgowanego ustawodawstwa. Należy wnioskować o większą dbałość w tej materii. Biskup diecezjalny powinien korzystać z rady kompetentnych specjalistów w zakresie prawa kanonicznego, których wykształcenie ma być przedmiotem jego troski. W spełnieniu wymogów techniczno-prawnych, niewątpliwą pomocą dla ustawodawców partykularnych stanowić powinny wskazania opracowane przez Kongregację ds. Biskupów w dyrektorium *Apostolorum successores*. Warto także uwzględnić postulaty proponowane w tekstach roboczych II Polskiego Synodu Plenarnego, w których podjęto próbę ujednoczenia formalnych zasad tworzenia polskiego ustawodawstwa partykularnego.

22) Należy wnioskować *de lege ferenda* o jawność zasad finansowania poszczególnych diecezji w Polsce. Bez wątpienia służyć temu będą właściwie promulgowane akty normatywne. Dużą trudność w dotarciu do polskiego

ustawodawstwa partykularnego rozproszonego w dekretach biskupów diecezjalnych promulgowanych w pismach urzędowych poszczególnych diecezji jest mała dbałość wydawców o terminowe i stałe dostarczanie tzw. egzemplarzy obowiązkowych do określonych bibliotek w Polsce. Nierzadko w ich zbiorach brakuje ciągłości wydawniczej. Niektórzy ustawodawcy partykularni zrezygnowali już z wydawania wersji papierowej własnego pisma urzędowego. Działanie takie należy ocenić negatywnie. Za pozytywne trzeba natomiast ocenić udostępnianie w formie tzw. 'otwartego dostępu' (Open Access) poszczególnych numerów pism urzędowych, np. w pliku PDF w specjalnej zakładce oficjalnej strony internetowej diecezji. Służy to upowszechnieniu ustawodawstwa partykularnego i łatwości dostępu do niego.

23) Analiza ustawodawstwa partykularnego pozwala wskazać cechy wspólne poszczególnych systemów finansowania funkcjonujących w diecezjach w Polsce. Szczegółowe rozwiązania jednak w sposób znaczący różnią się między sobą. Wypracowanie jednolitych dyspozycji uznać należy za działanie bardzo pożądane.

24) Zmniejszenie ofiarności wiernych chrześcijan, na skutek kryzysu gospodarczego bądź spadku praktyk religijnych, może skutkować w niedalekiej przyszłości niewydolnością obecnego systemu finansowania Kościoła katolickiego w Polsce. Gruntowna reforma tej materii jest pilną koniecznością.

Aneks

[PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS,
*Decretum de recursu super congruentia inter legem
particularem et normam codicalem* (29.04.2000),
ComCan 32 (2000), nr 2, s. 162-167]

Tłumaczenie: P. Lewandowski

DECRETUM de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codicalem

1. Having taken note of the question “*Whether in the light of cann. 281, § 1 and 1274, § 1 Guideline 12 from the Charter of Priests Remuneration Fund of the Diocese of XXX is in accordance with universal law*”, presented by letter dated February 1, 2000, from the Reverend Procurator/Advocate for a priest incardinated in the Diocese of XXX, such letter being protocolled by this Pontifical Council for Legislative Texts as N. 7194/2000.
2. Having clarified that the formal request of the Procurator/Advocate for an “official interpretation” must be understood, obviously, in the sense that there must be a pronouncement concerning the *conformity* of the particular norm to the universal

DEKRET o rekursie odnoszącym się do zgodności pomiędzy prawem partykularnym a normą kodeksową

1. Biorąc pod uwagę wątpliwość: „Czy w świetle kan. 281 § 1 i 1274 § 1 Wytyczna 12 z Karty Funduszu Wynagrodzeń Kapłanów Diecezji XXX jest zgodna z prawem powszechnym”, przedstawioną w piśmie z dnia 1 lutego 2000 r. Wielbnego Prokuratora /Adwokata księdza inkardynowanego do Diecezji XXX, które to pismo zostało zaprotokołowane przez Papieską Radę ds. Tekstów Prawnych jako N. 7194/2000.
2. Mając jasność, że formalna prośba Prokuratora/Adwokata o „oficjalną interpretację” winna być rozumiana, oczywiście, w tym sensie, że musi istnieć orzeczenie odnośnie do *zgodności* prawa partykularnego z prawem powszechnym Kościoła,

- laws of the Church, pursuant to Art. 158 of the Ap. Const. *Pastor bonus*.
3. Having examined carefully the documentation forwarded to this Dicastery and having verified in particular that Guideline 12 of the new Charter provides that *“It is the Policy of the Priest’s Remuneration Fund to adjust payments from the Fund in accordance with the full or part pension that a Priest might receive or be entitled to receive. Priests who are eligible to apply for a pension are expected to apply for this benefit for the common good. Remuneration benefits payable under these guidelines will be adjusted accordingly”*, and that this Guideline substantially reproduces what had already been determined by Guideline 21 of the previous norms for the Priests Remuneration Fund (1976).
  4. Having verified in law that, in actuality of that which had been foreseen by the Second Vatican Council in the decree *Presbyterorum Ordinis* (nn. 20-21), the universal laws of the Church and canonical scholarship have individuated the following points of reference for an equitable system for the support of clergy:
    - 4.1. The first paragraph of can. 1274 establishes that every diocese is to arrange for the establishment of a special fund *“in accordance with can. 281, for the support of the clergy who serve the diocese, unless they are otherwise provided for”*. While reference is made to can. 281 in its entirety, it is the first paragraph of that canon that is of interest in the case at hand: *“Since clerics dedicate themselves*

stosownie do art. 158 konstytucji apostołskiej *Pastor Bonus*.
  3. Po uważnym zbadaniu dokumentacji przekazanej do Dykasterii i po sprawdzeniu, w szczególności, że Wytyczna 12 nowej Karty stanowi, iż *„Polityką Funduszu Wynagrodzeń Kapłanów jest wyrównywanie płatności z Funduszu stosownie do pełnej lub częściowej emerytury, którą kapłan może otrzymywać lub być uprawniony do otrzymywania. Od kapłanów kwalifikujących się do otrzymywania emerytury oczekuje się ubiegania o to świadczenie dla dobra wspólnego. Należyne świadczenie na podstawie tych wytycznych zostanie odpowiednio zrównoważone”* oraz tego, że niniejsze Wytyczne zasadniczo powielają to, co zostało już określone przez Wytyczną 21 poprzednich norm Funduszu Wynagrodzenia Kapłanów (1976).
  4. Po zweryfikowaniu w prawie, że uruchomienie tego, co zostało przewidziane przez Sobór Watykański II w dekreście *Presbyterorum ordinis* (nr 20-21), prawo powszechnie Kościoła i wiedza kanoniczna stanowią zindywidualizowanie następujących punktów odniesienia do systemu godziwego utrzymania duchownych:
    - 4.1. Pierwszy paragraf kan. 1274 stanowi, że każda diecezja powinna podjąć działanie w celu ustanowienia specjalnej instytucji *„na rzecz utrzymania duchownych, którzy pełnią służbę dla dobra diecezji, zgodnie z postanowieniem kan. 281, chyba że inaczej temu zaradzono”*. Choć jest tu odniesienie do kan. 281 w całej jego rozciągłości, to pierwszy paragraf tego kanonu stanowi przedmiot zainteresowania:

to the ecclesiastical ministry, they deserve the remuneration that befits their condition, taking into account both the nature of their office and the conditions of time and place. It is to be such that it provides for the necessities of their life and for the just remuneration of those whose services they need”.

The distinct emphases of the two canons are easily identifiable. Can. 281, § 1 speaks of the exercise of ministry without any reference to service in favor of the diocese, an element that is specified, in contrast, in can. 1274. While can. 281 creates a generic right, can. 1274, in the specific context of the diocesan institute or fund, refers more narrowly to clergy who render service to the diocese. One notes, moreover, that can. 1274, § 1 does not foresee a “national” institute for the remuneration of priests, but only for other purposes (cfr. § 4).

The fact that can. 281 is found in the chapter of Book II that sets forth the obligations and rights of clergy leads to the logical conclusion that remuneration is a *right*: a cleric has a right to adequate remuneration.

In establishing the “source” of that remuneration, can. 1274 follows an approach that leaves open many possibilities and does not impose a direct correspondence between remuneration and those for whose advantage a cleric exercises his ecclesiastical ministry.

The above-cited provisions involve a general affirmation that is quite relevant: the remuneration of which can. 281 speaks cannot be considered

„Wypełniając kościelną posługę, duchowni zasługują na wynagrodzenie odpowiednie ich pozycji, z uwzględnieniem zarówno natury ich zadania, jak również okoliczności miejsca i czasu, dzięki któremu mogliby zaspokoić potrzeby własnego życia, a także wynagrodzić tych, których pomocy potrzebują”.

Wyraźne akcenty dwóch kanonów są łatwo rozpoznawalne. Kan. 281 § 1 mówi o wykonywaniu posługi, bez jakiegokolwiek odniesienia do służby na rzecz diecezji, elementu, który jest określony w przeciwieństwie do tego w kan. 1274. Podczas gdy kan. 281 tworzy ogólne prawo, kan. 1274, w określonym kontekście diecezjalnego instytutu lub funduszu, w sposób zawężony odnosi się do duchownych, którzy pełnią służbę dla diecezji. Zauważa się ponadto, że kan. 1274 § 1 nie przewiduje krajowego instytutu wynagrodzenia kapłanów, ale tylko dla innych celów (por. § 4).

Fakt, że kan. 281 znajduje się w rozdziale Księgi II, która określa obowiązki i prawa duchownych, prowadzi do logicznego wniosku, że wynagrodzenie jest *prawem*: duchowny ma prawo do odpowiedniego wynagrodzenia.

Przy ustalaniu „źródła” tego wynagrodzenia, kan. 1274 podąża za poglądem, który pozostawia otwartych wiele możliwości i nie narzuca bezpośredniego związku między wynagrodzeniem a tymi, dla korzyści których duchowny sprawuje swoją kościelną posługę.

Cytowane wyżej przepisy obejmują ogólne stwierdzenie, które jest dość istotne: wynagrodzenie, o którym mówi kan. 281, nie może

to be a “stipend” that is, it is not to be considered compensation for work performed, agreed upon and measured in relationship to either the quantity or the quality of the services rendered.

A diocesan system for remuneration is extended to all those priests who exercise in service of the diocese some “ministry” as that concept is determined in its concrete aspects by particular law; that same legislation, moreover, is required to establish the parameters for remuneration and any incidental factors relating to the same, taking into account two legal points of reference: the nature of the office and the circumstances of time and place.

- 4.2. The remuneration that the Church must ensure for the cleric who dedicates himself to the exercise of ministry according to the mandate of the Bishop is not measurable according to the criteria of commutative justice, that is, of reciprocity and of proportionality with respect to the particular services rendered by the cleric. The Church, in fact, is not called upon to ensure a “stipend” (can. 281, § 1 uses, in fact, the term “*remuneratio*”, which expresses a different concept than “*stipendio*”) for the work or works performed by the cleric, but guarantees to the cleric honest sustenance, whatever might be the assignment (or assignments) that he receives from the Bishop, so that he might continue to exercise his ministerial service, requiring the total giving of himself and his time, in serenity and complete liberty.

być uważane za „pensję”, to znaczy, że nie należy uważać tego jako wyrównanie za wykonaną pracę, uzgodnione i odmierzone w odniesieniu do każdej ilości lub jakości świadczonych usług.

Diecezjalny system wynagrodzenia jest rozszerzony na wszystkich tych kapłanów, którzy pozostają w służbie diecezji jako „szafarze”, posługa ta jest określona w konkretnych aspektach prawa partykularnego; od samego ustawodawstwa, co więcej, wymaga się ustalenia kryteriów wynagrodzenia i wszelkich przypadkowych czynników odnoszących się do tego samego, biorąc pod uwagę dwa prawne punkty odniesienia: naturę zadania oraz okoliczności czasu i miejsca.

- 4.2. Wynagrodzenie, jakie Kościół musi zapewnić duchownemu, który poświęca się wykonywaniu posługi zgodnie z upoważnieniem biskupa nie jest obliczalne zgodnie z kryteriami sprawiedliwości wymiennej, czyli wzajemności i proporcjonalności w odniesieniu do poszczególnych posług wykonanych przez duchownego. Kościół, w rzeczywistości nie jest powołany do zapewnienia „pensji” (kan. 281 § 1 faktycznie używa pojęcia „*remuneratio*”, które wyraża inną koncepcję niż „*stipendio*”) za pracę lub prace wykonywane przez duchownego, ale zapewnienia duchownemu godziwego utrzymania, niezależnie od przydzielonego zadania (lub zadań), otrzymanego od biskupa, aby mógł nadal wykonywać swoją szafarską posługę, wymagającą całkowitego oddania siebie i swojego czasu, w spokoju i pełnej wolności.

From this perspective, one sees the radical difference between the “remuneration” given to a cleric and the *salary* or *stipend* paid to the laity: above all, it is not the quantity of services performed that needs to be recognized and proportionately compensated, but rather the person of the cleric, who offers his services, or should offer his services, for reasons other than those which would motivate the average laborer.

- 4.3. The Code of Canon Law, in accord with what has already been presented, leaves open a vast array of possibilities regarding the “sources” from which it is legitimate to receive the “*quantum*” necessary for the remuneration of clergy. Canon 1274, § 1, in fact, speaks of a diocesan institute for the support of the clergy, “*unless they are otherwise provided for*”. Based on that phrase, one can deduce that the remuneration of a cleric may come from other sources, whether taken singularly or pooled together. Schematically, there are three types of sources for the necessary sustenance:

- a) ecclesiastical entities for which the priests exercise their ministry, whether full-time or part-time;
- b) subjects from which the priests receive what corresponds to a true and proper stipend, or a pension, according to the norms in force of the relevant juridical order;
- c) the diocesan institute or fund.

It is recognized that, in practice, there are priests who simultaneously provide services to a number of

Z tej perspektywy widać radykalną różnicę między „wynagrodzeniem” zapewnianym duchownemu a *wypłatą* lub *pensją* przekazywaną osobie świeckiej: przede wszystkim to nie jest ilość wykonywanych usług, które muszą być rozpoznane i proporcjonalnie kompensowane, ale raczej osoba duchownego, który oferuje swoje usługi lub powinna oferować swoje usługi, z powodów innych niż te, które motywują przeciętnego pracownika.

- 4.3. Zgodnie z tym, co zostało już przedstawione, Kodeks Prawa Kanonicznego pozostawia otwarty szeroki wachlarz możliwości w zakresie „źródeł”, z których jest uprawniony do otrzymywania „*quantum*” niezbędnego dla wynagrodzenia duchownych. Kan. 1274 § 1, w rzeczywistości, mówi o diecezjalnej instytucji na rzecz utrzymania duchowieństwa, „*chyba że inaczej temu zaradzono*”. W oparciu o to wyrażenie wolno wnioskować, że wynagrodzenie duchownego może pochodzić z innych źródeł, które są podejmowane pojedynczo lub łączone ze sobą. Schematycznie istnieją trzy rodzaje źródeł dla koniecznego utrzymania:

- a) podmioty kościelne, dla których kapłani sprawują swoją posługę, zarówno w pełnym jak i niepełnym wymiarze czasu;
- b) podmioty, z których kapłani otrzymują to, co odpowiada prawdziwej i właściwej pensji lub emeryturze, zgodnie z normami obowiązującymi w odpowiednim porządku prawnym;
- c) diecezjalna instytucja lub fundacja. Uznaje się, że w praktyce istnieją kapłani, którzy jednocześnie pełnią posługę dla wielu *podmiotów*

ecclesiastical entities. Such ecclesiastical entities may be at the diocesan level or at a broader level. All of these entities are bound, by virtue of the service requested, to make their proper economic contribution, according to particular law.

The *payers of stipends* may be either ecclesiastical entities (imagine, for example, a Catholic school, etc.) or civil entities – whether private or public – for which the priests exercise a task, by virtue of an express or tacit mandate of their own Ordinary.

The *diocesan institute or fund* has the task, in those cases in which the designated level of remuneration for the individual cleric is not met, of supplementing the partial remuneration received from ecclesiastical entities or the stipend received from other sources. Nothing prohibits the entities subject to the Diocesan Bishop, or having contracted with him, from paying directly to the diocesan institute the contribution owed to the individual priest, if the fiscal system in use would make that advantageous.

The taking into account of all the possible sources of remuneration falls explicitly within the *ratio legis* intended by the canonical legislator. Such action is required both to express the unity of ministerial service of the priests incardinated in a diocese and to guarantee an adequate equalization of work and of remuneration between all the priests.

- 4.4. From the legislative references set forth above, one clearly deduces that, where a diocesan system

kościelnych. Takie podmioty kościelne mogą być na poziomie diecezjalnym lub szerszym. Wszystkie te podmioty zobowiązane są, na mocy uzgodnionej posługi, do dokonania właściwego wkładu ekonomicznego, zgodnie z ustawodawstwem partykularnym.

Platnikami pensji mogą być zarówno podmioty kościelne (na przykład szkoła katolicka, itd.), jak i podmioty świeckie – prywatne lub publiczne – dla których kapłani wykonują zadanie, na mocy wyraźnego lub milczącego upoważnienia ich własnych ordynariuszy.

Diecezjalna instytucja lub fundacja w przypadkach, w których określony poziom wynagrodzenia dla danego duchownego nie został osiągnięty, ma za zadanie uzupełnienie częściowego wynagrodzenia otrzymanego od podmiotów kościelnych lub pensji wypłaconej z innych źródeł. Nie zabrania się podmiotom podlegającym biskupowi diecezjalnemu, lub mającym z nim umowę, wpłacania bezpośrednio do instytutu diecezjalnego wkładu przynależącego poszczególnemu kapłanowi, jeśli spowodowałoby to korzyści w związku z systemem podatkowym.

Uwzględnienie wszystkich możliwych źródeł wynagrodzenia spada wyraźnie w obrębie *ratio legis* zamierzonego przez ustawodawcę kanonicznego. Takie działanie jest wymagane zarówno po to, aby wyrazić jedność pełnionej posługi kapłanów inkardynowanych do diecezji, jak i zapewnić odpowiednie wyrównanie pracy i wynagrodzenia pomiędzy wszystkimi kapłanami.

- 4.4. Z przedstawionych powyżej procedur prawnych wyraźnie wnioskuje się, że gdzie diecezjalny system

of remuneration is in existence, *it is not permitted for the individual cleric to "refuse" the relevant contribution derived from one of the available sources or to "not request" whatever belongs to him*, and, at the same time, to claim the usual supplement. By such an act, in fact, he would damage the entire system that, in concrete, is interrelated in a manner that is akin to the relationship described by the principle of physics known as "communicating vessels": that which the individual refuses must be paid by the common fund, resulting in damage to the others drawing from the common fund.

With respect to the inclusion of pensions collected, *or which could be collected* (inasmuch as they are owed, if requested, by the State), one notes that, taking into account the state of the economic resources of the diocese and of the specific context of the general principles set forth above, they could be included in the calculation of remuneration. If one considers the necessary equality that should exist among the priests of a diocese, it may be appropriate or necessary to include in the pool of resources to be redistributed all those incomes that are able to be objectively quantified. It is not only licit but also appropriate to take into account – whether partially or totally, depending on the circumstances – the income received by the individual, as long as it does not come from strictly personal savings. There have been some objections that pensions should be considered as income from personal resources and not be

wynagrodzenia istnieje, poszczególnemu duchownemu *nie zezwala się „odmówić” odpowiedniego wkładu pochodzącego z jednego z dostępnych źródeł lub „nie zażądać” czegokolwiek należącego do niego*, a jednocześnie ubiegać się o zwykły dodatek. W rzeczywistości poprzez takie działanie, mógłby zniszczyć cały system, konkretnie powiązany ze sobą w sposób, który jest podobny do relacji opisywanej przez zasadę fizyczną znaną jako „naczynia połączone”: jednostka, która odmawia, musi być wypłacona przez wspólny fundusz, wyrządzając szkodę dla poborów innych ze wspólnego funduszu.

W związku z włączeniem gromadzonych emerytur, *lub które mogą być gromadzone* (o tyle, o ile się należą, po ubieganiu się ich od państwa), można zauważyć, że biorąc pod uwagę stan zasobów ekonomicznych diecezji i specyficzny kontekst ogólnych zasad określonych powyżej, mogą być one uwzględnione przy obliczaniu wynagrodzenia. Jeśli weźmie się pod uwagę konieczną równość, która powinna istnieć pomiędzy kapłanami w diecezji, może być stosowne lub konieczne uwzględnienie w puli zasobów do podziału wszystkich tych dochodów, które są możliwe do obiektywnego określenia. Branie pod uwagę – całkowicie czy częściowo, w zależności od okoliczności – dochodu uzyskanego przez jednostkę, jest nie tylko legalne, ale także właściwe, o ile nie pochodzi on ze ściśle osobistych oszczędności. Istniały pewne zastrzeżenia, że emerytury powinny być traktowane jako dochód z osobistych zasobów, nieksięgowany we wspomnianej

figured into the accounting. However, other than the practical difficulty involved in a system of remuneration that seeks to encompass even personal income derived from inheritances or from capital, one cannot forget that a pension “owed” by the State and income from personal goods are economic goods that are quite different.

- 4.5. The *statutes* and *by-laws* of a diocesan fund, regardless of whether it has been erected as a juridical person, are true and proper particular norms, as long as they were established or approved by the diocesan bishop and published. As such, they have full validity as long as they are *not contrary* to the universal laws. Given the nature and the relative breadth of the power of the diocesan bishop (cfr. cann. 383, § 1 and 291), decisions concerning the extension of particular laws which are either *secundum legem* or *praeter legem* fall within his discretion.

Even though the relevant norms presently in effect in the Diocese of XXX are designated as *Guidelines*, it is clear that those Guidelines which set forth precise “dispositions” – such as the one now being examined – must substantially be considered as diocesan regulatory norms, inasmuch as they are expressly approved and published by the Diocesan Bishop.

- 4.6. The present case does not, moreover, present circumstances for invoking the principle of canonical equity. “*Aequitas canonica*” is a canonical notion that comes into play at the moment that the law is applied, to correct any abstractness in the law that would render it

instytucji. Jednak poza praktycznymi trudnościami związanymi z systemem wynagrodzenia, który ma na celu objęcie nawet dochodu osobistego pochodzącego ze spadków lub z funduszy, nie można zapominać, że emerytura „otrzymywana” od państwa i dochody z dóbr osobistych to dobra ekonomiczne, które są dość różne.

- 4.5. *Statuty* i *regulaminy* funduszu diecezjalnego, niezależnie od tego, czy został on ustanowiony jako osoba prawna, są prawdziwymi i właściwymi normami partykularnymi, o ile zostały one przyjęte lub zatwierdzone przez biskupa diecezjalnego oraz opublikowane. Jako takie, mają pełną ważność tak długo, jak *nie są sprzeczne* z prawem powszechnym. Biorąc pod uwagę charakter i zakres władzy biskupa diecezjalnego (por. kan. 383 § 1 i 291), decyzje dotyczące rozszerzenia prawa partykularnego, które są albo *secundum legem* albo *praeter legem*, zależą od jego osądu.

Choć odpowiednie normy obecnie obowiązujące w Diecezji XXX są oznaczone jako *Wytyczne*, oczywiste jest, że te *Wytyczne*, które precyzyjnie określają „rozporządzenia” – takie jak to obecnie badane – muszą być zasadniczo traktowane jako diecezjalne normy regulacyjne, o ile są wyraźnie zatwierdzone i opublikowane przez biskupa diecezjalnego.

- 4.6. Niniejsza sprawa nie przedstawia zresztą okoliczności dla przywołania zasady słuszności kanonicznej. „*Aequitas canonica*” jest pojęciem kanonicznym, które zostaje uruchomione w momencie, w którym prawo jest zastosowane w celu skorygowania wszelkiej abstrakcyjności

inadequate or unjust in relationship to a concrete situation. A norm such as the one here in question, however, could be considered to be contrary to canonical equity only in the case that it, when considered in itself and not in its application, would be contrary to natural right. The diocesan norm in question, as such, does not injure in any way the right of the individual cleric to adequate remuneration; it serves, rather, to guarantee it. It constitutes a stimulus so that the negligence of some would not cause damage to the well-being of the others.

5. Having confirmed its competence, in accordance with art. 158 of the Ap. Const. *Pastor bonus*, with respect to questions of *conformity*, this Pontifical Council for Legislative Texts

DECLARES

that *Guideline 12* (formerly 21) as cited above is not contrary to the universal laws of the Church.

The present Decree is to be communicated to the Bishop of XXX, and to the Reverend Procurator/Advocate.

+ Julián Herranz
Archbishop President

+ Bruno Bertagna
Bishop Secretary

Vatican City, April 29, 2000

w prawie, które to prawo czyniłoby nieadekwatne lub niesprawiedliwe do konkretnej sytuacji. Rozważana norma, jakkolwiek mogłaby być uznana za sprzeczną ze słusznością kanoniczną tylko w przypadku, kiedy rozpatrywana jest sama w sobie, a nie w jej stosowaniu, co byłoby sprzeczne z prawem naturalnym. Rozważana norma diecezjalna jako taka nie narusza w żaden sposób prawa danego duchownego do odpowiedniego wynagrodzenia; służy raczej jego zagwarantowaniu. To stanowi impuls, że zaniedbanie niektórych nie powoduje szkody dla dobra innych.

5. Po potwierdzeniu swojej kompetencji, zgodnie z art. 158 konstytucji apostoelskiej *Pastor bonus*, w odniesieniu do kwestii *zgodności*, Papieska Rada ds. Tekstów Prawnych

DEKLARUJE

że *Wytyczna 12* (poprzednio 21), zgodnie z tym, co powyżej, nie jest sprzeczna z prawem powszechnym Kościoła.

Niniejszy dekret ma zostać przekazany Biskupowi XXX oraz wielebnemu Prokuratorowi/Adwokatowi.

+ Julián Herranz
Arcybiskup Przewodniczący

+ Bruno Bertagna
Biskup Sekretarz

Watykan, 29 kwietnia 2000 r.

Bibliografia

Źródła prawa

Catechismus Catholicae Ecclesiae, Città del Vaticano 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, wydanie piąte Biblii Tysiąclecia na nowo opracowane i poprawione, Poznań 2003.

1. Źródła prawa powszechnego

BENEDICTUS PP. XV, *Constitutio apostolica Providentissima Mater Ecclesia* (27.05.1917), AAS 9 (1917), s. 5-8.

BENEDICTUS PP. XIV, *Constitutio Ad militantis* (30.03.1742), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. I: *Concilia Generalia – Romani Pontifices usque ad annum 1745*. N. 1-364, cura P. Gasparri editi, Romae 1947, nr 326, s. 723-733.

BENEDICTUS PP. XVI, *Allocutio ad Romanam Curiam ab omnia natalicia Expergiscere, homo* (22.12.2005), AAS 98 (2006), s. 40-53.

BENEDICTUS PP. XVI, *Constitutio Apostolica Anglicanorum Coetibus qua Personales Ordinariatus pro Anglicanis conduntur qui plenam communionem cum Catholica Ecclesia ineunt* (4.11.2009), AAS 101 (2009), s. 985-990; tekst polski w: *UHK 2*, s. 62-73.

BENEDICTUS PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae quaedam in Codice Iuris Canonici immutantur Omnium in mentem* (26.10.2009), AAS 102 (2010), s. 8-10; tekst polski w: *OsRomPol 5* (2010), s. 13-14.

BENEDICTUS PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae quibus Annus Fidei incohatur Porta fidei* (11.10.2011), AAS 103 (2011), s. 723-734; tekst polski: BENEDYKT XVI, *List apostolski w formie «motu proprio» Porta fidei ogłaszający Rok Wiary. Wskazania duszpasterskie na Rok Wiary. Nota Kongregacji Nauki Wiary*, Tarnów 2012.

- CLEMENTIS PP. VIII, Bulla *In supremo militantis* (5.12.1600), w: *Bullarum Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum. Taurinensis Editio. Locupletior facta collectione novissima plurium brevium, epistolarum, decretorum ac-torumque S. Sedis a S. Leone Magno usque ad praesens*, t. X: *Clemens VIII (ab an. MDXCIII ad an. MDCIII)*, Cura et studio Collegii adlecti Romae virorum s. the-ologiae et ss. canonum peritorum quam ss.d.n. Pius Papa IX apostolica benedic-tione erexit, Augustae Taurinorum 1865, nr 245, s. 625-630.
- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1045-1363; tekst polski: *Kodeks Kanonów Kościo-łów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin 2002.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV aucto-ritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593.
- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV aucto-ritate promulgatus. Praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab e.mo Petro card. Gasparri auctus*, [Civitas Vaticana] 1943.
- CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Institutio Ge-neralis Missalis Romani* (20.04.2000), w: *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ioannis Pauli PP. II cura recognitum*, Città del Vaticano 2002, s. 19-86; tekst polski: *KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSZYPLINY SAKRAMENTÓW, Ogólne wpro-wadzenie do Mszału Rzymskiego*, w: *Mszał Rzymski dla Diecezji Polskich*, Poznań²2009, s. 15-74.
- CONGREGATIO DE SEMINARIIS ET STUDIORUM UNIVERSITATIBUS, *Seminaria Ecclesiae Catholicae* [b. daty], [Romae] 1963.
- CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Decretum quoad stipendia a sacerdotibus pro Missis celebrandis accipienda, regulae quaedam dantur Mos iugiter* (22.02.1991), AAS 83 (1991), s. 443-446; tekst polski w: *OsRomPol* 12 (1991), nr 4, s. 30-31.
- CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, CONGREGATIO PRO GENTIUM EVANGELIZATIONE, *Ad-ditamentum ad Instructionem de Synodis Dioecesanis Agendis* (19.03.1997), AAS 89 (1997), s. 722-727; tekst polski w: *UHK* 2, s. 546-557.
- CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Decretum de administratione Apostolica Personali «Sancti Ioannis Mariae Vianney» condenda* (18.01.2002), AAS 94 (2002), s. 305-308; tekst polski w: *UHK* 2, s. 558-563.
- CONGREGATION FOR THE DOCTRINE OF THE FAITH, *Complementary Norms for the Apostolic Constitution Anglicanorum Coetibus* (4.11.2009), AAS 101 (2009), s. 991-996; tekst polski w: *UHK* 2, s. 462-473.

- CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi Apostolorum successores* (22.02.2004), Città del Vaticano 2004; tekst polski w: UHK, s. 517-711.
- CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Direttorio per il ministero e la vita dei presbiteri* (11.02.2013), Città del Vaticano 2013; tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Dyrektorium o posłudze i życiu presbiterów*, Kraków 2013.
- CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Il presbitero pastore e guida della comunità parrocchiale. Istruzione* (4.08.2002), Città del Vaticano 2002; tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Kapłan pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, Wrocław 2002.
- CONGREGAZIONE PER IL CLERO, *Il presbitero, maestro della parola, ministro dei sacramenti e guida della comunità in vista del terzo millennio cristiano* (19.03.1999), Bologna 1999; tekst polski: KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, *Kapłan głosiciel Słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, Tarnów 1999.
- CONGREGAZIONE PER L'EVANGELIZZAZIONE DEI POPOLI, *Guida pastorale Le giovani Chiese per i sacerdoti diocesani delle Chiese dipendenti dalla Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli* (1.10.1989), w: *Enchiridion Vaticanum*, t. XI: *Documenti ufficiali della Santa Sede 1988-1989. Testo ufficiale e versione italiana*, red. P. Cabri, E. Lora, B. Testacci, Bologna 2011, nr 71, kol. 2495-2647.
- Constitutiones Apostolorum*, w: *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, red. F.X. Funk, Paderbornae 1905, s. 3-595; tekst polski w: *Synody i kolekcje praw*, t. II: *Konstytucje apostołskie oraz Kanony Pamfilosa z apostołskiego synodu w Antiochii, Prawo kanoniczne świętych Apostołów, Kary świętych Apostołów dla upadłych, Euchologion Serapiona*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007, s. 1-293.
- Coram Bonet (22.06.1964), w: TRIBUNAL APOSTOLICUM SACRAE ROMANAE ROTAE, *Decisiones seu Sententiae selectae inter eas quae anno 1964 prodierunt cura eiusdem Apostolici Tribunalis editae*, t. LVI, [Civitas Vaticana] 1973, s. 519-525.
- Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognouit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg. Pars prior. Decretum Magistri Gratiani*, Graz 1955.
- Decretalium D. Gregorii Papae IX. Compilatio*, w: *Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognouit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg. Pars secunda. Decretalium collectiones*, Lipsiae 1881, kol. 1-928.
- Didascalia id est Doctrina catholica duodecim apostolorum et sanctorum discipulorum salvatoris nostri*, w: *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, red. F.X. Funk, Paderbornae 1905, s. 2-384.
- GREGORIUS PP. XIII, *Bulla Ex collegio Germanico* (1.04.1584), w: *Bullarum Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum. Taurinensis Editio. Locupletior facta collectione novissima plurium brevium, epistolarum, decretorum*

- actorumque S. Sedis a S. Leone Magno usque ad praesens*, t. VIII: *A Gregorio XIII (an. MDLXXII) ad Sixtum V (an. MDLXXXVIII)*, Cura et studio Collegii adlecti Romae virorum s. theologiae et ss. canonum peritorum quam ss.d.n. Pius Papa IX apostolica benedictione erexit, Augustae Taurinorum 1863, nr 160, s. 447-455.
- GREGORIUS PP. XIII, Bulla *Humana sic ferunt* (15.06.1584), w: *Bullarum Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum. Taurinensis Editio. Locupletior facta collectione novissima plurium brevium, epistolarum, decretorum actorumque S. Sedis a S. Leone Magno usque ad praesens*, t. VIII: *A Gregorio XIII (an. MDLXXII) ad Sixtum V (an. MDLXXXVIII)*, Cura et studio Collegii adlecti Romae virorum s. theologiae et ss. canonum peritorum quam ss.d.n. Pius Papa IX apostolica benedictione erexit, Augustae Taurinorum 1863, nr 167, s. 475-487.
- GREGORIUS PP. XIII, Bulla *Quoniam divinae bonitati* (23.04.1578), w: *Bullarum Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum. Taurinensis Editio. Locupletior facta collectione novissima plurium brevium, epistolarum, decretorum actorumque S. Sedis a S. Leone Magno usque ad praesens*, t. VIII: *A Gregorio XIII (an. MDLXXII) ad Sixtum V (an. MDLXXXVIII)*, Cura et studio Collegii adlecti Romae virorum s. theologiae et ss. canonum peritorum quam ss.d.n. Pius Papa IX apostolica benedictione erexit, Augustae Taurinorum 1863, nr 81, s. 208-214.
- Hermae Pastor. Veterem latinam interpretationem e codicibus*, edidit A. Hilgenfeld, Lipsiae 1873; tekst polski w: POK, t. I, s. 280-446.
- INNOCENTIUS PP. XII, *Constitutio Speculatores* (4.11.1694), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. I: *Concilia Generalia – Romani Pontifices usque ad annum 1745. N. 1-364*, cura P. Gasparri editi, Romae 1947, nr 258, s. 501-505.
- IOANNES PAULUS PP. II, Adhortatio apostolica ad Episcopos, Sacerdotes et Christifideles totius Catholicae Ecclesiae de catechesi nostro tempore tradenda *Catechesi tradendae* (16.10.1979), AAS 71 (1979), s. 1277-1340; tekst polski w: JAN PAWEŁ II, *Dzieła zebrane*, t. II: *Adhortacje*, red. P. Ptasznik, T. Dzidek, Z.J. Kijas [i in.], Kraków 2006, s. 17-62.
- IOANNES PAULUS PP. II, Adhortatio apostolica post-synodalis de episcopo ministro Evangelii Iesu Christi pro mundi spe *Pastores gregis* (16.10.2003), AAS 96 (2004), s. 825-924; tekst polski w: UHK, s. 310-400.
- IOANNES PAULUS PP. II, Adhortatio apostolica postsynodalis de Sacerdotum formatione in aetatis nostrae rerum condicione *Pastores dabo vobis* (25.03.1992), AAS 84 (1992), s. 657-804; tekst polski: JAN PAWEŁ II, *Posynodalna adhortacja apostolska Pastores dabo vobis Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, do duchowieństwa i wiernych o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, Wrocław 1995.
- IOANNES PAULUS PP. II, Constitutio apostolica *Pastor bonus* (18.06.1988), AAS 80 (1988), s. 841-912; tekst polski w: UHK, s. 217-257.
- IOANNES PAULUS PP. II, Constitutio Dogmatica qua nova canonica ordinatio pro spirituali militum curae datur *Spirituali militum curae* (21.04.1986), AAS 78 (1986), s. 481-486; tekst polski w: OsRomPol 7 (1986), nr 4, s. 32.

- IOANNES PAULUS PP. II, Epistula apostolica Episcopis clero fidelibus Magni Iubilaei anni MM sub exitum *Novo millennio ineunte* (6.01.2001), AAS 93 (2001), s. 266-309; tekst polski: JAN PAWEŁ II, *List apostolski Novo millennio ineunte Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, duchowieństwa i wiernych na zakończenie Wielkiego Jubileuszu roku 2000*, Poznań 2001.
- IOANNES PAULUS PP. II, Epistula *La Sede Apostolica* (20.11.1982), AAS 75 (1983), pars I, s. 119-125.
- IOANNES PAULUS PP. II, I vespri Eucaristici con i sacerdoti davanti alla Cattedrale di Tarnów *Provenite dal popolo e siete per il popolo: operate in nome della Chiesa che ama i poveri* (10.06.1987), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, t. X, cz. 2: *Maggio-Giugno 1987*, red. G. Grieco, [Città del Vaticano] 1988, s. 2092-2097; tekst polski w: *Cur 137* (1987), nr okolicznościowy, s. 78-82.
- IOANNES PAULUS PP. II, Litterae encyclicae de labore humano, LXXXX expleto anno ab editis litteris encyclicis «Rerum novarum» *Laborem exercens* (14.09.1981), AAS 73 (1981), s. 577-647; tekst polski w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, cz. II, red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski, Rzym-Lublin 1987, s. 203-242.
- IOANNES PAULUS PP. II, Udienza generale *Il presbitero e i beni terreni* (21.07.1993), w: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, t. XVI, cz. 2: *Luglio-Dicembre 1993*, red. G. Grieco, [Città del Vaticano] 1995, s. 88-99; tekst polski w: *OsRomPol 14* (1993), nr 11, s. 40-42.
- IOANNES PP. XXIII, Litterae encyclicae de pace omnium gentium in veritate, iustitia, caritate, libertate constituenda *Pacem in terris* (11.04.1963), AAS 55 (1963), s. 257-304; tekst polski w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, cz. I, red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski, Rzym-Lublin 1987, s. 269-303.
- IOANNES PP. XXIII, Litterae encyclicae de rectionibus rerum socialium processibus ad Christiana praecepta componendis *Mater et Magistra* (15.05.1961), AAS 53 (1961), s. 401-464; tekst polski w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, cz. I, red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski, Rzym-Lublin 1987, s. 219-268.
- LEO PP. XIII, Litterae encyclicae de conditione opificum *Rerum novarum* (15.05.1891), ASS 23 (1890/91), s. 641-670; tekst polski w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, cz. I, red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski, Rzym-Lublin 1987, s. 41-65.
- Les Pères apostoliques 1, Doctrine des Apôtres. Épitre de Barnabé*, texte grec et traduction française par H. Hemmer, G. Oger, A. Laurent, Paris 1919; tekst polski: *Didache czyli nauka dwunastu Apostołów. Przełożył z greckiego Józef Jankowski z dodaniem komentarza E. Bessonà z francuskiego wydania Biblioteki „Les Amitiés Spirituelles”*, Warszawa 1923.
- Liber Sextus. Decretalium D. Bonifacii Papae VIII. Suae integritati restitutus*, w: *Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognovit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg. Pars secunda. Decretalium collectiones*, Lipsiae 1881, kol. 933-1124.

- PAULUS PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Ecclesiae Sanctae*. Normae de quaedam exsequenda SS. Concilii Vaticani II decreta statuuntur (6.08.1966), AAS 58 (1966), s. 757-787; tekst polski w: UHK, s. 138-155.
- PAULUS PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae quaedam capita de facultatibus ad Missarum stipendia pertinentibus statuuntur *Firma in traditione* (13.06.1974), AAS 66 (1974), s. 308-311; tekst polski w: WAK 44 (1976), nr 3, s. 49-51.
- PAULUS PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Sacrum diaconatus ordinem*. Generales normae de diaconatu permanenti in Ecclesia Latina restituendo feruntur (18.01.1967), AAS 59 (1967), s. 697-704; tekst polski w: UHK, s. 156-162.
- PAULUS PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Munus Apostolicum* (10.06.1966), AAS 58 (1966), s. 465-466.
- PIUS PP. V, Constitutio *Romani Pontificis* (30.08.1567), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. I: *Concilia Generalia – Romani Pontifices usque ad annum 1745. N. 1-364*, cura P. Gasparri editi, Romae 1947, nr 123, s. 222-225.
- PIUS PP. V, Constitutio *Romanus Pontifex* (14.10.1568), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. I: *Concilia Generalia – Romani Pontifices usque ad annum 1745. N. 1-364*, cura P. Gasparri editi, Romae 1947, nr 129, s. 229-231.
- PIUS PP. X, Constitutio apostolica de Romana Curia *Sapienti consilio* (29.06.1908), AAS 1 (1909), s. 7-19.
- PIUS PP. XI, Litterae encyclicae de ordine sociali instaurando et ad Evangelicae legis normam perficiendo, in annum XL post editas Leonis XIII litteras encyclicas «Rerum novarum» *Quadragesimo anno* (15.05.1931), AAS 23 (1931), s. 177-228; tekst polski w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła, cz. I*, red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski, Rzym–Lublin 1987, s. 67-101.
- PIUS PP. XII, Constitutio apostolica de spirituali emigrantium cura *Exsul Familia* (1.08.1952), AAS 44 (1952), s. 649-704.
- PONTIFICIA COMMISSIO AD CODICIS CANONES AUTHENTICE INTERPRETANDOS, Responsum ad propositum dubium *De ultimis voluntatibus* (17.02.1930), AAS 22 (1930), s. 196.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus*, Città del Vaticano 1989.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Codex Iuris Canonici. Schema novissimum post consultationem S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiasticarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum, iuxta placita Patrum Commissionis deinde emendatum atque Summo Pontifici praesentatum* (25.03.1982), [Civitas Vaticana] 1982.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, Coetus studiorum *De bonis Ecclesiae temporalibus (sessio I, series altera)* (17-23.06.1979), Com-Can 12 (1980), nr 2, s. 388-414.

- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Coetus studiorum De bonis Ecclesiae temporalibus (sessio VII)* (26-31.05.1969), ComCan 37 (2005), nr 2, s. 203-222.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *De Sacramentis* (8-13.11.1971), ComCan 4 (1972), nr 1, s. 51-59.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Relatio complectens synthesim animadversionum ab Em.mis atque Exc.mis Patribus Commissionis ad novissimum schema Codicis Iuris Canonici exhibitarum, cum responsionibus a secretaria et consultoribus datis (Patribus Commissionis stricte reservata)* (16.07.1981), [Civitas Vaticana] 1981.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema canonum Libri V De iure patrimoniali Ecclesiae* (15.11.1977), [Civitas Vaticana] 1977.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici iuxta animadversiones S.R.E. Cardinalium, Episcoporum Conferentiarum, Dicasteriorum Curiae Romanae, Universitatum Facultatumque ecclesiarum necnon Superiorum Institutorum vitae consecratae recognitum*, Patribus Commissionis reservatum (29.06.1980), [Civitas Vaticana] 1980.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Schema Codicis Iuris Canonici* (16.07.1981), ComCan 14 (1982), s. 122-230.
- PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI RECOGNOSCENDO, *Relatio complectens synthesim animadversionum ab em.mis atque exc.mis Patribus Commissionis ad novissimum Schema Codicis Iuris Canonici exhibitarum, cum responsionibus a Secretaria et Consultoribus datis* (16.06.1981), [Civitas Vaticana] 1981.
- PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA GIUSTIZIA E DELLA PACE, *Compendio della dottrina sociale della Chiesa* (2.04.2004), Città del Vaticano 2004; tekst polski: PAPIESKA RADA IUSTITIA ET PAX, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005.
- PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Nota esplicativa Elementi per configurare l'ambito di responsabilità canonica del Vescovo diocesano nei riguardi dei presbiteri incardinati nella propria diocesi e che esercitano nella medesima il loro ministero* (12.02.2004), ComCan 36 (2004), nr 1, s. 33-38.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codicalem* (29.04.2000), ComCan 32 (2000), s. 162-167.
- PONTIFICIUM CONSILIUM DE SPIRITUALI MIGRANTIUM ATQUE ITINERANTIUM CURA, *Instructio Erga migrantes caritas Christi (La carità di Cristo verso i migranti)* (3.05.2004), AAS 96 (2004), s. 762-822; tekst polski: PAPIESKA RADA DO SPRAW DUSZPASTERSTWA MIGRANTÓW I PODRÓŻUJĄCYCH, *Instrukcja Erga migrantes caritas Christi z dnia 3 maja 2004 r.*, Lublin 2008.
- SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Ad Ecclesiam de Chiapas in Mexicana* (21.06.1879), ASS 12 (1879), s. 569-571.

- SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Ad Ecclesiam de Carcassonen. Collectionis eleemosynarum in paroeciis* (29.04.1911), ASS 3 (1879), s. 227-228.
- SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Cortonen.* (05.1589), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. V: *Curia Romana. S.C. Consist. – S.C. de Sacramentis – S.C.C. – A. 1573-1760. N. 2056-3704*, cura P. Gasparri editi, Romae 1930, nr 2207, s. 159-160.
- SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Declaratio Circa alienationem bonorum ecclesiasticorum* (17.12.1951), AAS 44 (1952), s. 44.
- SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Declaratio De continuitate celebrationis Missarum Tricenarii Gregoriani* (24.02.1967), AAS 59 (1967), s. 229-230; tekst polski w: PPK, t. I, z. 1, nr 19, s. 217.
- SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Feretrana* (1573), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. V: *Curia Romana. S.C. Consist. – S.C. de Sacramentis – S.C.C. – A. 1573-1760. N. 2056-3704*, cura P. Gasparri editi, Romae 1930, nr 2120, s. 107-108.
- SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Florentina* (28.06.1704), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. V: *Curia Romana. S.C. Consist. – S.C. de Sacramentis – S.C.C. – A. 1573-1760. N. 2056-3704*, cura P. Gasparri editi, Romae 1930, nr 3023, s. 491-492.
- SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Iurisurandi formula* (6.08.1909), AAS 1 (1909), s. 686-697.
- SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Litterae circa institutionem alicuius subsidii pro sacerdotibus invalidis vel in necessitate constitutis Preoccupata delle condizioni* (1.07.1941), w: *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, t. I: *Leges annis 1917-1941 editae*, Collegit, digessit notisque ornavit X. Ochoa, Roma 1966, nr 1627, kol. 2075-2076.
- SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Litterae circa modum efformandi et augendi arcam seu mensam nummariam ad clericorum sublevandas necessitates oeconomicas in Italia La Cassa di sovvenzioni* (25.02.1950), w: *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, t. II: *Leges annis 1942-1958 editae*, Collegit, digessit notisque ornavit X. Ochoa, Roma 1969, nr 2111, kol. 2733.
- SACRA CONGREGATIO CONCILII, *Normae Regolamentoo della Cassa di sovvenzioni per il Clero secolare d'Italia* (15.06.1943), w: *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae*, t. II: *Leges annis 1942-1958 editae*, Collegit, digessit notisque ornavit X. Ochoa, Roma 1969, nr 1757, kol. 2181-2182.
- SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, *Decretum de clericis ex America Latina necnon ex Insulis Philippinis in Americam septemtrionalem emigrantibus Ad fovendam* (13.02.1960), AAS 52 (1960), s. 410-411.
- SACRA CONGREGATIO CONSISTORIALIS, *Decretum de clericis in certas quasdam regiones demigrantibus Magni semper negotii* (30.12.1918), AAS 11 (1919), s. 39-43.
- SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE, *(C.G. – Bardstown)* (13.05.1816), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. VII: *Curia Romana. S.C. de Prop. Fide – S.C. Indulg.*

- S.C. *Indicis* – S.R.C. – A. 1588-1790. N. 4428-5822, cura et studio I. Serédi editi, Romae 1935, nr 4705, s. 231.
- SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE, (*Natchez*) (4.02.1873), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. VII: *Curia Romana. S.C. de Prop. Fide – S.C. Indulg. – S.C. Indicis – S.R.C. – A. 1588-1790. N. 4428-5822*, cura et studio I. Serédi editi, Romae 1935, nr 4881, s. 454-455.
- SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE, *Cum indecorum omnino* (27.04.1871), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. VII: *Curia Romana. S.C. de Prop. Fide – S.C. Indulg. – S.C. Indicis – S.R.C. – A. 1588-1790. N. 4428-5822*, cura et studio I. Serédi editi, Romae 1935, nr 4778, s. 437-442.
- SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE, *Decretum de clericis ex Europaeis dioecibus in Australiam vel Novam Zelandiam demigrantibus Ad tuendam disciplinam* (21.10.1948), AAS 41 (1949), s. 34-35.
- SACRA CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE, *R.P.D. Episcopus Cliffordiensis* (18.08.1885), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. VII: *Curia Romana. S.C. de Prop. Fide – S.C. Indulg. – S.C. Indicis – S.R.C. – A. 1588-1790. N. 4428-5822*, cura et studio I. Serédi editi, Romae 1935, nr 4911, s. 513.
- SACRA CONGREGATIO PRO CLERICIS, *Notae directivae de mutua Ecclesiarum particularium cooperatione promovenda ac praesertim de aptiore cleri distributione Postquam Apostoli* (25.03.1980), AAS 72 (1980), s. 343-364; tekst polski w: PPK, t. XII, z. 1, nr 487, s. 290-332.
- SACRA CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, *Declaratio de concelebratione* (7.08.1972), AAS 64 (1972), s. 561-563; tekst polski w: PPK, t. V, z. 1, nr 227, s. 154-158.
- SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, *Directorium de pastoralis ministerio Episcoporum Ecclesiae imago* (22.03.1973), Romae 1973; tekst polski w: UHK, s. 403-516.
- SACRA CONGRGATIO PRO EPISCOPIS, *Instructio de pastoralis migratorum cura Nemo est* (22.08.1969), AAS 61 (1969), s. 614-643.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM I, *Constitutio dogmatica de Fide Catholica Dei Filius* (24.04.1870), w: *Acta et decreta Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani. Die 8. Decembris 1869. A ss.d.n. Pio P. IX inchoati. Cum permissione superiorum*, Friburgi Brisgoviae 1871, s. 170-179; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV: (1511-1870). *Lateran V. Trydent. Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 889-905.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM I, *Constitutio dogmatica prima de Ecclesia Christi Pastor aeternus* (18.07.1870), w: *Acta et decreta Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani*, s. 181-187; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV: (1511-1870). *Lateran V. Trydent. Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 913-927.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM I, *Schema de titulus ordinationis* [b. daty], w: *Omnium Concilii Vaticani quae ad doctrinam et disciplinam*

- pertinent documentorum collectio. Editio altera*, per C. Martin, Paderbornae 1873, s. 144.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM I, *Schema de vita et honestate clericorum* [b. daty], w: *Omnium Concilii Vaticani quae ad doctrinam et disciplinam pertinent documentorum collectio. Editio altera*, per C. Martin, Paderbornae 1873, s. 136-139.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Constitutio de sacra liturgia *Sacrosanctum Concilium* (3.12.1963), AAS 57 (1965), s. 97-134; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 48-78.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-75; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 104-163.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis *Gaudium et spes* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 1025-1115; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 526-606.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decretum de accomodata renovatione vitae religiosae *Perfectae caritatis* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 702-712; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 264-275.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decretum de activitate missionali Ecclesiae *Ad gentes divinitus* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 947-990; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 433-471.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decretum de apostolatu laicorum *Apostolicam actuositatem* (18.11.1965), AAS 58 (1966), s. 837-864; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 377-401.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decretum de pastoralis episcoporum munere in Ecclesia *Christus Dominus* (28.10.1965), AAS 58 (1966), s. 673-696; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 236-258.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Decretum de presbyterorum ministerio et vita *Presbyterorum ordinis* (7.12.1965), AAS 58 (1966), s. 991-1024; tekst polski w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 478-507.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Relatio de singulis numeri Capitis III et Conclusionis* (13.11.1965), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii*

- Oecumenici Vaticani II*, t. IV, cz. VII: *Congregationes generales CLXV-CLXVIII*, [Civitas Vaticana] 1978, s. 220-234.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Schema *Decreti de clericis* (22.04.1963), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. III, cz. IV: *Congregationes generales XCVI-CII*, [Civitas Vaticana] 1974, s. 825-845.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Schema *Decreti de presbyterorum ministerio et vita. Textus recognitus et modi* (30.11.1965), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. IV, cz. VII: *Congregationes generales CLXV-CLXVIII. Sessiones publicae IX-X*, [Civitas Vaticana] 1978, s. 704-732.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Schema *Decreti de sacerdotibus* (27.04.1964), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. III, cz. IV: *Congregationes generales XCVI-CII*, [Civitas Vaticana] 1974, s. 846-881.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Schema *Decreti de ministerio et vita presbyterorum. Textus emendatus et relationes* (20.11.1964), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. IV, cz. IV: *Congregationes generales CXLVI-CL*, [Civitas Vaticana] 1977, s. 833-871.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Schema *Decreti de ministerio et vita presbyterorum. Textus recognitus et relationes* (28.03.1965), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. IV, cz. IV: *Congregationes generales CXLVI-CL*, [Civitas Vaticana] 1977, s. 366-393.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Schema *Decreti de ministerio et vita presbyterorum. Textus emendatus et relationes* (9.11.1965), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. IV, cz. VI: *Congregationes generales CLVI-CLXIV*, [Civitas Vaticana] 1978, s. 341-408.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Schema *Propositionum de vita et ministerio sacerdotali. Textus emendatus et relationes* (13.10.1964), w: *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, t. III, cz. IV: *Congregationes generales XCVI-CII*, [Civitas Vaticana] 1974, s. 225-240.
- SANCTUM CONCILIUM CALCHEDONENSE, *Canones* (451), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. VII: *Ab anno CCCCLI ad annum CCCCXCII*, red. J.D. Mansi, Florentiae 1762, kol. 384-392; tekst polski w: *Dokumenty Soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. I: (325-787). *Nicea I. Konstantynopol I. Efez. Chalcedon. Konstantynopol II. Konstantynopol III. Nicea II*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2002, s. 224-257.
- SANCTUM CONCILIUM LATERANENSE II, *Canones* (1139), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXII: *Ab anno MCIX usque ad ann. MCLXVI*, red. J.D. Mansi, Venetiis 1776, kol. 526-533; tekst polski w: *Dokumenty Soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. II: (869-1312). *Konstantynopol IV. Lateran I. Lateran II. Lateran III. Lateran IV. Lyon I. Lyon II. Vienne*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2003, s. 142-161.

- SANCTUM CONCILIUM LATERANENSE III, *Capitula* (1179), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXIII: *Ab anno MCLXVI usque ad ann. MCCXXV*, red. J.D. Mansi, Venetiis 1778, kol. 217-233; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. II: (869-1312). *Konstantynopol IV. Lateran I. Lateran II. Lateran III. Lateran IV. Lyon I. Lyon II. Vienne*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2003, s. 168-207.
- SANCTUM CONCILIUM LATERANENSE IV, *Capitula* (1215), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXIII: *Ab anno MCLXVI usque ad ann. MCCXXV*, red. J.D. Mansi, Venetiis 1778, kol. 981-1068; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. II: (869-1312). *Konstantynopol IV. Lateran I. Lateran II. Lateran III. Lateran IV. Lyon I. Lyon II. Vienne*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2003, s. 220-325.
- SANCTUM CONCILIUM NICAENUM I, *Canones* (325), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. II: *Ab anno CCCV ad annum CCCXLVI*, red. J.D. Mansi, Florentiae 1759, kol. 677-684; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. I: (325-787). *Nicea I. Konstantynopol I. Efez. Chalcedon. Konstantynopol II. Konstantynopol III. Nicea II*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2002, s. 26-46.
- SANCTUM CONCILIUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione (sessio VI)* (13.01.1547), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII: *Ab anno MDXLV ad annum MDLXV*, red. J.D. Mansi, Parisiis 1902, kol. 44-46; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV: (1511-1870). *Lateran V. Trydent. Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 319-325.
- SANCTUM CONCILIUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione (sessio XIV)* (25.11.1551), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII: *Ab anno MDXLV ad annum MDLXV*, red. J.D. Mansi, Parisiis 1902, kol. 102-107; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV: (1511-1870). *Lateran V. Trydent. Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 514-527.
- SANCTUM CONCILIUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione (sessio XXIII)* (15.07.1563), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII: *Ab anno MDXLV ad annum MDLXV*, red. J.D. Mansi, Parisiis 1902, kol. 140-149; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV: (1511-1870). *Lateran V. Trydent. Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 687-713.
- SANCTUM CONCILIUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione (sessio XXV)* (3.12.1563), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII: *Ab anno MDXLV ad annum MDLXV*, red. J.D. Mansi, Parisiis 1902, kol. 181-193; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV:

- (1511-1870). *Lateran V. Trydent. Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 809-845.
- SANCTUM CONCILIUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione (sessio XXI)* (16.07.1562), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII: *Ab anno MDXLV ad annum MDLXV*, red. J.D. Mansi, Parisiis 1902, kol. 124-128; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV: (1511-1870). *Lateran V. Trydent. Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 613-625.
- SANCTUM CONCILIUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione (sessio XXIII)* (15.07.1563), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII: *Ab anno MDXLV ad annum MDLXV*, red. J.D. Mansi, Parisiis 1902, kol. 140-149; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV: (1511-1870). *Lateran V. Trydent. Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 687-713.
- SANCTUM CONCILIUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione (sessio XXIV)* (11.11.1563), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII: *Ab anno MDXLV ad annum MDLXV*, red. J.D. Mansi, Parisiis 1902, kol. 156-170; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV: (1511-1870). *Lateran V. Trydent. Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 733-775.
- SANCTUM CONCILIUM TRIDENTINO, *Decretum de reformatione (sessio XXV)* (3.12.1563), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXXIII: *Ab anno MDXLV ad annum MDLXV*, red. J.D. Mansi, Parisiis 1902, kol. 181-193; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. IV: (1511-1870). *Lateran V. Trydent. Watykan I*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 809-845.
- SANCTUM CONCILIUM VIENNENSE, *Decreta* (1311), w: *Sacrorum Conciliorum nova, et amplissima collectio*, t. XXV: *Ab anno MCCC usque ad ann. MCCCXLIV*, red. J.D. Mansi, Venetiis 1782, kol. 367-412; tekst polski w: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. II: (869-1312). *Konstantynopol IV. Lateran I. Lateran II. Lateran III. Lateran IV. Lyon I. Lyon II. Vienne*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2003, s. 532-637.
- SEGRETERIA DI STATO, *Regolamento Generale della Curia Romana* (30.04.1999), AAS 91 (1999), s. 630-699.
- SIXTUS PP. V, *Constitutio Sanctum et salutare* (5.01.1589), w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, t. I: *Concilia Generalia – Romani Pontifices usque ad annum 1745. N. 1-364*, cura P. Gasparri editi, Romae 1947, nr 166, s. 311-314.
- SYNODUS EPISCOPORUM, *Documentum Convenientes ex universo de iustitia in mundo* (30.11.1971), AAS 63 (1971), s. 923-942.
- SYNODUS EPISCOPORUM, *Documentum Ultimis temporibus de sacerdotio ministeriali* (30.11.1971), AAS 63 (1971), s. 898-922.

- SYNODUS EPISCOPORUM, Lineamenta argumentorum de quibus disceptabitur in secundo coetu generali *De sacerdotio ministeriali* (15.02.1971), [Civitas Vaticana] 1971.
- SYNODUS EPISCOPORUM, Lineamenta argumentorum de quibus disceptabitur in secundo coetu Generali *De iustitia in mundo* (20.04.1971), [Civitas Vaticana] 1971.
- The 1917 or Pio-Benedictine Code of Canon Law in English Translation with Extensive Scholarly Apparatus*, curator E.N. Peters, San Francisco 2001.
- URBANUS PP. VIII, Bulla *Inmortalis Dei Filius* (1.08.1627), w: *Bullarum Diplomatum et Privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum. Taurinensis Editio. Locupletior facta collectione novissima plurium brevium, epistolarum, decretorum actorumque S. Sedis a S. Leone Magno usque ad praesens*, t. XIII: *Urbanus VIII (ab an. MDCXXIII ad an. MDCXXVIII)*, Cura et studio Collegii adlecti Romae viro- rum s. theologiae et ss. canonum peritorum quam ss.d.n. Pius Papa IX apostolica benedictione erexit auspicante e.mo ac rev.mo d.no s.r.e. cardinali Aloysio Bilio, Augustae Taurinorum 1868, nr 254, s. 574-581.

2. Źródła prawa partykularnego

- I Synod Archidiecezji Białostockiej (25.03.2000), Białystok 2000.
- I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. *Statuty. Dokumenty wykonawcze* (24.05.1997), Drohiczyn 1997.
- I Synod Diecezji Elckiej 1997-1999 (8.06.1999), Ełk 1999.
- I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej (9.12.1989), Koszalin [b.r.w].
- I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). *Przypatrzmy się powołaniu naszemu* (24.03.2012), t. I: *Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012.
- I Synod Diecezji Łomżyńskiej. *Prawo partykularne Kościoła Łomżyńskiego* (28.10.2005), Łomża 2005.
- I Synod Diecezji Łowickiej 1995-1999 (25.03.1999), Łowicz 1999.
- I Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). *Statuty i aneksy. Parafia u progu nowego tysiąclecia* (29.03.2005), Opole 2005.
- I Synod Diecezji Sosnowieckiej. *Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego* (11.12.2004), Sosnowiec 2005.
- II Synod Diecezji Częstochowskiej (23.11.1986), Częstochowa 1987.
- II Synod Diecezji Lubelskiej 1977-1985 (8.12.1987), Lublin 1988.
- II Synod Diecezji Siedleckiej. *Żyjąc mocą chrztu* (9.06.2018), Siedlce 2018.
- III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania (8.12.2000), Gniezno 2001.

- III Synod Archidiecezji Łódzkiej (22.11.1998), Łódź 1999.
- III Synod Gdański. *Misja Ewangelizacyjna Kościoła Gdańskiego na początku Nowego Tysiąclecia* (29.12.2001), t. I: *Statuty*, Gdańsk 2001.
- IV Synod Diecezji Tarnowskiej. *Ad imaginem ecclesiae universalis (Lumen Gentium 23)* (13.03.1986), Tarnów 1990.
- IV Synod Diecezji Warszawskiej (19.03.2003), Warszawa 2003.
- Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej. Dekrety i Instrukcje* (16.04.1999), Sandomierz 1999.
- ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Dekret* (12.10.2012), WKAB 40 (2003), nr 4, s. 85-86.
- ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Dekret o binacjach i trynacjach w Archidiecezji Białostockiej* (29.02.2000), w: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 273-276.
- ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Regulamin Domu Księży Emerytów* (25.03.2000), w: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 266-267.
- ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Statut Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego* (25.03.2000), w: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 320-329.
- ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Statut Domu Księży Emerytów w Białymstoku* (25.03.2000), w: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 263-265.
- ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Statut i regulamin Kurii Metropolitalnej Białostockiej* (10.12.2007), WKAB 35 (2007), nr 4, s. 64-70.
- ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej (W.P.K.) Księży Archidiecezji Białostockiej* (25.03.2000), w: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 261-262.
- ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Testament kapłana* (25.03.2000), w: *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000, s. 277-281.
- ARCYBISKUP METROPOLITA BIAŁOSTOCKI, *Zarządzenie* (21.10.1997), WKAB 25 (1997), nr 4, s. 26-27.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret dotyczący mszy św. zbiorowych* (6.05.2009), WACz 83 (2009), nr 5-6, s. 112-113.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret dotyczący stypendiów mszalnych pochodzących ze mszy św. binowanych i trynowanych* (6.05.2009), WACz 83 (2009), nr 5-6, s. 110-112.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret nowelizujący Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej z dnia 12 września 2011 roku* (28.03.2013), WACz 87 (2013), nr 1, s. 84.

- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret o zapewnieniu Archidiecezji Częstochowskiej wystarczających środków materialnych* (27.02.2012), WACz 86 (2012), nr 1, s. 118.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret określający jedyne przypadki, w których można binować lub trynować na terenie Archidiecezji Częstochowskiej* (6.05.2009), WACz 83 (2009), nr 5-6, s. 108-110.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret określający wiek emerytalny Prezbiterów Archidiecezji Częstochowskiej* (28.03.2013), WACz 87 (2013), nr 1, s. 81-82.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret w sprawie zapewnienia niezbędnych środków finansowych, służących wypełnianiu celów własnych Archidiecezji Częstochowskiej* (1.07.2012), WACz 86 (2012), nr 1, s. 124-127.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret w sprawie zarządu majątkiem kościelnym* (22.10.2010), WACz 84 (2010), nr 10-12, s. 125-126.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Dekret zobowiązujący Księżę Archidiecezji Częstochowskiej do sporządzenia testamentu* (11.04.2008), WACz 82 (2008), nr 3-4, s. 77.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Instrukcja o sporządzeniu testamentu przez kapłana* [b. daty], WACz 82 (2008), nr 3-4, s. 78.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Regulamin Częstochowskiej Kurii Metropolitalnej* (15.08.2012), WACz 86 (2012), nr 2, s. 68-72.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Regulamin Domu Księżę Emerytów im. Jana Pawła II Archidiecezji Częstochowskiej* (4.06.2009), WACz 84 (2010), nr 4-6, s. 36-38.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie* (27.12.2012), WACz 87 (2013), nr 1, s. 68-72.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Domu Księżę Emerytów im. Jana Pawła II Archidiecezji Częstochowskiej* (4.06.2009), WACz 84 (2010), nr 4-6, s. 33-35.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Archidiecezji Częstochowskiej* (15.05.2012), WACz 86 (2012), nr 1, s. 127-128.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Emeryta i Rencisty Archidiecezji Częstochowskiej* (12.09.2011), WACz 85 (2011), nr 7-9, s. 30-35.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Księdza Rezydenta w Archidiecezji Częstochowskiej* (10.06.2009), WACz 83 (2009), nr 7-8, s. 16-17.
- ARCYBISKUP METROPOLITA CZĘSTOCHOWSKI, *Statut Organisty w Archidiecezji Częstochowskiej* (27.11.2009), WACz 84 (2010), nr 1-3, s. 67-77.

- ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Dekret powołujący Fundusz Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (11.01.2003), MAG 47 (2003), nr 4-6, s. 232.
- ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Dekret w sprawie uposażenia księży katechetów* (19.09.1997), MAG 41 (1997), nr 10-12, s. 355.
- ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Instrukcja o prowadzeniu kancelarii parafialnej* (25.03.2002), w: *III Synod Gdański. Misja Ewangelizacyjna Kościoła Gdańskiego na początku Nowego Tysiąclecia*, t. II: *Załączniki*, Gdańsk 2001, s. 79-87.
- ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Regulamin Funduszu Pomocy Kapłańskiej* (10.03.2003), b. L. dz. [niepublikowany].
- ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Uwagi do sporządzania testamentu* [b. daty], w: *III Synod Gdański. Misja Ewangelizacyjna Kościoła Gdańskiego na początku Nowego Tysiąclecia*, t. II: *Załączniki*, Gdańsk 2001, s. 103.
- ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Zarządzenie w sprawie opłat na kurię metropolitalną i seminarium duchowne* (16.01.1996), MAG 40 (1996), nr 4-6, s. 184.
- ARCYBISKUP METROPOLITA GDAŃSKI, *Zarządzenie w sprawie opłat na seminarium duchowne* (30.10.1998), MAG 43 (1999), nr 1-3, s. 82.
- ARCYBISKUP METROPOLITA GNEŹNIEŃSKI, *Dekret o Mszy Świętej wielointencyjnej lub kumulatywnej* (8.12.2000), w: *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania*, Gniezno 2001, s. 363-364.
- ARCYBISKUP METROPOLITA GNEŹNIEŃSKI, *Dekret o opłatach sądowych w sprawach małżeńskich rozpatrywanych w Trybunale Metropolitalnym w Gnieźnie* (15.05.2013), WAG 68 (2013), nr 2, s. 297-298.
- ARCYBISKUP METROPOLITA GNEŹNIEŃSKI, *Dekret o uposażeniu duszpasterzy parafialnych w Archidiecezji Gnieźnieńskiej* (15.05.2013), WAG 59 (2004), nr 2, s. 204-206.
- ARCYBISKUP METROPOLITA GNEŹNIEŃSKI, *Dekret w sprawie ogólnego zezwolenia na binację i trynację Mszy św.* (31.12.2013), WAG 69 (2014), nr 1, s. 73-74.
- ARCYBISKUP METROPOLITA GNEŹNIEŃSKI, *Instrukcja o sposobie przekazywania majątku kościelnego* (8.12.2000), w: *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania*, Gniezno 2001, s. 343-344.
- ARCYBISKUP METROPOLITA GNEŹNIEŃSKI, *Regulamin Archidiecezjalnego Domu Księżych Emerytów w Gnieźnie* (23.07.2002), WAG 57 (2002), nr 7-8, s. 472-475.
- ARCYBISKUP METROPOLITA GNEŹNIEŃSKI, *Statut Domu Księżych Emerytów* (8.12.2000), w: *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania*, Gniezno 2001, s. 269-270.
- ARCYBISKUP METROPOLITA GNEŹNIEŃSKI, *Zarządzenie w sprawie intencji Mszy Świętej [Świętych – P.L.] binowanych i trynowanych* (8.12.2000), w: *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania*, Gniezno 2001, s. 380-381.

- ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹNIEŃSKI, *Zasady i wzór sporządzania testamentu kapłana* [b. daty], w: *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania*, Gniezno 2001, s. 399-401.
- ARCYBISKUP METROPOLITA GNIEŹNIEŃSKI, *Zasady pracy i uposażenia duchownych* (8.12.2000), w: *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej z okazji Milenium jej powstania*, Gniezno 2001, s. 382-384.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, BISKUP OPOLSKI, BISKUP GLIWICKI, *Zarządzenie podjęte po konsultacji z diecezjalnymi gremiami doradczymi, w związku z wprowadzeniem z dniem 1 września 1997 roku wynagrodzenia za pracę katechetyczną kapłanów w szkołach* (20.11.1997), WDG 6 (1997), nr 4, s. 475.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status kapelana szpitalnego w archidiecezji katowickiej* (20.11.2016), WAK 82 (2016), suplement, s. 82-85.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status katechety stałego w archidiecezji katowickiej* (20.11.2016), WAK 82 (2016), suplement, s. 85-91.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Status prezbitera emeryta i prezbitera rencisty w archidiecezji katowickiej* (20.11.2016), WAK 82 (2016), suplement, s. 91-96.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Statut Funduszu Kapłańskiej Pomocy Bratniej Prezbiterów w Archidiecezji Katowickiej* (20.11.2016), WAK 82 (2016), suplement, s. 34-36.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Wskazania dotyczące sporządzania testamentów prezbiterów* (20.11.2016), WAK 84 (2016), suplement, s. 131-132.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Zarządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Archidiecezji Katowickiej w 2019 roku* (20.11.2018), VC II – 5778/18 [niepublikowany].
- ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Zarządzenie dotyczące zmiany lub przejścia proboszcza na emeryturę* (4.03.2003), WAK 71 (2003), nr 3, s. 165.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Zarządzenie Metropolity Katowickiego w sprawie wynagrodzenia za pracę katechetyczną kapłanów w szkołach* (29.09.1998), WAK 66 (1998), nr 9, s. 419.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KATOWICKI, *Zarządzenie w sprawie administrowania dobrami doczesnymi parafii* [b. daty], WAK 60 (1992), nr 7, s. 298-300.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret dotyczący zezwoleń na binację i trynację* (24.12.2004), Notif 142 (2004), nr 10-12, s. 187-189.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret określający wiek emerytalny kapłanów Archidiecezji Krakowskiej* (10.01.2008), Notif 146 (2008), nr 1-3, s. 68-69.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret określający wysokość opłat sądowych obowiązujących w Sądzie Metropolitalnym w Krakowie oraz warunki ubiegania się o ich obniżenie lub zniesienie* (22.05.2012), Notif 150 (2012), nr 4-6, s. 66-67.

- ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Dekret ustalający zasady utrzymania księży pracujących w duszpasterstwie parafialnym* (30.12.2008), Notif 147 (2009), nr 1-3, s. 51-55.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Pro memoria w sprawie binacji, trynacji i stypendiów mszalnych* [b. daty], Notif 142 (2004), nr 10-12, s. 189-193.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Pro memoria w sprawie inwestycji parafialnych* (27.08.2001), Notif 139 (2001), nr 7-12, s. 265-268.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Status kapłana skierowanego do pracy w charakterze „pomocy duszpasterskiej”* (6.09.2006), Notif 144 (2006), nr 7-9, s. 176.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Status księdza emeryta w archidiecezji krakowskiej* (10.01.2008), Notif 146 (2008), nr 4-6, s. 75-79.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Statut Domu Księży w Makowie Podhalańskim* (8.12.1982), Notif 120 (1982), nr 12, s. 269-271.
- ARCYBISKUP METROPOLITA KRAKOWSKI, *Statut księdza emeryta w archidiecezji krakowskiej* (10.01.2008), Notif 146 (2008), nr 4-6, s. 75-79.
- ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret dotyczący kont bankowych i pożyczek* (12.12.2002), Memor 77 (2003), nr 1, s. 39.
- ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret dotyczący testamentu kapłanów* (3.01.2001), Memor 75 (2001), nr 1, s. 52-53.
- ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret o zasadach przekazywania części ofiar kołędowych na cele archidiecezjalne* (2.12.1999), Memor 73 (1999), nr 4, s. 825-826.
- ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej* (17.04.2001), Memor 75 (2001), nr 2, s. 284-288.
- ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret określający status rezydentów w archidiecezji lubelskiej* (28.02.2014), Memor 78 (2004), nr 1, s. 26-27.
- ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret w sprawie nowych stawek na „poduszne” i „Unitas”* (18.02.2006), Memor 80 (2006), nr 1, s. 73-74.
- ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret w sprawie stawek na UNITAS w roku 2017* (30.12.2016), Memor 90 (2016), nr 4, s. 683-684.
- ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Dekret w sprawie wynagrodzenia Księży Katechetów* (10.09.1997), Memor 71 (1997), nr 10-12, s. 367.
- ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Regulamin Domu Księży Emerytów Archidiecezji Lubelskiej* (17.04.2001), Memor 75 (2001), nr 2, s. 292-294.
- ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Status organisty w Archidiecezji Lubelskiej* (28.10.1999), Memor 73 (1999), nr 4, s. 837-851.
- ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Statut Domu Księży Emerytów Archidiecezji Lubelskiej* (17.04.2001), Memor 75 (2001), nr 2, s. 291-292.

- ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Statut Funduszu Emerytalno-Zapomogowego „Unitas” przy Arcybiskupie Lubelskim* (17.04.2001), Memor 75 (2001), nr 2, s. 289-290.
- ARCYBISKUP METROPOLITA LUBELSKI, *Zarządzenie wykonawcze do Dekretu określającego status księdza emeryta i rencisty w archidiecezji lubelskiej (z 17 kwietnia 2001 r.) w sprawie rent i emerytur dla kapłanów* (28.02.2004), Memor 78 (2004), nr 2, s. 417-418.
- ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych* (9.01.2014), WAŁ 88 (2014), nr 1, s. 38-43.
- ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Instrukcja o sporządzaniu przez kapłana testamentu i o jego wykonaniu* (22.11.1998), w: *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, Łódź 1999, s. 101-104.
- ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Instrukcja o sposobie przekazywania majątku kościelnego przy zmianie na stanowisku proboszcza lub rektora kościoła* (22.11.1998), w: *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, Łódź 1999, s. 99-100.
- ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Instrukcja o współpracy duszpasterzy parafii nowo powstałej z duszpasterzami parafii macierzystej (macierzystych)* (22.11.1998), w: *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, Łódź 1999, s. 96-98.
- ARCYBISKUP METROPOLITA ŁÓDZKI, *Instrukcja o wynagrodzeniu księży katechetów i kapłanów* (22.11.1998), w: *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, Łódź 1999, s. 116-117.
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret dotyczący przejścia proboszcza na emeryturę* (3.12.2014), MKAP 66 (2015), nr 2, s. 88.
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret o uposażeniu proboszcza i wikariusza w Archidiecezji Poznańskiej* (5.04.2007), w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego* (23.11.2008), t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 277-280.
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret w sprawie opłat sądowych i honorariów w sprawach małżeńskich rozpatrywanych przez Metropolitalny Sąd Duchowny w Poznaniu* (8.01.2013), MKAP 64 (2013), nr 3, s. 147-148.
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Dekret w sprawie zezwoleń na binację i trynację oraz składanych stypendiów mszalnych w archidiecezji poznańskiej* (6.12.2017), MKAP 69 (2018), nr 1, s. 40-44.
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Instrukcja dotycząca zarządzania kościelnymi dobrami doczesnymi* (5.04.2007), w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego* (23.11.2008), t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 555-563.
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Instrukcja o podstawach prawnych zarządzania doczesnymi dobrami kościelnymi* (23.11.2008), w: *Synod Archidiecezji*

- Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego (23.11.2008), t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 564-581.*
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Regulamin Domu Księży Emerytów Archidiecezji Poznańskiej (10.03.2008)*, w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego (23.11.2008), t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 498-501.*
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Regulamin Kurii Metropolitalnej w Poznaniu (1.12.2018)*, MKAP 69 (2018), nr 1, s. 35-39.
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Status księdza emeryta Archidiecezji Poznańskiej (5.04.2007)*, w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 322-323.*
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Status proboszcza w Archidiecezji Poznańskiej (5.04.2007)*, w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 324-331.*
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Status wikariusza w Archidiecezji Poznańskiej (5.04.2007)*, w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego (23.11.2008), t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 332-336.*
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Statut Braterskiej Opieki Kapłańskiej Archidiecezji Poznańskiej (5.04.2007)*, w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego (23.11.2008), t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 359-361.*
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Statut Kurii Metropolitalnej Poznańskiej (5.04.2007)*, w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 391-402.*
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Statut Metropolitalnego Sądu Duchownego w Poznaniu (31.05.2003)*, w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 403-406.*
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Statut Muzeum Archidiecezjalnego w Poznaniu (20.09.2004)*, w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. II: Statuty, Poznań 2008, s. 407-414.*
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Świadczenia na rzecz archidiecezji poznańskiej w 2018 roku (13.12.2017)*, MKAP 69 (2018), nr 1, s. 32-33.
- ARCYBISKUP METROPOLITA POZNAŃSKI, *Świadczenia na rzecz Braterskiej Opieki Kapłańskiej (13.12.2017)*, MKAP 69 (2018), nr 1, s. 34.

- ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Dekret* (31.12.2013), KAP 98 (2013), nr 4, s. 151-152.
- ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Dekret ustalający wysokość opłat ponoszonych przez księży wspólnie zamieszkujących w parafiach Archidiecezji Przemyskiej* (5.12.2007), KAP 92 (2007), nr 3-4, s. 263-264.
- ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Dekret w sprawie współuczestniczenia Księżów Wikariuszy w materialnym utrzymaniu w parafiach Archidiecezji Przemyskiej* (15.11.2012), KAP 97 (2012), nr 3-4, s. 163.
- ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Kapłanom Archidiecezji Przemyskiej. Przypomnienia i zarządzenia w sprawie gospodarki dobrami doczesnymi* (11.03.1995), KAP 80 (1995), nr 2, s. 256-258.
- ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Regulamin katechety stałego Archidiecezji Przemyskiej* (1.01.2000), w: *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy*, Przemysł 2000, s. 379-382.
- ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Regulamin pracy organistów Archidiecezji Przemyskiej* (1.01.2000), w: *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy*, Przemysł 2000, s. 383-390.
- ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Statut Domu Księżów Emerytów „Emaus” w Korczynie* (1.01.2000), w: *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy*, Przemysł 2000, s. 203-205.
- ARCYBISKUP METROPOLITA PRZEMYSKI, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Przemyskiej* (1.01.2000), w: *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy*, Przemysł 2000, s. 394-395.
- ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Dekret częściowo nowelizujący Normy finansowe Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej* (24.01.2013), Prezb 1 (2013), s. 31-39.
- ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Normy finansowe na rzecz Arcybiskupiego Seminarium Duchownego* (22.04.2004), Prezb 5-6 (2004), s. 162-163.
- ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Normy finansowe obowiązujące od 1.01.2009 r. w całej Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej* (31.12.2008), Prezb 1-2 (2009), s. 33-36.
- ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Regulamin Domu Wspólnoty Kapłańskiej im. Jana Pawła II w Szczecinie* (16.10.2007), Prezb 9-10 (2007), s. 297-299.
- ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Statut Domu Wspólnoty Kapłańskiej im. Jana Pawła II w Szczecinie* (16.10.2007), Prezb 9-10 (2007), s. 295-297.
- ARCYBISKUP METROPOLITA SZCZECIŃSKO-KAMIEŃSKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej* (7.03.2011), Prezb 3 (2011), s. 130-137.

- ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Dekret o uposażeniu księży diecezjalnych pracujących w duszpasterstwie parafialnym* (18.12.2010), w: *Przypatrzmy się powołaniu naszemu!* (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej (2006-2012). *Misja Kościoła Warmińskiego w dziele Nowej Ewangelizacji*, Olsztyn 2012, s. 205-206.
- ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Dekret w sprawie księży rezydentów* (4.04.2005), w: *Przypatrzmy się powołaniu naszemu!* (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej (2006-2012). *Misja Kościoła Warmińskiego w dziele Nowej Ewangelizacji*, Olsztyn 2012, s. 194-195.
- ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Dekret w sprawie trybu przechodzenia proboszczów na emeryturę* (29.12.2009), WWA 104 (2009), nr 6, s. 23-24.
- ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Regulamin Konwiktu Kapłanów Warmińskich* (21.02.2013), WWA 123 (2013), nr 1, s. 74-78.
- ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Statut Domu Księży Emerytów* (22.03.2006), w: *Przypatrzmy się powołaniu naszemu!* (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej (2006-2012). *Misja Kościoła Warmińskiego w dziele Nowej Ewangelizacji*, Olsztyn 2012, s. 287-288.
- ARCYBISKUP METROPOLITA WARMIŃSKI, *Statut Konwiktu Kapłanów Warmińskich* (21.02.2013), WWA 123 (2013), nr 1, s. 71-74.
- ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Dekret dotyczący obliczania podatku dla parafii, kościołów rektorskich i kaplic publicznych Archidiecezji Warszawskiej* (14.12.2016), WAW 2 (2016), s. 52-53.
- ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Fundusz Bratniej Pomocy Kapłańskiej w Archidiecezji Warszawskiej* (6.12.2007), WAW 97 (2007), nr 12, s. 1572.
- ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *O testamentach* (19.03.2003), w: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 116-119.
- ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Status księdza prefekta – rezydenta w parafii* (19.03.2003), w: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 131-132.
- ARCYBISKUP METROPOLITA WARSZAWSKI, *Utrzymanie kapłanów* (19.03.2003), w: *IV Synod Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 2003, s. 115-116.
- ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych* (1.12.2014), WWK 67 (2014), nr 2, s. 81-86.
- ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez Kapłanów Archidiecezji Wrocławskiej* (26.02.2015), WWK 68 (2015), nr 1, s. 226-227.
- ARCYBISKUP METROPOLITA WROCŁAWSKI, *Statut Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej* (9.12.2013), WWK 66 (2013), nr 2, s. 95-105.

- BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Dekret dotyczący Mszy św. binowanych i trynowanych* (5.04.2007), KDBB 2 (2007), s. 157-160.
- BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Dekret dotyczący Mszy św. zbiorowych* (5.04.2007), KDBB 2 (2007), s. 162-163.
- BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Dekret dotyczący stypendiów mszalnych pochodzących ze Mszy św. binowanych i trynowanych* (5.04.2007), KDBB 2 (2007), s. 160-162.
- BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *List do kapłanów* (5.04.2007), KDBB 2 (2007), s. 155-157.
- BISKUP BIELSKO-ŻYWIECKI, *Świadczenia finansowe w Diecezji Bielsko-Żywieckiej na rok 2017* (21.12.2016), KDBB 4 (2016), s. 378-388.
- BISKUP BYDGOSKI, *Dekret o opłatach sądowych i honorariach w sprawach małżeńskich rozpatrywanych przez Sąd Biskupi Diecezji Bydgoskiej* [b. daty], WDB 10 (2013), nr 67, s. 106-107.
- BISKUP BYDGOSKI, *Rozporządzenie dotyczące utworzenia Funduszu dla Księży Emerytów i finansowania budowy Domu Księży Emerytów* (30.11.2009), WDB 6 (2009), nr 55-60, s. 87.
- BISKUP BYDGOSKI, *Wyjaśnienia dotyczące Mszy św. binowanych, trynowanych i kwadrynacji* [b. daty], WDB 4 (2007), nr 25-27, s. 61-64.
- BISKUP DROHICZYŃSKI, *Dekret dotyczący spraw finansowych w Diecezji Drohiczyńskiej* (2.01.2001), WDD 14 (2001), nr 2, s. 91-94.
- BISKUP DROHICZYŃSKI, *Dekret nowelizujący podatki na rzecz Diecezji Drohiczyńskiej od kościelnych osób prawnych i osób fizycznych* (1.02.2015), WDD 29 (2016), nr 1, s. 108-111.
- BISKUP DROHICZYŃSKI, *Dekret zmieniający wysokość ofiar na WSD i Kurię Diecezjalną* (20.12.2003), WWD 17 (2004), nr 1, s. 65-66.
- BISKUP DROHICZYŃSKI, *Instrukcja synodalna o powierzaniu posług parafialnych w diecezji drohiczyńskiej* (24.05.1997), w: *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej. Statuty. Dokumenty wykonawcze*, Drohiczyn 1997, s. 289-308.
- BISKUP DROHICZYŃSKI, *Statut Domu Księży Emerytów w Drohiczyźnie* (4.02.2006), WDD 19 (2006), nr 2, s. 47-49.
- BISKUP DROHICZYŃSKI, *Statut Kapłańskiej Pomocy Wzajemnej Diecezji Drohiczyńskiej* (23.01.2012), WDD 25 (2012), nr 1, art. s. 67-70.
- BISKUP ELBLĄSKI, *Caritas Sacerdotalis. Statut Funduszu Pomocy Kapłanom Diecezji Elbląskiej* (9.12.2015), EWD 54 (2015), s. 125-130.
- BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret dotyczący kosztów sądowych w Sądzie Diecezjalnym w Elblągu* (14.01.2013), EWD 52 (2013), nr 1, s. 74-76.
- BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret ekonomiczny (obowiązujący od 1. marca 2012 roku)* (18.01.2012), EWD 51 (2012), s. 38-45.
- BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret o obowiązku sporządzania testamentów przez Księży Proboszczów* (23.03.2015), EWD 54 (2015), s. 75.

- BISKUP ELBLĄSKI, *Dekret w sprawie Księży Rezydentów* (25.05.2015), EWD 54 (2015), nr 1-12, s. 85-86.
- BISKUP ELBLĄSKI, *Statut Domu Księży Emerytów w Elblągu* (25.04.2012), EWD 51 (2012), nr 1, s. 47-49.
- BISKUP ELBLĄSKI, *Statut Kurii Diecezjalnej Elbląskiej* (2.05.2018), EWD 58 (2018), s. 69-81.
- BISKUP ELBLĄSKI, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elbląskiej* (8.05.2007), EWD 43 (2007), nr 1, s. 35-45.
- BISKUP ELBLĄSKI, *Zarządzenie ustanawiające stałe wyposażenie plebanii* (30.03.2011), EWD 50 (2011), nr 1, s. 8-9.
- BISKUP EŁCKI, *Dekret dotyczący dofinansowania dzieł diecezjalnych* (11.12.2013), KUDE 84-85 (2013), nr 3-4, s. 67.
- BISKUP EŁCKI, *Dekret dotyczący finansowania rozbudowy gmachu WSD w Ełku* (18.11.2010), KUDE 70-71 (2010), nr 1-2, s. 61-62.
- BISKUP EŁCKI, *Dekret dotyczący wsparcia budowy kaplicy i biblioteki WSD w Ełku* (11.12.2013), KUDE 84-85 (2013), nr 3-4, s. 66.
- BISKUP EŁCKI, *Dekret ekonomiczny Diecezji Ełckiej* (29.01.2002), KUDE 37-38 (2002), nr 1-2, s. 38-43.
- BISKUP EŁCKI, *Statut Kapłana Rezydenta w Diecezji Ełckiej* (9.01.2007), KUDE (2007), nr 1-2, s. 40-42.
- BISKUP EŁCKI, *Testament kapłana* (8.06.1999), w: *I Synod Diecezji Ełckiej 1997-1999*, Ełk 1999, s. 203-204.
- BISKUP GLIWICKI, *Dekret* (28.08.2015), Nr 1763/15/A [niepublikowany].
- BISKUP GLIWICKI, *Dekret w sprawie wydatków sądowych oraz bezpłatnej pomocy* (16.03.2012), WDG 83 (2012), nr 4, s. 312-314.
- BISKUP GLIWICKI, *Ponowienie zarządzenia w sprawie Mszy binowanych i trynowanych oraz stypendiów mszalnych* (9.04.2001), WDG 10 (2001), nr 2, s. 235-236.
- BISKUP GLIWICKI, *Rozporządzenia dotyczące zobowiązań finansowych od 1 stycznia 2002 roku* (11.10.2001), WDG 11 (2002), nr 1, s. 69.
- BISKUP GLIWICKI, *Zarządzenie w sprawie Mszy binowanych i trynowanych* (6.11.1995), WDG 5 (1996), nr 3-4, s. 520-521.
- BISKUP KALISKI, *Dekret o mszach binowanych i trynowanych* (25.03.2009), w: *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej (2007 – 2009). Prawo diecezjalne Kościoła Kaliskiego*, Kalisz 2009, s. 272-273.
- BISKUP KALISKI, *Dekret o przeznaczeniu wynagrodzenia księży katechetów w Diecezji Kaliskiej za lekcje religii* (1.02.2009), w: *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej (2007 – 2009). Prawo diecezjalne Kościoła Kaliskiego*, Kalisz 2009, s. 275.

- BISKUP KALISKI, *Dekret o zasadach wynagradzania kapłanów w Diecezji Kaliskiej* (1.11.1993), w: *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej (2007 – 2009). Prawo diecezjalne Kościoła Kaliskiego*, Kalisz 2009, s. 273-274.
- BISKUP KALISKI, *Regulamin Domu Księży Emerytów im. Jana Pawła II Diecezji Kaliskiej w Ostrowie Wielkopolskim* (25.03.2009), w: *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej (2007 – 2009). Prawo diecezjalne Kościoła Kaliskiego*, Kalisz 2009, s. 178-181.
- BISKUP KALISKI, *Świadczenia finansowe w Diecezji Kaliskiej w roku 2012* (11.02.2012), PDK 20 (2012), nr 79, s. 60-63.
- BISKUP KALISKI, *Wzory umów oraz innych działań. Umowa dzierżawna dotycząca gruntów parafialnych obowiązująca w Diecezji Kaliskiej od 1 grudnia 2006 roku*, w: *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej (2007 – 2009). Prawo diecezjalne Kościoła Kaliskiego* (25.03.2009), Kalisz 2009, s. 289-291.
- BISKUP KIELECKI, *Dekret dot. ilości sprawowanych Mszy Świętych oraz stypendiów mszalnych* (31.05.2017), KPD 93 (2017), nr 2, s. 224-228.
- BISKUP KIELECKI, *Dekret dot. nowych podatków* (2.12.2016), KPD 92 (2016), nr 4, s. 668-669.
- BISKUP KIELECKI, *Podstawy materialne instytucji diecezjalnych i uposażenie prezbiterów* (3.06.2002), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego (instrukcje, statuty, wzory pism)*, Kielce 2002, s. 15-18.
- BISKUP KIELECKI, *Posługa i życie prezbiterów* (3.06.2002), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego (instrukcje, statuty, wzory pism)*, Kielce 2002, s. 12-13.
- BISKUP KIELECKI, *Regulamin Kurii Diecezji Kieleckiej* (3.06.2002), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego (instrukcje, statuty, wzory pism)*, Kielce 2002, s. 192-196.
- BISKUP KIELECKI, *Statut Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Kapłanów Diecezji Kieleckiej* (3.06.2002), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego (instrukcje, statuty, wzory pism)*, Kielce 2002, s. 166-171.
- BISKUP KIELECKI, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach* (3.06.2002), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego (instrukcje, statuty, wzory pism)*, Kielce 2002, s. 184-191.
- BISKUP KIELECKI, *Zarządzenie* (27.02.2008), KPD 84 (2008), nr 2, s. 126-127.
- BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Regulamin Domu Księży Emerytów Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej* (10.03.2016), KKWD 44 (2016), nr 1, s. 52-54.
- BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Status kapelana w zakładach leczniczych, hospicjach, domach opieki i sanatoriach znajdujących się na terenie diecezji koszalińsko-kołobrzeszkiej* (18.02.2005), KKWD 33 (2005), nr 1-3, s. 30-34.
- BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Statut Domu Księży Emerytów w Kołobrzegu* (10.03.2016), KKWD 44 (2016), nr 1, s. 49-51.

- BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Statut Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej* (10.03.2016), KKWD 44 (2016), nr 1, s. 44-48.
- BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Wysokość miesięcznych składek parafialnych i osobistych* (18.12.2017), KKWD 4 (2017), s. 68-69.
- BISKUP KOSZALIŃSKO-KOŁOBRZESKI, *Zarządzenie w sprawie wpłat do kasy Kurii Biskupiej na cele ponadparafialne* (16.12.2002), KKWD 30 (2002), nr 10-12, s. 36-37.
- BISKUP LEGNICKI, *Aneksy do Dekretu Biskupa Legnickiego z dnia 1 listopada 2005 r.* (18.01.2006), LWD 15 (2006), nr 1, s. 99-101.
- BISKUP LEGNICKI, *Dekret* (29.06.1994), LWD 3 (1994), nr 2, s. 38-39.
- BISKUP LEGNICKI, *Regulamin Bratniej Pomocy Kapłańskiej* (28.01.2016), L. dz. 102/2016 [niepublikowany].
- BISKUP LEGNICKI, *Regulamin Legnickiej Kurii Biskupiej* (24.03.2012), w: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu*, t. I: *Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, s. 278-303.
- BISKUP LEGNICKI, *Regulamin posługi duszpasterskiej prefekta w szkołach na terenie diecezji legnickiej* (24.03.2012), w: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu*, t. I: *Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, s. 312-314.
- BISKUP LEGNICKI, *Regulamin wewnętrzny Domu Księży Emerytów im. św. Jadwigi Śląskiej w Legnicy* (24.03.2012), w: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu*, t. I: *Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, s. 317-318.
- BISKUP LEGNICKI, *Statut Domu Księży Emerytów im. św. Jadwigi Śląskiej w diecezji legnickiej* (24.03.2012), w: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu*, t. I: *Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, s. 127-128.
- BISKUP LEGNICKI, *Zakres obowiązków Dziekana wobec wakujących parafii w dekanacie* (21.10.2014), L. dz. 2235/2014 [niepublikowany].
- BISKUP LEGNICKI, *Zarządzenie w sprawie opłat* (1.11.2005), LWD 14 (2005), nr 4, s. 53-55.
- BISKUP LEGNICKI, *Zasady określające status rezydenta w parafii* (24.03.2012), w: *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012). Przypatrzmy się powołaniu naszemu*, t. I: *Program odnowy religijno-moralnej*, Legnica 2012, s. 349-351.
- [BISKUP LEGNICKI], *Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej* (29.06.1994), LWD 7 (1998), nr 2, s. 49-52.
- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Apel do kapłanów w sprawie daru osobistego na dzieła realizowane w Diecezji* (10.02.2011), ŁWD 73 (2011), nr 1, s. 74.

- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Instrukcja o prowadzeniu kancelarii parafialnej* (18.03.2011), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego: zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, Łomża 2011, s. 72-82.
- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *List do Kapłanów Łomżyńskiego Prezbiterium* (8.04.2004), ŁWD 66 (2004), nr 2, s. 115-116.
- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *List do kapłanów Prezbiterium Łomżyńskiego* (29.06.2002), ŁWD 64 (2002), nr 2, s. 55-57.
- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Regulamin Domu Księży Emerytów (Domu Wspólnoty Kapłańskiej) im. Bł. Ks. Adama Bargielskiego w Łomży* (3.03.2011), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego: zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, Łomża 2011, s. 276-279.
- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Regulamin Kościelnych-Zakrystianów Diecezji Łomżyńskiej* (15.02.2007), ŁWD 69 (2007), nr 1, s. 106-111.
- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Regulamin Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej* (12.09.2006), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego: zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, Łomża 2011, s. 233-252.
- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Regulamin organistów Diecezji Łomżyńskiej* (15.02.2007), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego: zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, Łomża 2011, s. 283-287.
- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Statut Domu Księży Emerytów (Domu Wspólnoty Kapłańskiej) Diecezji Łomżyńskiej im. Bł. Ks. Adama Bargielskiego w Łomży* (1.03.2011), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego: zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, Łomża 2011, s. 121-122.
- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (27.02.2009), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego: zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, Łomża 2011, s. 120.
- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego im. Papieża Jana Pawła II w Łomży* (15.12.2009), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego: zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, Łomża 2011, s. 136-157.
- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Wskazania dotyczące treści Testamentu Kapłańskiego* (6.12.2006), ŁWD 68 (2006), nr 4, s. 53.
- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Zarządzenie dotyczące uposażenia i zobowiązań finansowych kapłanów Diecezji Łomżyńskiej* (19.03.2009), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego: zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, Łomża 2011, s. 33-37.
- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Zarządzenie w sprawie przekazywania parafii nowemu proboszczowi lub administratorowi* (26.06.2009), w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Łomżyńskiego: zarządzenia, dekrety, instrukcje, statuty, regulaminy*, Łomża 2011, s. 25-33.
- BISKUP ŁOMŻYŃSKI, *Zarządzenie w sprawie Testamentu Kapłanów Diecezji Łomżyńskiej* (6.12.2006), ŁWD 68 (2006), nr 4, s. 52-53.

- BISKUP ŁOWICKI, *Dekret dotyczący binacji i trynacji* (7.07.1993), WDŁ 2 (1993), nr 4, s. 20-21.
- BISKUP ŁOWICKI, *Instrukcja synodalna o podziale ofiar mszalnych* (25.03.1999), w: *I Synod Diecezji Łowickiej 1995-1999*, Łowicz 1999, s. 129-130.
- BISKUP ŁOWICKI, *Instrukcja synodalna o podziale ofiar z posług religijnych, z tytułu nauczania religii w szkołach i o świadczeniach parafialnych* (25.03.1999), w: *I Synod Diecezji Łowickiej 1995-1999*, Łowicz 1999, s. 130-131.
- BISKUP ŁOWICKI, *Zarządzenie dotyczące posługi i życia kapłanów* (19.06.1992), WDŁ 1 (1992), nr 1-3, s. 64-67.
- BISKUP ŁOWICKI, *Zarządzenie w sprawie podziału przychodu z tytułu nauczania religii w szkołach* (24.10.1997), WDŁ 6 (1997), nr 5, s. 9-10.
- BISKUP OPOLSKI, *Instrukcja synodalna dotycząca przekazania parafii nowemu proboszczowi lub administratorowi* (29.03.2005), w: *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy. Parafia u progu trzeciego tysiąclecia*, Opole 2005, s. 257-260.
- BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie dotyczące zasad funkcjonowania Funduszu Zapomogowego kapłanów Diecezji Opolskiej* (11.12.2004), WUDO 59 (2004), nr 12, s. 602-603.
- BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie Mszy św. binowanych i trynowanych* (29.03.2005), w: *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy. Parafia u progu trzeciego tysiąclecia*, Opole 2005, s. 190-192.
- BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie Mszy św. za zmarłych kapłanów* (29.03.2005), w: *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy. Parafia u progu trzeciego tysiąclecia*, Opole 2005, s. 193.
- BISKUP OPOLSKI, *Rozporządzenie w sprawie świadczeń związanych z zabezpieczeniem materialnym instytucji i obiektów diecezjalnych* (29.03.2005), w: *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy. Parafia u progu trzeciego tysiąclecia*, Opole 2005, s. 204-208.
- BISKUP PELPLIŃSKI, *Dekret o ustanowieniu Diecezjalnego Funduszu Szkolnictwa Katolickiego* (18.09.1997), MDP 6 (1997), nr 4-5, s. 427-428.
- BISKUP PELPLIŃSKI, *Dekret określający pensum księży profesorów WSD, pełniących obowiązki parafialne* (27.10.2001), MDP 10 (2001), nr 10, s. 671.
- BISKUP PELPLIŃSKI, *Dekret w sprawie sporządzania przez kapłanów testamentu na godzinę śmierci* (10.02.1998), MDP 7 (1998), nr 3, s. 135-136.
- BISKUP PELPLIŃSKI, *Dekret w sprawie wynagrodzenia kolędowego* (21.12.1997), MDP 6 (1997), nr 12, s. 580.
- BISKUP PELPLIŃSKI, *Regulamin Domu Kapłana Seniora Diecezji Pelplińskiej w Chojnicach. Ul. Wysoka 5, 89-600 Chojnice* [b. daty], MDP 19 (2010), nr 4, s. 167-169.
- BISKUP PELPLIŃSKI, *Statut Diecezjalnego Funduszu Emerytalnego* [b. daty], MDP 19 (2010), nr 4, s. 165-166.

- BISKUP PELPLIŃSKI, *Statut Domu Kapłana Seniora Diecezji Pelplińskiej w Chojnicach. Ul. Wysoka 5, 89-600 Chojnice* [b. daty], MDP 19 (2010), nr 4, s. 166-167.
- BISKUP PELPLIŃSKI, *Statut Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (6.06.2000), w: *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej*, Pelplin 2001, s. 162.
- BISKUP PELPLIŃSKI, *Zarządzenie o wysokości poszczególnych zobowiązań finansowych (obowiązuje od 01 kwietnia 2006 r.)* [b. daty], MDP 15 (2006), nr 2, s. 78-81.
- BISKUP PŁOCKI, *Dekret* (26.06.2013), MPP 98 (2013), nr 6, s. 127.
- BISKUP PŁOCKI, *Dekret dotyczący zmian świadczeń finansowych w Diecezji Płockiej* (20.02.2009), MPP 94 (2009), nr 2, art. s. 67-68.
- BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o ofiarach mszalnych oraz binowaniu i trynowaniu Mszy Świętej* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 596-598.
- BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o prowadzeniu księgi inwentarzowej parafii* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 614-616.
- BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o wizycie duszpasterskiej* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 567-569.
- BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o zabezpieczeniu majątku parafialnego przy zmianie na stanowisku proboszcza* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 594-595.
- BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja o zarządzaniu kościelnymi dobrami doczesnymi Diecezji Płockiej* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 578-583.
- BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie pracowników zatrudnionych w instytucjach diecezjalnych, kapelanów i studentów* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 586-588.
- BISKUP PŁOCKI, *Instrukcja regulująca uposażenie proboszcza, wikariusza i rezydenta oraz świadczenia osobiste i parafialne* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 589-593.
- BISKUP PŁOCKI, *Regulamin Diecezjalnego Funduszu Remontowo-Budowlanego* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 674.
- BISKUP PŁOCKI, *Regulamin Domu Księża Emerytów pw. św. Józefa Diecezji Płockiej w Płocku* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji*

- Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 664-666.
- BISKUP PŁOCKI, *Regulamin Kurii Diecezjalnej Płockiej* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 637-643.
- BISKUP PŁOCKI, *Regulamin organizacyjny Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 652-663.
- BISKUP PŁOCKI, *Statut Funduszu Bratniej Pomocy Kapłanów Diecezji Płockiej* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 387-391.
- BISKUP PŁOCKI, *Wytyczne dotyczące posługi kapelana w szpitalach, hospicjach i domach opieki w Diecezji Płockiej* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 713-715.
- BISKUP PŁOCKI, *Wytyczne dotyczące posługi kapelana w więzieniu i areszcie* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 716-718.
- BISKUP PŁOCKI, *Zarządzenie* (15.05.2000), MPP 85 (2000), nr 6, s. 291-292.
- BISKUP PŁOCKI, *Zarządzenie dotyczące finansowania Domu Księża Emerytów im św. Józefa w Płocku* (22.09.2017), MPP 102 (2017), nr 9, s. 887-888.
- BISKUP PŁOCKI, *Zarządzenie dotyczące mieszkań służbowych* (22.09.2017), MPP 102 (2017), nr 9, s. 889.
- BISKUP PŁOCKI, *Zasady działania Diecezjalnego Funduszu Społecznego* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 584-585.
- BISKUP RADOMSKI, *Dekret dotyczący możliwości celebrowania drugiej i kolejnej Mszy świętej oraz zasad rozliczania stypendiów mszalnych* (28.05.2015), KDR 24 (2015), nr 2, s. 195-199.
- BISKUP RADOMSKI, *Dekret dotyczący nowych zasad zbiórki i funkcjonowania Funduszu Duszpasterskiego* (27.12.2005), KDR 14 (2005), nr 4, s. 550-551.
- BISKUP RADOMSKI, *Dekret o świadczeniach finansowych w Diecezji Radomskiej* (3.12.2008), KDR 17 (2008), nr 4, s. 479-482.
- BISKUP RADOMSKI, *Dekret w sprawie składek zasilających Fundusz Emerytalny Diecezji Radomskiej* (12.12.2012), KDR 22 (2013), nr 2, s. 155.

- BISKUP RADOMSKI, *Dekret wprowadzający wspólną dochodów kapłańskich w Diecezji Radomskiej* (21.12.2000), KDR 10 (2001), nr 1, s. 13-15.
- BISKUP RADOMSKI, *Status Funduszu Jedności Kapłańskiej* (25.10.2012), KDR 22 (2013), nr 1, s. 39-41.
- BISKUP RADOMSKI, *Status Księdza Emeryta i Rencisty* (12.12.2012), KDR 22 (2013), nr 1, s. 42-48.
- BISKUP RZESZOWSKI, *Dekret dotyczący Mszy św. za zmarłych kapłanów* (30.11.2015), *Zwiast* 24 (2015), nr 4, s. 194-194.
- BISKUP RZESZOWSKI, *Dekret dotyczący utrzymania Instytutu, Seminarium, DD „Tabor” i DKS* (15.11.2013), *Zwiast* 22 (2013), nr 4, s. 79-80.
- BISKUP RZESZOWSKI, *Instrukcja o sprawowaniu Eucharystii* (20.11.2004), w: *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004*, Rzeszów 2004, s. 243-254.
- BISKUP RZESZOWSKI, *Instrukcja o współpracy i uposażeniu proboszcza i wikariusza* (20.11.2004), w: *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004*, Rzeszów 2004, s. 263-265.
- BISKUP RZESZOWSKI, *Regulamin działalności Komisji Nadzoru Finansowego dla instytucji Diecezji Rzeszowskiej* (7.01.2014), *Zwiast* 23 (2014), nr 1, s. 46-49.
- BISKUP RZESZOWSKI, *Statut „katechety stałego”* (20.11.2004), w: *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004*, Rzeszów 2004, s. 315-316.
- BISKUP RZESZOWSKI, *Statut Domu Księży Seniorów* (20.11.2004), w: *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004*, Rzeszów 2004, s. 354-356.
- BISKUP RZESZOWSKI, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego w Rzeszowie* (20.11.2004), w: *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004*, Rzeszów 2004, s. 294-304.
- BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret* (9.11.2017), KDS 110 (2017), nr 11-12, s. 699-700.
- BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret dotyczący księży Diecezji Sandomierskiej odbywających studia specjalistyczne* (7.12.1993), KDS 86 (1993), nr 11-12, s. 395-397.
- BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret nowelizujący sposób wpłacania niektórych zobowiązań finansowych parafii i kapłanów Diecezji Sandomierskiej* (29.12.2008), KDS 102 (2009), nr 1-2, s. 222.
- BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret o ujednoczeniu w diecezji zasad podziału wśród kapłanów dochodów parafialnych* (9.06.1994), KDS 87 (1994), nr 5-6, s. 218-219.
- BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret potwierdzający zobowiązania finansowe parafii i kapłanów w Diecezji Sandomierskiej* (19.11.2005), KDS 98 (2005), nr 11-12, s. 883-885.
- BISKUP SANDOMIERSKI, *Dekret w sprawie podziału wynagrodzenia księży katechetów* (1.10.1997), KDS 90 (1997), nr 9-10, s. 414-415.
- BISKUP SANDOMIERSKI, *Regulamin Domu Księży Emerytów* (29.04.2004), KDS 97 (2004), nr 9-10, s. 422-423.

- BISKUP SANDOMIERSKI, *Regulamin Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej* (29.04.2004), KDS 97 (2004), nr 9-10, s. 419-421.
- BISKUP SANDOMIERSKI, *Statut Funduszu Wzajemna Pomoc Kapłanów Diecezji Sandomierskiej* (18.10.2003), KDS 97 (2004), nr 9-10, s. 415-418.
- BISKUP SANDOMIERSKI, *Statut księdza emeryta w Diecezji Sandomierskiej* (7.11.2011), KDS 104 (2011), nr 11-12, s. 827-831.
- BISKUP SANDOMIERSKI, *Zasady zamieszkania księży emerytów poza Domem Księży Emerytów w Sandomierzu* (13.02.2009), KDS 102 (2009), nr 3-4, s. 147-149.
- BISKUP SIEDLECKI, *Dekret* (13.03.2015), WDS 84 (2015), nr 3, s. 165-167.
- BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o dochodach i zasadach wzajemnych rozliczeń duszpasterzy parafialnych* (9.06.2018), w: *II Synod Diecezji Siedleckiej. Żyjąc mocą chrztu*, Siedlce 2018, s. 315-318.
- BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o miesięcznych opłatach od parafii* (29.09.2016), WDS 85 (2016), nr 9-10, s. 391.
- BISKUP SIEDLECKI, *Dekret o Mszach Świętych binowanych i trynowanych, o intencjach oraz stypendiach mszalnych* (9.06.2018), w: *II Synod Diecezji Siedleckiej. Żyjąc mocą chrztu*, Siedlce 2018, s. 327-334.
- BISKUP SIEDLECKI, *Dekret określający status księdza emeryta i rencisty* (9.06.2018), w: *II Synod Diecezji Siedleckiej. Żyjąc mocą chrztu*, Siedlce 2018, s. 319-326.
- BISKUP SIEDLECKI, *Instrukcja dotycząca sporządzania testamentów przez kapłanów Diecezji Siedleckiej* (28.10.2015), WDS 84 (2015), nr 10, art. 1.
- BISKUP SIEDLECKI, *Pro memoria* (30.12.2003), WDS 73 (2004), nr 1, s. 17.
- BISKUP SIEDLECKI, *Pro memoria* (23.01.2008), WDS 77 (2008), nr 1, s. 28.
- BISKUP SIEDLECKI, *Status księdza emeryta i rencisty w Diecezji Siedleckiej* (31.03.2004), WDS 73 (2004), nr 4, s. 189-195.
- BISKUP SIEDLECKI, *Status księży prefektów w Diecezji Siedleckiej* (1.09.2015), WDS 84 (2015), nr 7-8, s. 434-435.
- BISKUP SIEDLECKI, *Statut Kapłańskiego Funduszu Emerytalno-Zapomogowego Diecezji Siedleckiej* (9.06.2018), w: *II Synod Diecezji Siedleckiej. Żyjąc mocą chrztu*, Siedlce 2018, s. 559-561.
- BISKUP SIEDLECKI, *Statut Kurii Diecezjalnej w Siedlcach* (24.05.2017), WDS 86 (2017), nr 5-6, s. 202-222.
- BISKUP SIEDLECKI, *Zasady współpracy i uposażenia duszpasterzy parafialnych w Diecezji Siedleckiej* (15.11.2006), WDS 75 (2006), nr 12, s. 424-434.
- BISKUP SOSNOWIECKI, *Biskupa [Biskup – P.L.] diecezjalny o zarządzaniu majątkiem kościelnym [b. daty]*, SWD 17 (2008), nr 1-12, s. 53-54.
- BISKUP SOSNOWIECKI, *Dekret udzielający prawa binacji i trynacji Mszy Świętej w Diecezji Sosnowieckiej* (22.01.2014), SWD 13 (2004), nr 1-3, s. 49-50.

- BISKUP SOSNOWIECKI, *Dekret udzielający zezwolenia na binację i trynację Mszy św.* (18.02.1997), SWD 6 (1997), nr 1-3, s. 73.
- BISKUP SOSNOWIECKI, *Kapłan wobec rzeczy ostatecznych* (11.12.2004), w: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego*, Sosnowiec 2005, s. 189-193.
- BISKUP SOSNOWIECKI, *Kapłańska Pomoc Bratnia w Diecezji Sosnowieckiej* (1.03.2010), SWD 19 (2011), nr 1-12, s. 152-153.
- BISKUP SOSNOWIECKI, *Reskrypt. Ks. Tomasz Smalcerz duszpasterz Wiernych Tradycji Łacińskiej Diecezji Sosnowieckiej* (4.12.2015), SWD 23 (2015), nr 1-12, s. 94-95.
- BISKUP SOSNOWIECKI, *Rozporządzenia w sprawie wyposażenia plebanii i mieszkań wikariuszowskich* (1.06.2011), SWD 20 (2011), nr 1-12, s. 98.
- BISKUP SOSNOWIECKI, *Rozporządzenie dotyczące świadczeń finansowych w Diecezji Sosnowieckiej w 2010 roku* (19.02.2010), SWD 19 (2010), nr 1-12, s. 137-141.
- BISKUP SOSNOWIECKI, *Statut Domu św. Józefa* (2.02.2011), SWD 20 (2011), nr 1-12, s. 92-95.
- BISKUP SOSNOWIECKI, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Sosnowieckiej w Krakowie* (11.12.2004), w: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego*, Sosnowiec 2005, s. 159-167.
- BISKUP SOSNOWIECKI, *Ustalenia dotyczące miesięcznego wynagrodzenia dla pracowników Kurii, Seminarium i wszystkich instytucji kościelnych* (11.12.2004), w: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego*, Sosnowiec 2005, s. 271.
- BISKUP SOSNOWIECKI, *Ustalenia dotyczące rozliczeń finansowych w parafii* (11.12.2004), w: *I Synod Diecezji Sosnowieckiej. Prawo Partykularne Kościoła Sosnowieckiego*, Sosnowiec 2005, s. 275.
- BISKUP ŚWIDNICKI, *Instrukcja dotycząca przekazania parafii nowemu proboszczowi lub administratorowi* (1.12.2006), ŚWK 3 (2006), nr 4, s. 96-99.
- BISKUP TARNOWSKI, *Dekret określający wysokość opłat sądowych obowiązujących w Sądzie Diecezjalnym w Tarnowie oraz warunki ubiegania się o ich obniżenie lub zniesienie* (27.01.2015), Cur 165 (2015), nr 1, s. 53-54.
- BISKUP TARNOWSKI, *Dekret w sprawie mszy świętych binowanych i trynowanych* (29.08.2012), Cur 162 (2012), nr 3, s. 330-331.
- BISKUP TARNOWSKI, *Dekret wprowadzający całkowitą wspólnotę dochodów kapłańskich w diecezji tarnowskiej* (27.08.1994), Cur 144 (1994), nr 4, s. 497-498.
- BISKUP TARNOWSKI, *Kapłan a normy liturgiczno-prawne* (29.09.2006), Cur 156 (2006), nr 3, s. 294-297.
- BISKUP TARNOWSKI, *Regulamin Sądu Diecezjalnego w Tarnowie* (10.10.2017), Cur 167 (2017), nr 4, s. 568-588.
- BISKUP TARNOWSKI, *Status Kapelana Szpitalnego w Diecezji Tarnowskiej* (18.10.1998), Cur 149 (1999), nr 1, s. 19-21.

- BISKUP TARNOWSKI, *Status księdza emeryta i rencisty w diecezji tarnowskiej* (18.11.2010), Cur 160 (2010), nr 4, s. 574-578.
- BISKUP TARNOWSKI, *Status posługi prefektów w diecezji tarnowskiej* (22.05.2007), Cur 157 (2007), nr 3, s. 351-353.
- BISKUP TARNOWSKI, *Zarządzenie* (28.08.2000), Cur 150 (2000), nr 4, s. 504.
- BISKUP TARNOWSKI, *Znowelizowany 430 Statut Synodalny* (4.03.1997), Cur 147 (1997), nr 4, s. 512.
- BISKUP TARNOWSKI, *Znowelizowany Statut „Caritas Sacerdotalis”* (4.05.1998), Cur 148 (1998), nr 3, s. 329-331.
- BISKUP TORUŃSKI, *Dekret w sprawie księży emerytów* (29.07.2009), TWK 18 (2009), nr 3-4, s. 85.
- BISKUP TORUŃSKI, *Dekret w sprawie zmiany brzmienia Instrukcji o kapłanach emerytowanych* [b. daty], TWK 23 (2014), nr 3-4, s. 59.
- BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o binowaniu i trynowaniu Mszy św., intencjach i stypendiach mszalnych oraz ich zapisie* (27.06.2011), w: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego*, Toruń 2011, s. 352-355.
- BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o kapłanach emerytowanych* (27.06.2011), w: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego*, Toruń 2011, s. 286-290.
- BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o wizycie duszpasterskiej* (27.06.2011), w: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego*, Toruń 2011, s. 314-318.
- BISKUP TORUŃSKI, *Instrukcja o współpracy i uposażeniu duszpasterzy parafialnych* (27.06.2011), w: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego*, Toruń 2011, s. 273-284.
- BISKUP TORUŃSKI, *Zasady funkcjonowania Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej* (27.06.2011), w: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego*, Toruń 2011, s. 290-291.
- BISKUP TORUŃSKI, *Zasady zarządzania dobrami kościelnymi* (27.06.2011), w: *Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego*, Toruń 2011, s. 394-399.
- BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Instrukcja o sporządzaniu testamentu przez kapłana i o jego wykonaniu* (8.12.2000), w: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, Warszawa 2000, s. 198-201.
- BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Instrukcja o sposobie przekazywania majątku kościelnego przy zmianie na stanowisku proboszcza lub rektora kościoła* (8.12.2000), w: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, Warszawa 2000, s. 191-192.

- BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Instrukcja o współpracy duszpasterzy parafii nowo powstałej z duszpasterzami parafii macierzystych* (8.12.2000), w: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, Warszawa 2000, s. 201-204.
- BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Instrukcja o wynagrodzeniu księży katechetów i kapłanów* (8.12.2000), w: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej* (8.12.2000), Warszawa 2000, s. 204-205.
- BISKUP WARSZAWSKO-PRASKI, *Status kapłana rezydenta* (8.12.2000), w: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, Warszawa 2000, s. 177-178.
- BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Dekret ustanawiający Fundusz Solidarnościowy Kapłanów Diecezji Włocławskiej* (10.10.2005), MDW 88 (2005), nr 11-12, s. 650-651.
- BISKUP WŁOCŁAWSKI, *O Mszach zbiorowych* (8.05.1991), w: *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*, Włocławek 1994, s. 151-154.
- BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku* (8.01.2001), MDW 84 (2001), nr 1, s. 1-11.
- BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Wyjaśnienia dotyczące «Zarządzenia w sprawie wynagrodzenia księży wikariuszy i proboszczów»* (28.02.2006), MDW 89 (2006), nr 3, s. 267-268.
- BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Zarządzenie w sprawie ofiar za msze binowane i trynowane* (18.09.2004), MDW 87 (2004), nr 9, s. 474-475.
- BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Zarządzenie w sprawie świadczeń finansowych na rzecz diecezji księży pracujących poza jej granicami* (14.05.2007), KDW 90 (2007), nr 6, s. 533-534.
- BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Zarządzenie w sprawie wynagrodzenia księży wikariuszy i proboszczów* (1.02.2006), MDW 89 (2006), nr 2, s. 193.
- BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Zarządzenie w sprawie zbiórki z kolędy* (6.12.2013), MDW 97 (2014), nr 1, s. 37.
- BISKUP WŁOCŁAWSKI, *Zarządzenie w sprawie zbiórki z ofiar kolędowych na cele diecezjalne* (15.12.2009), MDW 93 (2010), nr 1, s. 81-82.
- BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret określający status Księdza Emeryta Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej* (16.12.2010), ZID 19 (2010), nr 4, s. 36-38.
- BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie binowania i trynowania Mszy św.* (30.11.1993), w: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość 2001, s. 178-179.
- BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie nowej stawki na tzw. „poduszne” w Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej* (28.06.2013), ZID 22 (2013), nr 3, s. 65.
- BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie podziału zbiórki kolędowej* (24.11.1992), w: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość 2001, s. 175.

- BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie stypendiów mszalnych* (30.09.1993), w: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość 2001, s. 176-177.
- BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Dekret w sprawie uposażenia księży* (30.09.1993), w: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość 2001, s. 173-174.
- BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Regulamin dla muzyków kościelnych w diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej* [b. daty], ZID 19 (2010), nr 2, s. 87-97.
- BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Statut Organistów* (27.11.1994), w: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość 2001, s. 209-212.
- BISKUP ZAMOJSKO-LUBACZOWSKI, *Statut Referatu Socjalnego* (15.12.1993), w: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość 2001, s. 172-173.
- BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Dekret ustanawiający nową składkę na seminarium duchowne* (30.03.1999), Eccl 8 (1999), nr 7-9, s. 49-50.
- BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Dekret zmieniający wysokość opłat na rzecz diecezji* (16.05.2018), Eccl 28 (2018), nr 1, s. 82.
- BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Ofiary z Mszy św. binowanych* (18.03.2009), Eccl 19 (2009), nr 1-2, s. 108.
- BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Status kapelana w zakładach leczniczych, domach opieki i sanatoriach znajdujących się na terenie Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej* (11.02.2000), Eccl 9 (2000), nr 1-3, s. 35-38.
- BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Vademecum Ekonomiczne Księży Proboszczów i Wikariuszy w Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej* (24.06.2005), Eccl 15 (2005), nr 7-9, s. 23-27.
- BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Zarządzenie dotyczące nowych zasad finansowania Z-GWSD w Paradyżu oraz partycypacji w kosztach utrzymania parafii* (1.10.2012), Eccl 22 (2012), nr 4, s. 8-9.
- BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Zarządzenie dotyczące testamentu kapłańskiego oraz postępowania w przypadku śmierci kapłana* (31.10.2017), Eccl 27 (2017), nr 2, s. 98-100.
- BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Zarządzenie dotyczące uzupełnienia Statutu Funduszu Wzajemnej Pomocy Kapłańskiej Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej* (25.08.2016), Eccl 26 (2016), nr 2, s. 43.
- BISKUP ZIELONOGÓRSKO-GORZOWSKI, *Zarządzenie wprowadzające nowe zasady podziału ofiar z wizyty duszpasterskiej* (29.12.2004), Eccl 15 (2005), nr 1-3, s. 29-30.
- [B. inf. o aut.], *Informacja dotycząca sporządzania testamentów* [b. daty], WDG 24 (2015), nr 3, s. 326-332.
- [B. inf. o aut.], *Przypomnienie dotyczące sposobu sporządzania testamentu kapłana* [b. daty], Memor 81 (2007), nr 3, s. 667-668.

- [B. inf. o aut.], *Zarządzenie Kurii Diecezjalnej w sprawie kolekt, innych ofiar i zbiórek* [b. daty], WDG 96 (2016), nr 1, s. 128-130.
- Dobra doczesne Kościoła Płockiego* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 276-288.
- Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty* (4.04.1994), Włocławek 1994.
- Działalność misyjna* (8.05.1979), w: *Duszpasterski Synod Archidiecezji Krakowskiej. 1972-1979, t. I: Przebieg prac synodalnych. Dokumenty synodu*, Kraków 1985, s. 248-251.
- EKONOM ARCHIDIECEZJI BIAŁOSTOCKIEJ, *Komunikaty Wydziału Ekonomicznego Kurii Metropolitalnej Białostockiej* (5.02.2003), WKAB 31 (2003), nr 1, s. 77-80.
- EKONOM DIECEZJI GLIWICKIEJ, *Zarządzenia Kurii Diecezjalnej w sprawie kolekt, innych ofiar i zbiórek* [b. daty], WDG 100 (2017), nr 1, s. 72-76.
- EKONOM DIECEZJI PŁOCKIEJ, *Komunikaty* (4.01.2016), MPP 101 (2016), nr 1, s. 22-23.
- EKONOM DIECEZJI SOSNOWIECKIEJ, *Instrukcja normująca sprawy finansowe duchowieństwa diecezji sosnowieckiej* (11.12.1997), SWD 6 (1997), nr 10-12, s. 322-323.
- EKONOM DIECEZJI SOSNOWIECKIEJ, *Komunikat* (9.12.1999), SWD 8 (2010), nr 10-12, s. 325.
- KANCLERZ KURII DIECEZJALNEJ, *Pro memoria w sprawie testamentów księży archidiecezji krakowskiej*, Notif 147 (2009), nr 10-12, s. 22-25.
- Kapłan – sługa zbawienia* (6.12.1993), w: *Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991*, Wrocław 1995, s. 144-160.
- Kapłani w Kościele częstochowskim* (23.11.1986), w: *II Synod Diecezji Częstochowskiej*, Częstochowa 1987, s. 177-196.
- Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem* (25.01.2001), w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 159-188.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja regulująca działalność misyjną kapłanów diecezjalnych* (7.11.1987), Cur 139 (1989), nr 7-9, s. 352-355.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Instrukcja w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła* (25.08.2015), AKEP 27 (2015), wyd. 2016, s. 116-140.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Status biskupów seniorów diecezjalnych i pomocniczych* (6.03.2013), AKEP 1 (2013), s. 128-130.
- KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Status prawny biskupów polskich rezygnujących z urzędu* (15.10.1997), w: UHK, s. 767.
- Kościół wobec życia społeczno-gospodarczego* (25.01.2001), w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 65-81.
- Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II* (25.01.2001), w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Poznań 2001, s. 189-216.

- Pierwszy Synod Diecezji Gliwickiej (2017-2018). Statuty i aneksy* (4.11.2018), Gliwice 2018.
- Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej (2007 – 2009). Prawo diecezjalne Kościoła Kaliskiego* (25.03.2009), Kalisz 2009.
- Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy. Parafia u progu trzeciego tysiąclecia* (29.03.2005), Opole 2005.
- Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004* (20.11.2004), Rzeszów 2004.
- Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej* (8.12.2000), Warszawa 2000.
- Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001* (25.03.2001), Zamość 2001.
- Posługa i życie kapłanów w Kościele kieleckim* (3.06.1992), w: *III Synod Diecezji Kieleckiej 1984-1991*, Kielce 1992, s. 70-85.
- Prezbiter – pasterzem i przewodnikiem powierzonej mu wspólnoty* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 160-185.
- Przypatrzmy się powołaniu naszemu! (1Kor 1, 26). I (XIV) Synod Archidiecezji Warmińskiej (2006-2012). Misja Kościoła Warmińskiego w dziele Nowej Ewangelizacji* (30.09.2012), Olsztyn 2012.
- Sakrament kapłaństwa Chrystusowego* (8.05.1979), w: *Duszpasterski Synod Archidiecezji Krakowskiej. 1972-1979, t. I: Przebieg prac synodalnych. Dokumenty synodu*, Kraków 1985, s. 308-322.
- Sprawy bytowe duchowieństwa Diecezji Kieleckiej* (3.06.1992), w: *III Synod Diecezji Kieleckiej 1984-1991*, Kielce 1992, s. 91-97.
- Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej* (6.06.2000), Pelplin 2001.
- Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego* (23.11.2008), t. I: *Dokumenty*, Poznań 2008.
- Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego* (23.11.2008), t. II: *Statuty*, Poznań 2008.
- Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy* (1.01.2000), Przemyśl 2000.
- Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991* (6.12.1993), Wrocław 1995.
- Testament – wzór dla emerytów*, w: *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej* (6.06.2000), Pelplin 2001, s. 242-243.
- Testament – wzór dla proboszczów*, w: *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej* (6.06.2000), Pelplin 2001, s. 241-242.
- Testament (Aneks 21)*, w: *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty* (4.04.1994), Włocławek 1994, s. 217-219.
- Testament (wzór testamentu własnoręcznego)*, Eccl 27 (2017), nr 2, s. 140-142.

- Testament (wzór)*, w: *III Synod Gdański. Misja Ewangelizacyjna Kościoła Gdańskiego na początku Nowego Tysiąclecia* (29.12.2001), t. II: *Dokumenty Synodu. Załączniki*, Gdańsk 2001, s. 102.
- Testament [wzór]*, EWD 54 (2015), s. 76-78.
- Testament [wzór]*, w: *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej* (9.12.1989), Koszalin [b.r.w], s. 197.
- Testament kapłana – poradnik*, Eccl 27 (2017), nr 2, s. 133-139.
- Testament kapłana [Aneks 37]*, w: *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej (2007 – 2009). Prawo diecezjalne Kościoła Kaliskiego* (25.03.2009), Kalisz 2009, s. 287-289.
- Testament kapłana [Aneks nr 26]*, w: *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej* (9.12.1989), Koszalin [b.r.w], s. 196-197.
- Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Toruńskiej. Prawo partykularne Kościoła Toruńskiego* (27.06.2011), Toruń 2011.
- Umowa o pracę (wzór)*, WACz 84 [2010], nr 1-3, s. 115-116.
- Ustawa synodalna Diecezji Radomskiej promulgowana przez Biskupa Radomskiego Edwarda Materskiego 5 kwietnia 1997 roku w Radomiu na I Synodzie Diecezji Radomskiej* (5.04.1997), Radom 1999.
- WIKARIUSZ GENERALNY DIECEZJI GLIWICKIEJ, *Testamenty – uwagi praktyczne* [b. daty], WDG 4 (1995), nr 1-2, s. 76-78.
- WIKARIUSZ GENERALNY DIECEZJI GLIWICKIEJ, *Testamenty księży proboszczów* [b. daty], WDG 4 (1995), nr 1-2, s. 79.
- WIKARIUSZ GENERALNY DIECEZJI ŁOMŻYŃSKIEJ, *Pro memoria w sprawie kołеды, sakramentu bierzmowania i Mszy św. binacyjnych i trzynacyjnych* (30.11.2006), ŁWD 68 (2006), nr 4, s. 100-101.
- WIKARIUSZ GENERALNY DIECEZJI ŁOWICKIEJ, *Zarządzenie* (1.03.2007), WDŁ 16 (2007), nr 1, s. 145-146.
- WIKARIUSZ GENERALNY DIECEZJI ŁOWICKIEJ, *Zarządzenie o świadczeniach finansowych w Diecezji Łowickiej w 2016 r.* (3.12.2014), WDŁ 25 (2016), nr 1, s. 93-97.
- Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej* (20.11.2016), Katowice 2016.
- Wzór testamentu dla kapłanów młodszych*, w: *Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej* (6.06.2000), Pelplin 2001, s. 243-244.
- Wzór testamentu kapłana*, w: *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej. Dekrety i Instrukcje* (16.04.1999), Sandomierz 1999, s. 467-470.
- Wzór testamentu kapłana*, w: *I Synod Archidiecezji Białostockiej* (25.03.2000), Białystok 2000, s. 280-281.
- Wzór testamentu kapłana*, w: *I Synod Diecezji Elckiej 1997-1999* (8.06.1999), Elk 1999, s. 201-203.

- Wzór testamentu kapłana*, w: *I Synod Diecezji Łowickiej 1995-1999* (25.03.1999), Łowicz 1999, s. 281-282.
- Wzór testamentu kapłana*, w: *Pierwszy Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy. Parafia u progu trzeciego tysiąclecia* (29.03.2005), Opole 2005, s. 302-303.
- Wzór testamentu kapłana*, w: *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej* (8.12.2000), Warszawa 2000, s. 200-201.
- Wzór testamentu kapłana*, w: *Pierwszy Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001* (25.03.2001), Zamość 2001, s. 221-222.
- Wzór testamentu kapłana*, w: *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008. Zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego* (23.11.2008), t. II: *Statuty*, Poznań 2008, s. 636-637.
- Wzór testamentu kapłana*, w: *Zarządzenia posynodalne Biskupa Kieleckiego (instrukcje, statuty, wzory pism)*, Kielce 2002, s. 225.
- Wzór testamentu kapłana*, WACz 82 (2008), nr 3-4, s. 79.
- Wzór testamentu własnoręcznego*, WAK 84 (2016), suplement, s. 132-133.
- Wzór testamentu*, w: *II Synod Diecezji Siedleckiej. Żyjąc mocą chrztu* (9.06.2018), Siedlce 2018, s. 403-404.
- Wzór testamentu*, WDS 84 (2015), nr 10, s. 601-602.
- Zasady współtworzenia warunków pracy w zespołach kapłańskich* (1.01.2000), w: *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy*, Przemyśl 2000, s. 401-404.
- Zasady współżycia proboszcza i wikariusza w diecezji koszalińsko-kołobrzeszkiej „ordynacja”* (9.12.1989), w: *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej*, Koszalin [b.r.w.], s. 175-177.
- Zasady wynagradzania osób oraz finansowania urzędów i instytucji kościelnych w Archidiecezji Wrocławskiej* (6.12.1993), w: *Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991*, Wrocław 1995, s. 411-416.
- «*Źródło i szczyt*». *Życie liturgiczne i sakramentalne w Diecezji Płockiej* (5.12.2015), w: *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, Płock 2015, s. 85-127.

3. Źródła prawa polskiego

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Kodeks cywilny*, Dz. U. z 2018 r., poz. 1025 z późn. zm.

Literatura

- A *Synopsis of the Recent „Instructio” of the Holy See „de titulo ordinationis” Issued by the Propaganda, April 27, 1871, for Missionary Countries*, w: S.B. SMITH, *Elements of Ecclesiastical Law. Compiled with Reference to the Latest Decisions of the Sacred Congregations of Cardinals*, t. I: *Ecclesiastical Persons*, New York 1895, s. 550-551.
- ADAMOWICZ L., *Il sistema di sostentamento del clero cattolico in Polonia*, w: *Pecunia service debet sed non regere. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Stanisławowi Dubielowi*, red. K. Wiak, P. Kaleta, Lublin 2017, s. 25-35.
- ADAMOWICZ L., *Władza biskupa diecezjalnego w odniesieniu do majątku kościelnego*, w: *Biskup. Pasterz diecezji. Materiały z sympozjum „Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostołstwo wiernych” zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 26 marca 2003 r. z okazji XX-lecia promulgowania Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. P. Majer, Kraków 2003, s. s. 121-140.
- ADAMOWICZ L., *Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych według Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*, Lublin 1999.
- ARCHUTOWSKI R., *Stypendyum*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. XXXVII-XXXVIII: S, oprac. J. Archutowski, R. Archutowski, A. Fajęcki [i in.], Warszawa 1913, s. 190-191.
- ARRIETA J.I., *Utrata urzędu kościelnego*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 187-195.
- ARTNER P., *The Remuneration of Diocesan Clerics*, „*Folia Canonica*” 12 (2009), s. 7-22.
- AUGUSTINE C., *A Commentary on the New Code of Canon Law*, t. II: *Clergy and Hierarchy*, St. Louis–London 1918.
- AUGUSTINE C., *A Commentary on the New Code of Canon Law*, t. IV: *On the Sacraments (Except Matrimony) and Sacramental (Can. 726-1011, 1144-1153)*, St. Louis–London 1920.
- AUGUSTINE C., *A Commentary on the New Code of Canon Law*, t. VI: *Administrative Law (Can. 1154-1551)*, St. Louis–London 1921.
- AUGUSTINE C., *A Commentary on the New Code of Canon Law*, t. VIII: *Penal Code (Can. 2195-2414) with Complete Index*, Toronto 1922.
- AYRINHAC H.A., *Penal Legislation in the New Code of Canon Law*, New York–Cincinnati–Chicago 1920.
- AZNAR GIL F.R., *De los bienes temporales de la Iglesia*, w: *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada por Profesores de la Facultad de Derecho Canónico*

- de la Universidad Pontificia de Salamanca*, red. F.R. Aznar Gil, M. Cortés Diéguez, J.M. Díaz Moreno [i in.], Madrid 2014, s. 737-771.
- AZNAR GIL F.R., *El fondo diocesano para la sustentacion del clero (c. 1.274, § 1)*, „Revista Española de Derecho Canónico” 48 (1991), s. 619-647.
- AZNAR GIL F.R., *La «conveniente remuneración» de los clérigos en el Código de Derecho Canónico (c. 281, § 1)*, „Ciencia Tomista” 113 (1986), nr 3, s. 527-581.
- AZNAR GIL F.R., *La administración de los bienes temporales de la Iglesia*, Salamanca 1993.
- BAIGENT J.W., *Jesus as Priest: An Examination of the Claim that the Concept of Jesus as Priest may be found in the New Testament outside the Epistle to the Hebrews*, „Vox Evangelica” 12 (1981), s. 34-44.
- BAKALARZ J., *Kwestia utrzymania kapelana migrantów*, RTK 27 (1980), z. 5, s. 117-130.
- BAKALARZ J., *Normy kanoniczne regulujące wyjazd kapłanów do krajów zamorskich*, RTK 24 (1977), z. 5, s. 107-118.
- BARBERENA T.G., *El motu proprio „Firma in traditione” sobre estipendios de Misas. Comentario*, „Revista Española de Derecho Canonico” 31 (1975), nr 1, s. 86-98.
- BARON A., PIETRAS H., *Wprowadzenie (Sobór Watykański I)*, w: *Dokumenty Soborów Powszecznych. Tekst łaciński i polski*, t. IV: (1511-1870). Lateran V. Trydent. Watykan I, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 871-877.
- BĄCZKOWICZ F., BARON J., STAWINOĞA W., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. I, Opole 1957.
- BĄCZKOWICZ F., BARON J., STAWINOĞA W., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Opole 1958.
- BEDNARZ J., *Administratura apostolska personalna „Świętego Jana Marii Vianneya”*, „Annales Canonici” 1 (2005), s. 139-174.
- BEDNARZ J., *La administración apostólica como figura especial en la organización eclesíastica*, „Cuadernos Doctorales” 22 (2008), s. 145-200.
- BEGUS C., *Diritto patrimoniale canonico*, Città del Vaticano 2007.
- BIELECKI S., *Nowy Testament o prezbiterach*, w: *Powołanie i służba. Księga jubileuszo-wa ku czci Biskupa Mieczysława Jaworskiego w 70 rocznicę urodzin*, red. K. Gurda, T. Gacia, Kielce 2000, s. 126-138.
- BIHLMAYER K., TÜCHLE H., *Historia Kościoła*, t. I: *Starożytność chrześcijańska*, tłum. J. Klenowski, Warszawa 1971.
- [B. inf. o aut.], *Jura stolae*, w: *Encyklopedia kościelna podług teologicznej Encyklopedji Wetzera i Weltego z licznymi jej dopełnieniami*, t. IX: *(Jezuici-Kapucynki)*, red. M. Nowodworski, Warszawa 1876, s. 302-304.
- [B. inf. o aut.], *Patrimoine d'ordination*, „Analecta Juris Pontificii” 15 (1876), kol. 947-963.

- BOBROWSKI F., *Lexicon latino-polonicum. Słownik łacińsko-polski*, t. I: A-K, Wilno ³1905.
- BOBROWSKI F., *Lexicon latino-polonicum. Słownik łacińsko-polski*, t. II: L-Z, Wilno ³1910.
- BOGUCKI M., *Problemy duszpasterskie w Listach św. Cypriana*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 9 (1971), nr 1, s. 191-224.
- BOJARSKI J.S., *Miejsce i rola diakona w społeczności chrześcijańskiej na podstawie «Didascalía apostolorum»*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 9 (1971), nr 1, s. 225-262.
- BORNKAMM G., πρέσβυς, πρεσβύτερος, w: *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, t. VI, red. G. Friedrich, Stuttgart 1990, s. 651-683.
- BORUTKA T., *Refleksja nad kapłaństwem w świetle nauczania Kościoła*, Kraków 2009.
- BROWN P.J., *The Perils of Bankruptcy: Rights and Obligations Regarding Clergy Support*, SCan 45 (2011), nr 1, s. 27-66.
- BROWN R.E., *The Challenge of New Testament Priesthood*, „*Emmanuel*” 86 (1980), s. 314-322.
- BURGAZZI C., *Il sostentamento del clero. Indagine storico-giuridica, con particolare riferimento alla formazione dei canoni 1272-1274-1275 del Codex Iuris Canonici 1983 e alla loro applicazione in ambito europeo*, Roma 2002.
- BUSO A.D., *Consideraciones acerca de la defensa de los derechos*, „*Anuario Argentino de Derecho Canónico*” 17 (2011), s. 77-99.
- CAFARDI N.P., HITE J., *Civil and Canonical Requirements for a Clergy Retirement Fund*, w: *CLSA Advisory Opinions*, t. I: 1984-1993, red. P.J. Cogan, Washington 1995, s. 416-419.
- CALVI M., *Commento ad un Canone: Sovvenire alle necessità della Chiesa (can. 222, par. 1)*, QDE 2 (1989), nr 1, s. 95-99.
- CALVO-ÁLVAREZ J., *Del estipendio ofrecido para la celebración de la Misa*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. III/1, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona ³2002, s. 703-756.
- CALVO-ÁLVAREZ J., *Estipendios*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. III/1, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona ³2002, s. 703-756.
- CARMICHAEL C.M., «*Treading*» in the Book of Ruth, „*Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*” 92 (1980), s. 248-266.
- CASTRO TORNERO G. DE, *La sustentación del clero secular en España*, Romae 2009.
- CATTANEO E., *Il sostentamento nella chiesa dei primi secoli*, „*Rassegna di Teologia*” 34 (1993), nr 1, s. 674-691.
- CHIAPPETTA L., *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. I: *Libri I-II*, Bologna ³2011.
- CHIAPPETTA L., *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. II: *Libri III-IV-V-VI*, Bologna ³2011.
- CHIAPPETTA L., *Il manuale del parroco. Commento giuridico-pastorale*, Roma 1997.

- Concilii Vaticani II synopsis in ordinem redigens schemata cum relationibus necnon patrum orationes atque animadversiones. Decretum de presbyterorum ministerio et vita „Presbyterorum ordinis”*, red. F. Gil Hellín, Città del Vaticano 1996.
- CONSORTI P., *La remunerazione del clero. Dal sistema beneficiale agli Istituti per il sostentamento*, Torino 2000.
- CONSORTI P., *Sustentación del clero*, w: *Diccionario general de derecho canónico*, t. VII: *(Rite dispositus – Žužek, Ivan)*, red. J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, Cizur Menor 2012, s. 519-523.
- CORBELLINI G., *Note sulla formazione del can. 1274 (e dei cann. 1275 e 1272) del «Codex Iuris Canonici»*, IE 8 (1996), nr 2, s. 465-507.
- CORDES P.J., *Sendung zum Dienst. Exegetisch-historische und systematische Studien zum Konzilsdekret «Vom Dienst und Leben der Priester»*, Frankfurt am Main 1972.
- CORIDEN J.A., *The Ministry of the Divine Word [cc. 756-780]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York–Mahwah 2000, s. 920-937.
- CORTÉS DIÉGUEZ M., *De la pérdida del oficio eclesiástico*, w: *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada por Profesores de la Facultad de Derecho Canónico de la Universidad Pontificia de Salamanca*, red. F.R. Aznar Gil, M. Cortés Diéguez, J.M. Díaz Moreno [i in.], Madrid 2014, s. 130-137.
- CREAGH J.T., *Benefice (Lat. Beneficium, a benefit)*, w: *The Catholic Encyclopedia. An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*, red. C.G. Herbermann, E.A. Pace, C.B. Pallen [i in.], New York 1907, s. 473-476.
- CRUZ O.V., *Administration of the Temporal Goods of the Church*, Dagupan City 2005.
- CZERWIŃSKI L., *Remuneración del clero parroquial en Polonia*, „Revista Española de Derecho Canónico” 59 (2002), s. 9-50.
- D’SOUZA V.G., *The Procedure for the Removal and Transfer of Pastors: Balancing the Rights*, „Studies in Church Law” 4 (2008), s. 287-340.
- DALLA TORRE G., *I fedeli*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 111-116.
- DALY B., *The Lifestyle of the Diocesan Priest in Relation to Poverty*, „The Australasian Catholic Record” 91 (2014), nr 1, s. 73-91.
- DAŃCZAK A., *Co to są Msze gregoriańskie?*, WAL 76 (2002), nr 4, s. 991-993.
- DĄBEK T.M., *Biblijny obraz kapłaństwa*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 38 (2010), s. 9-20.
- DE PAOLIS V., D’AURIA A., *Le Norme Generali. Commento al Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano 2014.
- DE PAOLIS V., *De bonis Ecclesiae temporalibus. Adnotationes in Codicem: Liber V*, Romae 1986.

- DE PAOLIS V., *I beni temporali della Chiesa*, Bologna 32011.
- DE PAOLIS V., *I beni temporali della Chiesa. Canoni preliminari (cann. 1254-1258) e due questioni fondamentali*, w: *I beni temporali della Chiesa. XXII Incontro di Studio Passo della Mendola – Trento. 3 luglio – 7 luglio 1995*, red. Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, Milano 1997, s. 9-41.
- DE PAOLIS V., *Il sistema beneficiale e il suo superamento dal Concilio Vaticano II ai nostri giorni*, w: *Il sostentamento del clero. Nella legislazione canonica e concordataria italiana* [„Studi Giuridici” XXVIII], [b. inf. o red.], Città del Vaticano 1993, s. 21-31.
- DE PAOLIS V., *Il sostentamento del clero dal Concilio al Codice di Diritto Canonico*, w: *Vaticano II: bilancio e prospettive venticinque anni dopo (1962-1987)*, red. R. Latourelle, Assisi 1988, s. 571-595.
- DE PAOLIS V., *Il sostentamento del clero nel Concilio e nel Codice*, QDE 2 (1989), s. 35-56.
- DE PAOLIS V., *Les biens temporels au regard du Code de Droit canonique*, „L'Année Canonique” 47 (2005), s. 7-35.
- DE PAOLIS V., *Liturgia e denaro. Indicazioni del „Codice di diritto Canonico” e del „Codice dei canoni delle Chiese orientali”*, „Rivista Liturgica” 84 (1997), s. 245-260.
- DE PAOLIS V., MISTÒ L., MOGAVERO D., *Non per denaro. Il sostegno economico alla Chiesa*, Saronno 2000.
- DELLO RUSSO A.A., *Retention of Mass Offerings by Priests for Combined Mass Intentions*, w: *Roman Replies and CLSA Advisory Opinions*, t. XXXI: 2015, red. S.A. Euart, J.A. Alesandro, T.J. Green, Washington 2015, s. 88-91.
- DENK S., *De potestate ordinarii in sacerdotem alienae dioecesis saltem quasidomicilium in territorio dioecesis habentem*, „Ephemerides Iuris Canonici” 22 (1966), nr 1-4, s. 212-274.
- DIRAVIAM J., *The Judicial Penal Procedure for the Dismissal of a Diocesan Priest from the Clerical State According to the 1983 Code of Canon Law*, Ottawa 2008.
- DOMASZK A., *Dobra doczesne Kościoła*, Warszawa 2016.
- DOMASZK A., *Social Insurance for Clergymen under Canon Law*, „Seminare” 39 (2018), nr 4, s. 69-81.
- DOMASZK A., *Uprawienie duchownych do przepowiadania Słowa Bożego w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, PK 50 (2007), nr 3-4, s. 51-67.
- DONÀ G., *Instituto para la sustentación del clero*, w: *Diccionario general de derecho canónico*, t. IV: (Filosofía del derecho – Legislador), red. J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, Cizur Menor 2012, s. 660-661.
- DONLON J.I., *Remuneration, Decent Support and Clerics Removed from the Ministry of the Church*, w: *Proceedings of the Sixty-Sixth Annual Convention. Pittsburgh, Pennsylvania. October 11-14, 2004*, red. Canon Law Society of America, Washington 2005, s. 93-113.

- DUBIEL S., *Dobra materialne w nauczaniu i prawie Kościoła katolickiego*, Memor 77 (2003), nr 2, s. 471-486.
- DUBIEL S., *Kodeksowe uprawnienia Biskupa Diecezjalnego do zarządzania majątkiem Kościoła Partykularnego*, ZID 20 (2011), nr 3, s. 83-97.
- DUBIEL S., *Majątek kościelny w normach obowiązujących synodów polskich*, PK 50 (2007), nr 1-2, s. 231-251.
- DUBIEL S., *Uprawnienia majątkowe Kościoła katolickiego w Polsce w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, Konkordatu z 1993 roku i ustaw synodalnych*, Lublin 2007.
- DUBIEL S., *Wynagradzanie pracowników duchownych według obowiązujących synodów polskich*, Memor 80 (2006), nr 3, s. 826-860.
- DUCHESNE L., *Origines du culte chrétien. Étude sur la liturgie latine avant Charlemagne*, Paris 1898.
- DUDZIAK J., *Dziesięcina. I. Dzieje*, EK, t. IV, kol. 600-602.
- DULLAK K., *Troska biskupa o dobra doczesne Kościoła w świetle norm wybranych diecezji polskich*, w: *Finis legis Christus. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, t. I, red. J. Wroceński, J. Krajczyński, Warszawa 2009, s. 323-341.
- DZIADOSZ D., *Lewicy i kapłani w Księdze Powtórzonego Prawa*, „*Verbum Vitae*” 17 (2010), s. 43-67.
- DZIERŻON G., *Obowiązek troski władzy kościelnej o zabezpieczenia [zabezpieczenie – P.L.] utrzymania osobom, które zostały usunięte z urzędu (kan. 195 KPK)*, PK 51 (2008), nr 3-4, s. 79-90.
- DZIERŻON G., *Usunięcie z urzędu kościelnego na mocy samego prawa*, PK 52 (2009), nr 1-2, s. 39-57.
- ERDÖ P., *Expressiones obligationis et exhortationis in Codice Iuris Canonici*, Periodica 76 (1987), s. 3-27.
- FAJĘCKI A., *Testament*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. XXXIX-XL: S-T-U, oprac. J. Archutowski, R. Archutowski, A. Fajęcki [i in.], Warszawa-Lublin-Łódź 1914, s. 136-141.
- FAJĘCKI A., *Titulus (Tytuł)*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. XXXIX-XL: S-T-U, oprac. J. Archutowski, R. Archutowski, A. Fajęcki [i in.], Warszawa-Lublin-Łódź 1914, s. 161-162.
- FALTIN D., *De retributione et praevidentia sociali presbyterorum iuxta doctrinam Concilii Vaticani II*, „*Apollinaris*” 46 (1973), nr 3-4, s. 366-393.
- FERRY W.A., *Stole Fees*, Washington 1930.
- FIIRITER B., *The Temporal Goods of the Particular Church in the 1983 Code: Acquisition, Administration and Alienation*, Romae 2009.

- FIORITA N., *Remunerazione e previdenza dei ministri di culto*, Milano 2003.
- FISCHER G., *Finanzierung der kirchlichen Sendung. Das kanonische Recht und die Kirchenfinanzierungssysteme in der Bundesrepublik Deutschland und den USA*, Paderborn–München–Wien–Zürich 2005.
- FITZSIMMONS E.J., *Mass Offerings and Stole Fees*, w: *Church Finance Handbook*, red. K.E. McKenna, L.A. DiNardo, J.W. Pokusa, Washington 1999, s. 97-109.
- FORNÉS J., *De los fieles cristianos*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. II/1, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona ³2002, s. 33-52.
- FRANCISZEK, *Pierwszym bliźnim biskupa jest jego ksiądz*, „Gość Niedzielny” 93 (2016), nr 13, s. 5.
- FRANK E., *I Sacramenti dell’Iniziazione, della Penitenza e dell’Unzione degli infermi. Commento ai Canonici 834-1007 del Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano 2012.
- FUCHS V., *Der Ordinationstitel von seiner Entstehung bis auf Innozenz III. Eine Untersuchung zur kirchlichen Rechts geschichte mit besonderer Berücksichtigung der Anschauungen Rudolph Sohms*, Bonn 1930.
- GAFANELL P., *De la pérdida del oficio eclesiástico*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. I, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona ³2002, s. 1034-1090.
- GAJDA P.M., *Sankcje karne w Kościele w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II oraz późniejszych zmian i uzupełnień. Studium kanoniczno-pastoralne*, Tarnów 2008.
- GALEA D.F., *Dottrina antica e problematica moderna sulla legittimazione dello „stipendium Missae”*, „Divinitas” 25 (1981), s. 183-205; 273-315.
- GAŁKOWSKI T., *Zakaz uprawiania handlu i dokonywania transakcji przez duchownych Kościoła Katolickiego*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 25 (2016), nr 2, s. 79-90.
- GARCÍA MARTÍN J., *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*, Venezia ⁶2015.
- GARCÍA O.L., *The Assignment of Non-Diocesan Priest*, „Canon Law Society of America Proceedings” 56 (1994), s. 97-108.
- GAUTIER J., *Jura stolae*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. XIX-XX: J-K, oprac. S. Gall, J. Niedzielski, H. Przedziecki [i in.], Warszawa 1910, s. 153-155.
- GHIRLANDA G., *Ordine sacro*, w: *Nuovo dizionario di diritto canonico*, red. C. Corral Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda, Cinisello Balsamo 1993, s. 737-746.
- GLAPIAK J., *Niektóre aspekty odprawiania Mszy św.*, MKAP 54 (2003), nr 10, s. 26-32.
- GŁOWACKI M., *Normy Kodeksu Prawa Kanonicznego odnoszące się do sprawowania Eucharystii. Zagadnienia wybrane*, WDS 66 (1997), nr 2, s. 64-68.
- GNILKA J., *Pierwsi chrześcijanie. Źródła i początki Kościoła*, tłum. W. Szymona, Kraków 2004.

- GOŁASZEWSKI Ł., *Spory o dziesięciny. Świeccy i duchowni w Knyszynie na przełomie XVI i XVII wieku*, Warszawa 2016.
- GONZÁLEZ DEL VALLE J.M., *Święcenia*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 749-780.
- GONZÁLEZ GRENÓN J.E., *El sostenimiento de los presbíteros a la luz de la eclesiología de comunión*, „Anuario Argentino de Derecho Canónico” 21 (2015), s. 159-176.
- GONZALEZ TELLEZ E., *Commentaria perpetua In Singulos Textus quinque Librorum Decretalium Gregorii IX. Tomus tertius. Complectens librum tertium*, Lugduni 1690.
- GOYRET P., *Powołani, konsekrowani, posłani. Sakrament kapłaństwa*, tłum. B. Widła, Warszawa 2004.
- GÓRECKI E., *Najświętsza Eucharystia*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III/2: *Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła. Część I. Sakramenty. Część II. Pozostałe akty kultu Bożego. Część III. Miejsca i czasy święte*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 83-140.
- GÓRECKI E., *Pozycja biskupa w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, Lublin 2004, s. 77-89.
- GRABOWSKI I., *Prawo kanoniczne*, Warszawa ⁴1948.
- GREEN T.J., *Sanctions in the Church [cc. 1311-1399]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York–Mahwah 2000, s. 1529-1605.
- GRĘŻLIKOWSKI J., *Czym był dla Kościoła Sobór Trydencki (1545-1563)? (refleksje w 440-tą rocznicę do zakończenia obrad)*, PK 46 (2003), nr 3-4, s. 171-226.
- GRĘŻLIKOWSKI J., *Ofiary mszalne. Komentarz do norm kodeksowych i diecezjalnych włościańskich*, MDW 87 (2004), nr 11, s. 612-627.
- GRĘŻLIKOWSKI J., *Przepisy prawne odnośnie do ofiar mszalnych*, MKAP 42 (1991), nr 11, s. 450-457.
- GROCHOLEWSKI Z., *The Basis of the Right of Defence*, „Forum” 17 (2006), s. 339-360.
- GRYGLEWICZ F., *Ewangelia według św. Łukasza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań–Warszawa 1974.
- GRZYBEK G., *Etyka, rozwój, wychowanie*, Bielsko-Biała 2007.
- GRZYWACZEWSKI J., *Dobra materialne starożytnego Kościoła*, VoxP 17 (1997), z. 32-33, s. 361-369.
- GRZYWACZEWSKI J., *Duchowni uprawiający handel w pierwszych wiekach Kościoła*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 61 (1992), nr 1-3, s. 14-28.
- GURDA K., *Nauka o kapłaństwie u św. Ambrożego*, VoxP 13-15 (1993-1995), z. 24-29, s. 107-120.

- GUTHRIE H.H., *Tithe*, w: *The Interpreter's Dictionary of the Bible. An Illustrated Encyclopedia*, red. G.A. Buttrick, New York–Nashville 1962, s. 654-655.
- HANNAN P.M., *The Canonical Concept of «congrua sustentatio» for the Secular Clergy*, Washington 1950.
- HANSEN F., *The Threefold Power of Governance*, SCan 48 (2014), nr 2, s. 373-410.
- HARĘZGA S., *Kapłan w kościelnej wspólnocie w świetle listów św. Pawła*, w: *Słudzy Komunii. Sympozjum w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym. Katowice, 28-29 IX 2010*, red. K. Lala, Katowice 2011, s. 45-63.
- HARNACK A., *The Constitution & Law of the Church in the First Two Centuries*, New York 1910.
- HERVADA J., *Wierni*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechnie i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 199-205.
- HESCH J.B., *A Canonical Commentary on Selected Personnel Policies in the United States of America Regarding Decent Support of Diocesan Priests in Active Ministry*, Ann Arbor 1994.
- HILL R.A., *Stole Fees*, w: *CLSA Advisory Opinions*, t. I: 1984-1993, red. P.J. Cogan, Washington 1995, s. 141-142.
- HINSCHIUS P., *System des katholischen Kirchenrechts mit besonderer rücksicht auf Deutschland*, t. I, Berlin 1869.
- HOMERSKI J., *Ewangelia według św. Mateusza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań–Warszawa 1979.
- HUELS J.M., *Sacred Places and Times [cc. 1205-1253]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York–Mahwah 2000, s. 1424-1448.
- HUELS J.M., *The Offering Given for the Celebration of Mass [cc. 945-958]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York–Mahwah 2000, s. 1129-1136.
- HUELS M., *Stipends in the New Code of Canon Law*, „Worship” 57 (1983), nr 3, s. 215-224.
- IGNACE D'ANTIOCHE, *Lettre aux Éphésiens*, w: SCh, t. X, s. 66-93; tekst polski w: POK, t. I, s. 206-215.
- IGNACE D'ANTIOCHE, *Lettre aux Magnésiens*, w: SCh, t. X, s. 94-109; tekst polski w: POK, t. I, s. 216-220.
- IGNACE D'ANTIOCHE, *Lettre aux Tralliens*, w: SCh, t. X, s. 110-123; tekst polski w: POK, t. I, s. 221-225.
- INCITTI G., *Il sacramento dell'Ordine nel Codice di Diritto Canonico. Il ministero dalla formazione all'esercizio*, Città del Vaticano 2013.

- IOVINO P., *Lettere a Timoteo. Lettera a Tito*, Milano 2005.
- JAKUBEK M., *Ubezpieczenia społeczne*, EK, t. XIX, kol. 1261-1262.
- JAKUBOWSKI W., SOLARCZYK M., *Ustrój Kościoła Rzymskokatolickiego. Wybrane zagadnienia instytucjonalne*, Warszawa 2002.
- JANCZEWSKI Z., *Binacja i trynacja Mszy Świętej w koncelebrze w świetle prawa kanonicznego i liturgicznego*, RNP 16 (2006), nr 1, s. 285-300.
- JANCZEWSKI Z., *Godziwe sprawowanie Mszy Świętej binowanej lub trynowanej podczas koncelebry kapłanów*, WAK 73 (2005), nr 10, s. 496-507.
- JANCZEWSKI Z., *Prezbiter*, w: *Wielka Encyklopedia Prawa*, t. II: *Prawo kanoniczne*, red. G. Leszczyński, Warszawa 2014, s. 161-162.
- JANCZEWSKI Z., *Ważność sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego uzdrowienia i święceń w porządku prawnym Kościoła katolickiego*, Warszawa 2011.
- JASIŃSKI A.S., *Kapłaństwo starotestamentalne*, w: *O kapłaństwie dziś. Wykłady otwarte zorganizowane w okresie Wielkiego Postu 2010*, red. M. Worbs, Opole 2010, s. 21-36.
- JEYASEELAN T.B., *The Poor and the Priest in the Code of Canon Law. I*, „Vidyajyoti” 63 (1999), s. 925-932.
- JEYASEELAN T.B., *The Poor and the Priest in the Code of Canon Law. II*, „Vidyajyoti” 63 (1999), s. 48-57.
- JOHN BRITTO J.S., *The Competence of Diocesan Bishop on Temporal Goods*, Romae 2005.
- JUNDZIŁ J., *Pieniądz w łacińskiej literaturze chrześcijańskiej późnego Cesarstwa Rzymskiego*, Warszawa 1984.
- KALETA P., *Ecclesiastical Patrimonial Law*, Manchester 2015.
- KALETA P., *Kościelne prawo majątkowe*, Lublin 2014.
- KALETA P., *Prawne aspekty zarządzania dobrami kościelnymi*, Lublin 2017.
- KALETA P., *Władza nadzorowania zarządzaniem dobrami kościelnymi (kan. 1276 § 1-2)*, KiP 4 (17) 2015, nr 2, s. 25-38.
- KALETA P., *Zadania zarządcy majątku kościelnego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i w polskich synodach diecezjalnych*, Lublin 2012.
- KALETA P., *Zarządzanie dobrami*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. IV/1: *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2019, s. 49-98.
- KALETA P., *Pobożne rozporządzenia woli w ogólności oraz pobożne fundacje*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. IV/1: *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2019, s. 120-145.
- KALWA P., *Powstanie i rozwój polskiej kołedy jako daniny kościelnej. Studium prawnohistoryczne*, Lwów 1933.
- KAMIŃSKI R., *Kołęda*, w: *Leksykon Teologii Pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 384-388.

- KANIA J., *Binacja i trynacja w prawie (Archi)Diecezji Katowickiej*, ŚSHT 42 (2009), z. 2, s. 195-210.
- KANTOR R., *Binowanie i trynowanie Mszy świętej – normy kanoniczne*, Cur 166 (2016), nr 1, s. 158-164.
- KANTOR R., *Clerici vitae simplicitatem colant. Analiza kan. 282 § 1 Kodeksu Jana Pawła II*, w: *Zobowiązani do wiary po dwudziestu latach na drodze wyznaczonej przez Jana Pawła II (Tarnów, 9-10 VI 1987)*, red. J. Stala, J. Królikowski, Tarnów 2008, s. 251-265.
- KANTOR R., *Nieuzasadnione binowanie Mszy świętej a sankcja karna*, Cur 159 (2009), nr 3, s. 425-434.
- KANTOR R., *Odpowiednie wynagrodzenie duchownych w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. Analiza kan. 281 § 1, PK 54 (2011)*, nr 3-4, s. 191-222.
- KANTOR R., *Prezbiter jako podmiot odpowiedzialny za przepowiadanie słowa Bożego w świetle obowiązującego magisterium Kościoła*, RBL 65 (2012), nr 4, s. 311-326.
- KANTOR R., *Przeznaczanie stypendiów Mszy Świętych binowanych lub trynowanych*, TST 27 (2008), nr 1, s. 107-118.
- KANTOR R., *Stanowienie prawa w Kościele partykularnym. Kompetencje synodu diecezjalnego i konferencji biskupów*, w: *Kościół lokalny w Kościele Chrystusa*, red. R. Kantor, Kraków 2015, s. 78-93.
- KANTOR R., *Stanowisko prawne biskupa diecezjalnego na synodzie diecezjalnym*, „*Studia Catholica Podoliae*” 3 (2004), s. 489-498.
- KARAAN E.R., *The Catholic Church's Right to Temporal Goods. An Analysis in the Light of Church-State Relations as Regards Temporal Goods*, „*Philippine Canonical Forum*” 13 (2011), s. 99-168.
- KARBOWNIK H., *Iura stolae*, EK, t. VII, kol. 554-555.
- KARBOWNIK H., *Ofiary iura stolae na ziemiach polskich w latach 1285-1918*, Lublin 1995.
- KARŁOWSKI K., *Z dziejów zarządu majątku kościelnego*, „*Miesięcznik Kościelny. Organ Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej*” 51 (1936), nr 6-7, s. 209-212.
- KASLYN R.J., *Presbyters and Canonical Developments Since the Promulgation of the Code of Canon Law*, Jur 69 (2009), s. 379-417.
- KASLYN R.J., *The Canonical Institute of Incardination: Entrance into the Clerical State in the Code of Canon Law*, w: *“Service for union with God and with one another”. Essays in Honor of Sister Rose McDermott, S.S.J. Associate Professor, School of Canon Law*, red. R.J. Kaslyn, S.J. Dean, [Washington] 2010, s. 63-99.
- KASLYN R.J., *The Christian Faithful. Introductory Canons*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York–Mahwah 2000, s. 245-254.

- KASLYN R.J., *The Incardination Status of the Cleric Dismissed from a Religious Institute*, SCan 37 (2003), s. 99-124.
- KASLYN R.J., *Two Incardination Processes: Initial and Subsequent Alteration*, „Studies in Church Law” 3 (2007), s. 241-272.
- KASPRZAK D., *Teologia kapłaństwa i urzędu kapłańskiego w I wieku chrześcijaństwa*, RBL 63 (2010), nr 2, s. 101-125.
- KEENER C.S., *A Commentary on the Gospel of Matthew*, Grand Rapids–Cambridge 1999.
- KELLER C.F., *Mass Stipends*, St. Louis–London 1926.
- KELLERMANN D., *lēwī*, w: *Theological Dictionary of the Old Testament*, t. VII, red. G.J. Botterweck, H. Ringgren, Grand Rapids 1984, s. 483-503.
- KNOCH O., *1. und 2. Timotheusbrief. Titusbrief*, Würzburg 1990.
- KODZIA J., *Obowiązek sprawowania Mszy Świętej oraz jej częstotliwość (kan. 904-905 KPK/1983)*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2 (2013), s. 147-164.
- KOPYCIŃSKI A., *Duchowny tytuł*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. IX-X: D-E, oprac. S. Gall, J. Niedzielski, H. Przedziecki [i in.], Warszawa 1906, s. 171.
- KRAKOWIAK Cz., *Kapłani i celebrowanie Mszy świętej*, ZID 25 (2016), nr 4, s. 858-866.
- KRAWCZYK R., *Kapłaństwo w Biblii*, „Teologiczne Studia Siedleckie” 6 (2009), s. 9-29.
- KRÓLIKOWSKI J., *Powołanie, konsekracja i posłanie. Z teologii świętego kapłaństwa*, Kraków 2017.
- KRUKOWSKI J., *Biskupi*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 229-272.
- KRUKOWSKI J., *Kościół partykularny*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 217-229.
- KRUKOWSKI J., *Kościół powszechny a Kościoły partykularne*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, Lublin 2004, s. 17-59.
- KRUKOWSKI J., *Obowiązki i uprawnienia wszystkich wiernych chrześcijan*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 22-42.
- KRUKOWSKI J., *Przynależność, czyli inkardynacja duchownych*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 84-93.
- KRUKOWSKI J., *Sankcje w Kościele. Część ogólna*, w: W. WÓJCIK, J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. IV: *Księga V. Dobra doczesne Kościoła. Księga VI. Sankcje w Kościele*, Lublin 1987, s. 119-218.

- KRUKOWSKI J., *Święcenia*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III/2: *Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła. Część I. Sakramenty. Część II. Pozostałe akty kultu Bożego. Część III. Miejsca i czasy święte*, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 205-249.
- KRUKOWSKI J., *Święci szafarze, czyli duchowni*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 54-117.
- KRUKOWSKI J., *Wierni chrześcijanie. Kanony wstępne*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 15-22.
- KSIĘŻOPOLSKI M., *Zabezpieczenie społeczne*, w: *Leksykon polityki społecznej*, red. B. Rysz-Kowalczyk, Warszawa 2001, s. 239-241.
- KUMOR B., *Historia Kościoła*, t. I: *Starożytność chrześcijańska*, Lublin 2001.
- LANGKAMMER H., *Ewangelia według św. Łukasza. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Radom 2005.
- LANGKAMMER H., *Listy pasterskie. Pierwszy List do Tymoteusza. Drugi List do Tymoteusza. List do Tytusa*, Lublin 2006.
- LE TOURNEAU D., *Adscripción o incardinación*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. II/1, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002, s. 297-317.
- LEWANDOWSKI P., *Instytucja na rzecz utrzymania duchownych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 29 (2019), nr 32, s. 111-126.
- LEWANDOWSKI P., *Iura Stolae Offerings According to the 1983 Code of Canon Law and the Polish Particular Legislation*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 14 (2019), nr 16, s. 171-186.
- LEWANDOWSKI P., *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, w: *Kodeks Prawa Kanonicznego w badaniach młodych naukowców*, t. II, red. M. Sitarz, Lublin 2015, s. 107-126.
- LEWANDOWSKI P., *Kompetencje biskupa diecezjalnego dotyczące środków społecznego przekazu w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i polskim pokodeksowym ustawodawstwie partykularnym*, Tarnów 2015.
- LEWANDOWSKI P., *Ofiary mszalne według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku i IV Synodu Diecezji Tarnowskiej*, RNP 25 (2015), nr 1, s. 95-108.
- LEWANDOWSKI P., *Pojęcie godziwego utrzymania duchownych według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, RNP 27 (2017), nr 2, s. 151-169.
- LEWANDOWSKI P., *Protection and Defense of the Right to Decent Support of Clergy*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 14 (2019), nr 16, s. 193-205.

- LEWANDOWSKI P., *Realizacja prawa duchownych do godziwego utrzymania przy okazji wizyty duszpasterskiej według polskiego ustawodawstwa partykularnego*, RNP 28 (2018), nr 2, s. 109-127.
- LEWANDOWSKI P., *The Exercise of the Right of Clergy to Decent Support on the Occasion of Pastoral Visitation Under Particular Law in Poland*, „Roczniki Nauk Prawnych [English Version]” 28 (2018), nr 2, s. 95-113.
- LEWANDOWSKI P., *The Fund for the Support of the Clergy According to the 1983 Code of Canon Law*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 29 (2019), nr 32, s. 119-134.
- LEWANDOWSKI P., *The Notion of Decent Support of the Clergy According to the 1983 Code of Canon Law*, „Roczniki Nauk Prawnych [English Online Version]” 27 (2017), nr 2, s. 131-147.
- LEWANDOWSKI P., *The Theological Basis of the Right to Decent Support of the Clergy*, „Teki Komisji Prawniczej. Oddział PAN w Lublinie” 12 (2019), nr 1, s. 155-167.
- LEWANDOWSKI P., *Troska biskupa diecezjalnego o godziwe utrzymanie duchownych*, KiP 5 (18) 2016, nr 1, s. 53-76.
- LEWICKA M., SITARZ M., *Personalna administratura apostolska św. Jana Marii Vianneya*, EK, t. XV, kol. 344-345.
- LIPIEC D., *Odwiedziny duszpasterskie rodzin*, w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa i działalność pastoralna*, red. R. Kamiński, G. Pyżlak, J. Goleń, Lublin 2013, s. 418-432.
- LIZUT E., ADAMOWICZ L., *Wyjaśnienia odnośnie do sporządzania testamentu*, Memor 88 (2014), nr 1, s. 69-72.
- LOURDUSAMY S., *Canonical Perspective on Social Justice and Charity*, SCan 49 (2015), s. 483-500.
- LÓPEZ ALARCÓN M., *Dobra doczesne Kościoła*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 929-982.
- LÜDECKE N., *Feiern nach Kirchenrecht. Kanonistische Bemerkungen zum Verhältnis von Liturgie und Ekklesiologie*, „Jahrbuch für Biblische Theologie” 18 (2003), s. 395-456.
- LYNCH J.E., *The Obligations and Rights of Clerics [cc. 273-289]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York–Mahwah 2000, s. 343-381.
- ŁACH S., *Księga Powtórzonego Prawa. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*, Poznań–Warszawa 1971.
- MAHONEY W.M., *The Rights of the Clergy Vindicated; or, a Plea for Canon Law in the United States*, New York 1885.

- MAJER P., „*Non licet sacerdoti plus semel in die celebrare*” – znaczenie normy kan. 905 § 1 KPK o jednokrotnym sprawowaniu Eucharystii w ciągu dnia, PK 42 (1999), nr 1-2, s. 157-178.
- MANNION M.F., *Stipends and Eucharistic Praxis*, „Worship” 57 (1983), nr 3, s. 194-214.
- MANZANARES J., *De stipendio pro missis ad intentionem «collectivam» celebratis iuxta decretum «Mos iugiter»*, Periodica 80 (1991), s. 579-608.
- MARCHETTI G., *Offerte, tasse e tributi*, QDE 28 (2015), s. 333-351.
- MARCUZZI G., *Il sostentamento del clero. Nella normativa codiciale latina*, w: *Il sostentamento del clero. Nella legislazione canonica e concordataria italiana* [„Studi Giuridici” XXVIII], [b. inf. o red.], Città del Vaticano 1993, s. 33-81.
- MARGAŃSKI B., *Kalendarz liturgiczny Diecezji Tarnowskiej 2014*, Tarnów 2014.
- MARTÍN DE AGAR J.T., *Appunti per una riflessione sull’incardinazione*, w: *L’istituto dell’incardinazione. Natura e prospettive*, red. L. Navarro, Milano 2006, s. 451-473.
- MARTÍN DE AGAR J.T., *De los sacramentos*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. III/1, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002, s. 416-446.
- MARZOA Á., *Ofiary mszalne*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 711-718.
- MARZOA Á., *Sprawowanie Eucharystii*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 681-705.
- MAZUR K., *Obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła*, w: *Obowiązki i prawa wiernych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. M. Saj, Warszawa 2017, s. 293-337.
- MAZUREK F.J., *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Lublin 2001.
- MAZUREK F.J., *Prawa człowieka w nauczaniu społecznym Kościoła (od papieża Leona XIII do papieża Jana Pawła II)*, Lublin 1991.
- MCGRATH A., *Christ’s Faithful*, w: *The Canon Law. Letter & Spirit. A Practical Guide to the Code of Canon Law*, red. G. Sheehy, R. Brown, D. Kelly [i in.], London 1995, s. 115-188.
- MENDONÇA A., *Justice and Equity in Decisions Involving Priests*, „Philippiniana Sacra” 36 (2001), nr 106, s. 5-40.
- MENDONÇA A., *Pluri-intentional Masses*, CLSGBI 131 (2002), nr 9, s. 40-48.
- MENDONÇA A., *Unlawful Use of Money Offered for the Celebration of Mass!*, „Studies in Church Law” 7 (2011), s. 411-416.

- MEY P. DE, *The Bishop's Participation in the Threefold „Munera”: Comparing the Appeal to the Pattern of the „Tria Munera” at Vatican II and in the Ecumenical Dialogues*, Jur 69 (2009), nr 1, s. 31-58.
- MEYER J., *Ursprung und Entwicklung des Tischtitels nach gemeinem und bayerischem Rechte*, Innsbruck 1858.
- MICKIEWICZ F., *Ewangelia według św. Łukasza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, cz. I: *Rozdziały 1-11*, Częstochowa 2011.
- MIGUT B., *Kapłaństwo. W Nowym Testamencie*, w: *Nowy Słownik Teologii Biblijnej*, red. H. Witzkyk, Lublin–Kielce 2017, s. 415-418.
- MIKOŁAJEC J., *Problem ofiary mszalnej*, HD 4 (2001), s. 56-73.
- MIÑAMBRES J., *Note sull'adeguata remunerazione dei chierici. A proposito di un recente decreto di congruenza fra legislazione particolare e norma codiciale*, IE 8 (2001), nr 2, s. 536-544.
- MISTÒ L., *I beni temporali della Chiesa (cann. 1254-1310)*, w: *Il diritto nel mistero della Chiesa*, t. III: *La funzione di santificare della Chiesa. I beni temporali della Chiesa. Le sanzioni nella Chiesa. I processi. Chiesa e comunità politica (Libri IV, V, VI, VII del Codice)*, red. Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, Roma 1992, s. 349-415.
- MISTÓ L., *Diritto alla remunerazione, beni dei chierici, uguaglianza e diversità di trattamento*, QDE 2 (1989), s. 57-70.
- MOKRZYCKI B., *Kościół w świętości*, Warszawa 1984.
- MORRISEY F.G., *Acquiring Temporal Goods for the Church's Mission*, Jur 56 (1996), s. 586-603.
- MÖRS DORF K., *Decree on the Bishops' Pastoral Office in the Church*, w: *Commentary on the Documents of Vatican II*, t. II: *Decree on Ecumenism. Decree on the Bishops' Pastoral Office in the Church. Decree on the Appropriate Renewal of the Religious Life. Decree on Priestly Formation*, red. H. Vorgrimler, New York 1989, s. 165-300.
- MUAMBA KALALA A., *Rémunération des clercs après le Concile le point du droit à la lumière de l'évolution du canon 281, §1 du Code de 1983*, SCan 45 (2011), s. 121-164.
- MUKIIBI B., *The Right of the Cleric for Adequate Remuneration Based on the Bond of Incardination. With Reference to can. 281 § 1,2,3 of 1983 Code. A Comparison of the Church in Italy and Scotland with that of Uganda*, Roma 2002.
- MULLANEY M.J., *Incardination and the Universal Dimension of the Priestly Ministry. A Comparison Between CIC 17 and CIC 83*, Roma 2002.
- MÜLLER H., *The Relationship Between the Episcopal Conference and the Diocesan Bishop*, w: *The Nature and Future of Episcopal Conferences*, red. H. Legrand, J. Manzanares, A. García y García, Washington 1988, s. 111-129.
- NADOLSKI B., *Liturgika*, t. IV: *Eucharystia*, Poznań 2011.

- NAGY S., *Prezbiterzy w pierwotnej gminie jerozolimskiej*, RTK 8 (1961), z. 1, s. 5-22.
- NAVARRETE U., *Missa pro populo et stips alterius Missae eadem die celebratae (can. 951 § 1)*, Periodica 77 (1988), s. 175-178.
- NAVARRO L., *Incardinación*, w: *Diccionario general de derecho canónico*, t. IV: *Filosofía del derecho – Legislador*, red. J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, Cizur Menor 2012, s. 503-508.
- NOWAKOWSKI B., *Czy proboszcz może przyjąć każdego dnia jedno stypendium mszalne?*, PK 53 (2010), nr 1-2, s. 147-157.
- NOWOWIEJSKI A., *Titulus ordinationis*, w: *Encyklopedia kościelna podług teologicznej Encyklopedji Wetzera i Weltego z licznymi jej dopełnieniami*, t. XXVIII: (Szpital – Toul), red. M. Nowodworski, Warszawa 1905, s. 489-491.
- O'NEILL W.P., *The Origin and Development of Mass Stipends in the Church. A Historical Synopsis*, Washington 1967.
- OBEL A.K., *The Agreement for Temporary Service of a Diocesan Priest Outside His Diocese of Incardination According to Canon 271 of the 1983 Code of Canon Law*, Ottawa 2017.
- ODCHIMAR N.P., *Decent Support and Social Security of the Clergy Under the 1983 Code of Canon Law*, „Philippiniana Sacra” 18 (1983), nr 54, s. 511-538.
- OGRODZKI K., *Opieka społeczna*, w: *Encyklopedia nauk politycznych (Zagadnienia społeczne, polityczne, gospodarcze)*, t. IV, red. E.J. Reyman, Warszawa 1939, s. 126-129.
- OKWURU C.O., *The Responsibilities and Significance of the Congregatio pro Clericis in the Life and Ministry of the Diocesan Clergy*, Bloomington 2012.
- OPALALIC A.T., *Rights and Obligations of Bishops in Relation to Laicized Priests*, „Philippine Canonical Forum” 4 (2002), s. 191-200.
- ORCZYKOWSKI A., *O ofiarach mszalnych*, WDŁ 19 (2010), nr 4, s. 72-77.
- ORIGENIS, *Comment. in Epist. ad Rom. Liber octavus*, w: PG, t. XII, kol. 1157-1202.
- ORIGENIS, *Homilia XI: De primitiis offerendis*, w: PG, t. XII, kol. 640-641; tekst polski w: PSP, t. XXXIV, z. 1, s. 98-115.
- ORIGENIS, *Homilia XVII: De eo quod Levitae non acceperunt in haereditatem terram*, w: PG, t. XII, kol. 909-913; tekst polski w: PSP, t. XXXIV, z. 2, s. 96-100.
- ORIGENIS, *Selecta in Psalmos. – Homil. IV in Psal. XXXVI*, w: PG, t. XII, kol. 1349-1359.
- OTADUY DE J., *De las obligaciones y derechos de los clérigos*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. II/1, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002, s. 318-385.
- Oxford Latin Dictionary*, t. I: A-L, red. P.G. Glare, Oxford 2012.
- PACIOREK A., *„Tych to Dwunastu wysłał Jezus... (Mt 10,5-15)”, „Studia Diecezji Radomskiej” 7 (2005), s. 171-180.*

- PACIOREK A., *Ewangelia według Świętego Mateusza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, cz. I: *Rozdziały 1-13*, Częstochowa 2005.
- PADACZ W., *Przywilej dłużniczy duchownych*, Warszawa 1937.
- PADOVESE L., *Kapłani pierwszych wieków. Antologia tekstów patrystycznych*, tłum. J. Par-tyka, Kraków 2011.
- PALAZZINI P., *La «aequa remuneratio» del clero*, w: *Il sostentamento del clero. Nella legi-slazione canonica e concordataria italiana* [„Studi Giuridici” XXVIII], [b. inf. o red.], Città del Vaticano 1993, s. 7-19.
- PASTERNAK F., *Urzędy i beneficja kościelne. Majątek kościelny*, Warszawa 1970.
- PASTUSZKO M., *Koncelebracja Eucharystii*, PK 27 (1984), nr 1-2, s. 73-98.
- PASTUSZKO M., *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, Kielce 1997.
- PASTUSZKO M., *Ofiary mszalne*, PK 29 (1986), nr 3-4, s. 113-136.
- PASTUSZKO M., *Sakrament święceń (kanony 1008-1054)*, Kielce 2008.
- PASTUSZKO M., *Szafarstwo Najświętszej Eucharystii (kanony 897-911)*, PK 37 (1994), nr 1-2, s. 73-161.
- PAVANELLO P., *La condizione giuridica del chierico fuori della diocesi di incardinazione*, QDE 15 (2002), s. 146-159.
- PAVANELLO P., *Servizio ministeriale fuori della struttura di incardinazione*, w: *L'istituto dell'incardinazione. Natura e prospettive*, red. L. Navarro, Milano 2006, s. 195-215.
- PAWLUK T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II: *Lud Boży, jego na-uczanie i uświęcanie*, Olsztyn 2010.
- PAWLUK T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Dobra doczesne Ko-ściola. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 2009.
- PÉREZ TROYA J.C., *El c. 1274§1 y el Fondo para la sustentación del clero de la diócesis de Ciudad Real*, Madrid 2018.
- PERLASCA A., *Povertà consacrata e «stips» della santa Messa*, QDE 15 (2002), s. 419-434.
- PHILLIPS G., *Compendium Iuris Ecclesiastici*, Ratisbonae 1875.
- PHILLIPS G., *Kirchenrecht*, t. I, Regensburg 1845.
- PIERONEK T., *Próba dostosowania norm prawa kanonicznego o inkardynacji i ekskardynacji do współczesnych potrzeb duszpasterstwa*, PK 11 (1968), nr 1-2, s. 45-60.
- PIÉTRI CH., *Konstantin und die Christianisierung des Reiches*, w: *Die Geschichte des Christentums*, t. II: *Das Entstehen der einen Christenheit (250-430)*, red. Ch. Piétri, L. Piétri, Freiburg im Breisgau 2005, s. 193-241.
- PINTO P.V., *Le norme generali*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pin-to, Roma 1985, s. 1-108.

- PLÖCHL W.M., *Benefices*, w: *New Catholic Encyclopedia*, t. II: *Baa to Cam*, red. W.J. McDonald, J.A. Magner, M.R.P. McGuire [i in.], New York–St. Louis–San Francisco–Toronto–London–Sydney 1967, s. 305-306.
- PLÓSKI T., *Inkardynacja duchownych w świetle Nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, WWA 46 (1991), nr 2, s. 72-87.
- PODIMATTAM F., *The Theology of Mass Stipends*, „*Indian Theological Studies*” 48 (2011), s. 257-278.
- POLYCARPE DE SMYRNE, *Lettre aux Philippiens*, w: *SCh*, t. X, s. 202-223; tekst polski w: *POK*, t. I, s. 257-268.
- PORTILLO A. DEL, *Fieles y laicos en la Iglesia. Bases de sus respectivos estatutos jurídicos*, Pamplona 1981.
- POTOCKI A., *Odwiedziny kolędowe jako forma duszpasterstwa małżeństw niesakramentalnych i rozbitych*, HD 59 (1990), nr 3-4, s. 252-262.
- POTOCKI A., *Wizyta duszpasterska – kolęda: Instytucjonalizacja kontroli w grupie parafialnej*, „*Normy, Dewiacje i Kontrola Społeczna*” 17-18 (2017), s. 24-47.
- PROVOST J.H., *Disposition of Stole Fees*, w: *CLSA Advisory Opinions*, t. I: 1984-1993, red. P.J. Cogan, Washington 1995, s. 142-143.
- PROVOST J.H., *Ecclesiastical Offices [cc. 145-196]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York–Mahwah 2000, s. 195-229.
- PROVOST J.H., *Stole Fees*, w: *CLSA Advisory Opinions*, t. I: 1984-1993, red. P.J. Cogan, Washington 1995, s. 140-141.
- PRZEKOP E., *Msze gregoriańskie*, KPD 78 (1997), nr 2, s. 148-151.
- PRZYBYŚLAWSKA J., *Władza biskupa diecezjalnego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, KiP 6 (19) 2017, nr 2, s. 83-91.
- RADAELLI C., *Il sostentamento del clero*, w: *I beni temporalis della Chiesa. XXII Incontro di Studio Passo della Mendola – Trento. 3 luglio – 7 luglio 1995*, red. Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, Milano 1997, s. 171-195.
- RADAELLI C., *La responsabilità del Vescovo diocesano nei confronti dei beni ecclesiastici*, QDE 4 (1991), s. 317-335.
- RAK R., *Eucharystia w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*, ŚSHT 16 (1983), s. 129-156.
- RAKOCZY T., *Karne usunięcie ze stanu duchownego w rozumieniu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 25 stycznia 1983 i Listu Kongregacji do spraw Duchowieństwa z 18 kwietnia 2009*, „*Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL*” 6 (2010), z. 1, s. 37-58.
- RAMOS F.J., *Le Diocesi nel Codice di Diritto Canonico. Studio giuridico-pastorale sulla organizzazione ed i raggruppamenti delle Chiese particolari*, Roma 1997.

- RAVA A., *Trarre profitto illegittimo dalle elemosine della Messa*, QDE 15 (2002), s. 315-324.
- READ G., *Comment on Mass Offerings & Taxation*, CLSGBI 138 (2004), nr 6, s. 31-34.
- READ G., *Pluri-intentional Masses: How Many Intentions?*, CLSGBI 157 (2009), nr 3, s. 73-74.
- READ G.F., *Incardination and a Bishop's Financial Responsibility Towards His Clergy*, CLSGBI 111 (1997), nr 9, s. 18-25.
- RECCHI S., *I movimenti ecclesiali e l'incardinazione dei sacerdoti membri*, QDE 15 (2002), s. 168-176.
- REGATILLO E.F., *Institutiones Iuris Canonici*, t. I, Santander 1961.
- REICHEL O.J., *A Complete Manual of Canon Law*, t. I: *The Sacraments*, London 1896.
- RENKEN J.A., *Church Property. A Commentary on Canon Law Governing Temporal Goods in the United States and Canada*, New York 2009.
- RENKEN J.A., *Parishes and Pastors [cc. 515-544]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York–Mahwah 2000, s. 673-724.
- RENKEN J.A., *Particular Churches: Their Internal Ordering. Commentary on Canons 460-572*, Ottawa 2011.
- RENKEN J.A., *The Acquisition of Diocesan Revenue by the Diocesan Bishop*, CLSGBI 172 (2012), nr 12, s. 58-81.
- RIBAS J.M., *Incardinación y distribución del clero*, Pamplona 1971.
- RIENECKER F., MAIER G., *Leksykon biblijny*, Warszawa 2001.
- RIGANTI J.B., in *Regulam XXIV. Cancellariae*, w: *Commentaria in Regulas, Constitutiones et Ordinationes Cancellariae Apostolicae*, t. II: *Complectens Regulam IX. usque ad XXIV. ad Eminentissimum, & Reverendissimum Principem Nerium s.r.e. Cardinalem Corsinium*, Coloniae Allobrogum 1751, s. 401-406.
- RINCÓN-PÉREZ T., *El Decreto de la Congregación para el Clero sobre acumulación de estipendios (22-II-1991)*, IC 31 (1991), s. 627-656.
- RINCÓN-PÉREZ T., *El ministro de la confirmación, edad y preparación debida del confirmando*, „Revista Española de Derecho Canónico” 61 (2004), s. 87-114.
- RINCÓN-PÉREZ T., *Święci szafarze, czyli duchowni*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*, red. P. Majer, edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, Kraków 2011, s. 223-274.
- RITTNER E., *Prawo kościelne katolickie*, t. I, Lwów ⁴1912.
- ROCHE G.J., *The Poor and Temporal Goods in Book V of the Code*, Jur 55 (1995), s. 299-348.
- RODZIŃSKI A., *Sprawiedliwość chrześcijańska wobec problemu nierówności majątkowych w II i III wieku*, Lublin 1960.

- ROGÓZ A., *Koleśda parafialna*, HD 33 (1964), nr 4, s. 231-233.
- ROMANIUK K., «*Ani sandałów, ani laski*» (Mk 6, 8-9; Mt 10, 9-10; Łk 9, 3), „*Collectanea Theologica*” 57 (1987), fasc. 1, s. 5-14.
- ROMANKO A., *Kompetencje administratora diecezji w sytuacji sede vacante dotyczące organów mediacyjnych (kan. 1733 § 2)*, KiP 4 (17) 2015, nr 1, s. 53-72.
- ROMANKO A., *Mediacja w sprawach administracyjnych w prawie kanonicznym i w prawie polskim*, Lublin 2016.
- ROMANKO A., *Potrzeba erygowania stałych organów mediacyjnych w polskim prawie partykularnym*, KiP 6 (19) 2017, nr 2, s. 93-106.
- ROMANKO A., *Procedura mediacyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i w prawie polskim*, w: *Człowiek – jego prawa i odpowiedzialność*, red. R. Tabaszewski, Lublin 2013, s. 185-194.
- ROMANKO A., *Rada mediacyjna w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, KiP 1 (14) 2012, nr 1, s. 85-103.
- ROMANKO A., *Rada mediacyjna*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 2445-2450.
- ROSIK M., *Pierwszy List do Koryntian. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Częstochowa 2009.
- ROZKRUT T., *Come celebrare oggi il sinodo diocesano?*, „*Annales Canonici*” 2 (2006), s. 67-80.
- ROZKRUT T., *Il Sinodo dei Vescovi nella Chiesa postconciliare (sintesi)*, „*The Person and the Challenges*” 1 (2011), nr 2, s. 227-234.
- ROZKRUT T., *Il Sinodo dei Vescovi nella Chiesa postconciliare. Breve annotazioni sul contributo di Giovanni Paolo II*, w: *Giovanni Paolo II: Legislatore della Chiesa. Fondamenti, innovazioni e aperture. Atti del convegno di studio. Lugano, 22-23 marzo 2012*, red. L. Gerosa, Città del Vaticano 2013, s. 219-223.
- ROZKRUT T., *Instytucja Synodu Biskupów w Kościele posoborowym (studium historyczno-prawne)*, Tarnów 2010.
- ROZKRUT T., *La natura teologico-giuridica del sinodo diocesano*, Romae 1996.
- ROZKRUT T., *Nowa Instrukcja o synodzie diecezjalnym*, PK 42 (1999), nr 1-2, s. 145-156.
- ROZKRUT T., *Rola synodów partykularnych we współczesnym Kościele*, „*Polonia Sacra*” 6 (2002), nr 11, s. 291-306.
- ROZKRUT T., *Synod Biskupów – znaczącą instytucją Kościoła posoborowego*, „*Prawo i Kościół*” 4 (2012), s. 113-128.
- ROZKRUT T., *Synod diecezjalny w aktualnym ustawodawstwie Kościoła*, TST 17 (1998), s. 79-94.
- ROZKRUT T., *Synod diecezjalny w historii i w życiu Kościoła*, TST 16 (1998), s. 101-118.

- ROZKRUT T., *Synod diecezjalny w Kościele*, Tarnów 2002.
- ROZKRUT T., *Synod diecezjalny w życiu Kościoła partykularnego na początku trzeciego tysiąclecia*, w: *Czynić diecezję domem i szkołą komunii. II Synod Diecezji Radomskiej*, red. S. Łabendowicz, Radom 2008, s. 79-111.
- ROZKRUT T., *Synody partykularne*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 2725-2728.
- ROZKRUT T., *Uposażenie prezbitera według Kodeksu Prawa Kanonicznego i prawa cywilnego*, „Dobry Pasterz” 27 (2002), s. 104-109.
- ROZKRUT T., *Zebranie Synodu Biskupów według Regulaminu z 2006 roku*, „Annales Canonici” 7 (2011), s. 113-131.
- ROZKRUT T., *Znaczenie Synodu Biskupów dla współczesnego Kościoła*, RNP 21 (2011), nr 1, s. 227-243.
- RUDZIŃSKA K., *Kara wydalenia ze stanu duchownego*, PK 53 (2010), nr 1-2, s. 203-231.
- RUIZ VELARDE J.L., *La remuneración de los clérigos en la Génesis del n. 20 del Decreto «Presbyterorum ordinis»*, „Cuadernos Doctorales” 18 (2001), s. 365-402.
- RYBCZYK J., *Beneficjum*, EK, t. II, kol. 262-265.
- S. AMBROSIUS, *De officiis ministrorum. Libri tres*, w: PL, t. XVI, kol. 23-184; tekst polski: ŚWIĘTY AMBROŻY Z MEDIOLANU, *Obowiązki duchownych*, tłum. K. Abgarowicz, Warszawa 1967.
- S. AUGUSTINUS HIPPONENSIS, *Enarratio in Psalmum CIII. Sermo III*, w: PG, t. XXXVII, kol. 1358-1378; tekst polski w: PSP, t. XLI, s. 31-57.
- S. AUGUSTINUS HIPPONENSIS, *Sermo XLVI: De Pastoribus in Ezechiel*, w: PL, t. XXXVIII, kol. 270-295; tekst polski w: M. STAROWIEYSKI, *Ojcowie Kościoła o kapłaństwie i kapłanach*, Kraków 2010, s. 33-55.
- S. BASILIUS, *Epistola LXXXVI: Petit Basilius ut per quos direptum Dorothei presbyteri frumentum, per eosdem restituatur*, w: PG, t. XXXII, kol. 465-469; tekst polski w: ŚW. BAZYLI WIELKI, *Listy*, tłum. W. Krzyżaniak, Warszawa 1972, s. 122-123.
- S. CLEMENS ALEXANDRINUS, *Stromata*, w: *Enchiridion Patristicum loci ss. Patrum, Doctorum, Scriptorum ecclesiasticorum quos in usum scholarum collegit M.J. Rouët de Journal S.J.*, editio quarta et quinta, Friburgi Brisgoviae 1922, s. 152-161.
- S. CLEMENS ROMANUS PP., *Epistula ad Corinthios I*, w: *Enchiridion Patristicum loci ss. Patrum, Doctorum, Scriptorum ecclesiasticorum quos in usum scholarum collegit M.J. Rouët de Journal S.J.*, editio quarta et quinta, Friburgi Brisgoviae 1922, s. 5-11; tekst polski w: POK, t. I, s. 106-167.
- S. CYPRIANUS, *Epistula 1*, w: *Sancti Cypriani Episcopi Epistularium ad fidem codicum summa cura selectorum necnon adhibitis editionibus prioribus praecipuis edidit G.F. Diercks, Turnholti* 1994, s. 1-5; tekst polski w: PSP, t. I, s. 27-29.

- S. CYPRIANUS, *Epistula 8*, w: *Sancti Cypriani Episcopi Epistularium ad fidem codicum summa cura selectorum necnon adhibitis editionibus prioribus praecipuis edidit G.F. Diercks*, Turnholti 1994, s. 40-43; tekst polski w: PSP, t. I, s. 43-45.
- S. CYPRIANUS, *Epistula 14*, w: *Sancti Cypriani Episcopi Epistularium ad fidem codicum summa cura selectorum necnon adhibitis editionibus prioribus praecipuis edidit G.F. Diercks*, Turnholti 1994, s. 79-84; tekst polski w: PSP, t. I, s. 61-63.
- S. GREGORIUS MAGNUS, *Homilia IV: Habita ad populum in basilica sancti Stephani martyris, de apostolis*, w: PL, t. LXXVI, kol. 1089-1092; tekst polski w: PSP, t. III, s. 33-38.
- S. GREGORIUS MAGNUS, *Homilia XVII: Habita ad episcopos in fontes Lateranensium*, w: PL, t. LXXVI, kol. 1138-1149; tekst polski w: M. STAROWIEYSKI, *Ojcowie Kościoła o kapłaństwie i kapłanach*, Kraków 2010, s. 73-93.
- S. HIERONYMUS, *Commentariorum in Evangelium Matthaei ad Eusebium. Liber primus*, w: PL, t. XXVI, kol. 21-70; tekst polski w: ŻMT, t. XLVI, s. 11-62.
- S. IRENAEUS LUGDUNENSIS, *Detectionis et eversionis falso cognominatae agnitionis, seu, Contra haereses libri quinque*, w: PG, t. VII, s. 437-1224; tekst polski w: A. BOBER, *Antologia patrystyczna*, Kraków 1966, s. 30-56.
- S. PAPIAS, *Fragm., apud Eus.*, w: *Enchiridion Patristicum loci ss. Patrum, Doctorum, Scriptorum ecclesiasticorum quos in usum scholarum collegit M.J. Rouët de Journal S.J.*, editio quarta et quinta, Friburgi Brisgoviae 1922, s. 33-34.
- SABBARESE L., *La costituzione gerarchica della Chiesa universale e particolare. Commento al Codice di Diritto Canonico. Libro II, Parte II*, Città del Vaticano 2013.
- SAGMEISTER R., „*Oblationes Fidelium*” – *in kirchenrechtlicher und moraltheologischer Sicht*, w: *Administrator bonorum. Oeconomus tamquam paterfamilias. Sebastian Ritter zum 70. Geburtstag*, red. H. Paarhammer, Thaur-Tirol 1987, s. 371-382.
- SALERNO F., *I beni temporali della Chiesa*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 719-755.
- SAN JOSÉ PRISCO J., *Del pueblo de Dios*, w: *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada por Profesores de la Facultad de Derecho Canónico de la Universidad Pontificia de Salamanca*, red. F.R. Aznar Gil, M. Cortés Diéguez, J.M. Díaz Moreno [i in.], Madrid 2014, s. 141-221.
- SAN JOSÉ PRISCO J., *La función de enseñar de la Iglesia*, w: *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada por Profesores de la Facultad de Derecho Canónico de la Universidad Pontificia de Salamanca*, red. F. Aznar Gil, M. Cortés Diéguez, J.M. Díaz Moreno [i in.], Madrid 2014, s. 465-520.
- SÁNCHEZ-GIL A.S., *De las parroquias, de los párrocos y de los vicarios parroquiales*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. II/2, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002, s. 1200-1313.

- SANTOS J.L., *De la celebración de las exequias*, w: *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, t. III/2, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 2002, s. 1695-1705.
- SARZI SARTORI G., *L'incardinazione in una Chiesa particolare*, QDE 15 (2002), s. 124-145.
- SĄDEL J., *Kanoniczne powierzenie urzędu kościelnego w Kodeksach Prawa Kanonicznego z 1917 i 1983 r. (Studium historyczno-prawne)*, Rzeszów 2008.
- SCHMITZ H., *Die Sustentation der Kleriker*, w: *Administrator bonorum. Oeconomus tamquam paterfamilias. Sebastian Ritter zum 70. Geburtstag*, red. H. Paarhammer, Thaur-Tirol 1987, s. 177-191.
- SCHMITZ H., *Stosunek inkardynacji. Kwestie struktury i problemy regulacji zreformowanej instytucji prawnej*, KiP 11 (1993), s. 145-159.
- SCHNEIDER F.J., *The Enrollment, or Incardination [cc. 265-272]*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, red. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New York-Mahwah 2000, s. 329-342.
- SITARZ M., *Kolegium konsultorów w Kodeksie Prawa Kanonicznego 1983 i w partykularnym prawie polskim*, Lublin 1999.
- SITARZ M., *Kolegium konsultorów*, Memor 2 (1999), s. 375-380.
- SITARZ M., *Kolegium konsultorów*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 1257-1261.
- SITARZ M., *Kompetencje organów kolegialnych w Kościele partykularnym w sprawowaniu władzy wykonawczej według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, Lublin 2008.
- SITARZ M., *Konsultacyjna funkcja kolegium konsultorów w sytuacji sede plena*, BSKP 12 (1999), nr 1, s. 41-53.
- SITARZ M., *Obowiązek odprawiania Mszy świętej „pro populo”*, w: *Ius et fides. Księga jubileuszowa z okazji siedemdziesiątych urodzin profesora Jana Świtki*, red. T. Guz, M. Kuć, Lublin 2006, s. 859-870.
- SITARZ M., *Ochrona funkcji wychowawczej rodziny w prawie kanonicznym*, w: *Małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym i w prawie polskim*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, J. Gręźlikowski, Lublin 2017, s. 63-86.
- SITARZ M., *Organy kolegialne w Kościele partykularnym*, w: *25-lecie promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Obowiązki i stosowanie w Polsce*, red. J. Krukowski, Z. Tracz, Łódź 2009, s. 158-163.
- SITARZ M., *Organy kolegialne w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, Lublin 2004, s. 127-134.
- SITARZ M., *Przywileje duchowieństwa*, EK, t. XVI, kol. 809-811.
- SITARZ M., *Rada kapłańska i kolegium konsultorów*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 381-395.

- SITARZ M., *Rada kapłańska*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 2440-2444.
- SITARZ M., *Rada misji*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 2450-2451.
- SITARZ M., *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004.
- SITARZ M., *Sobór powszechny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 2607.
- SITARZ M., *Sobór powszechny*, w: *Wielka Encyklopedia Prawa*, t. II: *Prawo kanoniczne*, red. G. Leszczyński, Warszawa 2014, s. 221.
- SITARZ M., *Synod Biskupów*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 2698-2706.
- SITARZ M., *Synod Biskupów*, w: *Leksykon Teologii Pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, s. 823-826.
- SITARZ M., *Synod Biskupów*, w: *Wielka Encyklopedia Prawa*, t. II: *Prawo kanoniczne*, red. G. Leszczyński, Warszawa 2014, s. 230-231.
- SITARZ M., *Synod diecezjalny w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Zarys problematyki*, BSKP 27 (2014), s. 91-106.
- SITARZ M., *Synod diecezjalny*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 333-344.
- SITARZ M., *Synod diecezjalny*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, kol. 2711-2714.
- SITARZ M., WASILEWICZ U., *Termin «portio populi Dei» w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku i jego tłumaczenia na język polski i francuski*, „Roczniki Humanistyczne” 61 (2013), z. 8, s. 163-175.
- SITARZ M., *Zadania kolegium konsultorów w sytuacji sede impedita*, BSKP 13 (2000), s. 51-61.
- SITARZ M., *Zadania kolegium konsultorów w sytuacji sede plena w KPK z 1983 roku*, RNP 9 (1999), z. 2, s. 45-59.
- SKORUPA A., *Styendium mszalne*, EK, t. XVIII, kol. 1124-1125.
- SKREZKO A., *Odwiedziny duszpasterskie rodzin jako okazja do kształtowania kultury pedagogicznej rodziców*, „Studia Teologiczne. Białystok, Drohiczyn, Łomża” 27 (2009), s. 137-148.
- SŁOWIKOWSKA A., *Interpretacja pojęcia munus w Konstytucji dogmatycznej o Kościele Lumen gentium*, „Roczniki Humanistyczne” 63 (2015), z. 8, s. 125-145.
- SŁOWIKOWSKA A., *Podstawy odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła*, „Teki Komisji Prawniczej. Oddział PAN w Lublinie” 10 (2017), s. 213-231.

- SŁOWIKOWSKA A., *Uczestnictwo wiernych świeckich w liturgii Kościoła łacińskiego. Studium kanoniczne*, Lublin 2014.
- SŁOWIKOWSKA A., *Podstawy prawne odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła*, KiP 6 (19) 2017, nr 2, s. 123-141.
- Słownik języka polskiego PWN, t. III: R-Z, red. M. Szymczak, Warszawa 1998.
- Słownik języka polskiego, t. X: Wyg-Ż, red. W. Doroszewski, S. Skorupka, H. Auderska, Warszawa 1968.
- Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce. *Lexicon mediae et infimae latinitatis polonorum*, t. III, z. VII, red. M. Plezia, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1973.
- Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce. *Lexicon mediae et infimae latinitatis polonorum*, t. IV, z. VI, red. M. Plezia, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977.
- Słownik łacińsko-polski, t. I: A-C, red. M. Plezia, Warszawa 2007.
- Słownik łacińsko-polski, t. I: A-H, red. J. Korpanty, Warszawa 2001.
- Słownik łacińsko-polski, t. II: D-H, red. M. Plezia, Warszawa 2007.
- Słownik łacińsko-polski, t. II: I-Z, red. J. Korpanty, Warszawa 2003.
- Słownik łacińsko-polski, t. III: I-O, red. M. Plezia, Warszawa 2007.
- Słownik łacińsko-polski, t. IV: P-R, red. M. Plezia, Warszawa 2007.
- Słownik łacińsko-polski, t. V: S-Z, red. M. Plezia, Warszawa 2007.
- SMITH S.B., *Elements of Ecclesiastical Law. Compiled with Reference to the „Const. Apostolicae Sedis” of Pope Pius IX, the Council of the Vatican, and the Latest Decisions of the Roman Congregations*, t. III: *Ecclesiastical Punishments*, New York-Cincinnati-Chicago 1888.
- SOARES DE VASCONCELOS A., *O sustento do clero no Concílio Vaticano II (Bastidores dos canones 281 e 1274)*, „Direito & Pastoral” 15 (2001), nr 42, s. 23-64.
- SOARES DE VASCONCELOS A., *O sustento do clero nos trabalhos antepreparatórios do Concílio Vaticano II*, „Direito & Pastoral” 14 (2000), nr 40, s. 33-46.
- SOARES DE VASCONCELOS A., *Sustentação do clero no Terceiro Milênio (cc. 281 e 1274 §1)*, „Direito & Pastoral” 12 (1998), nr 36, s. 7-22.
- SOBAŃSKI R., *Baza finansowa Kościołów w perspektywie zintegrowanej Europy*, PK 39 (1996), nr 3-4, s. 9-23.
- SOBAŃSKI R., *Utrata urzędu kościelnego*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. I: *Księga I. Normy ogólne*, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 274-286.
- SOBAŃSKI R., *Uwagi na marginesie dekretu o tzw. intencjach zbiorowych*, WAK 63 (1995), nr 6, s. 294-298.
- SOBAŃSKI R., *Władza rządzenia*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. I: *Księga I. Normy ogólne*, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 212-233.

- SOBCZAK A., *Jałmużna mszalna. Komentarz do kanonów 945-958 Kodeksu Prawa Kanonicznego (cz. I)*, HD 2 (2000), s. 37-48.
- SOBCZAK A., *Jałmużna mszalna. Komentarz do kanonów 945-958 Kodeksu Prawa Kanonicznego (Cz. II)*, HD 3 (2000), s. 76-91.
- SOBCZAK A., *Kompetencje biskupa diecezjalnego w materii dóbr doczesnych Kościoła*, w: *Biskupi. Wybrane elementy kanonicznej ekspresji osoby biskupa*, red. A. Sobczak, Poznań 2001, s. 139-179.
- SOBOLEWSKI Z., *Implikacje moralne ofiar mszalnych*, Prezb 9-10 (2005), s. 312-331.
- SOCHA P., *Duch ubóstwa kapłana diecezjalnego w służbie Ewangelizacji*, WAŁ 81 (2007), nr 3, s. 204-221.
- SOŁTYSZIEWSKI S., *Zarząd majątkiem kościelnym w kanonicznym ustawodawstwie powszechnym*, PK 3 (1960), nr 3-4, s. 335-346.
- SONDEL J., *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2005.
- SOTKIEWICZ A., *Beneficium*, w: *Encyklopedia kościelna podług teologicznej Encyklopedji Wetzera i Weltego z licznymi jej dopełnieniami*, t. II: (*Baranek – Brzeskie biskupstwo*), red. M. Nowodworski, Warszawa 1873, s. 160-164.
- SPADONI D., *Il sostentamento del clero alla luce del can. 1274 C.I.C. del 1983*, Roma 2004.
- SPAHN S.F., *Mass Intentions. Memorials, Money and the Meaning of the Eucharist*, Boston 2011.
- STARCZEWSKA D., *Wypominki, wymienianki, zalecki?*, „Przewodnik Katolicki” 44 (2014), dodatek Diecezji Włocławskiej.
- STAWNIAK H., *Inkardynacja w misji Kościoła w porządku prawnym Kościoła łacińskiego*, Warszawa 2013.
- STAWNIAK H., *Nuove strutture gerarchiche dell'incardinazione di carattere personale*, w: *Quod iustum est et aequum. Scritti in onore del Cardinale Zenone Grocholewski per il cinquantesimo di sacerdozio*, red. M. Jędraszewski, J. Słowiński, Poznań 2013, s. 273-281.
- STĘPIEŃ J., *Listy do Tesaloniczan i Pasterskie. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań–Warszawa 1979.
- STĘPIEŃ P., *Prawo lewiratu w świetle chiastycznej struktury Pwt 25,4-12*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 13 (2000), s. 61-102.
- STOKŁOSA M., *Utrata stanu duchownego w aktualnym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, Warszawa 2015.
- SYCZEWSKI T., *Zagadnienia bytowe duchowieństwa w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r., w ustawodawstwie Kościoła łacińskiego oraz w statutach Pierwszego Synodu Diecezji Drohiczyńskiej z 1997 r.*, w: *Pecunia service debet sed non regere. Księga Jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Stanisławowi Dubielowi*, red. K. Wiak, P. Kaleta, Lublin 2017, s. 353-362.

- SYRYJCZYK J., *Sankcje w Kościele. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2008.
- SZLAGA J., *Apoftegmat*, EK, t. I, kol. 748.
- SZLAGOWSKI A., *Beneficjum kościelne*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. III-IV: A-B, oprac. S. Gall, J. Niedzielski, H. Przędziecki [i in.], Warszawa 1904, s. 223-225.
- SZRAM M., *Orygenes o kapłaństwie*, VoxP 13-15 (1993-1995), z. 24-29, s. 89-99.
- SZTAFROWSKI E., *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. I, Warszawa 1976.
- SZTAFROWSKI E., *W sprawie binacji i trynacji*, KPD 41 (1965), nr 6, s. 273-276.
- SZWAGRZYK T., *Binacja w zarysie historyczno-prawnym (dokończenie)*, RBL 15 (1962), nr 3, s. 166-173.
- SZWAGRZYK T., *Binacja w zarysie historyczno-prawnym*, RBL 15 (1962), nr 2, s. 101-112.
- SZWAGRZYK T., *O binacji*, HD 28 (1959), nr 6, s. 875-879.
- ŚMIGIEL W., *Wizyta duszpasterska, zwana kołędą, jako szansa na ewangelizację osób dystansujących się od Kościoła*, „Teologia Praktyczna” 14 (2013), s. 113-121.
- ŚRUTWA J., *Majątek kościelny i jego funkcja społeczna w Afryce Łacińskiej II-V wieku*, RTK 28 (1981), z. 4, s. 5-28.
- ŚRUTWA J., *Praca w starożytnym chrześcijaństwie afrykańskim*, Lublin 1983.
- TAUNTON E., *The Law of the Church. A Cyclopaedia of Canon Law for English-Speaking Countries*, London 1906.
- TAVARD G.H., *The Task of a Bishop in his Diocese*. „Christus Dominus” 11-21, Jur 68 (2008), nr 2, s. 361-381.
- TERTULLIANUS, *De baptismo*, w: *Enchiridion Patristicum loci ss. Patrum, Doctorum, Scriptorum ecclesiasticorum quos in usum scholarum collegit M.J. Rouët de Journal S.J.*, editio quarta et quinta, Friburgi Brisgoviae 1922, s. 116-118.
- THOMSON J.G., *Tithes*, w: *The New Bible Dictionary*, red. J.D. Douglas, Grand Rapids 1965, s. 1284.
- TIRAPU D., *De la adquisición de los bienes*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. IV/1, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 32002, s. 65-103.
- TIZIANO V., *I fedeli cristiani*, w: *Codice di Diritto Canonico commentato*, red. Redazione di Quaderni di Diritto Ecclesiale, Milano 32009, s. 225-324.
- TREVISAN G., *L'Eucaristia (cann. 897-958)*, w: *La funzione di santificare della Chiesa. XX Incontro di Studio Passo della Mendola – Trento. 5 luglio – 9 luglio 1993*, red. Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, Milano 1995, s. 95-125.
- TRUDEL P., *A Dictionary of Canon Law*, St. Louis-London 1920.
- Uniwersalny Słownik Języka Polskiego PWN*, t. IV: T-Ż, red. S. Dubisz, Warszawa 2006.

- USTINOV H.A. VON, *Algunas consideraciones alrededor del canon 221*, „Anuario Argentino de Derecho Canónico” 14 (2007), s. 269-304.
- VANZETTO T., *L'offerta per l'applicazione della santa Messa. Lineamenti storici*, QDE 15 (2002), s. 197-206.
- VÁZQUEZ SÁNCHEZ J., *El derecho-deber de los fieles de ayudar a la Iglesia en sus necesidades (c. 222 § 1 del CIC)*, IC 55 (2015), nr 109, s. 269-312.
- VILADRICH P.J., *La declaración de derechos y deberes de los fieles*, w: *El proyecto de Ley Fundamental de la Iglesia. (Texto bilingüe y análisis crítico)*, red. Redacción de „Ius Canonicum”, Pamplona 1971, s. 123-159.
- WALENCIK D., *Dobrowolna ofiarność wiernych. Podstawy prawne i rozwiązania praktyczne*, w: *Finansowanie związków wyznaniowych w Polsce i w krajach niemieckojęzycznych. Die Finanzierung der Religionsgemeinschaften in den deutschsprachigen Ländern und in Polen*, red. D. Walencik, M. Worbs, Opole 2012, s. 93-109.
- WALENCIK D., *Księga V KPK z 1983 r. Dobra doczesne Kościoła – praktyka Kościoła katolickiego w Polsce*, w: *30 lat od promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Doświadczenia Kościoła katolickiego w Polsce*, red. A. Domaszek, Warszawa 2014, s. 125-141.
- WALENCIK D., *Nabywanie dóbr doczesnych przez osoby prawne Kościoła katolickiego w świetle prawa polskiego i prawa kanonicznego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 7 (2004), s. 157-179.
- WALENCIK D., *Podstawy prawa duchownych do utrzymania w ujęciu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, RNP 15 (2005), nr 1, s. 437-465.
- WALENCIK D., *Prawo duchownych do utrzymania w unormowaniach Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, RNP 17 (2007), nr 1, s. 187-209.
- WALENCIK D., *Regulacje prawne dotyczące spraw majątkowych i potrzeb finansowych instytucji kościelnych*, w: *II Polski Synod Plenarny a synody diecezjalne*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, A. Pastwa, Lublin 2015, s. 199-219.
- WALENCIK D., *Troska biskupa diecezjalnego o utrzymanie duchowieństwa w ujęciu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, ŚSHT 38 (2005), z. 2, s. 367-379.
- WALENCIK D., *Utrzymanie duchowieństwa jako obowiązek wiernych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, ŚSHT 38 (2005), z. 1, s. 163-172.
- WATERS I., *Mass Offerings*, CLSGBI 138 (2004), nr 6, s. 28-30.
- WĄSIK W., *Podmioty, na których ciąży obowiązek przepowiadania Słowa Bożego, według KPK z 1983 r.*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 10 (2011), s. 145-162.
- WELLHAUSEN J., *Prolegomena to the History of Israel*, Gloucester 1973.
- WENZ W., *Europa ducha a obowiązki wspólne wszystkim pasterzom katolickim w zjednoczonej Europie (w świetle „Instrukcji” Kongregacji ds. Duchowieństwa «Kapłan pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej» z 4 VIII 2002 roku)*, w: *Problemy uczelni a Unia Europejska. Seminarium inicjowane przez Kolegium Rektorów Uczelni Wrocławia i Opola. Wrocław, 12 maja 2003 roku*, oprac. red. A. Wawrzyńkowska, Wrocław 2004, s. 89-99.

- WENZ W., *Kanoniczny wymiar ekonomicznej troski o dobra kościelne. Pieniądze w Kościele*, w: *Trzeci sektor i ekonomia społeczna. Uwarunkowania prawne. Kierunki działań*, red. J. Blicharz, L. Zacharko, Wrocław 2017, s. 197-204.
- WENZ W., *Prawa duchownych w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 11 (2003), nr 2, s. 97-114.
- WIERZBICKI A., *Polityka społeczna i kwestie społeczne w okresie transformacji*, w: *Spółczesność i polityka. Podstawy nauk politycznych*, red. K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, Warszawa 2007, s. 1339-1362.
- WIJLENS M., „*For You I Am a Bishop, With You I Am a Christian*”: *The Bishop as Legislator*, *Jur* 56 (1996), nr 1, s. 68-87.
- WILEMSKA E., *Testament*, EK, t. XIX, kol. 742-743.
- WOESTMAN W.H., *The Sacrament of Orders and the Clerical State. A Commentary on the Code of Canon Law*, Ottawa 2006.
- WOJNAR S., *Wizyta pasterska zwana „kolędą”*, *KKWD* 17 (1989), nr 10, s. 288-293.
- WOJTYŁA K., *Wstęp ogólny*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań 2002, s. 9-22.
- WOODALL G.J., *A Passion for Justice. An Introductory Guide to the Code of Canon Law*, Leominster 2011.
- WÖRZ J.G., *Der Tischtitel für Weltpriester in der Provinz Tirol und Vorarlberg*, Innsbruck 1846.
- WOYWOD S., *Ecclesiastical Censures*, w: *The New Canon Law in its Practical Aspects*, [b. inf. o red.], Philadelphia 1918, s. 82-97.
- WOYWOD S., *The New Canon Law. A Commentary and Summary of the New Code of Canon Law*, New York 1918.
- WÓJCIK W., *Dobra doczesne Kościoła*, w: W. WÓJCIK, J. KRUKOWSKI, F. LEMPA, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. IV: *Księga V. Dobra doczesne Kościoła. Księga VI. Sankcje w Kościele*, Lublin 1987, s. 11-109.
- WRATNY J., *Prawo do wynagrodzenia za pracę w świetle zasad sprawiedliwości i równości*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G. Ius*” 62 (2015), nr 2, s. 297-315.
- WROCEŃSKI J., *Pozycja prezbiterium w Kościele partykularnym*, w: *Kościół partykularny w Kodeksie Jana Pawła II*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, Lublin 2004, s. 91-114.
- WROCEŃSKI J., *Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego (Studium prawno-historyczne)*, Warszawa 1998.
- WRONKA S., *Niegodziwa mamona – postawa wobec bogactwa według Nowego Testamentu*, *RBL* 63 (2010), nr 4, s. 353-369.
- ZAJĄC P., *Kościół partykularne w ustawodawstwie Jana Pawła II. Zarys problematyki*, Lublin 2015.

- ZAJĄC P., *Pozycja prawna ordynariatów personalnych dla anglikanów powracających do pełnej jedności z Kościołem katolickim*, „Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego” 8 (2013), nr 10, s. 111-137.
- ZAJĄC P., *Status prawny ordynariatów personalnych dla anglikanów powracających do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim*, Lublin 2017.
- ZALBIDEA D., *La digna sustentación de los clérigos*, IC 51 (2011), s. 653-699.
- ZAMBON A., *Il consiglio evangelico della povertà nel ministero e nella vita del presbitero diocesano*, Roma 2002.
- ZAMBON A., *Il consiglio evangelico della povertà nel ministero e nella vita del presbitero diocesano*, Periodica 91 (2002), s. 571-604.
- ZAMBON A., *Il presbitero e i beni materiali: un rapport scontato? Alcune riflessioni a partire dal can. 282 § 1*, QDE 17 (2004), s. 81-110.
- ZAMBON A., *Il testamento del presbitero*, QDE 26 (2013), s. 431-451.
- ZAROSA W., *Dziesięcina w ustawodawstwie polskich synodów diecezjalnych w XIII-XV wieku*, „Saeculum Christianum” 22 (2015), s. 55-66.
- ZUBERT B., *Inkardynacja – eskardynacja*, EK, t. VII, kol. 224-226.
- ZUBKA J., *Tytuł kanoniczny do święceń dla duchowieństwa świeckiego. W szczególności tytuł służby diecezji*, Lublin 1935.
- ŻURAWSKI J., *Prawo do należytego wymiaru sprawiedliwości*, w: *Obowiązki i prawa wiernych w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. M. Saj, Warszawa 2017, s. 271-292.
- ŻUREK A., *Chryścianizacja prawa po „edykcie mediolańskim”*, VoxP 34 (2014), z. 61, s. 73-88.
- ŻUREK A., *Wprowadzenie do Ojców Kościoła*, Tarnów 1998.
- ŻUROWSKI M., *Normy ogólne prawa osobowego o duchowieństwie w ogólności*, Warszawa 1968.
- ŻUROWSKI M., *Problem władzy i powierzania urzędów w Kościele katolickim*, Kraków 1984.
- ŻYŻNIEWSKI Z., *Kolęda, wizyta duszpasterska. 3. Praktyka współczesna*, EK, t. IX, kol. 349-350.

Summary

DECENT SUPPORT OF DIOCESAN PRESBYTERS IN POLAND

The aim of the dissertation is to analyze the universal and the Polish particular legislation regarding the right of diocesan presbyters to a decent living. The dissertation adopted the thesis: The right to decent support is included in the catalog of fundamental rights due to every human being. Therefore, it is also entitled to diocesan presbyters so that they can properly fulfill their priestly vocation. This right was proclaimed by the legislator in can. 281, and also normalized the means of realizing the entitlement due to diocesan presbyters and obliged the particular legislators to specify it.

The monograph sought answers to the following questions: what are the grounds of the law of diocesan presbyters for decent support; are these grounds legally binding, i.e. whether the obligation to exercise this right by other entities is correlated with the right of presbyters; what should be understood by 'decent support'; what elements make up the right to decent support; how is this right implemented; whether the means of implementing this right indicated by the legislator are sufficient to secure the proper support of diocesan presbyters; how the right to decent support is implemented in the Polish particular legislation, i.e. whether the means of its implementation find practical application in the Church in Poland; is the system of decent support of diocesan presbyters in Poland homogeneous and sufficient?

The issues raised in the monograph were carried out in three chapters, extended into smaller thematic units, preceded by a list of abbreviations and an introduction.

Chapter I, which is an introduction to the subject, contains an explanation of the concepts of 'diocesan presbyter' and 'decent support', necessary for further analysis. After their exegesis, the theological and legal foundations for the right to support presbyters were shown.

Chapter II addresses the problem of decent support of diocesan presbyters according to the Code of Canon Law of 1983. First, the entities obliged to care for the proper implementation of the presbyteral rights, including the faithful Christians and the diocesan bishop, were elaborated and the rights of presbyters arising from the ratio of incardination and temporary service in another particular Church were clarified. In the subsequent part of the chapter, the following issues were explored: call to simplicity of life, forms of decent support of presbyters (including: the offerings given for the celebration of Mass, *iura stolae*, remuneration for a given office or task and funds for the support of clergy as well as funds for the social security of clergy), regulation of inheritance property due to death. The legal basis for protecting and defending the right to decent support has also been indicated.

The analysis of the decent support of diocesan presbyters according to the Code of Canon Law of 1983, carried out in Chapter II, allowed us to take up the same issue in Chapter III according to Polish particular legislation. The structure of the chapter corresponds to the previous one, however, in order to present the forms of decent support of presbyters, the following were included: offerings given for the celebration of Mass, *iura stolae*, offerings given due to pastoral Christmas visit, All Souls Day offerings, remuneration for a given office or task, other income, housing, meals and funds for the support of clergy and social security of clergy.

The conclusion includes the reasumption of the results of analyzes undertaken in the individual chapters and the conclusions *de lege lata* and *de lege ferenda*. The dissertation is culminated by an annex containing a Polish translation of the *Decretum de recursu super congruentia inter legem particularem et normam codicalem* of the Pontifical Council for Legislative Texts, a bibliographic list of sources of law and literature, a summary of the dissertation in English and a list of contents in English and Polish.

CONTENTS

List of abbreviations	5
Introduction	13

CHAPTER I

Theological and legal basis of the right to decent support of the presbyters.....	19
1. Explanation of basic notions	19
1.1. The notion of diocesan presbyter	20
1.1.1. The presbyter	20
1.1.1.1. The Biblical and patristic view	20
1.1.1.2. The theological and canonical view.....	23
1.1.1.2.1. <i>Munus docendi</i>	27
1.1.1.2.2. <i>Munus sanctificandi</i>	30
1.1.1.2.3. <i>Munus regendi</i>	31
1.1.2. The diocesan presbyter	33
1.2. The notion of decent support	38
1.2.1. Terminology	38
1.2.1.1. The notion of <i>sustentatio</i>	38
1.2.1.2. The notion of <i>remuneratio</i>	40
1.2.1.3. Other terms	41
1.2.2. Content of the notion of decent support	44
2. Theological basis of the right to decent support of presbyters.....	50
2.1. The Holy Bible	50
2.1.1. The Old Testament	51
2.1.2. The New Testament	52
2.2. The Church fathers and the early Christian writers.....	57
3. Legal basis of the right to decent support of presbyters	62
3.1. Pre-Code legislation	62
3.2. 1917 Code of Canon Law.....	79
3.3. The Second Vatican Council	85

3.4. Post-executive implementing acts	90
3.4.1. Motu proprio <i>Ecclesiae Sanctae</i>	90
3.4.2. Proposals for the Second Ordinary General Assembly of the Synod of Bishop . . .	91
3.4.3. The Instruction <i>Ecclesiae imago</i>	93
4. Summary	94

CHAPTER II

Decent support of diocesan presbyters according to the Code of Canon Law of 1983 . . .	99
1. Obligated parties and the entitled party	100
1.1. Obligated parties	100
1.1.1. Christ's Faithful	100
1.1.2. The Diocesan Bishop	109
1.2. The presbyter as an entitled party	117
1.2.1. Incardination	117
1.2.2. Temporary service to a particular Church	124
2. Implementation of the right to decent support	129
2.1. A call to simplicity of life	130
2.2. Forms of decent support of presbyters	135
2.2.1. Mass offerings	135
2.2.1.1. Receiving Mass offerings	135
2.2.1.2. The amount of Mass offerings	139
2.2.1.3. Frequency of celebrating the Eucharist	141
2.2.1.3.1. Binations and trinations by law	144
2.2.1.3.2. Binations and trinations authorized by the local Ordinary	145
2.2.1.3.2.1. Binations authorized by the local Ordinary	145
2.2.1.3.2.2. Trinations authorized by the local Ordinary	146
2.2.1.3.3. Collective Mass Intentions	148
2.2.2. <i>Iura stolae</i>	150
2.2.3. Remuneration for the office performed or task undertaken	156
2.2.4. Fund for the support and social security of the clergy	157
2.2.4.1. Fund for the support of the clergy	158
2.2.4.2. Fund for the social security of the clergy	168
2.3. Last will and testament	172

3. Protection and defense of the right to decent support	175
3.1. Protection of the right to decent support	176
3.2. Defense of the right to decent support	181
4. Summary	182

CHAPTER III

Decent support of diocesan presbyters according to Polish particular legislation . . .	187
1. Obligated parties and entitled party	188
1.1. Obligated parties	189
1.1.1. Christ's Faithful	189
1.1.2. The Diocesan Bishop	195
1.2. The presbyter as an entitled party	199
1.2.1. Incardination	199
1.2.2. Temporary service to a particular Church	200
2. Implementation of the right to decent support	202
2.1. A call to simplicity of life	202
2.2. Forms of decent support of presbyters	206
2.2.1. Mass offerings	207
2.2.1.1. The amount of Mass offerings	208
2.2.1.2. Frequency of celebrating the Eucharist	209
2.2.1.2.1. Binations and trinations by law	209
2.2.1.2.2. Binations and trinations authorized by the local Ordinary	210
2.2.1.2.2.1. Binations authorized by the local Ordinary	210
2.2.1.2.2.2. Trinations authorized by the local Ordinary	211
2.2.1.2.3. Accounting for offerings from binations and trinations	214
2.2.1.2.4. Purpose of offerings from binations and trinations transferred to the Ordinary	217
2.2.1.2.5. Collective Mass Intentions	220
2.2.1.3. Accounting for Mass offerings	223
2.2.2. <i>Iura stolae</i>	226
2.2.2.1. Taxation of <i>iura stolae</i>	226
2.2.2.2. Accounting for <i>iura stolae</i> among presbyters	227
2.2.3. Pastoral Christmas visit offerings	230

2.2.3.1. Taxation of pastoral Christmas visit offerings	232
2.2.3.1.1. Taxation for diocesan purposes	232
2.2.3.1.2. Taxation for parish purposes	234
2.2.3.2. Accounting for pastoral Christmas visit offerings among presbyters	237
2.2.4. All Souls Day offerings	238
2.2.4.1. Taxation of All Souls Day offerings	239
2.2.4.2. Accounting for All Souls Day offerings among presbyters	240
2.2.5. Remuneration for the office performed or task undertaken	243
2.2.6. Other income	250
2.2.7. Accommodation and Board	251
2.2.7.1. Accommodation	252
2.2.7.2. Board	259
2.2.8. Full or partial community of goods	260
2.2.9. Fund for the support and social security of the clergy	264
2.2.9.1. Fund for the support of the clergy	264
2.2.9.2. Fund for the social security of the clergy	265
2.3. Last will and testament	274
3. Protection and defense of the right to decent support	278
3.1. Protection of the right to decent support	279
3.2. Defense of the right to decent support	283
4. Summary	283
Conclusion	289
Appendix	299
Bibliography	309
Sources of law	309
1. Sources of general law	309
2. Sources of particular law	322
3. Sources of Polish law	349
Literature	350
Summary	381
Contents	383

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	7
Wstęp	13

ROZDZIAŁ I

Teologiczno-prawne podstawy prawa do godziwego utrzymania prezbiterów ...	19
1. Wyjaśnienie podstawowych pojęć	19
1.1. Pojęcie prezbitera diecezjalnego	20
1.1.1. Prezbiter	20
1.1.1.1. Ujęcie biblijno-patrystyczne	20
1.1.1.2. Ujęcie teologiczno-kanoniczne	23
1.1.1.2.1. <i>Munus docendi</i>	27
1.1.1.2.2. <i>Munus sanctificandi</i>	30
1.1.1.2.3. <i>Munus regendi</i>	31
1.1.2. Prezbiter diecezjalny	33
1.2. Pojęcie godziwego utrzymania	38
1.2.1. Terminologia	38
1.2.1.1. Pojęcie <i>sustentatio</i>	38
1.2.1.2. Pojęcie <i>remuneratio</i>	40
1.2.1.3. Pozostałe pojęcia	41
1.2.2. Treść pojęcia godziwe utrzymanie	44
2. Teologiczne podstawy prawa do godziwego utrzymania prezbiterów	50
2.1. Pismo Święte	50
2.1.1. Stary Testament	51
2.1.2. Nowy Testament	52
2.2. Ojcowie Kościoła i starożytni pisarze chrześcijańscy	57
3. Prawne podstawy prawa do godziwego utrzymania prezbiterów	62
3.1. Ustawodawstwo przedkodeksowe	62
3.2. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r.	79
3.3. Sobór Watykański II	85

3.4. Posoborowe akty wykonawcze	90
3.4.1. Motu proprio <i>Ecclesiae Sanctae</i>	90
3.4.2. Propozycje Drugiego Zebrania Generalnego Zwyczajnego Synodu Biskupów ...	91
3.4.3. Instrukcja <i>Ecclesiae imago</i>	93
4. Podsumowanie	94

ROZDZIAŁ II

Godziwe utrzymanie prezbiterów diecezjalnych według	
Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku	99
1. Podmioty zobligowane i podmiot uprawniony	100
1.1. Podmioty zobligowane	100
1.1.1. Wierni chrześcijanie	100
1.1.2. Biskup diecezjalny	109
1.2. Prezbiter jako podmiot uprawniony	117
1.2.1. Inkardynacja	117
1.2.2. Czasowe pełnienie służby na rzecz Kościoła partykularnego	124
2. Realizacja prawa do godziwego utrzymania	129
2.1. Wezwanie do prostoty życia	130
2.2. Formy godziwego utrzymania prezbiterów	135
2.2.1. Ofiary mszalne	135
2.2.1.1. Przyjmowanie ofiar mszalnych	135
2.2.1.2. Wysokość ofiar mszalnych	139
2.2.1.3. Częstotliwość celebrowania Eucharystii	141
2.2.1.3.1. Binacje i trynacje z mocy prawa	144
2.2.1.3.2. Binacje i trynacje z upoważnienia ordynariusza miejsca	145
2.2.1.3.2.1. Binacje z upoważnienia ordynariusza miejsca	145
2.2.1.3.2.2. Trynacje z upoważnienia ordynariusza miejsca	146
2.2.1.3.3. Intencje mszalne zbiorowe	148
2.2.2. <i>Iura stolae</i>	150
2.2.3. Wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie	156
2.2.4. Instytucje na rzecz utrzymania i zabezpieczenia socjalnego duchownych ...	157
2.2.4.1. Instytucja na rzecz utrzymania duchownych	158
2.2.4.2. Instytucja na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych	168

2.2.3. Ofiary kolędowe	230
2.2.3.1. Opodatkowanie ofiar kolędowych	232
2.2.3.1.1. Opodatkowanie na potrzeby diecezjalne	232
2.2.3.1.2. Opodatkowanie na potrzeby parafialne	234
2.2.3.2. Podział ofiar kolędowych między prezbiterami	237
2.2.4. Ofiary wypominkowe	238
2.2.4.1. Opodatkowanie ofiar wypominkowych	239
2.2.4.2. Podział ofiar wypominkowych między prezbiterami	240
2.2.5. Wynagrodzenie za pełniony urząd lub podejmowane zadanie	243
2.2.6. Inne dochody	250
2.2.7. Mieszkanie i wyżywienie	251
2.2.7.1. Mieszkanie	252
2.2.7.2. Wyżywienie	259
2.2.8. Pełna lub częściowa wspólnota dóbr	260
2.2.9. Instytucje na rzecz utrzymania i zabezpieczenia socjalnego duchownych ...	264
2.2.9.1. Instytucja na rzecz utrzymania duchownych	264
2.2.9.2. Instytucja na rzecz zabezpieczenia socjalnego duchownych	265
2.3. Rozporządzenie własnym majątkiem spadkowym na wypadek śmierci	274
3. Ochrona i obrona prawa do godziwego utrzymania	278
3.1. Ochrona prawa do godziwego utrzymania	279
3.2. Obrona prawa do godziwego utrzymania	283
4. Podsumowanie	283
Zakończenie	289
Aneks	299
Bibliografia	309
Źródła prawa	309
1. Źródła prawa powszechnego	309
2. Źródła prawa partykularnego	322
3. Źródła prawa polskiego	349
Literatura	350
Summary	381
Contents	383
Spis treści	387

